HRONOLOGIJA

20 GODINA **LABRISA**

ORGANIZACIJE ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

1995→2015

BEOGRAD, 2015

LABRIS
ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

IMPRESUM

Hronologija 20 godina Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava, 1995-2015

Izdavač:	Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava
Telefon:	+381 11 3620 513
e-mail:	labris@labris.org.rs
	www.labris.org.rs
Uredila:	Ljiljana Živković
Koordinacija:	Jelena Vasiljević
Lektura i korektura:	Bojana Golubović, Hristina Piskulidis
Tehničko uređenje:	Marijana Komadinić
Štampa:	Outline Creative d.o.o. Beograd
Tiraž:	150

Publikacija je štampana zahvaljujući finansijskoj podršci fondacije

mama cash (she changes the world)

SADRŽAJ

PREDGOVOR ili: Kako smo se usudile da se samoorganizujemo. Kako smo opstale. 9

I PREDISTORIJA LABRISA 13

Prve lezbejske i gej inicijative u SFR Jugoslaviji od druge polovine 80-ih godina. *Ljiljana Živković*

I Lezbejsko pitanje u jugoslovenskom feminističkom pokretu 15
II Počeci jugoslovenskog lezbejskog i gej pokreta 19
III Arkadija Gej-lezbejski lobi 24
IV Osvajanje javnog prostora u Srbiji 36
V Dekriminalizacija homoseksualnosti u SFR Jugoslaviji 44

II HRONOLOGIJA LABRISA OD 1995. DO 2015. 47

1995 51
1996 71
1997 87
1998 105
1999 119
2000 131
2001 143
2002 179
2003 205
2004 237
2005 263
2006 289
2007 323
2008 345
2009 365
2010 385
2011 409
2012 433
2013 461
2014 485
2015 515

Ljiljana Živković (period 1995-2006), *Dragoslava Barzut* (period 2007-2015)

III PRILOZI 552

Labrisice: Radni tim, Upravni odbor, Skupština Labrisa 553
Finansijske informacije 2001-2015 558

IV BIBLIOGRAFIJA 561

LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

HRONOLOGIJA 1995-2015

Dragoslava Barzut, Ljiljana Živković

PREDISTORIJA LABRISA

Ljiljana Živković

ZAHVALNICA

Svim članicama lezbejske zajednice koje su stupile u kontakt sa Labrisom na ukazanom poverenju;

Mamama, sestrama i prijateljicama na otvorenosti;

Osnivačicama na viziji i prvim akcijama;

Dugogodišnjim aktivistkinjama i saradnicama Labrisa, volonterkama, članicama UO i Skupštine Labrisa na posvećenosti;

Svima koje su bile angažovane u radnom timu Labrisa, na energiji i promeni koju su donele;

Našim gej prijateljima, aktivistima na istrajnosti u zalaganju za LGBT prava;

Članicama ženskih grupa, članicama i članovima nevladinih organizacija za ljudska prava, individualnim aktivistkinjama iz zemlje, regiona i sveta na pruženom znanju i podsticaju;

Saradnicama i saradnicima iz medija i državnih institucija na korektnom odnosu;

Javnim ličnostima koje su bile uz nas na hrabrosti;

Podržavateljicama iz inostranstva koje su nam ličnim donacijama pomogle da objavimo prve publikacije i realizujemo prve aktivnosti na početku rada na veri u Labris;

Institucionalnim donatorima koji su godinama ostali uz nas na finansijskoj podršci.

Podrška svih vas nam je bila važna a biće nam potrebna i u budućnosti, jer još uvek radimo i živimo u sredini koja nas negira, omalovažava, napada, progoni, preti, ograđuje se od nas...

Zahvaljujući zajedničkom angažovanju, Labris danas slavi 20 godina rada!

Radni tim Labrisa,

Beograd, 2015.

PREDGOVOR ILI: KAKO SMO SE USUDILE DA SE SAMOORGANIZUJEMO. KAKO SMO OPSTALE.

Publikacija pred vama je priča o nastanku i radu prve lezbejske organizacije u Srbiji i Crnoj Gori, o delima lezbejki, biseksualnih i heteroseksulnih žena koje su protekle dve decenije različitim angažovanjem trasirale put Labrisa od neformalne grupe do relevantne organizacije za lezbejska ljudska prava i tako pokazale da i mala grupa, okupljena oko iste vizije, može da izazove velike društvene promene.

Rad smo započele u prilično obeshrabrujućim uslovima: bez prostora, telefona, kompjutera, interneta, para, u atmosferi društveno-političkih previranja, ali i sopstvenih, unutrašnjih. Ipak, za to vreme smo rasle.

Vodile smo se feminističkim principima rada, bile glasne, istrajne, solidarne. Odvažile smo se da dovodimo u pitanje društvene norme i zakone i uticale na prihvatanje i bolji tretman LGBT osoba u Srbiji.

Prošle smo dug put od ignorisanja od strane društva, medija, nevladinog sektora i državnih institucija do tačke pregovaranja sa Vladinim institucijama.

Za to vreme radile smo na promeni medijske slike o LGBT populaciji u Srbiji, uvele smo temu LGBT ljudskih prava u političku sferu i otvorile vrata državnih institucija za saradnju.

Ostvarile smo blisku saradnju sa drugim nevladinim organizacijama u Srbiji, ali i jačale veze na međunarodnom nivou.

Učile smo i prenosile znanja. Publikovale smo preko pedeset različitih publikacija, koje su besplatne i svima dostupne.

Radile smo na stručnom usavršavanju zaposlenih u institucijama zdravstva i obrazovanja, vodile programe obuke više od hiljadu zaposlenih u medijima, policiji, tužilaštvu, sudstvu i nevladinom sektoru.

Negovale smo odnos sa članicama lezbejke zajednice iz Srbije i obezbedile direktnu podršku za više od 2.500 njih, kroz edukacije, radionice, druženja, sport, umetnost, psihološko i pravno savetovalište.

Hronologiju 20 godina Labrisa pisale smo sa željom da zabeležimo rad jedne od najstarijih lezbejskih organizacija u regionu, a time zapišemo i deo istorije lezbejskog aktivizma na prostoru bivše Jugoslavije.

Beležeći naš rad, svedočimo i o radu drugih nevladinih organizacija sa kojima je Labris tesno sarađivao i sarađuje, o sprovođenju zakona koji danas štite prava LGBT osoba, ali i o radu institucija koje su se obavezale i čiji je zadatak da doprinesu poboljšanju života LGBT populacije. Na kraju, dajemo na uvid medijsku sliku i poruke ovdašnjih političara koje su slali javnosti, kao i prikaz odnosa javnosti prema LGBT populaciji tokom 20 godina našeg rada…

Hronologija sadrži i preko sto citata domaćih i inostranih aktivistkinja/ta, umetnica/ka, političarki/ra, predstavnica/ka medija i institucija..., kao i više stotina referenci.

Najveći deo materijala koji je pred vama prvo je brižno čuvan u arhivi Labrisa, a sada i publikovan sa nadom da će biti upotrebljen za neka buduća istraživanja i dokumentovanja ovdašnje LGBT istorije.

Takođe, nadamo se da će ova knjiga, sada u trenutku kada se čini da smo još uvek daleko od priznavanja naših punih prava, i kada su LGBT osobe, aktivisti i aktivistkinje i dalje vrlo često suočeni sa govorom mržnje, pretnjama i fizičkim nasiljem; i dalje bez ijedne presude tužilaštva za zločin motivisan mržnjom – biti podstrek za dalji, još srčaniji rad.

Verujemo da će, dokle god budemo pričale, biti onih koji će želeti da nas čuju.

Iskoristiću ovu priliku da se posebno zahvalim Aidi Bagić, Aleksandri Pešić, Biljani Stanković, Desi Drobac, Ivanu Staniću, Kaći, Kseniji Forci, Lepi Mlađenović, Marti Druri, Miodragu Kojadinoviću, Nataši Bokan, Nini Đurđević Filipović, S. Š., Suzani Kovačević, Tanji Tres, Zoe Gudović i Zorici Mršević, jer su svojim ličnim svedočanstvima, za potrebe pisanja Hronologije 20 godina Labrisa, ovaj dokument učinile/li verodostojnim.

Takođe, zahvaljujem se saradnicama Bojani Golubović, Hristini Piskulidis, Marijani Komadinić, Mini Damjanović, koordinatorki ovog projekta Jeleni Vasiljević i autorki jednog dela Hronologije, Dragoslavi Barzut na izuzetno produktivnoj saradnji, podsticaju i dodatno uloženom vremenu koje je doprinelo kvalitetu ovog štiva.

Ljiljana Živković

PREDISTORIJA LABRISA

PRVE LEZBEJSKE I GEJ INICIJATIVE U SFR JUGOSLAVIJI OD DRUGE POLOVINE 80-IH GODINA[1]

I LEZBEJSKO PITANJE U JUGOSLOVENSKOM FEMINISTIČKOM POKRETU

Prve lezbejske inicijative na prostoru SFR[2] Jugoslavije javljaju se u drugoj polovini osamdesetih godina XX veka, i u tesnoj su vezi sa razvojem feminističkog pokreta u kojem su i same lezbejke bile aktivne zagovaračice ženskog pitanja. Feministički pokret je tih godina imao svoje grupe u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani.

Lezbejske aktivistkinje su svoje prve javne reči izgovorile na prvom skupu Jugoslovenskih feminističkih susreta, održanom u Ljubljani od 11. do 13. decembra 1987. godine. Skup pod sloganom „Žene za žene“ organizovala je ženska grupa Sekcija Lilit, u okviru koje je delovala lezbejska grupa Lezbejke Lilit – LL.

Prvog dana konferencije lezbejska aktivistkinja Suzana Tratnik predstavila je rad ove prve jugoslovenske lezbejske grupe, u kojoj je u tom trenutku bilo aktivno šest žena. Nakon predstavljanja razvila se diskusija o lezbejstvu i odnosu između feminizma i lezbejstva. Po Suzaninim rečima, prezentacija grupe se odmah pretvorila „u debatu u kojoj su heteroseksualke preuzele reč, govorile o svojim iskustvima sa lezbejstvom, šta one misle da je ili nije lezbejstvo...“. Iznenadilo ju je i to što su neke non-stop pitale šta će grupa da uradi po pitanju zakonskih izmena.

1 Lepa Mlađenović, konsultacije

2 Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, država naslednica Kraljevine Jugoslavije, nastala je krajem Drugog svetskog rata, 1945. godine, da bi 1992. godine došlo do njenog raspada. Činile su je šest republika, sada nezavisnih država (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija) i dve autonomne pokrajine (Vojvodina i Kosovo i Metohija). Najduži period postojanja ove države bio je pod vlašću Komunističke partije Jugoslavije, a službena ideologija se zasnivala na socijalističkom samoupravljanju. Najčešći alternativni naziv za ovu državu nakon njenog raspada je „bivša Jugoslavija“.

Tada je imala utisak da je rasprava otišla u drugom pravcu od priče o LL-u, a sve to joj je „delovalo bezosećajno“.[3]

Drugog dana skupa Slađana Marković, feministkinja i lezbejka iz Beograda, teoretičarka književnosti i aktivistkinja feminističke grupe Žene i društvo, održala je predavanje o lezbejskoj književnosti, pod nazivom, „Država bez jezika“. Usledila je diskusija koja je opet skrenula na temu odnosa feministkinja i lezbejki, o tome da li postoje konflikti između feministkinja i lezbejki i da li se lezbejke razilaze sa feministkinjama zbog sukoba ili zbog specifičnih potreba. Ovo predavanje i diskusija kasnije su štampani u „Zborniku L“.[4]

Po završetku skupa, napisana je platforma u kojoj učesnice, između ostalog, izjavljuju da lezbejstvo mora postati vidljivo u javnosti, da podstiču sve lezbejke da osnuju svoje grupe širom Jugoslavije, da će organizovati prvi jugoslovenski feministički lezbejski festival, i iznose zahtev „da se Ustavom garantuje jednakost svih žena i muškaraca bez obzira na njihove seksualne izbore“. Na plakatu najave skupa pisalo je „Položimo ruke na sto“, a na jednoj od četiri karte su bile prikazane stilizovane ženske figure, koje označavaju lezbejstvo. Ispod je pisalo „legalizacija“.[5]

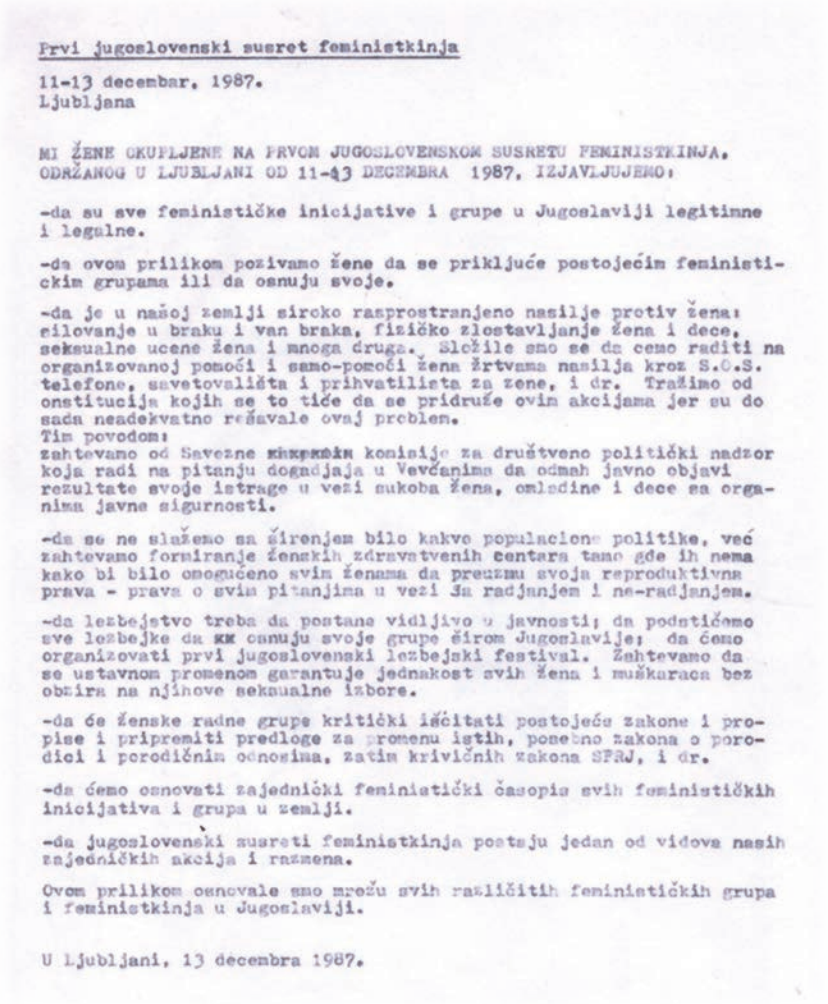
Prvom jugoslovenskom feminističkom skupu prisustvovalo je oko 45 žena iz Ljubljane, Beograda, Zagreba, Skoplja, Prištine i Sarajeva.

„Konferencija je bila uspešna u svakom slučaju. Zadnje veče, nakon svega spontano smo se našle u jednoj učionici da donesemo zaključke i dogovorimo se šta dalje. Sedele smo u maloj zadimljenoj sobi, na stolicama, stolovima, sa cigaretama, pivom... uzbuđene ispisivale smo teme kojima ćemo se dalje baviti: nasilje nad ženama, repoduktivna prava, mediji, i jednu neobičnu rečenicu: „ovom prilikom podstičemo sve lezbejke da osnuju svoje grupe širom Jugoslavije“! Ova rečenica je te 1987. godine bila napisana sa lakoćom kao da smo već zaposele gradska veća i institucije bez problema! Jugoslavija do tog trenutka nije videla feministkinje i lezbejke feministkinje koje u svojoj žudnji

3 Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012 s predzgodovino, ŠKUC 2012, Ljubljana, str. 82–83

4 Ibid

5 Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012 s predzgodovino, ŠKUC 2012, Ljubljana, str. 81

Prvi jugoslovenski susret feministkinja

11-13 decembar, 1987.
Ljubljana

MI ŽENE OKUPLJENE NA PRVOM JUGOSLOVENSKOM SUSRETU FEMINISTKINJA, ODRŽANOG U LJUBLJANI OD 11-13 DECEMBRA 1987, IZJAVLJUJEMO:

-da su sve feminističke inicijative i grupe u Jugoslaviji legitimne i legalne.

-da ovom prilikom pozivamo žene da se priključe postojećim feminističkim grupama ili da osnuju svoje.

-da je u našoj zemlji široko rasprostranjeno nasilje protiv žena: silovanje u braku i van braka, fizičko zlostavljanje žena i dece, seksualne ucene žena i mnoga druga. Složile smo se da ćemo raditi na organizovanoj pomoći i samo-pomoći žena žrtvama nasilja kroz S.O.S. telefone, savetovališta i prihvatilišta za žene, i dr. Tražimo od onstitucija kojih se to tiče da se pridruže ovim akcijama jer su do sada neadekvatno rešavale ovaj problem.
Tim povodom:
zahtevamo od Savezne [redacted] komisije za društveno politički nadzor koja radi na pitanju dogadjaja u Vevčanima da odmah javno objavi rezultate svoje istrage u vezi sukoba žena, omladine i dece sa organima javne sigurnosti.

-da se ne slažemo sa širenjem bilo kakve populacione politike, već zahtevamo formiranje ženskih zdravstvenih centara tamo gde ih nema kako bi bilo omogućeno svim ženama da preuzmu svoja reproduktivna prava - prava o svim pitanjima u vezi sa radjanjem i ne-radjanjem.

-da lezbejstvo treba da postane vidljivo u javnosti; da podstičemo sve lezbejke da [redacted] osnuju svoje grupe širom Jugoslavije; da ćemo organizovati prvi jugoslovenski lezbejski festival. Zahtevamo da se ustavnom promenom garantuje jednakost svih žena i muškaraca bez obzira na njihove seksualne izbore.

-da će ženske radne grupe kritički ispitati postojeće zakone i propise i pripremiti predloge za promenu istih, posebno zakona o porodici i porodičnim odnosima, zatim krivičnih zakona SFRJ, i dr.

-da ćemo osnovati zajednički feministički časopis svih feminističkih inicijativa i grupa u zemlji.

-da jugoslovenski susreti feministkinja postaju jedan od vidova naših zajedničkih akcija i razmena.

Ovom prilikom osnovale smo mrežu svih različitih feminističkih grupa i feministkinja u Jugoslaviji.

U Ljubljani, 13 decembra 1987.

Završni dokument sa prvog jugoslovenskog susreta feministkinja, Ljubljana, 1987.

za pravdom obećavaju jedna drugoj šta je sve potrebno raditi. Mnoge od nas smo ispunile svoja obećanja data te noći". (Lepa Mlađenović)

Nakon ove konferencije, organizovane su još tri: u Zagrebu decembra 1988, u Beogradu marta–aprila 1990. i u Ljubljani maja 1991, opet u organizaciji ženske grupe Lilit, ali sa drugim lezbejsko-feminističkim aktivistkinjama, koje su 1993. osnovale lezbejsku grupu Kasandra. U zaključcima i sa ovih skupova lezbejsko pitanje je integralni deo završnih dokumenata.

Tako u zaključcima sa Drugog jugoslovenskog feminističkog skupa, održanog u Zagrebu decembra 1988, u organizaciji Ženske grupe Trešnjevka, između ostalog stoji: „Stvaraćemo lezbejsku mrežu informacija i raditi na vidljivosti lezbejske kulture. Zahtevamo da se novim ustavom garantuje potpuna jednakost žena i muškaraca bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju.“[6]

Razgovor na temu „Feminizam i lezbejstvo“, koji je vodila Lepa Mlađenović, feministkinja i lezbejka iz Beograda, vođen je na Trećem jugoslovenskom feminističkom skupu „Ja, ti, one za nas“, održanom 30. marta i 1. aprila u Beogradu 1990. godine, u organizaciji feminističke grupe Žene i društvo.

„Feministkinje smatraju da je lezbejstvo jedno od feminističkih pitanja, jer je lezbejka pre svega žena, i da je pravo na izbor životnog stila i partnerke/partnera jedno od osnovnih ženskih prava za koje se bori ženski pokret. Feminističke i lezbejske grupe u Jugoslaviji boriće se za vidljivost lezbejki“[7] – stoji između ostalog u završnom dokumentu skupa.

Na četvrtom i poslednjem jugoslovenskom feminističkom skupu, od 17. do 19. maja 1991, pod nazivom „Good girls go to heaven, bad girls go to Ljubljana“ Suzana Tratnik održala je predavanje „Lezbejski i gej pokret − subkultura ili pravo na životni stil“. Međutim, ženska grupa Lilit je ovo predavanje u programu skupa naslovila drugačije „Homoseksualnost − moda ili način života“.[8]

Gotovo deceniju pre prvog okupljanja jugoslovenskih feministkinja i lezbejki u Sloveniji (1987) u oktobru 1978. godine održan je prvi međunarodni feministički skup „DRUG-CA ŽENA: Žensko pitanje – novi pristup“ u beogradskom Studentskom kulturnom centru.[9] Sa ovog skupa ostala je beleška jedne od učesnica Christine Delphy iz Francuske, koja u izveštaju za jedan

6 Arhiva Labrisa

7 Arhiva Labrisa

8 Lezbična sekcija LL: kronologija 1987−2012 s predzgodovino, ŠKUC 2012, Ljubljana, str. 84

9 „Ekspertkinje koje su radile na konferenciji bile su: Lidija Sklevicky, Rada Iveković, Slavenka Drakulić, Vesna Kesić, Ruža First, Đurđa Milanović, Gordana Cerjan Letica iz Zagreba, Nada Ler Sofronić iz Sarajeva, Žarana Papić, Sonja Drljević, Jasmina Tešanović, Dunja Blažević, Lina Vušković, Sofija Trivunac, Lepa Mlađenović, Vanda Krajinović iz Beograda, i mnoge druge”: http://womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/217-poceci-feminizma-zenski-pokret-u-beogradu-zagrebu-ljubljani

pariski list piše da na skupu nije bila ni spomenuta reč lezbejka, i da joj je u vreme ručka prišla mlada lezbejka koja joj je rekla da lezbejke nemaju gde da se viđaju osim u nekom beogradskom gej baru.[10]

Posle ovog međunarodnog skupa u Beogradu, u Zagrebu je nastala Ženska sekcija Sociološkog društva Sveučilišta u Zagrebu nazvana Žena i društvo, a uz njihovu pomoć je u Beogradu 1980. godine osnovana slična inicijativa istog imena čije je sedište bilo u Studentskom kulturnom centru. U Maloj sali SKC-a organizuju se prve radionice o abortusu, nasilju i seksualnosti u okviru feminističke grupe Žena i društvo. Tada se u Beogradu okuplja i prva grupa feministkinja lezbejki.

Učesnice konferencije, 27–31. oktobra 1978, Studentski kulturni centar, Beograd

II POČECI JUGOSLOVENSKOG LEZBEJSKOG I GEJ POKRETA

U Sloveniji je 1984. održan prvi „Magnus festival lezbejske i gej kulture i filma“, koji je organizovao u Ljubljani Studentski kulturni centar – ŠKUC. Na festivalu su prikazani evropski i američki filmovi, predstavljene publikacije s LG tematikom i organizovana predavanja o gej i lezbejskoj kulturi. Ovaj festival aktuelan je i danas, i smatra se prvim evropskim lezbejskim i gej filmskim festivalom.[11]

10 Lezbična sekcija LL: kronologija 1987–2012 s predzgodovino, ŠKUC 2012, Ljubljana, str. 52

11 http://www.ljudmila.org/siqrd/fglf/

Iste godine je ustanovljena i „Sekcija Magnus“, čime je zvanično započeo organizovani pokret gejeva i lezbejki u Sloveniji, ali i u bivšoj Jugoslaviji.

Tri godine kasnije (1987) osniva se prva lezbejska grupa Lezbejke Lilit u Ljubljani, koja nepunih godinu dana deluje u okviru ženske grupe Lilit, da bi se u januaru 1988. godine osamostalila i promenila ime u Lezbejska sekcija LL pri ŠKUC forumu. Ova najstarija lezbejska organizacija aktivna je i danas.

U avgustu 1988. godine Lezbejska sekcija LL organizuje prvi međunarodni lezbejski kamp na ostrvu Rabu, koji je okupio oko 30 učesnica iz Jugoslavije, SAD-a i više evropskih država.

„Podstaknute lezbejskim kampom na Rabu, feministkinje Lilita iz Ljubljane organizovale su ženski kamp na reci Soči, koja je na granici između Slovenije i Hrvatske, kako bi bile bliže aktivistkinjama s juga! Oko dvadesetak aktivistkinja iz Hrvatske, Slovenije i Srbije − tada iz Jugoslavije, razmenjivale su svoja iskustva. Šatori su bili iznajmljeni od izviđačkog društva, hrana se pripremala zajednički, a uveče se pričalo, pevalo i vrištalo pored logorske vatre do kasno u noć. Držale su se radionice na različite teme, a svakodnevno je išla „Emotivna zavisnost“! Na ovoj radionici aktivistkinje su iznosile lična iskustva i na osnovu toga izvukle ključnu razliku između hetero žena i lezbejki. Naime − hetero aktivistkinje su insistirale na autonomiji i što manjoj zavisnosti od muškaraca, a lezbejke su pričale o iskustvima ogromne zavisnosti sa kojom nisu znale šta da rade. Pored šišanja kose na livadi, kupanja u reci, šetnji u šumi, zadnje jutro igrale su sve na parkingu uz muziku iz kola jedne od učesnica. Ogromna bliskost se osećala među mnogima, pa je rastanak pomeran i pomeran sa svakom narednom pesmom… Konačno, jedna ekipa otišla je kolima na sever za Sloveniju, a druga na jug za Beograd – da bi nekoliko sati kasnije ekipa koje je krenula na sever stala u kafanu na pumpi i iz žudnje za avanturom donela odluku da okrenu ka jugu na još jedan dan! Tako da su se mnoge iz kampa srele iznenada ponovo u stančiću u Ulici sestara Baruh na Dorćolu kako bi provele još jednu ludu noć!” (Mlađenović Lepa)

Paralelno sa organizovanjem lezbejskih i gej inicijativa u Sloveniji, na godišnjoj ILGA konferenciji održanoj u julu u Beču 1989. godine, osniva se prva hrvatska lezbejska grupa Lola, koja se

Časopis Mladina, broj 37, 30. 10. 1987. godina,
Separat, LJUBIMO ŽENE, pripremile LL u osnivanju Ljubljana

na jesen preimenovala u Lila inicijativa. Grupa je radila nešto duže od godinu dana, i za to vreme u Zagrebu lezbejke su se po prvi put okupljale i intenzivno razgovarale na nedeljnom nivou, a samo osnivanje grupe privuklo je pažnju i štampanih medija. Kasnije, 1997. godine aktivistkinje Lila inicijative pokrenule su lezbejsku grupu Kontra, kao i prvu SOS liniju za lezbejke. Godine

2000. osniva se Lezbejska organizacija Rijeka – LORI, dok je ranije, 1992. godine, osnovana prva gej i lezbejska grupa LIGMA (lezbijska i gay-men akcija).

Većina ostalih lezbejskih i LGBT organizacija u državama bivše Jugoslavije nastale su tek nakon rata na prostoru bivše Jugoslavije, a neke od njih više nisu aktivne.

Tako se 1998. godine u Sloveniji osniva prva omladinska LG organizacija Legebitra, a prethodno je sa radom počela lezbejsko-feministička grupa Kasandra 1993. godine.

U Srbiji je 1995. godine osnovan Labris – grupa za lezbejska ljudska prava. Grupa je u početku delovala kao sekcija u okviru Arkadije, da bi se nakon samo par meseci osamostalila. Godine 1999. osnovana je gej-lezbejska grupa New Age Rainbow u Novom Sadu. Kao jedna od radnih grupa Socijaldemokratske omladine 2000. godine osnovana je Kvirija, kao i Istopolne studije. Gejten − LGBT osnovan je u Beogradu 2001. godine, a proistekao je iz Arkadije u trenutku kada su osnivači/ce odlučili da ugase ovu organizaciju. Iste godine u Beogradu je osnovana organizacija Deve. U Nišu je 2002. godine počela sa radom Lambda, da bi joj se 2004. priključila novoosnovana grupa KOD iz Kragujevca. Novosadska Lezbejska Organizacija – NLO počela je sa radom 2004. godine, a u Crnoj Gori prva LGBT organizacija, Slobodna duga, dok u Beogradu nastaje Gej-strejt alijansa. Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih – Prajd osnovano je 2003. godine.
Prva grupa za zaštitu LGBT, odnosno LGBTIQ prava, u Makedoniji osniva se 2002. godine − Centar za civilna i ljudska prava. Iste godine i u Bosni i Hercegovini osniva se Bosna 14. septembar, da bi se 2003. godine registrovala nova organizacija pod imenom Udruženje Q. Sledeće 2004. godine osniva se još jedna organizacija u Makedoniji – MASSO, a zatim i lezbejska organizacija Ženska alijansa.

U Prištini, na Kosovu, 1995. godine nekoliko lezbejki su se okupljale pod imenom Lezbejke Prištine – LP.

Mnogo godina kasnije, u decembru 2012. godine, u tekstu „Ljubav izvan granica: Pismo Lepi, mojoj feminističkoj mentorki“ Igbale Rogova će za časopis „Kosovo 2.0 Sex Issue“ pisati o tome

kako je biti među prvim autovanim lezbejkama na Kosovu:[12]

„(…) Već više od mesec dana se borim sa sobom: o čemu da pišem? Pokušavam da se držim ideje o sebi kao prvoj ženi koja se u bivšoj Jugoslaviji venčala sa ženom. Bila si na našem venčanju 1996, sećaš se? Rejčel, moja tadašnja partnerka je nosila krunu od cveća i haljinu. Ja sam nosila pantalone. Igrale smo na kiši, radosno, kao i svaki drugi par na dan venčanja. Ali oni koje sam nekada smatrala prijateljima na Kosovu, izokrenuli su našu predivnu priču. Želela sam da napišem otvoreno pismo redakciji Kosovo 2.0 o licemerju samoproklamovanih 'aktivista za ljudska prava' i novinara koji zaboravljaju na ljudska prava kada govore o homoseksualnosti. Pisali su klevete, lažne informacije, nazivajući naše venčanje orgijama na kiši. Umalo su upropastili ono što je trebalo da bude jedan od najlepših trenutaka u mom životu. Kada smo se vratile na Kosovo, umesto čestitki i osmeha, Rejčel i ja smo bile dočekane neprijateljskim i hladnim pogledima. Samo uz podršku porodice sam mogla da ostanem jaka i podnesem sve te predrasude. Da me porodica te 1996. nije podržala, možda danas ne bih bila ovde, već bih poput mnogih drugih gejeva i lezbejki potražila utočište van Kosova. Ovo me navodi na razmišljanje da pišem o svojoj porodici i koliko je za LGBT osobe značajna podrška porodice (…)."

Dalje u tekstu piše o svom prvom coming out-u, na koji ju je ohrabrila Džuli Mertus, profesorka iz SAD koja je u to vreme radila u Srbiji, i sa kojom je putovala ka Beogradu da bi se upoznala sa radom Žena u crnom; i o tome šta je za nju značio susret sa lezbejkama te 1995. godine:

„Te noći nakon prvog protesta Žena u crnom na kom sam bila, došla sam na tvoju žurku. U sobi je bilo novih i starih prijateljica, uglavnom lezbejki. U početku sam bila nervozna. Pila sam i promatrala druge. Tu je stvoreno posebno mesto, gde sestre lezbejke mogu slobodno da igraju. (…) Dva sata kasnije sam shvatila: 'Ovo je moja porodica. Ovde pripadam.' Tog trenutka sam prvi put u životu prihvatila sebe. Sinulo mi je: 'BINGO!! Ja sam lezbejka.' Konačno mi je postalo jasno šta su značila osećanja koja sam imala. Osetila sam eksploziju radosti i plesala kao nikada pre. Moje telo se osećalo oslobođenim od zbunjenosti koju sam

12 U istom časopisu objavljen je i tekst – pismo Lepe Mlađenović za Igbale Rogovu.

osećala tolike godine. Vratila sam se na Kosovo kao druga osoba. Osećala sam se oslobođeno... SLOBODNO.

Kako je neobično reći da sam se osećala oslobođeno u Beogradu. To je grad koji je bio (i za mnoge Albance sa Kosova) i dalje jeste epicentar svog zla: koren režima koji nam je uskratio sva prava. Čak i danas, draga Lepa, oklevam da otkrijem čitaocima da se ovaj spektakularni trenutak moje lične istorije dogodio upravo u Beogradu. Zašto? Da li znaš šta su ljudi odavde rekli posle rata? 'Stranci su doneli homoseksualnost na Kosovo.' Znam da zvuči presmešno, ali takve gluposti opstaju ovde, Lepa. Isti ti smešni ljudi će reći da je Beograd kao 'koren režima i svog zla' uticao na mene da postanem lezbejka (što očigledno smatraju drugim oblikom zla, zaboravljajući da lezbejstvo podrazumeva ljubav, ne rat). U svakom slučaju, oni koji bi moj lezbejski identitet pripisali uticaju Beograda ne bi bili u pravu. Nije u pitanju samo ta noć. Već (…) kad mi je Džuli dala prostora da pričam o svojim osećanjima i objašnjavala mi šta znači buč. Radi se o magiji koju sam, ne znajući zbog čega, osetila kada sam prvi put 1994. poljubila ženu. Radi se o solidarnosti koju sam osetila u sobi punoj žena koje su me prihvatile kakva sam bila.... kakva jesam. Ista ta solidarnost je postojala među mojim sestrama i prijateljicama u sigurnim prostorima u podrumima, kada si nas posećivala '90ih. (…)"[13]

U državama bivše Jugoslavije i nakon 2004. godine osnivaju se nove LGBTIQ grupe i organizacije, ali ne i nove isključivo lezbejske grupe. Na promociji lezbejskih prava i dalje su aktivne samo najstarije lezbejske grupe: ŠKUC LL u Sloveniji, Kontra i Lezbijska organizacija Rijeka u Hrvatskoj i Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava u Srbiji.

III ARKADIJA GEJ-LEZBEJSKI LOBI

Počeci organizovanog delovanja lezbejki i gej muškaraca u Srbiji vezani su za inicijativu koja je stigla iz Ljubljane. Godine 1990.

13 Tekst je 2014. u celosti objavljen u tekstu „Feministička etika odgovornosti", (ur.) Staša Zajović, Miloš Urošević, Žene u crnom, Beograd, 2014, str. 141–145; prevod sa engleskog Jodie Pandey

Sekcija Magnus i lezbejska grupa LL iz Slovenije udružuju svoj rad i osnivaju Roza klub – grupu za lobiranje kod državnih institucija i šalju pismo na desetak adresa beogradskih feministkinja, lezbejki i gejeva koje su poznavali od ranije sa pitanjem da li bi i oni osnovali Roza klub u Beogradu. Prvi sastanak inicirali su Dejan Nebrigić, Boris Liler i Lepa Mlađenović.

„Prvi susret desio se u poslastičarnici hotela Moskva. Nisam nikada saznala zašto baš tu, ali neki gej muškarci su pričali kako su tamo ranije tradicionalno odlazili na kafu. Ja sam onda već imala iskustvo okupljanja u feminističkoj grupi Žene i društvo, dakle nije mi bilo neobično da sedimo zajedno zbog važnog političkog i ličnog razloga.

Ali ovo je bilo drugačije. U grupi je bilo puno muškaraca i malo žena, samo nekoliko nas. Prvo smo se malo gledali/le, kako ko izgleda, da li nam se smeše. Većina nas se nikada pre nije srela na jednom mestu – toliko nas u našem gradu! Ah, kako je to bilo uzbudljivo, nismo jedine/ni! Viđala sam ih na slikama, u knjigama, u Njujorku, ali ne i u Beogradu. Da, to su važne kote u mapama naše žudnje! U istoriji grada! U udžbenicima o društvenim pokretima. Prvi put četiri lezbejke se dogovaraju na javnom mestu.

Tako je počelo – nakon nekoliko okupljanja u kafeima, prešli/le smo u stanove. Nakon toga nam je trebalo ime i cilj, kako ćemo se zvati i šta želimo da radimo. Na jednom od tih prvih sastanaka Boris Liler je rekao: „ARKADIJA, zemlja ljubavi i slobode…“. Od svih predloženih imena ovo je imalo najviše podstaknutih fantazija, pa je onda dobilo i najviše glasova. Pored toga u Francuskoj je već početkom veka postojao jedan časopis istog imena za prava homoseksualaca. Dakle, naše ime već je bilo deo evropske LGBT istorije.“[14]

Nakon višestranačkih izbora 1990. godine, situacija za lezbejsku i gej populaciju u Srbiji se naglo menja sa nadolazećim nacionalizmom i radikalizacijom društva. Do tada alternativna, napredna i kultna mesta koja su okupljala veliki broj mladih u Beogradu, Studentski kulturni centar i Dom omladine, odbijaju da ustupe prostor za rad Arkadiji. S druge strane, mejnstrim štampani

14 Lepa Mlađenović, Prvo je stiglo jedno pismo, „Opet bih bila lezbejka”, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 12–13

mediji počinju da pospešuju predrasude prema lezbejskoj i gej populaciji, pišući o „homoseksualnoj zaveri“ i „poroku koji dolazi sa Zapada“.[15] Prilikom političke zloupotrebe homoseksualnosti, Arkadija je u nekoliko navrata javno protestovala. Ti protesti su objavljivani, skoro isključivo, u nezavisnim medijima: „Vreme“, „Republika“, Radio B92, Radio Pančevo, feminističke publikacije u Beogradu.

Jedan od protesta odnosio se na prenesenu izjavu Đorđa Božovića u kojoj je tvrdio da je Vojislav Šešelj homoseksualac (Vreme, 5. 8. 1991): „Grupa građanki i građana koji se bore protiv diskriminacije homoseksualca i lezbejki – Arkadija i Beogradski ženski lobi, ulažu protest zbog sve učestalijih javnih izjava komandanta Srpske garde Đorđa Božovića u kojima on, sa jedne strane koristi termin homoseksualac da bi omalovažio i diskreditovao svog političkog protivnika, a s druge strane ga smatra „nedostojnim da o njemu govori kao o muškarcu”. Na kraju teksta stoji napomena: „Vrlo je verovatno da homoseksualca ima više u Srpskoj gardi ili Jugoslovenskoj narodnoj armiji, nego što ih ima u Arkadiji.“ (16. 8. 1991). Delove ovog protesta Vreme je objavilo (26. avgust) u tekstu pod nazivom „Muškarci su pravi muškarci“, a Republika je tek 7. aprila 1992. prenela ceo tekst protesta, kao i zbornik Žene za žene, u septembru iste godine.

Jedini uspešan javni događaj koji je Arkadija organizovala, je tribina povodom Međunarodnog dana ponosa 27. juna 1991. godine u Domu omladine Beograd. Na tribini se govorilo o gej-lezbejskom aktivizmu, Stounvolskoj pobuni i značaju obeležavanja 27. juna, istoriji lezbejskog i gej pokreta, kao i o kulturi i umetnosti. Učestvovali su Ivana Spasić, sociološkinja i jedna od osnivačica Arkadije, Hamdija Demirović, književnik i prevodilac, Lepa Mlađenović i Dejan Nebrigić, koji je bio moderator. Tribina je bila veoma posećena i prošla je bez incidenata. Međutim, istog dana u Sloveniji počinju sukobi između Jugoslovenske narodne armije i slovenačke Teritorijalne odbrane, što je bila najava početka rata i raspada SFRJ.

Naredne godine Arkadija pokušava da organizuje još jednu tribinu istim povodom na Filozofskom fakultetu u Beogradu, u vreme letnjih studentskih protesta protiv srpskog režima. Mladići koji su

15 „Kampanja protiv homofobije”, Bilten 1–6, Dejan Nebrigić, Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998

se predstavili kao studenti teologije fizički su sprečili održavanje tribine rečima: „Vi zagađujete našu svetu srpsku zemlju“, dok je organizacioni odbor protesta bio nespreman na ovakvu situaciju i nije reagovao na ovaj incident. Od tada Arkadija 27. jun obeležava internim radionicama i tribinama koje su zatvorene za javnost, ali je obeležavanje samog praznika uvek propraćeno izdavanjem saopštenja i medijskim lobiranjem.

Najaktivniji članovi i članice Arkadije već na početku rata, pored insistiranja da grupa ne sme da bude nacionalistička, okreću se antiratnim aktivnostima u okviru Centra za antiratnu akciju, Žena u crnom i drugih mirovnih inicijativa. Ovakva politika naišla je na nerazumevanje kod jednog dela članstva, ali i kod samih antiratnih inicijativa.

Još jedan čin agresivne homofobije dogodio se tokom 1994. godine. U to vreme Arkadija koristi prostorije Centra za ženske studije − istraživanja i komunikacije, ali ga takođe koristi i Organizacija profesionalne mreže za zaštitu mentalnog zdravlja izbegličkih porodica u Jugoslaviji, koja upućuje pismo Centru sa zahtevom da se Arkadija izbaci iz zajedničkih prostorija, jer su „projekti nekontabilni“[16], i jer, između ostalog, učesnici/ce oba projekta koriste isto kupatilo. Ovaj zahtev upućen je nakon samo mesec dana korišćenja istih prostorija sa Arkadijom.

„Članice Saveta Centra za ženske studije su potpuno iznenađene vašom burnom reakcijom u vezi sa radom Arkadije u prostorijama Ženskih studija. (…) Odluka Saveta da pruži prostorije Ženskih studija sastancima Arkadije sledi iz naše politike da se borimo protiv svih vrsta diskriminacija − polnih, klasnih, etničkih i onih zasnovanih na seksualnom izboru. Samim tim Savet je jednoglasno doneo potvrdnu odluku o ustupanju svoje dve prostorije ovoj grupi. (…) Što se tiče objavljivanja adrese Arkadije, o tome postoji saglasnost Saveta Ženskih studija, ali zbog dalje saradnje sa vama mi smo bile voljne da zatražimo od Arkadije da ubuduće ne objavljuje adresu, dok se sa vama ne dogovorimo o daljoj saradnji. Savet Arkadije je potvrdio molbu. (…) Arkadija je članica ILGA, IGLYO, IGLHRC (i) u slučaju narušavanja prava grupe na rad, grupa će tražiti podršku međunarodne mreže za promociju prava lezbejki i homoseksualaca. Naša politička

16 „Kampanja protiv homofobije”, Bilten 1−6, Dejan Nebrigić, Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998, str. 9

ubeđenja nam ne dozvoljavaju da ukinemo rad ove grupe”[17] – stoji između ostalog u odgovoru Centra za ženske studije od 20. 4. 1994. Organizaciji profesionalne mreže za zaštitu mentalnog zdravlja izbegličkih porodica u Jugoslaviji.

Centar za ženske studije bezuslovno staje na stranu Arkadije, ali zadnju reč dao je njihov donator koji je plaćao iznajmljeni prostor u Ulici kralja Petra u Beogradu. Donator Arkadiji nalaže privremeno napuštanje prostora dok se ne nađe novi prostor za rad sa izbeglicama. Nakon dva meseca sastanci Arkadije se opet odvijaju u prostorijama Centra za ženske studije.

Iz ovog dopisa Ženskih studija saznajemo i da „je za ovih mesec dana grupa (Arkadija) okupila oko 40 ljudi koji su po prvi put dobili svoj javni prostor i mogućnost za izražavanje svojih stavova (…) u grupi postoje razne želje kako bi grupa delovala i da jedan deo želi da osnuje klub, a drugi da radi u okviru diskusionih radionica, na štampanju zbornika radova i drugoj vrsti političkog delovanja radi eliminisanja mržnje i predrasuda u odnosu na lezbejsku i gej populaciju. (…)”[18]

Pored prostorija Centra za ženske studije, Arkadija koristi i prostorije Autonomnog ženskog centra i Žena u crnom. „(…) Tada je, pored sastanaka, počelo organizovanje tematskih radionica. Najaktuelnije su bile radionice o nasilju nad lezbejkama i gejevima na ulici. Razgovaralo se o načinima suprotstavljanja nasilju, kako bi se razvijale tehnike za savladavanje sopstvenog straha, za izlazak iz logike žrtve, koja dolazi od interiorizacije društvenog pritiska i mržnje prema lezbejkama i gejevima.

OD KUHINJE DO INSTITUTA: Sećanja na početke Lezbejskih studija u Beogradu devedesetih godina 20. Veka [19]

„Ideja o lezbejskim studijama je došla sama u vreme kada smo početkom devedesetih pomno čitale sve što bi nekako došlo do nas − knjige, brošure, stripove, poeziju, prozu..., bukvalno sve. Sve je to tada bilo vrlo retko i samim tim nam je bilo mnogo dragoceno. To je, da ne zaboravimo, predinternetsko vreme,

17 Arhiva Labrisa
18 Arhiva Labrisa
19 Dr Zorica Mršević

kada je sve moralo da se čita sa papira jer elektronska literatura tada nije postojala. Kada bi se neka od nas vratila iz inostranstva sa neke konferencije, onda bi svakako donela i ponešto literature koja bi posle kružila, kopirala se, delila i komentarisala. Ja sam posebno bila zainteresovana da pročitam sve.

Prva predavanja na lezbejske teme počela su da se dešavaju na Ženskim studijama praktično od samog početka Ženskih studija[20], dakle od 1992. godine.

Sećam se, kada sam prvi put otišla kod Lepe Mlađenović 1992. da pričamo o Ženskim studijama, sedele smo za njenim kuhinjskim stolom na kome je bilo poređano mnogo feminističkih knjiga i knjiga na lezbejske teme. Za mene to je bilo pravo blago, neviđeno bogatstvo, nešto o čemu sam tada u Beogradu, u zemlji, koja je na rubu krvavih sukoba, pred našim očima počela da se raspada, i u kojoj je svakodnevno počelo sve da nedostaje, samo mogla da sanjam. Lepa je videla da gutam pogledom te knjige pa me je pitala šta me interesuje, šta bih volela odmah da pročitam, da mi pozajmi, ali da ne biram više od dve knjige jer ima i drugih zainteresovanih. Ja sam pokazala na dva naslova, oba baš iz oblasti lezbejske teorije, i tako sam počela da pozajmljujem od nje tu literaturu. Brzo sam čitala, vraćala i uzimala nove naslove. Eto, u toj kuhinji rodila se naravno i ideja da se na Ženskim studijama predaje i na te − lezbejske teme. Nismo to tada nazivale „Lezbejskim studijama“, jednostavno smo smatrale da te teme moraju da budu ravnopravni deo programa Ženskih studija i uz pomoć literature koja nam je bila dostupna mogle smo da sročimo dosta interesantne priče.

Počele smo da predajemo, prvo Lepa, pa kasnije i ja (ja kasnije jer sam imala u planu neke druge pravne teme kao prioritetnije), u privremenom predavačkom prostoru Ženskih studija u tadašnjoj ulici Srpskih vladara (sadašnjoj Kralja Milana) br. 16. Naime, tu je bio sociološki deo Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u kome sam tada radila. Molila sam direktora Instituta da omogući Ženskim studijama da se tu drže predavanja u popodnevnim i večernjim časovima, i on nije imao ništa protiv, jer to Institut nije ništa koštalo pošto je u toj zgradi bilo više raznih

20 Osnivanje ženskih studija u Beogradu inicirala je 1991. godine beogradska feministička grupa „Žena i društvo“. Prvi, eksperimentalni, jednosemestralni kurs počeo je simbolično 8. marta 1992. godine.

organizacija i firmi, pa je imala vratarsku službu sve do kasnih večernjih časova, do kada je i sama zgrada bila otvorena. Ženske studije su tako počele da drže predavanja u toj zgradi u samom centru grada, gde su prešle iz početnog prostora, podrumske prostorije Zavoda za kulturni razvoj u Rige od Fere.

Predavala sam tada na teme registrovanog partnerstva, ali i lezbejskog zatvoreničkog društva u ženskim zatvorima. Ženski zatvori su na Ženskim studijama mnogo godina bili prava hit tema, žene u zatvoru i njihovo zatvorsko „podzemlje“ koje se sastojalo od kvaziporodičnih odnosa, u kojima su one odigravale, tj. uzimale uloge i identitete raznih porodičnih karaktera, npr. tetaka, ujaka, braće i sestara, muževa i supruga, jer im je tako bilo lakše i lepše da prevaziđu zatvorske uslove i ograničenja. Izvori sa raznih strana ukazivali su na to da su lezbejske veze vrlo rasprostranjene u svim ženskim zatvorima Tako je bilo u Italiji, Poljskoj, Rusiji, Škotskoj, Americi. O tome je pisala i Anđela Dejvis, ali i druge teoretičarke. Dostupna su bila i pisma iz ženskih sovjetskih logora – gulaga, iz kojih se saznavalo da su političke zatvorenice, obično fakultetski obrazovane žene, nastojale da obrazuju mlade, neškolovane kriminalke sa kojima su istovremeno gradile i intenzivne emotivne veze. Lezbejske zatvorske zajednice su postojale i u britanskim zatvorima, u kojima su robijale žene iz Irske republikanske armije i sl. Sećam se i jedne fascinantne fotokopije članka o višemesečnom tzv. „prljavom štrajku“ kao vidu borbe Irkinja da im se prizna status političkih zatvorenica u ženskom zatvoru (Armagh, izgovara se Armaa), i da sam o tome vrlo emotivno i dugo predavala na Ženskim studijama.

To je, inače, bilo vreme početaka Ženskih studija − kada smo sve mi koje smo predavale slušale jedna drugu, podržavale se, diskutovale, otkrivajući zajedno jedan novi svet rodnih studija, ali i same učile. Sećam se i diskusija o mom terminu „dijade“, kako sam nazvala lezbejske ljubavne parove u ženskim zatvorima. Koristila sam taj termin jer je tako pisalo u penološkoj literaturi, a feministkinje su (ispravno) smatrale da treba da se koristi neki manje stručni a više ljudski termin, blizak svakodnevnom govoru, gde se ljubavni parovi naravno nikad ne nazivaju „dijadama“.

Ja sam tada obožavala strip „Dykes to watch out for“, Alison Betchdel (te sveske čuvam i danas), i otkrivala i druge autorke lezbejskog stripa, kao što su npr. Katrin Kremmler, Diana Di Massa,

Leanne Franson, Robeta Gregory. Želela sam i da predajem(o) o lezbejskom stripu, ali se to smatralo tada neozbiljnom temom za Ženske studije. I danas žalim što tu temu ipak nismo izgurale tada na Ženskim studijama. Jedini put sam uspela da predajem o stripu mnogo godina kasnije na Kvir studijama, upravo motivisana tom osujećenošću da ikada predajem o lezbejskom stripu na Ženskim studijama.

Tada su se u tim institutskim prostorijama u Srpskih vladara sastajale takođe i aktivistkinje ženskog ogranka Arkadije. Kako su to bile Ženske studije na kojima su se predavale „ženske teme", muški članovi Arkadije uglavnom nisu dolazili. Naime, tada je postojala zajednička, žensko-muška grupa za lezbejska i gej prava Arkadija, ali su članice imale i sopstvene sastanke bez muškaraca.[21] Po mom sećanju, koje danas možda ne dele sve tadašnje aktivistkinje, ja smatram da je važno napomenuti da se članice Arkadije prilikom tih zasebnih susreta nisu nazivale Arkadijevkama, već Labrisicama: to je bilo zbog toga jer su tada neke ponosno nosile priveske u obliku dvosekle sekire labrisa, što je vrlo privlačilo našu pažnju i ljubopitljivost.

Isticalo se da je to simbol ženske snage, uzajamnosti i solidarnosti koja se bazira na ženskoj ljubavi, što nam se svima vrlo dopadalo.[22]

Oslanjajući se na fragmente svojih sećanja, Labriskinje su nastale pre Labrisa, odnosno Labris je izabran za naziv organizacije za lezbejska prava po ženama koje su se tako nazivale pre osnivanja Labrisa.

Članice Arkadije sastajale su se jedno vreme u prostorijama

21 Sećam se da sam ja tada bila protiv da se bira ma koje novo ime, smatrajući da žene imaju pravo zbog svog doprinosa Arkadiji na kontinuitet, tj. da nastave da nose ime Arkadija.

22 Podela Arkadije je bio proces, a ne jedan momenat, isto kao i davanje naziva ženskom ogranku Arkadije. I pre konačne podele, često se govorilo o mogućem odvajanju, razlozima za i protiv, kao i o mogućem nazivu te buduće ženske organizacije. Naziv Labris spominjao kao jedna od mogućnosti, među kojima su se pominjali i nazivi Ksantipa, Lilit, Furije, Veštice, Amazonke, Bubamare, i sl. Sećam se da sam ja (sada znam, pogrešno) smatrala da mi treba da nastavimo da se zovemo Arkadija, a da muškarci treba da smišljaju sebi novo ime, a ne mi, jer mi bez diskontinuiteta nastavljamo sa našim aktivnostima, tj. ništa mi ne prekidamo, niti menjamo. To nije usvojeno, između ostalog i što smo mi sebe retko i nikako nazivale Arkadijevkama, već gotovo redovno Labrisicama ili Labriskinjama.

mesne zajednice u Ulici Grčića Milenka, koje su na Crvenom krstu od opštine Vračar dobile SOS telefon za održavanje konsultacija i pravno savetovanje u prepodnevnim časovima. U popodnevnim časovima ta kancelarija je bila slobodna, pa su je koristile članice Arkadije za sastanke petkom popodne. Kako je to bio striktno ženski prostor, muški članovi Arkadije tu nisu dolazili. Isto je važilo kasnije sa prostorima Ženskih studija u Srpskih vladara i Vlajkovićevoj.

Ne treba zaboraviti da tada, početkom devedesetih godina, ženske grupe nisu organizaciono bile striktno podeljene programski, budžetski, projektno. Postojao je zajednički ženski pokret i sve mi smo se prelivale iz jedne grupe u drugu, u zavisnosti od aktuelnih aktivnosti i afiniteta. Bilo je prirodno da spontatno delimo retke resurse, pa kada je SOS počeo da u prepodnevnim terminima koristi kancelariju u mesnoj zajednici u Grčića Milenka, nije bio nikakav problem da ona bude na raspolaganju i drugim ženama kada je SOS ne koristi, a to su bili popodnevni časovi.

Važno je istaći, danas, kada se sećamo tih početaka, da je karakteristika tog krajnje skromnog prostora koji je bio smešten u jednom montažnom objektu, praktično baraci, bio da su se tu okupljale siromašne i zaista višestruko marginalizovane lezbejke. Neke od njih su iskusile boravak u mentalnim bolnicama, zatvorima, ili bile potpune beskućnice, neke su čak učestvovale kao dobrovoljke na ratištima, prošle i prolazile terapije za odvikavanje od zavisnosti, neke povremeno radile kao vozačice kamiona ili fizičke radnice na građevinama. Njihovi problemi i kompletna životna iskustva dosta su se razlikovala od iskustava većine tadašnjih aktivistkinja za lezbejska prava koje su bile uglavnom fakultetski obrazovane žene, zaposlene u školama, ministarstvima, firmama, koje su imale neki krov nad glavom, i nisu bile u tolikoj meri ni odbačene ni istraumirane, i uglavnom nisu bile suočene sa potpunom egzistencijalnom ugroženošću.

Imale smo, sećam se, tada redovne radionice na kojima je Lepa Mlađenović vrlo insistirala (a ja vrlo rado učestvovala) smatrajući da je to način osvešćivanja lezbejki i izgradnje lezbejskog identiteta. Ja sam ih u tome podržavala. Meni su se te radionice sviđale jer sam tako učila stvari o lezbejskoj egzistenciji koje ni na koji drugi način nisam mogla da saznam. Sećam se, ipak, da su druge žene pomalo gunđale jer im nije bilo lako za početak ni

Ulica Grčića Milenka, zgrada u kojoj su se nalazile prostorije Ženskih studija

da se pred drugima nazivaju lezbejkama, a još manje da govore o svojim ličnim lezbejskim iskustvima, emocijama i problemima. Kao muka živa pokazao se i sam radioničarski tip rada, žene su se bunile što moraju da ćute dok druga žena govori, što ne mogu da joj postavljaju pitanja, prekidaju kada se ne slažu ili slažu, ili komentarišu na drugi način, npr. podržavajući, pa su im te radionice izgledale kao neka neprirodna komunikacija iz koje je isključen dijalog i reakcija, i gde povrh svega još moraju da pričaju o ličnim stvarima o kojima bi najradije ćutale. Sećam se i pomalo smešnih scena kada su npr. na nekim radionicama nedozvoljeno verbalno mešanje zamenjivale uzajamnim dobacivanjem, pa i gađanjem cigaretama, bombonama ili lopticama od zgužvanog papira.

Ali za mene, i još neke druge žene, te radionice su imale značajnu edukativnu vrednost u to vreme, možda veću od bilo kakve pročitane teorije. Te radionice takođe smatram delom lezbejskih studija u nastanku, jer kako su postojala predavanja na lezbejske teme, te radionice su bile vežbe, dakle jedno i drugo činilo je celinu, kao i kod svakog drugog studijskog programa. Nedavno sam napravila, po sećanju, za potrebe snimanja jednog filma o istoriji Labrisa, jednu listu tema koje smo tada imale na radionicama.

Teme radionica vođenih u periodu od 1990. do 1995. godine: Kako doživljavamo kada nas ostavi partnerka? Da li nam teže pada

kada nas ostavi partnerka zbog druge žene ili zbog muškarca?; Da li je, kada i zašto uopšte važno da na našem radnom mestu znaju za našu seksualnu orijentaciju?; Coming out u porodici, kada i kako reći sestrama/braći, a kada i kako roditeljima? Šira porodica, rodbina?; Coming out u školi/na fakultetu; Strah me je...?; Lezbejska hrabrost i kako je steći; Naši domaći ljubimci, kuce, mace, ptičice, ribice i dr. Imaju li lezbejke više potrebe za kućnim ljubimcima od drugih žena?; Najgore lezbejsko iskustvo; Najbolje/najlepše lezbejsko iskustvo; Da se ponovo rodim, da li bih volela da budem ili da ne budem lezbejka? Da li bih volela ili ne da moja ćerka bude lezbejka?; Lezbejsko književno stvaralaštvo: poezija, proza, stripovi; Feminizam i lezbejke, podrška, solidarnost, uzajamnost; Starije lezbejke, specifičnosti porodične i profesionalne situacije; Žene koje smo želele (a nikada nismo bile sa njima); Kako i da li se udvarati strejt ženama; Menjamo sebe, menjamo okolinu; Lezbejke i sport; Želim/ne želim dete/decu; Imam/nemam dete/decu; Da li i u kojoj meri su gejevi „prirodni“ saveznici lezbejki?; Da li lezbejski aktivizam treba da bude odvojen od gejeva i gej aktivizma?; Moja majka i ja, moj odnos sa majkom u mom razvoju kao lezbejke; Lezbejke manjinskih grupa (nacionalne manjine, sa invaliditetom, ruralne žene, Romkinje); Zašto nema lezbejki u javnosti, npr. glumica, pevačica, književnica, političarki, sportistkinja?; Koja lezbejka je moj uzor? Koje lezbejske ikone poznajem, preporučujem i zašto?”

Oktobra 1994. godine, Arkadija je sprovela veliku anketu u cilju ispitivanja lezbofobije i vidljivosti lezbejki u našem društvu. Obrađeni podaci su bili poražavajući, pokazana je ogromna mržnja i strah, kako širih masa tako i pojedinih feminističkih aktivistkinja. (…)“[23]

Zbog nedostatka materijalnih sredstava Gej-lezbejski lobi Arkadija izdao je dva broja istoimenog biltena. Nulti broj, koji je izašao u leto 1993. godine, štampan je na srpskom i na engleskom jeziku, a prvi broj, objavljen jula 1994. godine, štampan je na srpskom, uz mali rezime svih tekstova na engleskom. U celosti je preveden samo uvodni deo.

U biltenu Arkadija našle su se sledeće rubrike i teme: uvodnik je o lezbejskom/gej coming out-u; aktivistkinje Arkadije koje su bile u

23 „Kampanja protiv homofobije“, Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998.

Njujorku na obeležavanju 27. juna izveštavale su o tom događaju; takođe, aktivistkinja Arkadije koja je bila u Helsinkiju na konferenciji ILGA-e, pisala je o tom sastanku. S obzirom na to da je to tada bila najaktuelnija tema, objavljen je tekst o dekriminalizaciji homoseksualnosti. Veliki temat je posvećen AIDS-u. U rubrici o kulturi objavljeni su kratki prikazi gej/lezbejskih knjiga, dve pesme, jedno poglavlje eseja Dejana Nebrigića u kojem se govori o Oskaru Vajldu, kao i autentična priča o lezbejskom coming out-u. Takođe, u biltenu Arkadija su štampani i izvodi sa radionice „Homoseksualnost i jezik", koja je održana na Ženskim studijama. Bilten je štampan u 350 primeraka, a finansiran je privatnom donacijom Nansi Solomon, lezbejske aktivistkinje iz San Franciska. Sudeći po sadržaju bilteni su bili namenjeni užem krugu LG populacije.

Godina 1994. bila je značajna za lezbejski i gej aktivizam u Srbiji, prvenstveno zbog dekriminalizacije dobrovoljnog homoseksualnog odnosa, te je Arkadija uspela da se registruje pri Ministarstvu pravde SRJ, dok je iz sveta stiglo značajno priznanje − Lepa Mlađenović za svoj rad na promociji lezbejskih i gej prava dobila je nagradu „Felipe de Suza", Međunarodnog komiteta za ljudska prava lezbejki i gej muškaraca (IGLHRC)[24] na proslavi Dana ponosa u Njujorku.

Iz ove godine je i prvo arhivirano gostovanje u jednoj televizijskoj emisiji. Lepa Mlađenović i Vendi Istvud − lezbejka i aktivistkinja iz Engleske koja je u to vreme živela u Srbiji – bile su gošće u emisiji „Nus pojave" Televizije Art, 16. novembra 1994. godine.

Iako je Arkadija registrovana 1994. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije 1997. godine odbija zahtev udruženja građana gej muškaraca pod imenom Klub džentlmena za upis u registar, obrazloživši da ciljevi i zadaci ovog udruženja građana nisu u skladu sa zakonom. Zahtev je odbijen i nakon uložene žalbe.[25]

Paralelno sa senzibilisanjem javnosti i radom sa lezbejskom i gej

24 Felipa de Souza Award, https://en.wikipedia.org/wiki/International_Gay_and_Lesbian_Human_Rights_Commission

25 „Kampanja protiv homofobije", Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998, str. 3

zajednicom u Srbiji, Arkadija jača odnose na međunarodnom nivou povezujući se sa LGBT organizacijama u svetu. S obzirom na to da je Arkadija bila članica ILGA, njene predstavnice i predstavnici učestvovali su na godišnjim konferencijama ove internacionalne asocijacije u Bratislavi 1992, o čemu je izvestio časopis Pacifik u tekstu pod nazivom „Južno voće u Bratislavi“[26], Beču 1993, Litvaniji 1994, i u Njujorku 1995. godine.[27]

IV OSVAJANJE JAVNOG PROSTORA U SRBIJI

Lepa Mlađenović se priseća prve tribine održane u Beogradu povodom Međunarodnog dana ponosa, 27. juna, na kojoj su govorile ona i Merlinka – Vjeran Miladinović, jedan od prvih javno deklarisanih transvestita u bivšoj Jugoslaviji.

„Bio je jun 1986. godine. U Domu omladine je radio jedan mladi aktivista, koga nikada više nisam srela, i pretpostavljam da je jedan od stotine hiljada onih koji su napustili ovu zemlju devedesetih. Imao je nepokolebljivu želju da organizuje tribinu i da se prvi put otvori tema lezbejskih i gej života. U tome je i uspeo. Tribinu je vodio Ljuba Stojić, napredni psiholog, tada novinar NIN-a, inače izabran jer je bio otvorenih ideja, večni hipi. Ljuba Stojić je bio jedan od onih zanesenjaka koji zapravo nije znao kako da preživi zločinačke devedesete u Srbiji − umro je 1997. u 63. godini.

Ova istorijska tribina u Domu omladine zvala se ’Pravo na različitost’, i trebalo je da se nađu osobe koje će govoriti o homoseksualnosti iz prvog lica. Nakon mesec dana organizovanja, jedine dve osobe koje su u Beogradu našli da govore o temi homoseksualnosti smo bili nas dvoje. Na pitanja Ljube Stojića trebalo je odgovaramo Vjeran Miladinović, tada je retko koristio nadimak Merlinka, i ja. Iako sam se ja bila unapred dogovorila sa Ljubom Stojićem, inače mojim kolegom koga sam od ranije znala, da me ne pita direktno da li sam lezbejka, i da ću ja pričati uopšteno u trećem licu o ulozi feminističkog pokreta u pojavljivanju lezbejki kao istorijskog

26 Lepa Mlađenović, Željko Radovanac, Pacifik, 15. maj 1992, str. 28

27 „Kampanja protiv homofobije“, Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998, str. 10

fenomena, sve lezbejke iz sale su me provalile, naravski. To su bile godine moje prve lezbejske ljubavi, pa još nisam bila ispraksovana za javne nastupe, a moja tada velika ljubav se nije ni usudila da dođe na tribinu od ogromnog straha.

Sala je bila prepuna, i gore i dole. Svo troje smo bili uzbuđeni, Merlinka je bio prvi na listi da govori. Tada sam ga upoznala. Bio je u svom muškom izdanju, sa plavom kovrdžavom kosom, bez šminke, brz, nestrpljiv, otvoren za sva pitanja, a pogotovu ona koja niko ne može da pita i – šarmantan. Voleo je da priča, i da zabavlja narod. Sala se smejala uzduž i popreko. Prvo je dobio pitanje da nam nešto kaže o sebi preko dana, a posle nešto o sebi preko noći.

Tako da smo i svi mi te večeri 1986. godine po prvi put saznali da uopšte postoje transvestiti gej muškarci u našem gradu, a koji se još i bave prostitucijom.

Dakle, čuli smo da je danju 'jurio' muškarce, a noću bi se oblačio u ženu i stajao pored Železničke stanice u ulici Gavrila Principa, tamo radio i 'varao' muškarce da je žena! Slabo da sam ja to tada baš razumela, u jednom danu, ali smo voditelj i ja bili uz Merlinku. Ljubi Stojiću nije bio problem da ga sve pita, jer je pre toga već imao seriju tribina o seksualnosti u SKC-u koje je vodio kao psiholog-novinar. Na kraju je postavio to famozno pitanje: 'Ko se najbolje tuca?' A Merlinka je sa iznenadnom srećom, kao da je dobio bingo pitanje. izgovorio: 'Crnogorci!' Sala je naravski pukla u smeh i to je ostao istorijski trenutak za Beograd – taj smeh je značio da nema više nikakvih problema oko ove teme, apsolvirali smo homoseksualnost, pitanje koje je samo još ostalo je: Ko nam se više sviđa?!

Merlinka je ucrtao te večeri neprikosnovenu energiju da je sve što on radi najnormalnija stvar na svetu − tako da je cela sala dobila jednu odličnu energetsku dozu 'anti-predrasude'! Zato su u diskusiji sve osobe koje su postavljale pitanja bile manje-više dobronamerne, čak je bilo i nekoliko coming out-a.

Sledeće nedelje na sastanku Feminističke grupe Žene i društvo imale smo još 4 ili 5 novih mladih aktivistkinja, budućih i već lezbejki, iz nekih zadnjih redova Doma omladine sa te večeri.

Hvala Merlinki za hrabrost da još 1986. u Beogradu objavi da je

što se tiče gej muškaraca i lezbejki kod nas sve u besprekornom redu!“

Najave za ovu tribinu, u okviru koje su prikazani filmovi „Poljubac žene pauka“ i „Poslednji tango u Parizu“, objavljene su u listu Politika, kao i na nekim radio-stanicama. Tekst povodom održane tribine objavio je časopis Reporter[28] nakon čega je usledio demanti Vjerana Miladinovića, u kojem izražava nezadovoljstvo načinom pisanja o njemu, kao i zbog objavljivanja njegovih privatnih fotografija bez dozvole. Demanti je objavljen u narednom broju Reportera uz tekst intervjua vođen sa njim na temu homoseksualnosti pod nazivom „Jedna minijaturna priča“.[29]

Prvi arhivirani tekstovi domaćih lezbejskih i gej autorki i autora iz Srbije objavljeni su u časopisu Potkulture 3, 1987. godine.

Tekst „Zemlja bez jezika: uvod u lezbejsku književnost“[30] Slađane Marković oslanja se na izvore sa engleskog, odnosno američkog govornog područja, jer „čitalac koji se kreće isključivo u jugoslovenskim književnim prostorima ima, sticajem okolnosti, vrlo maglovitu predstavu kako o lezbijskoj tako i o gej literaturi uopšte. Razlozi socijalno-političke prirode čine da produkcija dela jugoslovenskih autora praktično ne postoji, a broj prevedenih dela sveden je na minimum. Ovaj tekst se oslanja uglavnom na izvore sa engleskog, tačnije američkog, govornog područja, na kojem ekonomska logika tržišta lomi ideološke barijere brže nego u ostalim kulturnim prostorima. (…)“.

Autorka na početku teksta postavlja i pitanja: šta je lezbejska književnost i da li takva kategorija postoji?; i drugo: može li se odnos polova posmatrati u političkom svetlu?

Dok tekst završava rečima: „Bez obzira na duboko ukorenjenu homofobiju, otvoren, iskren i humanistički pristup feminističkog pokreta društvenim problemima sve više otvara i širi prostore u kojima se sagledavaju i razumevaju različiti oblici ljudskih odnosa. Kada lezbijstvo kao deo ženske seksualnosti prestane da bude problem verovatno ćemo prestati da govorimo o lezbijskoj literaturi — govorićemo o dobroj ili lošoj literaturi. Da li će

28 Reporter, br. 968

29 B. V., Jedna minijaturna priča, Reporter, br. 969, 18. 7. 1986. (god. XXI) , str. 48–49

30 http://www.cks.org.rs/?s=zemlja+bez+jezika

ovo optimističko gledanje postati realnost ili će ostati na nivou društveno-političke fantastike, ostaje da se vidi."

Uz tekst postoji i navod da je više reči o ovoj temi bilo na predavanju koje je Slađana Marković održala u Studentskom kulturnom centru u Beogradu, 6. maja iste godine.

U istom broju objavljen je i tekst „Ne tu reč! Ne gej za homoseksualca!" Johna Alana Leea, u kome se autor bavi otporom kanadskog društva da prihvati reč 'gej' kao termin koji označava orijentisanost ka istom polu. Interesantna je primedba prevoditeljke teksta V. Vukelić, koja navodi da je i kod nas termin gej počeo da se koristi u javnim glasilima: „(...) Tako, recimo, zagrebački Danas (12. 5. 1987, str. 75) koristi reč gej u originalnom engleskom obliku."[31]

Iako se i tekst „Strah, mržnja i gej kontrakultura"[32] dr Đorđa Čomića u najvećem delu zasniva na prikazu stanja i kulture u SAD i Evropi, Čomić se osvrće i na trenutnu situaciju u SFR Jugoslaviji, te iz teksta saznajemo da su najveći „gej centri" u Jugoslaviji Beograd, Zagreb i Ljubljana, a leti Dubrovnik i Rab. A da homoseksulaci pored „ilegalnih" i „tajnih mesta" počinju da se okupljaju u restoranima i klubovima kao što su Moskva, Kazbek i KCB u Beogradu, Bacchus u Zagrebu, diskoteka K4 u Ljubljani itd.

O medijima i javnoj sferi piše da se sve „češće javljaju članci u raznim časopisima koji na pozitivan način tretiraju problem homoseksualizma[33] (NIN, NON, Duga, Danas, Start, Student, Polet i drugi). Nekoliko emisija studentskih programa radio-stanica Beograd 202 i Studio B, bilo je posvećeno problemu homoseksualizma. (...) Javljaju se i gej oglasi u Reporteru i Erotikonu i nekim drugim časopisima, najčešće u formi: „na ovaj način želim da proširim krug prijatelja".

Problem homoseksualizma počinje i ozbiljnije da se istražuje. Zapaženo je bilo istraživanje psihologa Ljube Stojića o

31 Potkulture 3, 1987, str. 60

32 Potkulture 3, 1987.

33 Homoseksualizam / Homoseksualnost – Autor koristi zastareli klinički termin za osobe koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola. Američko udruženje psihijatara je 1973. Godine uklonilo homoseksualnost kao poremećaj iz odeljka Seksualna devijacija, a Svetska zdravstvena organizacija je 17. maja 1990. godine homoseksualnost uklonila sa liste mentalnih oboljenja.

homoseksualcima u Beogradu, objavljeno kao feljton u Dugi. Nedavno je objavljena i studija dr Marjana Košičeka (...) pod nazivom „U okviru vlastitog spola“, u kojoj se na veoma pozitivan i objektivan način tretira problem homoseksualizma. (...)[34]

Kada je reč o gej[35] umetnosti, stvari se takođe polako pokreću. Prikazano je nekoliko filmova sa gej tematikom na FEST-u, i u redovnom bioskopskom repertoaru. Televizija je takođe prikazala određen broj filmova, a u popularnim američkim serijama Dinastija i Dalas prisutni su gej likovi.

Objavljeno je i nekoliko stranih romana sa gej tematikom, a „najzad počinju da se angažuju i domaći autori: Radmilo Đurović izdaje malu antologiju gej pesama pod nazivom ’17 gej pesama’, a priprema se i izdanje njegove zbirke pesama; Hamdija Demirović je u Delu (3−86) objavio esej pod nazivom ’Homoerotska tradicija u američkoj poeziji’; Puriša Đorđević objavljuje prvi roman sa gej tematikom u Jugoslaviji pod nazivom ’Ljubavna priča’“.[36]

Čomić tekst završava konstatacijom „da je gej potkultura u pojedinim republikama i njihovim glavnim gradovima u embrionalnoj fazi razvoja (Beograd, Zagreb), dok je u Sloveniji (Ljubljana) već u fazi porođajnih muka. U ostalim republikama još uvek nema vidljivih znakova o začetku gej organizovanja i kulture (...)“; a da dalji razvoj situacije zavisi od legalizacije homoseksualnih odnosa u svim republikama i pokrajinama, od procesa dalje demokratizacije društva, kao i od snage samih homoseksualaca da se javno deklarišu, organizuju i bore za svoja prava.

Tek po osnivanju Arkadije – gej i lezbejskog lobija, 1990. godine, glas lezbejki i gejeva počinje, mada sporadično, da se čuje u javnosti, i započinje proces medijskog lobiranja za prava istopolno orijentisanih osoba. Počelo se saopštenima za javnost i reagovanjima, izjavama za štampane i elektronske medije, a pojedine osobe su bile autori i autorke tekstova za novine, saradnici u emisiji „Dee Gay“, koja je emitovana na Radiju B92, dok

34 Ibid.

35 Autor teksta terminom „gej“ označava gej muškarce i lezbejke

36 Potkulture 3, 1987.

je Dejan Nebrigić doprineo da se u časopisima koje je uređivao – „Pacifik: časopis za kulturu mira“, i publikacijama Žena u crnom „Žene za mir“, uvedu tekstovi o istopolnoj orijentaciji. Radio Pančevo u okviru noćnog kontakt programa i omladinskih emisija, početkom devedesetih, bavio se pitanjem homoseksualnosti, a neki od članova i članica Arkadije su bili angažovni kao saradnici.

U novosadskom časopisu „Symposion“ izašao je u nastavcima, tokom 1997, roman Dejana Nebrigića „Paris−New York“ – prvi srpski gej roman, zatim „Lavirintski rečnik“, 1998, a tokom 1998. i 1999. objavljuje „Jutarnji dnevnik“. Izdavačka kuća Rende štampaće dva prozna teksta 2001. godine – „Lavirintski rečnik“ i „Paris−New York“.

S druge strane, časopis „Feminističke sveske“, u izdanju Autonomnog ženskog centra protiv seksualnog nasilja, koji počinje da se objavljuje 1994. sadrži i rubriku Voleti drugu, u okviru koje se objavljuju lezbejski književni i teorijski tekstovi.

Od 1994. do 1998. godine objavljeni su sledeći tekstovi i prevodi: „Šta traži čestita devojka kao ti na ovakvom maršu“, Adela M. Stan; „Žene koje nam daju snagu da postanemo i ostanemo vidljive“, Branka Veselinović; „Dobro je biti homoseksualan“, Marta Šeli (1/1994); „Politika srca – lezbejsko roditeljstvo ili čuvaj se Anita“, Pat Parker (2/1994); „Teorija društvene konstrukcije – problemi u istoriji seksualnosti“, Kerol Vens; „Problematika ’Fam’“, Džoan Nestle (The peristent desire, a famme-buch eader Alison publication, Boston 1992, str. 466−483), u prevodu Nataše Milenković i Zorice Mršević; „Refleksija o ’Buč’, rodu i ograničenjima“, Gejl Rubin; „Daleko od ostrva Lezbos“, Kejt Raunds. (br. 3−4, 1995); „Dvadeset jedna ljubavna pesma“, Adrien Rič, prevela Lepa Mlađenović; „Poetika seksa“, Dženet Vinterson (Iz Jeanette Winterson, „The Poetics of Sex“, iz The Penguin Book of Lesbian Short Stories, The Penguin Group, London 1993), prevela Jasmina Tešanović; „Naš dar dodira“, Džoan Nestle, prevela Nina Đurđević Filipović; „Lezbejska-feministička teorija“, Šarlot Banč, (iz knjige eseja Charlotte Bunch, Passionate Politics, St. Martin’s Press, New York 1987), u prevodu Nataše Milenković i Zorice Mršević. (br. 5−6 1995), „Sopstvena soba“, Virdžinija Vulf, prevele Slavica Stojanović i Smiljka Bogunović; „Umetnost & život“, Džinet Vinterson (Iz: Jeanette Winterson, Art Objects, essays on ecstasy and effrontery, Vintage, London 1996),

prevela Jasmina Tešanović (br. 7–8); Roman Dženet Vinterson „Pomorandže nisu jedino voće“, objaviće Radio B92, 1997, a zatim slede prevodi još tri njena romana: „Strast“[37], „Zapisi na telu“[38] i „Teret“[39]; „Lezbejski skup na Pohorju“ od 24. do 30. juna 1997, Štefa Markunova; „Lezbejska teološka kritika“, Alison Vebster (Alison Webster, Lesbian Women in the Churches, izlaganje na Drugom evropskom ekumenskom saboru, Grac, jun 1997), prevela Slavica Stojanović (br. 9–10);„50 godina ’Drugog pola’ Simon de Bovoar“, Lepa Mlađenović; „Nelojalne civilizaciji: feminizam, rasizam, ginofobija“, Adrien Rič (Iz: Adrienne Rich: On Lies, Secrets and Silence, Selected prose 1966–1978, W. W. Norton & Company, London 1979), prevela Ana Zorbić; „Razlike prevazilaze granice“, Lepa Mlađenović (br. 11–12).

Redakciju časopisa su činile, u zavisnosti od broja: Lepa Mlađenović, Slavica Stojanović, Ljiljana Vuletić, Jasmina Tešanović, Nadežda Ćetković i Vera Litričin, dok tehničko uređenje potpisuje Slobodanka (Bobana) Macanović.

Godine 1995. pokrenut je još jedan značajan časopis za promociju feminističke teorije – „Ženske studije“ /sada „Genero“/ u izdanju Centra za ženske studije Beograd.

Devedesetih godina u Srbiji se osnivaju i dve značajne izdavačke kuće – Feministička 94, koju pokreću Slavica Stojanović i Jasmina Tešanović, i Plavi jahač, Nataše Marković, koji 1995. godine pokreće ediciju „Plave čarape“ i kasnije „Nevidljive žene“. Ove izdavačke kuće objavljuju feministička izdanja, ali i promovišu žensko pismo.

Feministička 94 je objavila je između ostalih i dela: Karen Bliksen: „Erengard i druge priče” (1994) – izbor ljubavnih priča danske autorke knjige „Moja Afrika”, koja je pisala pod muškim pseudonimom i kojoj se Hemingvej izvinio što je umesto nje dobio Nobelovu nagradu 1954; Jasmine Tešanović „Ženska knjiga” (1996) – ženske priče o ženskom životu u savremenom Beogradu, o ljubavi, o materinstvu, lezbejstvu; Anje Mulenbelt „Gotovo je sa stidom“ (2002); Monik Vitig „Lezbejsko telo“

37 Strast, Dženet Vinterson, prevod Adrijana Božović, Paideia, Beograd, 2001.

38 Zapisi na telu, Dženet Vinterson, prevod Aleksandra Trivan, Okean, Beograd, 2005.

39 Teret, Dženet Vinterson, prevod Mirna Radin Sabadoš, Geopoetika, Beograd, 2005.

(2002), Odri Lord „Sestra autsajderka“ (2002) itd;[40] kao i publikacije „Žensko pitanje u Srbiji – XIX i XX vek” (1996) Nede Božinović – dokumentovana istorija nastajanja i razvoja zvaničnog i nezvaničnog ženskog pokreta u Srbiji u poslednja dva veka;„Ženska ljudska prava”(1995) Julie Mertus i Zorice Mršević – priručnik za radionice koje služe prepoznavanju i primeni ženskih ljudskih prava u postkomunističkim zemljama.

Pored dela „Orlando, biografija“[41] i „Dnevnika spisateljice“[42] Virdžinije Vulf, Feministička 94 objavila je i „Tri gvineje“[43] (2001). Dela Virdžinije Vulf objavila je i izdavačka kuća Svetovi iz Novog Sada 1991. godine, i to: kratku prozu „Znak na zidu“[44] i romane „Između činova“[45], „Orlando“[46] i „Talasi“[47].

U edicijama „Plave čarape“ i „Nevaljale žene“ izdavačka kuća Plavi jahač objavila je između ostalih i dela Isidore Sekulić, Nataše Marković, Ksenije Atanasijević, Suzane Zlatanović Lune Lu, Isidore Bjelice, Virdžinije Vulf, Margerit Jursenar, Dubravke Ugrešić, Ester Hardin, Anais Nin, Patriše Hajsmit, Simon de Bovoar i drugih.

Izdavačka kuća Plato 1999. godine objaviće knjigu „Vaginini monolozi“ dramske feminističke spisateljice i aktivistkinje Iv Ensler u prevodu sa engleskog jezika Vesne Milinčić, na osnovu koje će i u Srbiji početi da se igraju istoimene predstave u izvođenju alternativnih i zvaničnih pozorišta.

Godine 1994. pokrenut je još jedan značajan časopis za promociju ženske književnosti i kulture, ProFemina, a pokrenule su ga Radmila Lazić, Dubravka Đurić, Ljljana Đurđić i Marija Knežević. Časopis je dugo opstajao na javnoj sceni, a objavljivao ga je Radio B92. U ovom časopisu objavljeni su i dela LG autorki i autora:

40 http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/feministicka94/F1s.htm
41 http://www.rwfund.org/2014/06/25/neposlusne-istoriji/
42 Dnevnik spisateljice, Virdžinija Vulf, Feministička 94, Beograd, 2002.
43 Tri gvineje, Virdžinija Vulf, prevod Dragana Starčević, Feministička 94, Beograd, 2001.
44 Znak na zidu, Virdžinija Vulf, izbor i prevod Slavica Stojanović, Svetovi, Novi Sad, 1991.
45 Između činova, Virdžinija Vulf, prevod Slavica Stojanović, Svetovi, Novi Sad, 1991.
46 Orlando, Virdžinija Vulf, prevod Slavica Stojanović, Svetovi, Novi Sad, 1991.
47 Talasi, Virdžinija Vulf, prevod Milica Mihajlović, Svetovi, Novi Sad, 1991.

eseji Dejana Nebrigić i Dušana Maljkovića, pesme slovenačke lezbejske aktivistkinje Nataše Velikonje i slovenačkog pesnika Brane Mozetića, pesme Adrien Rič itd. Mnogo godina kasnije – 2002, lezbejska grupa Kontra u saradnji sa Labrisom objaviće prevod knjige „Prisilna heteroseksualnost i lezbijska egzistencija“, Adrien Rič.

V DEKRIMINALIZACIJA HOMOSEKSUALNOSTI U SFR JUGOSLAVIJI

Do druge polovine sedamdesetih godina XX veka dobrovoljni homoseksualni odnos između odraslih muških osoba bio je inkriminisan u srpskom, bosanskom i kosovskom Krivičnom zakonu zatvorskom kaznom do jedne godine. Odsustvo takve inkriminacije uz postojanje različitog *age of consent* između homoseksualnih odnosa (18 godina) i heteroseksualnih odnosa (14 godina), uz inkriminisanje seksualnog nasilja pod arhaičnim nazivom protivprirodni blud, sadržao je i hrvatski KZ, dok je potpuno odsustvo inkriminacije dobrovoljnih seksualnih odnosa između odraslih lica muškog pola, kao i nepostojanje razlike između *age of consent*, bilo rešenje u krivičnim zakonima Slovenije, Crne Gore i Vojvodine.

Tek nakon ustavne reforme 1974. godine, Slovenija započinje rasprave o dobrovoljnom homoseksualnom činu i poziva na dekriminalizaciju homoseksualnosti, iako Kaznenski zakon Socijalističke Republike Slovenije ne inkriminiše dobrovoljne seksualne odnose između muškaraca.

„Rezimirajući krivičnopravnu situaciju po novom Nacrtu Krivičnog zakonika Savezne Republike Jugoslavije, može se konstatovati da se dobrovoljni homoseksualni odnosi između odraslih lica ne inkriminišu; da postoji razlika u krivičnopravno relevantnom uzrastu za stupanje u dobrovoljne heteroseksualne odnose, koji je 14 godina, od krivičnopravno relevantnog uzrasta za stupanje u homoseksualne odnose, koji je 18 godina; da se ta razlika u uzrastu odnosi i na muške homoseksualce i lezbejke; da se i dalje koriste arhaični i nerazumljivi termini, tipa ’obljuba’ sa seksualni odnos heteroseksualnog tipa i ’protivprirodni blud’ koji je sam po

sebi pežorativan, diskriminativan i opterećen predrasudom da su neki odnosi 'normalni', a drugi 'nenormalni' do sukobljavanja sa prirodnošću."[48]

U Srbiji se tek 1990. sporadično pojavljuju inicijative za dekriminalizaciju homoseksualnosti propraćene novinskim člancima, kao što je tekst „Treći nije ugrožen", koji govori o inicijativi beogradske omladinske emisije „Ritam srca" da se dekriminalizuje homoseksualnost (Večernje novosti, 14. januar), kao i intervju sa dr Zoranom Rakićem, psihijatrom, u istom dnevnom listu, od 19. februara, koji se zalaže za dekriminilazaciju. U Erosu je u septembru iste godine objavljen tekst „Otvoreno pismo Skupštini Srbije.[49]

Ipak najčešće navođena inicijativa za dekriminalizaciju homoseksualnosti je istup jednog pojedinca, dramaturga i režisera Jovana Ćirilova na 10. kongresu Saveza komunista Srbije, 28. maja 1986, koji je istupio sa zahtevom da se legalizuje i ljubav između „dvojice koji se vole", o čemu su afirmativno izvestili časopisi NIN i Duga.

Srbija je dekriminalizovala homoseksualnost u julu 1994. godine, a glasanje za ukidanje ovog zakona u Skupštini Srbije prošlo je bez ikakve pažnje javnosti. „Nakon dekriminilazacije, u ovdašnjim medijima pojavilo se tek nekoliko tekstova, televizijskih emisija i radio-priloga, i to isključivo autora koji su učestvovali u radu Gej-lezbejskog lobija Arkadija. Mada je oficijelno homoseksualnost dekriminalizovana, u svakodnevnom životu ukidanje ovog zakona nije donelo nikakve olakšice gej muškarcima i lezbejkama.

Represija prema njima oseća se na svakom koraku: počevši od uličnih prebijanja, preko diskriminacije na radnom mestu, do privođenja na takozvani informativni razgovor u policiju, čiji je cilj zastrašivanje."

(…) Po svedočenju mnogih homoseksualaca (…), u svakoj policijskoj stanici u Srbiji nalaze se kartoteke sa spiskom

48 Zorica Mršević, Opet bih bila lezbejka, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 63–64

49 „Kampanja protiv homofobije", Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998.

homoseksualaca, njihovim fotografijama i otiscima prstiju. Policija do ovih podataka dolazi ili racijama na mestima na kojima se gej muškarci okupljaju, ili ucenjujući homoseksualce koji su im poznati od ranije, da otkriju druge, ili drugim nelegalnim metodama – prisluškivanjem telefona, otvaranjem pošte, itd.[50]

U Biltenu 1 Kampanje protiv homofobije (str. 4) naveden je slučaj aktiviste Ž.R. koji je nakon učešća u emisiji u kojoj je govorio o homoseksualnosti, na lokalnoj radio-stanici Pingvin (Novi Beograd), 17. avgusta 1992. godine, priveden u policijsku stanicu te opštine, „gde je pretučen i verbalno ponižavan". Pušten je nakon nekoliko sati, ali bez materijalnih dokaza da je bio priveden.

Naveden je i primer fizičkog napada na gej aktivistu Arkadije, D.N. (Dejan Nebrigić) 2. januara 1998. godine, koji je slučaj prijavio policiji i ona je izvršila uviđaj neposredno po napadu. „Slučaj je dokumentovan potvrdom o zdravstvenom stanju i policijskom potvrdom o podnošenju krivične prijave, a interesantno je da u potvrdi o podnošenju krivične prijave, iako u samoj krivičnoj prijavi stoji da se radi o činu homofobije, piše da je D.N. napadnut bez ikakvog razloga."

Dejan Nebrigić bio je prvi gej muškarac u Srbiji koji je javno istupio i podneo tužbu zbog ugrožavanja lične bezbednosti motivisane homofobijom. Ovaj sudski proces nažalost nije okončan presudom već njegovim ubistvom. Dejan je ubijen 29. decembra 1999. u svom stanu, na svoj 29. rođendan.

U februaru 2001. Dejanu Nebrigiću posthumno je dodeljena nagrada Filipe de Suza za 2000. godinu.

50 „Kampanja protiv homofobije", Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998, str. 1–2

HRONOLOGIJA LABRISA OD 1995. DO 2015.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

OBJAVILE SMO BLIZU 50 PUBLIKACIJA:

LEZBEJSKE LITERARNE RADOVE, LABRIS NOVINE, GODIŠNJE IZVEŠTAJE O POLOŽAJU LGBT ZAJEDNICE U SRBIJI, PRIRUČNIKE, ČITANKU, BROŠURE, INTERVJUE, ISTRAŽIVANJA ...

1995

LABRIS POKREĆE IZDAVAČKU DELATNOST. ŠTAMPAJU SE PRVA DVA BROJA LABRIS NOVINA, DVE ZBIRKE POEZIJE I JEDNA NOVELA, ČLANICA LABRISA SA ŽELJOM PROMOCIJE LEZBEJSKOG KNJIŽEVNOG STVARALAŠTVA. NA NASLOVNOJ STRANI PRVOG BROJA LABRIS NOVINA BIO JE ISPISAN MOTO: ENERGIJU NE TREBA DA TROŠIMO NA UBEĐIVANJE DRUGIH DA SMO U PRAVU ŠTO VOLIMO ŽENE, VEĆ NA TO DA VOLIMO ŽENE!

Pokretačice izdavačke delatnosti Labrisa (sleva nadesno) Marijana (Maja) Komadinić, Jelena Kerkez, Ljiljana Živković. Prostorije Labrisa, 2003.godina.

1995[1]

„Moji prvi susreti sa gej ljudima desili su se na sastancima Arkadije na koje me je prvi put odveo moj gej drug. Arkadija se sastajala jednom mesečno, koliko se sećam, i to u prostoru Ženskih studija, tada u Ulici 7. jula, sada Kralja Petra, na mestu gde se sada nalazi restoran Dorijan Grej. Nekako se poklopilo da su se tog dana žene sastajale i tu sam upoznala svoje prve drugarice lezbejke i naravno Lepu (Mlađenović), koja me je pozvala u Ženski centar da uzmem neku literaturu. (...) Za koji dan eto mene u ŽC-u i tu upoznajem Jelenu (Kerkez), i tada nas Lepa nagovara da se pridružimo ženskim grupama na sastanku Ženske mreže 8. marta 1995. godine u Pančevu. U Pančevu smo upoznale Ljilju (Živković) i tu je naše druženje počelo. Demonstrirale smo ulicama i nosile transparente. Sada mi se čini da smo se nas tri nekako našle kao padobranci, novopečene lezbejke aktivistkinje u tom moru raznih žena. Da li zato što smo bile mlade ili što nismo poznavale puno ljudi, ali nekako smo se 'ukačile', imale slična razmišljanja i zajedno smo se bacile na aktivizam. U to vreme Arkadija je još funkcionisala i njihov bilten je izašao prvi put te godine. Tako smo i mi krenule da se okupljamo kao ženska sekcija Arkadije. To je tada više bilo druženje i upoznavanje nego neki ozbiljan aktivizam, ali polako su se stvari menjale. Odlazile smo često u Ženski centar, upoznavale razne feministkinje lezbejke iz inostranstva i učile.

Na ideju da lezbejska sekcija Arkadije dobije ime Labris došle smo na jednoj sedeljci u Ženskom centru.

Jelena, Ljilja i ja smo bile novi podmladak lezbejskog aktivizma, naravno, pod budnim okom starijh aktivistkinja. U maju '95. godine, posle jednog sastanka Labrisa (naše nove lezbejske podgrupe Arkadije), imale smo gerila akciju grafitiranja nekih ulica u Beogradu, koja se završila nasiljem. To je bilo prvo nasilje nad lezbejkama koje sam doživela (nažalost, ne i poslednje). Pod utiskom tog događaja, gde srećom niko nije bio ozbiljnije povređen, odmah smo krenule u akciju, obaveštavale smo razne inostrane LGBT organizacije, inostrane LGBT novine i slično.

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995–2000.

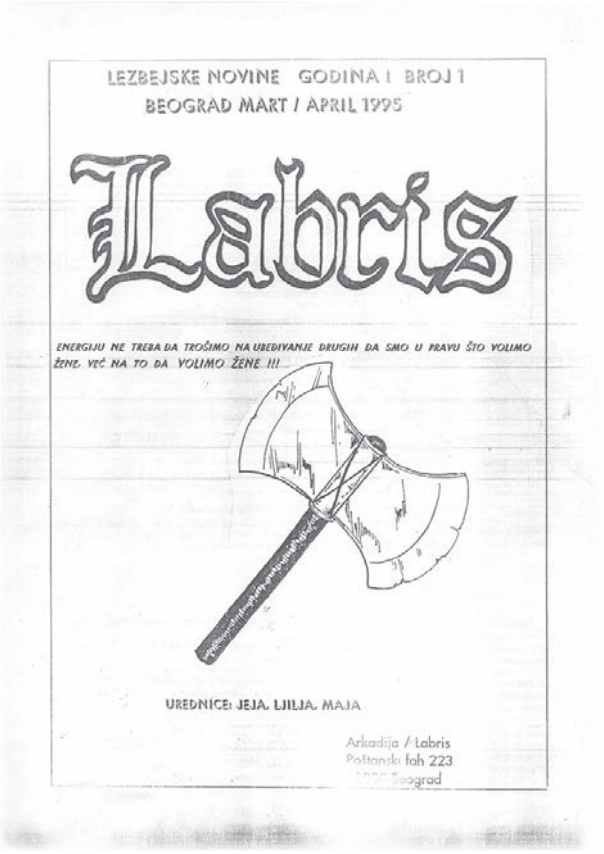
Osmomartovske demonstracije „Protiv zabrane abortusa", Pančevo, 8. mart 1995.

Znale smo da ne možemo da se zaustavimo samo na radionicama i sastancima za mali krug ljudi. Otuda ideja da krenemo sa nečim do čega može da dođe veći broj žena, kao što su Labris novine. U to vreme smo još uvek imale one praistorijske kompjutere i imejlove preko računarskih centara, a interneta još nije bilo. Te prve Labris novine nisu ličile na prave novine, već su bile pravi kolaž. Pisale smo, prevodile, skupljale sličice, crtale labris sekiru... Sećam se da sam angažovala svoju drugaricu Bojanu, koja je ilustratorka, da nacrta znak Labris za taj prvi broj časopisa. Sve smo same radile, štampale, kopirale, lepile – volonterski. Nismo imale nekih sredstava za ozbiljnije štampanje, ali smo želele da to izgleda koliko-toliko okej. Tiraž je bio vrlo mali – svega stotinak ili 200 primeraka. I taj prvi broj se praktično delio krišom, u Ženskom centru, na Ženskim studijama i svuda gde su žene cirkulisale. (...)[2]

SEDAMNAESTOG MARTA 1995. GODINE LEZBEJSKA SEKCIJA ARKADIJE DOBIJA IME LABRIS, A JELENA KOJA JU JE TAKO IMENOVALA NOVO PREZIME.

ARKADIJI SE PODNOSI PREDLOG ZA AUTONOMNOST SEKCIJA (SAMOSTALNE RADIONICE, SASTANCI I OSTALE INICIJATIVE) UZ FORMIRANJE I DELOVANJE KOORDINACIONOG ODBORA FORMIRANOG OD PREDSTAVNICA I PREDSTAVNIKA DVEJU SEKCIJA, NA KOJIMA BI SE RAZMENJIVALE INFORMACIJE VEZANE ZA RAD SAMIH SEKCIJA, KAO I PREGLED LEZBEJSKE I GEJ SCENE UOPŠTE, I DOGOVARALO OKO ZAJEDNIČKIH PROJEKATA ČIJI BI NOSILAC BILA ARKADIJA.
IPAK, NEKOLIKO MESECI KASNIJE LABRIS JE POSTAO AUTONOMNA LEZBEJSKA GRUPA. CILJEVI GRUPE SU OSNAŽIVANJE LEZBEJKI, RAD NA POVEĆANJU LEZBEJSKE VIDLJIVOSTI I POVEZIVANJU SA LEZBEJSKIM GRUPAMA IZ ISTOČNE EVROPE. AKTIVISTKINJE ORGANIZUJU NEDELJNA OKUPLJANJA ZA SASTANKE I RADIONICE. RADI SE NA MEDIJSKOJ PROMOCIJI GRUPE I LEZBEJSKIH PRAVA, I POVEZIVANJU SA ŽENSKIM GRUPAMA.

2 Labris lezbejske novine, DJ Maja: Bolji život za lezbejke i gejeve, broj 25, godina XVI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2010, str. 4–5

Labris novine, broj 1, 1995. Ilustracija Bojana D.

Prvi broj lezbejskih novina Labris izlazi u aprilu 1995. godine. Na naslovnoj strani nalazi se znak Labrisa[3], imena urednica (Jeja, Maja i Ljilja) i jasna poruka u kom pravcu treba da ide borba – *Energiju ne treba da trošimo na ubeđivanje drugih da smo u pravu što volimo žene već na to da volimo žene*.[4] Materijal za novine sakuplja se iz različitih izvora, iz domaće i strane štampe,

3 Labris predstavlja lezbejski i feministički simbol snage i samodovoljnosti. Izvorno značenje Labrisa odnosi se na rođenje i smrt. Ova dva motiva oslikana su kroz sekiru sa dva sečiva u obliku punog meseca koji simboliše celokupan život. Kroz istoriju verovalo se da su život i smrt bili pod kontrolom žena, tako da je Labris bio simbol zemaljske vlasti. Dvosekla sekira s jedne strane predstavlja alatku koja obezbeđuje uslove za sejanje i simbolično omogućuje život. Druga strana sekire služila je za odbranu od neprijatelja i simbolično predstavlja smrt (neprijateljima), koja je neophodna za preživljavanje. Žene koje su predstavljene sa dvoseklom sekirom nisu zavisile od muškaraca, one same rukovode i životom i smrću.

4 Lezbejske novine Labris, Jeja, ljilja, Maja, Arkadija/Labris, april 1995, Beograd, broj 1

ali i druge literature. S obzirom na to da nije bilo novca, tekstovi su se štampali na printeru, a fotografije se sekle i sklapale u kolaž koji se fotokopirao. Tiraž je bio sto primeraka, format A4, a jedan je primerak imao pet strana.[5]

Ideja da se naprave novine koje pišu lezbejke, namenjene lezbejkama i koje ocrtavaju živote lezbejki dolazi iz potrebe za sadržajem o lezbejskim temama. Labris novine tako predstavljaju osnovu za povezivanje i komunikaciju između lezbejki. Primetno odsustvo informacija o lezbejskoj egzistenciji u dnevnoj štampi još jedan je od razloga zašto Labris novine moraju da postoje. U prvom broju se upravo nalazi prikaz dnevne štampe[6] koji ukazuje na tek poneki članak napisan na ovu temu, uglavnom su to bili izveštaji iz sveta.[7] Jedan od tekstova u novinama je zapravo fotokopirana stranica iz časopisa Nada, koji je štampan 5. 4. 1995. Naslov teksta je bio „Ona me grli nežnije", dok je fokus upravo na lezbejkama. U tekstu se nalazi i fotografija dve žene, a opis fotografije glasi: „Ponosne Lezbejke: Lepa Mlađenović i Jelena Labris".[8] U tekstu nalazimo podatke istraživanja koje je rađeno od strane gej i lezbejske organizacije Arkadija na osnovu koga su dobijeni rezultati da u Beogradu ima 20.000 lezbejki, da dva odsto ženske populacije kod nas čine lezbejke, a isto toliko je i žena koje su imale neko iskustvo sa pripadnicom istog pola[9]. Ceo tekst ukazuje na uslove u kojima žive lezbejke u Srbiji, na probleme koje ih prate, ali i na njihovu istrajnost u ostvarenju svog cilja − izlaska iz heteroseksualnog mraka.[10]

U novinama se takođe nalaze izveštaji sa sastanaka Labrisa − lezbejske sekcije Arkadije, na kojima se govorilo o radu, mapirali su se problemi, pisano je o dosadašnjim aktivnostima sekcije i pregovaralo o budućim akcijama. Takođe, nalazimo spisak lezbejskih filmova koje treba pogledati, kao i lezbejsku literaturu koju su na sastanku u Zagrebu lezbejke iz Arkadije dobile. Nezaobilazni deo prvog broja lezbejskih novina su prikazi ženskih i lezbejskih simbola u vidu fotografija i objašnjenja.

5 Preuzeto iz brošure „opet bih bila lezbejka", Labris grupa za lezbejska ljudska prava, prvih pet godina rada, od 1995. do 2000.

6 Tekst priredila Ljilja.

7 Lezbejske novine Labris, Jeja, Ljilja, Maja, Arkadija/Labris, april 1995, Beograd, broj 1

8 Ibid.

9 Ibid.

10 Ibid.

Ovde se mogu naći prikazi simbola kao što su: dupli ženski znak, značenja reči i izraza lezbejka, lezbejski pokret; Labris − simbol ženskog uzvraćanja udarca; poprečni presek pičke − snaga pičke; crni obrnuti trougao − u nacionalističkim logorima u Nemačkoj za vreme Drugog svetskog rata lezbejke i prostitutke su se obeležavale ovim znakom; jajna ćelija iz udžbenika biologije − ženski pokret je preuzeo znak koji predstavlja snagu žene; simbol za sve žrtve side, crvena traka.[11]

U novinama su zabeleženi podaci o osmomartovskim demonstracijama „Protiv zabrane abortusa“ na glavnom pančevačkom trgu, gde su aktivistkinje izašle sa transparentima „Lezbejstvo i materinstvo“ i „Lezbejsvo i reproduktivna prava“, i izazvale negodovanje i čuđenje okoline: „Vidi lezbejke!“[12] O reagovanju naroda na izlaske lezbejki u prostor javnog svedoči i „anegdota iz vagona“. Putujući vozom, nekoliko lezbejki na predlog Lepe odlučuje da uči o lezbejskim simbolima. Lepa pokazuje simbol i pita druge lezbejke za značenje, nakon tišine koja je usledila, umesto odgovora, Lepa izgovara da je to simbol snage pičke: reakcija − ljudi izlaze iz vagona; zaključak − „vagon je naš“.[13] Ova rečenica simbolički ukazuje na početke lezbejske borbe kroz menjanje prostora isključivanja u prostor gde ne izmičemo i odbijamo da budemo ućutkane, već smo ponosne i glasno govorimo „ja sam lezbejka“. Reakcije okoline koje su otvarale mogućnost za promenu, nisu izostale. Nakon učešća Ivane, predstavnice Arkadije, na pres-konferenciji održanoj 6. 3. 1995. godine u Autonomnom Ženskom centru, usledio je još jedan javni nastup, ovog puta lezbejke zauzimaju prostor medija. Projekat „Više mesta u medijima“, izveden kao zaključak lezbejske radionice održane u okviru sastanka „ženske mreže“ u Pančevu, počeo je da se ostvaruje već 9. 3. 1995. u 8.30 h, u jutarnjem programu INDEX radija.[14] Voditeljka jutarnjeg programa Ksenija Janković dobila je ženski centar i tražila informacije o SOS-u povodom 8. marta. Aktivistkinja Arkadije Jeja, s obzirom na to da nije bila ovlašćena da govori o SOS-u, a druge aktivistkinje nisu bile prisutne, ponudila je da govori o radu Arkadije i lezbejske sekcije. Voditeljka je prosledila poziv urednici Aniti Bačanski, koja

11 Ibid.
12 Ibid.
13 Ibid.
14 Ibid.

pozitivno reaguje na pominjanje gej-lezbejskog lobija. Jeja je bila je uključena u program i predstavljena kao aktivistkinja lezbejske sekcije Arkadije sa punim imenom i prezimenom.[15] U jutarnjem programu prvi put predstavljen je rad jedne sekcije koja se bavi lezbejskom egzistencijom, uključujući podatke o broju lezbejki u Beogradu, istoriji organizacije, zahtevima koji se odnose na promenu položaja lezbejki u Srbiji, ali i podršci lezbejki borbi za reproduktivna prava žena.[16] Iako urednica nije bila upoznata sa radom Arkadije, prostor koji su zauzele lezbejke u jutarnjem programu i nagoveštaj buduće saradnje otvarali su mogućnost drugačijih ishoda. Pitanja: da li je to bilo nužno popunjavanje programa? da li je „bićemo u kontaktu" samo neobavezujuća učtiva fraza (skepsi nema kraja), ili možda uvertira u osvešćivanje masa?[17] – samo su neke od nedoumica koje su pratile početke lezbejske borbe u zauzimanju prostora i stvaranju drugačije istorije. Teme BDSM[18] praksa među lezbejkama su se takođe našle u prvom broju Labris novina.[19]

Značajno mesto u Labrisovim novinama zauzima i izveštaj sa lezbejskih radionica, koje su održane 24. 3. 1995. godine i na kojima su lezbejke govorile o prvim odnosima sa ženama.[20] Različita iskustva, praćena strepnjom, nesigurnošću i iščekivanjem, preplitala su se i stapala uvek u jednoj zajedničkoj tački – život mi se promenio, nikad pre nisam nekog tako volela.[21]

Prve neformalne sastanke Labris je organizovao 1995. godine u prostorijama Autonomnog ženskog centra, uglavnom u večernjim satima. Prva dva broja Labris novina nastala su u ovom prostoru, ali za rad aktivistkinje uglavnom koriste svoju ličnu tehničku opremu.

Lezbejke u Labris dolaze jer su informaciju dobile od prijateljice, druga, preko drugih ženskih grupa, ali i direktno kontaktiraju sa

15 Izveštaj o uključivanju u jutarnji program Radio Indexa priredila je Jeja.
16 Ibid
17 Ibid.
18 Bondage, Discipline, Submission, Masochism
19 Tekst prevele Maja i Jeja, izvor imejl Mrša.
20 Tekst „Kako sam se osećala posle prvog odnosa sa ženom" priredile su Maja i Ljilja.
21 Ibid.

Lepom Mlađenović, koja je često u intervjuima za medije navodila da je, između ostalog, i aktivistkinja Autonomnog ženskog centra. Labrisova adresa nije javna, ali zainteresovane pisma šalju preko poštanskog faha.

Labris tokom godine organizuje radionice na teme lezbejskog identiteta, tela, seksualnosti, coming out-a, prihvatanja sebe kao lezbejke...

„(...) Iskustvo ženskog pokreta, organizovanja, rada na emocijama kroz radionice, bilo je od ključne važnosti za razvoj grupe. Žene u Arkadiji su bile aktivne, spremne za saradnju; ženski pokret je doneo metode rada i principe koji su olakšavali procese udruživanja. (...) Lezbejke su bile aktivne u organizaciji, logistici, zatim oba broja biltena (Arkadije) bila su pripremljena zahvaljući Jelici Todosijević, ono malo para za štampanje došlo je od feministkinja lezbejki, sve radionice facilitirale su lezbejke iz ženskog pokreta – autonomne i spremne lezbejke Arkadije odlučile su da se samoorganizuju. (...)“[22]

GODINE 1995. LABRIS POKREĆE IZDAVAČKU DELATNOST. ŠTAMPAJU SE PRVA DVA BROJA LABRIS NOVINA, DVE ZBIRKE POEZIJE I JEDNA NOVELA ČLANICA LABRISA, SA ŽELJOM PROMOCIJE LEZBEJSKOG KNJIŽEVNOG STVARALAŠTVA.

Među prvim objavljenim tekstovima o lezbejskom aktivizmu u Srbiji je tekst/intervju sa Lepom Mlađenović pod nazivom, „Žena koji voli žene“, objavljen je u Ilustrovanoj politici, 20. juna 1995. godine.

Neposredno pred obeležavanje Međunarodnog dana ponosa u Beogradu, kratku vest „Dan ponosa homoseksualca“ objavila je Naša Borba, 26. juna, a dva dana kasnije i tekst „Homoseksualci – diskriminisani u Srbiji“, u kome gej aktivista Arkadije Dejan Nebrigić govori o oblicima diskriminacije nad LG populacijom u Srbiji.

I ove, 1995, godine Međunarodni dan ponosa Arkadija, a sada i Labris, obeležavaju saopštenjem za javnost[23] i proslavom zatvorenog tipa u prostorijama Ženskih studija.

22 Lepa Mlađenović, Prvo je stiglo jedno pismo, „opet bih bila lezbejka”, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 12–13

23 Arhiva „Opet bih bila lezbejka”, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 79

Tekstove nakon Dana ponosa objavili su: NIN − 29. juna objavljena je izjava Dejana Nebrigića; NT Plus −, tokom jula 1995. objavljuje intervju, koji je u ime Arkadije i Labrisa dala Biljana Pakaški, o Međunarodnom danu ponosa i prvim LG aktivistkinjama i aktivistima u Beogradu „Prvoborci roze internacionale"; Politika ekspres – 15. jula objavljuje tekst o političkom organizovanju lezbejki i gejeva u Beogradu, kao i o socijalno-pravnom položaju LG populacije.

Labris jača međunarodnu saradnju i učešćem na svetskim konferencijama i skupovima. Tokom godine u ime Labrisa na ILGA konferenciji u Brazilu, učestvovala je Lepa Mlađenović; feminističkom skupu o medijima namenjenom aktivistkinjama iz ex-Yu u Makedoniji, prisustvovala je Ljiljana Živković; Internacionalnoj letnjoj školi − Hippopotamus, u Sloveniji – Jelena Kerkez i Ljiljana Živković, IV svetskoj konfernciji žena u Kini – Jelica Todosijević i Jelena Kerkez, dok je međunarodnom skupu Žena u crnom u Srbiji prisustvovalo više aktivistkinja Labrisa.

Drugi broj lezbejskih novina Labris izlazi u junu iste godine. Naslovna strana je gotovo ista kao i naslovna strana prvog broja − tu su imena urednica (Jelena, Maja i Ljilja), velikim slovima ispisano je Labris i predstavljen je simbol lezbejske i feminističke borbe − dvosekla sekira. Razlika je u pojavljivanju imena Bet Barč,[24] koja je ličnom donacijom omogućila štampanje drugog broja lezbejskih novina. *Nazovi me strejt i tužiću te*[25] je poruka ovog broja lezbejskih novina.

Drugi broj novina takođe je štampan na formatu A4, s tim što se broj stranica povećao za dve, kao i broj naslova.

Reakcije okoline na Labris novine, ali i unutar feminističkog i lezbejskog pokreta, razlikuju se. Lezbofobija ne izostaje i manifestuje se kroz svakodnevno uskraćivanje usluga zato što

24 Beate Bartch − heart supporter of Lesbian Nation, Labris novine, Jelena, Ljilja, Maja, Arkadija/Labris, 1995, broj 2

25 Ibid.

smo lezbejke[26], ali i preko fizičkog nasilja. U ovom broju prvi put je zabeležen slučaj nasilja nad lezbejkama na javnom mestu, u tekstu „Napadnute one koje se ne daju na ular“.[27]

„05.05.1995. godine između 23 i 23:30h, u vreme snimanja dela dokumentarnog filma kanadske ženske ekipe o ženskim grupama Beograda, pod nazivom „Balkansko putovanje“, napadnute su, verbalno i fizički, članice Labris-a, u ulici Kralja Petra, bivša 7. jula, od strane trojice nasilnika, naoružanih hokej palicama. Predstavili su se kao čuvari Dorćola. Ti isti 'čuvari morala' fizički su nasrnuli na četiri žene zaštićene samo pištaljkom. Šutirali su i psovali, pesničili... Vrhunac u 'prevaspitavanju' predstavlja: oduzimanje naočara i njihovo lomljenje. Savetovali su okretanje školi i porodici, a ne lezbejstvu. Nasilje nad lezbejkama, nasilje nad ženama; nasilje nad onim ženama koje ne daju u ular. Ovaj čin je samo mrva u brdu svakodnevnog muškog nasilja.“[28]

Ovaj tekst predstavlja svedočenje o specifičnom nasilju koje svakodnevno osećamo, nasilju koje nas pogađa na dva nivoa, zato što smo žene i zato što smo lezbejke, nasilju koje nas prevaspitava i kažnjava jer nismo (dovoljno) žene u zamisli patrijarhata i koje nas spotiče u odluci da naše živote posvetimo jedna drugoj. Podrška u vidu pisama dobijena je od strane feminističkih i lezbejskih organizacija širom sveta, ali i od pojedinki. Pisma stižu iz Hrvatske[29], BiH[30], Austrije[31], Nemačke[32], Amerike[33], Mađarske[34] i Velike Britanije.[35] Feministkinje i lezbejke širom sveta prosleđuju vest i čine nasilje koje se desilo nad četiri lezbejke iz Srbije vidljivim i

26 Zabeležen je slučaj kada je Jelena odnela da štampa drugi broj novina, koji je trebalo da pokupi posle dva sata. Kada je došla, nijedan primerak nije bio gotov, radnik je bio zbunjen sadržajem, a i uplašen. Nije hteo da započne posao pre nego mu pokažemo novac. Preuzeto iz brošure „Opet bih bila lezbejka“ − Labris grupa za lezbejska ljudska prava, prvih pet godina rada, od 1995. do 2000.

27 Tekst napisala Ljilja.

28 Tekst „Napadnute one koje se ne daju na ular“ je u celosti preuzet iz Labris novina, Jelena, Ljilja, Maja, Arkadija/Labris, 1995, broj 2.

29 Vesna Kesić, Babe − Grupa za ženska prava, Zagreb; Biljana Kašić, Ženske studije, Zagreb; Aida B., Antiratna Kampanja, Zagreb

30 Jasna, Sarajevo

31 Barbara S., Ženska prava, Beč; Andrea S., Ženska prava, Austrija

32 Debra Guzman, Ženska prava, Nemačka

33 Nina Ascoly, Žene u crnom, New York; Jasmina A., Žene u crnom, USA; Susan S., Ženska prava, Čikago; Rachel R., IGLHRC, USA

34 Scott Long, Prava gej muškaraca, Budimpešta, USA

35 Rebecca Jonson, Breenham Common Women, Velika Britanija

zabeleženim.[36] Pismo podrške koje je stiglo od Viviane Vercruysse iz Holandije, 1. juna 1995. godine,[37] ukazuje na solidarnost među lezbejkama da govore i onda kada mi, na trenutak, ne možemo, ali nam i daje snagu da istrajemo. Kako se navodi u pismu: „Ne možemo više da stojimo u tišini. Ono što stvarno hoću da kažem vama u bivšoj Jugoslaviji je sledeće:

- Kada ne budete mogle da hodate, MI ĆEMO HODATI.
- Ako ikada ne budete mogle da govorite, MI ĆEMO GOVORITI.
- Kada vas niko ne bude slušao, MI ĆEMO VAS ČUTI.
- Kada niko ne bude hteo sa vama da podeli vašu strašnu patnju, MI ĆEMO JE PODELITI.
- Naši snovi, strasti, postaće istina zato što MI NEĆEMO OSTATI NEVIDLJIVE ZA VAS.
- Ako ikada odbiju da objave vaše poruke, MI ĆEMO IH OBJAVITI.
- Bićemo jedna drugoj svedokinje, i neka svet zna da mi POSTOJIMO i da nećemo više prihvatati njihovo nasilje prema nama.
- NIKADA VIŠE NEĆETE HODATI SAME.“[38]

U novinama se nalaze i dva pisma Maje Berilazić i Maje. Dvadeset prvog maja 1995. godine Maja Berilazić šalje pismo podrške iz Australije. U pismu navodi da joj je drago da jedna lezbejska grupa u Beogradu napokon postoji i šalje podršku lezbejkama u Srbiji da: „izdrže sve nedaće, posebno vezane za vas, nedaće koje trpe svi nevini ljudi zatečeni činjenicom da žive u relativno nekontrolisanom rezervatu. Što više žena vam se pridruži (što se kaže od 7 do 77 godina starosti), pa bilo to samo u sportskom duhu, vi se razvijate i pobeđujete mnoge od ovdašnjih laži i predrasuda na koje smo bili naučeni. Samo napred!“[39] Maja takođe navodi da šalje nekoliko časopisa LOTL[40] i video-traku sa presnimljenim, delimično montiranim, odnosno isečenim snimcima Mardi Gra karnevala (1995) koji su bili puštani na australijskom prvom

36 Rachel R., IGLHRC, USA : „Tako sam se rastužila kada sam pročitala vesti. Kako ste sve četiri? Jako sam zabrinuta i besna na svet. Informacija je prosleđena, tako da je dosta sveta pročitalo. Budite snažne, ima puno ljudi na celom svetu koji misle na vas.“ Ibid.

37 Ibid

38 Ibid.

39 Ibid.

40 Lesbian on the loose

programu „ABC kanalu“. Mardi Gra je najveći lezbejski-gej karneval u svetu, koji broji 20 do 30 hiljada ljudi, koji posmatraju direktno paradu, nakon koje dolazi žurka na prostoru koji Maja poredi sa jednim delom sajma i 5-6 manjih hala gde oko 10.000 ljudi cirkuliše.[41] U pismu Maja kaže da šalje još dve video-kasete na kojima se nalazi dokumentarni film o sidnejskom GLC-u.

U drugom pismu koje je iz Holandije (Den Dolder) poslala Maja, članica Labrisa, 4. juna 1995. godine, navodi se da je uspostavila mnogo novih kontakata, da je bila na različitim sastancima, predavanjima i žurkama, gde žene odlično reaguju na lezbejsku scenu u Beogradu i spremno pružaju podršku.[42] U subotu, 27. maja, održano je predavanje o seksualnom zadovoljstvu kod žena u baru u Den Dolderu, i, kako navodi Maja, „predavanje je bilo interesantno, ali je tema uglavnom razmatrana sa medicinskog aspekta“.[43] Bio je održan sastanak ILIS-a, na koji je bila pozvana od strane Shelly Anderson, i na kojem je bilo prisutno pet žena, među njima i jedna Indijka − Melani i jedna Puritanka − Izabel. Glavna tema sastanka bilo je predstojeće okupljanje u Pekingu.[44] Na sastanku je bio predstavljen rad Labrisa − lezbejske sekcije i Arkadije, a materijal Labrisa ostavljen je za fotokopiranje za COC[45] arhivu i za HOMODOK − glavnu arhivu.[46] Krajem decembra planirana je ILGA konferencija i ILIS bi trebalo da se priključi tako da će to biti zajednička akcija sa ciljem stvaranja Istočnoevropske mreže. Dvadeset četvrtog juna je planiran veliki događaj u Holandiji „Roze Zaterdag“ ili Roze subota, u okviru koga su koncerti, žurke, parade. Takođe nedelju dana kasnije biće održan još jedan značajan događaj u Utrecht-u, gde će biti održano veče Lezbejske ljubavi, gde se po pričama pola lezbejske populacije „sjati u Utrecht to veče“.[47] Lezbejke iz Holandije dele isto iskustvo sa nama − nemaju mnogo para, nešto malo dobijaju od fondacija i dobrovoljnih priloga, i one prave kolaže i žale se na cene kopiranja.[48] Pohvale i ohrabrenja ne manjkaju, Shelly je pohvalila

41 Ibid.
42 Ibid.
43 Ibid.
44 Misli se na Četvrtu svetsku konferenciju žena održanu u septembru 1995. godine u Pekingu.
45 Cultuur en Ontspanningscentrum (COC) je najstarija Holandska gej i lezbejska organizacija osnovana 1946. godine.
46 Ibid.
47 Ibid.
48 Ibid.

kako „imamo *great dyke scene* u Beogradu“[49] i bila je veoma zainteresovana za rad lezbejki iz Srbije, tako da je predložila da se razgovara o događajima u Beogradu sa ženama iz COC-a i XL časopisa. Slučaj nasilja nad četiri lezbejke izlazi u ILIS biltenu.[50]

Pored teme nasilja nad lezbejkama i podrške lezbejske zajednice, koje obeležavaju drugi broj novina, u ovom broju mogu se još naći i „Istočnoevropske vesti“, čiji sadržaj ohrabruje, jer kako se navodi – „U Sloveniji se očekuje da bi brak između homoseksualnih osoba trebalo da bude priznat za dve godine“,[51] dok je u Mađarskoj 8. marta Ustavni sud „legalizovao po običajnom pravu brak homoseksualaca“.[52] Takođe u novinama nalazimo tekst „Lezbejska prava su ženska prava, ženska prava su ljudska prava“, u kojem su, između ostalog, pobrojani zahtevi za promenu položaja lezbejski u našem društvu. Tu je i pesma „Like the way I do“ na engleskom jeziku, kao njen prevod na srpski,[53] koju je napisala Melissa Etheridge, lezbejka i kant autorka. U ovom broju nalazimo i saopštenje za javnost Arkadije povodom 27. juna, Međunarodnog dana ponosa lezbejki i homoseksualaca.[54] Tu je i tekst „Osveta lezbejki i britanska hladnokrvnost“.[55] S obzirom na različite politike lezbejki feministkinja o BDSM[56] temama, u tekstu je data definicija BDSM-a, kao i kratak tekst o BDSM praksama.[57] „Kuda u Svetu“ je tekst koji mapira lezbejska mesta u evropskim gradovima.[58] U drugom broju Labris novina još i nalazimo tekstove o ženskoj masturbaciji i tekst „Francuski seks i kako doći do njega“.[59]

Svi tekstovi su svedočenja lezbejki o njihovim željama, strahovima, planovima, ali i neizmernoj hrabrosti da se govori tu, na mestu koje postaje mesto pobune i stvaranja istine o ženama koje

49 Ibid.
50 Ibid.
51 Ibid.
52 Ibid.
53 Prevela Maja.
54 Tekst za Arkadiju pisali Biljana Pakaški i Dejan Nebrigić, Beograd, 20. jun 1995. godine.
55 Tekst prevela sa francuskog Maja, izvor Lesbia Magazine, februar 1995. godine.
56 Bondage, Discipline, Submission, Masochism
57 Tekst priredile Ljilja, Mrki i Jelena.
58 Tekst priredila Maja.
59 Tekst „Francuski seks i kako doći do njega“, izvor: On our backs, prevela Maja.

vole žene. Izlazak iz ćutnje i iskorak u javno su dva motiva koja obeležavaju prve brojeve Labris novina.

„Ja sam u periodu ’95–’97. još uvek živela na relaciji Srbija–Holandija, i donosila neke časopise, brošure i razne korisne informacije. Bilo je tu vesti iz zemlje i sveta, tekstova o coming out-u, o zdravlju, poezije, prikaza filmova, i sve više i više žena se pridruživalo Labrisu i učestvovalo u realizaciji narednih brojeva novina.

Odlazile smo organizovano na Fest da gledamo filmove „When night is falling“ i „Butterfly kiss“, nabavljali su se lezbejski filmovi za buduću Labrisovu videoteku, skupljale smo lezbejsku muziku, pravile žurke na kojima smo puštale k.d. Leng, Melisu Eteridž, Trejsi Čepmen... Za mene su to bila prava vremena entuzijazma. U međuvremenu sam počela da puštam muziku po gej-lezbejskim žurkama i klubovima, i organizovala sam lezbejsko veče u gej klubu Visage. To je bila prilika da se i po pitanju zabave pokrene nešto. Nažalost, s obzirom na to da je termin za ženske žurke bio nedelja, to nije zaživelo, tako da sam ubrzo počela da radim na miks večerima petkom i subotom. Na neki način, moj lezbejski aktivizam se prelio u te gej-lezbejske žurke krajem devedesetih i početkom dvehiljaditih kojima sam, po mom mišljenju, ulepšala gej i lezbejsku scenu Beograda.

Kasnije ’96. i ’97, ostajem dopisna članica Labrisa do trećeg broja. Tada sam još uvek bila tu i tamo u aktivizmu, dok opet ne bih otputovala negde na duže. U međuvremenu su se pojavile i još neke nove žene u Labrisu (...). Krajem devedesetih počela sam da radim u AŽIN-u,[60] a kasnije u Astri,[61] tako da sam još uvek bila u kontaktu sa Labrisom. Godine 2002. potpuno izlazim iz NVO krugova i menjam karijeru.

Te devedesete pamtim po druženju, žurkama i bez obzira na tadašnju političku situaciju, ratove i ostalo, boljem životu za gejeve i lezbejke. Imali smo (klubove) Soul food, Industriju, Buhu, pa Visage, Sagu, Pharmu, a kasnije Promociju, X, i tu bih negde stala jer sam već bila prešla tridesetu. Možda je to zato što smo

60 AŽIN – Asocijacija za žensku inicijativu, ženska organizacija

61 Astra – antitrafiking akcija, organizacija se borbi protiv trgovine ljudima

bili mladi i ludi, što smo sve gledali drugačijim očima, možda zato što smo bili andergraund.

Mnogo se stvari promenilo od tada i ponosna sam što smo najzad imali Prajd, što sam bila prisutna 10. 10. 2010. u Beogradu, i što znam da sam svojim prisustvom na sceni i u aktivizmu devedesetih počela utabavanje staze duge 15 godina. (...)"[62]

Pored dva broja Labris novina, kojima je Labris pokrenuo svoju izdavačku delatnost, tokom godine objavljene su i autorska dela članica Labrisa, sa željom promocije lezbejskog književnog stvaralaštva.

Štampane su dve zbirke poezije: „Ravnodušni šumarak" Ljiljane Živković i „Žene u mreži", Štefe Markunove (Štefica Ivljev) i novela „Lady M" Jelene Labris (Kerkez). Kasnije, 2000. godine Jelena Kerkez osnovaće izdavačku kuću Deve, u okviru koje će objaviti svoja ostala autorka dela: „Uvođenje" (2005), „Devičanstvom zaklete" (2006), antologiju „Delija Devojka" (2006), „Ostvarenje" (2007), „Sjedinjenje" (2012) i monografiju „Milost, Blagovesti i sofijnost poetike u četiri kanona Ivana V. Lalića" (2014).

„Lady M" predstavlja odbranu nepomirljivog kroz umnožavanje krajnosti. Jelena izlazi iz politika dualizma, prekoračuje granice i postavlja lezbejski identitet u centar promenljivog, veličajući kontrast, uz pristanak da se „poistovećujemo, a zadržavamo nijanse".[63] Svoje političko autorka vidi u „osećaju dužnosti prema ugroženosti", gde naše lezbejske prakse u tom kontekstu treba da „nametnu svoje manjinsko tuđem opštem, a da to nikad ne postane jednolično, opšteprihvaćeno kao takvo, već da postane prepoznatljivo sa mnoštvom varijacija koje se međusobno dopunjavaju i čine višesmislenu usklađenu, ali uvek dorečenu filozofiju".[64] „Lady M" iznad svega predstavlja izraz lezbejske ljubavi. „Lady M me je stalno čupala iz sranja, nisam se osećala dužnom, i ja sam delila. Učinila je da napravim svoj identitet; ja sam lezbejka, indentifikovana lezbejkom."[65]

„(Dubravka Đurić) je u knjizi 'Politika poezije' u kanon savremene

„TE DEVEDESETE PAMTIM PO DRUŽENJU, ŽURKAMA I BEZ OBZIRA NA TADAŠNJU POLITIČKU SITUACIJU, RATOVE I OSTALO, BOLJEM ŽIVOTU ZA GEJEVE I LEZBEJKE. IMALI SMO (KLUBOVE) SOUL FOOD, INDUSTRIJU, BUHU, PA VISAGE, SAGU, PHARMU, A KASNIJE PROMOCIJU, X, I TU BIH NEGDE STALA JER SAM VEĆ BILA PREŠLA TRIDESETU. MOŽDA JE TO ZATO ŠTO SMO BILI MLADI I LUDI, ŠTO SMO SVE GLEDALI DRUGAČIJIM OČIMA, MOŽDA ZATO ŠTO SMO BILI ANDERGRAUND." (MARIJANA KOMADINIĆ)

62 Labris lezbejske novine, DJ Maja: Bolji život za lezbejke i gejeve, broj 25, godina XVI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2010, str. 4–5

63 Lady M., Jelena Labris, autorsko izdanje, „Logos" Totovo Selo, Beograd, 1995, str. 15

64 Str. 47

65 Str. 100

srpske poezije uvrstila knjigu 'Lady M' Jelene Labris, opisujući je kao eksperimentalni poetski tekst koji se bavi lezbejskom ljubavi, i određujući je pojmom poezija identiteta."[66] „... (Knjiga je) pisana kao introspektivno ispovedanje, u njoj pripovedačica koristi povišen ton i jezik metafora da bi dočarala strast ljubavi žene prema drugoj ženi. (...)"[67]

Štefa Markunova je svoj aktivizam prenosila u svoje knjige. Njene pesme iz zbirki poezije „Žene u mreži" i „Žene komete" (1996), predstavljaju feminističku kritiku patrijarhata, fašizma, militarizma, neoliberalnih politika. Iz pozicije žene, lezbejke, feministkinje i antimilitaristkinje, Štefa Markunova gradi nove pesničke prakse kroz koje ispisuje diskurs političke disidentkinje.

Na njen pesnički izraz dosta je uticala Marina Cvetajeva, koju je obožavala. „Samo ono što nisam uradila, nisam ni pokušala. Sloboda se ne dobija, ona se osvaja, prvo izgraditi sebe u integralno izbalansirano biće, u etičkom smislu, intelektualnom, učiti od drugih, znanja koja su dostupna, menjati sebe i svet u plemenitije i bolje, u altruističkom smislu deliti sa drugima znanje koje je univerzalno svačije, tako menjati sebe i svoju okolinu" – Štefa Markunova Ivljev.

Štefa Markunova je rođena u Hrvatskoj u podravskom selu Đelekovcu. Školovanje i gimnaziju je završila u Koprivnici i Zagrebu. Godine 1957. prelazi u Beograd gde zasniva brak, porodicu. Bila je aktivistkinja u velikoj mreži Autonomnih žena Srbije, bila je u Ženama u crnom, prisustvovala je građanskim akcijama i uličnim demonstracijama. Bila je angažovana u pisanju poezije, aktivno se boreći protiv rata, fašizma, diskriminacije nad slabijom populacijom, rasizma, socijalne nejednakosti, neokapitalizma i novih žarišta rata. Bila je jedna od članica skupštine Labrisa. Za sebe je govorila: „Žena u crnom, prigovaračica savesti protiv militarizma, protiv svakog nasilja većine nad manjinom, lezbejka i feministkinja. Nekad mi se čini da nisam zaslužila ovo lepo što mi se događa − osećaj da sam nekome potrebna, da sam našla sebe i svoju slobodu."

66 Homoseksualnost i kvir u visokoj i popularnoj kulturi, Dubravka Đurić, Među nama, Hartefakt Fond, Beograd, str. 232

67 Isto, str. 233

„Trčim i ja svoj poslednji maratonski krug, padam i ustajem kao što i priliči takvima, život mi daje limun, napravim limunadu i za druge, to je najvažnije. Pišem, dođavola, važno je ploviti!“[68]

Jedno veče pred kasinom[69]

Pred Kasinom, sjedimo Ana i ja
pijemo pivo.
To je ona Ana iz Bjelovara,
koju sam tek upoznala.

Kad ona govori smanji se Avala
i ja lijepo vidim moju Podravinu,
sjenokose i maglu, koja se kao pramen
diže u predvečerje,
kad se sa kupanja vraćamo
umorni i čisti.

Ana ne priča, ona pjeva
ja je tada tako strašno volim,
jer mi pjesmom, Ana dušu blagosilja,
a srce mi je tada, kao rana živa.
Ana mi otvara vrata sjećanju
vodi me preko praga
rodne kuće, koje više nema.
Ja postajem ono dijete,
koje se kući vraća posle lutanja.
I zvono večernje čujem,
i žamor dečijih glasova
udaranje lopte u drveni plot
mukanje krava, kovitlac prašine
pod bosim nogama.

Tako mi je svjetlo u duši
da bih rado sada umrla
što sam se opet vratila
tamo, odakle nisam nikad ni otišla.

A Ana nije više Ana, ona je moja Janica
moja Janica iz Podravine.

68 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/07/labris27web.pdf, preuzeto 8. 10. 2015.
69 „Žene u mreži”, Štefa Markunova, 1995.

U mojoj Podravini su sve Janice
mlade i lijepe i pjevaju k'o grlice
i sve su sa mnom zarobljene
u mom sjećanju, na moju Podravinu...

Ljiljana Živković 1995. godine izdaje svoju zbirku pesama „Ravnodušni šumarak". Sve pesme predstavljaju izraz društvene angažovanosti autorke osvedočene i kroz motive lezbejske ljubavi i uopšte lezbejskog identiteta.

Nebo iscurelo
u prozoru.
Tirkiz ublažen belim.
Kameni blokovi
Žuti, izbrušeni,
Pod dlanom hlad,
Stopala zagolicana travom,
Butine zatežu
Za šetnju kroz snove.[70]

70 „Ravnodušni šumarak", Ljiljana Živković, 1995.

Krajem godine Labris organizuje dve lezbejske žurke. U novembru u jednom od tada dva aktuelna LG kluba, „Grčkom klubu“, održana je promocija knjiga Jelene Labris i Ljiljane Živković, a na žurku su bile pozvane prijateljice Labrisa. Doček Nove godine za lezbejke iz Beograda i Novog Sada organizovan u „C klubu“.

Ljiljana Živković i Jelena Kerkez, Subotica 1995.

“KAO ŽENA KOJA VOLI ŽENE, MORALA SAM DA BUDEM NEVIDLJIVA U BEOGRADU DEVEDESETIH GODINA PROŠLOG VEKA, TO MI JE BILO JASNO. NO, ŽELELA SAM DA POSTOJI BAR NEKO MESTO GDE BI TO BILO DRUKČIJE. ZA POČETAK, PRIDRUŽILA SAM SE ŽENSKIM GRUPAMA, KAO ŠTO JE BIO SOS TELEFON ZA ŽENE I DECU ŽRTVE MUŠKOG NASILJA. KADA SE SKUPIO MALO VEĆI BROJ LEZBEJKI, ODLUČILE SMO DA POSTANEMO VIDLJIVE I OSNUJEMO LABRIS. ZNALA SAM DA JE TO POČETAK DUGOTRAJNE I MUKOTRPNE BORBE ZA NAŠE MESTO POD SUNCEM ALI, SA DRUGE STRANE, DOBILE SMO MESTO GDE SMO MOGLE DA SE OSEĆAMO 'NORMALNO' I OPUŠTENO I DA PRIČAMO O SVOJIM OSEĆANJIMA I ŽELJAMA BEZ VEČITOG PREBACIVANJA NAŠE STVARNOSTI U NEKU IZMIŠLJENU HETERO PRIČU.” (KAĆA – ČLANICA ARKADIJE, A KASNIJE I LABRISA)

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

VODILE SMO BROJNE RADIONICE, PREDAVANJA, SEMINARE... ZA ČLANICE LEZBEJSKE ZAJEDNICE I DRUGE CILJNE GRUPE.

1996

OD JANUARA 1996. GODINE POČINJE SE SA PRAKSOM SISTEMATIČNOG ORGANIZOVANJA PREDAVANJA INOSTRANIH PREDAVAČICA NA LEZBEJSKIM STUDIJAMA. OD 1996. DO 1998. GODINE PREDAVAČICE NA LEZBEJSKIM STUDIJAMA SU BILE LEPA MLAĐENOVIĆ, ZORICA MRŠEVIĆ, RIJA KONVENT (BELGIJA), INGRID FOEKEN I ANJA MULENBELT (HOLANDIJA) I KRIS KORIN (VELIKA BRITANIJA).

Učesnice Prve lezbejske nedelje, Pohorje, 1997. Foto: Jasna Klančišar.

1996[1]

„Predavanja na lezbejske teme postojala su od samog početka pokretanja Ženskih studija 1992, i to su počeci Lezbejskih studija. Lezbejske studije se od tih početaka nikada, nažalost, nisu razvile u samostalni edukativni, aktivističko-akademski program, i to je ostao moj/naš nerealizovan san. Do danas se na Ženskim studijama, Kvir studijama i u okviru raznih tribina, i dalje drže pojedina predavanja na lezbejske teme, kao da je taj početak nekako prolongiran kroz period dug više od dvadeset godina, ali bez pravog razvitka u neku stalniju i razvijeniju formu. Više puta sam u Labrisu, u raznim periodima, pokretala tu inicijativu tokom dvehiljaditih, kada su društveni uslovi postali mnogo bolji nego devedesetih, i kada je Labris postao jedna dobro etablirana grupa, ali eto, do danas se nije uspelo u tome, iako sam ubeđena da postoji i energija i kapacitet žena da naprave Lezbejske studije u Beogradu.“ (Zorica Mršević)

Od januara 1996. počinje se sa praksom sistematskog organizovanja predavanja inostranih predavačica na lezbejske teme. Jedno od prvih predavanja bilo na temu „Lezbejski pokret u Zapadnoj Evropi – pravni aspekti“, koje je 13. januara 1996. održala Rija Konvent, feministkinja, lezbejka i advokatkinja za lezbejke u Belgiji.

Ovom prvom predavanju prisustvovalo je 25 članica lezbejske zajednice, od toga njih deset je došlo iz Novog Sada. Međutim, ovo predavanje u jednom trenutku je prekinula policija. Zorica Mršević, u to vreme koordinatorka Ženskih studija, u čijim prostorijama su se i održavala predavanja Lezbejskih studija, priseća se ove policijske intervencije:

„Sećam se dobro tog događaja kada je Rija predavala, a policija (dvojica) došla zbog prijave da se u stanu dešavaju orgije. Ja sam izašla, uzeli su mi podatke iz lične karte, tražili su da uđu. Pitala sam ih na vratima da li imaju neki nalog, a on se nasmejao i rekao: „Znate i sami da možemo da uđemo gde god bez ikakvog naloga.“ Pustila sam onda. Pogledali su letimično punu salu, pitali me šta se tu dešava, a ja rekla, pa predavanje, vidite i sami. Videli

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995–2000.

su da su svi tihi, obučeni i da hvataju beleške. Lepa je pritrčala u pomoć kada je videla da sam sa policajcem. Otišao je u susednu prostoriju da zapiše moje podatke. Pitala sam zašto je to potrebno kada tu nema nikakvih orgija niti bilo čega nedozvoljenog. Rekao je da je 'takva je procedura'. Svi smo bili zbunjeni, on najviše, čini mi se. Još je pitao kakva je to organizacija, šta se tu dešava, a ja sam rekla Ženske studije, održavaju se predavanja popodne, a prepodne kancelarijske aktivnosti. Izvinio se, i otišao. Rija je rekla da nije trebalo da ga uopšte puštamo unutra bez pismenog naloga, jer i da su tu stvarno bile orgije, to je privatna stvar u privatnom stanu.

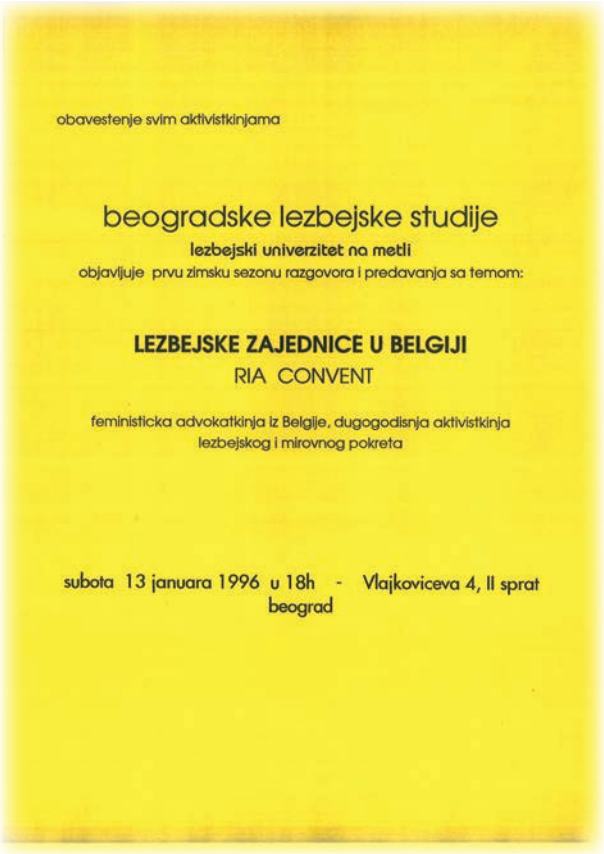
Bila sam sve vreme šokirana da je neko iz zgrade prijavio 'orgije'. Dugo sam bila pod nekakvim teškim utiskom zbog toga. Shvatila sam da to nema veze sa nekom stvarnom prijavom, ali da je stvar gora od zlobe nekog iz komšiluka, jer smo pod prismotrom službe bezbednosti, što me je baš uplašilo.

Još se sećam da je Labris osim predavanja imao tamo i sastanke. Ja sam kao koordinatorka skroz otvorila vrata Ženskih studija za Labris. Muški deo ekipe, ukoliko ga je tada uopšte bilo, uglavnom nije dolazio dok smo se sastajali u Vlajkovićevoj, zato što su to bile Ženske studije i predavanja na lezbejske teme ih nisu mnogo interesovala. Sve vreme dok smo bile u Vlajkovićevoj to je bila skroz ženska stvar, pitanje lezbejske egzistencije, pravnog statusa i sl."

Od 1996. do 1998. godine predavačice na Lezbejskim studijama su bile Lepa Mlađenović, Zorica Mršević, Rija Konvent (Belgija), Ingrid Foeken i Anja Mulenbelt (Holandija) i Kris Korin (Velika Britanija).[2]

Rija Konvent održala je i predavanja „Lezbejske zajednice u Belgiji", „Lezbejska vidljivost" i „Zakonski vidovi lezbejskog i gej partnerstva"; Ingrid Foeken, feministička psihoterapeutkinja iz Amsterdama – „Internalizovana homofobija" i „Lezbejski identitet"; Anje Mulenbelt, feministkinja iz Holandije – „Intenziteti doživljaja − razgovor o lezbejskoj seksualnosti"; Zorica Mršević – „Registrovno partnerstvo"; Lepa Mlađenović –

2 U period 14−16. septembra 1998. Labris je organizovao u Centru za ženske studije seminar za rad na SOS telefonu za lezbejke, koji je vodila Kris Korin, aktivistkinja SOS linije u Glazgovu i predavačica na Ženskim studijama na Glazgov Univerzitetu. Seminar je okupio 15 članica Labrisa, a odvijao se u vidu radionica.

OD 1996. DO 1998. GODINE PREDAVAČICE NA LEZBEJSKIM STUDIJAMA SU BILE LEPA MLAĐENOVIĆ, ZORICA MRŠEVIĆ, RIJA KONVENT (BELGIJA), INGRID FOEKEN I ANJA MULENBELT (HOLANDIJA) I KRIS KORIN (VELIKA BRITANIJA).

„Lezbejski identitet“; Kris Korin – „Lezbejski politički aktivizam“.

„Broj aktivnih članica Labrisa i onih koje dolaze samo da nas upoznaju, stalno varira. U takvoj atmosferi teško je napraviti stalni koncept rada grupe. Lezbejke dolaze da bi se družile, da bi pričale o sebi, da bi upoznale druge lezbejke, da bi se politički založile, da bi pomogle sebi ili drugima. Okupljamo se svakog petka od dvadeset časova. (…) Najstarija među nama je ušla u šestu deceniju, a najmlađa ima sedamnaest godina. Sve smo ravnopravne i svaka ima pravo na inicijativu. Od tridesetak lezbejki, koje prisustvuju radionicama, sastancima ili žurkama, samo nas tri imamo iskustvo rada u nevladinoj, nehijerarhijskoj grupi. Treba napraviti novi jezik, drugačije odnose od onih koji nas u patrijarhalnom svetu okružuju. Neke žene su zbunjene jer im niko ništa ne naređuje i ništa ne traži od njih; druge, kao ja, recimo, smo ljute jer većina nema inicijativu. Mnoge lezbejke imaju otpor prema radionicama i ne žele da budu ’slučajevi’, s

druge strane neke druge vole da razmenjuju lična iskustva sa drugim lezbejkama, jer im to pomaže u ličnom sazrevanju i jačanju identiteta. Neke druge dolaze samo da bi znale da nisu same. (…) Nekolicinu nas od prethodne godine drži ideja o pokretanju SOS telefona za lezbejke. Pišemo projekat. Problem nam je i prostor. Iz Autonomnog ženskog centra protiv seksualnog nasilja selimo se u prostorije Ženskih studija. Arhiva nam je rasuta na više mesta. Koristimo tehničku opremu već navedenih grupa. Jelena se seli s jednog kompjutera na drugi, ja pokušavam da sredim arhivu, sva pošta stiže na Lepinu kućnu adresu. Imamo potrebu za sopstvenom sobom. Želimo da napravimo Infoteku i da uvedemo različite programe u rad grupe."[3]

U programu rada za 1996. godinu su izdavačka delatnost, učešće na međunarodnim i domaćim skupovima, saradnja sa domaćim ženskim grupama, intenzivniji rad sa medijima, ali i sa članicama lezbejske zajednice. Oko organizovanja i vođenja radionica tokom godine se angažuje više članica, kao i oko organizovanja video-projekcija dokumentarnih i igranih filmova ženskog i lezbejskog ostvarenja, organizovanje zabava, ali i u aktivističke akcije.

Pored žurki održanih u „C klubu", u maju i junu mesecu, a povodom obeležavanja 27. juna, za čije održavanje su novac donirale lezbejke iz Bolonje, Ana i Antonija, održana je i žurka za doček Nove godine u Autonomnom ženskom centru. Kao i prethodne godine, na FEST se odlazi organizovano, a prikazana su dva lezbejska filma – „Dok pada noć" i „Poljubac leptira".

I ove, 1996. godine, Labris mesečno organizuje radionice koje za temu imaju lezbejke partnerske odnose, rad na emocijama, lezbejsku seksualnost… U proseku radionice posećuje oko deset članica lezbejske zajednice, dok su žurke daleko posećenije.

Redovno se organizuju sastanci grupe na kojima se razmenjuju informacije o radu grupe i o dešavanjima na svetskoj i domaćoj lezbejskoj i ženskoj sceni, planiraju aktivnosti Labrisa, ali i upoznaju nove članice.

Sunčica Vučaj sećanje na prvi kontakt sa Labrisom zapisala je povodom 15 godina rada organizacije:

3 Ljiljana Živković, Očajnički tražeći sestrinstvo, „opet bih bila lezbejka", Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 20–22

„Na početku devedesetih, kada nije više bilo države, ja sam se jednostavno upustila u gradu u potragu za mestima gde sam mogla biti slobodna. Nepodnošljivo građanski (a ne mladalački, kako sam mislila) gonila me je iznutra i potreba za zadovoljenjem neke gladi za neizgovorljivim, nevidljivim i netaknutim delom mene kome jednostavno nisam znala ime. Labris je značio mesto gde sam mogla da nađem ime slobode za sebe. To je

„NA POČETKU DEVEDESETIH, KADA NIJE VIŠE BILO DRŽAVE, JA SAM SE JEDNOSTAVNO UPUSTILA U GRADU U POTRAGU ZA MESTIMA GDE SAM MOGLA BITI SLOBODNA. NEPODNOŠLJIVO GRAĐANSKI (A NE MLADALAČKI, KAKO SAM MISLILA) GONILA ME JE IZNUTRA I POTREBA ZA ZADOVOLJENJEM NEKE GLADI ZA NEIZGOVORLJIVIM, NEVIDLJIVIM I NETAKNUTIM DELOM MENE KOME JEDNOSTAVNO NISAM ZNALA IME. LABRIS JE ZNAČIO MESTO GDE SAM MOGLA DA NAĐEM IME SLOBODE ZA SEBE. TO JE BILA, ISPOSTAVIĆE SE KASNIJE, TEK KLICA PROCESA U KOME JE MOGLA DA POČNE DA SE RAZVIJA MOJA SVEST O NEČEMU ŠTO NIJE BIO SAMO JEDAN NEIZDRŽIVI OSEĆAJ, VEĆ OŽIVLJAVANJE ČITAVE EGZISTENCIJE. DANAS, MNOGO GODINA OD POTRAGE U KOJU SAM SE UPUSTILA, ZA MENE POSTOJI SAMO DRŽAVA SRCA. NEKADA NISAM IMALA NI IME, NITI DRŽAVU, A DANAS MI U DRŽAVLJANSTVU, IZMEĐU OSTALOG, PIŠE – LABRIS.” (SUNČICA VUČAJ)

NAŠA TEMA

ŽENE KOJE VOLE ŽENE

Možemo li samo zato što se dve žene javno vole, da im to zameramo i da ih osuđujemo?! Neki ljudi misle da to nije ni pošteno ni fer. Otvoreno o problemima lezbijstva govori LEPA MLAĐENOVIĆ, aktivistkinja LABRISA, grupe za lezbijska ljudska prava.

© Snimio Ivan IVANOV

nagradu FELIPE DE SOUZA za svoj rad i neprekidnu aktivnost u borbi za ljudska prava lezbijki i homoseksualaca u Srbiji. Ovo priznanje dodelila joj je Medunarodna komisija za ljudska prava lezbijki i homoseksualaca (IGLHRC) čije je sedište u San Francisku, a svojim radom pokriva prostor svih naseljenih kontinenata. Ovo visoko priznanje u Beograd je došlo od preko pet stotina nominovanih organizacija, aktivistkinja i aktivista.

Nismo dakle, drvo bez korena. U lezbijstvu i mi svoje adute imamo. Ali gde zapravo i kada počinje lezbijstvo u Srbiji?

– Novembra 1990. godine, par lezbijki i desetak gejeva, različitih generacija, etničkih i profesionalnih opredeljenja, počelo je da se okuplja u kafeu Moskva. Zatim su se sastanci održavali po kućama. Na jednom od sastanaka, dva sata se raspravljalo kako da nazovu svoju grupu. Pošto su gejevi bili u većini, njihov predlog ARKADIJA – obećana zemlja ljubavi i uživanja iz grčkih mitova, bio je prihvaćen.

– Zatim, 27. juna 1991. godine povodom medunarodnog dana ponosa lezbijki i homoseksualaca, Arkadija je organizovala prvu javnu tribinu u Domu omladine. Istog dana počeo je rat u Sloveniji, zatim u Hrvatskoj, pa u Bosni. Članovi i članice Arkadije su se redom okupljali, neki su i otišli iz zemlje, a u medu-vremenu Arkadija je učlanjena u medunarodnu lezbijsku i gej asocijaciju /ILGA/. Učestvovala je na nekoliko medunarodnih sastanaka, i primala poštu iz inostranstva.

Zakonski nevidljive ■ *Tematski i sadržajno, šta je bilo prioritetno?*

– Počeli smo sa organizovanjem tematskih radionica, a najaktuelnije su bile one radionice o nasilju nad lezbijkama i gejevima na ulicama. Doneli smo vrlo značajne zaključke kao što su, da suprotstavljanjem nasilju kontrolišemo strah u sebi. Principijelan dogovor je: treba se suprostaviti nasilju, razvijati tehnike za savladivanje sopstvenog straha (koji dolazi od interiorizacije društvenog pritiska i mržnje prema lezbijkama i gejevima), ili tehnike transformacije straha u suprotstavljanje, i time izaći iz uloge žrtve. Nastojanja Arkadije bila su da se suprotstavimo svim oblicima diskriminacije i nasilja, zatim razbijanje pojma porodice /heteroseksualne/ koja se smatra osnovnom ćelijom društva, razbijanje nauke i psihologije koja govori samo o heteroseksualnom identitetu ličnosti, odbijanje svrstavanja u logiku manjine i marginalizovanu grupaciju, povratak dostojanstva i pozitivnog značenja rečima kojima se definišu lezbijka i homoseksualac.

Arkadija je zakonski registrovana u drugoj polovini 1994. godine, pošto je izmenjen Krivični zakon RS. Promenili ste ime, sada je to LABRIS. Da li se od tada, od trenutka ozakonjivanja LABRISA nešto promenilo, šta pokazuju iskustva i istraživanja?

– Prva izmena zakona se ticala člana 110 koje je kriminalizovao dobrovoljni seksualni odnos izmedu dva muškarca bilo kojih godišta. Krivično delo protiv prirodnog bluda i dalje postoji u istom članu, s tim što ono sada ima drugačiji suštinski značaj jer inkriminiše samo nasilan protivprirodni blud, tj. prinudni seksualni odnos u anus bilo kog lica, kao i svaki seksualni odnos u anus maloletnog muškarca. Za heteroseksualne osobe, dozvoljeno je, najranije sa 14 godina, stupanje u dobrovoljni seksualni odnos. Uzrasna granica stupanja muškog pola u dobrovoljni seksualni odnos je osamnaest godina, tj. doba punoletstva; nije naznačeno koji status imaju muški homoseksualni parovi u kojima su oba partnera mlada od 18 godina.

„Hiljadu društveno nevidljivih lezbejki živi u Beogradu“, kaže Lepa Mladenović.

Ponovo, po ko zna koji put, potvrđeno je da se nešto nije desilo ako novine o tome nisu pisale!

Ovoga puta reč je o milenijumima staroj pojavi – da žena voli ženu. Naravno, reč je o hipokriziji javnosti koja se ponaša kao da stvarnost često ne potvrđuje prisustvo ljubavi među ženama. Izgleda da se to ipak skoro neće desiti, jer bi muškarci tako i zvanično dobili konkurenciju u posedovanju žena, a rezultat bi po njih bio poražavajući. Ubrzo bi se pojavio manjak i muškaraca i žena u klasičnom smislu tog poimanja. Ovako, sviknuti smo na uvreženo mišljenje da žena ženu iskonski ne voli, ili čak da su žene sklone da jedna drugoj podmeću mnoge ružne stvari. Sve se svodi na to da one i kad se vole, zapravo gaje medusobno trvenje.

Mržnja žena prema ženama čak je toliko zahvalna i inspirativna, da je postala tema mnogih današnjih TV serija, da ne govorimo o delima klasične literature. Iskrenijim odnosima i plemenitijoj ljubavi izmedu dve žene kao da nema mesta. A s druge strane, kad se ona ipak desi, kad postane javna, mi je omalovažavamo, čudimo se, jednostavno reagujemo, bar za sada, s prezirom. Pitanje zašto situaciju kad žena voli ženu doživljavamo kao predmet za osudu, još dugo će tražiti odgovor. Možda i zato što je žena našeg podneblja tako vaspitavana da sebe oseća kao sastavni deo muškaraca.

O tome razgovaramo sa gospodicom LEPOM MLAĐENOVIĆ, predsednicom aktivistkinja LABRISA, grupe za lezbijska ljudska prava, inače ženom koja je juna 1994. godine u Njujorku primila

bila, ispostaviće se kasnije, tek klica procesa u kome je mogla da počne da se razvija moja svest o nečemu što nije bio samo jedan neizdrživi osećaj, već oživljavanje čitave egzistencije. Danas, mnogo godina od potrage u koju sam se upustila, za mene postoji samo država srca. Nekada nisam imala ni ime, niti državu, a danas mi u državljanstvu, između ostalog, piše – Labris.“ [4]

Labris 27. jun, Dan ponosa lezbejki i gej muškaraca, obeležava saopštenjem za javnost – „Moje dete je lezbejka“.[5] U arhivi Labrisa ne postoji podatak da li su saopštenje preneli mediji. Međutim, iz juna meseca sačuvana su dva intervjua koje je dala

Lepa Mlađenović: 14. juna tekst pod nazivom „Njen izbor je žena“ je objavio list Intervju, a 24. juna tekst „U Beogradu ima preko 20.000 lezbejki!“ list Svet. Izjavu za NIN, za rubriku Ljudi dala je Jelena Labris. Tekst je objavljen pod nazivom „Manjina manjine”. Pored intervjua za štampane medije, za rad Labrisa bio je zainteresovan i Radio Beograd II, a intervju su dale Lepa i Ljiljana Živković.

Ovim povodom Labris štampa i nalepnicu sa sledećim tekstom: „Da li ste znali da je svaka vaša deseta komšinica lezbejka?“

Labris 1996. godine, pored pamfleta i nalepnica, objavljuje i drugu Štefičinu zbirku pesama, „Žene komete”, tzv. zelenu knjigu. „Do sada su mi izašle dve knjige ženske poezije, završena je i treća, žuta knjiga. Nadam se da ću uspeti da napišem i preostale tri knjige iz duginog spektra moje lezbejske poezije; ediciju od šest knjiga u duginim bojama naše lezbejske zastave”, govorila je Štefica.[6]

4 Labris lezbejske novine, broj 25, godina XVI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2010, str. 21

5 Arhiva, „opet bih bila lezbejka”, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 85

6 Labris novine, Jelena Labris, E.L., Ljilja, Labris − grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 1997, broj 3

Marini Cvetajevoj

– Molitvi moje duše –[7]

O bezumnoj ljubavi
O zlatnim peharima, prepunim
čežnje i nežnosti.
Tebi je dato, o Marina,
da ih prepune nudiš drugima
u tvojim peharima, nudila si svoje
živo iščupano srce.
Živo – Živom. Rukama hranilicama,
rukama zaklonima, Umnica,
iskra svetlosti.
Ko bi smeo da uzme tajnu – ženskog grala –,
Kad i muški je pohranjen, zavetom
svete tajne ćutanja.
Ti si odmah sve nudila, da bi i sama mogla
sve uzeti.
O, čarobnice toliki dobitak
u igri života i smrti.
Retki su s tobom zaigrali.
Mudra rođena
u tuđe si grudi želela ući
ne na grudima ležati
u grudima bi vatre zažigala
svojom vatrom, ugasle bi palila
na grudima bi otežala
za kratko bila bi – odbačena
to si prerano saznala, mudrice.
U grudima zauvek, živa vatra,
iskra života, iskrice
o premudra!
Život je samo san,
bol večna na kratkom putu
rađanja i umiranja.
Zato si smrti pravednici,
svoju živu iskopanu raku
polagala, kraj svojih ljubavnih postelja
u grču predavanja tela.
Svojom pravdom plaćanja sreće

7 Iz zbirke „Žene komete"

leptiru noćnom, koji bi sagoreo
na dnevnoj svetlosti
u svoju raku bi odmah bacala,
sve zaloga i darove ljubavi.
Ne ostavljaj me, jedina,
sad kad te živu nosim u grudima.
O koliko se puta umire,
u trenu, trenutku, minuti?
Od tvog srebra nosim košulju,
sa kojom će da me sahrane.
Od potamnelog srebra, patini reči
satkanu za moj skelet belih kostiju.
O nežnosti, pene na talasu.
Beli venci, pobednički, koje
će sila razbiti o kamenu stenu.
O peno morska, Marina, lepoto, snovi,
živote, prah zemnog praha, sujete i slave
– ničeg u ničem –.
Tvoje je jedino i večno:
„Dva su mi na svetu, najveća neprijatelja,
glad gladnih i sitost sitih".

14. mart 1996.

Tokom godine u pripremi je i treći broj Labris novina koji izlazi početkom 1997. godine.

Za razliku od prva dva broja, naslovna strana Labris novina obogaćena je fotografijom na kojoj je predstavljena lezbejska porodica, odnosno dve devojčice sa svojim majkama lezbejkama.[8] Na naslovnoj strani se još i nalaze: lezbejski i feministički simbol Labris − dvosekla sekira, velikim slovima ispisano je Labris i tema ovog broja − *Lezbejke sa porodicom.*

Labris novine i dalje se štampaju na formatu A4, s tim što se vidno uvećava broj stranica, Labris novine broj 3 imaju 26 stranica, što je znatno više u odnosu na prvi i drugi broj novina.[9] Tiraž je takođe uvećan i sada se novine štampaju u 300 primeraka.[10]

8 Labris novine, Jelena Labris, E.L., Ljilja, Labris − grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 1997, broj 3

9 Prvi broj Labris novina ima pet stranica, dok drugi ima sedam.

10 Prva dva broja bila su štampana u 100 primeraka.

Vizuelno i sadržajno su obogaćene, kako novim temama tako i fotografijama, ne prave se više kolaži, a tekstovi su složeni u rubrike. Na prvoj strani dat je prikaz sadržaja, naveden je izdavač, tehnička podrška, štampa i prvi put opis Labrisa − grupe za lezbejska ljudska prava, nastale iz lezbejske sekcije Gej i lezbejske organizacije – Arkadija, sada već samostalne lezbejske grupe.

Redakcijski tim se menja, Maja, koja je bila u uredničkom timu prva dva broja, napušta Labris i redakciju, dok se redakciji priključuje E.L. Tim Labris novina bogatiji je za još jednu članicu − Slobodanku (Bobanu) Macanović, koja je zadužena za tehničko uređenje i slog, a tu su i nove žene koje počinju da pišu i prevode tekstove: Maja, E.L., Tamara, Maja i D.

S obzirom na to da je tema broja *Lezbejke sa porodicom,* u okviru trećeg broja Labris novina nalazi se šest tekstova koji obrađuju ovu tematiku.

U trećem broju Labris novina se prvi put nalazi zabeležen tekst majke jedne domaće lezbejske aktivistkinje. Tekst „Moja ćerka je lezbejka“*,* iz maja 1996. godine, nastao je nakon intervjua Ljiljane Živković sa Olgom, majkom Lepe Mlađenović, koja u tekstu govori o odnosu sa ćerkom i osećanjima koja vezuje za njen aktivistički rad, feminizam i lezbejski identitet. „Oduvek je bila samostalna, znala je da se izbori za sebe. Verovala sam da su njene odluke ono što zaista želi i da su ispravne. Njeno učešće u feminističkom pokretu me je privuklo da se više zainteresujem za njen rad. Smatrala sam je veoma hrabrom, ali sam bila i svesna da je aktivizam veoma iscrpljuje. Trudila sam se da joj budem od pomoći, kad je to bilo potrebno, a nikako da joj stojim na putu.“[11]

Tekst, osim beskompromisne podrške, predstavlja izraz razumevanja sopstvenog, internalizovanog patrijarhata, ali i odlučnost da se menjamo. „Nisam razmišljala o lezbejstvu. Ništa mi nije bilo dostupno što bi me podstaklo na razmišljanje. Tada bih imala nekakakav stav. Znala sam da je za sve ono što je neuobičajeno u društvu i za prihvatanje i ne prihvatanje, potrebno vreme. Otvorila sam se i dala sebi vremena. Nikad nisam imala razloga za strah. Moja ćerka je jaka i pametna žena. Pročitala sam puno o lezbejstvu i pitala za sve ono što mi je nejasno. Nije bilo dovoljno samo dobiti informacije, već razumeti i osetiti. Prihvatiti

11 Ibid.

lezbejke kao ličnost za sebe, posmatrati svaku ponaosob, a opet kroz jednu zajedničku crtu − ljubav prema ženama, i jedan drugačiji način života.“[12]

U pismu se uočava i važnost neizolovanog delovanja i solidarnost u izazivanju promene. „Drago mi je zbog bliskosti koju osećam kod vas, solidarnosti. Uvek ste jedna uz drugu, to mnogo znači za rad, život. Čini mi se i da ste bogate u osećanjima. Srećna sam što je moja ćerka uspela da se izbori za svoja osećanja. Jasna je u svojim zahtevima, ona uostalom i ima prava na njih. Verujem da je mnogo žena koje žive same ili u paru, ali izolovano u strahu pred drugima. Smatram da je to veoma teško i da im ovakvim radom, kakvim se Labris bavi, treba dati priliku za slobodniji život.“[13]

U novinama se nalazi još jedan tekst u kome je opisana podrška majke prema ćerki koja je lezbejka – „Moje dete je lezbejka“. Drugačiji pristup, ali neretko prisutan kod gotovo svakog roditelja čija je kćerka lezbejka, odnosno sin gej, zabeležen je u tekstu − ličnoj priči „Nas dve više ne govorimo istim jezikom“.[14] Unutrašnji rascep između ljubavi prema svom detetu, koja se graniči sa paternalističkom brigom i odsustvom razumevanja – volim/podržavam sve dok odobravam, odrazom naučenih obrazaca isključivanja svega što nije uklopljivo, jesu mesta sudaranja koja kod roditelja izazivaju osećaje straha, krivice, povlačenja. Ovaj tekst upravo govori o odnosu majke i ćerke koji iz razumevanja, podrške i uzajamnog poverenja prerasta u vezu prećutkivanja, odbijanja i udaljenosti.

„Moje dete je homoseksualno“[15] je naziv teksta koji je pisan za roditelje i upućuje na načine kako da volimo svoje dete uprkos homofobičnoj kulturi koja nas ne zaobilazi i oblikuje, u kojoj smo vaspitani, a koju, hteli ili ne, reprodukujemo. Tekst nudi mogućnosti prevazilaženja problema koje imaju roditelji, a vezani su za pitanja straha, krivice, bespomoćnosti: Kako sada dalje? Šta je homoseksualnost? Budućnost? Osećaj krivice?[16] O odrastanju u lezbejskoj porodici i mogućnostima drugačije stvarnosti, o pojedinačnim borbama značajnim za zajedničku borbu

12 Ibid.
13 Ibid.
14 Tekst napisala Ljilja
15 Tekst prevela Maja
16 Nazivi kratkih tekstova u okviru samog teksta, Ibid.

govore tekstovi „Mi imamo bebu“,[17] „Jednopolna porodica“[18] i „Odrastanje sa dve mame“.[19]

Labris je tokom godine učestvovao u uličnim akcijama ženskih grupa iz Beograda, a koje su bile vezane za značajne datume iz istorije feminističkog pokreta i osnovnih ljudskih prava. Labris je povodom 8. marta štampao nalepnicu i pamflet koji se tog dana delio na Trgu Republike, kao i onaj izrađen povodom Međunarodnog dana ljudskih prava. Aktivistkinje Labrisa su se pridružile i obeležavanju 25. novembra, Međunarodnog dana protiv nasilja nad ženama, u akciji „Žene osvajaju noć“.

Labris svoje kontakte jača i učešćem na međunarodnim konferencijama. Tokom godine članice Labrisa prisustvovale su IGLYO konferenciji za Istočnu i Centralnu Evropu, pod nazivom „Hajde da se organizujemo“, u Budimpešti od 5. do 12. jula. Konferenciji je prisustvovala Jelena Kerkez, a izveštaj sa ovog skupa objavljen je u Labris novinama broj 3. ILGA konferenciji u Ljubljani,[20] održanoj od 8. do 14. avgusta, prisustvovale su Štefica Ivljev i Kaća. Lepa Mlađenović bila je učesnica Druge lezbejske nedelje Italijanki u Bolonji, kojoj su prisustvovale i aktivistkinje iz Slovenije, Hrvatske i Srbije, dok je više članica Labrisa učestvovalo na međunarodnom skupu Žena u crnom u Novom Sadu. U arhivi Labrisa sačuvana je i beleška o poseti šest lezbejki iz Sidneja, Hanovera, Pariza, Barselone, Belgije i Beograda, koje su došle na konferenciju Žena u crnom, ali su imale potrebu da se bliže upoznaju sa životom lezbejki u Srbiji i radom Labrisa.

Tog leta, konferenciju Žena u crnom, pored radionice Lezbejstvo i politička odgovornost, obeležilo je prvo lezbejsko venčanje u Srbiji. Venčale su se Engleskinja Rejčel i Albanka Igbale.

17 Intervju sa Melisom Etridž i njenom partnerkom Džuli Sifer dok su čekale bebe, prevod E.L.

18 Priredila E.L.

19 Growing up with two Moms, Newsweek, 4. novembar 1996. godine, tekst prevela E.L.

20 Izveštaj sa ove konferencije objavljen je u lezbejskim novinama Labris broj 3, 1997.

„(…) bilo je to na venčanju rejčel i igbale./ na ribarskom ostrvu./ nebo je tad plakalo ženskim suzama/ zorice, sve je to dunav sa sobom odneo./ samo dva cvetna venčića/ je ostavio vrbama o grane obešene./ možda ničeg nije bilo./ ako sam sve to sanjala,/ ali dva venčića su zaista bila/ obešena na grančice vrbe/ ujutro kraj ribarskog ostrva…“[21]

„Tri Sapfo“, fotografija sa lezbejskog venčanja u Novom Sadu, Ribarsko ostrvo, 1996.

Kraj ove godine obeležio je još jedan incident koji se desio tokom ulične akcije kojom su ženske grupe obeležile 10. decembar, Međunarodni dan ljudskih prava. Za ovu priliku Labris je štampao pamflet koji se delio sa ostalim materijalima ženskih grupa na Trgu Republike.

U isto vreme na Trgu su bile u toku antirežimske demonstracije koalicije Zajedno, koje su počele mesec dana ranije, a za povod su imale izbornu prevaru, odnosno odbijanje vlasti da prizna pobedu opozicionih partija.

Incident se desio kada je jedna od učesnica demonstracija prišla Ljiljani Živković, koja je delila Labrisov pamflet, i optužila je da

21 Štefa Markunova, „Na venčanju Rejčel i Igbale“, iz zbirke „Žene komete“

je „ubačeni element od strane vlasti“ i da je tu da bi pričom o lezbejstvu diskreditovala demonstracije. Došlo je do verbalnog napada, izrečene su pretnje i vređanja na osnovu seksualne orijentacije.

„Drugi incident se desio kada se (ta ista) žena vratila sa dvojicom četnika i tražila Ljilju, ali ona više nije bila tu. Slavica ih je prepoznala i kaže da ih je posle videla na čelu kolone Zajedno“, stoji, između ostalog, u zapisniku sa sastanka Labrisa od 13. decembra 1996. godine.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

RAZVIJALE SMO MREŽU PODRŠKE:

6 SUSRETA LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ REGIONA I 3 LGBT REGIONALNE/ MEĐUNARODNE KONFERENCIJE SA VIŠE OD 600 UČESNICA I UČESNIKA.

1997

U JUNU GRUPA OD PETNAEST LEZBEJKI IZ BEOGRADA I NOVOG SADA ODLAZI NA PRVU LEZBEJSKU NEDELJU U SLOVENIJU – SKUP LEZBEJKI IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE, POD NAZIVOM, "LEZBEJSKA PRAVA SU LJUDSKA PRAVA". PRVU LEZBEJSKU NEDELJU ORGANIZOVALA JE FEMINISTIČKO-LEZBEJSKA GRUPA KASANDRA U SARADNJI SA LABRISOM, ZA 45 UČESNICA, NA POHORJU OD 25. – DO 30. JUNA 1997. OVAJ SUSRET BIO JE INICIJALNI ZA KASNIJE RAZVIJANJE ČVRSTE I KONTINURANE SARADNJE MEĐU LEZBEJSKIM GRUPAMA SA PROSTORA BIVŠE JUGOSLAVIJE.

Aktivistički skup lezbejki iz ex-YU – Ravnopravno državljanstvo, Rovinj 2001.

1997[1]

Grupa i u 1997. godini funkcioniše po ustaljenom principu: radionice, sastanci, učešće na međunarodnim konferencijama... Opet se postavlja pitanje radnog prostora koji bi omogućio kvalitetniji i sadržajniji rad, i razgovara se o mogućnostima pisanja projekta za Labris Infoteku i Lezbejski SOS telefon.

Svesne da u grupu dolaze devojke sa različitim potrebama, labrisice sprovode anketu o aktivnostima. Svaka članica se izjašnjava o svojim interesovanjima i veštinama kojima može da doprinese radu Labrisa. Daje se predlog i za pravljenje mesečnog programa za dane kojima se grupa okuplja − tematske večeri (radionice, film, sastanak, slobodno veče) − na osnovu kojeg bi svaka mogla unapred da odluči da li će tog dana prisustvovati ili ne.

U PERIODU MART–MAJ 1997. GODINE LABRIS JE SPROVEO ANKETU NA ULICAMA BEOGRADA. CILJ ANKETE JE BIO DA SE UTVRDI STEPEN LEZBOFOBIJE MEĐU ŽENAMA. ANKETIRANE SU ŽENE STAROSTI OD SEDAMNAEST DO ČETRDESET PET GODINA, NJIH STO.

Za Labris ova godina je u znaku učešća na Prvoj lezbejskoj nedelji organizovanoj na prostoru ex-Jugoslavije, pod nazivom „Lezbejska prava su ljudska prava“ (*Pravica lezbijk so človekove pravice*), održanoj od 25. do 30. juna 1997. na Pohorju u Sloveniji. Organizator je feministično-lezbejska grupa iz Ljubljane – Kasandra a u saradnji sa Labrisom. Utisci sa ove konferencije se prepričavaju i dan-danas.

Drugi veliki događaj za feministkinje i lezbejke u ovoj godini bio je i formiranje Prvog feminističkog pozorišta „Put 5a“. Žene iz ove male ekipe su obogatile mnoga predvečerja predstavama „Arijadna“ i „Šaputave devojke“.

U periodu mart–maj 1997. godine Labris je sproveo anketu na ulicama Beograda. Cilj ankete je bio da se utvrdi stepen lezbofobije među ženama. Anketirane su žene starosti od sedamnaest do četrdeset pet godina, njih sto. *Prvi deo* istraživanja sadržao je tri pitanja: Šta pomislite kada čujete da je neka žena lezbejka? Da li znate za neku lezbejku u vašem okruženju? i Kako vi objašnjavate zašto žene vole žene?

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995–2000.

A ovo su neki od odgovora anketiranih:

− Evo je još jedna! Muškarci su za nju na gubitku, dok ne dođe vreme za udaju. Tada su oni pobednici! (37 g.)

− Zgražavam se pri pomenu TE reči! Smatram da je to nastranost. Neprirodna stvar! (45 g.)

− Pomislim da je u pitanju poremećen odnos u porodici – zato je neka žena TO. Što se medicine tiče, u pitanju je poremećaj hormona. Poznajem neke devojke iz svog okruženja koje su jako lepe i kada ih sretnem samo kažem: ”Bože, kakva šteta!“ Ali, bez obzira na sve, te devojke (koje poznajem) su ipak izuzetne. Drugačije su po načinu razmišljanja, ponašanja. Nisu klasične žene. (23 g.)

– Svaka ima pravo da odluči šta će biti u životu, ali ne bih volela da je neka žena, meni bliska, lezbejka. (24 g.)

– Pomislim da je to žena koja mrzi muškarce. (17 g.)

– Mislim da ima problem iz detinjstva. Da je nešto odbija od muškaraca. Možda su je razočarali, pa se okrenula ženama. One joj daju sigurnost. Mislim da takvim ženama treba pomoći da izađu iz krize. (24 g.)

– Lezbejstvo je stvar ličnog izbora, mada mislim da je to skandalozno. Lezbejstvo ukazuje da je žena imala traume u životu, koje nije prevazišla, pa utočište traži kod drugih žena. (33 g.)

– Zamislim ženu koja je spolja žena, a iznutra muškarac, mada se za neke žene odmah vidi da nisu prave žene. One se sigurno ne osećaju dovoljno ženama, kada mogu da se zaljube u drugu. One sebe doživljavaju kao muškarca, čim imaju potrebu za ženama. (36 g.)

– Osetim sažaljenje, pogotovo ako je lepa žena u pitanju. Pomislim kako je život okrutan i prema njoj i prema muškarcima koji su je mogli imati. Čula sam za mnoge poznate žene da su lezbejke i za neke prosto ne mogu da verujem – zašto kada imaju sve. Znam i za jednu ženu iz susedstva, ali ona je jako ružna. Mislim da je lezbejstvo greška prirode ili su te žene imale lošu sudbinu,

u smislu da nisu imale sreće sa muškarcima. Morale su nekome da se okrenu. (33 g.)

– Mislim da je takva žena psihički bolesna. Sigurno je maltretirana od strane muškarca i to nikako nije mogla da preboli. Mada možda postoji i fizička predispozicija. Družim se s jednom lezbejkom (neintenzivno) i smatram da je dobra drugarica. (44 g.)

– Te žene su perverzne. Psihički bolesne. Gadim ih se. Poznajem jednu lezbejku, ali ne mogu da se družim sa njom. One su iskompleksirane. (30 g.)

– Ništa posebno ne pomislim. To je njen lični izbor i meni je OK, dok ne ugrožava druge. (18 g.)

– Potpuno mi je svejedno koje je seksualne orijentacije neka žena. Lezbejke se, pretpostavljam, ne realizuju pored muškarca, na pravi način. S druge strane, dobijaju romantiku, nežnost... a i prkose okolini. (26 g.)

– Svaki čovek oseti privlačnost prema istom polu, samo neko to i realizuje. (18 g.)

– Pomislim kako je to dobro! Ja sam lezbejka. Zašto žene? – zato jer muškarci ne znaju da pruže prave stvari: nežnost, razumevanje. (22 g)

– Ne pomislim da je ta žena bolesna ili nastrana. Pomislim da je ona ta koja ima više emocija od mene. Lezbejke su jake i nežne. Družila sam se dugo sa jednom lezbejkom, ali smo prekinule kontakt kada je otišla iz zemlje.

– Lezbejka je drugačija od mene u tom pogledu što nju seksualno privlače žene. (18 g.)

– Ja sam biseksualna. Drago mi je kada za neku ženu čujem da je lezbejka. A, objasniti lezbejstvo, to je kao kada biste nekoga pitali zašto više voli ružu od koprive. (19 g.)

– U svakom slučaju ta žena je individualna i hrabra. To je dovoljan razlog da je poštujemo i razumemo, jer ona ima svoj motiv. Zar žene nisu senzibilne?! (35 g)

– Pomislim da voli žene. Takve su rođene i meni je to sve savršeno

jasno i normalno. (26 g)

Drugi deo istraživanja obuhvata mišljenje i reakcije anketiranih žena na pitanje vezano za lezbejsku porodicu sa decom, a *treći deo* se odnosi na pitanje kako su ispitanice dolazile do prvih informacija o lezbejstvu. Svim ispitanicama je bila poznata reč „lezbejka", svim ispitanicama su prve informacije o lezbejstvu bile prezentovane u negativnoj konotaciji, a 83% ispitanica je za pojam lezbejstva saznalo putem medija (novine, radio, TV – igrani i porno filmovi, knjige – stručna literatura i romani).

Četvrti deo odnosio se na pitanje: Po vašoj proceni koliko ima lezbejki u Beogradu?

A najveći procenat, njih 77%, odgovorilo je da u Beogradu ima između 1.000 i 3.000 lezbejki.[2]

U JUNU GRUPA OD PETNAEST LEZBEJKI IZ BEOGRADA I NOVOG SADA ODLAZI U SLOVENIJU NA SKUP PRVA LEZBEJSKA NEDELJA – SKUP LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA SA PROSTORA BIVŠE JUGOSLAVIJE. SKUP ZA 45 UČESNICA JE ORGANIZOVALA FEMINISTIČKO-LEZBEJSKA GRUPA KASANDRA U SARADNJI SA LABRISOM. OVAJ SUSRET BIO JE INICIJALNI ZA KASNIJE RAZVIJANJE ČVRSTE I KONTINUIRANE SARADNJE MEĐU LEZBEJSKIM GRUPAMA SA PROSTORA BIVŠE JUGOSLAVIJE.

U junu 1997. godine grupa od petnaest lezbejki iz Beograda i Novog Sada odlazi na Prvu lezbejsku nedelju u Sloveniju – skup lezbejki iz država bivše Jugoslavije, pod nazivom „Lezbejska prava su ljudska prava". Prvu lezbejsku nedelju organizovala je Feministička-lezbejska grupa Kasandra u saradnji sa Labrisom, na Pohorju od 25. do 30. juna 1997.

Program se uglavnom sastojao od radionica − Energija straha, Comming out − Jelena Labris, Lično je političko − Lepa Mlađenović, Moje telo, moja duša, moj izbor, Lezbejska poezija, Marine Cvetajeve − Štefa Markunova, Pravni aspekti nasilja nad lezbejkama i zakonodavna praksa − Ria Konvents, Lezbejsko roditeljstvo − E. L., Telo i seksualnost − Ljiljana Živković, Lezbejski identitet − Ana, Antonia, Istorija lezbejskog pokreta u Sloveniji − Suzana Tratnik, Foundraising − Rejčel. Organizovane su i sportske aktivnosti, koje je vodila Vendi, kao i druženja. Tokom skupa održana je i proslava povodom 27. juna, Dana ponosa LGBT osoba.

U završnom dokumentu, između ostalog, stoji: „Okupile smo se na Pohorju, lezbejke iz Novog Sada, Maribora, Skopja, Ljubljane, Beograda, Zagreba i Splita, nas četrdeset i pet, da bi na jedinstven

2 Labris novine, Jelena Labris, E.L., Ljilja, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 1997.

Učesnice Prve lezbejske nedelje, Pohorje, 1997. Foto: Jasna Klančišar

način, po prvi put u istoriji, razmenile iskustva. Da bismo kroz ovaj susret ojačale odnose i lezbejsku solidarnost među nama. Da bismo probudile i izdiskutovale znanja lezbejskih i feminističkih teorija. Da bismo podržale nove inicijative organizovanja lezbejki, pogotovo u mestima gde ih još nema.

Tokom ovih šest dana, slušale smo jedna drugu, čule smo različita iskustva o kompleksnosti lezbejske egzistencije u hetero-patrijarhalnom društvu. Radile smo kroz radionice (…). Pokazalo se da smo prevazišle nacionalne i državne granice i susrele se kroz iskustva naših lezbejskih egzistencija.

Potvrdilo se da je mržnja prema lezbejkama, legitimizirana kroz društvene, državne i kulturne institucije, isto tako deo našeg ličnog života; i da je oslobođenje od homofobije proces u kome smo potrebne jedna drugoj. (…)

Dogovorile smo se: da ćemo međusobno sarađivati, nastaviti sa susretima svake godine, raditi na lezbejskoj vidljivosti na svakom mestu, da ćemo podržavati jedna drugu u osnivanju novih grupa i drugih političkih aktivnosti u promociji lezbejskih ljudskih prava, da ćemo podržavati jedna drugu u rekreiranju lezbejskog svetskog pokreta, da ćemo formirati feminističko-lezbejsku radnu grupu koja će analizirati političke sisteme država bivše Jugoslavije

i razraditi plan akcije za uspostavljanje građanske jednakosti lezbejkama.

Važno nam je da smo različite i da nosimo hiljadu normalnosti s kojima menjamo svet."

Utisak sa Prve lezbejske nedelje zapisala je jedna od organizatorki skupa iz Beograda, Dragana, a tekst je objavljen u dvobroju 4−5 Labris novina 1997. godine:

„Teško je u par rečenica napisati ono što osećam. (…) Sve je počelo kao predlog na papiru, a pretvorilo se u divan san, tj. u nešto što je za svaku od nas i u svakoj ostavilo dubok trag. Moram početi od samog početka (…).

Posle silnih problema sa pasošima i vizama, našle smo se ispred hotela Park, da bismo krenule u Sloveniju. Sve smo imale tremu pred put, a ja ponajviše jer do sada nikada nisam imala pasoš, a ni iskustvo sa prelascima preko granice. Ali kada smo konačno ušle u autobus i krenule, moj strah je svakim kilometrom postajao sve manji. Nalazila sam se u grupi lezbejki koje nisam najbolje poznavala, ali samo njihovo prisustvo davalo mi je sigurnost. Na svakom zaustavljanju autobusa od strane nekih čudnih vojnih lica, shvatila sam da smo mi u stvari celina iako se ne poznajemo. Sve vreme smo se držale zajedno, ta količina energije nas je prevela preko svih granica, šesnaest sati puta je prošlo kao da smo samo par sati putovale. Zahvaljujući nekim lezbejkama, koje su neprekidno nešto pričale, komentarisale smo i jele, jele najbolju štrudlu od oraha, koja je i nakon šesnaest sati puta bila topla.

Našle smo se u Mariboru. Neke od nas su odmah krenule da igraju košarku, a ja sam i dalje pričala i jela štrudlu. Zatim su se pojavile naše domaćice. Došle su da nas, prebace kolima i shvatile da imamo toliko stvari da ne samo da neće moći da nas prebace već da ni naše stvari neće stati u kola.

Moram da napravim malu dramsku pauzu, da bih opisala jedan od najbitnijih događaja sa puta. Došle smo do podnožja Pohorja i saznale da se na Pohorje najbrže stiže žičarom, koja je najbezbedniji prevoz iako je stara četrdeset godina. Sve je to bilo super, ali su naše domaćice zaboravile da nam ukažu na par „sitnica": da u gondolu staju samo četiri osobe, da se penjemo

na nadmorsku visinu od 1.000 m i da ne gledamo dole. Prvih par minuta je sve bilo OK, a onda smo krenule da se penjemo. Meni su se odsekle noge, ali zahvaljujući mojim saputnicama, koje su mi dale podršku, taj deo puta sam preživela. Kad smo konačno stigle na čvrsto tle, spontano sam krenula da se grlim i pozdravljam sa svima njima. Kada smo stigle do našeg kampa, već je bilo kasno popodne. Smeštene smo po bungalovima, a one zimogrožljive u hotel. Posle super večere bile smo na zvaničnom upoznavanju plana i programa. Podeljene su nam skripte sa tačno određenom satnicom, ustajanja, doručka, ručka, slobodnog vremena i radionica. Kasnije smo, uz pomoć liderki sve to malo istumbale onako kako nam svima odgovara (pevale smo i igrale pod njihovim prozorima, tako da ni one nisu mogle rano da ustaju). Slomljene od puta i uzbuđenja, neke od nas su otišle na spavanje, a neke su pravile zabavu. Ja sam tu noć prespavala, ali sam zato na sve ostale stizala. Ni sama ne znam odakle nam tolika snaga i energija, da nisam ništa rekla, da nije postojala jezička barijera, da nas je bilo sa svih strana i sve smo jako dobro komunicirale i funkcionisale kao da se znamo oduvek. Ne, nismo se znale oduvek već smo se savršeno osećale. Jedna moja nova prijateljica mi je jedne noći rekla: „Nešto kao da nije uredu sa ovim zvezdama iznad Pohorja. Tu iznad nas i oko nas struji neka struja, struja lezbejske snage“. Kad ona bude čitala, neka ne zameri što je nisam najbolje citirala, ali i ja sam bila puna tog nekog osećanja, tog dela ravnoteže među zvezdama. Pitale su me svakog jutra: „Kako tako sveže izgledaš, a nisi spavala ni par sati“, ja bih samo slegla ramenima i rekla da ne mogu da zamislim da spavam pa da nešto propustim. Bila sam svuda i na svakom mestu, čak sam aktivno učestvovala na skoro svim radionicama. Mislim da je za sve to kriva energija koju smo međusobno razmenjivale. Oh, kada bih sve ovo što osećam mogla da prenesem na papir. Naravno, taj skup nije mogao da traje večno, morale smo da se pakujemo i da krenemo kući. Razmenjivanje adresa, sitnih poklona i velikih poljubaca, poneka suza… Ja sam lično izbegla velike rastanke, jer sam znala da se moramo rastati da bi se ponovo srele. Toliko sam bila uzbuđena tim rastancima, da nisam imala mesta u glavi da razmišljam o žičari kojom smo se spuštale. Nas desetak smo bile pozvane u Ljubljanu, kod naših novih prijateljica u goste. Ovo moram da pomenem, jer je to u stvari bio nastavak prijateljstva sa Pohorja.

Do Ljubljane smo došle vozom. Naše prijateljice su nas sačekale na stanici, a onda zagrljaji i poljupci kao da nismo, samo pre par sati, bile zajedno. Povezanost koja se pojavila među nama, prerasla je u jaku vezu. Slovenke su bile fantastične domaćice i trudile su se da ugode svakom našem hiru i zahtevu, a mi smo htele samo što i one, da budemo što duže zajedno.

Jedna prijateljica me je zamolila da, kada budem pisala izveštaj, negde kroz neki deo provučem jednu poruku, jednoj ženi sa očima boje lešnika, da je ne samo zaljubljena veverica, već da je ona veverica koja je voli. Sada mi je opet teško, jer sve ima kraj pa i ovaj izveštaj. Ne mogu vam pisati o rastanku jer ću vas sve opet rastužiti. Mislila sam da će nas sačekati neki drugi Beograd, ali se naizgled ništa nije promenilo; dekor isti, gužve na ulicama, ali mi drugačije, jače unosimo deo snage i energije. Držimo se jedna druge; kada smo krenule, jedna o drugoj smo znale samo imena, a vratile smo se kao prave prijateljice. Bežim u san, jer samo dok spavam sam opet u Sloveniji."

Dragana, Prva lezbejska nedelja, Pohorje 1997.

Dvobroj Labris novina (4–5) izlazi 1997. godine. Na naslovnoj strani i poleđini Labris novina su fotografije dve glumice Dženifer Tili (naslovna) i Đine Geršon (poleđina), koje u filmu „Bound“ igraju lezbejski par.

Redakcijski tim i tehničko uređenje novina ostaju nepromenjeni.[3] Broj novih žena koje pišu i prevode za Labris novine se povećava. Timu se priključuje Rada (Grubačić). Na prvoj stranici dat je sadržaj koji čini deset rubrika: Konferencije, Organizacije u svetu, Zdravlje, Kultura – književnost, Kultura – pozorište, Kultura – film, Biografije, Pravo, Vesti, Mediji.[4]

U okviru rubrike Konferencije nalazi se izveštaj „Skup lezbejki iz država bivše Jugoslavije – Pravice lezbijk so človekove pravice“ sa konferencije održane od 25. do 30. juna 1997. godine u Sloveniji, organizovane od strane Kasandre: feminističko – lezbejske grupe iz Ljubljane (Slovenija) i Labris – grupe za lezbejska ljudska prava iz Beograda, zatim izveštaj sa lezbejske konferencije održane u Štutgartu „Lezbejski prolećni skup“ i ilustrovani izveštaj iz Pekinga 95 „IV Svetska konferencija“.

U rubrici Organizacije u svetu dati su prikazi lezbejske organizacije iz Izraela[5] i tekst koji se bavi lezbejskom egzistencijom u Poljskoj „Renata Lis: Prva lezbejska priča u Poljskoj – O Nikol Miler“.[6] U rubrici Zdravlje nalazi se tekst „Lezbejke i kancer“, koji predstavlja prevod pamfleta – „The Mautner Project“[7] i tekst „Nalaz ’eksperata’ ??????“.[8]

U rubrici Kultura − književnost dat je tekst Ann Ferguson: „Lezbejska kultura“.[9] U istoj rubrici nalaze se pesme Sapfo,[10]

3 Urednice su Jelena Labris, Ljilja i E.L.; tehničko uređenje Bobana Macanović.

4 Labris novine, Jelena Labris, E.L., Ljilja, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 1997.

5 Prikaz organizacije napisale E.L. i Jelena Labris.

6 Tekst prevela Marta Skavjančik.

7 Tekst prevela Jelena Labris.

8 KBC „Dr Dragiša Mišović“ – Dedinje, Zavod za bolesti zavisnosnosti, Beograd, Teodora Drajzera 14. U okviru iskaza navodi se „da su loše porodične prilike u smislu emocionalnih investicija u dete i slabosti roditeljskih figura dovele do poremećaja u strukturisanju ličnosti, kao i do seksualne inverzije (lezbejstvo) i da je fudroajantni razvoj zavisnosti od opijata, uslovljen, najverovatnije, disfunkcijom CNS-a na metaboličkom nivou“. Ibid.

9 Prevele Biljana Pakaški i Jelena Labris.

10 Izbor napravila Jelena Labris.

odlomak iz knjige „Written on the Body“, koju je napisala Džinet Winterson, „Garconne: kratka kratka priča“, koju je napisala Blanka D. Blagojević[11] i njena pesma „Highway – Sisters blues“.

U istoj rubrici nalazi se tekst „Zvezdočinka, Šaputave devojke“, u kome je predstavljena istoimena predstava rađena od strane feminističkog pozorišta PUT 5a, koja je imala premijeru 15. oktobra 1997. godine u Autonomnom ženskom centru protiv seksualnog nasilja. Spisateljica, koreografkinja i rediteljka predstave je dramaturškinja Zorica Jevremović.[12] Tekst je pisan za Vesnu Draženović i Draganu Milinković, aktivistkinje grupe *...Iz Kruga*, scenografiju i kostim radila je Anica Vučetić, inspicijentkinja je bila Iva Mikić, voditeljica tona je Hana Butigan, rekviziterka Ljudmila Gorbačev i tehničko vođstvo − Milica Šešić i Mirjana Slavković. Prvi put u istoriji pozorišta rodila se ideja da akterke budu zaista devojke koje koriste invalidska kolica. Predstava je postigla izuzetan uspeh i prikazivala se skoro četiri meseca u prostoru Autonomnog ženskog centra protiv seksualnog nasilja u Tiršovoj 5a.[13] Predstava je priča o ženama gde se motiv noćnog šaputanja uzima za ispunjenje ženskog principa u kome se kroz izricanje istine o sebi kao ženi potvrđuje istina Druge, dok istina Druge predstavlja vlastiti eho. Kako se navodi u samom tekstu, siže predstave smešta radnju u jednu noć gde se Devojka duge kose i Devojka kratke kose osvrću na uzajamna sećanja o životu koja imaju jedna u odnosu na drugu, želeći time da ukažu na osećaje koje prate potrebu za celovitošću, a koja je nemoguća bez razumevanja Druge. „Govoreći šta ona Druga želi, žena govori o sebi, pričajući vlastitu priču, žena govori o Drugoj. Žene se grle i ljube i kad govore o rastanku i kad opevavaju novu ljubavnu vezu.“[14]

U rubrici Kultura − film dat je prikaz lezbejskog filma „Bound“,[15] koji je kod nas preveden „Skok“, dok je u Labris novinama prevod

11 Prevod Rada.

12 Zorica Jevremović je pozorišna rediteljka, dramaturškinja, koreografkinja, teoretičarka filma, televizije, animiranog filma, stripa. Njen rad bazira se na učešću u alternativnim i neformalnim pozorištima i filmskim grupama. Direktorka je beogradskog Centra za medije “Ranko Munitić” i urednica regionalnog časopisa za medije i kulturu Mediantrop.

13 Preuzeto sa sajta organizacije …Iz Kruga http://www.izkruga.org/component/content/article?id=112:moje-pravo-je-da-budem-zdrava, 29. 9. 2015. godine

14 Ibid.

15 Priredila E.L.

naslova „Vezane“. Film je kod nas premijerno prikazan na Festu 1997. godine. U rubrici Biografije predstavljena je čuvena glumica Greta Garbo.[16]

U rubrici Ankete predstavljeni su rezultati ankete kojom utvrđujemo stepen lezbofobije, i vidljivosti lezbejki u društvu, sprovedene marta 1995. godine u Beogradu. Ispitano je sto žena i isto toliko muškaraca starosne dobi od osamnaest do pedeset godina. Anketu su sprovele članice Labrisa.

U okviru rubrike Vesti predstavljene su vesti iz sveta i vesti koje se mogu naći kod nas. U jednom od izveštaja preuzetog iz časopisa Duga od 27. septembra do 10. oktobra, u rubrici Slavne ljubavi, naslov „Presrećne žene/kako se vole Verica i Duška“ govori o prijateljstvu između slavne kreatorke Verice Rakočević i voditeljke Duške Jovanović. Duška Jovanović, kada govori o njihovom odnosu, navodi da je njihov smisao da jedna drugu prave ženama. „Senzualni aspekt priče je u tome što jedna drugu pravimo ženama na jedan drugačiji način. To je naš izbor: da stalno jedna drugu pravimo ženama.“[17] U časopisu Ilustrovana politika od 11. 10. 1997. godine u rubrici Od trača do istine u tekstu čiji je naslov „Mogu li žene da vole žene“, na pitanje novinarke da li je lezbejka, Duška Jovanić odgovara negativno, dok Verica Rakočević navodi da „je ovo jedno normalno žensko prijateljstvo“.[18] Na pitanje da li su im se javljale iz Arkadije, Duška J. odgovara: „Ne, iz Arkadije nam se niko nije javljao. Izgleda da nemamo ulaznicu za Arkadiju. Čini mi se da je ovo naše prijateljstvo mnogo više učinilo za lezbejski pokret, nego sva njihova borba u poslednjih petnaest godina. Zna se da postoji Arkadija, i te žene postoje, ali na njih niko nije obraćao pažnju, a one su se toliko trudile.“[19] Politički komentar labriskinja je izostao, smatrale su ga suvišnim.

Ovaj broj Labris novina završava se tekstom „Lezbejstvo i mediji“ iz rubrike Mediji, u kome se opet osvrćemo na izostanak lezbejskih tema u medijima, kao i njihovo pogrešno predstavljanje. Na taj način se upravo kroz medijski sadržaj stvaraju i obnavljaju stereotipi i predrasude koje vezujemo za lezbejke. Zato se kao neophodnost javlja postojanje alternativnog lezbejskog medija,

16 Prevela Rada.
17 Ibid.
18 Ibid.
19 Ibid.

koji će kroz jasno predstavljenu lezbejsku istinu subverzivno nastojati da napravi prostor drugačijeg čitanja lezbejstva. Labris novine, u ovom trenutku već dve godine, rade na tome.

„Početkom devedesetih, mediji su počeli da se interesuju za temu lezbejstva, svrstavajući tekstove u rubrike 'Ljudi i događaji', 'Zanimljivosti'..., nijansirajući pritom temu tako da čitalac, čini mi se, nakon čitanja nema daljeg prostora za razmišljanje. Kako nastaju članci o lezbejstvu, znam iz ličnog iskustva i iskustva svojih prijateljica. Svaki naš odlazak na razgovor sa novinarima podrazumeva pune ruke radnog materijala (bilteni, pamfleti, zabeleženi događaji nasilja nad lezbejkama...). I gomilu, osećanja. Novinari, obično dođu sa dva-tri spremljena pitanja, a i ona se odnose samo na odnose u porodici, odnose u vezi, sa obaveznim iritirajućim potpitanjima: Kako si saznala da si lezbejka ako nikada nisi bila u vezi s muškarcem? Šta se desi ako ti se dopadne neki muškarac? Kako uspostavljate ljubavne veze? Koja je žensko, a koja muško u vašem odnosu?

Objavljeni članci o Labrisu – grupi za lezbejska prava se na sastancima grupe veoma retko ocene kao osrednji. Često smo diskutovale o pristupu medijima, jer nam se na početku činilo da mi pravimo greške. Obezbedile smo (a imale smo ga i na samom početku rada) radni materijal dostupan javnosti. Novinari kao da ne shvataju da mi kao grupa radimo na sebi i za druge žene koje dolaze ili koje će tek doći. Da pravimo prostor za žene koje žele da se bore za svoja lezbejska prava. (…) Labris podrazumeva politički rad i aktivnost: rad na podizanju svesti o sebi i drugim lezbejkama, učenje lezbejskoj solidarnosti, obradu tema lezbejske etike, umetnosti, kulture, izradu publikacija, rad na lezbejskim pravima, lobiranje. (…) Svaki obavljeni razgovor, za novine ili radio, predstavlja za nas još jedno traumatično iskustvo. Dogovor da pročitamo napisani tekst pre nego što ode u štampu najčešće se ne ispoštuje, uz obrazloženje tipa da je tekst morao da prođe kroz urednikove šake, te je iz tog razloga 'ogoljen'. (…) Nemalo puta pitale smo novinare za njihove motive obrade teme lezbejstva. Odgovori su ličili jedni na druge: 'O tome niko ne piše', i 'ta tema je dosta zanimljiva'.

(…) Neretki su slučajevi preuzimanja tekstova, fotografija ili delova teksta iz jednih novina i njihovo prebacivanje u druge novine bez naše saglasnosti. Dešavalo se da nam se stavljaju čitave rečenice

u 'usta' ili da se iskaz jedne devojke navodi pod imenom druge, koja čak nije ni prisustvovala razgovoru."[20]

Ipak jedan od afirmativnih tekstova objavio je list Blic. U subotnjem izdanju dnevnog lista Blic (27−28. decembar 1997, str. 11) objavljen je intervju sa Lepom Mlađenović. U ovom tekstu bilo je reči o opštem kontekstu lezbejske egzistencije u Beogradu, o organizovanju lezbejki, Grupi za lezbejska ljudska prava − Labris. U antrfileu je objavljena vest o skupu lezbejki iz nekadašnje Jugoslavije, koji je organizovao Labris, zajedno sa lezbejskom grupom Kasandra iz Ljubljane. Tekst, pod naslovom „Žene se vole drugačije" objavljen je čak na polovini stane (u rubrici „Reportaža"), i ilustrovan fotografijama sagovornice, kao i znakom Grupe za lezbejska prava − Labris i još jednim lezbejskim znakom.

U arhivi Labrisa sačuvani su podaci i o intervjuu sa Jelenom Labris koji je objavljen u DT Plus, dok je početkom godine TV5 iz Niša emitovala priču o lezbejskoj egzistenciji u kojoj je učestvovala Lepa Mlađenović.

Povodom fizičkog napada na gej aktivistu D.N., početkom januara 1997. godine, Gej lobi Arkadija, zajedno sa Evropskim udruženjem mladih Srbije i Grupom za Lezbejska ljudska prava − Labris, uputio je svim medijima protest u kojem je, između ostalog, pisalo:

„Arkadija:

- Objavljuje da je ovaj nasilni čin oblik zastrašivanja gej aktivista i lezbejki koji rade na afirmaciji svojih prava.
- Ukazuje da je ovo još jedan čin nasilja u kontekstu radikalizacije i fašizacije društva u kojem su različiti od većine na vlasti − od heteroseksualnih Srba − izloženi brutalnom fizičkom nasilju.
- Obaveštava da homofobični tekstovi koji podstiču mržnju prema lezbejkama i homoseksualcima imaju logičan nastavak u fizičkom nasilju, pa ovog puta protestujemo i protiv teksta objavljenog u NIN-u 1. 8. 1997, u kojem se

20 Ibid.

protežira ideja o jevrejsko-masonsko-homoseksualnoj zaveri. Na str. 28 piše: 'aktivista Arkadije, pozorišni kritičar Dejan Nebrigić, priznao je novinaru jednog beogradskog lista da je delimično tačno da homoseksualci vladaju svetom, pa i kod nas', što je direktan poziv na linč onih koji su – po autoru tog teksta – 'protivnici Srbije'.

- Protestuje protiv svih oblika mržnje prema lezbejkama i gej muškracima koji ostaju neprijavljeni zbog ne postojanja gej i lezbejskih prava u ovoj zemlji.

Saopštenje je prenela agencija Beta, a objavljeno je i na redovnom i internet izdanju Radija B-92, kao i u dnevnim listovima Danas, Dnevni telegraf, DT Plus i Blic.

U programu rada za 1997. godinu su izdavačka delatnost, učešće na međunarodnim i domaćim skupovima, saradnja sa domaćim ženskim grupama, rad sa medijima, ali i članicama lezbejske zajednice.

I ove, 1997. godine, Labris mesečno organizuje radionice koje za temu imaju lezbejke partnerske odnose, rad na emocijama, lezbejsku seksualnost… Neke od naziva radionica su „Buč i fem", „Moja prijateljica i ja", „Ljubav u trouglu (A+B+C)"…

Redovno se organizuju sastanci grupe na kojima se razmenjuju informacije o radu grupe i o dešavanjima na svetskoj i domaćoj lezbejskoj i ženskoj sceni, planiraju aktivnosti Labrisa i predstavljaju nove članice.

Jedna od novih članica je i Radenka Grubačić, koja će u sledećih 12 godina dati značajan doprinos rastu i razvoju Labrisa:

„U Labris sam došla 20. juna 1997, baš nedelju dana pred početak Prve lezbejske nedelje u Sloveniji. Teško bi mi bilo sada opisivati kako sam se osjećala i šta je za mene značilo upoznati se sa drugim lezbejkama. To je trenutak na koji sam čekala 23 godine, trenutak ispunjenja. Labris je zaokružio moj dotadašnji život, dao mu jednu drugu dimenziju, smisao i istovremeno označio

„U LABRIS SAM DOŠLA 20. JUNA 1997, BAŠ NEDELJU DANA PRED POČETAK PRVE LEZBEJSKE NEDELJE U SLOVENIJI. TEŠKO BI MI BILO SADA OPISIVATI KAKO SAM SE OSJEĆALA I ŠTA JE ZA MENE ZNAČILO UPOZNATI SE SA DRUGIM LEZBEJKAMA. TO JE TRENUTAK NA KOJI SAM ČEKALA 23 GODINE, TRENUTAK ISPUNJENJA. LABRIS JE ZAOKRUŽIO MOJ DOTADAŠNJI ŽIVOT, DAO MU JEDNU DRUGU DIMENZIJU, SMISAO I ISTOVREMENO OZNAČIO POČETAK JEDNOG POSVE DRUGAČIJEG ŽIVOTA I MOJE SAMOREALIZACIJE." (RADENKA GRUBAČIĆ)

početak jednog posve drugačijeg života i moje samorealizacije.“[21]

Tokom godine aktivistkinje Labrisa učestvovale su na sledećim skupovima: Lezbejski prolećni skup – Nemačka, Lezbejska prava su ljudska prava – Slovenija i Skupu Žena u crnom – Srbija.

Jedno od stajanja Žena u crnom na Trgu republike u Beogradu kojem su prisustvovale aktivistkinje Labrisa.

Kao i prethodnih godina organizuje se žurka za doček Nove godine u prostorijama Ženskog centra, a na FEST, na kojem je prikazan i lezbejski film „Skok“, odlazi se grupno.

21 Radenka Grubačić, „... opet bih bila lezbejka”, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 27

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

UČILE SMO I RAZVIJALE SOPSTENE KAPACITETE...

1998

U SEPTEMBRU OD 14. DO 16. 1998. GODINE LABRIS JE ORGANIZOVAO SEMINAR ZA RAD NA SOS TELEFONU ZA LEZBEJKE, KOJI JE VODILA KRIS KORIN AKTIVISTKINJA SOS LINIJE U GLAZGOVU I PREDAVAČICE NA ŽENSKIM STUDIJAMA NA GLAZGOV UNIVERZITETU. SEMINAR JE OKUPIO 15 ČLANICA LABRISA, A ODVIJAO SE U VIDU RADIONICA.

Učesnice konferencije „Jednakopravno državljanstvo“, Igbale Rugova, Bobana Macanović. Ljubljana, 2002.

1998[1]

U organizaciji Labrisa, Arkadije, Evropskog udruženja mladih Srbije i Fonda za humanitarno pravo 27. juna 1998. održana je tribina u prostorijama Centra za ženske studije u Beogradu povodom obeležavanja Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba.

Učesnici i učesnice tribine su bili: mr Ivana Spasić, saradnica Instituta za društvenu teoriju i filozofiju, Lepa Mlađenović, aktivistkinja Autonomnog ženskog centra i Labrisa, Goran Georgijev, medijski analitičar Fonda za humanitarno pravo, Dušan Maljković, predsednik Evropskog udruženja mladih Srbije i realizator projekta Kampanja protiv homofobije.[2]

U ORGANIZACIJI LABRISA, ARKADIJE, EVROPSKOG UDRUŽENJA MLADIH SRBIJE I FONDA ZA HUMANITARNO PRAVO 27. JUNA 1998. ODRŽANA JE TRIBINA U PROSTORIJAMA CENTRA ZA ŽENSKE STUDIJE U BEOGRADU POVODOM OBELEŽAVANJA MEĐUNARODNOG DANA PONOSA LGBT OSOBA. O OVOJ TRIBINI IZVESTILO JE VIŠE ŠTAMPANIH MEDIJA.

Lepa Mlađenović je govorila o istorijatu gej i lezbejskog pokreta, Stounvolskoj pobuni od koje je započela snažnija internacionalna društvena emancipacija lezbejske i gej populacije, i budućim aktivističkim smernicama koje je usvojila ILGA[3]. Posebno se osvrnula na pregled aktivnosti realizovanih u SRJ od 1992. godine, kada je zvanično registrovana prva grupa za ljudska prava lezbejki i gejeva − Arkadija.

Dušan Maljković je otvorio diskurs savremenih transpozicija gej identiteta zalažući se za jasnije diferenciranje kvir potkulture u odnosu na mejnstrim kulturu, kao i filozofsko etabliranje fundamentalnih fenomena LG egzistencije koji bi trebalo da posluže kao polazišna osnova za dalju ideološku, naučnu i umetničku nadgradnju.

Istaknuta je nadnacionalnost gej identiteta i princip tolerancije i uvažavanja različitosti koje ovaj identitet nosi sa sobom.

Goran Georgijev je predstavio rezultate medijskog monitoringa u okviru Kampanje protiv homofobije i označio ih kao krajnje poražavajuće, karakterišući medijski prostor kao izrazito homofobičan, senzacionalistički površno orijentisan prema

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995−2000.

2 Projekat je realizovan tokom 1998. i 1999. godine i obuhvatio je pravno-sociološke analize homofobije u Srbiji, praćenje medija i analitičku bibliografiju tekstova o homoseksualnosti.

3 International Lesbian and Gay Association

lezbejskoj i gej problematici. Takođe je objasnio i određene pravne aspekte homoseksualnosti, kao i mogućnost podnošenja tužbi protiv nejekstremnijih ispoljavanja medijske homofobije, čiji su glavni promoteri dr Jovo Toševski i Dragoš Kalajić.

Ivana Spasić je objasnila socijalni položaj LG populacije i razložila je nekoliko osnovnih predrasuda koje se najčešće javljaju, kao što su „svi gej muškarci su feminizirani", „lezbejke nastaju od žena nezadovoljnih svojim muževima" itd., pokazujući da one nemaju realnog osnova, već da su nepromišljeni društveni konstrukti koji se usvajaju još od ranog detinjstva, a da se čak ni kasnije najčešće ne preispituju. U njenom izlaganju bilo je reči i o odnosu intelektualaca prema LG populaciji, gde je istaknut njihov najčešće negativan stav, prisutan čak i kod istaknutih zalagača za ljudska prava, kao i sve homofobičniji stav studentske populacije, što je posebno zabrinjavajuće, jer se ista u većini savremenih društava pokazuje najtolerantnijom i najliberalnijom.

Posle izlaganja usledila je diskusija, a zatim koktel sa projekcijom snimaka obeležavanja Gej prajda u svetu. Novinarima, novinarkama i ostalim zainteresovanim distribuiran je izveštaj Kampanje protiv homofobije.[4]

O ovoj tribini izvestilo je više štampanih medija, a podaci su objavljen u izveštaju Kampanje protiv homofobije. List „Vreme", 27. juna, objavio je proglas Kampanje protiv homofobije i Grupe za lezbejska ljudska prava − Labris napisan povodom Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba.

Pod naslovom „Gej i lezbejska prava su ljudska prava" u listu „Danas", 29. juna, objavljen je izveštaj sa ove tribine. U tekstu su preneta izlaganja Lepe Mlađenović, Dušana Maljkovića i Gorana Georgijeva. Takođe, preneti su delovi polugodišnjeg izveštaja Kampanje protiv homofobije.

Istog dana ovim povodom objavljen je tekst i u listu „Politika". U izveštaju Kampanje protiv homofobije stoji: „U ovom tekstu novinar pristupa temi krajnje senzacionalistički i na posredan način, iznoseći netačnosti, prenoseći izjave koje mu nikada nisu date i prećutkujući činjenice, čak do te mere da nije napisao ni ko su organizatori skupa. PR služba Kampanje protiv homofobije

4 Izveštaj napisao Dušan Maljković, Kampanja protiv homofobije

Povodom 27. juna Međunarodnog dana homoseksualaca

Gej i lezbejska prava su ljudska prava

Beograd - Međunarodni dan ponosa lezbejki i homoseksualaca 27. juni, obeležen je pod motom „Gej i lezbejska prava su ljudska prava" u subotu u organizaciji Grupe za lezbejska ljudska prava „Labris", Kampanje protiv homofobije, Gay lobbya „Arkadija", Evropskog udruženja mladih Srbije i Fonda za humanitarno pravo.

Lepa Mlađenović, u ime grupe „Labris" i saveta Kampanje za borbu protiv homofobije je na tribini ukazala na problem društvene vidljivosti.

- Vidljivost je jedini način da živimo. Mi imamo strah da budemo vidljivi i većina zbog straha ostaje sama. Polazimo od žudnje i počinjemo drugačije da gledamo na svet, ali zapravo svet drugačije gleda na nas i naš život postaje politička tema - kazala je Mlađenović.

Ona je istakla zahtev da homoseksualci postanu politički subjekt budući da je to put ka legitimizaciji.

O gej identitetu i nužnosti izlaska u javnost govorio je Du[illegible]ar Maljković, predsednik Evropskog u[illegible]enja mladih Srbije.

Govoreći o pravnim as[illegible]a

Homoseksualne veze se ne pominju ni u jednom zakonu: 27. jun u Beogradu

MARINA ČALIĆ

diskrimminacije nad seksualnim manjinama, Goran Georgijev, pravnik Fonda za humanitarno pravo je istakao da se u Ustavu ne pominju prava homoseksualaca, a da je u pratećem tekstu Ustava čak istaknuto da je ta materija svesno zaobiđena jer se radi o „problemu koji nije od velikog značaja budući da predstavlja pomodni trend".

Homoseksualci se, kako je rekao, ne pominju ni u jednom zakonu.

Kao na važan korak on je ukazao na dekriminalizaciju homoseksualnosti u krivičnom zakonu. Istovremeno, homoseksualne veze se ne pominju ni u jednom od zakona koji regulišu materiju iz porodičnog prava - usvojenje, nasleđivanje...

U izveštaju o praćenju medija Kampanje protiv homofobije u kome se pojedinačno navode tekstovi koji tretiraju homoseksualnost, navodi se da se, osim na nekoliko primera koji su pre svega rezultat lobiranja kampanje protiv homofobije, homoseksualnost tretira kao društvena, psihološka, pa i pravna devijacija. Kao ilustracija navedeni su naslovi „Pederska je tuga pregolema"(TV revija), „Lezbejke opljačkale banku sperme" (DT)...

Nakon tribine prikazan je video film o proslavi 27. juna, Međunarodnog dana ponosa lezbejki i homoseksualaca u svetu.

N. B.

16/Danas

Ponedeljak, 29. jun 1998.

„Danas", 29. jun 1998.

napisala je protest i demanti ovog teksta, ali je redakcija 'Politike', uprkos obavezi po Zakonu o informisanju, odbila da ga objavi. Pošto pravnici Fonda za humanitarno pravo smatraju da bi tužba protiv 'Politike', s obzirom na manjkavi pravni sistem u Srbiji, iziskivala prevelika materijalna sredstva, a sudjenje bi bilo blokirano, koordinacioni odbor Kampanje protiv homofobije doneo je odluku da sa novinarima 'Politike' prekine svaku saradnju i ne dozvoli im pristup na skupove koje organizuje, da bi se zaštitili od ovakvih, kontraproduktivnih tekstova."

Nedeljnik NIN, 2. jula, takođe je objavio reportažu o obeležavanju 27. juna u Beogradu, a prenesene su izjave Lepe Mlađenović, Dušana Maljkovića, Gorana Georgijeva i Dejana Nebrigića. Ranije, 5. marta, ovaj časopis „objavio je izjave Dejana Nebrigića i Lepe Mlađenović povodom izrade Nacrta propisa o porodičnim odnosima Srbije, odnosno mogućnosti da se u ovaj nacrt unese dozvola registrovanih partnerstava osoba istog pola. Tekst pod naslovom „Gej brakovi po zakonu", objavljen na čitave dve strane 'NIN-a', promovisao je pravo gejeva i lezbejki da sklapaju

registrovana partnerstva. Dejan Nebrigić govorio je o socijalnom kontekstu registrovanih partnerstava u Republici Srbiji, odnosno homofobiji, koja sprečava sklapanje ovakve vrste zajednice osoba istog pola. Pored izjave Dejana Nebrigića i Lepe Mlađenović, o ovom pitanju govorili su i dr Vojin Dimitrijević, Daša Duhaček i psihijatar Jovan Marić. Osim poslednjeg, svi su izneli pozitivan stav o registrovanom partnerstvu osoba istog pola. A mora se primetiti da je ovo jedan od retkih tekstova na tu temu u kojem je i autorka teksta (Mirjana Nikolić) temi pristupila van svakog senzacionalizma."[5]

Neposredno pred tribinu, 3. juna, Dušan Maljković, Dejan Nebirgić i Lepa Mlađenović, dali su izjave za časopis „Evropljanin". Govorili su o homofobiji, pravnom statusu homoseksualaca i lezbejki kod nas i u svetu, te legalizaciji braka i usvajanju dece od strane partnera iz istopolnih zajednica.

Sačuvan je i podatak o TV nastupu Lepe Mlađenović i Dejana Nebrigića koji su dali „kratak televizijski intervju početkom februara 1998. godine. Intervju je emitovan u okviru emisije 'TV Mreža' (produkcija TV centar i Medija centar), koju je reemitovao, izmedju ostalih, Studio B, 11. februara, a prikazan je u prilogu pod nazivom 'Homo-seksualis'. U ovom intervjuu Dejan Nebrigić je govorio o homofobiji i represiji nad gej muškaricima i lezbejkama u Republici Srbiji, kao i o gej/lezbejskom aktivizmu uopšte i iskustvima iz sveta, dok je Lepa Mlađenović govorila o lezbejskoj zajednici, kao i o registrovanom partnerstvu osoba istog pola. Zahvaljujući velikom broju lokalnih televizijskih stanica (TV Pančevo, TV Kragujevac itd.) koje takođe reemituju ovu emisiju, intervju je imao značajan odjek u javnosti i izazvao je veliko interesovanje drugih novinara."[6]

Tokom godine Lepa Mlađenović je dala intervju i novinaru „Beogradskih novina". „Tekst je u ovim novinama (20. februar) objavljen pod naslovom 'Probijen zid ćutanja'. Na početku teksta novinar govori o gej-lezbejskoj kulturi uopšte i o 'istorijatu homoseksualnosti'. Lepa Mlađenović je govorila o aktivnostima Gej/lezbejskog lobija − Arkadija i Grupe za lezbejska ljudska prava − Labris, kao i o političkoj situaciji u Srbiji, koja je povoljno tle za homofobiju. Tekst je objavljen na čitavoj strani lista, a

5 Izveštaj Kampanje protiv homofobije, 1998.

6 Ibid.

interesantno je da se pominjao u TV i novinskim reklama tog broja 'Beogradskih novina'."[7]

Pored osvajanja medijskog prostora, Labris tokom godine radi i na podizanju kapaciteta grupe, kroz učešće na domaćim skupovima i međunarodnim konferencijama (Skup Žena u crnom, Srbija, Treća lezbejska nedelja, Italija, Zasedanje 54 Komisije za ljudska prava UN, Švajcarska, Lezbejsko proleće, Nemačka, Gej igre, Holandija, Kompjuter trening, Španija, Regionalni program razmene – STAR projekat, Slovenija,[8] ali i kroz organizaciju seminara. U želji da se osnuje SOS telefon za lezbejke, u septembru 1998. godine organizovan je uvodni, trodnevni seminar za rad na lezbejskom SOS telefonu. Seminar je vodila Kris Korin, jedna je od osnivačica Lezbejske SOS linije u Glazgovu i predavačica na Ženskim studijama Univerziteta u Glazgovu (Velika Britanija). Seminar je okupio petnaest članica Labrisa, a odvijao se u vidu radionica. Trening je trebalo da se nastavi, ali počinju pretnje bombardovanjem Jugoslavije i to zaustavlja planove.

Organizuju se redovno, na mesečnom nivou, i radionice, a neke od tema o kojima se govorilo su: Emotivna zavisnost, Seksualna zavisnost, Masturbacija, Uloge u ljubavnim vezama, Komunikacija u partnerskom odnosu, Kako predstavljamo svoje ljubavne veze okolini, Kraj veze, Orgazam, Prevara − laž u vezi i kako se nosimo sa tim, Seksualne fantazije, Šta smo mislile o lezbejkama pre dolaska u Labris i šta nas je motivisalo da dođemo, Menstruacija. Organizovana je i diskusija na temu zloupotrebe alkohola kod lezbejki.

U decembru 1998, povodom 50 godina od potpisivanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Labris štampa četiri razglednice. Pored razglednice „Tri Sapfo", koja se odnosi na pravo na lezbejsku porodicu, tu je razglednica „Lezbejska snaga", koja predstavlja pravo na lezbejsku vidljivost, zatim razglednica koja

7 Ibid.

8 „Učešćem u Regionalnom programu razmene želele smo da ispitamo mogućnosti jačanja i produbljivanja komunikacije I saradnje po pitanju inicijativa za naredne zajedničke projekte, sa lezbejskom grupom Kasandra iz Ljubljane, kao i razmene postojećih iskustava u radu grupa. Među ciljevima Labrisa i Kasandre je međusobna podrška kao i podrška ženama koje planiraju da se organizuju u grupe ili su se tek organizovale."

„Lezbejska snaga" - jedan od razglednica štampanih povodom 50 godina od potpisivanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, 1998.

predstavlja pravo na lezbejsku kulturu i, poslednja, razglednica koja predstavlja pravo na lezbejsku egzistenciju na radnom mestu, a u pripremi je dvobroj Labris novina (6–7) koji izlazi 1999. godine.

U DECEMBRU 1998, POVODOM 50 GODINA OD POTPISIVANJA UNIVERZALNE DEKLARACIJE O LJUDSKIM PRAVIMA, LABRIS ŠTAMPA ČETIRI RAZGLEDNICE. PORED RAZGLEDNICE „TRI SAPFO", KOJA SE ODNOSI NA PRAVO NA LEZBEJSKU PORODICU, TU JE RAZGLEDNICA „LEZBEJSKA SNAGA", KOJA PREDSTAVLJA PRAVO NA LEZBEJSKU VIDLJIVOST, ZATIM RAZGLEDNICA KOJA PREDSTAVLJA PRAVO NA LEZBEJSKU KULTURU I, POSLEDNJA, RAZGLEDNICA KOJA PREDSTAVLJA PRAVO NA LEZBEJSKU EGZISTENCIJU NA RADNOM MESTU.

Na naslovnoj strani nalazi se fotografija „Tri Sapfo sa lezbejskog venčanja u Novom Sadu".[9] CEU – Central Europen University je pomogao štampanje ovog broja. Kao i prethodni brojevi, i ovaj broj štampa se na A4 formatu. Redakcijski tim ostaje nepromenjen još od trećeg broja i čine ga Jelena, Ljilja i E.L. Za tehničko uređenje i dalje je zadužena Bobana Macanović. Sa svakim sledećim brojem sadržaj i broj stranica Labris novina se uvećava.

Ovaj broj Labris novina ima do sada najviše stranica – 47. Kako se uvećavaju aktivnosti Labrisa, tako se i sadržaj menja, postaje bogatiji i zreliji. Nove lezbejke priključuju se timu Labris novina i počinju svoj aktivistički rad tako što pišu, prevode i biraju tekstove. Ovaj broj Labris novina karakteriše i niz teorijskih tekstova, biografije, izveštaji sa konferencija sređenih u devet

9 Labris novine, Jelena Labris, E.L., Ljilja, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 1998, broj 8/9.

rubrika: Konferencije, Organizacije u svetu, Zdravlje, Etika, Kultura – književnost, Kultura – film, Biografije, Pravo, *Gay Games*.

U okviru rubrike Organizacije u svetu napisani su tekstovi „Kameni zid", „Izveštaj sa obeležavanja internacionalnog dana ponosa lezbejki i homoseksualaca 27. juna 1998",[10] „Istorija lezbejskog organizovanja u Hrvatskoj",[11] „Because press – lezbijski publikacijski projekat",[12] „Kasandra".[13] U rubrici Zdravlje predstavljen je tekst „I graditeljka piramida je volela žene".[14] U rubrici Etika nalaze se tekstovi „Okrutne žene"[15] i „Osnove lezbejskog separatizma".[16] U rubrikama Kultura – književnost nalaze se tekstovi J.T.Vajld „Ta noć"[17] i Džinet Vinterson „Pomorandže nisu jedino voće". Dat je i prikaz 13. festivala lezbejskog i gej filma koji je održan u Ljubljani od 1. do 7. decembra 1997. u organizaciji ŠKUC-a, Roza kluba, i grada Ljubljane, i nalazi se u rubrici Kultura – film. U rubrici Biografije predstavljena je Alma Karlin „O životu svetske putnice Alme Karlin", kao i tekst „Svaki čovek ima svoju sudbinu".[18] U rubrici Pravo su rezultati ankete koju je radila beogradska grupa za lezbejska prava Labris u Beogradu u periodu mart–maj 1997, a na uzorku od sto žena starosti od sedamnaest do četrdeset pet godina. U rubrici Gay Games prikazan je tekst „Istorijat gej igara" i objavljeno je pismo „Ingrid Foeken – pismo iz Amsterdama".

U rubrici konferencije dati su izveštaji sa tri konferencije: „Regionalni program razmene" – Ljubljana[19], i „Budi i pusti druge da budu lezbejke" – Frajburg[20] i „Treća lezbejska nedelja" – Bolonja.[21] Tekst „Budi i pusti druge da budu lezbejke" predstavlja izveštaj sa lezbejskog prolećnog skupa koji se održao u Frajburgu u Nemačkoj od 29. maja do 1. juna 1998. godine. U okviru ovog događaja učesnice su bile u prilici da prisustvuju radionicama plesa (plesanje magičnih igara majci zemlji i veštičji plesovi),

10 Izveštaj napisao Dušan Maljković.
11 Tekst napisala Dubravka Kordić Duda, s engleskog prevela Rada.
12 Tekst napisala Sanja Sagasta.
13 Tekst napisala Dragana Rajković, s engleskog prevela Rada.
14 Tekst napisala Ljilja.
15 Tekst prevela Rada.
16 Tekst prevela Rada.
17 Tekst prevela Rada.
18 Tekst napisala Sonja Dular.
19 Tekst napisala Ljilja.
20 Tekst napisala Vera.
21 Tekst napisala Lepa Mlađenović.

akrobatike, žongliranja, spiritualnosti i lečenja kamenjem, muzike, body-art-a, ženske kreativnosti i tehnika opuštanja. Organizovane su diskusije na teme poliamorije i monogamije u okviru različitih radionica. Pričalo se i o lezbejskom sado-mazo seksu, lezbejskim porodicama i lezbejkama majkama, o tome kako da lezbejka zatrudni, coming out-u na radnom mestu, lezbejstvu i psihoterapiji, lezbejstvu i psihoanalizi, lezbejstvu i kućnom nasilju, kako i da li rangirati iskustva sa seksualnim nasiljem, hendikepiranim lezbejkama, o lezbejkama i alkoholizmu, raku dojke, sigurnom seksu i sidi, lezbejkama u starosti, lezbejkama i religiji, lezbejkama i novcu, lezbejskom novinarstvu/književnosti, lezbejkama iz Istočne i Zapadne Nemačke, međunarodnom lezbejskom i gej omladinskom radu, internetu, o tome kako popraviti motor... Takođe su održane dvočasnovne demonstracije praćene muzikom, igrom i bukom, koje su prošle bez incidenata i uz prisustvo novinara i foto-reportera. U toku večernjih časova održavali su se kabarei, koncerti, step tačke i pozorišne predstave. Održana je i revija lezbejske mode i izložba slika. Tokom skupa bili su postavljeni prodajni štandovi sa lezbejskim nakitom, lezbejskom grnčarijom, lezbejskim medom i neizostavnim štandovima sa lezbejskom literaturom, razglednicama i majicama sa lezbejskim porukama.[22]

U tekstu „Razlike prevazilaze granice“ predstavljen je izveštaj sa treće lezbejske nedelje u Bolonji (Italija) koja je trajala od 3. do 7. juna 1998. godine.[23] Skup je održan u vili Guastavilani i organizovale su ga političke lezbejke iz pet gradova iz Italije (Rima, Milana, Bolonje, Padove, Firence). Politika skupa zasnivala se na tezi da lezbejski identitet podrazumeva da lezbejke rade zajedno kako bi menjale uslove života koji oprimiraju lezbejke.[24] Odluke su se donosile po principu konsenzusa, kako bi svaka lezbejka imala jednak značaj u odlučivanju. U okviru debata predstavnica Labrisa Lepa Mlađenović predstavila je političku situaciju u zemlji kroz video-rad grupe „Ghetto art“ iz Prištine, koji govori o grupi umetnika na Kosovu marta 1998. godine. Film preispituje uslove za stvaranje umetnosti u situacijama straha, racija, zatvaranja, zastrašivanja, mržnje i diskriminacije. U Ženskom dokumentacionom centru 3. juna održana je diskusija o

22 Ibid.
23 Tekst napisala Lepa Mlađenović.
24 Ibid.

načinima podrške ženama sa Kosova. Na tribini su učestvovale i Signosrela Asioli, aktivistkinja Ženskog dokumentacionog centra, koja je zadužena za projekte u Prištini, Tuzli i Pančevu, i Pierom Srefanini, koja je tri godine radila na ženskim projektima u Tuzli i Prištini. Ova tribina predstavljala je oblik solidarnosti italijanskih feministkinja – lezbejki sa ženama i lezbejkama na Kosovu, koje od marta 1998. žive u uslovima rata. Aktivistkinja Labrisa učestvovala je i na panelu „Lezbejke bez granica", na kojem su još učestvovale i lezbejke iz Dablina, Londona, Glazgova, Leuvena, Warshawe, Parisa i USA. U okviru ove debate diskutovalo se o lezbejskoj egzistenciji u različitim kontekstima, sličnostim koje nas povezuju i razlikama kroz koje učimo o višeslojnosti lezbejskog identiteta. Kako se navodi u izveštaju, jedna od najposećenijih debata bila je o intersekcionalnosti identiteta koja je predstavljena u radovima afroameričkih feministkinja Bel Huks i Odri Lord, koju su vodile Liana Borghi, Pina Mandolfo i Maria Nadotti – lezbejske spisateljice, teoretičarke i profesorke. Među ostalim događajima našle su se i debate o sajber feminizmu, predstavile su se različite umetnice, fotografkinje, pesnikinje, puštali su se filmovi, kako dokumentarni tako i igrani i umetnički, koji su se bavili temama: lezbejke u zatvoru, istorija afroameričkih lezbejki i bubnjarke iz Glazgova. Noći su bile predviđene za žurke i šamanske rituale. Specifičnost ovog događaja je u tome da su se sve aktivnosti održavale u takozvanom lezbejskom gradu. Kako se navodi u tekstu, lezbejski grad je mesto gde se „lezbejke ponašaju onako kako žele, bez očiju i ušiju hetero društva koje ih tumači i omalovažava. Kada možeš slobodno da hodaš i misli ti lete drugačije. U lezbejskom gradu neke su zbunjene tolikom slobodom, jer je van tih pet dana nigde nema. Pa onda gledamo lezbejke satima, da slobodu makar uzmemo očima. Gledanje postaje prostor slobode i uživanja".[25]

LABRIS ORGANIZUJE REDOVNO, NA MESEČNOM NIVOU, I RADIONICE, A NEKE OD TEMA O KOJIMA SE GOVORILO SU: EMOTIVNA ZAVISNOST, SEKSUALNA ZAVISNOST, MASTURBACIJA, ULOGE U LJUBAVNIM VEZAMA, KOMUNIKACIJA U PARTNERSKOM ODNOSU, KAKO PREDSTAVLJAMO SVOJE LJUBAVNE VEZE OKOLINI, KRAJ VEZE, ORGAZAM, PREVARA – LAŽ U VEZI I KAKO SE NOSIMO SA TIM, SEKSUALNE FANTAZIJE, ŠTA SMO MISLILE O LEZBEJKAMA PRE DOLASKA U LABRIS I ŠTA NAS JE MOTIVISALO DA DOĐEMO, MENSTRUACIJA. ORGANIZOVANA JE I DISKUSIJA NA TEMU ZLOUPOTREBE ALKOHOLA KOD LEZBEJKI.

Tokom 1998. godine Labris štampa i pamflet grupe:

> LABRIS je grupa za promociju lezbejskih prava, osnovana u Beogradu početkom 1995. Nastala je iz nevladine organizacije ARKADIJA – Gej i lezbejski lobi, koji je osnovan krajem 1990.
>
> LABRIS je ženska grupa za podršku žena koje vole žene i promovisanje različitosti lezbejske egzistencije u društvu.

25 Ibid.

LABRIS tvrdi, na osnovu naučne statistike, da u Beogradu ima oko 20.000 žena koje vole žene a čija prava nisu ostvarena.

Labris – ko smo mi?

Imenujemo svoju drugačiju egzistenciju koja ne zavisi od muškaraca. Imenujemo svoje ljubavi i ideje za drugačiji svet u kojem nećemo biti svakodnevno izložene nasilju zbog svoje lezbejske egzistencije.

Govorimo sebi i drugima da svaka žena ima pravo da voli žene i da to nije devijacija, ni zločin.

Lezbejska egzistencija nije lična stvar žene već društveno pitanje prava na različitost.

Podstičemo sebe i druge da kritički razmišljaju o prisilnoj heteroseksualnosti koja čini žene zavisnim od muškaraca.

Radimo na promociji lezbejskih prava u javnosti.

Organizujemo radionice na kojima razgovaramo o pitanjima iz naših života.

Povezujemo se sa lezbejskim organizacijama iz zemalja bivše Jugoslavije i sveta.

Solidarišemo se sa ženama bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju, nacionalnost, invalidnost, rasu i druge razlike.

Labris – mi tražimo:

- da se društvene, kulturne i naučne institucije prema lezbejskoj egzistenciji odnose isto kao i prema heteroseksualnoj egzistenciji;
- da se zakonima reguliše da lezbejski i gej partneri imaju ista prava kao i heteroseksualni supružnici;
- da se zakonima omogući lezbejskim i gej parovima da usvajaju decu;
- da se u okviru socijalnih ustanova osnuju savetovališta koja će se na odgovarajući način baviti psihološkim i socijalnim pitanjima lezbejki, njihovih porodica i prijatelja;
- da se iz svih udžbenika eliminišu delovi koji povezuju lezbejstvo sa seksualnom devijacijom, patološkim stanjem ili psihičkim poremećajem;
- da se u ginekološku praksu uvede poseban tretman za lezbejke.

LEZBEJSKA EGZISTENCIJA JE NAŠE LJUDSKO PRAVO

Potrebne smo jedna drugoj da bismo prepoznale same sebe, da bismo bile jače, da bismo se izborile za naša prava. Kada čujemo jedna drugu, onda i naše lične priče dobiju prostor za život.

Potrebne smo jedna drugoj da bismo bile vidljive javnosti. Drugi treba da nas upoznaju i da znaju da mi postojimo.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

ULAGALE SMO U RAST I RAZVOJ.

IMALE SMO VIŠE OD 45 ZAPOSLENIH I SARADNICA; SARAĐIVALE SMO SA 40 DONATORA I OBEZBEDILE SKORO 2 MILIONA EVRA ZA POBOLJŠANJE KVALITETA ŽIVOTA LGBT ZAJEDNICE U SRBIJI.

1999

LABRIS JE 1999. GODINE DOBIO PRVU PODRŠKU OD INSTITUCIONALNOG DONATORA ZA GENERALNU PODRŠKU RADA.

Učesnice i predavačice četvrtog Labrisovog seminara „Na slovo, na slovo... L“ (sleva nadesno) Desa Drobac, Dragoslava Barzut, Ksenija Forca, Marija Savić, Lepenski vir, 2008.

1999[1]

„Godina je počela, kao i mnoge druge, dolaskom 'novih' žena u Labris. U februaru je nakon kraćih priprema održana i velika Skupština Labrisa. Na Skupštini smo razgovarale o metodama evaluacije rada grupe, strukturi, kao i o potrebi da se napravi godišnji plan aktivnosti",[2] i tada se donosi i odluka da '99. bude u znaku edukacije i samoedukacije, a biraju se i koordinatorke grupe, kao i koordinatorke za različite aktivnosti Labrisa. Za koordinatorke grupe izabrane su Radenka Grubačić i Dragana.

„Početkom marta održana je prva edukativna radionica pod nazivom 'Kategorije invalidnosti', koju su držale članice ženske organizacije '... Iz kruga'. Te godine, 24. marta, počelo je bombardovanje[3] i mi smo prestale da se sastajemo jednom nedeljno. Naravno, to nas nije spriječilo da se sastajemo na drugim mjestima i organizujemo kako najbolje možemo u tim uslovima. Sredinom juna, nakon bombardovanja, ponovo smo se okupile na sastanku Labrisa, pune entuzijazma vezanog za buduće aktivnosti. (…) Pravimo plan za mjesec dana fokusirajući se na edukaciju i samoedukaciju.

Krajem juna je održana žurka povodom 27. juna, Međunarodnog dana ponosa gejeva, lezbejki, biseksualnih i transdžender osoba. Već razgovaramo o predstojećoj međunarodnoj gej i lezbejskoj konferenciji u Novom Sadu, koja će se održati u januaru 2000. godine (u organizaciji grupe New Age – Rainbow).

Organizujemo iskustvenu radionicu 'Nasilje u lezbejskim vezama', koja prethodi edukativnoj radionici istog naziva (koju je vodila Dušica Popadić). Želimo da srušimo mit da u lezbejskim vezama nema nasilja.

Jednom mjesečno organizujemo filmske projekcije lezbejskog i gej sadržaja i počinjemo da sređujemo Labrisovu arhivu. Dogovaramo

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995–2000.

2 Radenka Grubačić, „opet bih bila lezbejka", Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, prvih pet godina rada, od 1995. do 2000. str 28–29.

3 Bombardovanje SRJ izvršeno od strane NATO trajalo je od 25. marta do 10. juna 1999. Operacija Savezniča sila usledila je kao odgovor na etičko čišćenje kosovskih Albanaca od strane srpske vojske i policije na teritoriji Kosova i Metohije (jug Srbije).

se kako da sredstvima koje smo dobile, pokrijemo aktivnosti i simbolički finansijski podržimo što više žena koje se angažuju u raznim aktivnostima. Vesna i ja, kao aktivistkinje grupe '…Iz kruga', držimo edukativnu radionicu 'Jezik i terminologija invalidnosti'. U oktobru organizujemo veoma posjećenu radionicu 'Flert u lezbejskoj vezi'. Kraj je godine i već se užurbano pripremamo za skup u Novom Sadu za koji biramo radionicu 'Lezbejski identitet'. (…) Radionice 'Žudnja' i edukativna radionica 'Solidarnost' su poslednje održane u 1999. godini." [4]

Organizovane su i iskustvene radionice „Kako znamo da smo zaljubljene i kako se ponašamo", „Coming out (Da li reći roditeljima ili ne)", „Zavođenje"…; dok su teme edukativnih radionica bile i „Različitost", koje su vodile Vesna D. i Radenka Grubačić, i „Nacionalnost" − Lepa Mlađenović i Bobana Macanović.

Na video-večerima prikazani su filmovi: „Sveštenik", „Potpuno pomračenje", „Cynare − Poetry in Motion", „Stidne dlačice", „Spolja i iznutra", „Mesečeva Kler", „Vatra" i „Skok".

Tokom godine labrisice učestvuju i na seminarima: „Uloga i razvoj nevladinih organizacija", 21−24. 1. 1999, Beograd, na kojem u ime Labrisa učestvuje Radenka Grubačić; „Internacionalni seminar Simon de Bovoar", kome je prisustvovala Lepa Mlađenović, i seminar pod nazivom „Mediji", kojem je prisustvovala Bobana Macanović.

I ove godine aktivistkinje grupe daju intervjue za novine i radio-stanice, a zabeleženo je i gostovanje Bobane Macanović i Lepe Mlađenović na TV Palma plus u Jagodini, u dvočasovnoj emisiji. Dok je Lepa Mlađenović gostovala i na Radiju Subotica.

Štampani mediji su dobro ispratili i prvo suđenje za napad motivisan homofobijom, koji se odigrao nad gej aktivistom Dejanom Nebrigićem, izvršenim početkom januara 1997. Suđenje je održano 17. 11. 1999. u Pančevu, Čak sedam dnevnih novina je pisalo o ovom slučaju, kao i novosadski časopis Kibic fenster. Intervju sa Dejanom Nebrigićem i Lepom Mlađenović vodio je Vojislav Alimpić, a objavljen je 10. decembra (str. 30−31) pod nazivom „Od lobotomije do batina". Tekst govori o visokom

4 Radenka Grubačić, „opet bih bila lezbejka", Labris − grupa za lezbejska ljudska prava, prvih pet godina rada, od 1995. do 2000. str 28−29.

stepenu homofobije u Srbiji:

„(…) Pravno-socijalni status homoseksualca i lezbejki u Republici Srbiji danas mnogo je gori nego u vreme takozvanog realnog socijalizma, jer je tome, između ostalog, doprinela povećana militarizacija i patrijarhalizacija društva uslovljena ratovima vođenim u neposrednoj blizini Srbije, a potom i NATO intervencija (…)." Prema podacima Arkadije, Labrisa, Centra za ženske studje, Instituta za filozofiju i društvenu teoriju i Evropskog udruženja mladih Srbije, koji su pokrenuli Kampanju protiv homofobije – navodi se u tekstu da je: „Gej populacija često izložena verbalnim i fizičkim napadima. Lezbejkama i homoseksualcima sa ovih prostora onemogućeno je političko organizovanje, a paradoks je utoliko veći što se njihovi dosijei nalaze gotovo u svakoj policijskoj stanici u zemlji. Kod nas još uvek ne postoji nijedno javno glasilo, niti emisija koja je namenjena gejevima i lezbejkama. Samo je na radiju B-92 pre nekoliko godina emitovana emisija Dee Gay namenjena homoseksualnoj populaciji. Inače, kada se ovom temom i pozabave u aktuelnim medijima, onda se to čini sa velikim podsmehom i nipodaštavanjem. Posebno je indikativno da se u srpskoj psihijatrijskoj praksi homoseksualnost i dalje tretira kao bolest, bez obzira što se od 1974. godine prema odluci američkog psihijatrijskog udruženja homoseksualnost više ne smatra mentalnim poremećajem. (…)"

O aktivnostima projekta Kampanje protiv homofobije izvestio je i list Glas javnosti, 21. novembra, u tekstu pod nazivom „Uskoro prvi srpski gej-lezbo skup", sa pratećim podnaslovom „Cilj kampanje protiv homofobije poboljšanje položaja seksualnih manjina u Srbiji. Društvo represivno prema homoseksualcima i lezbejkama", a izjave su dali Dušan Maljković i Lepa Mlađenović.

„Aktivnosti Kampanje protiv homofobije se, po rečima Dušana Maljkovića, jednog od članova Koordinacionog odbora ovog projekta, tiču sledećeg:

− Mi se bavimo monitoringom papirnih medija u Srbiji i sa Fondom za humanitarno pravo istražujemo na koji način se u navedenim medijima homoseksualnost tretira. Zatim arhiviramo i selektujemo te tekstove i kasnije objavljujemo bibliografije. Objavljujemo i polugodišnje i godišnje 'Izveštaje' na srpskom i na engleskom jeziku, u kojima se daje pregled situacije u sferi gej i

lezbejskih prava. To je pokušaj da ovi problemi postanu vidljivi, da pokažemo da postojimo. (…)

„(…) Lepa Mlađenović, psihološkinja i aktivistkinja lezbejske grupe 'Labris', učestvuje u Kampanji protiv homofobije zalažući se za lezbejska prava i protiv lezbofobije. U svojem krajnjem cilju, lezbejske grupe rade na eliminaciji svih oblika diskriminacije ženskih prava.

– Lezbejska egzistencija se po svojoj društvenoj prirodi cela suprotstavlja kompulzivnoj heteroseksualnosti koja navodi žene da zavise od muškaraca. Lezbejke su zato različite od drugih žena jer biraju da budu autonomne. Za uzvrat, patrijarhat ih kažnjava stigmom odvratnosti i izolacije. Nijedna institucija društva u ovoj zemlji ne uključuje lezbejsku egzistenciju, što u velikoj meri otežava našu borbu - ističe aktivistkinja 'Labrisa'.

Koliko je uopšte moguće rešavati probleme seksualnih manjina u situaciji egzistencijalne krize u kojoj se nalazimo, Dušan Maljković odgovara da problem homofobije ne treba ostavljati za 'neka bolja vremena', kada dođe demokratija, već ovu borbu treba shvatiti kao jedno od sredstava da se do demokratije dođe. (…)."

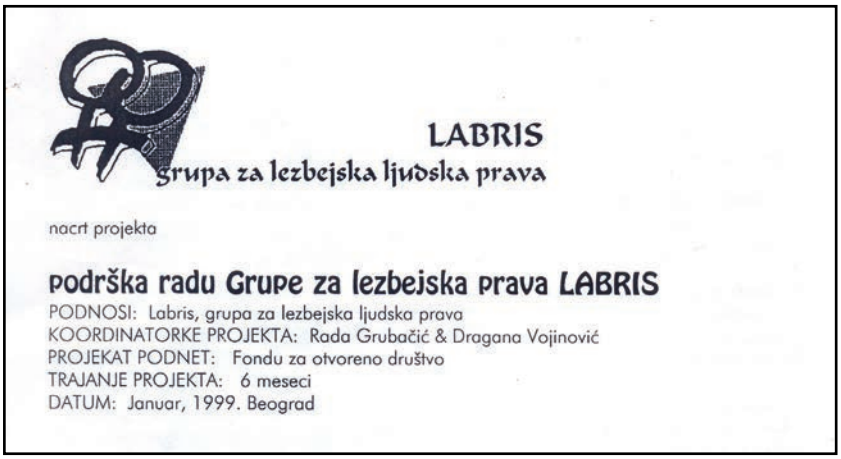
U okviru teksta se mogu pročitati i zahtevi koje je Grupa za lezbejska prava – Labris uputila jugoslovenskom parlamentu:

– usvajanje antidiskriminacionog zakona koji će sankcionisati činove mržnje prema lezbejkama i homoseksualcima,
– usvajanje zakona koji će uvesti istopolnu vanbračnu i bračnu zajednicu,

– usvajanje zakona kojim će se omogućiti samohranim i invalidnim ženama, lezbejkama i lezbejskim parovima pravo na usvajanje dece i veštačku oplodnju.

Ovu godinu je obeležila i prva finansijska podrška jednog institucijalnog donatora – Fonda za otvoreno društvo, u iznosu od 2.083 DM, za generalnu podršku rada u trajanju od šest meseci. Sredinom godine stiže i lična donacija lezbejke Dagmar iz Berlina, kojom će se pokriti putni troškovi i smeštaj lezbejki iz Beograda, Niša i Kikinde za učešće na međunarodnoj LG

konferenciji u Novom Sadu, organizovanoj naredne godine. Pored novca Dagmar je labrisicama poslala i čokolade, vitamine, nešto garderobe...

LABRIS
grupa za lezbejska ljudska prava

nacrt projekta

podrška radu Grupe za lezbejska prava LABRIS

PODNOSI: Labris, grupa za lezbejska ljudska prava
KOORDINATORKE PROJEKTA: Rada Grubačić & Dragana Vojinović
PROJEKAT PODNET: Fondu za otvoreno društvo
TRAJANJE PROJEKTA: 6 meseci
DATUM: Januar, 1999. Beograd

POČETKOM 1999. GODINE LABRIS JE DOBIO PRVU PODRŠKU OD INSTITUCIONALNOG DONATORA – FONDA ZA OTVORENO DRUŠTVO, U IZNOSU OD 2.083 DM, ZA GENERALNU PODRŠKU RADA U TRAJANJU OD ŠEST MESECI. STIŽE I LIČNA DONACIJA LEZBEJKE DAGMAR IZ BERLINA, KOJOM ĆE SE POKRITI PUTNI TROŠKOVI I SMEŠTAJ LEZBEJKI IZ BEOGRADA, NIŠA I KIKINDE ZA UČEŠĆE NA MEĐUNARODNOJ LG KONFERENCIJI U NOVOM SADU, ORGANIZOVANOJ NAREDNE GODINE. PORED NOVCA DAGMAR JE LABRISICAMA POSLALA I ČOKOLADE, VITAMINE, NEŠTO GARDEROBE...

U pripremi je Dvobroj Labris novina (8–9) koji izlazi 2000. godine. Ovaj broj sadrži i rubriku Sećanje. U okviru ove rubrike prikazani su tekstovi kao sećanja na, Svetlanu Lanu Liler, koja je preminula 25. juna 1999. godine, i aktivistu Arkadije Dejana Nebrigića, koji je preminuo 29. decembra 1999. godine.

Arkadija – gej i lezbejski lobi, Fond za humanitarno pravo, Kampanja protiv homofobije, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava i Žene u crnom dale su izjavu za javnost povodom smrti gej aktiviste Dejana Nebrigića[5] 10. januara 2000. godine, u Beogradu.

Ključna mesta u tekstu „Dejan Nebrigić – Nepokorni govor gej žudnje“ odnose se na važnost njegove aktivističke borbe za gej i lezbejska prava. Koliko je Dejan Nebrigić bio bitan za sam pokret svedoče i tekstovi Lepe Mlađenović „O Dejanu Nebrigiću“ i Zorice Jevremović „Mladić maslinovih krila (Povodom nasilne smrti prvog jugoslovenskog gej aktiviste)“.

Dejan Nebrigić (1971–1999) preminuo je na svoj 29. rođendan, kada je ubijen od strane svog partnera. Bio je osnivač i aktivista Arkadije – gej i lezbejskog lobija, borio se protiv rata kao

5 Dejan Nebrigić – Nepokorni govor gej žudnje, Labris novine, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2000. godina, br. 8–9, str. 41

aktivista Žena u crnom i jedan je od osnivača časopisa Pacifik. Po obrazovanju bio je filozof i književnik, po profesiji pozorišni kritičar i pisac. Uredio je nekoliko feminističkih zbornika i publikacija, redigovao više knjiga, zbornika i časopisa, objavio mnoštvo pozorišnih kritika, eseja i kraćih proznih tekstova, a najveći broj njih preveden je na mađarski jezik. U novosadskom časopisu Sympson izlazio je u nastavcima, tokom 1997. godine, njegov gej-roman „Paris−New York".[6] Pored njegovog rada u antimilitarističkom, gej i lezbejskom i feminističkom pokretu, Zorica Jevremović u tekstu „Mladić maslinovih krila" kao najvažniju osobinu izdvaja: „Na pitanje ko je bio Dejan Nebrigić, sada, posle svega, posle njegove prisilne smrti, posle svih napisa u štampi, odgovorila bih najkraće etičan čovek."[7]

Dejan Nebrigić

6 Ibid.

7 Mladić maslinovih krila, Zorica Jevremović, Labris novine, Labris − grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2000. godina, br. 8−9, str. 44

Svetlana Liler bila je jedna od članica lezbejske zajednice koje je posećivala Labris. U rubrici Sećanja posvećena su joj tri teksta „Kratka Biografija – Svetlana Liler“, „Jedan Zapis – Svetlana Liler“, i „Da li te je Lana nekada vozila kolima? Mene jeste“.

Tekstovi su osvrti na prijateljstvo i ljubav koje su aktivistkinje Labrisa imale sa Svetlanom. U okviru teksta „Kratka Biografija – Svetlana Liler“ prikazani su bitni momenti u njenom životu vezani za njen lezbejski identitet i ljubav prema motorima i književnosti. Svetlana je rođena u Beogradu 1935. godine, pripadala je poslednjoj generaciji devojaka koje su se obrazovale u ženskoj gimnaziji. Sanjala je da upiše muzičku akademiju, odsek dirigent.

„BILO JE JAKO TEŠKO DOĆI DO BILO KAKVE INFORMACIJE O LEZBEJSTVU U BEOGRADU PEDESETIH, ŠEZDESETIH I SEDAMDESETIH GODINA. MNOGO SAM ČITALA I NA TAJ NAČIN DOLAZILA DO ROMANA U KOJIMA SE NASLUĆUJE LJUBAV DVE ŽENE. KASNIJE SAM SE LATILA STRUČNE LITERATURE. BILO MI JE POTREBNO DA NEGDE PRONAĐEM ODRAZ. BILO MI JE POTREBNO DA SA NEKIM OTVORENO PRIČAM O SVOJIM EMOCIJAMA, NAČINU ŽIVOTA, STRASTIMA... ŽELELA SAM DA SE OSEĆAM SLOBODNOM. TREBALA MI JE PODRŠKA. IMALA SAM ZA POZNANIKE GEJEVE I TO MI JE DONEKLE POMOGLO, ALI TO ME NIJE ISPUNJAVALO. POSTOJALA SU TAJNA SASTAJALIŠTA GEJEVA I ODLAZILA SAM POVREMENO NA TA MESTA, ALI TAMO NISAM UPOZNALA NIJEDNU LEZBEJKU. GEJEVI SU BILI VIDLJIVIJI.“ (SVETLANA LILER)

„Imala sam osamnaest godina, nosila sam pantalone i imala sam kratku belu kosu (kosa je počela da mi sedi od dvanaeste godine). Izazivala sam zaprepašćenje gde god bih se pojavila. Često su me poznanici mešali sa još jednom motoristkinjom, koja je očigledno koliko i ja, bila luda za mašinama. Godine 1953. samo dve Beograđanke su upravljale „vespom“. Pred sam upis na Muzičku akademiju desila mi se teška saobraćajna nesreća, koja mi je odvela život u sasvim drugom pravcu. Po drugi put sam morala da se odreknem snova vezanih za karijeru. Prstima više nisam mogla da se služim kao nekada. Jedino u čemu sam se našla, a bilo mi je blisko muzici je književnost.“

Svoj identitet gradila je preplićući ljubav prema motorima sa ljubavlju prema muzici i knjigama. Studirala je svetsku književnost na osnovu čega je provela tri godine u Londonu, usavršavajući engleski jezik. Sa četiri godine je shvatila da voli žene. Njena prva ljubav bila je mamina prijateljica. Kasnije je razvijala ljubav prema ženama u odnosima sa drugaricama, nastavnicama. Svoje prve veze sa ženama opisuje kao intenzivne i emotivno bliske. Već sa jedanaest godina ostvaruje svoj prvi odnos. Njene najranije odnose sa ženama prekidale su roditeljske zabrane, koje su bile posledica nerazumevanja, pretpostavki i ćutnje. Najviše je pogađalo što se o lezbejstvu nije govorilo, a kada jeste bilo je degradirajuće – kompleksnost lezbejskog odnosa svodila se na seksualnost.

„Mi ne možemo da se izolujemo, odsečemo od sveta. Mi smo ipak u istom gradu, državi, na istoj planeti. Neki odbijaju da prihvate da smo sugrađani. Neki nam stavljaju etikete, kao na

robu kojoj je prošao rok. Ne, mi smo ipak tu, od postanka sveta; progonjene sputavane, žigosane... Mi smo i one koje su gradile ovu civilizaciju i imamo pravo da znamo svoju istoriju, da je beležimo i stvaramo."[8] Kako navodi Ljilja, koja je priredila ovaj tekst: „Zapis je nastao nakon jednog ili dva razgovora koje smo vodile u Laninom stanu, u kuhinji, dok smo zajedno spremale ručak, i u dnevnoj sobi uz muziku koju smo obe volele. Ne smem da zaboravim da se sa nama družila i njena maca 'ozbiljna' Viki."[9]

Tekst „Jedan Zapis – Svetlana Liler" nastao je iz ideje da se napravi zapis kroz spontane razgovore koje su Svetlana Liler i Milena vodile poslednje dve nedelje njihovog druženja. Tekst je trebalo da predstavlja intervju, a ustvari, kako navodi Milena „bio je više od toga".[10] Tekst „Da li te je Lana nekad vozila kolima? Mene jeste..." predstavlja razgovor o Svetlani Liler vođen na dan njene smrti, 25. juna 1999. U ovom tekstu objavljene su samo neke od priča članica Labrisa koje su se tog dana, svaka na svoj način, oprostile od Lane.

Iz ovog broja Labris novina saznajemo, između ostalog, i da je u znak podrške Labrisu, tokom NATO bombardovanja, Lezbejska grupa iz Bolonje preuzela ime Labris, i:[11]

„Preduzele smo inicijativu čiji je cilj da se nastavi politička veza koju smo pre mnogo godina uspostavile, mi lezbejke i žene, sa ženama sa Kosova, iz Srbije, Hrvatske, Slovenije. Želimo da se pridružimo velikom broju onih žena koje se bore protiv onih koji im nameću šablone ponašanja; koji žele da žene budu ćutljive i fine i ne suprotstavljaju se. Sa njima želimo da se udružimo, kao i sa svim drugim ženama i lezbejkama koje su antimilitaristički nastrojene, jer želimo da učvrstimo našu i njihovu nadu: da više nećemo graditi gradove na ruševinama. (…) Labris je lezbejska grupa iz Beograda. Mi smo izabrale ovaj naziv iz solidarnosti sa svim lezbejkama na Balkanu."[12]

8 Kratka Biografija – Svetlana Liler, Ljiljana Živković, Labris novine, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2000, br. 8–9, str. 34

9 Ibid.

10 Tekst priredila Milena.

11 „Muški NATO", Labris, br. 8–9, Beograd 2000, str. 50

12 Prevela s engleskog Mira J.

„PREDUZELE SMO INICIJATIVU ČIJI JE CILJ DA SE NASTAVI POLITIČKA VEZA KOJU SMO PRE MNOGO GODINA USPOSTAVILE, MI LEZBEJKE I ŽENE, SA ŽENAMA SA KOSOVA, IZ SRBIJE, HRVATSKE, SLOVENIJE. ŽELIMO DA SE PRIDRUŽIMO VELIKOM BROJU ONIH ŽENA KOJE SE BORE PROTIV ONIH KOJI IM NAMEĆU ŠABLONE PONAŠANJA; KOJI ŽELE DA ŽENE BUDU ĆUTLJIVE I FINE I NE SUPROTSTAVLJAJU SE. SA NJIMA ŽELIMO DA SE UDRUŽIMO, KAO I SA SVIM DRUGIM ŽENAMA I LEZBEJKAMA KOJE SU ANTIMILITARISTIČKI NASTROJENE, JER ŽELIMO DA UČVRSTIMO NAŠU I NJIHOVU NADU: DA VIŠE NEĆEMO GRADITI GRADOVE NA RUŠEVINAMA. (...) LABRIS JE LEZBEJSKA GRUPA IZ BEOGRADA. MI SMO IZABRALE OVAJ NAZIV IZ SOLIDARNOSTI SA SVIM LEZBEJKAMA NA BALKANU."

Sa akcije „Žene osvajaju noć", u okviru 16. Dana aktivizma, Beograd 1995.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

DELOVALE SMO I PROMIŠLJALE STRATEŠKI.

2000

LABRIS 2000. GODINE POČINJE RAD NA IZRADI DOKUMENTA STATUT GRUPE I PRIPREME ZA PRVO STRATEŠKO PLANIRANJE. STRATEŠKIM PLANOM POSTAVLJENI SU CILJEVI DELOVANJA KOJI ĆE LABRISU NAREDNE DVE GODINE POMOĆI DA JAČA DELOVANJE NA POLJU RADA SA LEZBEJSKOM ZAJEDNICOM, USPOSTAVLJA I JAČA SARADNJU SA SLIČNIM I SRODNIM DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA, POVEĆAVA VIDLJIVOSTI LEZBEJSKE EGZISTENCIJE I KONSTANTNO SUOČAVA JAVNOST I RELEVANTNE DRŽAVNE INSTITUCIJE SA SVEPRISUTNOM HOMOFOBIJOM U DRUŠTVU I POZIVA IH NA PROMENE.

Pripadnice i pripadnici LGBT populacije šetaju centrom Beograda povodom Međunarodnog dana ponosa. Ova ulična akcija je organizovana pod nazivom Ćutanje nas neće zaštiti. Beograd, 27. juna 2012.

2000 [1]

Druga lezbejska nedelja, koju je Labris organizovao sredinom oktobra, obeležila je 2000. godinu, kao i pokretanje prvog Labrisovog veb-sajta, zahvaljujući angažovanju Marijane Komadinić, početak rada na pisanju dokumenta Statut Labrisa, i napori da se obezbede sredstva za kancelariju Labrisa, što bi omogućilo organizovan svakodnevni rad sa lezbejskom zajednicom i kontinuirano bavljenje promocijom i zalaganjem za lezbejska prava.

Veći deo 2000. godine aktivistkinje Labrisa su posvetile organizovanju Druge lezbejske nedelje.

„Teško je naći hotel koji ispunjava naše kriterijume. Pripremamo fascikle sa materijalima, pamflete, naljepnice, novine, diktafon, kameru. Pravimo program i kontaktiramo sa ženama iz Hrvatske, Slovenije i Makedonije. Sredstvima dobijenim za projekat možemo pokriti troškove za 45 žena. Dogovaramo se da naziv skupa bude 'Budi to što jesi'.

Baš kad smo pomislile da smo konačno pronašle odgovarajući hotel za Lezbejsku nedelju, stvari su se iskomplikovale. Slobodan Milošević je izgubio na izborima 24. septembra, ali ne priznaje rezultate. Opštenarodno nezadovoljstvo kulminira 5. oktobra. kada Milošević nevoljno silazi s vlasti. Do tog dana nismo bile sigurne da li ćemo održati Drugu lezbejsku nedelju, koja je trebalo da počne 17. oktobra. Pronašle smo jedan motel blizu Sombora, Vojvodina. Druga lezbejska nedelja je počela 17. oktobra i trajala je do 22. oktobra 2000. U jednom trenutku skupu je prisustvovalo 65 žena iz svih država bivše Jugoslavije. Po završetku skupa šaljemo izvještaje i saopštenja medijima, kao i lezbejskim i gej organizacijama i drugim NVO u zemlji i inostranstvu. (...)"[2]

Program skupa uglavnom čine psihološke, edukativne i kreativne radionice: Coming out, Naša žudnja za političkim − lezbejski feminizam, Alternativno lečenje, Lezbejke fantaziraju − umesto maskenbala, Lezbejski jezik, Lezbejska vidljivost, Lezbejska prava

1 Mina Damnjanović, obrada Labris publikacija 1995−2000.

2 Radenka Grubačić, „... opet bih bila lezbejka", Labris − grupa za lezbejska ljudska prava, prvih pet godina rada, od 1995. do 2000, str 30−31.

su ljudska prava, Nasilje u lezbejskim vezama, Zdrava ishrana, Lezbejska seksualnost, Moje iskustvo sa muškim nasiljem, Pravna regulativa gej i lezbejskih odnosa u Zapadnoj Evropi, Emotivna i seksualna zavisnost, a održana je i Debata buč i fem, Kurs samoodbrane za žene − Wen Do, Jutarnje disanje, a članice Feminističkog pozorišta iz Beograda i Fens teatra iz Novog Sada izvele su performans Ples pičke. Tema poetske večeri bila je „Moj identitet“, a prikazan je i film „Seoska romansa“. Organizovan je i izlet u Sombor.

Učesnice Druge lezbejske nedelje na jednoj od radionica, Sombor, oktobar 2000.

„Okupile smo se u Somboru; lezbejke iz Bačke Topole, Beograda, Jagodine, Kikinde, Ljubljane, Niša, Novog Sada, Skopja, Zagreba i Zrenjanina.

Nas šezdeset i četiri u Somboru nastavljamo rad na lezbejskoj vidljivosti, koji smo započele na Prvoj lezbejskoj nedelji na Pohorju 1997.

U međuvremenu, od 1997, mnoge političke promene su se dogodile u našim državama, koje daju mogućnost lobiranja za ženska i lezbejska prava:

− Međunarodna UN misija na Kosovu zaustavila je agresiju srpske vojske i policije i uspostavila protektorat nad tim

regionom. U novom periodu na Kosovu osnovano je mnogo ženskih organizacija, ali građanke albanske nacionalnosti i dalje ne mogu da uđu u Srbiju. Nama je jako žao.

– Građanke i građani Republike Hrvatske izglasale/li su prošle godine kraj nacionalističkom vođi i početak građanskog društva.

- Građanke i građani SR Jugoslavije izglasale/li su prošlog meseca kraj fašističkom vođi i početak još jednog građanskog društva.

- Građanke i građani Republike Slovenije ovog meseca izglasale/li su političku orijentaciju levog centra“, stoji u završnom dokumentu sa Druge lezbejske nedelje.

Tokom skupa napisan je i Manifest pičke:

„ PIČKA traži i govori novi jezik.

Lezbejke recikliraju heterolingvistički kod.

Stvaraju svoje identitete: cele, snažne, validne, različite.

Slušale smo jedna drugu. Čule smo različita iskustva o kompleksnosti lezbejske egzistencije u heteropatrijarhalnom društvu. I ove godine nije bilo lako, bilo nam je divno.

Radile smo kroz radionice, debate, trčanje i sport. Unutra i spolja. Ohrabrivale smo jedna drugu. Zajedno. Lezbo-tok, lezbo-žud, lezbo-bit.

Svaka sama sebi pravi teoriju.

Orgazmičkim krikom PIČKA ruši falusne idole. Oslobađanje od homofobije je proces u kojem smo potrebne jedna drugoj.

Karakteristično za Drugu lezbejsku nedelju je da smo imale debatu o buč i fem u tri dela do kasno u noć, da smo imale Irenine vežbe Wen Do i Jelenino vrištanje u prirodi, da se radilo feminističko pozorište i ples PIČKE... Širile smo lezbejsku solidarnost.

Važno nam je da smo različite i da nosimo hiljade čudesnosti s kojima menjamo svet.

Lepe /drage sebi /budile smo jedna drugu /napokon zajedno/ svetlije.“

DRUGA LEZBEJSKA NEDELJA, KOJU JE LABRIS ORGANIZOVAO SREDINOM OKTOBRA, OBELEŽILA JE 2000. GODINU, KAO I POKRETANJE PRVOG LABRISOVOG VEB-SAJTA, ZAHVALJUJUĆI ANGAŽOVANJU MARIJANE KOMADINIĆ, POČETAK RADA NA PISANJU DOKUMENTA STATUT LABRISA, I NAPORI DA SE OBEZBEDE SREDSTVA ZA KANCELARIJU LABRISA.

Jedan od ličnih zapisa sa Druge lezbejske nedelje napisala je i Korana Koraksić, i to 10 godina nakon njenog održavanja:

„Kada me je Jelena V. zamolila da napišem tekstić o drugoj Lezbejskoj nedelji u Somboru, prvo sam se samo nasmejala u neverici. Pomislih, pa to je bilo pre 10 godina, nije baš da se sećam. Onda rekoh, a i ono čega se sećam, možda i nije baš za novine, na njeno iskreno čuđenje. Svakako, za mene je to bio vredan i uspomenama ispunjen događaj, pa ću pokušati da evociram uspomene i utiske, a i značaj koji je za mene taj događaj imao.

Kad je pisao svoju čuvenu pesmu, Zvonko Bogdan nije ni slutio kakav će se spektakl odigrati te davne 2000. godine u tom Somboru. Tačnije, kraj tog Sombora, u motelu Beli dvor, gde se okupilo 60 žena, pretežno lezbejki, iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Srbije i Kosova, da nešto nauče, da se druže, da se međusobno ohrabre i da na neki način proslave svoju različitost. Zajedno. Nismo se poznavale, ne sve, naravno. Neke jesmo, uglavnom iz viđenja. Događaj o kom govorim poznat je kao Lezbejska nedelja, druga po redu. Radnja se odigrava neposredno posle petog oktobra 2000. Samo što se dogodiše tzv. demokratske promene. Euforija, energija, sveopšta radost i osećaj slobode koja nema granica, sveprisutan je i neodoljivo zarazan. Idealan tajming za ovakav događaj. Moja cela godina ispunjena je novim otkrićima, putovanjima, novim ljudima, sjajnim seminarima, psihodramom… Ne samo što nema više Slobe, nego imam prvu pravu devojku, posle godina zalutalih traganja u hetero svetu. Kad kažem prava, mislim na par ranijih uglavnom tragikomičnih pokušaja, nesuvislo završenih.

Put koji mnogo obećava. Sa nama gomila žena, vrlo izvesno lezbejki (da ne gnjavim sa onim politički korektnim akronimom), od kojih većinu ne znamo, a idemo na zajednički put, i treba da budemo tamo negde čitavih sedam dana. Ne sećam se ni šta sam rekla roditeljima, sigurno ne celu istinu. Moguće da sam sve to obavila velom nekog seminara na kojima sam uvek rado učestvovala. Tako da i nisu imali zbog čega da brinu. Bila sam u sigurnim rukama. Seminari su društveno korisna, poželjna roba. Dodatna motivacija bila je maknuti se iz Beograda, pobeći malo iz kancelarije, promeniti okruženje. Naravno da sam uzela odmor, pa ko i ne bi? A onda je krenuo tour de force, već u

autobusu. Neka je krenula da pevuši, sledeća se pridružila, a onda je treća izvadila daire… najednom je autobus počeo da liči na pokretnu operu, mjuzikl. Dobro, neke od nas su se suzdržavale od pevanja iz prostog razloga nedostatka sluha. Umesto toga, cupkale smo na sedištima. Here we go.

Gde sam to ja, dođavola? Uz sve divne konotacije na đavola u ovom slučaju. Jednom smo morale i da stignemo. A tamo, usred neke polupitome prirode, poluopremljeni motel Beli dvor. Ne baš mnogo gostiju. Idealno. Najzad smo MI većina. Zanimljiv osećaj. Može li biti boljeg mesta za 60 lezbejki? Ne verujem, mislim da smo u tom trenutku na najboljem mogućem mestu i u najboljem društvu na svetu. O predivnom oktobarskom suncu da i ne govorim. Kec na deset.

Usledio je šok ljudi koji rade u motelu. Znali su oni ko dolazi, ali ipak punom merom su to doživeli kada se naša gomilica pojavila pred njihovim očima, sa raznoraznim zahtevima, tipa, vegetarijanska, nedajbože veganska hrana… Kad bolje razmislim, mislim da je to bio jedini za njih neobičan zahtev. Mada značajan, jer poneki konobari smatraše da su iznutrice vegetarijanska hrana, jer to pobogu nije meso. Doduše, ovo je istinita anegdota sa nekog drugog seminara, takođe lezbejskog, odigranog nešto ranije negde u Srbiji, ali se isto tako moglo i ovde dogoditi. Naravno, morale smo dobar deo vremena da okupiramo gotovo ceo motel sa svim pomoćnim prostorijama, ne bi li održale sve predviđene radionice. Potom i žurke, kojima se svaki dan završavao, sa izuzetkom onih dana koji su tako i počinjali. Što je dalje odmicalo vreme, bilo je sve više takvih dana.

Ne verujem da je to bilo planirano, ali najviše pamtim one nezvanične radionice kod Zoe i Lene Je (koje su takođe održale fenomenalno feminističko pozorište, kao zvaničnu radionicu), koje su se odvijale svakodnevno u pauzama ostalih, u nešto drugačijem, opuštenijem, maniru. Tu nije bilo unapred zacrtanih pravila, osim jednog. Sve je apsolutno dobrovoljno. Detalje čuvam za one koje su tamo bile, a one znaju zašto. Tu se i poslednji put pevala Brenina ’Jugoslavija’ (najviše odzvanjaju glasovi Rade i Zoke: ’I ratara, i pastira, u frulicu kad zasvira…’). Tu je, kroz igru i pesmu, nastao i mnogima poznati ’Manifest pičke’. Naučila sam da pička nije neizostavno ružna reč, bez obzira na to što je najčešća u domaćim psovkama. Takođe sam naučila da

mogu da kažem, čak i da vičem 'Ja sam lezbejka!', i da je to nešto dobro. Čak iako se zvanično izjašnjavam kao bi. Koga je uopšte briga? I da ima još mnogo takvih oko mene."

Štefica Ivljev i Maja Pan, Druga lezbejska nedelja, Sombor 2000.

Na polju izdavaštva, pored objavljivanja dvobroja 8−9 Labris, sredinom 2000. godine Radenka Grubačić i Ljiljana Živković počinju sa prikupljanjem materijala i pisanjem hronologije prvih pet godina rada Labrisa. Publikacija pod nazivom „… opet bih bila lezbejka" − prvih pet godina rada od 1995 do 2000", objavljena je 2001. godine, a sadrži hronološke lične zapise pod nazivom „Očajnički tražeći sestrinstvo", neke od prvih tekstova domaćih autorki svrstanih u rubrike Uvod, Lezbejke i rat, Lezbejke i zakon. Pored navedenih hronologija, sadrži i rubrike Arhiva i Rečnik. U pripremi je i dvobroj 10−11 Labris novina, koji će se štampati 2001. godine.

Dvobroj Labris novina (8−9) objavljen je početkom 2000. godine. Na koricama novina se nalazi fotografija „Dajkice u kolima", koja je nastala 2000. godine tokom LG konferencije u Novom Sadu.

Ovaj broj Labris novina štampan je na formatu A4 i ima 55 stranica. Redakcijski tim se menja i ovaj broj sada uređuju Ljilja

i Rada. Za tehničko uređenje je i dalje zadužena Slobodanka (Bobana) Macanović.

U ovom broju novina nalaze se rubrike Konferencije, Organizacije u svetu, Zdravlje, Kultura − književnost, Kultura − film, Biografije i Pravo, koje ostaju nepromenjene u odnosu na pređašnje brojeve, s tim što je ovaj broj sadrži i rubriku Sećanje. U okviru ove rubrike prikazani su tekstovi kao sećanja na, Svetlanu Lanu Liler, koja je preminula 25. juna 1999. godine, i aktivistu Arkadije Dejana Nebrigića, koji je preminuo 29. decembra 1999. godine.

U rubrici Organizacije dati su prikazi organizacija AXIOS – organizacije istočnopravoslavnih, vizantijskih i istočnih katoličkih hrišćana, gejeva i lezbejki i EOK − Grčke homoseksualne zajednice. Osim prikaza organizacija, napisan je i tekst „Gej i lezbejski život u Rumuniji“. U rubrici Zdravlje nalaze se tekstovi „Lezbejsko roditeljstvo“ i „Vekovi potrage“. U okviru rubrike Kultura – književnost je tekst Džinet Vinterson „Pomorandže nisu jedino voće“, koji je zapravo seminarski rad Radenke Grubačić. U okviru rubrike Kultura − film nalaze se prikazi filmova: „Vatra“, „Pustinjska srca“, „Crna udovica“. U rubrici Biografije prikazana je Marina Cvetajeva „U susret dvehiljaditoj Marina Cvetajeva − kratka biografija“ , „Redklif Hol“ , „Blejz Distenfo − Farmerka

Učesnice konferencije “Živi i pusti druge da žive”, Tanja Kuprešanin i Sanja Kajinić, Novi Sad, 2000

Braun“, Martina Navratilova . U rubrici Pravo su tekstovi „Devet pogleda na rat kroz jednu ličnu lezbejsku prizmu“, „Pismo mojoj zajednici – Džoan Nestle“ , „Muški NATO“, „Aktivistkinje sa Kosova održavaju duh“, „Lezbejska ljudska prava − Lepa Mladenović“, „Žudnja za pravdom − intervju sa Lepom Mlađenović“, koji je uradila Ljiljana Živković.

U okviru rubrike Konferencije predstavljen je izveštaj sa prve međunarodne lezbejske i gej konferencije pod nazivom „Živi i pusti druge da žive“ održane u Novom Sadu, od 2. do 23. januara, u organizaciji grupe New Age – Rainbow. Konferencija se bazirala na ideji da je neophodno da pitanja lezbejki i gejeva budu integrisana u širi društveni kontekst. Ovu konferenciju od ostalih konferencija slične tematike razlikuje pristup temi, gde se umesto zadatka da se pomogne manjinskoj grupi u pronalaženju sopstvenog identiteta i prihvatanja istog, akcenat stavlja na veću socijalizaciju grupe u postojeće društvo. Koncept konferencije zasnivao se na ideji uzajamnog razumevanja, što znači uključivanje obe grupe (manjinske i većinske) u tok konferencije. Kako se navodi u izveštaju, heteroseksualci koji su došli na konferenciju imali su pozitivan utisak i svoje novostečene stavove i utiske počeli su da prenose. Obostrana getoizacija je počela da nestaje,

UZ PODRŠKU LABRISA KONFERENCIJI „ŽIVI I PUSTI DRUGE DA ŽIVE“ ODRŽANOJ U NOVOM SADU, OD 21. DO 23. JANUARA U ORGANIZACIJI GRUPE NEW AGE – RAINBOW PRISUSTVOVALO JE OKO 15 LEZBEJKI IZ BEOGRADA, NIŠA, NOVOG SADA I KIKINDE, A ORGANIZOVANA JE I RADIONICA LEZBEJSKI IDENTITET.

Učesnice konferencije„Živi i pusti druge da žive“ Hela Liverić i Sanja Kajinić, Novi Sad, 2000.

a to je otvorilo nov način komunikacije, ali i nove probleme. Konferencija je prošla bez ikakvog incidenta. Mediji konferenciji nisu pristupali senzacionalistički, već kao o početku govorenja o homoseksualnosti kao svakodnevnoj stvari.

Uz podršku Labrisa, konferenciji je prisustvovalo oko 15 lezbejki iz Beograda, Niša, Novog Sada i Kikinde, a organizovana je i radionica Lezbejski identitet.

Osim predstavnica/ka gej i lezbejskih organizacija iz Srbije i Vojvodine, konferenciji su prisustvovale/li i aktivistkinje/i lezbejskih i gej organizacija iz zemalja bivše Jugoslavije i Istočne Evrope, kao i brojni/e novinari/ke iz zemlje i inostranstva.

Krajem februara Radenka Grubačić je posetila Nemačku u okviru Programa razmene, a na poziv Jensa Petringa, člana partije Zelenih i Parlamenta nemačke pokrajine Vestfalija: „(…) Ideja je bila da posjetimo njihove lezbejske i gej organizacije, upoznamo se sa njihovim radom i razmijenimo mišljenja i iskustva vezana za položaj gejeva i lezbejki u našim zemljama.(…)“3. Dok je prvoj ženskoj IGLYO konferenciji u Berlinu od 10. do 17. septembra 2000. prisustvovala Maja.“4

Sedam predstavnica Labrisa iz Jagodine, Beograda i Zrenjanina prisustvovalo je krajem oktobra otvaranju izložbe fotografija Lesbian Connexion/s u Zagrebu, a na poziv lezbejske grupe Kontra:

„27.oktobra na zagrebačkom otvorenom univerzitetu otvorena je prva izložba lezbejskih fotografija. (…) Najvažniji cilj izložbe je da lezbejke budu primećene i da se konačno otvoreno počne razgovarati o lezbejskoj ljubavi (i da) pokaže da mi lezbejke postojimo i da smo, hteli to ’oni’ ili ne, tu. (…)

U Zagrebu smo bile smeštene kod prijateljica iz Kontre, a dva dana smo provele na foto-radionicama koje su Marian Baker i Trude Buhrman uradile jako profesionalno, na zagrebačkim Ženskim studijima.(...) Tako smo se dobro zabavljale da smo napravile

3 Labris lezbejske novine, broj 10−11, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 11

4 Ibid str. 8

mnogo više fotografija nego što je bilo predviđeno. (...)“[5]

Iz izveštaja za ovu godinu možemo saznati da je Labris organizovao 16 sastanaka otvorenih za sve članice lezbejske zajednice koje su zainteresovane za njegov rad, kao i psihološke radionice na teme: Orgazam, Posesivnost, Beba u lezbejskom telu, Kako doživljavam starije/mlađe žene od sebe, Mi i naše mame itd. Tokom godine organizovane su i dve lezbejske žurke u Lotos baru, kao i projekcije filmova sa lezbejskom i gej tematikom.

Labris je 9. februara organizovao i tribinu „Lezbejsko feministički pokret u Kanadi“, na kojoj je govorila lezbejska aktivistkinja i feministkinja Arijana Brunet. Na tribini je prisustvovalo 25 žena.

Lepa Mlađenović je govorila na tribini „Coming Out - Izlazak iz senke“ u okviru manifestacije „Startegija nadimka – Coming Out With Nick“[6], autora Ivana Stanića, održanoj od 20. do 30. juna u Beogradu. Na tribini su govorili/le i Dušan Maljković, Milan Đurić i Tijana Mandić.

5 Ibid str. 14–15

6 http://www.rex.b92.net/sr/ovogmeseca/IzlozbePrezentacije/story/824/STRATEGIJA+NADIMKA+-+COMING+OUT+WITH+NICK.html

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

GRADILE SMO SIGURAN PROSTOR ZA LEZBEJKE

DIREKTNA PODRŠKA ZA VIŠE OD 2.500 ČLANICA LEZBEJSKE ZAJEDNICE IZ SRBIJE, KROZ: EDUKACIJU, SPORT, UMETNOST I DRUŽENJE, PSIHOLOŠKO I PRAVNO SAVETOVALIŠTE.

2001

DVANAESTOG FEBRUARA 2001. GODINE LABRIS JE ZVANIČNO OTVORIO KANCELARIJU ZA RAD KOJA JE PRVI ISKLJUČIVO LEZBEJSKI PROSTOR U SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI.

Koktel u prostoru Labrisa povodom Dana ponosa, 2002. (sleva nadesno) Jasmina Tešanović, Ljiljana Živković, Nina Đurđević Filipović, Marijana (Maja) Savić, Slavica Stojanović.

2001

Dvanaestog februara 2001. godine Labris je zvanično otvorio kancelariju za rad koja je prvi isključivo lezbejski prostor u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[1]

Prvi prostor Labrisa nalazio se na Slaviji, u Ulici Ivana Milutinovića.

„Opremanje stana počelo je početkom godine, jer sve što je grupa posedovala bile su knjige iz biblioteke, arhiva, Labrisova izdanja knjiga i Labris novine – uvek u premalom broju, bez obzira na tiraž. Sve je stalo u par kartonskih kutija. Trebalo nam je sve, za nas koje radimo i sve druge koje smo želele da ugostimo u našem zajedničkom prostoru. Nismo imale ni šoljica za kafu, a gde su kompjuteri, telefoni, radni stolovi, stolice, TV i video-rekorder za filmske večeri... Ali sve je bilo spremno na vreme. Ušle smo među prazne zidove, ali smo ih ispunile ljubavlju i entuzijazmom. U ovom stanu 7. februara održale smo prvi sastanak Labrisa“ (Ljiljana Živković).

OVO JE GODINA U KOJOJ LABRIS POSTAVLJA TEMELJE BUDUĆIH AKTIVNOSTI, RADI NA STRATEŠKI VAŽNIM DOKUMENTIMA I TRASIRA PUT OD NEFORMALNE GRUPE KA REPREZENTATIVNOJ ORGANIZACIJI, INKUBATORU ZNANJA OTVORENOM ZA SARADNJU I PODRŠKU, I SA JASNIM POLITIKAMA DELOVANJA ZASNOVANIM NA FEMINISTIČKIM PRINCIPIMA. DVANAESTOG FEBRUARA 2001. GODINE LABRIS JE ZVANIČNO OTVORIO KANCELARIJU ZA RAD KOJA JE PRVI ISKLJUČIVO LEZBEJSKI PROSTOR U SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI.

U martu 2001. godine počeo je proces strateškog planiranja rada Labrisa i postavljanje strukture grupe za period od 2001. do 2003. godine, sa spoljnom konsultantkinjom Aleksandrom Vesić,[2] u to vreme aktivistkinjom Autonomnog ženskog centra iz Beograda. Postavljeni su ciljevi delovanja, misija, vizija, raspodela rada, plan aktivnosti... Paralelno sa ovim procesom radi se na ključnom dokumentu za rad organizacije – Politika rada Labrisa, kojim se definišu misija i vrednosti, odlučivanje unutar organizacije, politike saradnje, zapošljavanje i etički principi rada. Nastavljen je i rad na Statutu, započet krajem 2000. godine. Pored radnog tima i Upravnog odbora, u ove procese uključene su i članice lezbejske zajednice sa kojima je Labris bio u kontaktu.

Strateškim planom postavljeni su ciljevi delovanja koji će Labrisu naredne dve godine pomoći da jača delovanje na polju rada sa lezbejskom zajednicom, uspostavlja i jača saradnju sa sličnim i

1 Savezna Republika Jugoslavija nastala je nakon raspada SFRJ, sporazumom od 27. aprila 1992. godine, kao zajednička država preostale dve republike – Republike Srbije i Republike Crne Gore. Raskid sa prošlošću Crna Gora je napravila referendumom za nezavisnost u maju 2006. godine.

2 Aleksandra Vesić, feministkinja, samostalna konsultantkinja.

srodnim domaćim i međunarodnim organizacijama, povećava vidljivosti lezbejske egzistencije i konstantno suočava javnost i relevantne državne institucije sa sveprisutnom homofobijom u društvu i poziva ih na promene.

Kasnije, u tekstu „Nove mogućnosti lezbejske slobode“,[3] posvećenom 15-godišnjici rada Labrisa, o stvaranju feminističke politike Labrisa Lepa Mlađenović je napisala:

„(…) Još za vreme stvaranja statuta i dokumenta ‘Politika rada Labrisa’ imale smo dugotrajne diskusije: koje principe hoćemo da širimo kroz lezbejski pokret, šta za nas znači šta je moralno, a šta nije moralno u odnosima unutar jedne feminističke lezbejske grupe. Napolju je drmao fašistički srpski režim, neke od nas smo bile redovne na demonstracijama protiv rata i nasilja, a mi smo jednog dana, sećam se dobro, tri sata razgovarale oko jedne stavke: šta je emotivna zloupotreba, kada članice Labrisa ne smeju da se zaljubljuju u aktivistkinje, šta znači flertovanje ako smo zaposlene u Labrisu.

Država je bila u najnemoralnijem trenutku svoje istorije, ali mi smo žudele za pravdom i novim društvom koje će biti zasnovano na drugačijim vrednostima.

Druga scena koje se sećam bila je kada smo tražile stan za kancelariju Labrisa. Odlazilo je nas nekoliko u više stanova – ali to je morao biti stan u koji mogu da uđu žene sa kolicima ili sa smetnjama u hodanju. Ništa što je bilo sa više od tri stepenika nije dolazilo u obzir, a merile smo i širinu liftova. To je politički izraz feminističke politike i aktivizma koji su protiv svih oblika diskriminacije. Ne možemo zamisliti lezbejsku grupu bez lezbejki iz ruralnih krajeva, bez Romkinja, bez žena sa invaliditetom, bez starijih lezbejki i mladih. (…)“

Radni tim u ovoj godini imao je samo tri angažovane sa punim radnim vremenom koje su pokrivale poslove administracije, vođenje projekta Labris – lezbejski informativni centar i veb uredništvo, dok su još dve radile dva puta nedeljno na programima edukacije i saradnje sa drugim nevladinim organizacijama. U prvom radnom timu Labrisa bile su Ljiljana Živković, na funkciji

3 Redovno izdanje lezbejskih novina Labris, br. 25, godina XVI, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2010, str. 7–8

koordinatorke Labrisa i koordinatorke projekta Labris – lezbejski informativni centar, Milena Z., na poziciji administratorke, Nina Đurđević Filipović, veb urednica, Radenka Grubačić i Vesna D., na pozicijama koordinatorki programa za mesečne aktivnosti, i Tanja S., na poziciji personalna asistentkinja i kurirka. Krajem godine kao spoljna saradnica Labrisu se priključuje Jasmina M., na poziciji računovotkinje.

Prvi UO odbor su činile članice radnog tima, osnivačice, dugogodišnje aktivistkinje Labrisa i članice zajednice, a među njima su bile i Bobana Macanović, Dragana i Lepa Mlađenović.

Labris – grupa za lezbejska ljudska prava je registrovana 10. decembra 2001. godine pri Saveznom ministarstvu pravde. Za predsednicu je izabrana Lepa Mlađenović, a za zamenicu Ljiljana Živković.

Tanja Tres pored Labrisove biblioteke.

Zbog upada članova neonacističke grupe Krv i čast 9. marta 2001. godine u prostorije Socijaldemokratske unije i napada na aktivistkinje i aktiviste Kvirije – Centra za promociju kulture nenasilja ravnopravnosti LGBT, Labris je reagovao protestnim pismom. Napad je bio isprovociran kampanjom „Legalizacija gej brakova", koju je Kvirija realizovala od decembra 2000. godine,

i u njemu su teže povređene dve, lakše tri osobe, a prostorije su demolirane. Nakon ovog događaja kampanja je prekinuta, a grupa je privremeno obustavila svoj rad.[4]

Na inicijativu Dečijeg romskog centra Beograd, a u saradnji sa Labrisom, zbog ovog, ali i drugih sve učestalijih napada na romsku, lezbejsku i gej populaciju, 16. marta 2001. na Trgu Republike u Beogradu organizovan je protest Protiv rasizma i homofobije.

Događaj je prošao bez incidenata, a o njemu su izvestili i mediji. Ipak, nakon medijskih izveštaja grupa roditelja čija deca su koristila usluge Dečijeg romskog centra pobunila se zbog saradnje ove organizacije sa gej muškarcima.[5] Sukob je prevaziđen, a Centar je nastavio saradnju sa Labrisom i u narednim godinama.

Kako bi prvenstveno ženskim grupama približio lezbejsku egzistenciju i jačao vezu u ženskom i feminističkom pokretu, Labris je odgovorio na sve pozive pristigle tokom 2001. godine za predavanja i vođenje radionica. Lepa Mlađenović je u februaru održala radionicu unutar instruktaže za rad na SOS telefonu u Sarajevu, a u avgustu radionicu na skupu Žena u crnom, u Novom Sadu.

Labris je uzeo učešće i u manifestaciji „Zamisli drugačije", održanoj od 5. do 11. marta 2001. godine povodom obeležavanja Međunarodnog dana žena, a u organizaciji Asocijacije za žensku inicijativu u Studentskom kulturnom centru. Na jednoj od tribina o lezbejskim ljudskim pravima ispred Labrisa govorila je Lepa Mlađenović. Ovom prilikom organizovana je i izložba lezbejskih fotografija i promocija Labrisovih publikacija.

Na poziv Ženskih studija iz Niša 2. novembra 2001. godine Lepa Mlađenović održala je predavanje „Društveni mehanizmi diskriminacije lezbejki i gej muškaraca".

Lepine utiske sa ovog predavanja i gostovanja u Nišu zabeležila je jedna od učesnica:

4 Kvirija – Centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti LGBT osnovan je 2001. godine kao radna grupa pri Socijaldemokratskoj omladini u Socijaldemokratskoj uniji, sa ciljem promocije ljudskih prava, društvene vidljivosti LGBT osoba, kao i njihove jednakosti pred zakonom. U vreme kada je nastala, Kvirija je bila prva grupa osnovana pri nekoj političkoj stranci koja se javno zalagala za prava LGBT osoba.

5 Arhiva Labrisa

„(…) ovo je bilo prvo predavanje takve vrste u Nišu. To predavanje je bilo najposećenije predavanje na Ženskim studijama. Doduše, samo nekolicina polaznica i polaznika Studija je bilo prisutno, većinu u sali činile su lezbejke, biseksualke, gej muškarci i njihove strejt prijateljice (…) oko tridesetak slušateljki i slušalaca. S obzirom na to da u Nišu ne postoji nijedna gej-lezbejska grupa, niti sastajalište, za mnoge je ovo bio prvi put da javno govore o svojoj lezbejskoj i gej egzistenciji. Sve se ovo dešavalo u sali niškog Univerziteta. (…) Posle predavanja, nas osmoro otišlo je u jedan niški kafić i tamo smo napravili improvizovanu radionicu o svojim prvim gej-lezbejskim zaljubljivanjima. Potpuno smo zaboravili gde smo, zaboravili smo da smo na javnom mestu, jednom od mnogih javnih mesta gde smo potpuno nevidljivi, gde i ako razgovaramo o našim gej i lezebejskim ljubavima, nikako ne izgovaramo reči lezbejka ili gej, stalno se maskiramo, govorimo u našem slengu ili se samo značajno pogledamo uz 'znaš.'... Zaboravili smo da se plašimo i da se osvrćemo da proverimo da li neko možda prisluškuje. Za jedno veče izašli smo iz mraka nevidljivosti i izolacije. Sve u svemu bilo je to za mnoge sasvim nestvarno veče u jednom potpuno homofobičnom gradu."

Sutradan pre podne Lepa Mlađenović je držala radionicu na temu lezbejske i gej egzistencije u potpuno šarenoj grupi od petnaestak ljudi različitih seksualnih orijentacija, bilo je tu lezbejki, biseksualki, strejt žena i jedan gej.

„Bilo je tu žena koje nikada ranije nisu prisustvovale nijednoj radionici, a posebno ne na ovakvu temu. Radionica je potpuno uspela, mada smo svi bili pomalo uplašeni zbog tolike šarolikosti grupe, a upravo je to bilo fantastično. Svako je iz svoje pozicije pričao svoja iskustva i to je valjda najbolji način da prevaziđemo barijere koje nas dele, barijere koje su nam nametnute od strane heteroseksualnog društva i porodica. I kako reče jedan od prisutnih 'Uvek kad mi bude bilo potrebno sigurno mesto, vratiću se u mislima na ovaj trenutak i ovo mesto'."[6]

U želji da podrži lezbejke iz drugih gradova u kojima nije bilo LGBT grupa ni inicijativa, aktivistkinje Labrisa su tokom 2001. godine posetile 18 lezbejki iz drugih gradova Srbije, a u junu je podržano otvaranje četvrte samostalne izložbe slika jedne od saradnica

6 Arhiva Labrisa

Labrisa iz Valjeva S. Š., dok je u decembru upriličen neformalni susret sa lezbejkama iz Zrenjanina.

S.Š. se sada priseća svog prvog dolaska u Labris:

„Labris kao oaza ili ostrvo spasa za sve one koje drugačije vide svet oko sebe, ali nisu u mogućnosti da to i javno iskažu.

Za Labris sam saznala preko članaka o psihološkinji Lepi Mlađenović i njenom delovanju u društvu. Neizmerno srećna što postoji neko za mene i po mom viđenju normalan u ovom društvu malo sam guglala i saznala za Labris.

Živim u malom gradu uređenom po sistemu – tvoja briga je i moja briga. Sve bi to lepo bilo kada bi to tako bukvalno i bilo, kada ne bi bilo u prenesenom značenju, a to znači komšijske oči bolje znaju kuda treba da ideš, i kako ćeš svoj ručak posoliti. Male sredine imaju taj neverovatan sindrom presude pre no što i učinite bilo šta što po njihovoj zamisli nije kako treba. Znači, ne možete imati pank izgled, jer ste, odmah se pretpostavlja, narkoman koji diluje narkotike i eto vam policije za vratom da vas posmatra kao sumnjivo lice. Ukoliko ste mršava, definicija je ili ste bolesni ili ste opet narkomanka. Neverovatno mali grad a toliko imaginarnih narkomana. Ako nosite mini suknju, a pri tom ste veoma uredno našminkana, ali ne dozvoljavate da ruke nepoznatih ljudi šetaju po vašem telu, vi ste kurva. I da ne nabrajam koje kakve budalaštine koje se mogu projektovati u malom gradu. Mada nije nekad loše živeti u maloj patrijarhalnoj sredini, ali nikako vam se ne sme desiti, ni pod tačkom razno, da budete homoseksualni. U tom slučaju su i gradsko društvo i policija složni u osudi. Sudiće vam se po kratkom postupku, a u pomoć će odmah priteći i sveštenici da isteraju đavola iz vas. Jednom rečju, neverovatna sloga u trenutku same pomisli.

A onda uđeš na vrata Labrisa, devojke slobodno šetaju blagonaklone jedne prema drugoj. Da li imate loš mini-val, ispranu farbu na glavi, mršavi ste, debeli, izgledate kao da ste krenuli na rok koncert, poslovni sastanak – sve to niko ne primećuje. Napokon te neko gleda kao dobru ili lošu. Napokon te neko pita kako se osećaš u svojoj koži. Napokon svoja među svojima.

Devojke iz Labrisa često su mi pomagale. Ne lično meni, ali pomaganjem ženama koje poznajem smatram da su pomogle i

meni. Uz devojke iz Labrisa moje prijateljice su napokon osetile sreću, nestao je osećaj usamljenosti, depresije... One su znale kako da odagnaju sive misli i sive dane mojim prijateljicama. Znam dosta srećnih žena zbog pomoći žena iz Labrisa. Zato im neizmerno hvala.

Ja ostajem u svom malom gradu, jer poznajem pravila igre u njemu – da na tihi način čuvam duh Labrisa. Biti deo Labrisa javno ili tajno od velikog je značaja za srećno srce."

Devetog marta 2001. godine u prostorijama Labrisa otvorena je izložba lezbejskih fotografija Evi Fabijan iz Budimpešte, aktivistkinje mađarskog Labrisa. Izložba je bila otvorena mesec dana i posetilo ju je više od 100 žena.

U narednim godinama u prostoru Labrisa biće organizovano još izložbi slika i fotografija, kao i promocija literarnih dela, ali ta podrška je parcijalna s obzirom na delokrug rada grupe.

U 2001. godini Labris je posvetio vanredno izdanje svojih novina neobjavljivanim autorkama. Objavljeno je 27 pesama i priča autorki koje su potpisane pseudonimima – Elline, Ivana, Jasmina, Lori, Nina, Saxonka, S. Š., Tijana.

„Zbirka pesama i kratkih proznih radova, Pesme i druga istraživanja, nastala je kao literarno-aktivistički projekat (...) Rekla bih: najbolji razlog da napišeš pesmu je da shvatiš sebe i druge, da probudiš, ponukaš, prosvetliš.

Grupe, pa i Labris, sastoje se iz različitih posve osebujnih individua, a to što ih vezuje, ta tanana nit izbora pripada na hiljadu načina svakoj pojedinačno. Koncentrisana lična iskustva, ogoljena osećanja dobijaju time snagu. Svaki krik i vapaj, a pretežno ovo je literatura o bolu, neshvatanju, neuzvraćenosti, postaje molitva.

Koliko je teško progovoriti govore i potpisi. (...) (Autorke) ulažu svu svoju osećajnost, najtananije slutnje, bore se sa rečima, govore o sitnim skrivalicama bežeći i od imena svog", zapisala je, između ostalog, u uvodu ovog izdanja novina Nadežda Radović.[7]

Pored navedenih autorki, objavljene su i dve pesme književnice

7 Lezbejske novine Labris, vanredni broj 12, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 3

Ivane Đerić i prozni tekstovi Štefe Markunove.

„Posebno bih istakla istraživanje Štefe Markunove, koje je prodor u literaturi toka svesti. U njenim redovima nema mesta interpunkciji i, ako bi se stavila, bilo bi to sputavanje jedne nesputane žene. (...)“[8]

Redakciju ovog broja potpisuju Ljiljana Živković i Nadežda Radović.[9]

Takođe u martu 2001. godine u prostorijama Labrisa je organizovana svečana podela sertifikata Programa istopolnih studija, dok se program tokom godine odvijao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a 21. decembra iste godine održana je promocija „Čitanke istopolnih studija“, u organizaciji Programa istopolnih studija, Kampanje protiv homofobije i Labrisa.

„Nakon uvoda Miodraga Kojadinovića, urednika, o koncepciji i razlozima za objavljivanje Čitanke istopolnih studija, i Dušana Maljkovića, jednog od autora, o tekstovima, otvorena je kraća diskusija o Čitanci, koja je objavljena kao zbornik radova predavača i studenata prve serije predavanja Programa istopolnih studija (Queer Studies Programme), održanih u proleće 2001. godine. U programu je učešće uzela i Štefa Markunova, čitanjem svoje poezije iz zbirki pesama, ‘Žene komete’ i ‘Žene u mreži’. Događaj je uveličala Viva la Diva, svojim drag kvin šouom i interpretacijom domaće i inostrane muzike. Promociju je svojim prisustvom podržalo tridesetak slušalaca i slušateljki.“[10]

A Miodrag Kojadinović se priseća svoje dugogodišnje saradnje sa Labrisom:

“Tokom godina koje sam proveo u dijaspori jedino što sam povremeno čuo o LGBT aktivizmu u Srbiji bilo je u vezi s Labrisom, koji se od Arkadije, u čijem stvaranju sam učestvovao na samim počecima, odvojio tokom mog života u Severnoj Americi, gde sam, nevoljno, otišao nekoliko meseci pošto je zahtev za registraciju društva prvi put odbijen, jer mi se više nije ostajalo u Srbiji ranih 1990-ih, čemu je kao još jedna od bezbroj okolnosti doprinela i ta odluka ministarstva.

8 Ibid
9 Nadežda Radović Ćeković
10 Arhiva Labrisa

Viva la Diva

Kad sam se posle nekog vremena vratio s pasošem koji je omogućivao da se ne osećam zatvoren u mišolovku Srbije, s Labrisom sam sarađivao i u aktivističkim projektima, a i poslovno, kao prevodilac i autor nekoliko tekstova za zbornike.

Uvek sam se osećao dobrodošlim jednako u prostorijama i u aktivnostima Labrisa, što se ne može uvek reći za neke druge slične aktivističke organizacije. U jednom trenutku sam i sam bio osnovao organizaciju za queer studije, ne toliko aktivističku koliko akademsku, koja nažalost, zbog mojih čestih selidbi na po godinu i duže van Srbije, nije potrajala.

I pri osnivanju i tokom kratkog postojanja i delovanja iste, imao sam moralnu podršku a par puta i organizacionu pomoć (prostor, upotreba skenera, distribucija jedinog zbornika koji smo izdali) žena angažovanih u Labrisu, pre svega Ljilje, s obzirom na to da je bila najviše vremena tamo, ali i ostalih (Lepa, Dragana, Rada, Nina, Desa, pokojna Štefa, a pred kraj mog aktivnog sarađivanja s Labrisom, tj. u vreme kad sam već bio na duže u Kini i dolazio u Srbiju samo leti, pa neka ozbiljnija poslovna saradnja više nije bila moguća nego samo druženje, i Marija i Majda).

Iako Labrisov angažman možda nije direktno doprineo dekriminalizaciji muške homoseksualnosti u Srbiji 1990-ih, premda su se labrisice u vreme kad nije bilo paralelnih ni samo muških, ni mešovitih muško-ženskih-i-drugih organizacija uvek zalagale i za to, svakako je njihov nedvosmisleno ponavljan stav po tom pitanju, ako ništa drugo, bar senzibilizovao delove društva za tu temu.

Kasniji napori da se menja pravni sistem (pripreme predloga zakona) doprinosi saradnji sa ljudima iz država naslednica bivše SFRJ i drugih u okruženju a i šire (konferencije i susreti), akcije usmerene na edukaciju medija u zemlji, saradnju sa predstavnicima države, prvo od strane samo Labrisa a onda sve više i u koordinaciji sa drugim organizacijama – bili su zahtevni ali jesu doprineli promeni nabolje i Srbiji. I to je vrlo značajno postignuće i razlog za slavlje na dvadesetogodišnjicu.

Naravno, homofobije ima i dalje i, što je najgore, čak i u zemljama koje su verovale da su je se potpuno rešile (kao Holandija ili Kanada) ona se vraća kao *backlash*, a u Srbiji nikad nije bila iskorenjena, samo je društvo donekle (nedovoljno) evoluiralo, i zato i dalje ima razloga da Labris nastavi da postoji i deluje, nadam se sve uspešnije i sve manje stresno. “

U aprilu Labris – lezbejski informativni centar nakon tri meseca rada od 12 do 18 časova, zbog permanentnog povećana poziva i informacija koje je trebalo proslediti, radno vreme produžava za dva sata. Dežurne aktivistkinje daju informacije putem telefona, imejla i u direktnom susretu sa ženama o principima rada grupe, aktivnostima i programu namenjenim lezbejkama, dešavanjima na lezbejskoj sceni, kao i infomacije o radu drugih LGBT organizacija i srodnih grupa.

Početkom godine svoj redizajniran i unapređen veb sajt, namenjen prvenstveno lezbejskoj populaciji, Labris je postavio na portal ženskih grupa iz Srbije (womenngo.org.yu).

Ovaj dvojezični sajt, na srpskom i engleskom jeziku, sadržao je strane: Šta je Labris, Vesti, Labris novine, Pamfleti, Lezbejske nedelje, Izbor iz štampe, Mesečni program grupe, Lezbejske priče i Čet. Kako bi povećale dostupnost informacija što većem broju

članica zajednice, vesti iz zemlje i sveta koje su bile postavljene sa veb sajt, štampane su i bile su deo Labrisove biblioteke, jer 2001. procenat osoba koje koriste internet je još uvek izuzetno nizak.[11]

1998. godine pokrenut je i portal gay-serbia.com, namenjen promociji kulture i aktivizma LGBT osoba, sa prostorom i za lična poznanstva kroz stranice Oglasi i Čet. Ovaj portal je i danas aktivan, a njegovo pokretanje bilo je značajno ne samo za SRJ već i za region.

„Portal www.gay-serbia.com dugi niz godinama imao je ključnu ulogu u informisanju i edukaciji LGBT populacije. Zahvaljujući mogućnostima koje pruža internet, zauvek je promenjen pristup aktivizmu. LGBT populacija je konačno dobila svoj slobodan prostor i mogla je bezbrižno da se informiše, edukuje, druži, živi paralelan život u kome je skoro sve bilo moguće. To je dugo godina bio naš jedini siguran prostor.

Rad na portalu je bio izuzetno zahtevan i odgovoran. Svesni činjenice da se broj naših posetilaca rapidno povećavao iz dana u dan, uređivačka politika je bila jako stroga. Cilj je bio da se tekstovima iz istorije, psihologije, filozofije, istorije umetnosti, religije, popularnim tekstovima, vestima osnaže pojedinci i pripremi teren za aktivizam koji će u jednom trenutku doneti velike promene na putu emancipacije LGBT populacije.

Ključnu ulogu u uređivanju sajta je, pored pojedinaca okupljenih oko Gejten LGBT, imao Labris, bez čije konstantne podrške u svakom smislu (savetima, tekstovima, zajedničkim radom, aktivizmom) portal www.gay-serbia.com nikada ne bi postao pravi, jedini i na Balkanu najznačajniji LGBT portal.“ (Ivan Stanić)

11 Od 2006. Republički zavod za statistiku počeo je da prati upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija u Srbiji.

Jedna od fotografija sa izložbe Lesbian ConneXion/s, održane u Studentskom kulturnom centru Beograd, od 26. do 30. juna 2001.
Autorka fotografije: Marien Baker

U okviru proslave Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba od 26. do 30. juna 2001. godine bila je otvorena izložba 14 lezbejskih fotografija, Lesbian Connexion/s, u Studentskom kulturnom centru.

Izložba Lesbian ConneXion/s je prvi put održana 1998. godine u Holandiji tokom Gej igara. Put je nastavila duž Evrope – Belgija, Hrvatska, Slovenija, da bi 2001. godine stigla i u Beograd.

Fotografije su iz svakodnevnog života lezbejki – lezbejski parovi, lezbejska venčanja, lezbejske trudnoće, lezbejske porodice sa decom, fotografije starih lezbejki, lezbejskog tela, lezbejskog seksualnog čina... Zastupljene su autorke iz gotovo celog sveta.

Na fotografijama se često mogu prepoznati lica svetski poznatih i priznatih lezbejki. Martina Navratilova je jedna od onih koje su podržale projekat.

Godinu dana kasnije, od 1. do 10. aprila 2002, ovu internacionalnu izložbu organizovala je grupa Deve. Postavku je činilo preko sto fotografija autorki iz sedamdeset zemalja.

Prva Parada ponosa u Saveznoj Republici Jugoslaviji održana je 30. juna u Beogradu pod sloganom „Ima mesta za sve nas". Organizator je Labris – grupa za lezbejska ljudska prava u saradnji sa Gejten – LGBT – Centrom za promociju i razvoj prava seksualnih manjina, a uz podršku Kampanje protiv homofobije, grupe Deve, Kvir studija i Kvirije.

Baš kao što je i planirano, povorka je krenula veselo – uz balone spojene u gusenicu, pesmu, zastavu duginih boja...

Jedanaest žena iz Hrvatske, Slovenije, Irske i Srbije krenulo je iz Labrisove kancelarije, iz Ulice Ivana Milutinovića, preko Slavije ka Trgu Republike, gde je u 15 časova trebalo da bude početak proslave Dana ponosa, uz ples i muziku.

„Jedna baka je pitala: 'Deco da li je to za nešto lepo?!' Dvojica mlađih muškarca su prokomentarisala: 'Ovo je peder-bal!' Muškarac i žena srednjih godina su pitali da li idemo na Trg Republike.

Na uglu ulica Srpskih vladara i General Ždanove zaustavila su nas trojica muškaraca. Devojka koja je nosila zastavu dobila je udarac nogom u stomak, i oteta joj je zastava. Zastavom je uspeo da udari još nekoliko devojaka i pokušavao je da pokida balone. Nasrnuo je i na devojku koja je nosila kameru i pokušala da zabeleži napad. Samo jedan od njih je napadao, a ostali su nas posle par minuta, izgovarajući psovke.

Žene su počele da pevaju. Nastavile smo dalje, sa zastavom i balonima.

Na Terazijama smo srele prve TV kamere – preko puta nas grupu elegantno obučenih mladića koji mobilnim telefonom najavljuju naš dolazak, i dvojica policajaca. Rekla sam to devojkama do sebe, ali nastavile smo.

Vodila sam računa sve vreme šetnje da li nam neko prilazi, da li je otvoren semafor, da li smo sve u grupi... Kada smo stigle na Terazije, pitala sam devojke do sebe da li da požurim i pogledam kakva je situacija na Trgu... Nisam dobila odgovor.

Učesnice prve Parade ponosa ispred Labrisove kancelarije. Beograd, 30. jun 2001.

PRVA PARADA PONOSA U SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI ODRŽANA JE 30. JUNA U BEOGRADU POD SLOGANOM „IMA MESTA ZA SVE NAS". ORGANIZATOR JE LABRIS – GRUPA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA U SARADNJI SA GEJTEN – LGBT – CENTROM ZA PROMOCIJU I RAZVOJ PRAVA SEKSUALNIH MANJINA, A UZ PODRŠKU KAMPANJE PROTIV HOMOFOBIJE, GRUPE DEVE, KVIR STUDIJA I KVIRIJE.

Stojimo na pešačkom prelazu i čekamo da se otvori semafor. Plato na Trgu Republike pun je ljudi, i još nikoga ne raspoznajemo. Prilazi nam naša prijateljica feministkinja i zajedno prelazimo ulicu. (...)"[12]

„(…) Gomila je, uistinu, bila zbunjena. Pederi i lezbijke ne izgledaju posve onako kao što bi trebali izgledati. Gle, tamo su žene. I zamisli, izgledaju kao žene. Dragana, koju jedan od njih hvata za vrat, uspijeva kazati, 'Šta ti je, bre!' i njena kratka kosa prestaje biti znakom pederskog tijela, njezin ženski glas i njene grudi navode napadača da odustane, čak i da kaže: 'Izvini sestro!',

12 Ljiljana Živković, Labris, Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Beograd 2001, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, str. 49

i da odjuri dalje. Dragana se kasnije osjeća krivom, izdala je, u tom trenutku je izdala, kaže, sve nas. Ali nama nije potrebno mrtvo lezbijsko i mrtvo pedersko tijelo. Nama je potrebna Dragana, koja je spremno pronijela zastavu i nakon prvog nasrtaja (na uglu Srpskih vladara i Kneza Miloša) podigla zastavu i nastavila koračati. Naša mala gomilica bila je uplašena i priznajem da su nam glasovi drhtali dok smo pjevale nastavljajući hodati prema Trgu. Nama su potrebni ljudi kao Igor, koji je pretučen toliko da mu je potrebna operacija lica (a glasine kažu da je mogao biti u najužem krugu za izbor najljepšeg muškarca Srbije) i koji ima hrabrosti da stane pred kamere i kaže: 'Da, ja sam gej'.

Baloni nisu bili punjeni helijem, nisu odletjeli. Sve ih je svojim dahom ispunila Nina, koja je, kao i ja, otrčala i tako navukla bijes gomile na sebe.

O tome sam zapravo htjela govoriti. O tome kako smo, uprkos gomili i indiferentnoj policiji, spasile glave zahvaljujući vlastitim nogama i pojedinačnim energijama žena i muškaraca koji su imali hrabrosti okrenuti se prema gomili i kazati ne.

Naši baloni odvukli su pažnju muškaraca kratke kose (vrlo kratke) s grupe žena koju su već počeli gađati jajima i kamenjem (kasnije ću na snimci vidjeti Tanju u narančastoj majici kako trči prema nama da nam javi da su na Trgu batinaši i da ne prilazimo...). Mi koje smo potrčale odvukle smo pažnju od onih koje su ostale stajati uz balone, u zabezeku, zatvorenih očiju, projurili su pored njih, ali da smo sve ostale na mjestu nijedna ne bi ostala pošteđena.

Meni je ostalo nejasno zašto su prestali trčati za mnom sve dok nisam saznala kako je Rada, volonterka SOS telefona, jedna velika žena kojoj sam zahvalna, ugledala gomilu kako ganja ženu u crvenoj majici i sa zelenim ruksakom na leđima, i stala je podignutih ruku rekavši, 'Kud ćete na ženu!' Muškarci kratkih kosa zastali su zbunjeni i krenuli trčati na posve drugu stranu. Tamo su napali Igora koji je najgore prošao. Ali možda bi prošao i gore da Ljilja i Spomenka nisu prišle i podigle ga, tek tada se pojavila policija, a snimka njih dviju kako se izdiru na muškarce, kao bijesne i očajne majke na okrutnu djecu, pokazana je iste večeri na svim televizijskim stanicama.

Dijanu, koja je u podne sišla s vlaka, prvi put u Beogradu, da bi samo tri sata kasnije dobila udarac nogom u glavu, spasio je od drugog udarca stariji muškarac koji ju je obgrlio i viknuo: 'Nemojte na dete' (jer ona je uistinu djelovala kao preplašeno dijete). Bobani je udarcem raskrvario sljepoočnicu čiča kad je stala pred njega da uspori gomilu koja je jurila za Ljiljom i Dušicom."[13]

Suočeni sa nasiljem i haosom na Trgu, i bez policijske zaštite, učesnice i učesnici Parade su se u manjim grupama ili pojedinačno povlačili ka najbližim kancelarijama ženskih grupa ili ka svojim kućama, kancelarijama...

„(...) Drugarica je uspela da me odvrati od ideje da se vratim na Trg i potražim ostale žene koje su krenule sa nama (iz stana Labrisa). Odlučile smo da ih pozovemo iz govornice[14] preko puta Doma omladine. Uspele smo da dobijemo samo jednu. S njom je bila grupa žena, ali nije u tom trenutku smela da izgovori njihova imena jer su još bile u gužvi sa masom koja je bila spremna na linč. Sele smo u taksi i otišle u Labris da sačekamo i druge žene.

Ispred zgrade nas je već čekala devojka iz Zagreba. Na licu je imala vidne tragove udaraca. Došle su još dve žene. Telefonirala sam i pokušavala da saznam šta je sa ostalima. I nas su zvale i pitale za druge žene. Sada sam već znala za jedan mali boj žena da su na sigurnom, da su pri telefonu i da pokušavaju da stupe u kontakt sa drugim ženama.

Otišle smo do jedne od feminističkih grupa. Tu je već bilo više od dvadeset žena. Neke su već dežurale pored telefona, informisale, beležile gde se koja grupa žena nalazi, koje/i su povređeni, kako se osećaju... U međuvremenu je pristizalo još žena i gej muškaraca, svaka/i sa svojim utiscima i emocijama."[15]

Početak centralnog dela manifestacije planiran je za 17 časova u Studentskom kulturnom centru, u kojem je od 26. juna trajala izložba lezbejskih fotografija – Lesbian Connexion/s.

„O TOME SAM, DAKLE, HTJELA GOVORITI I TO JE ONO ČEGA SE ŽELIM SJEĆATI: TOG DANA, NA TRGU REPUBLIKE, SPASILE SU NAS VLASTITE NOGE I POJEDINAČNE ENERGIJE ŽENA I MUŠKARACA KOJI SU IMALI HRABROSTI OKRENUTI SE PREMA GOMILI I KAZATI NE. A VJERUJEM DA SU I BOGINJE BILE SA NAMA. BOGINJE BALONA." (AIDA BAGIĆ)

13 Aida Bagić, *Parada je u svakom slučaju bila međunarodna*, Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 46–47

14 Komunikacija je bila otežana jer je retko koja/ko u to vreme koristila/o mobilni telefon.

15 Ljiljana Živković, Labris, Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Beograd 2001, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, str. 49

Na tribini „Kraj diskriminacije – lezbejke i gej muškarci, i država“ trebalo je da govore: Dina Haynes, OSCE Beograd, Odeljenje za ljudska prava; Tatjana Pavlović Križanić, Fond za humanitarno pravo; Tamara Lukšić Orlandić, pomoćnica saveznog ministra pravde; Miodrag Kojadinović, Kvir studije; Zorica Mršević, naučna savetnica Instituta za društvene nauke; Lepa Mlađenović, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava.

Na drugoj tribini „Gej i lezbejska alternativa: Nelagodnost u kulturi“ – Žarana Papić, socio-antropološkinja, Filozofski fakultet, Beograd; Vladimir Arsenijević, književnik; Aleksandra Jovićević, pomoćnica ministra za kulturu; Sanja Kainić, Lezbejska grupa LORI, Rijeka; Milan Djurić/Ivan Stanić – Gejten – LGBT; i Tijana Mandić, psihološkinja, profesorka na fakultetu Dramskih umetnosti.

U okviru programa planirana je pozorišna predstava „Mama, da ti kažem“ Fens teatra iz Novog Sada, koktel, koncert klasične muzike i žurka.

Milan Đurić, jedan od organizatora programa proslave u Studentskom kulturnom centru, zapisao je:

„Kada smo došli/e ispred SKC-a, videli smo da je potpuno zatvoren. Bili su postavljeni štitovi na prozore i vrata, spuštene rešetke. Kao predstavnik organizatora tražio sam da uđem, jer je bila i moja obaveza da se pojavim tamo. (…) Pogledom kroz prozor i na osnovu informacija koje dobijam uočavam da je SKC okupiran od strane napadača, skupljenih u različite punktove, ali da ovaj put specijalna policija obezbeđuje zgradu. Čuju se pucnji, negde oko 17h u SKC dolazi Tatjana Pavlović-Križanić, pravnica Fonda za humanitarno pravo, sa bebom, i pita me kada počinjemo sa tribinom!!! Ja sam bio potpuno fasciniran njenom podrškom, kao i mnogih drugih prijatelja/ica i podržavalaca/teljki. Bez unošenja dramatičnosti, čini mi se, znam da se odvijaju važni, istorijski momenti, da više nikada neće biti isto, da se odvija naš Stonewall.

(…) Osećam se kao da sam na okupiranoj ali slobodnoj teritoriji. Napolju razgovaram sa policijom, dobijam obaveštenje da je stigao nadležni iz Ministarstva unutrašnjih poslova, koga treba da obavestim o daljem nastavku programa. Neki/e me savetuju da pokušamo da održimo program, neki/e suprotno,

novinari neprestano dolaze i postavljaju pitanja. Pristiže desetak okrvavljenih i pretučenih učesnica/ka „parade". Razmišljam možemo li odmah da održimo konferenciju za štampu, uviđam da bi bilo vrlo teško to izvesti. Shvatam da naša publika neće moći da uđe, da se napadači mogu infiltrirati, dobijam informacije da prate sve koje im se čine sumnjivim, da su napadali ljude daleko od Trga Republike, da prete bombama. I konačno odlučujem, radi zaštite života svih, oko 17.25 da se otkaže svaki dalji program, saopštavam to osoblju SKC-a i nadležnom iz policije, on me ljubazno moli da napustimo zgradu do 18.30 i obećava da će policija ostati do tog vremena. (…) Oko 18.45 sa prijateljicama se upućujem u Ženski centar. (…) Tamo susrećem prijatelje/ice, razmenjujemo proživljena iskustva i dileme – da li smo poranili/e sa organizovanjem javne proslave gej muškaraca i lezbejki (LGBT), da li smo bili/e nepromišljeni/e, da li smo zanemarili/e političku konstelaciju (izručenje Miloševića), neobrazovanost policije kada su u pitanju ljudska prava, pogotovo seksualnih manjina (Načelnik SUP-a Boško Buha je dao izjavu, citiram: 'Naše društvo kao sredina nije sazrelo za takvo iskazivanje nastranosti'), činjenicu da ova zemlja nema javnog/u tužioca/teljku niti zakonsku regulativu koja bi štitila naša prava. (…) Policija je u proteklih deset godina uspevala da spreči preko 100.000 građana/ki u protestima protiv bivšeg režima, a sada nije uspela da zaštiti nas tridesetak. Više nas smo bili/e svedoci/kinje preklinjanja da nešto učine, ali su se oni na to oglušivali."[16]

U pozivu na proslavu Međunarodnog dana ponosa izneti su i zahtevi za izjednačenje prava bračne i vanbračne zajednice, mogućnost registracije istopolnih partnera i partnerki u bračne i vanbračne zajednice, mogućnost usvajanja dece od strane jednog roditelja, dakle jedne osobe, muškog ili ženskog pola, kao i unošenje novog člana Krivičnog zakona koji će sankcionisati zločin iz mržnje (poznat kao hate crime u anglosaksonskom pravu) i svaku vrstu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, pola, roda, rase, nacionalnosti i etničke pripadnosti, zdravstvenog i ekonomskog statusa, verskih uverenja i drugih kategorija. A u odnosu na institucionalnu praksu: da se državne, kulturne i naučne institucije odnose prema lezbejskoj, gej, biseksualnoj i transdžender egzistenciji jednakopravno i

16 Milan, Gejten – LGBT, Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 50–52

demokratski, kao i prema heteroseksualnoj egzistenciji, da se u okviru zdravstvenih i psiholoških ustanova osnuju savetovališta koja će se na adekvatan način baviti lezbejkama, gej muškarcima, transdžender i biseksualnim osobama, i njihovim porodicama, da se iz obrazovne literature u formalnom edukativnom sistemu Srbije izostave delovi koji povezuju lezbejsku, gej, biseksualnu i transdžender orijentaciju i identitet sa psihoseksualnom devijacijom ili patologijom.

U Centru za kulturnu dekontaminaciju 4. jula 2001. godine održana je konferencija za štampu. Pored medija, pozvani su i predstavnici/ce ambasada, organizacija za ljudska prava i političke partije.

ALI ZAR OVO NIJE BIO I NAŠ POKUŠAJ DA NA SVA KRŠENJA NAŠIH PRAVA KONAČNO UKAŽEMO, DA POSTOJIMO, DA SADA I OVDE IMAMO PRAVO NA PUNO UŽIVANJE SVIH LJUDSKIH PRAVA, GARANTOVANIH MEĐUNARODNIM PRAVNIM NORMAMA KOJIH JE I JUGOSLAVIJA POTPISNICA? (...) UOSTALOM ZAR NIJE DOŠLO DO PROMENE VLASTI, ZAR SE OVO DRUŠTVO NE RAZVIJA UBRZANO U PRAVCU DEMOKRATIZACIJE? DA LI SE POVLAČITI PRED ISTIM ONIM GRUPACIJAMA KOJE SU SPROVODILE NACIFIKACIJU OVOG DRUŠTVA, ETNIČKA ČIŠĆENJA, VODILE RATOVE, RASPIRIVALE MRŽNJU I AGRESIJU, DOVELE DO MASOVNIH GROBNICA KOJE SE NALAZE ISPRED NAŠIH DOMOVA? (MILAN, GEJTEN – LGBT)

U pozivu na konferenciju naglašeno je: „Napominjemo da će zgrada CZKD-a biti obezbeđena od strane obezbeđenja CZKD-a, kao i policije."

Na konferenciji su govorili/le: Borka Pavićević, dramaturškinja i direktorka CZKD-a (moderatorka konferencije); Biljana Srbljanović, književnica; Igor Dobričić, dramaturg i pretučeni učesnik Parade; Jasmina Tešanović, književnica; Srbijanka Turajlić, direktorka AAEN-a; i neki od već najavljenih govornica/ka na tribinama koje su bile zakazane za 30. jun: Tijana Mandić, Tatjana Pavlović Križanić, Tamara Lukšić Orlandić, Vladimir Arsenijević i Žarana Papić.

Učesnice/i konferencije zatražili su hitnu reakciju državnih organa zbog prebijanja učesnika Parade. B92 u tekstu „Razbijanje Gay parade, Beograd 30. jun 2001, Ko je odgovoran za prebijanje učesnika" prenosi izjave nekih govornica/ka sa tribine:[17]

„Dramaturg Igor Dobričić, mladić koji je u subotu teško prebijen, a čije se krvavo lice moglo videti na televizijskim snimcima, rekao je da njega od napadača više plaši broj ljudi koji su navijali za nasilnike. 'Da bi ovo društvo postalo tolerantno prema različitostima moraju se podneti žrtve (…) Ja sam gej, i ne da se toga ne stidim, nego naprotiv, čak se time i ne ponosim, to sam prosto ja. Teško mi je da imam neku distancu u odnosu na to i da se prema tome odnosim bilo kako drugačije nego kao prema boji kose i boji očiju, na kraju to i zaboravite, to je deo vas. Seksualno

17 http://www.b92.net/specijal/gay-parada/gay-saop.phtml

različiti u bilo kom smislu moraju jasno i glasno to da kažu. Moraju da budu spremni da zbog toga budu prebijeni, jer znamo da se pravo na seksualnu različitost nikada nije osvajalo bez toga da budete prebijeni, nigde u svetu. Seksualne revolucije su uvek počinjale tučama, i to ne tučama u kojima ste vi želeli da tučete nekoga, već tučama u kojima je gomila htela da vas ubije. Da li ćemo se boriti za to ili nećemo, to je pitanje hrabrosti i ljudskog dostojanstva.

(…) On je dodao da nije pitanje samo ko su nasilnici sa Trga republike, već ko njima upravlja.

Profesorka Srbijanka Turajlić ocenila je da je strašno to što se o ovoj temi govori u 'Paviljonu Veljković' a ne u parlamentu.

'Šta će uraditi da edukuju policiju, da objasne policiji da je tu da štiti narod a ne da prosuđuje da li joj se dopada taj narod pre nego što počne da ga štiti? Konačno, poslednjih pet dana gledamo jednog čoveka koji je na nesreću predsednik savezne države, koji nam objašnjava kako nije znao za sudbinu nekog drugog čoveka. On je toliko zabrinut za sudbinu tog drugog čoveka koji je upropastio sudbine deset miliona ljudi, da nas je zaboravio. Drugim rečima, da ne bi bilo posle da nam predsednik savezne države nije znao šta se desilo na ulicama Beograda, ja molim štampu da ga obavesti da su u subotu brutalno prebijeni građani ove zemlje zato što su želeli da šetaju svojim gradom. I volela bi da nam kaže šta će da preduzme on lično, legalistički. Da se to više nikada ne desi'. (…)

Tatjana Pavlović-Križanović iz Fonda za humanitarno pravo smatra da je za subotnji događaj pre svega odgovorna policija, zapitavši se zašto nijedan policajac nije suspendovan.

Književnik Vladimir Arsenijević pročitao je proglas 'Foruma pisaca' u kojem se predstavnici vlasti i posebno policije pozivaju da hitno zauzmu stav o ovom događaju. 'Primitivno orgijanje desničarskih, nacionalističkih, klerikalnih i profašističkih elemenata po beogradskim ulicama najozbiljnije je upozorenje', kaže se u proglasu u kojem se između ostalog i od Srpske pravoslavne crkve traži objašnjenje da li podržava, kako se navodi, 'nacističko nasilje sprovođeno u ime njihove institucije'. (…)

NAKON NASILJA KOJE SE DOGODILO TOG 30. JUNA 2001. I PROPUSTA POLICIJE U OBEZBEĐIVANJU SKUPA, SVAKO JAVNO OKUPLJANJE LGBT POPULACIJE U SRBIJI, I DANAS, 14 GODINA KASNIJE, PRATI I PRISUSTVO JAKIH POLICIJSKIH SNAGA.

Brojni učesnici tribine zatražili su takođe i zabranu pokreta Obraz koji je pozivao na sprečavanje Gej parade u Beogradu."[18]

U tekstu su citirane i izjave predsednika Otačastvenog pokreta Obraz Nebojše Krstića, „koji negira bilo kakvu umešanost ove organizacije u subotnjem prebijanju građana".

„Na tribini je kao jedan od krivaca za prebijanje građana u centru Beograda posebno apostrofirana Policija a čak se i pomoćnik saveznog ministra Pravde Tamara Lukšić-Orlandić složila sa ostalim učesnicima da su odgovorni u SUP-u morali da snose konsekvence."

Konferenciji za štampu prethodilo je i saopštenje organizatorki/ra Parade, Labrisa i Gejten – LGBT, objavljeno 30. juna 2001. godine:

> „Organizatori proslave Međunarodnog dana ponosa lezbejki i gej muškaraca užasnuti su nasilničkim, fašističkim ponašanjem desnih ekstremista, koji su danas, 30. juna 2001, između 15 i 18 časova, brutalno nasrnuli na učesnice/ke proslave, kao i građanke/građane i novinare/ke, koji/e su se zatekli/e na Trgu Republike, odnosno Ulici srpskih vladara.
>
> Prema našim nezvaničnim informacijama, među inspiratorima, organizatorima i izvršiteljima ovog nasilnog čina nalazilili su se, između ostalih, članovi pokreta Obraz, navijači Crvene zvezde i Rada, kao i predstavnici Srpske pravoslavne crkve.
>
> Skup je uredno prijavljen SUP-u Stari grad i nadležni su upozoreni na moguće incidente. Iako je komunikacija sa policijskim komandirima, pre skupa, bila korektna, tokom razvoja događaja pripadnici MUP nisu adekvatno reagovali, niti su obezbedili skup u dovoljnom broju. Uprkos molbama građana za pomoć, policijska kola se nisu zaustavljala. Pritom, policajci su otvoreno davali homofobične, diskriminativne izjave, tipa: 'Zašto bismo ih štitili?', 'Dobili su šta su zaslužili!', 'Držite se u grupi! Mi nismo došli da štitimo njih, nego običan svet!' itd.
>
> Zahtevamo da Ministarstvo unutrašnjih poslova preuzme

„MOJE LIČNO MIŠLJENJE JE DA AKO TREBA DA ŽRTVUJEM STRAHU SVOJE LJUDSKO DOSTOJANSTVO I SVOJE PRAVO DA BUDEM ONO ŠTO SAM, RADIJE ĆU DA SE UBIJEM NEGO ŠTO ĆU DA ŽIVIM I DA SE KRIJEM. ETO, TO JE TO."

(IGOR DOBRIČIĆ)

18 Delovanje ultradesničarske organizacije Otačastveni pokret Obraz Ustavni sud zabranio je tek 2012. godine. Ključni argumenti za zabranu su brojne nasilne akcije Obraza, među kojima su i organizovani napadi na pripadnike LGBT populacije i policiju na Paradi ponosa u Beogradu 2010. Ovim povodom oglasio se i Labris, saopštenjem za javnost, a preneo B92: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=06&dd=13&nav_category=12&nav_id=618021

odgovornost za sprečavanje brutalnog nasilja nad građankama i građanima ove države. Takođe, tražimo od nadležnog ministra Dušana Mihajlovića da se izjasni u vezi sa ponašanjem pripadnika MUP-a u zaštiti ljudskih prava.

Podsećamo da su lezbejska i gej prava, kao deo ljudskih prava, garantovana međunarodnim pravnim normama, čiji je potpisnik i naša zemlja.

Ljudska prava su političko pitanje – i zato očekujemo da se političke partije i institucije izjasne u vezi sa zaštitom lezbejskih i gej prava.

Organizatori podsećaju da je slogan skupa IMA MESTA ZA SVE NAS i da je politika gej i lezbejskog pokreta ovde i u svetu: kultura tolerancije i etika različitosti.

Žao nam je zbog svih povređenih na ulicama, kojih je, po našim podacima, bilo više od četrdeset (40).

Nadamo se da je ovo poslednji incident ove vrste. Pošto je politika države demokratizacija društva u svim segmentima, verujemo da će i pitanje lezbejskih i gej prava biti jedno od osnovnih sadržaja tog procesa.“[19]

Nakon događaja u Beogradu Međunarodna lezbejska i gej asocijacija – ILGA Evropa pokrenula je zajednicu širom kontinenta dajući „znak za uzbunu i akciju“ pozivom upućenim svojim članicama, ali i indvidualnim LGBT aktivistkinjama i aktivistima da šalju protestna pisma ministru unutrašnjih poslova Srbije (Dušanu Mihajloviću), kao i svojim ministrima/kama spoljnih poslova, uz obrasce pisama.

„(…) Čini se očevidnim da je i pored pravovremenih upozorenja da će Parada biti napadnuta, beogradska policija preduzela neadekvatne mere da bi zaštitila sigurnost učesnika/ca, te obezbedila njihovu slobodu okupljanja i javnog izražavanja.

ILGA – Evropa, trenutno protestvuje kod srpskih vlasti, a pitanje će proslediti i Evropskoj komisiji, koja je tokom briselske Donatorske konferencije, 29. juna ponudila 530 miliona za pomoć SR Jugoslaviji. Ta pomoć je uslovljena poštovanjem opšte priznatih standarda ljudskih prava. (…) Zahtevajte od svog/je ministra/ke

19 Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 12

spoljnih poslova da se ovom događaju posveti pažnja, i tražite da nešto učini kako bi se srpskim vlastima objasnilo da zaštita LGBT manjine spada u obaveze o poštovanju opštih ljudskih prava preuzete 29. juna briselskom Donatorskom konferencijom. Evropske zemlje koje su na toj konferenciji ponudile finansijsku podršku SR Jugoslaviji su: Austrija, Estonija, Finska, Francuska, Nemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Luksemburg, Holandija, Norveška, Španija, Švedska, Švajcarska i Engleska. Među donatorima su takođe Sjedinjene Američke Države, Kanada i Japan."[20]

Poziv o ovoj akciji prenela je i Međunarodna komisija za gej i lezbejska ljudska prava (IGLHRC, The International Gay and Lesbian Human Rights Comission).

Tek nakon ove akcije, dva i po meseca po razbijanju Parade, organizatori dobijaju prvi zvanični dopis jedne vladine institucije.

Jedanaestog septembra stigao je dopis iz Sekretarijata u Beogradu koji je potpisao načelnik Sekretarijata, general-major Boško Buha:

> „(…) Održavanje javnog skupa onemogućeno je od strane većeg broja lica i tom prilikom povređeno je 6 građana koji su zadobili lake telesne povrede i 8 policajaca od kojh su dvojica zadobili teške povrede a šestorica lake telesne povrede.
>
> Zbog narušavanja javnog reda i mira i onemogućavanja održavanja skupa sa lica mesta priveli smo 31 lice, a naknadnim radom Odeljenja za javni red i mir ovog Sekretarijata identifikovano je i privedeno još 17 lica tako da smo Gradskom sudiji za prekršaje podneli zahteve za pokretanje prekršajnog postupka protiv 38 punoletnih i 10 maloletnih lica sa sledećim ishodom: 5 lica je kažnjeno kaznom zatvora od 10 do 20 dana, 4 lica su kažnjena novčanom kaznom, protiv 17 lica postupak je u toku, a za 22 lica Gradski sudija za prekršaje je obustavio postupak.
>
> Protiv tri lica podnete su krivične prijave zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično delo ometanje ovlašćenog službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira iz čl. 23 Zakona o javnom redu i miru Republike Srbije.

20 Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str 37–38

> Imajući u vidu da dobijamo veliki broj pisama od članova navedenih organizacija u inostranstvu a koji su zainteresovani za mere koje je policija preduzela prema licima koja su napali učesnike skupa i onemogućili, molimo Vas da obavestite predstavnike navedenih organizacija u Beogradu o preduzetim merama i njihovom ishodu, da im prenesete da se nadamo da će ubuduće skupovi biti bez incidenata kao i naša uveravanja da ćemo preduzimati sve neophodne mere kako bi učesnike skupa maksimalno zaštitili od bilo koje vrste nasilja."[21]

I pored pravovremenih upozorenja da će parada biti napadnuta, beogradska policija nije preduzela adekvatne mere kako bi zaštitila bezbednost učesnika i učesnica. Ali izostala je i adekvatna reakcija političke javnosti nakon njenog razbijanja. Saopštenjima osude oglasili su se Građanski savez Srbije; Vlatko Sekulovski iz Socijaldemokratske unije; Vladan Batić, ministar pravde u Vladi Srbije je dao izjavu za medije; kao i Zoran Đinđić, delimično osuđujući napad: „Mislim da je prerano da se u jednoj zemlji koja je toliko dugo bila u izolaciji i pod jednom patrijarhalnom represivnom kulturom izdrži tu probu tolerantnosti. Ja sam, naravno, pristalica tolerantnosti u svakom pogledu i svako ima pravo da ispoljava svoju različitost ako ne ugrožava drugoga, a sigurno ne ugrožava drugoga time što ima drugačije afinitete po pitanju polova. To je najviši stepen tolerancije i ja se bojim da će nam trebati još izvesno vreme da stignemo do njega." (18.45 Radio B92 1. 7. 2001)

Gradonačelnica Beograda Radmila Hrustanović, iako pozvana da prisustvuje Paradi ponosa, na ovaj poziv nije odgovorila, niti je uputila objašnjenje organizatorima.

Za „Novosti" (1. jul 2001) prokomentarisala je:

„Apsolutno sam protiv svakog nasilja. Smatram da svi treba da govorimo jezikom tolerancije, a ne mržnje. Ovo govorim i kao gradonačelnik i kao čovek. Nisam ja ta koja odllučuje o skupovima u prestonici, ali ako je ovaj na Trgu bio odobren od nadležnih, onda nije u redu da se pojedinci ponašaju divljački na ulicama. Čula sam da su najavili ponovo okupljanje, ali, ponavljam, nisam ja ta koja treba nešto da preduzima."

21 Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 38

Žarko Korać, predsednik Socijaldemokratske unije, upitan da prokomentariše navode da je njegova stranka učestvovala u organizovanju Parade, za RTV B92, izjavio je:

„Naš program stranke nema nikakve veze sa pravima homoseksualaca – svako može da ga uzme i vidi da je to tipičan socijaldemokratski program u kome se ta tema uopšte posebno ne pominje." (19.12 sati, 30. jun 2001)

U ovoj, a ni u narednim izjavama Žarko Korać, potpredsednik Vlade Srbije, nije osudio nasilje nad učesnicima Parade i slučajnim prolaznicima.

Kako prenose Novosti (1. jul 2001): „Demonstranti su najčešće skandirali pogrdne parole namenjene potpredsedniku Vlade i prvom čoveku SDU Žarku Koraću. Čulo se: Gde vam je Žarko? Žarko pederu, Žarko Jevreju (…)"

Prozori na kancelariji ove stranke na Slaviji su tokom nemira razbijeni.

Nakon ove izjave reagovao je Predrag M. Azdejković, član Omladine SDU i gej aktivista: „Predsednik SDU Žarko Korać je u svojoj izjavi medijima 30. 6. 2001. godine prekršio program SDU izjavivši da Socijaldemokratska unija u svom programu nema nijednu stavku kojom se SDU bori za prava homoseksualaca. Pritom uopšte nije osudio napade desničarskih ekstremista na homoseksualce na Trgu Republike." Azdejković se u ovom pismu poziva i na Manifest SDO.[22]

Saopštenjima za javnost su se prve oglasile/li Glas razlike, Beograd; Kreativna radionica, Kraljevo; Kampanja protiv homofobije, Beograd; Forum pisaca, Beograd; Fond za humanitarno pravo, Beograd…

Među malobrojnim javnim ličnostima na nasilje i neadekvatan odgovor policije i države reagovale su Biljana Srbljanović, Slađana Milošević, Borka Pavićević, Žarana Papić, Vladimir Arsenijević... Jasmina Tešanović tekst „Homofobično političko nasilje" završava rečima: „Želim da stojim uspravno i da kažem, ovo je i moja Srbija, iako sam žena, marginalka, feministkinja, šta već. Želim

22 Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 36

da uzvratim onima koji koriste nasilje i mržnju, da njih proglasim kriminalcima i marginalcima. Zato pišem ovu poruku i svima šaljem, tražeći podršku i javnost."[23]

U tekstu „Užas na trgu slobode", objavljenom u listu Danas 9. jula 2001. godine, Nadežda Radović Ćetković, filozofkinja i feministkinja, piše: „Želela sam da verujem da je 5. oktobar doneo promene, da ću bez straha moći da izrazim svoje mišljenje i radujem se sa prijateljicama/prijateljima koji slave. Sve ono što se u subotu dogodilo na Trgu Republike vratilo me je u Miloševićevo vreme. Setimo se, to je vreme straha, zebnje, netolerancije, vreme prava jačih, brojnijih, agresivnijih. O tom vremenu svedočiće zauvek jame koje Beograd nije hteo da vidi."

Dalje u tekstu Nadežda javno kritikuje povezanost predsednika SRJ Vojislava Koštunice sa SPC-om i upozorava na ponavljanje scenarija prethodnog režima.

Nakon više sastanaka i diskusija unutar LGBT zajednice, 15. jula usledio je izveštaj za javnost organizatorki i organizatora Parade o pripremi manifestacije, nasilju koje se desilo 30. juna, reakcijama nakon Parade, a koji se završava zahtevom:

„Organizatorke/i zahtijevaju pravdu za lezbejsku i gej populaciju, pravo na javno okupljanje, pravo na integritet ličnosti, slobodu govora, ravnopravan policijski tretman, kao i uvođenje antidiskriminatornog zakona u Krivični zakon. Organizatorke/i takođe zahtijevaju od institucija i političkih organa da poštuju ljudska prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualaca/ki i transseksualaca/ki."

Izveštaj su potpisali Dušan Maljković, Lepa Mlađenović, Ljiljana Živković i Milan Đurić, u ime Labrisa – grupe za lezbejska ljudska prava, Gejtena – Centra za LGBT ljudska prava i Kampanje protiv homofobije.[24]

Nakon ovih događaja koji su bitno uticali na normalno funkcionisanje rada organizacije „Labris je morao – nakon sastanaka i radionica na temu bezbednosti u radnom prostoru, straha na ulici i od javnog nastupanja, i nakon brojnih pretećih

23 Ibid.

24 Labris lezbejske novine, vanredni broj 13, godina VIII, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2001, str. 43–44

telefonskih poziva, kao i nasilja usmerenog na lezbejsku i gej populaciju u Beogradu, Novom Sadu i drugim gradovima Srbije (…) – da preduzme sledeće mere zaštite za period od dva meseca: u avgustu aktivistkinje Labrisa su svoje aktivnosti obavljale u kancelarijama dve ženske grupe ili od kuća, sva obeležja grupe su skinuta sa stambene zgrade u kojoj se nalazi kancelarija Labrisa, zvanični fiksni telefonski broj Labris kancelarije je zamenjen mobilnim telefonom, foto materijal sa proslave Međunarodnog dan ponosa LGBT nije prezentovan javnosti."[25]

Ovi događaji su se desili odmah nakon Briselske donatorske konferencije, 29. juna, kada je otprilike 1,5 milijardi evra bilo dodeljeno SR Jugoslaviji, pod uslovom da se ophode shodno sa generalno poštovanim standardima ljudskih i manjinskih prava.

Organizatorke i organizatori prve Parade ponosa u Beogradu dobili su nagradu Grizzly Bear, koju dodeljuje Internacionalna lezbejska i gej kulturološka asocijacija (februar 2002. godine), nagradu Europride Award, koju su im uručili organizatori Kristofer strit deja u Kelnu (jul 2002. godine), kao i nagradu Flamingo (jul 2002. godine), koju su dodelili organizatori druge Parade ponosa u Ljubljani.

Priprema prve Parade ponosa, Beograd 2001.

25 Arhiva Labrisa

U decembru u Gete institutu održana je promocija dokumentarnih filmova u okviru projekta „TV i medijski trening". Među prikazanim filmovima bio je i film „Vreme za toleranciju – Zeit für Toleranz" autora Aleksandra Đokanovića. Film obrađuje temu homofobije i gej pokreta u Srbiji. U filmu govore Dušan Maljković, Biljana Kovačević Vučo i Predrag M. Azdejković, a korišćen je arhivski materijal B92 sa prve gej parade u Beogradu. Međunarodni žiri koji su činili/le direktor Gete instituta, predstavnik Nemačke ambasade u Beogradu, koordinator projekta i urednica informativnog programa RTS-a dodelio je prvu nagradu ovom filmu.

Nagrađen je i film „Batinom protiv različitosti" Ivane Konstantinović, novinarke TV B92, 2002. godine na Međunarodnom festivalu nezavisnih TV produkcija u Košicama, kao i film „Mentalitet" Stefana Orlandića Stojanovskog, iz 2001. godine, nagradom za najbolji debitantski film na 49. festivalu jugoslovenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma, u Beogradu 2002. godine.

Dokumentarni film o beogradskoj Paradi ponosa iz 2001. godine „Ima mesta za sve nas" autorke Tanje Kuprešanin izradio je Labris u saradnji sa Ivanom Stanić iz organizacije Gejten – LGBT. Film je prikazivan na brojnim međunarodnim LGBT festivalima dokumentarnog filma, kao i konferencijama, dok se u Srbiji u narednim godinama iz bezbednosnih razloga prikazivao samo na događajima zatvorenog tipa.

Godine 2002. Slađana Novaković, direktorka izdavačke kuće Rende, uradila je dokumentarni film *„Izgleda da sam vas nečim uznemirio, gospodo"*:

„(...) U edicijama *Kontrabunt* i *(Org)* objavili smo naslove vezane za gej i lezbijsku kreativnost. I godinu dana nakon one Gej parade kod nas koja je onako užasno onemogućena, napravili smo u Domu omladine predstavljanje tih edicija, pa sam ja tim povodom uradila dokumentarni film (…). Snimila sam intervju sa ocem Igora Dobričića, čoveka koji je na Paradi žestoko pretučen, kombinovan sa snimkom njegovog batinanja. Igorov tata priča o tom danu (…)."[26]

26 http://www.e-novine.com/index.php?news=24520

Od 3. do 9. septembra održan je Aktivistički skup lezbejki iz ex-YU – Ravnopravno državljanstvo, u Rovinju u Hrvatskoj u organizaciji grupe Kontra. Skup je okupio 35 aktivistkinja iz Hrvatske, Slovenije, Srbije i sa Kosova, na radnom sastanku za kreiranje zajedničke platforme za unošenje antidiskriminacijskih mera u pravni sistem. U diskusijama se tematizirala problematika položaja lezbejki u društvu, državnom sistemu, porodici, u političkim institucijama, edukaciji/obrazovanju, na radnom mestu. Posebno je diskutovano o tome kako je desetogodišnji rat u regiji intenzivirao patrijarhalne nacionalističke klerikalne vrednosti i potisnuo mogućnosti lezbejske vidljivosti, te suzio društveni prostor za lezbejska prava.

Učesnice skupa su usvojile dokument Ravnopravno državljanstvo i obavezale se da će razvijati vrednosti prava na različitost i slobodnog izbora za sve. Na skupu je usvojena i Platforma o umrežavanju, u kojoj se definiše uzajamna saradnja, međusobno informisanje, podrška i umrežavanje lezbejki iz svih država i regija sa teritorija bivše Jugoslavije. Skupu se prisustvovale grupa Deve i Labris iz Srbije, Kontra i LORI iz Hrvatske, neformalna grupa LP sa Kosova, Škuc – LL iz Slovenije, kao i individualne aktivistkinje.[27]

OD 3. DO 9. SEPTEMBRA ODRŽAN JE AKTIVISTIČKI SKUP LEZBEJKI IZ EX-YU – RAVNOPRAVNO DRŽAVLJANSTVO, U ROVINJU U HRVATSKOJ U ORGANIZACIJI GRUPE KONTRA. SKUP JE OKUPIO 35 AKTIVISTKINJA IZ HRVATSKE, SLOVENIJE, SRBIJE I SA KOSOVA, NA RADNOM SASTANKU ZA KREIRANJE ZAJEDNIČKE PLATFORME ZA UNOŠENJE ANTIDISKRIMINACIJSKIH MERA U PRAVNI SISTEM.

Učesnice skupa Ravnopravno državljanstvo, Rovinj, 2001.

27 Labris lezbejske novine, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2002, str. 3–4

Dvadeset drugog septembra 2001. na poziv izdavačke kuće Rende saradnice i članice Labrisa su učestvovale u promociji knjige „Mačo kučke“ autorke Pet Kalifa, iz edicije Kontrabunt[28], u Centru za kulturnu dekontaminaciju. Promocija je bila zamišljena kao žurka, a tri umetnice, saradnice Labrisa, Lori, Nevena i Jelena su održale koncert uz podršku publike. Publika – većinom ženska – bila je oduševljena. Saradnja sa ovom izdavačkom kućom se nastavila i već sledećeg meseca na njihom štandu u vreme Sajma knjiga u Beogradu Labris je izložio svoj promotivni materijal, kao i Labris novine.

Petog oktobra 2001. osnovana je D.P. (Dan ponosa), mreža LGBT organizacija, pojedinki i pojedinaca iz Srbije, na inicijativu Labrisa, a činile su je Gejten – LGBT, Kvirija LGBT, Kvir studije, Cenpi, SPY i Labris – Beograd; Lambda – Niš i New Age Rainbow – Novi Sad. Osnivanje mreže bio je prirodan sled nakon zajedničkog rada na organizovanju prve Parade ponosa, ali i očita potreba za ujedinjenim delovanjem pokreta koji se našao pred novim društvenim izazovima.

Dvobroj Labris novina (10–11), objavljen 2001, obiluje ličnim osvrtima sa Druge lezbejske nedelje, održane u Somboru 2000. godine, zapisima sa radionica, utiscima iz posete lezbejskim i gej organizacijama u Nemačkoj. Tu je i završni dokument skupa, kao i izveštaj sa Prve IGLYO ženska konferencija, održane u Berlinu, priča o ženskoj i lezbejskoj biblioteci u Glazgovu, kao i zapis o otvaranju prve lezbejske izložbe fotografija u Zagrebu „Lesbian ConneXion/s”, u okviru koje su holandske autorke Marian Baker i Trude Buhrman organizovale dvodnevnu foto-radionicu kojoj je prisustvovalo sedam aktivistkinja Labrisa i članica zajedice iz Beograda, Jagodine i Zrenjanina.

Dvobroj je štampan u tiražu od 1.000 primeraka, na 80 strana, što ga čini najobimnijim do sad, a sadrži rubrike: Organizacije: Nešto o GALfonu – SOS i info telefon za lezbejke i gejeve u Sloveniji;

28 U ediciji „Kontrabunt“ i (Org), Rende je, izmedju ostalog, objavilo knjige „Razgolićeni državni službenik“ (Kventin Krisp), „Antinoj“ (Fernardo Pesoa), enciklopediju kempa „Kemp: Laž koja govori istinu“ (Filip Kor), „Staklenac“ (Uros Filipović), „Moris“ (E.M. Forster), kao i „Lavirintski rečnik/Paris New York“ Dejana Nebrigića, sa dva prozna teksta zaostala po tragicnoj smrti jednog od prvih i najistaknutijih gej aktivista u Srbiji.

Istorija: Homoseksualci: žrtve ere nacizma, Lezbejska istorija, Erupcija razlika – lezbejstvo; Zdravlje: Sigurniji lezbejski seks, Lezbejke i rak dojke; Lezbejske studije: Lezbejske studije u svetu danas, Planet Out; Različitosti: Transseksulanosti; Seksualno nasilje nad lezbejkama: O potrebama i granicama – partnerke žena koje su preživele incest; Kultura i književnost: Safo, Veliki je put pred nama – žensko pismo, Klopka duše, Pismo Amazonki, 16. festivala lezbejskog i gej filma u Ljubljani, Imaginaria – Lezbejski filmski festival u Bolonji 1999, Kad bi zidovi mogli da govore 2 (2000), Đija, Lud za Ejmi, Filmovi sa gej i lezbejskim zapletom i podzapletom; Intervju: Ven do – samoodbrana za žene i lezbejke, sa Irenom Kralj, aktivistkinjom iz Ljubljane i jednom od facilitatorki sa Druge lezbejske nedelje, Sombor, vodila Ljiljana Živković.

U ovom broju od domaćih autorki prisutna je i Zorica Mršević. Tekstom Planet Out, napisanim iz ugla predavačice na Lezbejskim studijama u Beogradu, ona daje odgovor „na jednu od prvih i stalno prisutnih tema na lezbejskim studijama“ o rađanju i formiranju lezbejskog identiteta.

Uvod za ovaj dvobroj napisala je Milena Z., a posvetila ga je otvaranju prve Labrisove kancelarije:

„Nakon cele decenije grupa za lezbejska ljudska prava izborila se za svoj prostor i nastavlja sa radom. Dolaze nove žene doprinoseći svojim angažovanjem i idejama. (...) Sada imamo svoj prostor, mogućnosti su više otvorene za druženje, rad i saradnju. To je dugo iščekivana priča, za mnoge priča čežnje.“

Redakciju potpisuju Ljiljana Živković i Radenka Grubačić, tehnički slog Bobana Macanović, a prevode Radenka Grubačić sa engleskog, Žana sa ruskog i Dušanka Založnik sa slovenačkog jezika.

Osamnaestog decembra 2001. godine počela je sa emitovanjem kontakt radio-emisija o seksualnim različitostima – Gejming u sklopu serijala pod nazivom Ljudi sa nama na radiju Beograd 202. Realizaciju emisije podržavao je i Labris u okviru projekta Labris – Info centar. Emisija je emitovana u noćnom terminu jednom nedeljno do kraja 2004. godine. Prvi autori emisije bili su aktivisti

Gejtena[29] Dušan Maljković i Milan Đurić (do juna 2003. godine), a emisiju nastavlja da realizuje grupa New Age Rainbow iz Novog Sada.

„Glavni moto emisije je 'Bildujmo toleranciju', te u skladu sa tim Gejming doprinosi i podstiče razvijanje kulture različitosti i etike tolerancije." Ipak, bez obzira na moto emisije „od trenutka kada je emisija najavljena počele su da stižu pretnje na adresu Radija 202."[30]

Tokom godine Labris je napravio veliki iskorak u radu sa medijima. Aktivistkinje Labrisa dale su 37 intervjua za domaću i inostranu štampu, osam intervjua za domaće i inostrane radio-stanice i učestvovale u četiri televizijske emisije lokalnih televizija, ali i državne televizije.

Podršku radu Labrisa tokom godine dale su Sunčica Vučaj, Tanja Ignjatović i Tatjana Pavlović Križanić, pravnica Fonda za humanitarno pravo iz Beograda, učešćem u dve TV emisije sa Lepom Mlađenović. Saradnja sa ovim aktivistkinjama nastaviće se i u narednim godinama.

U decembru 2001. godine Asocijacija nezavisnih elektronskih medija uključuje Labris u izradu Etičkog kodeksa elektronskih medija.

Asocijacija nezavisnih elektronskih medija preporučuje: „... da sva profesionalna tela, medijske organizacije, elektronski mediji i novinari usvoje ovaj kodeks. Kodeks bi trebalo da bude osnova za edukaciju zaposlenih u elektronskim medijima i za odgovoran odnos medija prema društvenoj zajednici. U Beogradu, 22. 2. 2002."31

U decembru u poseti Labrisu bili su Erika Markus i Daglas Konrad iz San Franciska, individualni aktivisti za LGBT prava iz sveta filma. Tokom posete napravili su za potrebe svog dokumentarnog filma intervjue sa aktivistkinjama i aktivistima o organizovanju prve

29 Gejten – LGBT – Centar za promociju prava seksualnih manjina

30 Labris lezbejske novine, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2002, str. 11

31 http://www.anem.rs/sr/oAnemu/etickiKodeks/EtickiKodeks.html

Parade ponosa u Beogradu.

Dva meseca ranije, na poziv Daglasa Konrada, dve aktivistkinje Labrisa, Zoe Gudović i Nina Đurđević Filipović odlaze na konferenciju „Nasilje nad lezbejkama“, održanu u Frankfurtu 26. oktobra. Na ovoj konferenciji Zoe i Nina upoznaju Costans Oms, organizatorku konferencije i koordinatorku LIBS EU projekta, koja je kasnije poslala Labrisu edukativni video i štampani materijal o nasilju u lezbejskim vezama.

Na samoj konferenciji Zoe i Nina su, uz prikazivanje montiranog video-materijala, govorile o razbijanju prve Parade ponosa u Beogradu i o svojim utiscima učesnica i organizatorki. Predstavile su knjigu „Lavirintski rečnik, Paris–New York“ Dejana Nebrigića i knjigu poezije Ljiljane Živković „Ravnodušni šumarak“, kao i Labris novine. Takođe, predstavile su i rad grupe Deve i časopis Dečko.[32]

Kancelarija Labrisa 2001. godine radila svakog radnog dana od 10 do 20 časova, dok su se dežurstva u lezbejskom informativnom centru odvijala od 12 do 20 časova. Ovo vreme je bilo predviđeno za korišćenje biblioteke i videoteke, kao i neformalna druženja u lezbejskom prostoru.

Bogat mesečni program namenjen lezbejskoj, ali i gej zajednici – edukativna predavanja, psihološke i kreativne radionice, umetničke večeri (koncerti, pozorišne predstave, muzičke i poetske večeri i ples) i filmske projekcije – odvijao se od 18 do 23 časa.

Teme obrađivane na psihološkim radionicama su lezbejsko zdravlje, seksualnost, odnos prema telu, imidž, unutrašnja homofobija, lezbejski identitet, lezbejski aktivizam itd.

Labris je organizovao i gej-lezbejske radionice koje su postale učestalije nakon prve Parade ponosa. Održano je šest radionica sa temama „Interiorizovana homofobija“ i „Strah“.

Organizovano je i šest predavanja koja su se odnosila na pravne

32 Časopis Dečko, projekat gej-lezbejske grupe New Age Rainbow, Novi Sad, bio je prvi gej i lezbejski mesečnik koji se mogao naći u prodaji od 2001. do kraja 2004. godine u SR Jugoslaviji. Urednik časopisa bio je Atila Kovač.

regulative, učenje tehnika za opuštanje i smanjenje stresa, korišćenje zaštite pri lezbejskom seksu i javno zagovaranje. S druge strane, cilj večeri za druženje bio je da učesnice same na licu mesta kreiraju vreme od četiri sata, da se opuste, upoznaju, neformalno razmenjuju svoja iskustva lezbejske egzistencije.

Aktivnosti su kreirale i sprovodile članice i saradnice Labrisa u prostorijama Labrisa.

Jedna od pozorišnih predstava, odigrana 28. septembra 2001. godine u prostorijama Labrisa, jeste i „Buč ti fam" Fens teatra[33], alternativne dvočlane pozorišne grupe iz Novog Sada.

Fens teatar je nastao kao diplomski rad Biljane Stanković Lori na Ženskim studijama i istraživanjima „Mileva Marić Ajnštajn" u Novom Sadu, 1999. godine.

Pored Lori, u brojnim predstavama odigranim tokom godina u prostorijama Labrisa glume i Olga Blanarik Shade i Zoe Gudović.

Na zadovoljstvo šire lezbejske zajednice, Labris je tokom ove godine organizovao i tri žurke u gej-frendli klubovima, aktuelnim u to vreme u Beogradu, na koje su pozvane članice, saradnice i aktivistkinje ženskih grupa. Žurkama je prisustvovalo oko 200 žena.

33 „FENS teatar, kao političko-izvođačka reakcija na društveni položaj žena, jeste stara umetnost sa novim odgovornostima. Pravac koji pratimo je pozorišni minimalizam sa akcentom na iznošenje jasne feminističke političke poruke. FENS teatar bio je deo mobilnog medicinskog tima Novosadskog Humanitarnog Centra 1999–2002. godine i ima više od 40 izvođenja u izbegličkim kampovima, podrumima, na poljanama, kao i na stepeništu. FENS teatar je do sada izveo ukupno 135 predstava/performansa u ex-YU regionu. U ime FENS teatra igralo je više od 15 različitih žena, no samo su dve glumice odgovorne za kontinuum od 11 godina. Svrha nastanka grupe bila je potreba za još jednom vrstom aktivizma i edukacije u novom mediju." Izvor: http://www.befem.org/sr/izvoai.html

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

PODRŽAVALE SMO NOVE LGBT INICIJATIVE, GRUPE, POJEDINKE I POJEDICE U ZEMLJI I REGIONU.

2002

NA POZIV ORGANIZATORKI I ORGANIZATORA ZAGREB PRAJDA DEVET AKTIVISTKINJA LABRISA PRISUSTVOVALO JE PRVOJ PARADI PONOSA U ZAGREBU, ODRŽANOJ 29. JUNA 2002. GODINE. U PROCESU PLANIRANJA PARADE LABRIS JE, KAO JEDAN OD ORGANIZATORA PRVE PARADE U BEOGRADU, KONSULTOVAN OKO STRATEGIJE BEZBEDNOSTI OVE MANIFESTACIJE, KAKO SE SCENARIO IZ BEOGRADA 2001. NE BI PONOVIO.

Štefica Ivljev na putu za prvi Zagreb prajd, 2002.

2002

Štefa Markunova (Ivljev) je 20. februara 2002. godine, pred širim auditorijumom, održala promociju svojih knjiga „Žene u mreži“ i „Žene komete“ u klubu „Akademija 28“ (Đuro Salaj). Njenu treću knjigu poezije „Žene na ribarskom ostrvu“ Labris će štampati u decembru iste godine.

Štefa Markunova (Štefica Ivljev) na promociji svojih knjiga, Beograd, 2002

Pored ove knjige poezije, Labris tokom 2002. štampa i tri brošure namenjene LGB osobama, ali i njihovim roditeljima, prijateljima i široj javnosti; Labris novine dvobroj 14–15 i vanredno izdanje broj 16. Labris novine broj 16 su kompilacija vesti iz sveta svrstanih u rubrike: afirmacija, AIDS, crkva, diskriminacija, istraživanja, zakon i šou biznis. Prevod tekstova potpisuje Nina Đ.F., redakciju Radenka Grubačić i Nina Đ.F., a uredništvo Ljiljana Živković.

Brošuru „Namenjeno mladim lezbejkama, gej i biseksualnim osobama“ priredile su i prevele Vedrana (Veličković) i Nina Đ.F., aktivistkinje Labrisa, na osnovu teksta roditelja, porodica i prijatelja LG osoba (PFLAG) iz Njujorka i članica OutRight

organizacije za mlade LG osobe.

Brošura sadrži rubrike: Rečnik, Identitet, Stereotipi, Coming out, Coming out pred roditeljima, HIV – AIDS, Informator sa kontaktima LGBT grupa u Srbiji, spisak knjiga i filmova koji se mogu nabaviti u Srbiji, i rubriku Priče mladih – lične priče tri mlade osobe iz Srbije o procesu coming out-a i prihvatanju sebe kao istopolne osobe. Ova brošura će poslužiti kao polazišna tačka Labrisu da 2006. godine objavi zbirku od 16 autentičnih priča lezbejki o coming out procesu ispričanu kroz formu intervjua, pod nazivom „Šta ti srce kaže".

Brošura „Namenjeno roditeljima", čija su deca lezbejke/gej/biseksualci/biseksualke, priređena je takođe na osnovu teksta PFLAG iz Njujorka. Priredile su ga aktivistkinje i saradnice Labrisa, a prevela Vedrana. Za rubriku Roditelji pričaju o svojim iskustvima pisale su tri mame i jedna baka domaćih LGBT aktivista/kinja:

„Moja Nina je najlepši događaj u mom životu. Uvek sam sumnjala da je ona lezbejka, ali kad sam se suočila sa njenim priznanjem, razum to nije mogao da prihvati. Tražila sam razloge u sebi i drugima. U stvari, vrlo brzo sam prošla tu fazu. Ona se izgradila u karakternu i zanimljivu osobu. Uzbudljivo je pratiti njen život i borbu. Ona me ne brine. Brinu me ljudi koji traže krivicu u drugima i mrze strance – mrze sve koji nisu kao oni." Tekst je potpisan sa „mama Buba", a baka Borjanka nastavlja: „Evo i ja da se pridružim mami da kažem nekoliko reči o ovoj temi: šta ja mislim o ovoj temi. Iako imam 87 godina, iako sam mnogo kasno doznala da to postoji, mislim da je to stvar prirode i da svako ima pravo na svoj život, pa bio on ovakav ili onakav. Ne osuđujem jer on je inače kratak, pa živite ga i uživajte u njemu. Mislim da je važnije biti pošten. Toliko o tome."

Nadovezujući se na ranije pisane i prevođene tekstove o ženskom-lezbejskom zdravlju i seksualnosti, objavljivanim na sajtu Labrisa i u Labris novinama, Labris štampa brošuru „Sigurniji lezbejski seks", koju su priredile i prevele aktivistkinje Labrisa, dok je originalni tekst izdao ženski tim AIDS saveta u NSW. Brošura je namenjena svima koje se identifikuju kao žene i imaju seksualne odnose sa drugim ženama, bez namere da osudi nečije seksualne prakse već da pruži informacije na osnovu kojih žene mogu bazirati svoje odluke o seksualnim aktivnostima.

Dvobroj Labris novina 14–15, pored redovnih rubrika, sadrži i rubriku Lezbejski separatizam sa tekstom Aliks Dobnik „Zašto biti separatistkinja?“, koji je prevela i priredila Ana Zorbić.

U rubrici Lesbian & Gay Pride, pored teksta Kris Korin o prvoj paradi ponosa u Zagrebu, objavljen je i tekst „Državo, da li znaš koje su tvoje obaveze?“ Romana Kuhara. Kroz ovaj tekst autor daje lični osvrt na drugu Paradu ponosa u Ljubljani, održanu 2002. godine, a o Flamingo nagradi koja je te godine dodeljena piše:

„(…) Kao parodija na dodjele Oskara i sličnih nagrada i kao način da proslavimo one koji naporno rade na polju GLBT prava, aktivizma i kulture, slovenačke GLBT organizacije (sa izuzetkom lezbejske organizacije LL i organizacije za mlade, GLBT, Legebitra, koje nisu podržale ideju) su dodjelile nagradu Flamingo nekim pojedincima/kama i organizacijama. Između ostalog, učesnicima/cama prve GLBT parade ponosa u Beogradu je dodjeljen Flamingo u kategoriji coming out godine. (…)“[1]

Govor u ime Labrisa održala je Štefica i primila nagradu.

Izveštaj sa Evroprajda u Kelnu, kojem je prethodila dvodnevna konferencija Amnesty Internationala, na kojoj su predstavnice i predstavnici LGBT organizacija iz Istočne Evrope prezentovali svoj rad, ali i probleme sa kojima se suočavaju u svojim državama, priredila je Vedrana:

„Užasnuti onim što se prošle godine desilo u Beogradu, aktivisti ovih zemalja (Rusija i Moladvija) odlučili su da ne organizuju Gej prajd parade jer su pretpostavljali da bi im se desilo isto što i nama. (…) Uglavnom su pitanja iz publike bila vezana za problem reagovanja, tj. nereagovanja policije na beogradskom Gej prajdu. (…)“[2]

Dalje u tekstu Vedrana (Veličković), predstavnica Labrisa, piše o Evroprajdu:

„(…) Posle parade, na glavnoj bini, organizatori CSD-a – Christopher

1 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 45

2 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 47

street day, uručili su Europride Award prošlogodišnjem beogradskom prajdu. (…) Milion LGBT osoba osudilo je zvižducima nasilje koje se desilo u Beogradu 30. juna 2001. (…) Moto ovog prajda bio je Učinimo Evropu mestom za sve nas. (…)“[3]

U ovom broju Labris novina objavljen je tekst „Dar uzimanja“ Džoan Nestle, esej „Kad nam se omakne“ iz zbirke „Tačka topljenja“ Pat Kalifia, a u prevodu Radenke Grubačić, kao i prvi prevod dela knjige „Anatomija predrasuda“ Elizabet Jang-Bril, u prevodu Tamare Slišković. Prevod „Epiloga“ Feministička 94 ustupila je Labrisu: „Nadamo se da će ova knjiga uskoro izaći, jedan deo se prevodi u Zenici, jedan u Zagrebu i jedan u Beogradu. Šaljemo Labrisu ekskluzivno ‘Epilog’ kao prilog za Gay Pride 2002.“[4]

U rubrici Organizacije u svetu predstavljen je rad lezbejskih biblioteka u Zagrebu – LezBib grupe Kontra, Ljubljani – Lezbejska biblioteka i arhiv, ŠKUC-LL-a, i u Beogradu – biblioteka Labrisa. Sve tri biblioteke osnovale su lezbejske grupe i nalaze se u njihovim prostorijama, ali za razliku od biblioteka u Zagrebu i Ljubljani, koje su otvorene za opštu javnost, Labris biblioteka je otvorena za osobe iz nevladinog sektora i studentkinje i studente koji rade seminarske i diplomske radove na temu položaja LGBT. Većina izdanja u ovim bibliotekama je na engleskom jeziku.

U istoj rubrici nalazi se i godišnji izveštaj rada za 2001. godinu četiri LGBT grupe iz Srbije: Gejtena – LGBT, Labrisa, Kvirije i Programa istopolnih studija, kao i izveštaj o zajedničkim aktivnostima u okviru D.P. mreže. U uvodu izveštaja stoji:

„Za LGBT organizacije i pokret na tlu SRJ, 2001. je po mnogo čemu bila izuzetno značajna. Nakon političkih promena u 2000. godini i demokratizacije političkog života u Srbiji, nevladine organizacije i grupe koje se bave ljudskim pravima nalaze se pred novim i ozbiljnim izazovima. U opštem trendu i opredeljenosti da se prihvate evropske demokratske vrednosti i institucije, naše društvo mora redefinisati i svoj odnos prema pravima i identitetu LGBT građana/ki. Aktivistima i aktivistkinjama LGBT grupa i organizacija pripada nimalo zahvalan i lak zadatak da u atmosferi jake homofobije i predrasuda deluju i rade na afirmaciji

„SURADNJA NAŠE KNJIŽNICE LEZBIB I LABRISA ODVIJA SE OD SAMIH POČETAKA LEZBIBA 2002. GODINE. RAZMJENJIVALE SMO PUBLIKACIJE, I KNJIGE, BROŠURE I ČASOPISE, A KAKO JE LABRIS MNOGO AKTIVNIJI U IZDAVAŠTVU OD NAS, VELIKODUŠNO SU NAM SLALE SVA SVOJA IZDANJA. TO JE ZA NAŠU KNJIŽNICU I LEZBIJSKU ZAJEDNICU PUNO ZNAČILO, POSEBNO TIH RANIH GODINA DOK INTERNET JOŠ NIJE BIO OSNOVNI IZVOR INFORMACIJA. RAZMJENA ZA NAS SPECIFIČNIH ZNANJA I INFORMACIJA JE OD VELIKOG ZNAČAJA, JER SU PONEKAD TEŠKO DOSTUPNI. POSEBNO JE DRAGOCJENO UMREŽAVANJE I POVEZIVANJE NA NAŠIM JEZICIMA. MEĐUSOBNO SE RAZUMIJEMO I MNOGO UČIMO JEDNE OD DRUGIH. TAKOĐER, LABRIS MNOGO ČINI ZA PROMOCIJU LEZBIJSKE KULTURE I MI SMO PONOSNE ŠTO OBILJEŽAVAJU DVADESET GODINA USPJEŠNOG POSTOJANJA.” (NATAŠA BOKAN I SUZANA KOVAČEVIĆ, KOORDINATORKE LEZBIB-A)

3 Slogan prve Parade ponosa u Beogradu bio je „Ima mesta za sve nas“

4 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 32

i artikulaciji LGBT identiteta i olakšaju njegovo šire iskazivanje, bez diskriminacije i otvorenog nasilja, kojeg smo, nažalost, često svedoci/kinje. (...)“[5]

Intervju sa Atilom Kovač, gej aktivistom iz Novog Sada i urednikom gej časopisa Dečko, povodom izlaska četvrtog broja časopisa vodila je Ljiljana Živković. Iz intervjua saznajemo kome je časopis namenjen, kakva je reakcija ciljne grupe, o konceptu i uređivačkoj politici Dečka i očekivanim promenama.[6]

U aprilu 2002. u Beogradu je gostovala britanska spisateljica i performerka Ursula Martinez sa predstavom „Show Off“ u Narodnom pozorištu, a u organizaciji Centra za novo pozorište i igru – Cenpi i British councila. Aktivistkinje Labrisa Zoe i Nina iskoristile su priliku da sa Ursulom nakon predstave obave intervju, štampan u ovom dvobroju.[7]

U rubrici Intervjui objavljen je i razgovor sa Nebojšom Maksimovićem, realizatorom pilot-projekta Prva jugoslovnska anti-AIDS kampanja različitih seksualnih orijentacija, Omladine JAZAS-a, koji se sastojao od niza tribina pod nazivom „Seksualne različitosti i rizici od HIV-a i AIDS-a“. Tribine su održane u Beogradu, Požarevcu, Pančevu, Nišu, Valjevu, Subotici i Novom Sadu – u većini gradova u kojima Omladina JAZAS-a ima kancelarije. Još dve planirane tribune u Kragujevcu i Podgorici nisu realizovane:

„(…) naišli smo na problem kojeg smo se realno i plašili na početku projekta, a to je odbijanje ljudi da nam izdaju prostor za tribinu, zato što nosi poruku o gejevima i lezbejkama. (…)

Kad smo razgovarali sa vlasnicima mesta gde smo nameravali da organizujemo tribine, tražili smo neki vid zaštite zbog nekih grupa koje mogu da budu agresivne, tipa, skinhedsi, Obraz… U Novom Sadu nas je zatekla cedulja na stolu: Smrt pederima. Srpski četnički pokret. (…)“

Na tribinama su govorili predstavnici Omladine JAZAS-a, psiholog

5 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 15–18

6 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 37–38

7 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 39–40

i LGBT aktivisti/kinje: „Pitanja su više bila upućena aktivistima i aktivistkinjama gej i lezbejskih prava, ali interesovao ih je fenomen homoseksulanosti: odakle potiče, kako se javlja, zašto. (…) O samim gej i lezbejskim pravima se nije puno pričalo, osim na tribini u Beogradu, na kojoj je govorila Lepa Mlađenović."

Nebojša dalje priča o utiscima sa tribina:

„Interesantno je da je svuda pominjana Gej parada. Ljudi su pitali: Čemu to? Zašto? Ako je parada, zašto u tanga gaćama? (…) Postavljali su razna pitanja: Da li je bilo nedovoljno obezbeđenja (parade)? Da li je bilo mnogo isprovocirano? Da li je bilo suviše rano? (…) I: Da li su sami homoseksulaci organizovali te batine da bi se dobile pare iz sveta na osnovu gej i lezbejskih prava? Da li je sve to urađeno u saradnji sa nekim homoseksualnim lobijem? (…)"

Ljiljana Živković, koja je vodila intervju, na pitanje kako su oni kao organizatori iz podružnica ocenili tribine je odgovorila: „Kao interesantne, i kao temu o kojoj se do sada nije pričalo u njihovim gradovima, ili se malo pričalo. (…)"

Iako je cilj projekta bio senzibilizacija javnosti u odnosu na predrasude prema LG osobama i zaštita od HIV – AIDS-a, na pitanje koji je njegov lični stav o nastavku ovog ili sličnog projekta, odgovara: „Moj predlog će biti da se sačeka, jer javnost još nije spremna za prihvatanje takvih stavova. (…)"[8]

Tribine su najavljivane preko medija, ali o realizovanim tribinama nema medijskih izveštaja, navodi Nebojša.

U okviru projekta Labris – lezbejski informativni centar u novembru 2002. godine osniva se e-mail konferencija namenjena lezbejskim aktivistkinjama i članicama zajednice, preko koje se i danas distribiraju informacije o radu Labrisa i drugih srodnih i LGBT organizacija, i vode diskusije.

U toku godine Labris uz podršku saradnica za rad sa lezbejskom zajednicom sprovodi raznovrstan društveno-socijalni program.

8 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 41–44

Pored večeri za druženje, koje vodi više Labrisovih saradnica, i u okviru kojih se igraju društvene igre, sluša muzika ili se vreme provodi u neformalnom razgovoru, organizovane su i kreativne radionice zdrave hrane, projekcije sa LGBT tematikom, pozorišne predstave... Mesečno se organizuju i predavanja na teme prava, emocija, identiteta... kao i psihološke radionice na kojima učesnice razmenjuju iskustva.

U okviru rada sa zajednicom 24. februara 2002. godine Labris organizuje žurku u jednom od gej frendli klubova – „Banana Republika". Žurku je nakon nepuna dva sata prekinula policija zbog narušavanja javnog reda i mira. Neke od žena su istog časa, kada se policija pojavila, napustile klub, plašeći se da je u pitanju racija zbog lezbejske žurke.

Po objašnjenju vlasnika kluba, žurka je prekinuta jer im i inače stižu pritužbe od komšinice, i zato što „ne plaćaju reket policiji".

Desa Drobac, dugogodišnja saradnica Labrisa, priseća se nekih ranijih ženskih okupljanja u nekom sigurnijem prostoru:

„Unapred se ograđujem od moguće nostalgičnosti koja može da izazove alergiju od podložnosti delovanju činjenica na centar za samospoznaju. Ukoliko primetite simptome, ne obraćajte se nikome, jednostavno prihvatite činjenicu kao takvu.

Kada mi je ponuđeno da za ovu 'Hronologiju Labrisa' napišem nešto o žurkama za ovih 20 godina, prvo sam htela da odbijem, jer, realno, koja bi se pametna vraćala u devedesete bez preke potrebe? E, ali onda nekoliko dana kasnije dođe mi misao da 'Hronologija' ipak nije nešto što se piše svaki dan, a nije baš ni da svaka može da svedoči o tom vremenu u kojem se s jedne strane bolno raspadala jedna zemlja rastačući sve sisteme vrednosti, a sa iste te strane, pa malo sa strane, pupila u drhtavom nastajanju srpska lezbejska scena. Dobro, tad je još uvek bila poprilično beogradska, barem ja isključivo o njoj mogu da svedočim. Sama ta reč scena (a, ne srpska) me je nervirala više nego sve njene dečije bolesti zajedno. E, sad, da li zbog osećaja političke nekorektnosti prema tadašnjem režimu, ali bilo je nečeg neodoljivo bezobraznog u tim prvim lezbejskim žurkama, po buđavim, mračnim 'klubovima' bez ventilacije, nečega čega danas de facto više nema, iako su klubovi manje-više isti kao

tada. Doduše, piće je skuplje, ali se zato i ulaz naplaćuje. Jedini izuzetak, slobodno mogu reći istorijski izuzetak, u ono vreme, bilo je 'Klupče'.

Žurke koje je pravila Maja DJ i sve zasluge koje ona baštini u raznim sferama lezbejskog bitisanja tog vremena tolike su i takve da ih je jedan ovakav tekstić nedostojan, kako dužinom tako i sadržajem. Reći ću samo da je ona u svem onom beznađu bila svetionik nad morima naših želja. Elem, 'Klupče' (deminutiv od klub, mada su i sve ostale asocijacije dozvoljene) bilo je malo insajdersko ostrvo u prostoru u koji je tek rođena Labris primljena kod sestrinske i nadasve feminističke organizacije Ženske studije i komunikacije (već počekom sledećeg veka Ženske studije su se otcepile, a od 'komunikacija' je nastala organizacija AŽIN – Asocijacija za žensku inicijativu). E, taj prelepi salonac u Kralja Petra (tada još 7. jula) bio je kao stvoren da se u njemu ovaploti specifično lezbejsko-ženska struktura žurki kakve je Labris nastavila i do danas zadržala. U suštini bila je to jedna kujna sa šankom (namenski sagrađenim by Marija Vidić), gde se mogla u opuštenoj atmosferi popiti kafa tokom celog dana, a noću kujna se proširivala na sve ostale prostorije i žurke su bile redovna pojava. Ovo mesto je ostalo moja tiha čežnja jer do danas ništa, ni slučajno, nije uspelo da zaživi i preživi demokratske i ostale promene koje su nas snašle i koje se bogami snalaze (za razliku od nas). Kroz Labris su od tada prošle mnoge žene (neke doduše još nisu) i to vam je danas jedna velika institucija, jedna takoreći NGO koja već godinama ima svoj prostor, ali žurke pravi samo o godišnjicama. Ono, nije da nećete popiti kafu ako nabasate danju, no ona će gorčiti neodoljivim bezobrazlukom jer, bukvalno osećate da kradete 'vreme' nekim važnijim stvarima – projektima, zagovaranjima, seminarima, agendama i ostalim stranim rečima – što je danas, da se razumemo, totalno politički nekorektno.

Sve u svemu, 'Klupčeta' odavno više nema. Zaspalo je u prošlom veku, u kom smo bez kompjutera i mobilnih telefona za pola sata cirka imale i po trideset lezbejskih duša na druženjima i radnim i neradnim danima i noćima – bez razlike.

Zaspalo je nedužno naše 'Klupče' oznojano lezbejskim žudnjama, ušuškano nevinošću sestrinske solidarnosti i ljubavi i sada ono sigurno sanja neku Lezbejsku nedelju, hrabru, iskrenu i pomalo separatističku... Ma šta – nedelju. Sanja 'Klupče' lezbejski vek, a

kakve su prilike u zoru 21. veka, buditi se – neće.

Ali jednog dana i ovo će biti daleka prošlost, nevažna kao, uostalom, i sve prošlosti jer će budućnost tada postati sadašnjost koja je (kao i uvek) evo, upravo – sada. I tako će biti zauvek. Osim... ako se ne probudi(mo).“

Na poziv organizatorki i organizatora Zagreb prajda devet aktivistkinja Labrisa prisustvovalo je prvoj Paradi ponosa u Zagrebu, održanoj 29. juna 2002. godine. U procesu planiranja Parade Labris je, kao jedan od organizatora prve parade u Beogradu, konsultovan oko strategije bezbednosti ove manifestacije, kako se scenario iz Beograda 2001. ne bi ponovio.

Iskustva lezbejki na beogradskom Prajdu 2001. godine i zagrebačkom 2002. godine[9] Sanja Kajinić je 2003. godine pretočila

Labrisice na Zagreb prajdu, 2002.

9 http://www.kontra.hr/zgpride04/site/SanjaKajinic-Teza.pdf

u istoimenu tezu.[10]

„(Teza) naročito obraća pažnju na (...) suočavanja (ispitanica) s agresivnom homofobijom i nasiljem počinjenim iz mržnje do kojih je došlo na ovim Pride-ovima. Glavni dio teze strukturiran je oko analize dvanaest intervjua s lezbijkama iz Beograda i Zagreba koje su učestvovale u ovim Pride-ovima na neki način. (...)

Teza se pokušava baviti pitanjima strategija koje su lezbijke koje su sudjelovale na ovim događajima koristile kako bi se nosile s intenzivno homofobnim iskustvima na beogradskom i zagrebačkom Pride-u, te pitanjima utjecaja javnih događaja kao što je Pride na njihove identitete."

U poglavlju ove Teze „Zašto su sudionice zagrebačkog Pride-a došle na Zrinjevac tog dana – očekivanja prije povorke" Sanja piše o iskustvima učesnica iz Beograda, kao i o vezi između ove dve parade:

„(...) Naime, tri od šest žena koje su mi dale intervjue o svom iskustvu na beogradskom Pride-u također su došle sudjelovati na zagrebačkom Pride-u sljedeće godine i sve one govore o teškoćama ponovnog suočavanja s glasnom i nasilnom homofobijom, ali i o razlikama u svojim osjećajima na zagrebačkom Pride-u. S obzirom da nisu bile odgovorne za organizaciju mogle su odlučiti o stupnju svoje uključenosti: hodati s 'paradom' ili ne. Bile su tu kao 'podrška' i mogle su se više koncentrirati na svoje vlastite osjećaje. Ljilja[11] je eksplicitna o svojim različitim doživljajima ova dva Pride-a: – Ja sam tu (na zagrebačkom Pride-u) više mogla da se usmjerim na sebe, na svoja osećanja, na svoju nekakvu bezbednost, ako ćemo baš i o tome. Tako da u tom smislu je ona bila drugačija, osećanja su mi bila drugačija. Ja sam recimo na Paradi u Zagrebu u jednom trenutku imala neverovatan, ali neverovatan, osećaj ponosa – nešto što nisam uspela u Beogradu da doživim, nešto što nisam stigla. (…) A ovde sam mogla da budem samo usmerena na sebe i užasan, užasan jedan ponos (Ljilja 2003).

(…) Pripovjedajući o svojim očekivanjima (intervjuisane) od

10 Teza je napisana u svrhu delimičnog ispunjenja uslova za magistriranje na Srednjoevropskom univerzitetu, Odsek za rodne studije u Budimpešti

11 Misli se na Ljiljanu Živković

zagrebačkog Pride-a, pokrivaju širok raspon emocija – od osjećaja 'euforije', uzbuđenja, radoznalosti i sreće uzrokovanih mogućnošću održavanja prvog Pride-a u povijesti Hrvatske, do drugog ekstrema osjećaja 'depresije', straha i skeptičnosti uzrokovanih nesigurnošću njegovog uspjeha. Važno je primijetiti kako se intervjuirane žene, dok govore o svojoj zabrinutosti za sigurnost sudionika/ca zagrebačkog Pride-a, konstantno osvrću na događaje beogradskog Pride-a što također pokazuje u kolikoj je mjeri relativan uspjeh zagrebačkog Pride-a bio konstruiran na lekcijama koje su naučene iz iskustava beogradskog Pride-a. Također, važni su i glasovi tri žene iz Beograda koje su sudjelovale u zagrebačkom Pride-u koji svjedoče o teškoćama svojevoljnog suočavanja s déjà vu-om homofobne agresije i koji govore o svojim 'realističnijim' očekivanjima od zagrebačkog Pride-a drukčijim tonom nego što smo čuli u prethodnom poglavlju. (…)"

NA POZIV ORGANIZATORKI I ORGANIZATORA ZAGREB PRAJDA DEVET AKTIVISTKINJA LABRISA PRISUSTVOVALO JE PRVOJ PARADI PONOSA U ZAGREBU, ODRŽANOJ 29. JUNA 2002. GODINE. U PROCESU PLANIRANJA PARADE LABRIS JE, KAO JEDAN OD ORGANIZATORA PRVE PARADE U BEOGRADU, KONSULTOVAN OKO STRATEGIJE BEZBEDNOSTI OVE MANIFESTACIJE, KAKO SE SCENARIO IZ BEOGRADA 2001. NE BI PONOVIO.

A Kris Korin, dugogodišnja podržavateljica Labrisa iz Glazgova, u tekstu „Ponosom protiv predrasuda" objavljenom u dvobroju Labris novina 14–15[12], o prvoj paradi ponosa u Zagrebu piše:

„(…) Za razliku od dešavanja u Beogradu 2001, fašisti nisu uspeli da učesnicima/ama unište Dan ponosa i cela manifestacija je

Labrisice na Zagreb prajdu, 2002.

12 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 44

sadržala mnoge momente sreće i slavlja. Poseban momenat je bio prisustvo aktivistkinja sa prošlogodišnjeg beogradskog prajda, kao i onih iz Slovenije i Bosne i Hercegovine koji/e su došli/e da pokažu solidarnost. (…)“

Organizatorke konferencije „Jednakopravno državljanstvo“: Nataša Sukič, Nataša Velikonja i Tatjana Greif

Nakon parada u Zagrebu i Ljubljani, već u septembru 2002. godine (od 12. do 14), lezbejske aktivistkinje iz država bivše Jugoslavije okupile su se na konferenciji „Jednakopravno državljanstvo“ u Ljubljani u organizaciji lezbejske organizacije ŠKUC-LL , a u saradnji sa Mirovnim institutom Ljubljana.

Skup je okupio 40 pojedinki i predstavnica organizacija iz Srbije – Labris Beograd i Lambda Niš, iz Hrvatske – Lori Rijeka i Kontra Zagreb, iz Slovenije – ŠKUC-LL Ljubljana, Kosova – LP Priština i iz Makedonije. Glavni cilj susreta je bio razmena informacija, iskustava i znanja, dalji razvoj strategija zajedničkog delovanja, kao i evaluacija radne platforme, usvojene na prethodnom skupu u Rovinju 2001. godine. Učesnice su analizirale položaj lezbejki u društvu, državi, porodici, zakonodavstvu. Poseban akcenat na skupu stavljen je na pitanje zakonskih promena, načina delovanja lezbejskih NVO i odnosa medija prema pitanju lezbejstva.

„(…) Regionalna lezbejska mreža osnovni oblik povezivanja lezbejskih NVO sa područja bivše Jugoslavije. Grupe i pojedinke (aktivistkinje), članice mreže obavezuju se na međusobnu saradnja, podršku i solidarnost, u vidu zajedničkog cilja: ukidanje diskriminacije, jednaka ljudska i civilna prava lezbejki. Taj cilj ćemo postići na osnovu razmene informacija, iskustava i transferom znanja. Redovna i kvalitetna komunikacija omogućena je posebnom mailing listom za članice Regionalne lezbijske mreže. Po potrebi ustanoviće se ad hoc koalicija. Ad hoc koalicija je način efikasnog reagovanja u slučaju vanrednih okolnosti ili potreba; na predlog članice mreže inicira se zajednička akcija. (…)“, stoji u završnom dokumentu skupa.

Dokumentom su definisani i zahtevi vladama zemljama sa prostora bivše Jugoslavije:

„Ovim dokumentom jednoglasno tražimo od Vlada u pojedinim zemljama promenu sledećih zakona: Ustav mora eksplicitno zabraniti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Kazneni zakon mora eksplicitno sankcionisati kršenje ljudskih i civilnih prava LGBT osoba u svim pogledima, koje se odnose na njihov status ili okolnosti. Porodično pravo mora uvesti promene u vidu zaštite partnerskih veza istopolnih osoba, uključujući i pravo sticanja državljanstva, ako je jedna od partnerki strana državljanka. Zakoni na području roditeljskih, usvojiteljskih i reproduktivnih prava moraju omogućiti jednaka prava za sve žene, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili na bračni status. Škola i obrazovanje moraju uvažavati pravo svakog državljana na korektne i neutralne informacije o homoseksualnosti. Mediji su odgovorni za stvaranje javnog mnjenja o marginalizovanim grupama u društvu.

Apelujemo na sve države u regiji da uspostave mehanizme za implementaciju jednakih prava za istopolno orijentisane žene na svim područjima života i rada. (…)“[13]

Dalje se u tekstu zaključuje da u prethodnoj godini nije došlo do značajnih promena, osim u Hrvatskoj, koja je pokrenula

13 Lezbejske novine Labris, godina IX, broj 14–15, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 3

Učesnice konferencije „Jednakopravno državljanstvo", Ljubljana, 2002. (sleva na desno) Igbale Rugova, Biljana Stanković, Zoe Gudović.

više zakonskih predloga, i da nijedna država sa prostora bivše Jugoslavije nije zakonski uredila partnerske odnose u istopolnim zajednicama. Cilj delovanja mreže je i osnaživanje novih lezbejskih grupa.

Prisutne na skupu iznenadila je neprijatna vest o smrti Žarane Papić[14] (1949–2002), sociološkinje-antropološkinje, jedne od osnivačica feminističkog pokreta u Jugoslaviji i suosnivačice beogradskog Centra za ženske studije (1992), feministkinje koja se izjašnjavala kao politička lezbejka – podržavateljica lezbejskog i gej pokreta u Srbiji.

Pored više seminara i konferencija kojima su tokom godine prisustvovale predstavnice Labrisa (Srcem do mira, Tuzla, Letnja feministička škola, FILONUS, Letnja škola, JAZAS, Različitosti i tolerancija, NANSEN itd.), održan je i Kamp za mlade LGBT osobe, od 7. do 11. avgusta. Kamp posvećen afirmaciji coming out procesa kod mladih LGBT osoba organizovala je grupa New Age

14 http://www.zenskestudie.edu.rs/biblioteka/legat-zarane-papic

Rainbow iz Novog Sada. Kroz radionice (na kojima su učesnici/ce govorili/le o svojim dobrim i lošim coming out iskustvima), igre i panel diskusije, učesnici/ce su ustanovili da se mladi u procesu coming outa susreću sa brojnim psihološkim problemima, kao i sa predrasudama i homofobijom koja vlada u zemljama iz kojih dolaze.

Tema kampa bila je i pronalaženje načina kojima bi se senzibilisala javnost o ovom osetljivom problemu – coming outu. Na kampu su učestvovali aktivisti i aktivistkinje iz: Legebitra – Slovenija, Kontre i Lori – Hrvatska, Mađarske, Rumunije, New Age Rainbowa – Vojvodina, Labrisa i Lambde – Srbija.

Kampu je prisustvovala Vedrana Veličković, dok je na IGLYO konferenciji, čija je Labris članica, organizaciju predstavljala Zorica. Tema konferencije bila je tretiranje lezbejske i gej populacije u školstvu, a održana je u Ljubljani od 17. do 20. januara.

Na nivou D.P. mreže tokom godine sprovedeno je više zajedničkih javnih inicijativa, kao što je obeležavanje Međunarodnog dana borbe protiv AIDS-a tribinom u Centru za kulturnu dekontaminaciju u organizaciji Gejtena – LGBT, Centra za novo pozorište i igru – Cenpi, Sigurnog pulsa mladih – SPY, a uz podršku Labrisa i radne grupe Kvirija. Članice mreže učestvovale su i u organizovanoj akciji povodom Svetskog dana ljudskih prava (10. decembar) i u akciji deljenja propagandnog materijala povodom obeležavanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, dok je Međunarodni dan ponosa, 27. jun, obeležen koktelom uz prisustvo zvanica iz nevladinog sektora i osoba iz LGBT zajednice u prostorijama Labrisa.

U želji da domaće i inostrane relevantne nevladine organizacije informiše o svom delovanju u prethodnoj godini, grupe članice D.P. mreže sastavile su zajednički izveštaj o radu svojih organizacija i distribuirale ga početkom godine.

O dinamici saradnje na nivou mreže govori nam podatak objavljen u izveštaju 2003. godine, da je održano 30 sastanaka od oktobra 2001. do decembra 2002. godine, a da su se u koordinaciji radom mreže smenjivali Labris i Kvirija.

Iako neformalnog karaktera, članice mreže u aprilu rade analizu spoljnjeg konteksta i određuju misiju mreže:

„Mi smo mreža LGBT organizacija i pojedinaca/ki koja utiče na sve nivoe društva radi prihvatanja LGBT egzistencije, priznavanja prva na različitu seksualnu orijentaciju kao jednog od osnovnih ljudskih prava, i iskorenjivanja nasilja i diskriminacije nad LGBT osobama."

Jedan od ciljeva D.P. mreže bila je podrška osnivanju novih LGBT inicijativa i grupa. U aprilu data je podrška osnivanju nove LGBT grupe u Nišu, Lambde – Centra za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i kvir kulture, što je podrazumevalo ogranizovanje radionica, prosleđivanje informacija i edukativnih i informativnih materijala.

Takođe u aprilu sprovedena je i evaluacija Prve parade ponosa, kao i strateško planiranje naredne, uz podršku Tanje Ignjatović, aktivistkinje Autonomnog ženskog centra iz Beograda.

Mreža radi i na razvijanju saradnje sa NVO za ljudska prava i tokom godine organizuje više važnih sastanaka. Jedan od niih je sastanak sa Fondom za humanitarno pravo, a povod je bio rad na Predlogu ustavnog zakona protiv diskriminacije Instituta za uporedno pravo.

Prethodne godine mreža je reagovala na izdvojeno mišljenje dr Zorice Radović i dr Slobodana Samardžića u vezi sa zabranom diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, koje se našlo u predlogu novog Ustava Srbije Beogradskog centra za ljudska prava.

Dr Zorica Radović i dr Slobodan Samardžić, kao deo nezavisne grupe eksperata koja je radila na ovom predlogu, mišljenja su da seksualna orijentacija pripada najintimnijoj sferi i stvar je pojedinca, i kao takva spada u zaštićena prava na privatnost, tj. da seksualni afiniteti i izbori na taj način ne smeju postati predmet bilo kakve javne rasprave.

„Zato, oni smatraju da se ovo pravo građana najbolje štiti ako se zadrži u sferi privatnosti u koju, po njihovom mišljenju, po prirodi

stvari pripada. (…)“[15]

U februaru 2002. godine za Nedeljni telegraf načelnik Odeljenja za kontrolu zakonitosti beogradskog SUP-a Miroslav Milošević izjavljuje da će „očistiti policiju od narkomana, kriminalaca i homoseksualaca“.

Saopštenje je poslato medijima, kao i domaćim i inostranim organizacijama. Usledila je reakcija MUP-a u kojoj se kaže da je novinar Nedeljnog telegrafa reč ”homoseksualci“ sam dodao izjavi.

Na nivou D.P. mreže (decembra) pokrenuta je inicijativa za osnivanje pravnog tima mreže uz podršku Marijane Savić,[16] saradnice Labrisa, kako bi se obezbedila bliža saradnja sa organizacijama za ljudska prava, lobiranje za zakonske izmene, praćenje slučajeva diskriminacije i njihovo zastupanje, kao i veća prisutnost u medijima. Pravni tim je trebalo da čine dva predstavnika Gejtena i predstavnica Labrisa.

Inicijativa nezavisnih aktivistkinja i aktivista Gejrila, u novembru 2002. godine, privukla je pažnju medija akcijom ispisivanja grafita afirmativnog sadržaja u Beogradu.

Nina Đurđević Filipović se priseća ove inicijative:

„Akcije su krenule iz druženja. Prvo smo svi izlazili zajedno i družili se, a zatim smo krenuli da pričamo o tome šta mi možemo aktivistički da radimo. Nismo mislili na pisanje projekata, osnivanje organizacija i slično, već više na neke ad hoc akcije, izražavanje stava, podizanje vidljivosti i izražavanje bunta protiv homofobičnih, mizoginih, nacionalističkih stavova kojima smo bili preplavljeni iz medija i u svakodnevici. Odmah nam je naravno palo na pamet grafitiranje – direktno je, poruka je jasna i dostupna svakome ko prođe, i ne zahteva velika materijalna sredstva. Okupljali bi se naveče, mahom u lokalnoj kafani kod Cvetnog trga – ‘Zona Zamfirova’ i kretali odatle. Pisali smo poruke tipa ‘gej je ok’ i takve stvari – pozitivne poruke. Grafitirali bismo preko nacionalističkih grafita. Sećam se da je na zgradi ginekološke bolnice u Narodnog fronta bio ispisan grafit protiv abortusa –

15 http://gayecho.com/aktivizam.aspx?id=3221#.Va9viqSqqko

16 Marijana-Maja Savić, aktivistkinja, dugogodišnja saradnica Labrisa, direktorka NVO Atina

taj sam puna srca preškrabala. Imali smo dogovor da nećemo grafitirati po izlozima prodavnica i po sličnim mestima. Grafit je ipak pao na postolje Spomenika knezu Mihailu (aka. 'kod konja') na Trgu Republike. Za to smo rezonovali da je bitno da imamo neki simbolični 'povratak' LGBT zajednice na Trg Republike, gde smo brutalno napadnuti 2001. na prvoj Paradi ponosa. Posebno mi je drago ocilo koje je prerađeno sprejom tako da od gornja dva ćirilična 'S' napravljen dupli muški znak, a od donja dva 'S' dupli ženski.

Akcija grafitiranja je trajala možda oko mesec dana. Učestvovalo bi nas od petoro do desetoro kad god bismo izlazili. Bilo je i žena i muškaraca. Išli bismo u jednoj ili više grupa. Okupili bismo se uveče u kafani a zatim u kasnijim satima, kad već ima manje ljudi na ulicama, išli i grafitiali. Osobe u grupi su se menjale, nekad nas je bilo i preko petnaestoro, čini mi se. Svaka akcija je rađena o ličnom trošku i u slobodno vreme – većina nas je ili imala poslove ili smo išli na fakultet.

Gejrila u Beogradu

S obzirom na to da smo grafite pisali u centru grada i da smo bili baš vredni, medijima nije trebalo puno vremena da se zakače za priču i počnu da izveštavaju o tome, dodatno dižući vidljivost. Nekoliko nas je anonimno dalo izjave i intervjue. Nismo želeli da uplićemo organizacije u celu akciju jer bi se loše odrazilo na iste

– grafitiranje je ipak ilegalno.

Onda su došli predsednički izbori i osmislili smo način kako da iskoristimo priliku i, ne samo dodatno da dignemo vidljivost, već i da nađemo način da se isti predsedički kandidati oglase po pitanju LGBT prava u državi. Napravili smo dil sa lokalnom aktivističkom štamparijom da volontiramo za izradu postera na kojima je okvirno bilo i ispisano to pitanje kandidatima – koji je vaš stav povodom LGBT prava? Koliko se sećam, bilo je i neka procena koliko ima LGBT građana/ki u državi, te da smo i mi glasači/ce. Jednostavno urađeno, u dve boje (bela i plava). Odradili smo štampu u štampariji i oblepili ceo centar. Mediji su i o tome izvestili. Na kraju smo pozvali sve LGBT osobe da na izborima prekriže imena kandidata i napišu 'gejrila' ili tako nešto zato što nijedan kandidat ne podržava eksplicitno prava LGBT osoba.

Nakon akcije oko predsedničkih izbora ja nisam više učestvovala u grafitiranju, iako se nastavilo još neko vreme."

Jedan od medija koji je izveštavao o ovoj akciji su i Večernje novosti. Tekst pod nazivom Ge(j)rila u akciji[17] počinje rečima:

„(…) U jeku političkih grafita, koji obrađuju predsedničke izbore, haško suđenje i optužnice, na gradskim fasadama osvanuli su novi slogani. Poslednjih nekoliko dana, Beograđani primećuju upadljive zidne parole: 'Gej je O.K.', 'Gejrila' ili 'Gej republika'. (…)"

Ovim povodom izjave su dali Vlada Milošević iz Gejtena:

„(…) Mi ćemo uskoro krenuti sa medijskom kampanjom, u vidu bilborda, džinglova i spotova. Poruke na fasadama radi urbana gej-gerila! Potez je efektan. Dobro je da se što više priča o tome, da se privuče pažnja i uzdrmaju stvari u našem gradu – kaže naš sagovornik iz 'Gejtena' i dodaje da su sličan efekat nedavno postigli grafiti organizacije 'Obraz', inače ljutih protivnika gej-populacije", i Ljiljana Živković ispred Labrisa: „Poruke daju akcenat vidljivosti gej i lezbijske egzistencije, a sa druge strane jačaju identitet ovih populacija. Imamo situaciju da je grafit 'Gej je O.K.' ispisan sa

17 http://www.gay-serbia.com/press/2002/02-11-19-vecernje-novosti/index.jsp?aid=511

jedne, a sa druge – ime jednog od predsedničkih kandidata, koji još nije shvatio sadržaj ovog grafita. (…)“

U istom tekstu možemo pročitati i suprotno mišljenje, u ovom slučaju stav Zorana Hamovića, izdavača i sociologa kulture, koji ove grafite smatra provokacijom:

„Gej grafiti nisu originalni. Slogani su preuzeti iz političkih, postojećih grafita, čija je struktura zgodna za promenu sadržaja. Ovde se izražava vrsta potisnutog osećanja, potreba da se grupa sa margine, projektuje u sferu javnog interesovanja. Provokacija je veća kada je u pitanju gej populacija i upravo je to i cilj. Kako god javnost reaguje, pobeda onih koji ispisuju poruke je veća. Dokle god traje javna rasprava, dotle je gej populacija u fokusu pažnje. Mislim da je gej sklonost intimna stvar i da nema potrebe da dobije javnu opciju.“

Praksa suočavanja različitog mišljenja po pitanju LGBT prava dugo će se još primenjivati u štampanim i elektronskim medijima u Srbiji, što nije bio slučaj u izveštavanju o pravima ili položaju nekih drugih manjinskih grupa. Za suprotstavljeno mišljenje često su se pitali predstavnici Pravoslavne crkve i ultradesničarskih grupa. Od ovih drugih, kako su im mediji otvarali prostor, javno su se mogli čuti i pozivi na linč LGBT populacije.

Iako se medijska slika po pitanju LGBT osoba ne menja značajno, primetan je porast prisustva LGBT aktivistkinja i aktivista u medijima, što dovodi i do značajnog povećanja broja novih žena koje se obraćaju Labrisu, jer su informacije o radu organizacije dobile ovim putem.

Labris, samo tokom juna meseca 2002. godine, beleži gostovanja svojih aktivistkinja na Radiju 202, u emisiji Strah od pletenja; na TV Studio B u dnevnoj seriji o kulturi „Ćirilov“ autora Jovana Ćirilova, u kojoj pored Štefe Markunove gostuju Zorica Jevremović, intermedijalna teoretičarka, Sunčica Vučaj, aktivistkinja Centra za devojke Beograd, i Biljana Maletin, aktivistkinja Glasa razlike; na TV B-92 26. juna prikazana je emisija „Stop nasilju. Žene za život bez nasilja “ u kojoj se govoriti o nasilju i diskriminaciji nad lezbejkama, a govorile Lepa Mlađenović, Štefa Markunova i Tatjana Pavlović Križanić; dok na panel diskusiji, u organizaciji Bete, o pravilnom informisanju medija o pravima i delovanju

marginalizovanih grupa u ime Labrisa govori Lepa Mlađenović.

I pored toga što Labris prepoznaje značaj medija u senzibilisanju javnosti, ipak pravi selekciju među štampanim medijima za koje neće davati izjave zbog nekorektne saradnje. Mediji temi i dalje pristupaju senzacionalistički, a trend iz 90-ih da intervjue ilustruju pornografskim fotografijama i navode nešto što tokom razgovora nije rečeno u pojedinim medijima se nastavlja.

U februaru 2002. Labris objavljuje prvi broj pres-klipinga, kao rezultat praćenja dva dnevna lista – Danas i Blic, i dva nedeljnika – NIN i Vreme, za period 1. februar 2001–31. jul 2002. godine. Labrisov pres- kliping koristi kao jedan od metoda za analizu prezentacije lezbejskih i gej prava u štampanim medijima, kako bi se na osnovu podataka izabrali načini za senzibilisanje opšte javnosti o lezbejskoj i gej egzistenciji.

Izveštaji se distribuiraju putem interneta, odnose u biblioteke ženskih grupa, NVO za ljudska prava, gej i lezbejske grupe, i šalju redakcijama novina čiji rad se prati.

Iz izveštaja za ovaj period vidi se da je Blic objavio najveći broj tekstova – 28, Danas upola manje – 14, dok nedeljnici imaju neznatan broj objava – NIN tri i Vreme dve izjave. Analiza tekstova pokazuje da 13 tekstova ima direktnu političku poruku o lezbejskim i gej pravima, ličnim pričama poznatih svetskih ličnosti se bavi 19 tekstova, a iz inostranih medija preuzeto više od polovine tekstova – čak 29.

Prvog novembra 2002. godine Labris je pokrenuo jednogodišnji projekat „Edukacija ženskih NVO iz Srbije i Vojvodine o lezbejskim ljudskim pravima“, koji je uključio devet ženskih grupa: iz Beograda – Centar za devojke, Gea, Dečji romski centar, Glas razlike i … Iz kruga; iz Niša – SOS telefon, Centar za devojke, Ženski prostor; i iz Novog Sada – Ženske studije.

Projektom je u prvoj fazi obuhvaćeno šesnaest predavanja: Zakonska regulativa homoseksualnosti kod nas i u svetu (Uporedno pravo), dr Zorica Mršević; Zakonska regulativa homoseksualnosti u Srbiji, Tatjana Pavlović Križanić; Psihološki aspekti lezbejstva, Ana Todorović; Sociološki aspekti lezbejstva, Marija Babić; Istorija lezbejskog pokreta, Lepa Mlađenović; Homofobija i diskriminacija nad lezbejkama, Dušica Popadić;

Jezik i terminologija lezbejstva, Svenka Savić.

Druga faza obuhvata seriju od deset edukativnih radionica: Homofobija, Sunčica Vučaj; Lezbejska egzistencija, Dušica Popadić i Ljilja Bogavac; Coming out, Radenka Grubačić i Nina Đurđević Filipović; Odnos roditelja prema GL detetu, Lepa Mlađenović; dok treća faza pokriva seriju kreativnih radionica i filmskih projekcija o diskriminaciji, homofobiji, nasilju nad lezbejkama i lezbejskoj egzistenciji. Zoe Gudović i Biljana Stanković Lori, osnivačice Act Women, aktivističkog pozorišta, vodile su jedan deo kreativnih radionica.

Ciljevi projekta su: podizanje svesti ženskih NVO iz pomenutih gradova o lezbejskim ljudskim pravima i lezbejskoj egzistenciji, podsticanje ženskih NVO na zajednički rad na promociji lezbejske egzistencije i vidljivosti, edukacija o istoriji lezbejskog pokreta, lezbejskim pravima i zakonskoj regulativi homoseksualnosti kod nas i u svetu, homofobiji i diskriminaciji nad lezbejkama i različitim aspektima lezbejstva, i rad na zajedničkom promotivnom materijalu.

Predavanje Svenke Savić u prostorijama Ženskih studija Novi Sad

Ovo je prvi Labrisov projekat okrenut ka spolja, odnosno ka drugim organizacijama i članicama tih organizacija, što je bio

bitan strateški pomak za Labris. U narednim godinama Labris će ovaj projekat proširiti na rad sa nevladinim organizacijama za ljudska prava, medijima i vladinim institucijama, a aktuelan je i danas.

Koordinatorke programa su bile Nina Đurđević Filipović, Zorica R. i Radenka Grubačić.

Sve aktivnosti u Beogradu održavaju se u Labrisovim prostorijama, u Novom Sadu u prostorijama Ženskih studija i u Nišu u prostorijama Centra za devojke i Ženskog prostora.

LABRIS JE POKRENUO JEDNOGODIŠNJI PROJEKAT EDUKACIJA ŽENSKIH NVO IZ SRBIJE I VOJVODINE O LEZBEJSKIM LJUDSKIM PRAVIMA. OVO JE PRVI PROJEKAT OKRENUT KA DRUGIM ORGANIZACIJAMA I ČLANICAMA TIH ORGANIZACIJA, ŠTO JE BIO BITAN STRATEŠKI POMAK. U NAREDNIM GODINAMA LABRIS ĆE OVAJ PROJEKAT PROŠIRITI NA RAD SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA ZA LJUDSKA PRAVA, MEDIJIMA I VLADINIM INSTITUCIJAMA A AKTUELAN JE I DANAS.

Dvadeset četvrtog decembra 2002. godine održane su projekcija dokumentarnog filma i tribina Diskriminacija nad marginalizovanim ženskim grupama – nasilje nad lezbejkama, koje su organizovane uz podršku Ljiljane Gaković[18], autorke istoimenog projekta, i Doma omladine Beograd.

Učesnice tribine Diskriminacija nad marginalizovanim ženskim grupama – nasilje nad lezbejkama, Ljiljana Gaković, Lepa Mlađenović i Tatjana Pavlović Križanić.

18 Ljiljana Gaković, feministkinja, dugogodišnja aktivistkinja za ženska i ljudska prava.

Nakon projekcije filma održana je tribina na kojoj su govorile Tatjana Pavlović Križanić (iz Fonda za humanitarno pravo) o zakonskog regulativi, Tanja Ignjatović (iz Autonomnog ženskog centra) o nasilju kao instrumentu kontrole, psihološkinja Ana Todorović o uticaju diskriminacije na lezbejski identitet i Lepa Mlađenović o radu Labrisa.

Krajem godine dolazi do promena u sastavu radnog tima. Za administratorku u novembru angažovana je Jasmin P., na mesto Milene Z. U istom mesecu Tanja S. i Vesna D. odlaze iz Labrisa pod pretpostavkom da su prekršile politike rada organizacije.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

RADILE SMO NA PODIZANJU VIDLJIVOSTI LGBT POPULACIJE.

2003

PRVU MEDIJSKU KAMPANJU „ZAJEDNO RAZLIČITI“ OD 13. JANUARA DO 14. FEBRUARA 2003. GODINE LABRIS JE SPROVEO U SARADNJI SA GEJTENOM I KVIRIJOM, A UZ PODRŠKU DRUGIH LEZBEJSKIH I GEJ GRUPA ČLANICA D.P. MREŽE. PROJEKAT JE SPROVEDEN U BEOGRADU, NIŠU I NOVOM SADU, A KAMPANJA JE OBUHVATILA ŠTAMPANI MATERIJAL – PLAKATE, NALEPNICE I NOVOGODIŠNJE ČESTITKE, KOJE SU POSLATE SVIM VLADINIM TELIMA, POLITIČARKAMA I POLITIČARIMA, MEDIJIMA, NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA I POJEDINKAMA I POJEDINCIMA U SRBIJI I U INOSTRANSTVU – EMITOVAN JE RADIO-DŽINGL NA RADIJU 202, RADIJU B92 I CITY RADIJU, I SPOT NA TV B92, U TRAJA- NJU OD MESEC DANA.

Biljana Stanković i Zoe Gudović pred igranje predstave u Labrisu, 2003.

2003

Prvu medijsku kampanju „Zajedno različiti“ od 13. januara do 14. februara 2003. godine Labris je sproveo u saradnji sa Gejtenom i Kvirijom, a uz podršku drugih lezbejskih i gej grupa članica D.P. mreže.

Projekat je sproveden u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, a kampanja je obuhvatila štampani materijal – plakate, nalepnice i novogodišnje čestitke, koje su poslate svim Vladinim telima, političarkama i političarima, medijima, nevladinim organizacijama i pojedinkama i pojedincima u Srbiji i u inostranstvu – emitovan je radio-džingl na Radiju 202, Radiju B92 i City radiju, i spot na TV B92, u trajanju od mesec dana.

Ovom prilikom upućena su i pisma poziva na saradnju i podršku relevantnim nevladinim organizacijama i političkim partijama, uz podsećanje da su pripadnice i pripadnici LG zajednice i dalje društveno nevidljivi, izloženi fizičkom nasilju, te u svakom smislu zakonski gotovo nezaštićeni i diskriminisani u svim oblastima društvenog života.

„Smatramo da svi politički subjekti u javnom životu zemlje snose odgovornost za dosledno poštovanje ljudskih prava i sloboda i da je neprihvatljivo zanemarivanje potreba i prava čitave jedne grupacije građana i građanki.“[1]

Kako bi ispitali stavove ciljne grupe, organizatori su u vreme trajanja kampanje na sajtu Labrisa i sajtu gay-serbia postavili anketu kojom se ocenjivala vidljivost i efektnost medijske kampanje. Da je kampanja bila malo primećena, smatralo je 43,3 odsto učesnika ankete. Dok na pitanje: Kakav efekat je kod vas izazvala kampanja, 40 odsto je odgovorilo − učinila ponosnim/om, 31,7 odsto – ohrabrila me/ojačala me, 25 odsto – ostavila ravnodušnim/om, a kod 1,7 odsto – izazvala strah. Da kampanja nije ostvarila nikakav efekat u javnosti smatra 31,6 odsto, dok 30 odsto smatra da je uticala na senzibilisanje javnosti, a čak 23,3 odsto da je doprinela radikalizaciji javnosti.

U novembru 2002. godine, u vreme pripreme ove medijske

1 Arhiva Labrisa

kampanje, Gejten – LGBT je u ime D.P. mreže kontaktirao sa agencijom Netmedia, koja je odbila postavljanje plakata LGBT sadržine u Beogradu. Aktivisti/kinje D.P. mreže reagovali su na ovaj postupak, poslali saopštenje za javnost, obavestili NVO organizacije za ljudska prava i inostrane LGBT organizacije i dali intervjue povodom ovog ekscesa. O ovom događaju izašao je afirmativni članak u magazinu Svet, kao i u nedeljniku Vreme. Rastko Grujić tekst „Homofobija u Srba, pod zastavom duginih boja", koji je objavljen u nedeljniku Vreme, počinje upravo pričom o ovom slučaju:

„Na beogradskim bilbordima možete videti svakakve poruke – reklamiraju se uglavnom cigarete, automobili, tolerantne kravice, kozmetika. U vreme izbora i političari. Ponekad se može naići i na privatnu poruku kojom zaljubljeni i očigledno dobrostojeći muškarac izjavljuje ljubav ili čestita rođendan nepoznatoj dami. Jedina poruka sa bilborda koju sigurno niste videli ima kratak tekst – Zajedno različiti. Ne, taj bilbord nije negde dobro skriven – on jednostavno ne postoji.

Kampanju Zajedno različiti pokrenuo je Gejten LBGT – Centar za promociju prava seksualnih manjina. Njegovi aktivisti nedavno su se obratili beogradskoj marketinškoj agenciji Netmedia sa namerom da unajme njihove bilborde i postave plakate u beogradskim kafićima i restoranima. Gejten nije tražio nikakve posebne pogodnosti za kampanju homotolerancije, već je nameravao da plati punu ekonomsku cenu za tu vrstu oglašavanja. Ali, ne. Agencija je odbila saradnju jer ne želi da na bilo koji način bude povezana sa kampanjom za gej i lezbejska prava. Direktor Netmedije Ivan Todorović objasnio je da nije reč o homofobiji, već da je agencija sprovela mini-anketu i da ljudi koji vode te ugostiteljske objekte nisu želeli da izađu u susret Gejtenu. Po njegovim rečima, agencija je obavezna da pre svakog postavljanja plakata pita vlasnike kafića da li se slažu da se u njihovim objektima reklamira dotični proizvod. U Gejtenu, međutim, kažu da Netmedija nije htela da im izda ni bilborde na železničkoj i autobuskoj stanici, uz odgovor da agencija ne želi da stoji iza toga. (...)"[2]

PRVU MEDIJSKU KAMPANJU „ZAJEDNO RAZLIČITI" OD 13. JANUARA DO 14. FEBRUARA 2003. GODINE LABRIS JE SPROVEO U SARADNJI SA GEJTENOM I KVIRIJOM, A UZ PODRŠKU DRUGIH LEZBEJSKIH I GEJ GRUPA ČLANICA D.P. MREŽE.

PROJEKAT JE SPROVEDEN U BEOGRADU, NIŠU I NOVOM SADU, A KAMPANJA JE OBUHVATILA ŠTAMPANI MATERIJAL – PLAKATE, NALEPNICE I NOVOGODIŠNJE ČESTITKE, KOJE SU POSLATE SVIM VLADINIM TELIMA, POLITIČARKAMA I POLITIČARIMA, MEDIJIMA, NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA I POJEDINKAMA I POJEDINCIMA U SRBIJI I U INOSTRANSTVU – EMITOVAN JE RADIO-DŽINGL NA RADIJU 202, RADIJU B92 I CITY RADIJU, I SPOT NA TV B92, U TRAJANJU OD MESEC DANA.

2 http://www.gay-serbia.com/press/2003/03-01-20-pod-zastavom-duginih-boja/?aid=617

Organizacije i pojedinci sa kojima je kontaktirano su poslali reakcije na adresu Netmedije u kojima kritikuju ovakav postupak.

Letak za kampanju Zajedno različiti
Dizajn Aleksandar Maćašev, ilustracija Bojana D.

Labris nastavlja da objavljuje pres kliping izveštaje, nastale kao rezultat praćenja dva dnevna lista – Danas i Blic, i dva nedeljnika – NIN i Vreme; i u februaru objavljuje treći broj, kojim je obuhvaćen period od 1. avgusta 2002. do 31. januara 2003. godine. Početkom 2004. godine Labris kreće sa analizom većeg broja štampanih medija i objavljivanjem istraživačkih izveštaja od juna iste godine.

Iz prvog istraživačkog izveštaja „Gej i lezbejska populacija u dnevnoj štampi u Srbiji“,[3] u kome je obuhvaćen period od 1. jula do 31. decembra 2003. godine, a koji se tiče pisanja sedam informativnih dnevnih novina i dva nedeljnika o LG temama (Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic, Balkan

3 Gej i lezbejska populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, Priručnik za novinare i novinarke, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 100–125

i Kurir; Vreme i NIN), saznajemo da su tokom šest meseci u najtiražnijim informativnim novinama LG populacija i LG teme u proseku zastupljene u po jednom tekstu mesečno u nedeljnicima, i u po pet tekstova mesečno u dnevnim novinama, dok su ukupno objavljena 224 teksta.

Čak trećina pominjanja LG tema je uzgredna, a tekstovi u potpunosti posvećeni LG akterima i temama čine preostale dve trećine. I uzgredna pominjanja i tekstovi o LG najčešće se plasiraju u rubrikama o svetu, društvenim temama i zabavi (približno po četvrtina od ukupnog broja).

U većini slučajeva novine u kojima ima više tekstova o LG populaciji češće ih i pominju, što znači da postoji i veća uređivačka otvorenost i osetljivost za ove teme. Zanimljivo je da su u nedeljnicima, od kojih se očekuje više problemskih tekstova, gotovo polovina zastupljenosti tektova o LG samo uzgredna pominjanja, a celovit tekst se pojavljuje tek svakih mesec i po dana.

U slučajevima večernjih novina ili polutabloida – Večernje novosti, Blic i Glas javnosti, veća zastupljenost tekstova o LG populaciji od prosečne pre svega je posledica veće zastupljenosti tema iz oblasti zabave, šou-biznisa i kulture i svojevrsne „getoizacije“ LG populacije u ove oblasti.

Ogromna većina tekstova (dve trećine) spada u kategoriju malih, što znači da su u pitanju kratke vesti ili „zanimljivosti“, i sasvim retko LG teme dobijaju tretman ozbiljnog razmatranja u velikim tekstovima (nešto više od 10 odsto). Sliku o LG populaciji, prema tome, umnogome definišu uzgredna pominjanja i kratke, često i anegdotske, vesti.

Naslovi tekstova su uglavnom informativni, upućujući na događaj ili pojave o kojima je tekst, a oko jedne petine su interpretativni, metaforični, vrednujući. Među njima su i naslovi kao – „Visibabe u peder parkiću“, „Borba za tople glasove“, „Zbog homića srušili crkvu“, „Švarceneger pumpao mišiće za pederske porniće“. Oni više upućuju na vrstu uredničke intervencije nego na temu teksta.

Poreklo i autorstvo tekstova ukazuje da su tekstovi uglavnom domaći, oko tri četvrtine, a preostala četvrtina je preuzeta iz strane štampe. Tekstove uglavnom pišu novinari analiziranih medija, ali nije mali procenat ni nepotpisanih i specijalno naručenih priloga.

Ovi specijalno naručeni prilozi su posebno značajni za definisanje interpretativnog okvira i svaki medij pažljivo bira koje će autore pozvati na takvu saradnju. U analiziranom periodu to su bili Jovan Ćirilov, Ljubomir Erić, Jovo Toševski, Jovan Marić.

Iako pojedinačno dominantnu tematsku oblast čine „zabava, estrada, kultura" (skoro četvrtina), sve više tekstova posvećeno je značajnim političkim, pravnim i društvenim inicijativama vezanim za status LG populacije (skoro jedna petina). Odnos religije i LG populacije takođe je bio često obrađivana tema, pre svega povodom nekoliko značajnih događaja u svetu koji su temu učinili značajnom.

Veliki deo tekstova i dalje se bavi pitanjima odnosa prema LG populaciji, konfliktima, pitanjima zdravlja i oblastima u kojima je pojavljivanje LG populacije više „očekivano".

Samo u osam procenata u tekstovima se govori o LG organizacijama i njihovim aktivnostima koje temi daju politički ili društveni značaj.

Među izvorima informacija LG aktivisti čine samo oko 15 procenata, nešto malo više nego razni „neidentifikovani", i manje nego „naučnici i eksperti" ili razni drugi mediji. Veliki deo mišljenja o LG populaciji formiraju i mnoge „javne ličnosti" koje novine često pozivaju ili čija mišljenja prenose.

U petini svih tekstova LG populacija je u eksplicitno negativnom kontekstu, a u nešto većem procentu u pozitivnom (oko trećine tekstova). Važno je reći da su negativni tekstovi izrazito negativni, a pozitivni blaže pozitivni, čime se utisak o negativnosti ili ovoj vrsti uticaja na publiku pojačava.

U delu „Terminologija" navedena je najčešća i/ili najupečatljivija terminologija korišćena u objavljenim tekstovima. Od korektne terminologije najčešće su korišćeni termini: homoseksualci, istopolni parovi, lezbejke, gej, parovi istog pola, gej brakovi, seksualne manjine, lezbijke, seksualno različiti, gejofobija, istopolni brak; dok se od diskriminišuće, vrednujuće, omalovažavajuće terminologije koristi: nepederski homoseksualac, egodistoni homoseksualci, satansko zlo, nastranost, bolesna manifestacija, homoseksualizam, ružičasti lobi, pederi, gej dvopolac, pederska bajka, homovizija, lezbofil, pederi-zečevi, lezbače, lezbo-strast,

moralne spodobe, homići, lezbo-moda, pederski lobi, gej bludnici.

U martu mediji su izveštavali i o surovom ubistvu Merlinke (Vjeran Miladinović, 43)[4] u predgrađu Beograda. Merlinka je prvi javno deklarisani transvestit na prostorima bivše Jugoslavije. Šira javnost je pamti po ulogama u filmovima ”Marbleass“ i ”Lepe žene prolaze kroz grad“ reditelja Želimira Žilnika. Autorka je romana „Terezin sin“ (objavljen 2001. godine i dopunjeno izdanje 2002. godine).

Aktivistkinje Labrisa (Ljiljana Živković, Lepa Mlađenović, Radenka Grubačić, Maja Savić) tokom 2003. godine su dale više intervjua za domaće i inostrane štampane medije, a o Labrisu su bili zainteresovani da izveštavaju Danas, Ekspres politika, Slobodna Bosna, Politika, Nova Borba, Novi ekspres, NIN, Urbans – Novi Sad, Užička nedelja, Nacional, Vesti, Večernje novosti itd. Pored štampanih medija, Labris je prisutan i u elektronskim medijima, a jedno od gostovanja je bilo i na Radiju Novi Sad u emisiji Forum (15. maj 2003), u kojoj su govorili Nina Đurđević Filipović, Rada Grubačić i Atila Kovač. Tema emisije bila je razumevanje različitosti. Zatim sledi intervju za Radio Slobodna Evropa (7. jun, Lepa Mlađenović), kao i za Radio B92. Izjave za Glas Evrope i Radio BiH tokom novembra daje Maja Savić.

„Zbog vulgarnog, primitivnog i prostačkog jezika, punog mržnje i bezosećajnosti, kojim Milan Gutović iznosi svoja opažanja o ženama u emisiji ‘Ne može da škodi’ na TV Pink, kao i javne promocije govora mržnje i diskriminacije žena, Inicijativa protiv mizoginije u medijima (IPMM) podnela je juče tužbu protiv RTV Pink, glavnog i odgovornog urednika Željka Mitrovića i autora emisije Milana Gutovića”[5], saopšteno je na konferenciji za novinare održanoj dan ranije, 20. novembra 2003. godine.

O ovom slučaju izveštavalo je više medijskih kuća, kao i sama RTV Pink, koja je u svojim vestima naročit značaj u ovoj tužbi dala

4 Vjeran Miladinović Merlinka rođen je 1958. Poslednjih 30 godina živeo je na Kalemegdanu, u zgradi Narodne opservatorije, a posle u prostorijama Beogradskog planetarijuma i bio njihov nastojnik. Poznat je po tome da je bio jedan od prvih javno deklarirarnih transvestita u Beogradu, i da je o sebi govorio i u muškom i u ženskom rodu.

5 Danas, 21. novembar 2003.

Labrisu, prikazujući stranice iz zbornika „... Opet bih bila lezbejka“[6], uz izvinjenje gladaocima za ono što sledi. PR menadžerka RTV Pink Tatjana Vojtehovski Stevanov u izjavi za *Kurir*[7] *kaže:*

”Petnaesta organizacija na listi tužilaca je ‘Labris’, grupa koja se bori za lezbijska i ljudska prava. Ta organizacija koja se protivi mizoginim ispadima u medijima objavila je ‘Manifest p...e’, i u svom zvaničnom dokumentu dostupnom medijima tu reč iskoristila bezbroj puta.“

Tužbu je podnelo blizu 80 ženskih NVO iz SCG, među njima i Labris, ali RTV Pink je, kao i neki mediji ranijih godina, ovu inicijativu pokušao da diskredituje koristeći delovanje organizacija za LGBT prava i time dovodeći u pitanje moralni čin cele akcije.

Labris je sa svog sajta privremeno skinuo linkove koji bi eventualno mogli da budu iskorišćeni za loše prezentovanje rada grupe i čitave kampanje protiv mizoginije, kao i radi sigurnosti žena čija imena se pominju.

U saradnji sa holandskom novinarkom Mone Slingerland, dopisnicom holandskih novina Het Parool za Balkan, Labris je organizovao radionicu za aktivistkinje i aktiviste LGBT grupa iz Beograda, Novog Sada i Niša iz oblasti rada sa medijima. Edukativna radionica o pisanju saopštenja za javnost i načinima komunikacije i saradnje sa medijima pod nazivom „Kako zavesti medije“ održana je 3. juna 2003. godine, u Labrisovoj kancelariji, i bila je namenjena onima koje/ji imaju iskustva u radu sa medijima ili ga tek stiču.

Labris tokom godine nastoji da uvede dve nove aktivnosti u rad sa zajednicom. Jedna je okupljanje mama i sestara lezbejki, koja nije imala odjeka, iako je nekoliko mama posetilo Labris od otvaranja kancelarije, 2001. godine, a druga su organizovani izleti, besplatni ili uz minimalnu participaciju učesnica. Prva destinacija je bila Fruška gora (septembar), a labrisicama se pridružio i veći broj

6 … opet bih bila lezbejka, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2001.

7 Kurir, 21. 11. 2003.

lezbejki iz Novog Sada i okoline, kao i iz drugih gradova Srbije. Izleti za lezbejke će se organizovati i u narednim godinama, dok će prva PFLAG[8] grupa biti osnovana tek 2014. godine.

U oktobru Labris uvodi i novu uslugu, onlajn psihološko savetovalište za lezbejke, koje pokreće sa ciljem psihološke podrške lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a koje vodi psihološkinja Dušica Popadić. U Savetovalište putem imejla (veb-savetovalište) javilo se preko 150 lezbejki i biseksualnih žena za nepune tri godine. S obzirom na to da je veliki procenat bio zainteresovan i za mogućnost ličnog susreta sa terapeutkinjom, u aprilu 2006. godine ova usluga je proširena, i time je korisnicama omogućena kontinuirana psihološka podrška. Godine 2006. Labris će štampati i brošuru „Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji" kao jedan od trogodišnjih rezultata rada Savetovališta.

Početkom godine redizajniran je Labrisov sajt i uvode se nove rubrike, a timu se, pored prevoditeljki, autorki tekstova i koordinatorke, priključuje nova aktivistkinja Dijana Matijašević na poziciji administratorke sajta.

PSIHOLOŠKO ONLAJN SAVETOVALIŠTE ZA LEZBEJKE I ŽENE DRUGAČIJE SEKSUALNE ORIJENTACIJE OD HETEROSEKSUALNE LABRIS JE POKRENUO U OKTOBRU 2003. GODINE.

Redovnim slanjem informacija preko imejl-konferencije Labris informiše zajednicu i o novim knjigama i filmovima sa lezbejskom i gej tematikom, koji se mogu nabaviti u Srbiji ili pozajmiti u Labrisu.

Biblioteka je ove godine bogatija za oko 60 novih naslova, i to samo na engleskom jeziku. Ženska mreža istok-zapad (NEWW) iz Njujorka poslala je knjige iz oblasti književnosti, istorije LG pokreta i sociologije, takođe knjige je slala i Marta Druri[9] iz Amerike, dugogodišnja podržavateljica Labrisa, direktorka porodične fondacije Heart end Hand Fund.

Marta je Labris posetila početkom septembra i ovom prilikom sa njom je došla i njena prijateljica Keri Lobel, priznata američka aktivistkinja za ženska i LGBT prava koja je održala radionicu o prikupljanju sredstava od pojedinaca (fandrejzing). Radionica je u Labrisu okupila veliki broj aktivistkinja ženskih grupa i saradnica Labrisa, koje su tu mogle da nauče tehnike prezentovanja

8 Skraćenica PFLAG u prevodu znači: roditelji, porodice i prijatelji lezbejki i gejeva

9 http://kerrylobel.typepad.com/heart_and_hand_fund/about-marta-drury.html

ideja za koje su prikuplja novac. Keri je od prisutnih prikupljala sredstva za rad Labrisa, dok je sakupljen novac duplirala ličnom donacijom. Keri je tokom boravka u Beogradu održala i predavanje „Feministički odgovor politici diskriminacije“, takođe u Labrisovim prostorijama.

Labris u svojim prostorijama 12. februara 2003. godine obeležava rođendan kojem prisustvuju saradnice/ci i prijateljice/lji. Upriličen je kulturni program – promocija Štefičine knjige poezije „Žene na ribarskom ostrvu“, a slavilo se uz numere klasične muzike u izvođenju saradnica Labrisa Ivane B. i Jelene M. Narednih godinu dana Labris uz podršku saradnica za rad sa lezbejskom zajednicom sprovodi raznovrstan društveno-socijalni program. Pored večeri za druženje, koje vodi više saradnica Labrisa, i u okviru kojih se igraju društvene igre, sluša muzika ili se vreme provodi u neformalnom razgovoru, organizovane su i kreativne radionice zdrave hrane koje vodi Mira J.

„KADA SAM SE 2002. GODINE PRVI PUT UPOZNALA SA RADOM LABRISA, BILA SAM ZATEČENA ČINJENICOM DA USRED PATRIJARHALNO-NACIONALISTIČKE SRBIJE POSTOJI SIGURAN PROSTOR U KOM LEZBEJKE MOGU DA SE SASTAJU I ZAJEDNO RAZVIJAJU. ČINILO MI SE NEOPHODNIM IMATI JEDNU TAKVU OAZU, A FONDACIJA 'HEART & HAND' JE IMALA TU PRIVILEGIJU DA PODRŽAVA LABRIS U NJEGOVOM DALJEM RADU.

ZNALA SAM, IZ SVOJIH PUTOVANJA PO REGIONU, DA SU ŽENE PREVAZILAZILE SVE GRANICE DA BI PODRŽALE JEDNE DRUGE U RADU I PRIVATNIM ŽIVOTIMA, BEZ OBZIRA NA POLITIKE RAZNIH VLADA, A LEZBEJKE SU ČINILE TO ISTO. ZA MENE JE TO BIO PREDIVAN AKT HRABROSTI I ODLUČNOSTI.“ (MARTA DRURI)

Sve aktivnosti, izuzev sporta u okviru koga su se članice lezbejske zajednice rekreirale u različitim sportskim disciplinama na Adi Ciganliji, odvijaju se u Labrisovim prostorijama.

Od društvenih aktivnosti organizovane su i projekcije filmova sa LGBT tematikom, ali i pozorišne predstave u izvođenju Fens teatra, kao i pozorišne radionice u izvođenju Masturbation group, o kojima je Zoe Gudović zapisala, nazivajući ova izvođenja u Labrisu Sobnim teatrom:

„Kad me Ljilja pozvala i pitala da li bih mogla crticu da napišem o tome šta je značaj rada, stvaranja, kreiranja autentičnih, neponovljivih performansa za Labris, trebalo mi je malo da se prisaberem i krenem da crtam tu crticu i vidim da li je ona dostigla kreaciju koja je ostavila neku promenu.

Posle rada na Lezbejskoj nedelji koja se desila u Somboru, gde smo Lenaje i ja imale pozorišnu radionicu samo za lezbejke, postalo mi je jasno da samo od teorije moramo da se vinemo i u praktično delanje. Radeći na osnaživanju tela i glasa, pronalazeći kroz proces rada koristeći pozorišne tehnike, stvarajući mesto gde žene ustaju, progovaraju, telom oslikavaju ili glasom slamaju zadate okvire kako treba da se ponašaju i čemu treba da se

Koncert u prostoru Labrisa

pokore, shvatile smo da je važno uvesti umetnost u rad grupe koja se bavi ljudskim pravima.

Kada je Lenaje otišla za Sloveniju prateći svoje srce, moje je ostalo da kuca u Beogradu. Ubrzo sam pozvala Lori i pitala je da li bi nastavila da radi sa mnom pozorišne radionice – ona je bila sjajna za ritam ja sam nastavljala da proučavam prostor i telo. Tokom rada na prostoru, telu, glasu, ritmu, nastala je i potreba da neke naše unutrašnje dileme iznesemo na videlo. Oformile smo grupu ACT women, koja je u startu delovala kao neformalna lezbejsko-aktivističko-teatarska grupa, kasnije je menjala svoju formu i ostala feminističko-aktivističko-teatarska grupa.

ACT women su u saradnji sa Labrisom stvarale i izvodile jedinstvene performanse koji su tematski bili prilagođeni ciljnoj grupi, a to su lezbejke. Otvarala su se pitanja coming out-a, ljubavi, radosti, ali i nasilja, odbačenosti, života u homofobiji, emancipaciji, destrukciji patrijarhata, masturbaciji, istopolnom partnerstvu, samohranim majkama, radnicama, ženama sa invaliditetom, nacionalnim manjinama, Romkinjama...

Tokom večeri druženja i stvaranja u Labrisu žene su mogle sa nekim temama da se identifikuju, da porazmisle, menjaju svoje načine ponašanja. Neke su nam prilazile i govorile kako ih je

osnažilo ovo iskustvo da hrabrije koračaju ulicom ili se ne stide. Umetnost pomera granice.

Margina je mesto na kome smo se i mi kao lezbejske umetnice pronalazile, sticale smo znanja i rad na raznim mestima učeći od velikih masterki. Bilo nam je bitno da to podelimo i pokažemo. Lori i ja smo nastavile i posle Labrisa da kreiramo performanse, nastupamo širom zemlje i osvajamo neke delove sveta, pokazujući upravo nedovoljnu prisutnost i priznatost feminističkih izvođačkih praksi, kao i lezbejske umetnosti. Iskustvo da otvorimo Oktobarski salon u Beogradu, zaplešemo u Odin teatru u Danskoj, pomutimo srca na festivalima u Sloveniji, Hrvatskoj, BiH, Beču, Barseloni, samo su neke od stanica do kojih je naša snaga doprla.

Sad smo i Lori i ja na nekim svojim stazama, lezbejska umetnost je živa, menja se, ide dalje, kao što i mi idemo dalje!”

Predstava Fens teatra u Labrisu

U saradnji sa predstavnicama drugih ženskih organizacija organizovan je niz radionica sa različitim temama: „Seksualno uznemiravanje među lezbejkama“, „Homofobija“ i „Diskriminacija unutar marginalizovanih grupa“, koje je vodila Sunčica Vučaj iz grupe Centar za devojke; „Lezbejska egzistencija“, koju su vodile

Dušica Popadić i Ljilja Bogavac iz organizacije Incest trauma centar; „Odnos: majka–ćerka“, Lepa Mlađenović, „Predrasude i diskriminacija nad lezbejkama“, Tanja Ignjatović; „Trgovina ženama“, Sandra Ljubinković i Jelena Đorđević iz organizacije Astra, i „Razumijevanje transrodnosti“, Jelena Poštić, aktivistkinja iz Zagreba. Saradnica Labrisa, doktorka medicine Vanja V. održala je dve radionice na temu ženskog zdravlja i polno prenosivih bolesti.

Za saradnice i aktivistkinje Labrisa organizovan je i seminar „Nenasilna komunikacija“, koji su vodile trenerice Dragana i N.Z., kao i susret sa Hanom Haker, kvir teoretičarkom iz Beča.

Članice zajednice prisustvovale su i predavanjima namenjenim ženskim NVO uključenim u Labrisov projekat „Edukacija“: „Homofobija i diskriminacija nad lezbejkama“, Dušica Popadić; „Psihološki aspekti lezbejstva“, Ana Todorović; „Zakonska regulativa homoseksualnosti u Srbiji“, Tanja Pavlović Križanić; „Istorija lezbejskog pokreta“, Lepa Mlađenović; „Sociološki aspekti lezbejstva“, Marija Babić.

U APRILU 2003. GODINE JE DONET ZAKON O JAVNOM INFORMISANJU REPUBLIKE SRBIJE, KOJI ČLANOM 38 ZABRANJUJE GOVOR MRŽNJE I PREMA OSOBAMA ISTOPOLNE ORIJENTACIJE.

Tokom 2003. godine predstavnice Labrisa učestvovale su na više značajnih regionalnih i svetskih LGBT konferencija, ali i na seminarima u organizaciji domaćih NVO. Od 28. maja do 1. juna održani su „Ekumenski crkveni dani“ u Berlinu, a na panelu „Realnost i uslovi života lezbejki hrišćanki u zemljama istočne Evrope“, održanom u amfiteatru Tehničkog fakulteta, govorila je predstavnica Labrisa Jasmina P.:

„Nakon našeg izlaganja žene iz publike su postavljale razna pitanja i diskusija je bila veoma živa i zanimljiva, a odnosila se uglavnom na naš lični stav o Crkvi i društvu u kome živimo, ali i na naša lična životna iskustva. Na samom kraju panela prikazan je i dokumentarni film sa gej parade održane juna 2001. godine u Beogradu ‘Ima mesta za sve nas’. Ovaj film sam ponela kao ilustraciju odnosa društva i Crkve prema nama lezbejkama. Film je izazvao veoma potresne reakcije među ženama u publici, a mnoge su i zaplakale. (...)“[10]

10 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 74

Jelena N.Č. učestvovala je na seminaru IGLYO „Overcoming homophobia“ u Budimpešti od 15. do 22. juna. Skup je okupio 35 predstavnica/ka omladinskih, studentskih i LGBT organizacija i nezavisnih aktivistkinja i aktivista, isto kao i na 17. po redu redovnoj godišnjoj IGLYO konfrenenciji pod nazivom „Pride in activism“ (Lisabon, 18–26. oktobar), koja je bila posvećena deljenju iskustava među aktivistima/kinjama koji dolaze iz različitih sredina, sa svojim političkim delanjem i shvatanjem prajda (u smislu ponosa) koji je vezan za njihov aktivistički rad. Konferenciji je prisustvovalo 30 učesnika i učesnica iz Nemačke, Letonije, Irske, Škotske, Slovenije, Švedske, Malte, Belgije, Mađarske, Srbije i Crne Gore, Bugarske, Holandije, Poljske, Češke, Slovačke, Brazila, Kamčatke, Rusije i grupa iz Portugala.

Na 22. svetskoj konferenciji ILGA u Manili (14–18. novembar) pod sloganom „Surviving descrimination, celebrating ourselves“ iz Istočne Evrope bile su prisutne samo dve predstavnice, Jelena Poštić iz Kontre, Zagreb, i Jasmina P. iz Labrisa, Beograd, koje su održale radionicu „Status LGBT osoba u Centralnoj i Istočnoj Evropi“.

„(...) prikazani su dokumentarni filmovi sa Parade u Beogradu u junu 2001. godine i sa Parade u Zagrebu u junu 2002. godine. (...) U diskusiji posle projekcije postavljeno je dosta pitanja u vezi sa samom paradom i odnosom društva, homofobične sredine i Crkve, kao i profašističkih i nacionalističkih organizacija i pojedinaca prema gej-lezbejskim grupama i njihovom statusu.

Zaključak radionice je bio da se da više publiciteta ovim filmovima, koji mogu biti veoma korisni kao dokument organizacijama koje se bave ljudskim pravima i LGBT organizacijama i kao instrument protiv homofobije, bifobije i transfobije.

Konstatovano je da su parade, uprkos svemu, od vitalnog značaja za ljude na Balkanu, jer je to možda jedinstvena prilika za vidljivost LGBT pokreta.

Istaknuta je i solidarnost i međusobna pomoć organizacija iz Beograda i Zagreba za vreme ovih događaja i zajednička borba protiv rasizma, antisemitizma i fašizma na ovim prostorima. Učesnici su se složili da nas ovi nemili događaji ne smeju obeshrabriti i data je podrška sledećoj paradi u Beogradu u julu

2004. godine. (...)“[11]

Maja (Marijana) Savić prisustvovala je konferenciji ”Homosexuality in the Republic of Macedonia – Social Status of Homosexuals and Legislation on Homosexuality“ (28–30. novembar), koja se odigrala u organizaciji Centra za civilna i ljudska prava iz Makedonije − prvoj ovakve vrste u ovoj zemlji. Konferencija je okupila predstavnice i predstavnike iz država regiona, Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država, a cilj je bio otvaranje konstruktivnog dijaloga između LGBT nevladinih organizacija, organizacija za borbu za ljudska prava i drugih koji rade na polju ljudskih prava i sloboda LGBT populacije. Konferencija je imala za cilj i da putem razmene iskustava i primera dobrih praksi bude jedan od koraka ka formiranju budućih mreža saradnje kako na regionalnom tako i na međunarodnom nivou.

„Takođe, ovaj skup je predviđao i prostor za diskusiju o potrebama LGBT populacije i njihovo prihvatanje od strane društva u celini.

Prvog dana konferencije predstavljen je status LGBT populacije u zemljama Jugoistočne Evrope. Pravni i socijalni položaj LGBT stanovništva u našoj zemlji predstavljali smo Dušan Maljković – Gejten – i ja. (...) Zvanični zaključci ove konferencije nisu bili konkretizovani, ali je opšti utisak da je umrežavanje na regionalnom i internacionalnom nivou jedan od najvažnijih zadataka LGBT organizacija.“[12]

Dvadeset devetog avgusta 2003. godine Labris je predao Predlog izmena i dopuna Zakona o porodici republičkom Ministarstvu za socijalna pitanja. Pozivajući se na Ustav Republike Srbije, Deklaraciju Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i druge međunarodne relevantne akte. Predlog izmena i dopuna Zakona o porodici odnosi se na dva moguća modela: izjednačenje homoseksualnog i heteroseksualnog braka i uvođenje instituta zajednice osoba istog pola. Predlog je usledio kao posledica neadekvatnog Predloga zakona o porodici Ministarstva za

11 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 77

12 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 78

socijalna pitanja, koje je svojim predlogom u potpunosti izostavilo osobe istopolne orijentacije.

Predlog izmena i dopuna Zakona o porodici Labris je izradio uz podršku lezbejske organizacije Kontra iz Zagreba, a projekat je vodila Maja Savić.

Povodom nacrta antidiskriminacionog zakona koji su izradili i poslali nevladinim organizacijama na komentarisanje, 13. oktobra 2003. godine održan je sastanak sa predstavnikom Centra za unapređenje pravnih studija (CUPS) Sašom Gajinom. Sastanku su prisustvovali predstavnici i predstavnice Deva, Gejtena, Žena u crnom i Labrisa, a komentari ove grupe su se odnosili na upotrebu korektne terminologije u modelu zakona, kao što je termin seksualna orijentacija. Mesec dana ranije na poziv Instituta za uporedno pravo, koji je u saradnji sa CUPS-om pokrenuo projekat lobiranja za antidiskriminacioni zakon, Labris prilaže tekst o diskriminaciji nad LG osobama, za objavljivanje dodatka u listu Danas, Danas pravo, posvećenom diskriminaciji nad manjinama u Srbiji.

DVADESET DEVETOG AVGUSTA 2003. GODINE LABRIS JE PREDAO PREDLOG IZMENA I DOPUNA ZAKONA O PORODICI REPUBLIČKOM MINISTARSTVU ZA SOCIJALNA PITANJA. PREDLOG IZMENA I DOPUNA ZAKONA O PORODICI ODNOSI SE NA DVA MOGUĆA MODELA: IZJEDNAČENJE HOMOSEKSUALNOG I HETEROSEKSUALNOG BRAKA I UVOĐENJE INSTITUTA ZAJEDNICE OSOBA ISTOG POLA. KAMPANJU ZA LEGALIZACIJU ISTOPOLNIH ZAJEDNICA LABRIS ĆE NASTAVITI DA VODI I U NAREDNIM GODINAMA.

Dvadeset prvog februara 2003. godine Labris, Autonomni ženski centar i Glas razlike uputili su dopis[13] Jeleni Marković, pomoćnici saveznog ministra za nacionalne manjine i etničke zajednice, a povodom njenog nastupa u emisiji Klopka na TV Pink (10. februar) u kojem je pokazala nepoznavanje (ili prikrila činjenice) u vezi zaštite gej i lezbejskih prava u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim dokumentima EU, pedofiliju izjednačila sa homoseksualnošću, Gej paradu u Beogradu 2001. imenovala „egzibicijom koja iritira druge“, a na pitanje novinarke da li bi bilo moguće očekivati da neko iz ovog ministarstva govori na Gej paradi, odgovorila sa: „Ne, jer ako razmišljamo realno, politički i ljudski odgovorno to nije moguće očekivati.“

Na kraju pisma organizacije potpisnice se slažu sa pomoćnicom i navode da je „dobar način promovisanja ljudskih prava ‘mirna edukacija’ i ‘dijalog sa drugima’ te Vas podržavamo da se u okviru svog ministarstva založite da programi tolerancije i razumevanja

13 Arhiva Labrisa

prema pravima gej i lezbejske populacije postanu deo edukativnih sadržaja školskog predmeta Građansko vaspitanje, da na našim TV i radio stanicama bude više afirmativnih emisija o ljudima različitih seksualnih orijentacija i da se u njima pojavljuju političari/ke, predstavnici/e vlasti i institucija"; i pozivaju je na saradnju „u ozbiljnom sagledavanju i zastupanju ljudskih prava lezbejki i gej muškaraca od strane Vašeg Ministarstva". Upućen je i zahtev povodom budućeg Zakona protiv diskriminacije kako bi se Ministarstvo založilo da u zakon budu uključene odredbe kojima će se eksplicitno zabraniti diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije.

Pismo je poslato i Rasimu Ljajiću, saveznom ministru za nacionalne manjine i etničke zajednice, Zoranu Đinđiću, predsedniku Vlade Republike Srbije, i Gaši Kneževiću, republičkom ministru za obrazovanje, kao i medijima, a podržali su ga Gejten – LGBT, Lambda, Fond za humanitarno pravo, Beogradski krug, YUCOM, Centar za kulturnu dekontaminaciju i Helsinški komitet za ljudska prava.

Dvadeset prvog aprila 2003. godine Labris je uputio dopis podrške Goranu Svilanoviću, ministru spoljnih poslova, povodom glasanja za rezoluciju Ljudska prava i seksualna orijentacija 23. aprila u Ženevi na 59. zasedanju Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija i formirao Mrežu za hitne reakcije, kako bi izvršio što veći pritisak:

„Svrha rezolucije je da se uvaži postojanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i da se zaštite osobe na koje ta diskriminacija utiče. Želeli/e bismo da vidimo da je i naša zemlja među onima koje će glasati za ovu rezoluciju. Glasanjem za rezoluciju naša zemlja će pokazati da iskreno veruje u vrednosti koje su srž međunarodnih zakona o ljudskim pravima: dostojanstvo i pravda za sve ljude, bez ikakve diskriminacije. (...)"[14]

Iz kabineta ministra spoljnih poslova stiglo je ohrabrujuće obrazloženje od Tanje Olujić:

> „Srbija i Crna Gora nije članica Komisije za ljudska prava (ima 53 zemlje članice) i na 59. zasedanju Komisije učestvuje u svojstvu

14 Arhiva Labrisa

posmatrača. To znači da ne može učestvovati u glasanju, ali zato može sponsorisati nacrte rezolucija kojima se unapređuju i u većoj meri štite ljudska prava. U tom kontekstu, delegacija Srbije i Crne Gore u Komisiji za ljudska prava je sponsorisala Nacrt rezolucije o ljudskim pravima i seksualnoj orijentaciji, koju je predložio Brazil.

Reč je o tekstu koji reafirmise prava i principe iz međunarodnih instrumenata i ukazuje da se pitanjem seksualne orijentacije već intenzivno bave pojedini tematski specijalni izvestioci Komisije za ljudska prava.

Među sponsorima Nacrta rezolucije o ljudskim pravima i seksualnoj orijentaciji su, za sada, pored naše zemlje i svih 15 zemalja članica EU, Kanada, Norveška, Lihtenstajn i Češka."

Međutim, UN je 29. 3. 2004. godine obavestio Brazil da ne može predložiti svoju rezoluciju o seksualnoj orijentaciji zbog intenzivnog pritiska iz Organizacije islamskih konferencija, Vatikana i desnih protestanata.

Petog maja 2003. godine Labris je uputio dopis[15] Rasimu Ljajiću, ministru za ljudska i manjinska prava, i Jeleni Marković, pomoćnici ministra za ljudska i manjinska prava, povodom otvaranja kancelarija za pravnu pomoć i SOS telefona u okviru Ministarstva, uz poziv na saradnju, naročito kada je u pitanju pravo na lezbejsku i gej egzistenciju i zalaganje za ukidanje diskriminacije nad lezbejkama i gej muškarcima. Uz pismo priložene su Rezolucija o jednakim pravima lezbejki i gej muškaraca u zemljama Evropske zajednice i Atinska deklaracija. Odgovor od Ministarstva nije dobijen.

Iako Labris tokom godine nastoji da svojim aktivnostima i kroz saradnju sa drugim NVO razvije projekat za pravni tim, sredstva za njega nisu obezbeđenja. Labris će u narednim godinama razvijati program javno zastupanje i ostvariti blisku saradnju sa organizacijama za ljudska prava koje imaju pravnu službu.

Međunarodni dan ponosa LGBT osoba – 27. jun, obeležile su grupe Labris i Gejten proslavom zatvorenog tipa u Labrisovoj kancelariji. Proslavi su prisustvovale/li predstavnici NVO sektora, pojedinke i

15 Arhiva Labrisa

pojedinci. Ovim povodom Labris je realizovao kampanju slabijeg intenziteta usmerenu na NVO, vladine institucije, demokratski orijentisane političke partije, studentske organizacije i medije u SCG, kojima je poslata razglednica.

Dve godine nakon organizovanja prve parade u Beogradu, 10. septembra 2003. godine, održana je osnivačka skupština udruženja Prajd, čiji je glavni cilj organizovanje Parade ponosa naredne godine. Organizaciju su osnovali aktivisti i aktivistkinje nekoliko nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava.

„Organizacija Prajd će insistirati na bezbednosti učesnika/ca parade, a u tom cilju će ostvariti intenzivnu saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Srbije, te Vladom grada Beograda. Takođe, biće angažovano i privatno obezbeđenje. Očekuje se i dolazak GLBT aktivista iz regiona, Zapadne Evrope, kao i SAD-a. Za predsednika Prajda izabran je Boris Milićević. (...)" [16]

PRVI ZVANIČAN ULAZAK LABRISA U JEDNU DRŽAVNU INSTITUCIJU DESIO SE 7. MARTA 2003. NA POZIV AUTONOMNOG ŽENSKOG CENTRA I SKUPŠTINE GRADA BEOGRADA, KAO ORGANIZATORA SASTANKA „ZA ŽIVOT BEZ STRAHA", KOJI JE ZA CILJ IMAO POVEĆANJE VIDLJIVOSTI NASILJA NAD ŽENAMA. SASTANKU SU PRISUSTVOVALE PREDSTAVNICE ŽENSKIH ORGANIZACIJA I LABRISA.

Krajem oktobra održana je prva promotivna žurka organizacije Prajd Beograd, nakon koje je usledila serija žurki u organizaciji BG Prajda u okviru akcije prikupljanja sredstava za organizaciju Parade ponosa 2004. godine.

Kao odgovor na poziv za učešće u organizovanju Parade ponosa 2004. godine, 23. decembra 2003. Labris je uputio dopis organizaciji Prajd. Dopis je formulisan nakon više razgovora i diskusija među aktivistkinjama i na sastanku Upravnog odbora Labrisa. Odluka je bila da nema uslova za organizovanje uspešne ulične manifestacije, i da usled toga Labris neće učestvovati u njenoj organizaciji. Odluka je doneta na osnovu analize društvenog i političkog konteksta, kao i snage LGBT pokreta u Srbiji, a odgovor je argumentovan kroz više tačaka.

U dopisu Labris iznosi i stav da sve ostale kulturne, političke i zabavne akcije u zatvorenim prostorima treba realizovati; i predlaže da Prajd pokrene diskusiju među lezbejskim i gej aktivistima/kinjama o Paradi 2004. godine, jer ovu temu smatra jednom od ključnih za pokret.

16 Danas, *Parada ponosa uz bolje obezbeđenje*, 27. septembar 2003.

Tridesetog oktobra završen je projekat Edukacija ženskih NVO o lezbejskim pravima. U projektu je učestvovalo devet ženskih grupa iz Beograda, Niša i Novog Sada, dok su neke od edukacija bile otvorene za sve zainteresovane članice ženskih i LGBT organizacija iz Srbije.

Ciklus edukacija se sastojao od niza edukativnih i kreativnih radionica, predavanja i filmskih projekcija, a za potrebe projekta štampana je „Čitanka". Uredništvo potpisuju Radenka Grubačić i Nina Đurđević Filipović, prevode Danijela Živković, Mirjana J., Vedrana V., Radenka Grubačić i Nina Đurđević Filipović.

„Čitanka" je zbirka inostranih i domaćih tekstova podeljenih u šest poglavlja: Opšte informacije o istopolnoj orijentaciji, Teorije o istopolnoj orijentaciji, Istorija, Jezik i terminologija, Diskriminacija i nasilje, Pravo.

Od domaćih autorki objavljeni su tekstovi Zorice Mršević – „Evropske politike i pravne promene statusa homoseksualnih osoba", Tatjane Pavlović Križanić – „Zaštita osoba istopolne seksualne orijentacije u domaćem pravu", Lepe Mlađenović – „Istorija gej lezbejskog pokreta, delimična hronologija" (sve predavačice na ovom projektu), i tekst „O terminologiji korišćenoj za istopolno orijentisane osobe" Miodraga Kojadinovića.

Urednice „Čitanke"[17] na kraju koriste priliku da se zahvale „svima koje su svojom energijom, dobrom voljom i raznim sposobnostima i veštinama podržale realizaciju ovog projekta i izdavanje Čitanke". Iz zahvalnice u kojoj su poimence navede sve one koje su na različite načine doprinele realizaciji ovog projekta vidimo da je bilo angažovano 30 žena, među njima su i Nataša Milenković, konsultantkinja na projektu, i Milica Minić, koja je sprovela evaluaciju projekta.

Kao nastavak ovog projekta 1. novembra počeo je sa realizacijom jednogodišnji projekat „Edukacija NVO i medija o lezbejskim ljudskim pravima", a u okviru kojeg će se u naredne tri godine raditi edukacija omladinskih organizacija, foruma mladih iz političkih partija i staviti veći akcenat na edukaciju medija.

17 Čitanka, Edukacija ženskih NVO o lezbejskim pravima, 2002–2003, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, 2003, str. 295–296

Koordinatorke projekta Edukacija Zorica R. i Nina Đurđević Filipović u kancelariji Labrisa

U NOVEMBRU 2003. GODINE LABRIS JE OTVORIO SLUŽBU INFO TELEFON ZA LEZBEJKE SA CILJEM DA INFORMIŠE LEZBEJKE I OPŠTU POPULACIJU O LEZBEJSKIM LJUDSKIM PRAVIMA, NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA KOJE ZASTUPAJU LEZBEJSKA PRAVA, KULTURNIM I AKTIVISTIČKIM DOGAĐAJIMA RELEVANTNIM ZA ŽENSKI I LEZBEJSKI AKTIVIZAM.

U novembru je Labris otvorio službu Info telefon za lezbejke sa ciljem da informiše lezbejke i opštu populaciju o lezbejskim ljudskim pravima, nevladinim organizacijama koje zastupaju lezbejska prava, kulturnim i aktivističkim događajima relevantnim za ženski i lezbejski aktivizam.

Brojevi telefona Info centra se objavljuju u dnevnim listovima Danas, Večernje novosti i Politika, u rubrici Važni telefoni, dok Blic odbija saradnju jer „tema nije u skladu sa politikom kuće“.

Za razliku od drugih NVO, čiji se brojevi telefona objavljuju u ovoj rubrici jer su njihove usluge prepoznate kao važne za javnost, Labris za objavu svog broja telefona plaća mesečnu novčanu nadoknadu.

Info telefon za lezbejke deo je projekta „Labris – lezbejski informativni centar“, koji je počeo sa radom 2001. godine, a obuhvata veb-sajt, publikacije, videoteku i biblioteku.

I pored ovakvog stava, Blic u svom Feljtonu „Prva velika studija o ljubavi, seksu i partnerstvu u Srbiji“ (21), u tekstu „Homoseksualnost nije bolest“, objavljenom 14. oktobra,

afirmativno piše o istopolno orijentisanima osobama, a tekst je nastao kao rezultat istraživanja:

„Seksualni odnos sa osobom istog pola imao je, prema istraživanju 'Blica' i agencije 'Medium Galup', jedan odsto odraslih u Srbiji, pri čemu je na direktno pitanje: 'Da li ste imali seksualni odnos sa osobom istog pola', sa 'da' odgovorio identičan broj muškaraca i žena. Odgovor 'ne' je zaokružilo 78 odsto od ukupno 1.000 ispitanika, dok je broj onih koji su ovo pitanje ostavili bez odgovora blago veći nego kod većine ostalih pitanja u našem istraživanju."

U istom tekstu dr Vladimir Milošević navodi da: „Savremena psihijatrija (…) ima saznanja da je broj homoseksualnih osoba veći nego što pokazuju istraživanja, čak i na Zapadu, te da je disproporcija stvarnog broja homoseksualno opredeljenih ljudi i onog koji pokazuju istraživanja rezultat tabua nad homoseksualnošću i zabluda koje su iz tih tabua proistekle."

Više NVO iz Beograda obeležilo je Međunarodni dan ljudskih prava mirnim protestom na beogradskom Trgu Republike, u čemu je učestvovao i Labris. Kao i prethodne godine, Labris je kampanju „Građani su jednaki u pravima", usmerio na NVO, vladine institucije, demokratski orijentisane političke partije, studentske organizacije i medije u SCG slanjem razglednice.

U jeku kampanje za parlamentarne izbore u listu Nacional (9. decembar) prenet je tekst[18] novinske agencije Beta „Liberali Srbije pozvali gej organizacije i ponudili im, ako prođu census, dva mesta u parlamentu".

„Beograd – Liberali Srbije ponudili su mesta na izbornoj listi članovima Udruženja za promociju ljudskih prava seksualno različitih 'Prajd', a ukoliko pređu cenzus, i dva sigurna mesta u parlamentu. – Stranka Dušana Mihajlovića ponudila je gej organizacijama u Beogradu mesta na listi za predstojeće parlamentarne izbore. Takođe, ponudili su i dva sigurna mesta u parlamentu, ako ta stranka pređe cenzus. Gest Liberala pokazuje da su političke partije shvatile da su drugačije seksualno orijentisani ljudi, u stvari, značajno glasačko telo. 'Prajd' je zahvalio na toj ponudi, ali je odlučio da ne učestvuje na parlamentarnim izborima sa tom partijom – rekao je za Nacional Boris Milićević, predsednik 'Prajda'. On je dodao da su odbili ponudu Liberala zato što smatraju da je pogrešno vezati čitav pokret za neku političku opciju 'i da stranke same treba da podržavaju organizaciju svog gej članstva'. – Sve stranke koje tvrde da su moderne i da nas vode u Evropu treba da oforme svoje gej i lezbejske grupe, što je uobičajena praksa u zapadnoevropskim državama – rekao je Milićević. Bez obzira na to što su im Liberali ponudili mesto na listi, Dušan Mihajlović još nije odgovorio 'Prajdu' na obaveštenje da će 'Parada ponosa' biti ponovo organizovana u Beogradu 17. jula iduće godine. Dragana Jovanović, portparol Liberala Srbije, potvrdila je Nacionalu da su kontaktirali gej organizacije u Beogradu, ali ne da bi se učlanili u stranku, već su im ponudili mesto na izbornoj listi. – Smatramo da su drugačije seksualno orijentisane osobe kod nas crne ovce baš kao i mi. Najbitnije je da naše društvo odraste i prizna međusobne razlike. Tek kada budemo priznali da postoje i 'drugačiji' onda ćemo biti država za Evropu – kaže Jovanovićeva i dodaje da nisu samo gej populaciji ponudili mesto na listi, već i svim manjinama koje ne spadaju u nacionalne, jer njihov glas, takođe, treba da se čuje."

Pred parlamentarne izbore, u novembru, Labris je političkim strankama demokratskog bloka – Građanskom savezu

18 http://www.gay-serbia.com/press/2003/03-12-10-nacional-homoseksualci-odbili/index.jsp?aid=1056

Srbije, Demokratskoj stranci, Demokratskom centru i Socijal-demokratskoj uniji – uputio pismo sa preporukom da u svoj program uvrste i prava istopolno orijentisanih osoba.

Od novembra do decembra 2003. godine Labris je sproveo strateško planiranje za period 2003/2004. godina, kao i radionicu organizaciona struktura i odlučivanje, uz podršku Tanje Ignjatović. Jedna od odluka sa ovih sastanaka je i smanjenje broja članica Upravnog odbora, koji su činile sve angažovane u Labrisu, pojedine saradnice, osnivačice i dugogodišnje aktivistkinje.

Labris je prvi strateški plan (dvogodišnji) postavio 2001. godine, a tokom realizacije planiranih aktivnosti rađene su dve spoljne evaluacije programskih aktivnosti i organizacijskog razvoja.

Krajem decembra organizovan je dvodnevni seminar o javnom zagovaranju, u cilju podizanja kapaciteta grupe, namenjen aktivistkinjama Labrisa, koji je vodila Milica Minić.

Jedna od evaluatorki rada Labrisa tokom 2002. godine bila je i Aida Bagić, sa kojom je Labris nastavio saradnju i u narednim godinama. Takođe, bila je i jedna od učesnica Parade ponosa u Beogradu 2001. godine:

„Teško mi je shvatiti da je prošlo toliko vremana otkako sam zajedno s 'labriskinjama' koračala središtem Beograda, nosile smo šarene balone i veselile se prvoj povorci ponosa. Nešto smo i pjevale, bilo nas je valjda desetak, iz raznih zemalja, što iz susjednih, što iz malo daljih. Trebala je to biti međunarodna parada. Pjevale smo i nakon što nas je na jednom raskršću napao prolaznik, još uvijek pamtim kako se njegov izraz lica promijenio – radoznalost se pretvorila u gađenje, u samo jednom trenutku kad je shvatio tko su te žene koje nose balone i zastavu duginih boja. Snimka s parade u međuvremenu je dospjela u muzej, u sklopu rada 'East Side Story' Igora Grubića.

Kad pogledam na to vrijeme iz današnje perspektive, jasno mi je da je Labris obavio pionirski posao na ovim prostorima. Iako ta prva povorka nije uspjela, iako su povorke u Srbiji još uvijek događanja visokog rizika, a ne proslava slobode i različitosti, Labris je sasvim sigurno inspirirao mnoge žene i muškarce da se

zauzmu za vlastita prava i za prava drugih. Nadam se će nam biti inspiracija i sljedećih dvadeset godina."

U novembru radnom timu se priključila Tanja Tres na poziciji veb-koordinatorke, dok Nina nastavlja saradnju sa Labrisom kao jedna od koordinatorki programa Edukacija.

Nina se priseća svog prvog dolaska u Labris i kasnije svog aktivističkog angažovanja:

„U Labris sam prvi put došla okvirno 1995. godine, valjda sa 16–17 godina. Prvi put sam čula za Labris kad sam naletela na intervju Lepe Mlađenović u nekom ženskom časopisu koji je stara imala – 'Nada', 'Bazar' ili tako nešto. U Srbiji je tada postojao samo Labris. Ranije je bila i LGBT organizacija Arkadija ali se Labris izdvojio i Arkadija je, koliko se sećam, prestala sa radom. U momentu kad sam došla, Labris se okupljao sedmično u prostorijama Ženskih studija u Kralja Petra (aka. 7. jula), organizovane su radionice i izlazile su 'Labris novine'. Trudila sam se da doprinesem pa sam prevodila neke tekstove sa engleskog na srpski i obratno – prevela sam, između ostalog, i Joan Nestle 'Naš dar dodira' i taj tekst me nekako prati sve ove godine. Naredne godine odlazim u inostranstvo i vraćam se januara 2001. U tom momentu Labris se upravo useljava u svoje prve kancelarije u Ulici kneginje Ljubice i započinje rad sa ozbiljnijim budžetima.

Od januara sam volontirala na prevodima i slično, a negde oko Prajda počinjem sa koordinacijom Labrisovog veb-sajta.

Rad je zapravo najviše bio uređivačke prirode – odabir tekstova i prevoda, ali i prevođenje. Sam sajt je redizajniran i postavljene su nove rubrike; pratimo posećenost. Oformljen je tim prevoditeljki i autorki koje su pisale o raznim temama interesantnim i bitnim za lezbejsku zajednicu u političkom smislu. Za veb-sajt počinjem da prevodim dva puta nedeljno vesti iz inostranstva a koje se tiču LGBT prava i egzistencije. Kasnije, dodajemo i vesti iz Srbije i ex-Yu. Sve vesti se obavezno i prosleđuju na razne imejl liste. Mislim da je to prvi put da je lokalna lezbejska zajednica dobijala konzistentan dotok vesti iz sveta o lezbejkama i LGBT pokretu. A preko sajta su dodatno mogle da se informišu o raznolikim temama vezanim za lezbejsku egzistenciju – od zdravlja, preko filmova, knjiga i teorije, i na kraju i raznih zanimljivosti.

Jedna inovacija na koju sam posebno ponosna su prevodi stripa ‘Dykes to Watch Out For’ (‘Lezbejke kojih se treba kloniti’) autorke Alison Bekdejl. To je kultni lezbejski strip u Americi. Prvo sam pisala autorki i naravno tražila odobrenje da prevodim to za Labrisov veb-sajt. Jedino je tražila da joj pošaljem neki prevedeni primerak da ima za sebe, ali je odmah odobrila sve. Mislim da je tempo bio okvirno svaku nedelju ili dve jedan strip da izbacujemo. Prvo skeniram strip na engleskom, ubacim u skeniranu verziju prevod i nabacimo na sajt. Strip se kroz humor bavio svakodnevicom nekolicine lezbejki u Americi i pokrivao teme aktivizma, roditeljstva, vrsta veza, i svakolike lezbejske drame. Drago mi je da smo ubacile i taj neki lak i zabavan sadržaj na sajt.“

U Labris novinama 17–18 umesto uvoda objavljen je Desin tekst „Jedan, nimalo duhovit, osvrt na to – kako biti duhovita lezbejka danas“. Slede izveštaji sa konferencija kojima su prisustvovale aktivistkinje Labrisa, a objavljeni su i izveštaji o radu dve novoosnovane organizacije sa prostora bivše Jugoslavije, grupe Bosna 14. septembar iz Bosne i Hercegovine i Centra za civilna i ljudska prava – CCHR iz Makedonije.

Od domaćih autorki zastupljene su Lepa Mlađenović – „Žudnja za lezbejskom politikom“, Vedrana V. – „Lezbejska žudnja u romanu ‘Sati’ Majkla Kaningema“, kao i tekst „Žene u senci, Lezbejski jeftini romani – pulp fiction“, Biljana-Lori – „Dorinabunada je istina“ i Desa – „Film ‘Fine mrtve devojke’ na 31. FEST-u”.

Kratke priče Lesli Njumen „Sećanje“, „Voda iz kamena“, „Uteha“ i „Žalosna država“ prevela je Danijela Živković, dok je prikaz eseja „Bila si mala nespretna devojčica” Nikolaja Dolja priredila Žana u tekstu „Komentari na poljima ljubavi”. Kratku biografiju o Fridi Kalo priredila je Mirjana Jevtić, a tekst o Virdžiniji Vulf prevela je Danijela Živković.

U ovom dvobroju zastupljene su i rubrike Zdravlje, Seksualnost, Kultura – film, Nasilje, Vesti iz sveta i rubrika Sećanje, u okviru koje su objavljeni tekstovi povodom smrti Monik Viting i Žarane Papić.

Povod za razgovor sa Vladimirom Arsenijevićem,[19] književnikom i osnivačem izdavačke kuće Rende, bila je edicija ove izdavačke kuće – Kontrabunt, ali i njegovo zalaganje za gej i lezbejska prava, što ga je stavljalo u krug malobrojnih javnih ličnosti koje su otvoreno davale podršku pravima istopolno orijentisanih osoba, početkom dvehiljaditih:

„(…) Jedan od stavova koji je mene uvek iritirao kod tih nazovi prosvećenih ljudi je: Sve je to ok, ali šta mene briga šta oni rade u svom krevetu. Prosto je neverovatno da je kontraargument toliko jednostavan.

Ja sam čak bio malo i ismevan u štampi zbog tog kontraargumenta jer sam rekao da stvar seksualnih prava nije u seksu. Pitanje seksualnih prava su upravo pravo na oformljenje najnormalnijeg života, uklapanje intimnog i javnog u svakodnevnom životu. To nije pitanje šta ti radiš u krevetu. Šta koga boli uvo za to, nikada ta stvar nije ni dovođena u pitanje kao nečije pravo. Problem se nalazi negde drugde, a ne tamo gde je nekim ljudima lako da ga smeste. Sa druge strane, imao sam cinične reakcije tih nekih nadriintelektualaca: da zarađujem ne znam koje pare, imao sam jednu pijanu pretnju tipa koji mi je poručio preko prijatelja da se ne zajebavam i da se ne znam ko sprema da me bije, ali da on ne može da ih zaustavi, i šta ja uopšte mislim jer imam decu a, kao, promovišem pedere. Nešto otprilike tako.

Manje više čitava stvar se svodi na to. Za mene je to bila sasvim prirodna stvar, čak i nije stvar izbora jer jedan broj mojih prijatelja su gejevi i lezbejke i, čak da nemam nikakvo političko stanovište, ta vrsta nepravde bi me pokrenula. Tu ljudi pokazuju jednu čvrstu vrstu bezosećajnosti koja se teško poredi sa nečim drugim.

Sad se vraćam na prethodno pitanje zašto je nas to uopšte motivisalo (da pokrenemo ediciju Kontrabunt)... Mi smo se slagali sa raznim ljudima 9. marta ‘91. na polju političkih pitanja, pa na antiratnim protestima, pa 5. oktobra, itd. ali ovo je pitanje pred kojim potpada devedeset devet posto tih ljudi sa kojima smo na drugim nivoima politički mogli da se složimo...

(…) Predrasude se ne mogu posmatrati izolovano od ostalih

19 Labris lezbejske novine br. 17–18, godina X, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2003, str. 56–58

okolnosti koje su bile zapravo i dublje i o njima nije postojao ni neki javni diskurs. Mi smo imali javni diskurs predrasuda prema Albancima, ali uopšte nismo imali javni diskurs predrasuda prema gej ljudima i lezbejkama. Dakle, mi smo s jedne strane imali taj estetski razlog, a sa druge strane kad smo razmišljali o politici kuće i na koji način da kuća predstavlja nas kroz rad, shvatili smo da se pitanje seksualnih predrasuda nalazi u osnovi svih predrasuda. (…) Sad, naravno, mi nismo političari, nismo aktivisti, mi se ne možemo time baviti na ta dva načina, ali nam ostaje taj način koji nam veoma prija: da izdajemo dobre knjige i da uporno tražimo komunikaciju sa književnom javnošću. Naša namera nije, ni sa edicijom Kontrabunt, bila da se obratimo isključivo gej i lezbejskoj publici, već naprotiv da se obratimo krajnje običnoj čitalačkoj publici u kojoj neko može biti gej ili ne (…).

Ono to se pokazuje kao neverovatno interesantno – a što smo mi već osetili na svoj koži – recimo roman Moris, E. M. Forstera, jedan neosporan klasik koji je pretvoren i u film... Knjiga koja nezasluženo do sad nije prevedena a klasik je 20. veka, književna kritika bi to oberučke prihvatila.... ali kada vi taj roman i tog autora stavite u onaj kontekst kojem on pripada, dakle, gej roman, gej pisca, ono što dobijete jeste jedan stidljivi osećaj neprijatnosti javnosti i tihi otpor. Oni ne kažu (ljutito) šta rade ovi ljudi?!, ali nam skrenu pažnju iz redakcije vrlo uglednog nedeljnog časopisa koji se čak i diči svojom liberalnošću da niko neće da se prihvati toga da napiše prikaz Morisa, jer su kaže, ljudi konzervativni, neće time da se bave. Mislim, Moris je konzervativna knjiga. O čemu se radi?

Mi smo jednim delom to i počeli da radimo zato što smo smatrali da će se tu lako videti kako stvari u našem društvu stoje. Možda će se na tom pitanju najlakše primetiti kakvo je generalno stanje u društvu i šta se u društvu trenutno prihvata a šta nailazi na velike probleme. (…)“

Redakciju dvobroja potpisuju Nina Đ. F. i Radenka Grubačić, uredništvo Ljiljana Živković, a tehničko uređenje Bobana Macanović.

Javnosti je tokom godine prezentovano više slučajeva nasilja nad LGBT osobama, o kojima su izveštavale organizacije za prava istopolno orijentisanih osoba. U julu je zabeležen slučaj

„kršenja ljudskih prava nad dvojicom punoletnih muškaraca, M.M. (24) i M.R. (33), kao i članova porodice M.R.-a koji su bili izloženi verbalnim i fizičkim napadima od strane majke i ujaka M.M.-a. Razlog napada bila je njihova emotivna veza. Nakon prijave slučaja policiji, pritisak koji su ove dve osobe vršile nad M.R. prestao je, ali zato pritisak koji je vršen nad M.M. pojačan je i to pod direktnom pretnjom vatrenim oružjem. Slučaj je ostao nerešen u nedostatku pravnih i socijalnih solucija“, izvestila je Lambda – LGBT iz Niša.

Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih Prajd uputio je u oktobru zahtev Ministarstvu prosvete Republike Srbije „da svim raspoloživim zakonskim sredstvima omogući upis osamnaestogodišnjem homoseksualcu M.G., kome već dva meseca srednje medicinske škole u Zemunu i na Zvezdari ne dozvoljavaju upis u četvrtu godinu. Iako je punoletan, u oba slučaja upis je odbijen uz obrazloženje da je potrebna saglasnost roditelja. Iz priče M.G.-a jasno se vidi da je u pitanju diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja. Nakon par meseci akcije javnog protesta povodom ovog slučaja, M.G.-u je dozvoljeno da pohađa četvrtu godinu srednje medicinske škole na Zvezdari“.

Nakon ovog slučaja, u novembru 2003. godine, udruženje Prajd uputilo je poziv LGBT osobama da prijave slučajeve nasilja i diskriminacije zbog svoje seksualne prakse/identiteta/opredeljenja, kao i svedocima nasilja i diskriminacije nad nekom LGBT osobom da dostave informacije o tom slučaju u cilju izrade studije. „Studija će obraditi sledeće oblasti: Nasilje (slučajevi fizičkog ili psihičkog nasilja); Diskriminacija (slučajevi uskraćivanja usluga ili proizvoda od strane državnih institucija ili privatnih preduzeća LGBT osobama).“

Udruženje New Age izvestilo je o slučaju maloletne J. N. (16 godina), koja je nakon outovanja svojim roditeljima „bila je maltretirana od strane istih, a kasnije i od strane policije koja je nastupila krajnje brutalno u ovom slučaju, kako verbalno, tako i fizički. Nakon uključenja maloletne J.N. u radio-emisiju Gejming, 15. decembra u kojoj je izložila svoj slučaj široj javnosti, usledila su uključenja drugih ljudi koji su se nalazili u sličnoj situaciji, što je potvrdilo da ovo nije jedinstven, izolovan slučaj.“

Tokom godine počelo je sa radom i eksperimentalno odeljenje za

saradnju sa lokalnom zajednicom u okviru SUP-a Zvezdara, a uz podršku OSCE misije. Ideja je bila da se napravi program prevencije nasilja nad LGBT osobama u saradnji sa organizacijama za LGBT prava. Labris je učestvovao na dva sastanka sa predstavnikom odeljenja, nakon čega više nije pozivan na dalju saradnju.

Koktel povodom rođendana Labrisa, 2003. (sleva nadesno) Zoe Gudović, Milica Minić, Milica Gudović i Maja Savić (u pozadini) Diana Miladinović.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

PREDLAGALE SMO NOVA ZAKONSKA REŠENJA, PROPISE, STRATEGIJE:

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE, KRIVIČNI ZAKON SRBIJE, ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA, NACIONALNI PLAN AKTIVNOSTI ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA ŽENA I UNAPREĐIVANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI, STRATEGIJA PREVENCIJE I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE ZA PERIOD 2013-2018, UPITNIK ZA DOBROVOLJNE DAVAOCE KRVI.

2004

U JUNU 2004. GODINE LABRIS JE PODNEO AMANDMAN NA KRIVIČNI ZAKON SRBIJE, ČLAN 60, KOJIM SE SANKCIONIŠE DISKRIMINACIJA GRAĐANKI I GRAĐANA ISTOPOLNE ORIJENTACIJE OD STRANE DRŽAVNIH ORGANA. INICIJATIVU ZA PODNOŠENJE AMANDMANA PODRŽALO JE BLIZU TRIDESET NEVLADINIH ORGANIZACIJA IZ SCG.

Tijana Popivoda i Lepa Mlađenović, na otvaranju čitaonice „Lepa Mlađenović“, Novi Sad, 2011.

2004

U januaru 2004. godine Labris je počeo sa analizom štampanih medija kroz tri istraživačka ciklusa. Prvi istraživački izveštaj „Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji“ za period od 1. jula do 31. decembra 2003. o pisanju sedam informativnih dnevnih novina i dva nedeljnika o LG temama objavljen je u junu 2004. godine.

Drugi istraživački ciklus obuhvatio je period od 1. januara do 30. juna 2004. godine.

Analizirano je sedam informativnih dnevnih novina – Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic, Balkan i Kurir i dva nedeljnika – NIN i Vreme. Treći istraživački ciklus obuhvatio je period od 5. januara do 30. marta 2005. godine i analizirano je šest informativnih dnevnih novina – Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic i Kurir i dva nedeljnika – NIN i Vreme. Iz ove analize je izostavljena novina Balkan, koja je tokom analize prestala da izlazi. Četvrti ciklus obuhvatio je period od 1. maja do 31. jula 2006. godine.

Istraživanja su realizovana u saradnji sa dr Snježanom Milivojević, profesorkom Fakulteta političkih nauka i teoretičarkom medija koja je bila konsultantkinja za izradu analitičkog instrumentarija i metodološku instruktažu (2004. i 2005. godine), analitičarkom Anom Šolović (2004), psihološkinjom Ivanom Čvorović (2005) i Medijskom dokumentacijom – Ebart 2006. godine.

U uvodu prvog izveštaja[1] piše: „Mediji su jedan od odlučujućih faktora u formiranju javnog mnjenja i stavova u društvu, a u proteklim godinama bile smo svedokinje nekorektnog izveštavanja i senzacionalističkog pristupa GL temama u pojedinim medijima. Analizom sadržaja želele smo da utvrdimo i dokumentujemo osnovne odlike izveštavanja i način na koji je u vodećim štampanim medijima prikazana GL populacija. Za analizu su odabrane visoko tiražne informativne novine. Pošle smo od pretpostavke da je informativna štampa veoma uticajna,

1 Gej i lezbejska populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, Priručnik za novinare/ke, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 100

i da bez obzira na manju popularnost od revijalne štampe, ima presudan značaj u definisanju pojedinih društvenih grupa i utiče na formiranje dominantnih stavova o njima.

Za uzorak su odabrane dnevne novine različitih profila koje reprezentuju medijsku ponudu na tržištu i u pogledu forme i u pogledu različitih uređivačkih koncepcija – ozbiljne, jutarnje novine (Danas i Politika), tradicionalne večernje novine i polutabloidi (Večernje novosti, Glas javnosti i Blic), najnovija generacija tabloida (Balkan i Kurir), kao i dva najuticajnija informativno-politička nedeljnika takođe različitih uređivačkih orijentacija (Vreme i NIN).“[2]

Iz drugog istraživačkog izveštaja[3] (1. januar–30. jun 2004) saznajemo da tekstovi u potpunosti posvećeni LG akterima i temama čine više od pedeset procenata, ali da je i u ovim tekstovima često LG populacija sporedno autorsko interesovanje. Najmanja zastupljenost LG tema se beleži u nedeljniku Vreme, svega dva teksta od ukupno 257, a najveća zastupljenost je u novinama Balkan – 57 tekstova. Kod večernjih novina i polutabloida veća zastupljenost od prosečne je posledica veće zastupljenosti tema iz oblasti zabave, šou-biznisa i kulture i svojevrsne „getoizacije“ LG populacije u ove oblasti.

Analiza takođe pokazuje da su sve novine, izuzev NIN-a i Danasa, objavljivale više tekstova o LG temama nego tekstova u kojim se LG teme uzgred spominju.

Uočljivo je da je od ukupnog broja objavljenih tekstova najveći broj objavljen u rubrici Zabava, izuzev u dnevnim novinama Politika, Danas i Glas javnosti, u kojima dominiraju tekstovi u rubrici Spoljna. Od ukupnog broja tekstova u kojima se LG teme uzgred spominju (114) ubedljivo najveći broj objavljen je u rubrici Zabava, dok je od ukupnog broja tekstova o LG temama (143) u rubrici Spoljna objavljeno najviše tekstova, a zatim sledi Zabava.

Najmanje tekstova objavljeno je u rubrici Politika.

2 Gej i lezbejska populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, Priručnik za novinare/ke, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 101

3 Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, Priručnik za novinare i novinarke, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005, str. 15–21

Ogromna većina tekstova spada u kategoriju malih, što znači da su u pitanju kratke vesti ili „zanimljivosti“ i sasvim retko LG teme dobijaju tretman ozbiljnog tematskog razmatranja u velikim tekstovima (nešto više od 11 procenata). Sliku o LG populaciji, prema tome, umnogome definišu uzgredna pominjanja.

Među naslovima tekstova o LG temama i tekstova u kojima se LG tema samo uzgred spominje, našli su se i – „Milijunaš, peder, Srbin..!“, „Nemci biraju pedere“, „Pederske bajke na polici biblioteke američke škole“, „Mrzim pedere, pobio bih ih!“, „Terminator protiv homića“, „Brakovi osoba istog pola pretnja ljudskosti“, „Gejofobija. Pederi-zečevi“, „Peder bal“, „Mrzim homiće“.

Specijalno naručeni prilozi su posebno značajni za definisanje interpretativnog okvira i svaki medij pažljivo bira koje će autore pozvati na takvu saradnju. U analiziranom periodu to su bili Ljubomir Erić, Gordana Logar, Tirnanić i Darko Ribnikar.

Zabrinjavajuća je činjenica da nijedne novine nisu objavile nijedan tekst o promociji LG grupa. Među izvorima informacija LG aktivisti/kinje i LG organizacije čine samo nešto malo više od četiri procenta, dok su glavni izvor informacija mediji, a odmah zatim slede tekstovi kod kojih je izvor informacija neidentifikovan.

Od ukupnog broja objavljenih tekstova samo četiri teksta za aktere imaju LG organizacije (2,79%).

Mediji u velikom procentu neutralno kontekstuiraju pisanje o LG populaciji. Važno je reći da su negativni tekstovi izrazito negativni, a pozitivni mnogo blaže pozitivni, čime se utisak o negativnosti ili ova vrste uticaja na publiku pojačava.

Najčešća i/ili najupečatljivija terminologija korišćena u objavljenim tekstovima − korektna terminologija: homoseksualci, istopolni parovi, lezbejke, gej, parovi istog pola, gej brakovi, seksualne manjine, lezbijke, seksualno različiti, gejofobija, istopolni brak; diskriminišuća, vrednujuća, omalovažavajuća terminologija: nepederski homoseksualac, egodistoni homoseksualci, satansko zlo, nastranost, bolesna manifestacija, homoseksualizam, ružičasti lobi, pederi, gej dvopolac, pederska bajka, homovizija, lezbofil, pederi-zečevi, lezbače, lezbo-strast, moralne spodobe, homići, lezbo-moda, pederski lobi, gej bludnici.

Saopštenjem za javnost „Govor mržnje 'Politike' u izveštavanju sa Pesme Evrovizije" 20. maja su se oglasili Gejten - LGBT, Prajd i Labris zbog govora mržnje koji koristi dnevni list Politika u izveštavanju sa izbora za Pesmu Evrovizije, a tekst je preneo list Danas (21. maj):

„(…) U članku 'Lane' na korak do trona od 17. maja 2004. godine, novinar Aleksandar Gajović upozorava na opasnost da ovo takmičenje lako može da se pretvori u 'muzičku gej priredbu', preispituje 'muškost' učesnika i na krajnje negativan i diskriminišući način piše o gejevima i lezbejkama.

Podsećamo da ovakvim izveštavanjem 'Politika' direktno krši član 38. Zakona o javnom informisanju, kojim se zabranjuje govor mržnje, kao i najviši zakonski akt, Ustavnu povelju Srbije i Crne Gore.

Napominjemo da je vlasnik lista 'Politika' međunarodni medijski koncern Westdeutsche Allgemeine Zeitung (WAZ) čije pravne službe vrlo dobro znaju da je ovakvo neprofesionalno pisanje zabranjeno u svim evropskim zemljama u kojima ova kompanija posluje.

Nadamo se da će 'Politika' Novine i Magazini d.o.o. prestati sa ovakvom praksom u svim svojim izdanjima."

Svojim diskriminatorskim izjavama ističe se i savetnik ministra za kulturu Bora Đorđević, koji smatra da je na Evroviziji bilo previše pedera, a u nastupu u dnevnom listu Ekspres od 29. juna u tekstu „Ne dajem kintu za gej-parade" ističe da Kviriji LGBT radnoj grupi i Gej lezbijskom internet portalu neće dati 100.000 dinara da bi reklamirali svoje k..... u bulju.

Istovremeno jedan od predsedničkih kandidata Borislav Pelević u emisiji Klopka, koja je na BK Televiziji emitovana 2. juna, na pitanje šta misli o Paradi ponosa, otvoreno odgovara da neće birati sredstva da je spreči i da mu ne treba nikakvo oruđe za to jer su mu dovoljne ruke i noge.

Tokom godine Labris je reagovao i na pisanja novina Danas („Prvi razvod istopolnog braka", 27. avgust), Balkan („Mrzim pedere, pobio bih ih!!!", 11. mart), Internacional („Pedere da protera vlast", 11. mart) i Večernjih novosti („Terminator protiv homića",

20. februar, i „Homići biraju venčanice“, 24. februar). Samo se urednik Balkana Momčilo Petrović izvinio usmeno.

Dvadesetog februara 2004. Labris je proslavio devet godina rada, i ovom prilikom uručene su zahvalnice saradnicama Labrisa koje su svojim angažovanjem dale doprinos promociji i zaštiti lezbejskih ljudskih prava u protekloj godini. Proslavi, održanoj u prostorijama organizacije, prisustvovale su predstavnice i predstavnici saradničkih nevladinih organizacija, pojedinke i pojedinci.

U JUNU 2004. GODINE LABRIS JE PODNEO AMANDMAN NA KRIVIČNI ZAKON SRBIJE, ČLAN 60, KOJIM SE SANKCIONIŠE DISKRIMINACIJA GRAĐANKI I GRAĐANA ISTOPOLNE ORIJENTACIJE OD STRANE DRŽAVNIH ORGANA.

INICIJATIVU ZA PODNOŠENJE AMANDMANA PODRŽALO JE BLIZU TRIDESET NEVLADINIH ORGANIZACIJA IZ SCG.

Od 23. juna do 23. jula 2004. godine Labris je realizovao drugu medijsku kampanju pod sloganom „Živela različitost“. Povod za organizovanje medijske kampanje su obeležavanje Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba i podnošenje amandmana na Krivični zakon Srbije, član 60, kojim se sankcioniše diskriminacija građanki i građana istopolne orijentacije od strane državnih organa.

Inicijativu za podnošenje amandmana podržalo je blizu 30 nevladinih organizacija iz Srbije i Crne Gore. Cilj medijske kampanje je promocija lezbejskih i gej prava i lobiranje za zakonske izmene, ali i poziv javnosti na toleranciju i uvažavanje različitosti.

Kampanja je počela pres konferencijom (24. jun) na kojoj je prezentovan predlog amandmana na Krivični zakon Srbije, istraživački izveštaj „Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji“ i opšte stanje lezbejske i gej populacije u našem društvu, a nastavljena emitovanjem dva radio-džingla. Medijski sponzori kampanje bili su Radio B92, Radio 202, Radio Polimlje, Radio Kojot, Radio Zrenjanin, Radio Negotin, Staff radio i Radio Montena. Na konferenciji za štampu govorile su Lepa Mlađenović, predsednica Labrisa, i Tatjana Pavlović Križanić, pravna analitičarka. Konferencija za štampu privukla je čak 14 predstavnika i predstavnica medija.

Učesnice konferencije za štampu u okviru kampanje „Živela različitost" Lepa Mlađenović i Tatjana Pavlović Križanić.

U okviru kampanje štampana je nalepnica koja je distribuirana u više od 10 gradova Srbije, i razglednica poslata na preko 600 adresa medija, političkih partija, relevantnih institucija i nevladinih organizacija.

Reakcija na Labrisovu kampanju je bila kontrakampanja ultradesničarske organizacije Obraz, pod nazivom „Bolje sprečiti nego lečiti", a koja se sastojala u plakatiranju Beograda i napadu na Labrisovu saradničku grupu iz Zrenjanina – pisanje grafita i uznemiravanje aktivistkinja grupe. U julu na fasadi kuće u kojoj se nalaze prostorije ženske nevladine organizacije Zrenjaninski edukativni centar osvanuli su grafiti: „Za Srbstvo bez pedera" i „Pederi nisu ljudi".

Organizacije za zaštitu LGBT prava slučaj su prijavile MUP-u, a oni su se dalje konsultovali sa zamenikom Prvog opštinskog tužioca u Beogradu koji je konstatovao da nema elemenata za krivičnu odgovornost.

Dvadeset petog jula upućeno je i otvoreno pismo predstavnicima vlasti – zahtev za javnim izjašnjavanjem protiv homofobije u Srbiji:

„(…) Obraz je ovih dana izlepio veće gradove u Srbiji plakatima

koji indirektno, ali nedvosmisleno pozivaju na linč građana i građanki koji su istopolno seksualno orijentisani. Gej muškarci i lezbejke su ovom kampanjom proglašeni bolesnim, suprotno svim evropskim i međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima i pravilniku Svetske zdravstvene organizacije. Smatramo ovu akciju kršenjem elementarnog ljudskog prava na slobodan izbor seksualnog partnera. Ona je simptom totalitarizacije javnog prostora, što otvara mogućnost za dalje diskriminativno delovanje, ne samo prema istopolno seksualno orijentisanim osobama, već i prema drugim manjinama koje od strane Obraza budu proglašene nepodobnim za ideju 'Srbstva'. Budući da se zalažete za integraciju Srbije u Evropsku uniju, očekujemo da osudite homofobiju, imajući u vidu da je ona zabranjena ključnim dokumentima ove zajednice, a uskoro će biti i novim antidiskriminatornim zakonom Republike Srbije. Tražimo da kao predstavnici svih građana i građanki, poštujući Ustav koji svima garantuje ravnopravnost, nedvosmisleno javno osudite akciju otačastvenog pokreta Obraz i činove homofobije u državi uopšte. Tako ćete pružiti garancije za bezbednost i sigurnost svima u Srbiji. Mi dole potpisane/i podsticaćemo vas i insistiraćemo na vašem izjašnjavanju povodom ljudskih prava lezbejki i gej muškaraca, koliko god dugo se vi budete krili iza ćutanja koje poništava postojanje najmanje 5% populacije u Srbiji, i koje direktno ugrožava mogućnost demokratije. (...)"

Pismo su relevantnim državnim i međunarodnim organizacijama i institucijama za zaštitu ljudskih prava uputile LGBT organizacije Labris, Direktna akcija GLBT, Gejten - LGBT, Prajd, Udruženje New Age Rainbow, Lambda, Kvirija i Kvir studije.

Reakcija državnih institucija je i ovog puta izostala.

Godinu dana kasnije List Zrenjanin (15. april 2005) izveštava o novim homofobičnim, ali i nacionalističkim i antisemitskim grafitima koji su nedelju dana ranije ispisani na objektima u Zrenjaninu – Hrišćanska adventistička crkva, Nazarenska bogomolja i prostorije Zrenjaninskog edukativnog centra (ZEC), a nešto pre toga i na zidovima Jevrejske zajednice u Zrenjaninu. U tekstu se navodi: „Policija se do zaključenja ovog broja nije oglasila, iako postoje informacije da se na otkrivanju počinilaca radi. I ranije su uvredljivi grafiti bili ispisani upravo na ovim objektima, počinioci ipak nisu pronađeni, a pre dve godine je pretučen tadašnji propovednik Adventističke crkve Josip Tikvicki."

Iz članka saznajemo da je na lokalnom nivou bilo reakcija u vidu saopštenja osude. „Među prvima se oglasio kabinet predsednika opštine Zrenjanin, Gorana Kneževića, sledećim saopštenjem: – Ružne i preteće poruke, nacionalističkog i antisemitskog karaktera, osvanule na fasadama Zrenjaninskog edukativnog centra i Adventističke crkve u našem gradu, predstavljaju najgrublji napad na različitost, kulturu i toleranciju koju su građani ovog grada oduvek negovali. Opština Zrenjanin kao multikonfesionalna i multietnička sredina ne prihvata i osuđuje ovaj grubi i ružni čin koji direktno ugrožava slobodu svih građana i unosi mržnju. Ova sredina nikada nije bila prototip za izražavanje bilo kakve mržnje po bilo kom osnovu, a naročito nacionalističkom i fašističkom. Lokalna samouprava oštro osuđuje ovaj necivilizacijski čin i očekuje od nadležnih organa energičnu akciju u cilju otkrivanja i sankcionisanja počinilaca."

Za List Zrenjanin o ovoj temi, pored Slobodana Lisice, profesora filozofije zrenjaninske Gimnazije, Vladimira Ilića, profesora sociologije Filozofskog fakulteta u Beogradu i istraživača međuetničkih i međukonfesionalnih odnosa u Centru za razvoj civilnog društva, i Raka Tomovića, profesora istorije zrenjaninske

Gimnazije i člana Opštinskog veća Zrenjanina, govorila je i Mirjana Ivančević, koordinatorka ZEC-a:

„Ovoga puta je asortiman homofobičnih, rasnih i verskih netrpeljivih poruka proširen, a čini nam se da je izostala ozbiljna reakcija osude od strane javnog mnjenja. Kao da ovaj grad ima visoku toleranciju prema takvim pojavama (…), navodeći da su ih uvredljivi grafiti još više učvrstili u nameri da nastave sa radom ka smanjenju ksenofobije u društvu. 'Da li su to samo nestašna deca koja su organizovano šarala po zidovima?', zapitala se Ivančevićeva i rekla da je policija izvršila uviđaj na njihovom objektu, ali do sada ih niko nije obavestio o učinjenom. 'Zahtevamo ozbiljnu reakciju policije, jer me ne može niko ubediti da je u jednoj palanci nemoguće pronaći počinioce', rekla je ona."

Autor tekst završava rečima:

„Na kraju treba pomenuti zabeležene i odmah uklonjene antisemitske anonimne komentare na našem sajtu, a posebno veoma indikativna saopštenja koja su tokom prošle i ove nedelje dostavljena našoj redakciji. U veoma uvredljivom tonu predsednik Opštinskog odbora pokreta 'Obraz', Vitomir M. Malešev, poziva 'vaskoliku srbsku javnost da se odupre ovoj pošasti i grehu' ukazujući na, kako je rekao 'fiziološki nastrana bića' misleći na homoseksualce. Upotrebom reči iz rečnika govora mržnje 'šizofreni manijaci', 'ova gadost', 'izopačenost', 'linč i razbijanje nakaznih ideja', 'kanalizaciona cev', i drugih normalnoj komunikaciji neprimerenih, lokalnim 'Obrazom' i njegovim vođom pre treba da se pozabave nadležni inspekcijski organi, nego mediji."[4]

Menadžer New Age Rainbowa i magazina Dečko pretučen je 11. jula 2004. godine u centru Beograda dok se vraćao sa prijateljima sa gej žurke.

Udruženje New Age Rainbow (NAR) „zahteva od beogradske policije da otkrije i uhvati grupu huligana koja je napala i pretukla menadžera NAR-a i magazina Dečko Abdel-Latifa Hamada. Četvorica huligana su napala Abdel-Latifa Hamada u nedelju, 11. jula 2004. godine, oko 3.30 na uglu Zmaj Jovine i Obilićevog

4 http://www.gay-serbia.com/press/2005/05-04-15-list-zrenjanin-grafiti-uvredljivog-sadrzaja/index.jsp?aid=1801

venca u trenutku kada se on sa još trojicom prijatelja vraćao sa gej žurke koja je održana u poznatom beogradskom klubu Lotos baru."[5]

U znak solidarnost sa lezbejskom i gej populacijom iz Srbije u Kopenhagenu performans grupa Dunst 17. jula je organizovala uličnu akciji protiv nasilja nad gejevima u Srbiji ispred ambasade Srbije i Crne Gore.

Dunst je zapravo planirao da se pridruži gej prajdu u Beogradu i na taj način pomogne pokret u Srbiji. Takođe je učestvovao na žurki podrške 27. marta u Berlinu, organizovanoj zarad skupljanja sredstava za ovaj događaj.

„Akcija u Kopenhagenu je bila u cilju podsećanja srpske vlade da preuzme pro-akcije u podršci prava seksualnih manjina u svojoj zemlji. Ovo je izneto u pismu poslatom ambasadoru Branislavu R. Srdanoviću. Na pismo i demonstracije, ambasador Branislav R. Srdanović je reagovao pozivanjem troje aktivista Dunsta na kafu i razgovor u ambasadi. Ambasador je bio veoma prijateljski raspoložen i liberalan. Izrazio je verovanje da je naša akcija značajna i plemenita i dao duže objašnjenje o situaciji u Srbiji. Izneo je uverenje da on lično podržava liberalne stavove koji su omogućili danske zakone i praksu, ali je takođe ukazao na činjenicu da su mnogi članovi Vlade SCG-a i administracije dosta konzervativniji. Zaključio je da se SCG razvija u pravcu liberalnog demokratskog društva, ali da postoje problemi sa 'džepovima nasilnika' koji se protiv njega bore. Na pitanje da li je bilo šta preuzeo povodom događaja, rekao je da se zvanično obratio Vladi SCG-a i da je njima poslao kopiju našeg pisma."[6]

INSTITUT ZA UPOREDNO PRAVO I CENTAR ZA PROUČAVANJE PRAVNIH STUDIJA SU ZAPOČELI KAMPANJU LOBIRANJA ZA DONOŠENJA ANTIDISKRIMINACIONOG ZAKONA KOJI U OSNOVI IMA ZAŠTITU MANJINA.

Početkom godine, u aprilu, Skupština Udruženja za promociju ljudskih prava seksualno različitih Prajd „donela je odluku o otkazivanju Druge beogradske parade ponosa seksualno različitih. Glavni razlozi za ovakvu odluku su previsok rizik i nemogućnost

5 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 8

6 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 8

da se učesnicama i učesnicima skupa garantuje bezbednost i odsustvo snažne podrške demokratske javnosti. (…)“

Ranije, tokom januara i februara, organizovana je Belgrade pride info tour u desetak nemačkih i dva austrijska grada, u okviru koje su Anja Arnautović (Prajd – Beograd) i Ivan Dinić (Lambda – Niš), održali seriju tribina, i tamošnje aktivistkinje i aktiviste informisale o položaju LGBT populacije u Srbiji i o planovima za Paradu ponosa 2004. u Beogradu, sa namerom da se dobije njihova pomoć u vidu političke i finansijske podrške i prisustva na Paradi. Tokom trajanja BGPTour, Anja Arnautović i Ivan Dinić održali su dvadesetak tribina na kojima je prikazivan film Labrisa i Gejtena sa prve Parade ponosa u Beogradu „Ima mesta za sve nas“; dali su nekoliko intervjua za časopise i radio i razgovarali sa više aktivista i aktivistkinja.

BGPTour je prošao vrlo uspešno. Prema tadašnjim procenama, oko hiljadu aktivista i aktivistkinja, iz više gradova Nemačke, bilo je spremno da prisustvuje na beogradskoj paradi ponosa, uprkos strahu koji su već tada izražavali/le; organizovane su, i planirane, žurke solidarnosti za prikupljanje novca kojim bi se podržala parade.

Treća lezbejska nedelja – skup lezbejskih aktivistkinja iz država bivše Jugoslavije pod nazivom „Naša mreža – naša snaga“ – održana je od 9. do 12. septembra 2004. u Novom Sadu. Skup su organizovale Zoe Gudović i Biljana Stanković Lori uz podršku Labris tima.

Skup je okupio 45 učesnica – pojedinke i predstavnice organizacija: Centar za građanska i ljudska prava − Skopje, Deve – Beograd, Freerainbow – Podgorica, Labris – Beograd, Lambda – Niš, Lezbejska grupa Kontra − Zagreb, Legebitra − Ljubljana, Lori – Rijeka i Udruženje Q − Sarajevo.

Najvažnija činjenica ovog skupa je da su prvi put učestvovale lezbejske aktivistkinje organizacija iz Makedonije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, od 1997. godine, kad su počela okupljanja lezbejskih aktivistkinja sa prostora bivše Jugoslavije.

Učesnice Treće lezbejske nedelje radile su na podizanju svesti

o lezbejskim pravima i identitetu, razmeni znanja i iskustva lezbejskih aktivistkinja, jačanju ex-Yu lezbejske mreže i zajedničkom delovanju.

U zaključcima sa skupa može se pročitati da postoji tendencija organizacija da se sve više okreću javnom delovanju; sprovedene su brojne široke kampanje za promociju lezbejskih prava – uspešno lobiranje rezultiralo je zakonskim promenama u Hrvatskoj; grupe su osnaženije; organizacije su postale profesionalne; pojavile su se samostalne iniciative za vidljivost lezbejki; formirale su se nove organizacije i inicijative: Angelina Jolie Fan club, Slobodna duga, Centar za građanska i ljudska prava, Udruženje Kum, Prajd, Udruženje Q, Gayrilla. Na ovom skupu više od polovine učesnica bile su mlade lezbejske aktivistkinje.

Izložba slika Čarne Ćosić, u okviru programa Treće lezbejske nedelje, hotel Vojvodina, Novi Sad, 2004.

U zaključcima sa radnih sastanaka regionalne lezbejske mreže stoji da: „Predstavnice organizacija i autonomne aktivistkinje ocenjuju da je aktivnost mreže adekvatna mogućnostima organizacija i od visokog značaja za grupe i pojedinke u regionu. Posebno se visoko vrednuju međusobna saradnja, podrška i solidarnost, razmena informacija, iskustva i znanja; podrška novoformiranim

TREĆA LEZBEJSKA NEDELJA – SKUP LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE POD NAZIVOM „NAŠA MREŽA – NAŠA SNAGA“ – ODRŽANA JE OD 9. DO 12. SEPTEMBRA 2004. U NOVOM SADU. SKUP SU ORGANIZOVALE ZOE GUDOVIĆ I BILJANA STANKOVIĆ LORI UZ PODRŠKU LABRIS TIMA.

SKUP JE OKUPIO 45 UČESNICA – POJEDINKE I PREDSTAVNICE ORGANIZACIJA: CENTAR ZA GRAĐANSKA I LJUDSKA PRAVA – SKOPJE, DEVE – BEOGRAD, FREERAINBOW – PODGORICA, LABRIS – BEOGRAD, LAMBDA – NIŠ, LEZBEJSKA GRUPA KONTRA – ZAGREB, LEGEBITRA – LJUBLJANA, LORI – RIJEKA I UDRUŽENJE Q – SARAJEVO.

NAJVAŽNIJA ČINJENICA OVOG SKUPA JE DA SU PRVI PUT UČESTVOVALE LEZBEJSKE AKTIVISTKINJE ORGANIZACIJA IZ MAKEDONIJE, BOSNE I HERCEGOVINE I CRNE GORE, OD 1997. GODINE, KAD SU POČELA OKUPLJANJA LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA SA PROSTORA BIVŠE JUGOSLAVIJE.

grupama; osnaživanje i motivisanje novih aktivistkinja; podrška i osnaživanje dugogodišnjih aktivistkinja."

Učesnice skupa su složne da će nastaviti da deluju na polju lobiranja za zakonske promene, promociji LGBT prava u javnosti; na osnaživanju lezbejki i lezbejskih aktivistkinja i podršci novim organizacijama i inicijativama.

Trećoj lezbejskoj nedelji prethodili su susreti lezbejskih aktivistkinja iz država bivše Jugoslavije: Prva lezbejska nedelja 1997, Pohorje, Slovenija, u organizaciji lezbejske grupe Kasandra iz Ljubljane, Druga lezbejska nedelja 2000, Sombor, Vojvodina u organizaciji Labrisa, Skup lezbejskih aktivistkinja iz ex-YU 2001, Rovinj, Hrvatska, u organizaciji lezbejske grupe Kontra iz Zagreba i Seminar „Jednakopravno državljanstvo", 2002, Ljubljana, Slovenija, u organizaciji lezbejske grupe ŠKUC-LL iz Ljubljane.

Učesnice Treće lezbejske nedelje u Dunavskom parku, Novi Sad, 2004.

Osvrt na ovaj skup[7] zapisala je Desa (Drobac), a tekst je objavljen u Labris novinama: „(...) Bogu hvala, te je stara Juga bila živopisna jedna zemlja u kojoj su sva čuda bila moguća, npr. da se od Vardara pa do Triglava pre i posle Tita (skoro pa uglavnom posle)

7 Desa, *Treća lezbejska nedelja*, Labris lezbejske novine, broj 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd 2004, str. 11–13

rode deca koja će se tog sunčanog popodneva sakupiti ispod zastave duginih boja kao vesele, pametne i (atr)aktivne lezbejke pri čemu plediram da se pridev aktivne čita kao aktivistične jer nije pojedinačno proveravan. Da sam na pravom mestu u pravo vreme, bilo je jasno čim sam shvatila kako su organizatorke osmislile golicavi čin upoznavanja. To je uvek najzanimljivije, jer ono što žene pri tom izgovore upućuje na sve što nisu rekle i što ćeš neminovno saznati, samo je pitanje na kojoj radionici. Zato nikada ne zapamtim ime. Uvek razmišljam o tome kako će ga izgovoriti jednom, kasnije. Tog prvog dana posle večere članice Fens teatra predočile su nam materijale svoje buduće predstave 'Homoorijental' naglasivši da je predstava duboko lično motivisana i uvukle nas u, svakoj od nas poznate, bolne spoznaje, kad smo se susretale s nemogućnošću da nekom dragom otkrijemo sebe baš onakvom kakvom se osećamo iznutra svakog dana svog života."

Nakon ovog skupa, 23. oktobra 2004. godine, osnovana je Novosadska lezbejska organizacija – NLO, sa ciljem osnaživanja lezbejki i promocije lezbejske kulture i prava.

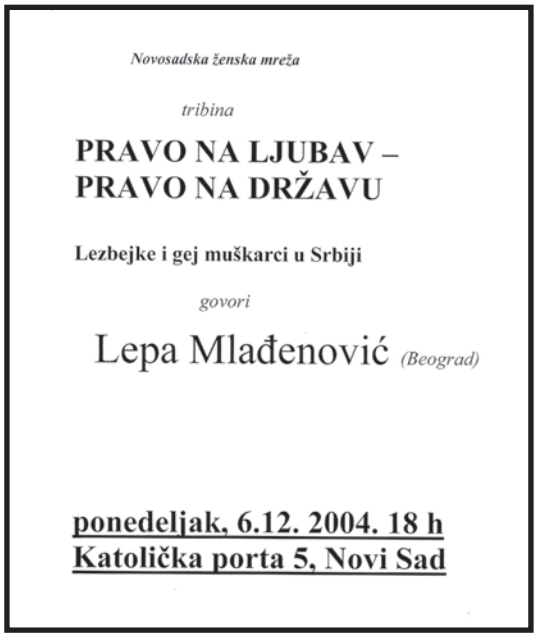
„Novi Sad do sada nije imao lezbejsku organizaciju. Posle skupa lezbejskih aktivistkinja iz ex-YU – Treća lezbejska nedelja 'Naša mreža – naša snaga', koji je održan u septembru u Novom Sadu, i kojem je prisustvovalo samo pet žena iz Novog Sada, shvatile smo da je krajnje vreme da uradimo nešto za nas, lezbejke ovde i sada. (…)"[8]

Osnivačica NLO Biljana Stanković Lori priseća se skupa koje su organizovale godinu dana kasnije, a kojem su prisustvovale i učesnice iz država bivše Jugoslavije:

„Imale smo tu veliku kuću na sprat, dvorište i baštu u lešnicima. Razmišljale smo šta sve možemo tu da organizujemo. Došle smo do ideje da organizujemo BIG SISTER vikende uz minimalnu participaciju žena koje bi se prijavile da učestvuju. Mislim da je participacija bila 750 dinara za smeštaj, obroke i ulazak na dve žurke od petka uveče do nedelje popodne. Gornje sobe smo uredile poput hostela i još lično koje smo mogle primale smo na smeštaj. U donjim prostorijama držale smo preko dana radionice i vodile maratonske razgovore na sve moguće lezbejske teme, a uveče smo prostor pretvarale u parti bar. Ugao sa pisaćim stolom

8 www.nlo.rs

i nekim prastarim kompjuterom našminkale smo i ogradile ga da izgleda kao DJ kabina. U bašti smo organizovale obroke. Novosadske lezbejke birale su na šta će sem večernjih žurki dolaziti a mi koje smo živele tri dana u prostorijama naprosto smo otpale. Otpale smo od svega, od kuvanja, spremanja, kontrolisanja atmosfere, do nabavki i prepevavanja informacija na sve moguće lezbejske dijalekte. Došle su nam prijateljice iz Makedonije, Hrvatske i Slovenije. Došle su nam prijateljice iz Zrenjanina, Subotice, Sombora, Niša i Beograda. Sećam se Ljilje Živković, koja je donela kolica za pijacu prepuna lezbejskih brošura, flajera, publikacija i knjiga. Sve je to lepo poslagala po prostoru kako bi žene spontano mogle da uzmu svoje primerke. Naše volonterke vrednice su svako malo pravile reda pa su iste te stvari sakupljale da se ne pokvase i isprljaju pa su ih odlagale po policama. Ljilja je to svaki put lepo ispratila jednim okom, par puta pogledala na sat i za od prilike dvadesetak minuta ponovo uzimala i ređala po prostoru. Uživala sam u svemu tome. I zaista mislim da ono što smo uspele da napravimo, već krajem avgusta (2005), jeste jedna neponovljiva i neprocenjiva lezbejska istorija među svim novosadskim istorijama."

Labris je NLO na početku rada podržao u pisanju prvog projekta, organizovanju prvog sastanka grupe, a na sajtu Labrisa je otvorena stranica na kojoj su se objavljivale informacije o radu NLO: osim toga podržao je NLO i u formiranju biblioteke i videoteke, konsultacijama i učešćem na nekim od aktivnosti grupe − jedna od prvih bila je tribina „Pravo na ljubav – pravo na državu“, na kojoj je govorila Lepa Mlađenović (6. decembar 2004).

Tokom oktobra 2004. godine Labris je održao dva seminara posvećena radu sa medijima pod nazivom „Mediji i istopolna orijentacija“. Seminari su deo Labrisovog projekta Edukacija nevladinih organizacija i medija, započetog u novembru 2003. godine.

Drugog oktobra održan je seminar u Beogradu. Od velikog broja pozvanih novinara i medijskih kuća seminaru se odazvalo samo četvoro novinarki i novinara – predstavnica radija i TV B92, novinarka Vremena, novinarka Danasa, novinar Politike i fotoreporteri agencije BETA i Politike.

TOKOM 2004. GODINE LABRIS ZAPOČINJE SERIJU SEMINARA POSVEĆENIH RADU SA MEDIJIMA. TOKOM OKTOBRA 2004. GODINE REALIZOVANA SU DVA POD NAZIVOM „MEDIJI I ISTOPOLNA ORIJENTACIJA“. SEMINARI SU DEO LABRISOVOG PROJEKTA EDUKACIJA NEVLADINIH ORGANIZACIJA I MEDIJA, ZAPOČETOG U NOVEMBRU 2003. GODINE.

Za potrebe seminara napravljen je rajder koji između ostalog sadrži i tekstove koji se odnose na terminologiju, na različita istraživanja medija i preporuke Saveta Evrope za medije za promovisanje kulture tolerancije i ukidanje govora mržnje.

Teme koje su obrađene su: Položaj LG populacije u Srbiji, Uporedno pravo – evropski standardi, Jezik i terminologija, Tretiranje različitosti u medijima, a urađena je i simulacija konferencije za štampu, kao i analiza napisanih izveštaja. Predavačice na seminaru bile su Lepa Mlađenović, Tatjana Pavlović Križanić, Svenka Savić i Snježana Milivojević.

Drugi seminar za predstavnike medija iz Novog Sada održan je 23. oktobra u prostorijama Ženskih studija i istraživanja u Novom Sadu. Seminar je ovog puta izazvao nešto veće interesovanje novinara, te se na seminaru pojavilo šest novinara/ki: Građanski list, Index, Radio 021, Multiradio i Them. Teme koje su obrađene su Jezik i terminologija – Svenka Savić, Psihološki aspekti lezbejstva – Lepa Mlađenović, Istorija lezbejskog pokreta – Lepa Mlađenović, Rod i mediji – Veronika Mitro i Zorica Rajić.

U okviru projekta „Edukacija" održan je i seminar za nevladine organizacije za ljudska prava kojem su prisustvovale organizacije Odbor za ljudska prava iz Negotina i Niša, Alternativni krug − Kragujevac, Romski informativni centar − Kragujevac, i Forum za građanska prava − Niš. Sa manjim izmenama predavačice su predstavljale iste teme kao i na seminaru za ženske organizacije.

Druga serija seminara je osmišljena kao strateško planiranje na kojoj su organizacije za ženska i ljudska prava, u saradnji sa Labrisom, kreirale dalje strategije delovanja i specifične aktivnosti kojima će promovisati lezbejska prava. Po jedan seminar je održan za obe ciljne grupe. Nakon seminara oformljena je mreža podrške kako bi se ubuduće što efikasnije reagovalo na primere kršenja lezbejskih prava i pokretale zajedničke, koordinisane akcije.

Saradnja sa Ženskim studijama iz Novog Sada, započeta prethodne godine, nastavljena je i proširena na Ženske studije u Srbiji i Crnoj Gori. Predavanja, kao i predavačice za specifične teme, postale su im dostupne i stvorena je mogućnost da ih uključe u svoju nastavu.

Za potrebe rada sa ciljnim grupama objavljeno je drugo dopunjeno izdanje „Čitanke"[9], 2003–2004, u kojoj su objavljeni tekstovi u rubrikama Opšte informacije o istopolnoj orijentaciji, Teorija o istopolnoj orijentaciji, Istorija, Jezik i terminologija, Pravo i Diskriminacija i nasilje.

Štampan je i „Priručnik za novinare/ke"[10] (2004), koji sadrži analizu štampanih medija u Srbiji za drugu polovinu 2003. godine, kao i analizu printanih medija u Sloveniji za period 1970-2000[11], istraživački rad „O permanentnoj homofobiji u Srbiji"[12], primere dobrog izveštavanja o LGBT tematici u domaćim novinama, LGBT rečnik pojmova i kodekse domaćih i međunarodnih medijskih

9 Čitanka 2003–2004, Edukacija ženskih nevladinih organizacija, nevladinih organizacija za ljudska prava i medija, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004.

10 Priručnik za novinare/ke, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004.

11 Roman Kuhar

12 Seminarski rad, Jelena Anđelovski, Centar za ženske studije, 2004.

organizacija. Priručnik je distribuiran medijskim kućama u Srbiji, i korišćen na seminarima.

U novembru 2004. Labris pokreće novi ciklus projekta Edukacije za rad sa medijima, omladinskim i nevladinim organizacijama za ljudska prava, koji pored seminara uključuje rad na jačanju novoosnovane Mreže NVO na promociji lezbejskih prava, kroz planiranje i realizaciju zajedničkih akcija akcija.

„Važno je ne biti sama“, seminar za mlade lezbejske aktivistkinje iz država bivše Jugoslavije, u organizaciji Kuće Seka i Labrisa, održan je od 10. do 15. oktobra 2004. na Braču, a imao je za cilj da ohrabri i motiviše mlade aktivistkinje iz gradova u kojima nema LGBT organizacija, na razvijanje pozitivnog identiteta, lezbejsku solidarnost i umrežavanje. Seminaru je prisustvovalo devet učesnica iz Srbije i Crne Gore, Hrvatske, Makedonije i Bosne i Hercegovine.

Iste godine od 15. do 19. aprila održan je i seminar „Putevi iz straha“ za učesnice prve parade ponosa u Beogradu, u saradnji sa Kućom Seka. Voditeljice seminara bile su Gabriele Mueller[13] i Edita Ostojić[14], a seminaru je prisustvovalo deset učesnica iz Srbije, Hrvatske i Slovenije.

Labris nastavlja da ohrabruje članice zajednice sa kojima je u kontaktu da se uključuju u kreiranje, organizovanje i vođenje društvenih aktivnosti, radionica, ali i da predstave svoj rad. Tako I.D. u kancelariji Labrisa izlaže svoje fotografije iz serije pod nazivom „Drugačiji“.

U okviru psiholoških radnionica obrađivane su teme emotivne zavisnosti, lezbejske seksualnosti, iskustvo sa alkoholizmom/ narkomanijom, i slično. A održana su i dva seminara „Internalizovana homofobija“, koji su vodile Dušica Popadić i Ljilja Bogavac, i „Lezbejska seksualnost“ – Lepa Mlađenović i Dragana.

13 Gabriele Mueller iz Nemačke, lezbejka i feministkinja, terapeutkinja (psihodrama) sa dugodišnjim iskustvom rada na traumama žena, koosnivačica Kuće SEKA – Centra za obrazovanje, terapiju i rekreaciju žena.

14 Edita Ostojić, terapeutkinja (psihodrama) sa dugogodišnjim iskustvom rada sa ženama traumatiziranim strahom, koosnivačica Medica Zenica – Terapijskog centra za žene.

Na programu društvenih aktivnosti bile su večeri za druženja, kuvanje zdrave hrane, sportske aktivnosti, izleti, filmske projekcije i pozorišne predstave u izvođenju Fens teatra i Act Women („Homo-orijental“, „Transkuhinjska terapija“, „Lezbejski ritam“ i druge). U vođenju društvenih aktivnosti učestvovalo je oko deset članica lezbejske zajednice.

Članicama zajednice dostupne su i biblioteka koja broji blizu 400 knjiga i preko 500 časopisa, videoteka koja ima preko 200 igranih i dokumentarnih filmova, besplatne Labris publikacije (brošure, Labris novine, Čitanka…), a beleži se i sve veća posećenost sajta.

Tanja Tres, koordinatorka Labris sajta, priseća se rada u Labrisu:

„Moram priznati da mi je jedna od najznačajnijih stvari rada u Labrisu bila ta što sam bila aut na radnom mestu. Znam da za neke ovo zvuči apsurdno, ali pre nego što sam došla u Labris radila sam u izuzetno homofobičnoj sredini, i paralelno sa poslom u Labrisu sam radila u izuzetno homofobičnoj firmi. To olakšanje što ne moram da izmišljam, ne moram da odgovaram na apsurdna pitanja o dečku, deci, braku... svima su poznata i nedopustiva (a ipak govore mnogo o tebi ako ne odgovaraš), i to ne samo onima koji su LGBT. Ali negde još strašnije je to zadiranje u intimu, koje LGBT osobe podnose zbog stalnog straha od napada, otkaza...

Pored rada bez te vrste stresa, bio mi je bitan i sadržaj samog veb-sajta. Smatrala sam da je Labrisov sajt mesto na kojem mnoge lezbejke i biseksualne žene mogu da saznaju i pročitaju mnoštvo pozitivnih stvari. Vesti, savete, iskustva, zanimljivosti... sadržaje koji su ženama u manjim mestima ili onima koje ne znaju engleski bile dostupne na našem sajtu. Naravno, govorim od danima bez Fejsbuka, Tvitera i drugih društvenih mreža, i kad mnogi nisu još ni imali kompjutere ili internet. U to vreme je svaka vrsta ‘oglašavanja’ lezbejske organizacije bila vrlo važna za celu zajednicu u Srbiji. To je nešto što me je ispunjavalo tokom rada. I saradnja sa devojkama iz veb-tima i ostalim koleginicama, takođe i druženje sa ekipom koja se okupljala na Labrisovim dešavanjima, a sa nekim sam postala i prijateljica.“

„VAŽNO JE NE BITI SAMA“, SEMINAR ZA MLADE LEZBEJSKE AKTIVISTKINJE IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE, U ORGANIZACIJI KUĆE SEKA I LABRISA, ODRŽAN JE OD 10. DO 15. OKTOBRA 2004. NA BRAČU, A IMAO JE ZA CILJ DA OHRABRI I MOTIVIŠE MLADE AKTIVISTKINJE IZ GRADOVA U KOJIMA NEMA LGBT ORGANIZACIJA, NA RAZVIJANJE POZITIVNOG IDENTITETA, LEZBEJSKU SOLIDARNOST I UMREŽAVANJE. SEMINARU JE PRISUSTVOVALO DEVET UČESNICA IZ SRBIJE I CRNE GORE, HRVATSKE, MAKEDONIJE I BOSNE I HERCEGOVINE.

Krajem godine objavljene su Labris novine, dvobroj 19–20, koje pored već ustaljenih rubrika sadrže i Vesti iz regiona. U ovoj

rubrici, koja čini gotovo trećinu dvobroja, objavljeni su izveštaji o radu više LGBT organizacija iz država bivše Jugoslavije, izveštaj rada SEE Q regionalne mreže, osnovane u septembru 2003. godine, kao i najznačajnije vesti iz tih zemalja. Dok je u rubrici Kultura objavljen tekst o ediciji izdavačke kuće Deve.

Nova autorka Natasha A.S., koja je već počela saradnju sa Labrisovim veb-timom, pišući tekstove o zdravlju, objavila je tekst „Interseks". Dušica Popadić autorka je tekstova „Da li sam to ja" i „Internacionalizovana homofobija u svakoj od nas", koji su proizvod rada onlajn lezbejskog savetovališta koje vodi.

Objavljena su i dva teksta Suzane Tranik – „20 godina LG pokreta u Sloveniji: Lično i kolektivno" i priča „Vidljivost u tesnacu", tekst Zorice Mršević – „Usamljenost", Ane Zorbić – „Transrodnost", Jelisavete Blagojević – „Reprezentovati queer i/ili queer reprezentacija", Keri Pičter – „Odrastanje sa majkom lezbejkom", Alison A. Graunds – „Decenije negiranja", priča Jasmine Tešanović – „Diva", Eme Donahju – „Priča o poljupcu" i Ali Smit – „Slobodna ljubav".

Kako je tema ovog broja rad LGBT organizacija i inicijativa sa prostora bivše Jugoslavije, urađen je intervju sa Matejom Lapanje, slovenačkom aktivistkinjom, koordinatorkom lezbejskog kluba Monokl, u Ljubljani, u kojem govori o samim počecima rada kluba, ali i o njegovom razvoju: „(…) Prvih godina devedesetih, tačnije od 1994. godine, zajednički prostor za druženje, aktivističke projekte, izložbe i zabavu na Metelkovoj koristile su lezbejke iz grupe ŠKUC-LL i gejevi iz grupe ŠKUC-Magnus. Svaki četvrtak je bio rezervisan samo za zabavu žena. Sećam se da je tada bilo vrlo divlje! Bilo je malo ljudi, ali svi su bili aktivistički nastrojeni! (…) U jednom trenutku lezbejske iz ŠKUC-LL-a su se odvojile od gejeva i napravile Monokl, klub za lezbejke. To je bila mala prostorija od možda petnaest kvadrata, u kojoj su se organizovale umetničke izložbe fotografija, debate i slično. (…) Poslednje dve i po godine radim koordinaciju u Monoklu. Za to vreme smo ipak uspele da proširimo prostor za još jednu sobu i dobile mogućnost za više aktivnosti. Program je sada dosta obiman. Imamo izložbe fotografija, literarne večeri, performanse iz raznih zemalja, teatar, redovne razgovore na LGBT teme.

Svake godine sarađujemo sa različitim festivalima i inicijativama

– ženski festival Rdeče zore, Gej i lezbejski filmski festival, festival nevladinih organizacija Lupa, festival slavljenja godišnjice Metelkove. (…) Naš cilj je da privučemo što više ljudi iz inostranstva koji bi gostovali sa svojim programom u Monoklu.

(…) Inače Monokl se sam izdržava i uspevamo svake godine da sponzorišemo jedan film za Festival lezbejskog i gej filma."

Dalje iz teksta saznajemo da nije bilo grupnih napada na klub, a da su u poslednje vreme postali problem strejt muškarci, koji uznemiravaju žene, ali da su situacije rešive i bez policije: „(…) Glavni problem je što mi u jedinom lezbejskom klubu u Sloveniji uopšte moramo da se borimo sa tim. Slične probleme imaju i u klubu Tifani, gde strejt muškarci vređaju gejeve u njihom prostoru (…). Moramo da odlučimo šta ćemo dalje, jer je totalno bezveze da imamo lezbejski klub u kojem je više strejt muškaraca nego žena. Na početku nije bilo tako. Pa ni u Tifaniju. Ali sada smo im postali prava egzotika. (…)"[15]

U organizaciji grupe Slobodna Duga iz Crne Gore i COC-a iz Holandije, sredinom novembra 2004. godine, u Podgorici je održan seminar namenjen nevladinim organizacijama o zastupanju LGBT prava.

Seminaru su prisustvovale/li predstavnice i predstavnici osam nevladinih organizacija iz Crne Gore i dve LGBT grupe iz Srbije – Labris i New Age Rainbow.

Najavljena konferencija za štampu je otkazana usled pretnji navijača Budućnosti, koji su ipak dva dana kasnije, 19. novembra, ispred zgrade RTV-a Crne Gore, napali kamenicama gej aktivistu Atilu Kovača, koji je te večeri gostovao na pomenutoj televiziji. Linč je sprečilo trideset naoružanih pripadnika MUP-a koji su ga obezbeđivali.

„(…) Kovač je ispred zgrade televizije dočekan povicima Varvara: 'Ubij, zakolji da peder ne postoji'. Obezbeđenje televizije je bilo malobrojno pa nije uspelo da ubedi Varvare da se uklone sa platoa ispred televizije Crne Gore, pa je pozvana i policija. Zgradu

15 Labris lezbejske novine br. 19–20, godina XI, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004, str. 73–74

televizije je zatim okružilo nekoliko grupa navijača, a sve je kulminiralo kada je na parking ispred zgrade televizije ušlo vozilo u kojem je bio Kovač. Iako su policajci obezbeđivali Kovača sa svih strana, navijači su ih zasuli kamenicama, da bi zatim usledila jurnjava oko televizije.

Epilog tog događaja je da su dvojica policajaca povređena, dok je nekoliko vođa navijača privedeno u Centar bezbednosti, a emisija, u kojoj je učestvovao Kovač, počela je na vreme. Inače, u toj emisiji, prvoj u Crnoj Gori u kojoj se otvoreno govorilo o homoseksualizmu, učestvovali su i studenti Pravnog fakulteta. Atila Kovač je u toku emisije, ali i u ranijim izjavama medijima, rekao da se u Crnoj Gori nalazi već nekoliko dana, jer se održava seminar o zaštiti prava seksualnih manjina i da tokom boravka nije imao nijednu neprijatnost. Javnost u Crnoj Gori smatra da bi možda u petak uveče došlo samo do manjeg revolta, da par dana ranije nije osvanuo intervju sa Kovačem, pod naslovom 'Podgoričani su prave mace'. Kovač je međutim, u toku emisije 'Otvoreno' demantovao da je tako nešto uopšte rekao."[16]

Povodom ovog slučaja nisu se oglasile ni nevladine organizacije niti mediji u Crnoj Gori. Labris je uputio otvoreno pismo nevladinim organizacijama u Crnoj Gori 25. novembra:

„(...) Zabrinute smo činjenicom da je organizacija Slobodna duga na samom početku rada izložena pretnjama i pritiscima šire javnosti a da je pritom u svemu tome ostala bez adekvatne podrške organizacija koje promovišu ljudska prava u Crnoj Gori. Želimo da naglasimo da je razumevanje i podrška među NVO od presudne važnosti za realizaciju ideja za koje se sve/i mi zalažemo u poslednjim decenijama, što je između ostalog i iskustvo Labrisa; tokom godina rad Labrisa je podržalo više od 50 nevladinih organizacija iz Srbije. Mišljenja smo da je jako važno da nevladine organizacije u ovoj i sličnim situacijama reaguju u skladu sa ciljevima svojih organizacija i načelima jednakosti i jednakih prava za sve građanke i građane bez obzira na različitosti (...)."

Otvoreno pismo upućeno je i predstavnicima vlasti – zahtev za javnim izjašnjavanjem protiv homofobije u državnoj zajednici

16 http://www.b92.net/info/vesti/index.hp?yyyy=2004&mm=11&dd=20&nav_category=12&nav_id=156193

Srbije i Crne Gore (14. decembar), i o tome su bile obaveštene međunarodne LGBT organizacije.

Od 1. do 11. decembra 2004. realizovana je treća Labrisova medijska kampanja za ovu godinu, pod istim nazivom – „Živela različitost".

U saradnji sa ANEM-om emitovan je radio-džingl na radio-stanicama Radio 021 i Staff radio (Leskovac), dok je u saradnji sa grupom Žene u crnom, Centrom za unapređenje pravnih studija i Institutom za uporedno pravo održana konferencija za štampu, 9. decembra, povodom promovisanja modela zakona protiv diskriminacije.

Na konferenciji su govorile/li: Lepa Mlađenovic – Labris, Saša Gajin – Institut za uporedno pravo, Lepojka Čarević Mitanovski – grupa ...Iz kruga, Đurđica Zorić – Romski ženski centar Bibija, Zorana Šijački – Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova i Dragan Ilić – JAZAS.

Konferenciji za štampu prisustvovale/li su novinarke/ri pet medijskih kuća – Danas, Politika, Radio Beograd I program, Radio Deutsche Welle i Fonet – i oko 50 predstavnica/ka nevladinih organizacija.

Pored medijske kampanje, Labris je u saradnji sa grupom Žene u crnom organizovao proslavu u Centru za kulturnu dekontaminaciju. Program je obuhvatio izložbu slika Čarne Ćosić, jedne od osnivačica Novosadske lezbejske organizacije; obeležavanje desetogodišnjice Feminističke 94; prezentaciju mreže Urgent Action Fond – Julie Shaw (SAD), promociju specijalnog broja časopisa Genero − Ženske studije Beograd, promociju brošure Ankice Čakardić (Zagreb), promociju Ženske mirovne agende 2005 − Žene u crnom.

Ovom prilikom nevladine organizacije izložile su svoje najnovije publikacije i izdanja.

Proslavi je prisustvovalo oko 80 posetiteljki/laca, a realizaciju su podržale Feministička 94, Inicijativa mladih, Prajd, Ženske studije Beograd, Novosadska lezbejska organizacija i Deve.

U redovnom godišnjem izveštaju Stejt departmenta za 2004. godinu izražava se, između ostalog, i nezadovoljstvo zbog lošeg položaja gej-lezbejske populacije. Konzervativna društvena svest i strah glavni su uzroci „skrivanja".

„Homoseksualna zajednica u Srbiji ostaje skrivena zbog straha od nasilja i diskriminacije. Jedini slučaj kada je ova zajednica bila vidljiva bilo je održavanje gej parade 2002. godine17 – ovaj događaj je nasilno prekinut, a napadačima je u tome pomogla policija. U medijima je prisutno omalovažavanje homoseksualaca", navodi se u izveštaju. Stejt department najoštrije osuđuje položaj gej-lezbejske populacije na Kosovu. Osim tradicionalnih društvenih shvatanja i medija, pretnja su i političke partije. „Gej-lezbejska populacija se, generalno, oseća nesigurno i postoji mnogo prijava zbog straha za ličnu bezbednost. Štampani mediji samo pojačavaju tradicionalna shvatanja, objavljivanjem negativnih članaka o homoseksualcima, u kojima se oni karakterišu kao mentalno oboleli i skloni seksualnom napastvovanju dece. Postoje i prijave zbog diskriminacije prilikom zapošljavanja. Na Kosovu je usvojen Antidiskriminacioni zakon, koji uključuje i zaštitu od diskriminacije zbog seksualne orijentacije, ali ovaj zakon nije primenjivan i u praksi tokom prošle godine. Islamski orijentisana partija Pravde uključuje u svoj program i osuđivanje homoseksualnosti."

17 Parada je održana 2001. godine

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

OTVORILE SMO DIJALOG SA DRŽAVNIM INSTITUCIJA.

2005

OSIM REPUBLIČKE RADIODIFUZNE AGENCIJE, LABRIS JE U 2005. GODINI OSTVARIO DOBRU SARADNJU I SA POKRAJINSKIM SEKRETARIJATOM ZA RAD, ZAPOŠLJAVANJE I RAVNOPRAVNOST POLOVA, IZVRŠNIM VEĆEM SKUPŠTINE VOJVODINE, KAO I SA ZAVODOM ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA VOJVODINE.

Sa dodele zahvalnica saradnicama/cima za doprinos radu Labrisa u 2013. Zorica Mršević, savetnica u Institutu društvenih nauka nagrađena je za doprinos u izradi Nacionalne strategije i borbu protiv grafita mržnje u 2013. godini.

2005

„Tokom poslednje dve nedelje Labris se suočava sa otvorenom homofobijom od strane agencija za posredovanje prilikom iznajmljivanja stanova i samih stanodavaca i stanodavki. Od šest agencija kojima smo dostavile potražnju za stanom, samo jedna se javila sa ponudama.

Od osamnaest stanodavaca/ki sa kojima smo direktno razgovarale, njih deset nas je odbilo navodeći kao razloge, između ostalog, i strah od napada skinhedsa i drugih nama protivničkih grupacija, i strah od reakcija komšija na lezbejsku organizaciju.

Neki su bili eksplicitni u iskazivanju homofobije: 'Ne hvala. Vi ste ionako obeležene vašim imenom.' A jedan stanodavac se na dan potpisivanja ugovora predomislio jer su ga 'prijatelji tako savetovali'", stoji u saopštenju koje je Labris objavio 28. januara 2005. godine.

Nove kancelarijske prostorije, u Ulici Vlade Zečevića, iako su ispunjavale samo minimum neophodnih uslova, Labris je uspeo da zakupi samo po preporuci.

U februaru 2005. godine Labris je u saradnji sa Lambdom i NLO u Beogradu, Nišu i Novom Sadu sproveo pilot-anketu „Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama", koja je pokazala da je preko 70 odsto anketiranih lezbejki i gejeva doživelo nasilje zbog svoje seksualne orijentacije, dok je više od polovine njih bilo žrtva više puta. Emocionalno nasilje doživela je gotovo polovina anketiranih, 4,2 odsto egzistencijalnu ugroženost, a čak 17 odsto njih je, uz prethodne dve vrste nasilja, doživelo i premlaćivanje zbog svoje seksualne orijentacije. Više od polovine ispitanih je više puta doživelo nasilje, i to najčešće od slučajnih prolaznika, 30 odsto od poznatih lica, dok je 14 odsto doživelo nasilje i od poznatih i od nepoznatih osoba. Nasilje su u najvećem procentu doživeli u zatvorenom prostoru – u stanu svojih roditelja, prijatelja, poznanika, na poslu, fakultetu ili u školi, a 20 odsto na ulici, odnosno otvorenom prostoru. Skoro 25 odsto nasilje je doživelo kako u zatvorenom, tako i na otvorenom prostoru.

Gotovo 60 odsto gejeva i lezbejki jeste razgovaralo sa nekim o nasilju koje su doživeli, najveći broj njih (45,1 odsto) imao/la je poverenja da svoje iskustvo doživljenog nasilja poveri prijateljima i psiholozima, odnosno psihijatrima; reakcije tih osoba generalno jesu bile podržavajuće, međutim podrška se svela na neosuđivanje gej/lezbejske egzistencije, odnosno saosećanje i pre svega, kako na začuđenost i šokiranost, tako i na nemoć – nijedna osoba kojoj su gejevi i lezbejke poverili/le da su doživeli/le nasilje nije predložila da nasilje prijave policiji.

Poverenje da doživljeno nasilje prijavi policiji nije imala nijedna osoba.

Iz ove pilot-ankete razvilo se istraživanje „Nasilje nad LGBTTIQ populacijom"[1], koje je sprovedeno od 15. septembra do 28. oktobra 2005. godine, u saradnji Labrisa i Lamde, a uz podršku NLO, Kvirije i Gejtena – LGBT. Upitnik je bio dostupan na veb-stranicama i u papirnom obliku u kancelarijama spomenutih organizacija, a u istraživanju je učestvovalo 170 osoba iz dvadeset gradova Srbije i Crne Gore. Uzorak čini nešto više muškaraca, nego žena i mali procenat interseksualnih i transrodnih osoba.

Istraživanje je pokazalo da čak 90 odsto ispitanica i ispitanika zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a čak dve trećine je i samo doživelo nasilje iz istog razloga.

Svi koji su doživeli nasilje doživeli su emocionalno nasilje, a 24,1 odsto ispitanika/ca je doživelo i fizičko nasilje i egzistencijalnu ugroženost, dakle, sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem kao dominantnim. Dok je sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem kao dominantnim, doživelo 8,8 odsto ispitanika/ca.

Najveći procenat ispitanika/ca – 25,9, nasilje je doživeo od osoba koje su im poznate, a 42,9 odsto ispitanika/ca je nasilje doživelo više puta, sporadično.

Ispitanici/ce su se, nakon doživljenog nasilja, izuzetno retko obraćali institucijama, najveći procenat ispitanika/ca – 13,5,

1 Ivana Čvorović (istraživanje), (ur.) Dragana Vučković, Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava Beograd, 2006.

obratio se LGBT organizacijama, a samo 10 odsto je doživljeno nasilje prijavilo policiji i/ili tužilaštvu. Od onih koji su prijavili nasilje gotovo jedna trećina je doživela diskriminaciju od strane policije i tužilaštva, preostale dve trećine tako malog procenta shvatili su da zakon ne predviđa adekvatne mere protiv nasilja nad LGBTTIQ osobama. Nadležni organi klasifikovali su nasilje nad LGBTTIQ osobama ili kao remećenje javnog reda i mira, ili kao uznemiravanje, ili kao pljačku, ili kao šalu od strane počinioca itd.

Najčešći razlog koji navode ispitanici/ce za neprijavljivanje nasilja policiji i/ili tužilaštvu je nepoverenje u nadležne organe.

Jedan od takvih primera je i slučaj dvadeset sedmogodišnje M.J., koju su u novosadskom Dunavskom parku, u noći između 2. i 3. aprila 2005. godine tri skinhedsa pretukla, jer im je, zbog kratke kose, „zaličila“ na lezbejku. M. J. se vraćala kući oko pola tri ujutru parkom kada su tri mladića, prepoznatljivog izgleda skinheds pokreta, počela da viču za njom i zovu je da se okrene. Pošto je devojka to i učinila, mladići su povikali: „Jao, pa ti si žensko, ti si jedna od ‘onih’ – treba vam kosti polomiti.“ Jedan od napadača je prvo M.J. udario u glavu, a zatim su je oborili na zemlju i išutirali. M.J. je slučaj prijavila Novosadskoj lezbejskoj organizaciji – NLO i Labrisu, ali ne i policiji.[2]

NAKON PILOT-ANKETE „NASILJE NAD ISTOPOLNO ORIJENTISANIM OSOBAMA“ LABRIS RAZVIJA I SPROVODI ISTRAŽIVANJE „NASILJE NAD LGBTTIQ POPULACIJOM“ KOJE JE POKAZALO DA ČAK 90 ODSTO ISPITANICA I ISPITANIKA ZNA ZA SLUČAJEVE NASILJA ZATO ŠTO JE OSOBA DRUGAČIJE SEKSUALNE ORIJENTACIJE OD HETEROSEKSUALNE, A ČAK DVE TREĆINE JE I SAMO DOŽIVELO NASILJE IZ ISTOG RAZLOGA.

A na pitanje iz upitnika: Da li osećate potrebu da emigrirate iz SCG zbog toga što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne? 55,9 odsto ispitanih osoba odgovorilo je potvrdno.

Istraživanje „Nasilje nad LGBTTIQ populacijom“ objavljeno je 2006. godine, a publikacija sadrži i komentare ekspertkinja na nalaze istraživanja – Dušice Popadić iz Incest trauma centra, Isidore Jarić iz Instituta za filozofiju i društvenu teoriju i Zorice Mršević iz Instituta društvenih nauka. Iste godine predstavljeno je domaćoj javnosti, međunarodnim i domaćim organizacijama, a bilo je prezentovano i na OSCE-ovoj konferenciji, održanoj 8. i 9. juna 2005. godine u Španiji, a na inicijativu ILGA Evrope. OSCE

2 Prilog 8*:* Pretučena jer je ‘zaličila’ na lezbejku, Dragana Vučković, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji*,* (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski jezik Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 38

konferencija te godine je bila posvećena antisemitizmu i drugim oblicima netolerancije, a cilj konferencije, kojoj je predsedavala Slovenija, bio je skretanje pažnje na ulogu koju u smanjenju diskriminacije i netolerancije imaju vlasti, civilno društvo, škole i mediji.

U Strazburu je u okviru obeležavanja Međunarodnog dana protiv homofobije u Evropskom parlamentu 10. maja prikazan dokumentarni film „Ima mesta za sve nas“ (2003), nastalog u produkciji Labrisa i Gejtena. Projekciji su prisustvovala i tri člana Parlamenta, među kojima je bio i potpredsednik – Džerard Onesta. Brojna publika nakon završetka filma postavljala je pitanja šokirana nasiljem nad LGBT populacijom, a najviše time da gejeve i lezbejke u Beogradu nisu tukli samo skinhedsi i huligani već i „obični“ ljudi.

U akciji povodom obeležavanja istog praznika Labris je od Srpskog lekarskog društva zahtevao da izda zvanično saopštenje u kojem se kaže da homoseksualnost nije bolest. Dva meseca kasnije stigao je odgovor Srpskog lekarskog društva u kome, između ostalog, piše da „Srpsko lekarsko društvo nije nadležno

da odlučuje o tome da li je nešto bolest ili nije“.

„Kada je reč o zdravstvu u odnosu na LGBT tematiku, može se reći da je 2005. godinu obeležio zahtev Labrisa Srpskom lekarskom društvu da potvrdi da istopolna orijentacija nije bolest. Labris je, naime, uputio ovaj zahtev SLD-u 4. maja. Ipak, nakon dva meseca čekanja dobile smo odgovor u kojem je Srpsko lekarsko društvo odbilo da potvrdi ono što je Svetska zdravstvena organizacija učinila još pre 15 godina, kada je 17. maja 1990. godine uklonila homoseksualnost sa liste mentalnih oboljenja.

(…) Srpsko lekarsko društvo je predložilo da se održi javna rasprava na ovu temu, što je Labris odbio. Umesto toga, obavestile smo o svemu Svetsku zdravstvenu organizaciju, tj. njeno sedište u Ženevi. U dopisu koji smo dobile od SZO, Helena Nigren–Krug, savetnica za zdravlje i ljudska prava u SZO, saopštila nam je da je o ovome obavestila sve odseke ove organizacije, ali i kancelariju Visokog komesara UN za ljudska prava. Takođe, sa slučajem je upoznat i Pol Hant, specijalni izvestioc UN, zadužen za najviće standarde fizičkog i mentalnog zdravlja ljudi. Predsednik Etičkog komiteta Marko Kontić tvrdio je zatim u jednom intervjuu povodom ovog slučaja da SLD čeka zapravo ‘preporuku evropskih i svetskih strukovnih i naučnih organizacija, jer ne želi da isključivo sama donosi takve odluke’. Ipak i nakon više meseci Srpsko lekarsko društvo se nije ponovo izjasnilo po ovom pitanju. Labris se obratio zatim i Tomici Milosavljeviću[3], ministru zdravlja – ali ministar se nije oglasio po ovom pitanju, iako je lično član Stalnog komiteta Svetske zdravstvene organizacije za Evropu.“[4]

ČETVRTOG MAJA LABRIS JE UPUTIO ZAHTEV SRPSKOM LEKARSKOM DRUŠTVU DA IZDA ZVANIČNO SAOPŠTENJE DA HOMOSEKSUALNOST NIJE BOLEST I TIME POTVRDI ZVANIČAN STAV SVETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE, KOJA JE 17. MAJA 1990. GODINE UKLONILA HOMOSEKSUALNOST SA LISTE MENTALNIH OBOLJENJA.

Tek nakon tri godine upornog insistiranja na ovom pitanju, Labris je 2008. dobio odgovor od Srpskog lekarskog društva kojim potvrđuje zvaničan stav Svetske zdravstvene organizacije – da istopolna orijentacija nije bolest.

Medijsku kampanju pod sloganom „Pravo na život bez nasilja“

3 Prilog 5: Dopis ministru zdravlja, Tomici Milosavljeviću, povodom zahteva za javnim oglašavanjem da istopolna orijentacija nije bolest, Dragana Vučković, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski jezik Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 32

4 Zdravstvo, Dragana Vučković, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski jezik Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 13–14

Labris je sproveo od 25. juna do 25. jula 2005. godine uz podršku saradničkih NVO i medija, a povodom Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba; sa ciljem promocije LGBT prava u društvu i lobiranja za zakonske izmene, kao i ukazivanja na sve učestalije slučajeve nasilja nad ovom populacijom.

Kampanja je obuhvatala emitovanje radio-džingla na 21 radio-stanici u 16 gradova Srbije (Beograd, Novi Sad, Zrenjanin, Pirot, Užice, Sombor, Subotica, Pančevo, Sokobanja, Leskovac, Negotin, Požega, Niš, Prijepolje, Požarevac, Bajina Bašta), a medijski sponzori kampanje, uz podršku Asocijacije nezavisnih elektronskih medija, bili su: Radio B92, Radio 202, Radio Pirot, Radio Užice, Radio Sombor, Radio Niš, Radio Zrenjanin, Radio Kojot, Radio Fedra, Radio 021, Radio Subotica, Radio Pančevo, Radio Polimlje, Radio Požega, Radio Boom 93, Radio Primus, Radio Sokobanja, Radio Stuff, RTV Krajina, Samostalna televizija i radio Negotin.

MEDIJSKU KAMPANJU POD SLOGANOM „PRAVO NA ŽIVOT BEZ NASILJA“ LABRIS JE SPROVEO U PERIODU JUN - JUL 2005. GODINE UZ PODRŠKU SARADNIČKIH NVO I MEDIJA.

EMITOVANJE RADIO-DŽINGLA SPONZORISALA JE DVADESETJEDNA RADIO-STANICI U ŠESNAEST GRADOVA SCG.

U okviru kampanje održana je i konferencija za štampu 1. jula u Medija centru.[5] Na konferenciji su prezentovani rezultati pilot-ankete o nasilju nad LGBT osobama, odgovor Srpskog lekarskog društva na Labrisov zahtev da izda zvanično saopštenje da homoseksualnost nije bolest, poređenje analiza medija 2004/05, kao i opšte stanje LGBT populacije u Srbiji. Na konferenciji su govorile/li: Lepa Mlađenović, Snježana Milivojević i Saša Gajin.

Sa konferencije za štampu izveštavalo je osam medija (Tanjug, Fonet, Ekonomist magazin, RTV B92, RTS, RTV Pink, Radio DW, Vreme), a svojim prisustvom podržalo ju je osam saradničkih nevladinih organizacija (Žene na delu, Autonomni ženski centar, Gea, Centar za ženske studije Beograd, Žene u crnom, Incest trauma centar, Gejten – GLBT, Novosadska lezbejska organizacija).

Tokom proslave Međunarodnog dana ponosa, 27. juna, u organizaciji izdavačke kuća Rende, u Domu omladine Beograd prikazan je i dokumentarni film autorke Slađane Novaković „Nečim sam vas uvredio, gospodo“, intervju sa ocem Igora

5 Prilog 8: Pravo na život bez nasilja, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, Dragana Vučković, (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski: Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 42

Dobričića – gej muškarca koji je pretrpeo velike fizičke povrede na prvoj Paradi ponosa u Beogradu 2001. godine. Proslavu je, kao i svaki drugi javni skup koji se bavi pitanjima LGBT populacije, obezbeđivala policija, ali je tokom programa stigla lažna dojava o postavljenoj bombi. Međutim, program nije prekinut.

Nakon ove medijske kampanje Labris je do kraja godine realizovao i nekoliko kampanja slabijeg intenziteta, usmerenih na institucije, medije i nevladine organizacije. Aktivnosti u okviru ovih kampanja su bile: distribucija novogodišnjih čestitki, Labrisovog kalendara za 2006. godinu i distribucija razglednica povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, 10. decembra. Labris je u saradnji sa devet omladinskih organizacija osmislio, dizajnirao i distribuirao raglednicu vladinim i nevladinim organizacijama i medijima. Razglednica je jedan od rezultata seminara „Različite/ti, a ravnopravne/ni“, za omladinske organizacije iz Srbije i Vojvodine koji je organizovao Labris u oktobru 2005. godine u Beogradu.

U pogledu zakonodavstva ovu godinu obeležila su usvajanja dva nova zakona koja sankcionišu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije – u martu je usvojen Zakon o radu, a u junu Zakon o visokom obrazovanju.

Nakon usvajanja ova dva zakona, pored Zakona o radiodifuziji i Zakona o javnom informisanju, u Srbiji su u 2005. godini na snazi četiri zakona koji eksplicitno zabranjuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, a u septembru je usvojen i novi Krivični zakon, koji izjednačava potrebnu minimalnu starosnu dob za stupanje u seksualne odnose za heteroseksualne i istopolno orijentisane osobe.[6]

Ipak, novi Porodični zakon[7], koji je Skupština Srbije usvojila 24.

6 U prethodnom Krivičnom zakonu minimalni uzrast za pristajanje na seksualni odnos bio je 14 godina, tj. uzrast kada lice prestaje da bude dete i postaje maloletno lice. Ipak, ova odredba nije važila u svim slučajevima, jer je prošli Krivični zakon zabranjivao dobrovoljni muški seksualni odnos s licem mlađim od 18 godina. Srbija je dekriminalizovala mušku homoseksualnost tek 1994. godine.

7 U avgusta 2003. godine Labris je predao Predlog izmena i dopuna zakona o porodici republičkom ministarstvu za socijalna pitanja. Predlog izmena i dopuna zakona o porodici odnosio se na dva moguća modela: izjednačenje homoseksualnog i heteroseksualnog braka i uvođenje instituta zajednice osoba istog pola, a usledio je kao posledica tadašnjeg neadekvatnog predloga zakona u kojem su istopolno orijentisane osobe potpuno izostavljene.

februara 2005. godine, i dalje pod bračnom, tj. vanbračnom zajednicom prepoznaje samo zajednicu između muškarca i žene.

Tokom skupštinske rasprave o ovom zakonu ostala je upamćena afirmativna izjava poslanika Gorana Svilanovića:

„Nećemo, vređajući homoseksualce, bilo da su u pitanju muškarci ili žene, time učiniti ništa dobro. Neće javna rasprava o tome dovesti da se smanji populacija, kao što insistiranje na zabrani abortusa neće povećati populaciju. Budimo samo malo tolerantniji da ne bismo živeli u društvu gde je jedan dobar deo neshvaćen, odbačen i nesrećan."

Ova izjava je redak primer otvorene podrške LGBT populaciji u Srbiji od strane jednog političara.

Na ovo zakonsko rešenje reagovao je Beogradski centar za ljudska prava, koji je u avgustu iste godine Ustavnom sudu Srbije podneo predlog za ocenu ustavnosti člana 4, po kojem se vanbračnim zajednicama smatraju samo trajnije zajednice osoba različitog pola.

„Predlagač smatra da ne postoje nikakvi moralni razlozi da se osobama istog pola koje se nalaze u vanbračnoj zajednici uskrate prava na izdržavanje ili zajedničku imovinu, ili pravo na posetu bolesnom partneru u zdravstvenoj ustanovi. Naprotiv, nemoralno je što se osobama istog pola ova prava uskraćuju"[8], stoji između ostalog u predlogu.

Beogradski centar za ljudska prava nije dobio odluku Ustavnog suda, tj. eventualni poziv na konsultativni sastanak, a pre donošenja novog Ustava Republike Srbije u novembru 2006. godine.

Na polju zagovaranja ovu godinu je obeležilo i nastojanje Labrisa i Gejtena – LGBT za unošenje amandmana u postojeći predlog Zakona o ravnopravnosti polova.[9] Radna grupa koja je pripremila

8 Zakonodavstvo, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, Dragana Vučković, (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski: Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 9

9 Prilog 3: Amandmani na predlog Zakona o ravnopravnosti polova, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, Dragana Vučković, (ur.) Ljiljana Živković, prevod na engleski: Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 19–30

predlog ovog zakona isključila je iz celog procesa nevladin sektor. Labris i Gejten su početkom juna 2005. podneli amandmane zbog potpunog isključivanja istopolno orijentisanih osoba iz ovog zakona Pokrajinskom sekretarijatu za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, kao i celoj radnoj grupi. Nakon obećanja da će doći do sastanka, koji se ipak nije desio, pokušalo se sa lobiranjem poslanice/ka koja/ji bi predložila/o amandmane Labrisa i Gejtena u Skupštini Srbije. Ipak, i ovo je bilo nemoguće ostvariti, a iz radne grupe su stigli signali da ona ne želi dalje da radi na ovom zakonu, odnosno da u njegovoj sadržini bilo šta menja.

„NEĆEMO, VREĐAJUĆI HOMOSEKSUALCE, BILO DA SU U PITANJU MUŠKARCI ILI ŽENE, TIME UČINITI NIŠTA DOBRO. NEĆE JAVNA RASPRAVA O TOME DOVESTI DA SE SMANJI POPULACIJA, KAO ŠTO INSISTIRANJE NA ZABRANI ABORTUSA NEĆE POVEĆATI POPULACIJU. BUDIMO SAMO MALO TOLERANTNIJI DA NE BISMO ŽIVELI U DRUŠTVU GDE JE JEDAN DOBAR DEO NESHVAĆEN, ODBAČEN I NESREĆAN.“ (POSLANIK GORAN SVILANOVIĆ - SKUPŠTINSKA RASPRAVA O USVAJANJU NOVOG PORODIČNOG ZAKONA)

Neki od amandmana koje su Labris i Gejten podneli odnose se na posrednu diskriminaciju, raspoređivanje i napredovanje (na poslu), jednako plaćanje, prestanak radnog odnosa i radnog angažovanja – odnosno mogućnost/nemogućnost otpuštanja lezbejki i gejeva sa posla zbog seksualne orijentacije – socijalnu i zdravstvenu zaštitu, nasilje u porodici itd. Ovi i svi drugi amandmani odnose se na seksualnu orijentaciju, zabranu diskriminacije po ovom pitanju, kao i na osnovu rodnog identiteta. Terminologija je takođe označena kao veoma značajna, pa je predloženo da se osim pola, koriste i termini seksualna orijentacija i rodni identitet.

Labris i naredne godine nastavlja zagovaranje za uvođenje ovih amandmana u predlog zakona. U martu 2006. u saradnji sa Zoranom Šijački, predsednicom Pokrajinskog zavoda za ravnopravnost polova, Labrisov amandman na član 4 predloga Zakona o ravnopravnosti polova ubačen je u tekst samog predloga Zakona o ravnopravnosti polova.[10]

U aprilu 2005. godine Labris je objavio analizu iz trećeg istraživačkog ciklusa – Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji[11], za period od 5. januara do 30. marta 2005, a praćeno je pisanje šest informativnih dnevnih novina i dva nedeljnika.[12]

10 Zakon o ravnopravnosti polova donet je 11. decembra 2009. godine, kao treći u nizu antidiskriminacionih zakona, posle Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakona o zabrani diskriminacije.

11 Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, Priručnik za novinare i novinarke, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005, str. 22–29

12 Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic, Kurir, NIN i Vreme.

Analiza je pokazala da je gotovo 40 odsto tekstova objavljeno u rubrici Zabava. Kultura, zabava, estrada i privatni život, afere, skandali pokrivaju čak 64 odsto tekstova, što je dvostruko više u poređenju sa 2004. godinom. Zajedničko u pisanju medija, i u 2004. i u 2005. godini, je da nije objavljen niti jedan tekst o promociji LG grupa. U 2005. godini među izvorima informacija LG aktivista/kinja takođe nema.

Najveći broj novina samo uzgredno pominje LG populaciju i teme, najveći broj tekstova je mali i objavljen u rubrici Zabava, a na teme estrada, privatni život, afere, skandali LG pojedinaca; najčešće se piše o događajima koji se dese „negde u svetu", a ne u Srbiji, a ti tekstovi su u gotovo 80 odsto slučajeva kontekstuirani neutralno.

Diskriminišuća, vrednujuća, omalovažavajuća terminologija je, uz već odomaćene u štampi – homoseksualizam, homići, pederi, homo-lobi… proizvela u 2005. godini još novih termina – raspala pederčina, sramni homoseksualni odnos, homo-pripadnik...

Nakon ovog istraživačkog ciklusa, naredna tri meseca, Labris nastavlja da prati pisanje tri najtiražnija dnevna lista – Blic, Danas i Večernje novosti − od 1. aprila do 31. jula 2005. godine. Kao i u prethodna tri meseca, najzastupljeniji su tekstovi koji u vezi sa LG temama pišu o dešavanjima u svetu. Opšti je utisak da se u aprilu, maju i junu (Prajd, izmene zakonskih regulativa) o LG temama pisalo više nego u ranijem periodu. Najviše se pisalo o zakonskim promenama u stranim državama, kao i o paradama ponosa. Povod za ovakvu praksu bilo je usvajanje zakona u Španiji koji dozvoljava istopolnim parovima sklapanje brakova. Ovi tekstovi, kao i tekstovi o održavanju prajdova širom sveta, spadaju u retke koji su u potpunosti posvećeni LG populaciji. U tom smislu nije se promenio trend da je, kada se piše o domaćim dešavanjima, reč o malim tekstovima. Jedini izuzetak je događaj iz aprila meseca, tj. tužba protiv mladenovačkog advokata koji je u procesu tražio izuzeće jednog svedoka „zbog moralne nepodobnosti jer je homoseksualac". O ovoj tužbi novinari/ke su pisali/le opširnije nego o drugim dešavanjima iz naše sredine.

Najzastupljenija rubrika u kojoj se pominju LG teme je Kultura (TV program), a zatim sledi Svet, što upućuje na zaključak da se, kao i do sada, ove teme najčešće spominju samo uzgredno.

U većini slučajeva naslovi tekstova upućuju na događaje o kojima je reč, takođe naslovi su informativni, nesenzacionalistički, bez omalovažavajućih termina. Loš izuzetak je naslov Večernjih novosti iz aprila meseca: „Dete mi nije trandža“.

Kada je reč o prihvatljivoj, korektnoj terminologiji, situacija je ista kao i u prethodna tri meseca – gej, lezbejka, homoseksualnost, gej populacija... Ohrabruje činjenica da se praksa malo promenila po pitanju diskriminišuće terminologije. Naime, primetna je manja upotreba omalovažavajućih reči i izraza (već „ustaljeni“ termini kao što su homoseksualizam, homići), a izrazitog vređanja i govora mržnje nema ni u jednom tekstu.[13]

Što se tiče korektne terminologije slična je i u 2004. i 2005.[14], a koriste se izrazi: homoseksualci, gej, lezbejka, lezbejski par, gej brak, homofobija, istopolni brak…

Prvu predstavku Republičkoj radiodifuznoj agenciji nadležnoj za primenu Zakona o radiodifuziji Labris i Gejten – LGBT podnele su 16. novembra 2005. godine za govor mržnje u emisiji Piramida. Voditeljka Branka Nevistić i gosti u emisiji Toma Fila i Milorad Vučelić koristili su se diskriminišućom terminologijom, odnosno govorom mržnje prilikom rasprave o gej brakovima.

Najpre su organizacije zatražile od Televizije Pink, na kojoj je sporna emisija prikazana, da upute javno izvinjenje gej i lezbejskoj populaciji, što pomenuta televizija nije učinila. Zatim je Stručna služba Republičke radiodifuzne agencije zatražila od Televizije Pink da se u određenom roku izjasni o predstavci, ali ova televizija nije odgovorila na ni na taj zahtev kršeći Zakon o radiodifuziji.

Stučna služba RRA je konstatovala[15] da je emitovanjem dve izjave – Tome File i Branke Nevistić emiter prekršio član 21 zakona, a

13 Arhiva Labrisa

14 Poređenje glavnih nalaza analize medija 2004–2005. godina, Priručnik za novinare i novinarke, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005, str. 30–31

15 Prilog 6: Izveštaj stručne službe RRA, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji: 2005, Dragana Vučković, (ur.) Ljiljana Živković; prevod na engleski jezik Miodrag Kojadinović, Ana Zorbić, Beograd, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2006, str. 33

da je voditeljka osim toga narušila i osnovna načela novinarske profesije. Ipak, izricanje kazne nije bilo moguće, jer još uvek nije bilo izvršeno dodeljivanje nacionalnih frekvencija emiterima.

„Može se reći da je izveštaj RRA o govoru mržnje u pomenutoj emisiji jedna od najvećih pobeda LGBT organizacija tokom (…) godine“, smatra Dragana Vučković, autorka Godišnjeg izveštaja o LGBT populaciji u Srbiji, 2005. „Međutim“, kaže ona, „govor mrže i nasilje nad LGBT populacijom nije bilo javno osuđivano ni od strane političke elite, a jedan od takvih slučajeva je bio sa grafitima i plakatima koji je Nacionalni stroj lepio po Beogradu, a kojima se napada RTV B92 kao ‘jevrejska televizija’, kao i zbog ‘antisrpskog delovanja, pogubnog uticaja na srpsku omladinu, podrške nezavisnosti Kosova, podršku širenju narkomanije, homoseksualizma i drugih bolesti sa zapada’.“ I dok su sve političke stranke jednoglasno osudile antisemitizam – potpuno je izostala osuda homofobičnih izjava.

Rad na tekstu modela opšteg antidiskriminativnog zakona i promociji donošenja ovog zakona Labris će započeti priključenjem novoformiranoj Koaliciji protiv diskriminacije[16], u martu 2005. godine.

Osnivanje koalicije inicirao je nosilac projekta „Koalicija nevladinih organizacija – praćenje diskriminatorske prakse“ Centar za unapređivanje pravnih studija iz Beograda. Koaliciju su činile Glas razlike, Inicijativa mladih za ljudska prava, Udruženje studenata sa hendikepom, Odbor za ljudska prava Niš, CHRIS Mreža Negotin, grupa Veliki Mali iz Pančeva, Labris, Centar za unapređenje pravnih studija i Gejten – LGBT.

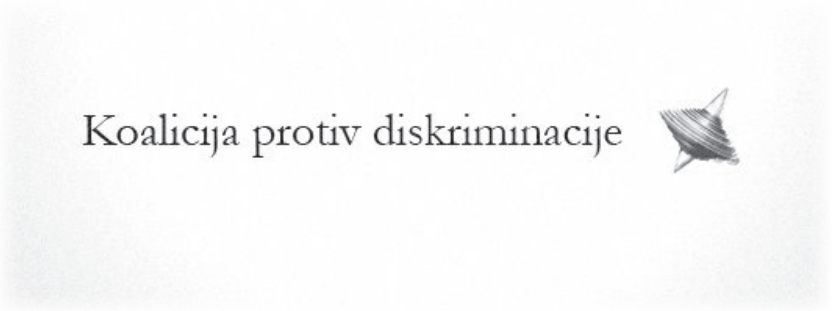
Ciljevi koalicije su podizanje svesti o svim oblicima diskriminacije i organizovanje različitih zajedničkih akcija u cilju smanjenja diskriminacije, kao i promocija modela Antidiskriminativnog zakona, a definisani su i osnovni principi i vrednosti na kojima će počivati Koalicija:

„Koalicija protiv diskriminacije je formirana da bi informisala

OSIM REPUBLIČKE RADIODIFUZNE AGENCIJE, LABRIS JE U 2005. GODINI OSTVARIO DOBRU SARADNJU I SA POKRAJINSKIM SEKRETARIJATOM ZA RAD, ZAPOŠLJAVANJE I RAVNOPRAVNOST POLOVA, IZVRŠNIM VEĆEM SKUPŠTINE VOJVODINE, KAO I SA ZAVODOM ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA VOJVODINE. IPAK, TOKOM AKTIVNOSTI LABRISOVOG PROJEKTA „EDUKACIJA” – DVA PUTA SE DESILO DA SU PREDSTAVNICI MUP-A U POSLEDNJIM MOMENTIMA OTKAZIVALI SVOJE UČEŠĆE NA TRIBINAMA, I TO U ZRENJANINU I KRAGUJEVCU.

16 Ciljevi koalicije su podizanje svesti o svim oblicima diskriminacije i organizovanje različitih zajedničkih akcija u cilju smanjenja diskriminacije, kao i promocija modela Antidiskriminativnog zakona.

javnost o svim slučajevima diskriminacije a posebno mizoginije, rasizma, ksenofobije, homofobije, diskriminacije dece i osoba sa hendikepom u Srbiji, a sve u cilju podržavanja uvođenja i primene antidiskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu. Rad Koalicije protiv diskriminacije se temelji na načelima poštovanja različitosti i razvijanja solidarnosti sa diskriminisanim grupama, nenasilju, otvorenosti rada, nedeljivosti ljudskih prava i principu nehijerarhije ljudskih prava."

Prvu od tri tribine na temu diskriminacije marginalizovanih grupa i važnosti donošenja ovog zakona koje je Labris organizovao sa saradničkim grupama sa projekta „Edukacija" održana je u Zrenjaninu 14. septembra 2005. godine.

Tribina je organizovana u zrenjaninskom Kulturnom centru, a uz podršku Grupe Reaguj! – Vojvodina, Grupe Taboo iz Zrenjanina i Centra za unapređenje Lokalne samouprave, takođe iz Zrenjanina. Na tribini su govorile/li Sunčica Vučaj iz Beograda o diskriminaciji žena i seksualno različitih, Vesna Bogdanović iz Udruženja studenata s hendikepom iz Beograda o diskriminaciji osoba s hendikepom, Radovan Vuletin iz Centra za socijalni rad – Zrenjanin o diskriminaciji Roma, dr Ružica Knežević iz bolnice „Dr Đorđe Jovanović", Odeljenje psihijatrije – Zrenjanin, o uticaju diskriminacije na psihičko zdravlje ljudi i diskriminaciji osoba lečenih na psihijatriji i Vladimir Arsić, ombudsman Grada Zrenjanina, o važnosti donošenja opšteg antidiskriminacionog zakona.

Učešće na tribini je trebalo da uzme i Dragan Dragaš iz SUP-a Zrenjanin i govori na temu sankcionisanja nasilja nad marginalizovanim grupama, međutim nije došao uz izgovor da

je u pitanju „nesporazum“. A neposredno pred početak tribine otkazan je i koktel koji je trebalo da bude održan za sve učesnice/ke u Skupštini opštine Zrenjanin.

Događaj je okupio oko 60 osoba, i važno je pomenuti da je ova tribina prvi skup u Zrenjaninu na kojem se javno pričalo o LGBT temama i diskriminaciji ove vrste, a među lokalnim medijima koji su izveštavali sa tribine je i Cross radio, za koji je izjavu u ime Labrisa dala Dragana Vučković.

Naredna tribina pod nazivom „Diskriminacija marginalizovanih grupa“ održana je u Novom Sadu u prostoru „Izbe“ 10. oktobra 2005. godine, a organizovana je u saradnji sa grupom Esperanca, Novosadskom lezbejskom organizacijom i Ženskim studijama i istraživanjima iz Novog Sada.

Na skupu su govorile/li: Nikola Tadić iz grupe Esperanca, Dragana Vučković ispred Labrisa, Marinko Lebović iz Udruženja paraplegičara i kvadriplegičara, Veronika Mitro iz Ženskih studija i istraživanja i Čarna Ćosić iz Novosadske lezbejske organizacije. Na skupu kojem je prisustvovalo 25 ljudi govorilo se o problemima mladih i njihovom pravu na besplatno obrazovanje; o diskriminaciji osoba sa invaliditetom; položaju i socijalnoj isključenosti žena, kao i o homofobiji kao jednoj od najizraženijih predrasuda u našem društvu. Predstavnica Labrisa Dragana Vučković naglasila je da se ne sme sve prepustiti vlasti, tj. čekati da ona pod pritiskom međunarodnih zvaničnika krene u proces usklađivanja zakonske regulative – „Ključnu ulogu mora da odigra civilni sektor, moramo stalno podsećati vlast da je potrebno što pre zaštititi sve diskriminisane grupe.“

Nakon izlaganja predavačica/vača, usledila je jednočasovna diskusija na kojoj su se sve/svi prisutne/ni složile/li da je usvajanje, a zatim implementacija Opšteg antidiskriminacionog zakona neophodna za zaustavljanje diskriminatorske prakse u našem društvu.

Ovaj događaj su medijski propratile dve televizijske kuće – Delta i Panonija.

Tribina je trebalo da se održi nedelju dana ranije, takođe u Novom Sadu, u prostoru „Gradilište“. Osobe iz „Gradilišta“ koje su obećale da će ovaj prostor ustupiti za održavanje skupa, otkazale

su tribinu iz nejasnih razloga.

Poslednja tribina za ovu godinu održana je u Kragujevcu 23. novembra uz podršku Romskog informativnog centra (RIC), a na njoj su govorile/li: Dragana Vučković – Labris, Slavoljub Đorđević – Romski informativni centar (RIC) i Milan Petković, gradski ombudsman za ljudska i građanska prava, Grada Kragujevca. Na skupu je o sankcionisanju nasilja nad marginalizovanim grupama trebalo da govori i predstavnik MUP-a Kragujevac, koji ipak nije prisustvovao dešavanju.

Dragana Vučkovic iz Labrisa je istakla da se naša država još uvek oglušuje na pritisak međunarodne zajednice koja insistira da republički parlament što pre usvoji ceo set antidiskriminacionih zakona, a pre svega Opšti antidiskriminacioni zakon. „Ipak, sama Vlada Republike Srbije se strategijom o procesu pridruživanja obavezala na usvajanje ovih zakona, pa bi trebalo u narednom periodu očekivati i konkretne rezultate ove strategije“, rekla je Vučkovićeva.

Milan Petković, gradski ombudsman za ljudska i građanska prava, govorio je o konkretnim primerima diskriminacije sa kojima se susretao od momenta kada je postavljen na mesto ombudsmana. Jedan od najdrastičnijih primera koje je Petković naveo je zagađenje vode u osnovnoj školi u Kragujevcu i neadekvatna reakcija vlasti povodom ovog slučaja.

O diskriminaciji i položaju romske populacije na teritoriji Kragujevca govorio je predstavnik Romskog informativnog centra Slavoljub Đorđević. I on je istakao neophodnost donošenja opšteg antidiskriminacionog zakona, pohvalivši postojeći model zakona koji je uradio Institut za uporedno pravo u Beogradu, pre svega zbog tereta dokazivanja diskriminacije, koji bi po ovom modelu bio na optuženom, a ne na potencijalnoj žrtvi. Skup su propratile tri televizije: Radio-televizija Kragujevac, Radio-televizija Kanal 9, Radio-televizija IN, kao i kragujevački nedeljnik Nezavisna svetlost.

Pored tribina na temu diskriminacije, Labris je u okviru projekta „Edukacija“ nastavio sa seminarima namenjenim medijima, odnosno novinarima i novinarima. Seminar „Ka Evropi: marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo“ je nastavak

seminara realizovanih tokom oktobra 2004. godine u saradnji medija, Labrisa i Ženskih studija iz Novoga Sada. Kao rezultat ovih seminara, održanih u Beogradu i Novom Sadu, štampan je drugi po redu „Priručnik za medije“[17], koji uključuje i tekstove učesnica i učesnika seminara, a uspostavljena je saradnja sa predstavnicima 10 medijskih kuća iz Beograda i Novog Sada. Tokom 2005. održana su tri seminara, pod istim nazivom, u Novom Sadu, Beogradu i Nišu, za ukupno 41 novinara/ku, iz 29 različitih medijskih kuća. Cilj skupova je bio da se kroz razmenu iskustava ostvari što bolje razumevanje i izveštavanje javnosti o položaju marginalizovanih grupa, poveća osetljivost i interesovanje medija za lezbejska pitanja, utiče na stvaranje pozitivnije slike o lezbejskoj i gej populaciji u medijima, uz upotrebu korektne terminologije, kao i uspostavi dugoročna saradnja Labrisa i učesnika/ca seminara.

Seminari su realizovani u saradnji sa Pokrajinskim sekretarijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Odborom za ljudska prava CHRIS (Niš, Negotin i Vranje) i Nezavisnim udruženjem novinara Srbije.

Prvi seminar za medije održan je 7. oktobra u Novom Sadu u zgradi Skupštine Vojvodine. Na seminaru je učestvovalo 12 novinara i novinarki iz Vojvodine iz dnevnog lista Dnevnik, Zrenjanin, Sremske novine, RTV Panonija, RTV Novi Sad, Radio 021, Kikindske novine, Rusko slovo, Građanski list, a novinar iz Radija Dojče vele je došao da proprati skup.

Skup je otvorila Jelica Rajačić Čapaković, zamenica pokrajinskog sekretara za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, ističući važnost saradnje institucija i nevladinog sektora u naporima za ostvarivanje ljudskih prava. Učesnike i učesnice, kao i organizatorke seminara, pozdravila je i Danica Todorov, zamenica pokrajinskog ombudsmana za ravnopravnost polova.

Zorana Šijački, predsednica Zavoda za ravnopravnost polova, govorila je o definicijama roda i pola sa posebnim osvrtom na položaj žena u politici i mestima odlučivanja. O jeziku kao sredstvu diskriminacije i korektnoj terminologiji, kada je o diskriminisanim grupama reč, pričala je lingvistkinja Svenka Savić.

17 Priručnik za novinarke i novinare: Ka Evropi: marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo, (ur.) Ljiljana Živković, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2005

„Evropska unija – koji nas zakoni približavaju“ bila je tema predavanja pravnika Gorana Miletića iz Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava. Analizirajući zakonsku regulativu u našoj zemlji i regionu, kao i postojeće međunarodne akte koji nas obavezuju, Goran Miletić je govorio i o brojnim presudama Evropskog suda za ljudska prava, a u korist LGBT osoba i pobudio veliko interesovanje auditorijuma. Radionicu koja je za cilj imala da istakne svakodnevnu diskriminaciju i homofobiju sa kojom se lezbejke susreću u društvu održala je Lepa Mlađenović. Tretiranje različitosti u medijima, istorija pisanja o LG temama, kao i Labrisova analiza domaćih štampanih medija bile su teme predavanja Dragane Vučković, predstavnice Labrisa.

„Sva predavanja su bila veoma inspirativna za učesnike i nakon svakog se razvila diskusija, te je zajednički zaključak svih učesnika i učesnica da je jedan dan nedovoljan za količinu informacija i tema koje su se otvorile, kao i da su ovakvi seminari neophodni za što objektivnije izveštavanje. Neposredno nakon seminara nekoliko novinara i novinarki su odmah objavili/le tekstove koji izveštavaju o seminaru, a ostali su najavili objavljivanje priloga i izveštaja u narednih nekoliko nedelja“, stoji u Labrisovom izveštaju ovog seminara.

U okviru programa „Edukacija nevladinih organizacija, medija i omladinskih organizacija“ Labris je od 20. do 23. oktobra 2005. godine održao seminar „Različite/ti a ravnopravne/ni“ za predstavnice/ke omladinskih organizacija iz Srbije i Vojvodine u Beogradu. Seminar je bio namenjen osobama koje su aktivne u omladinskim organizacijama i rade sa mladim ljudima na promociji ljudskih prava. Cilj je bio da se mlade aktivistkinje i aktivisti upoznaju bolje sa pravima osoba čija je seksualna orijentacija drugačija od heteroseksualne. Seminaru je prisustvovalo 19 osoba iz 10 omladinskih organizacija.[18]

Prvog dana seminara lingvistkinja Svenka Savić govorila je na temu: „Opšti pojmovi o istopolnoj orijentaciji“, a cilj predavanja je bio upoznavanje sa opštom terminologijom kada je reč o

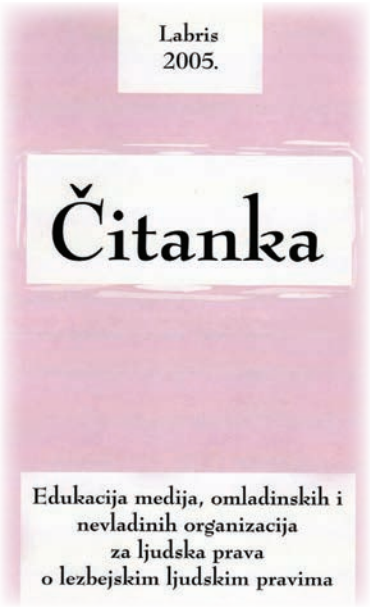
18 Esperanca, Psiho N, Eureka, Resurs centar, Crvena linija, Udruženje studenata sa hendikepom, Forum SYD Balkans Programme, Omladina JAZAS-a, Centar za razvoj civilnih resursa i Studentska unija iz Niša.

istopolno orijentisanim osobama, kao i sa jezikom kao sredstvom diskriminacije. Lepa Mlađenović je kroz izlaganje „Uticaj homofobije na psihološki aspekt lezbejske egzistencije“ objasnila svakodnevnu diskriminaciju sa kojom se suočavaju osobe istopolne orijentacije. Interaktivno, učesnice/ci i predavačica su zajednički došle/li do mehanizama društvene homofobije, kao i do posledica koje oni imaju na LGBT populaciju. Goran Miletić iz Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava održao je predavanje „Pravna regulativa homoseksualnosti“, tokom kojeg je govorio o međunarodnom i domaćem zakonodavstvu koje se direktno odnosi na prava LGBT osoba.

Drugog dana seminara Dušica Popadić iz Incest trauma centra govorila je o tri teme: „Predrasude i diskriminacija nad lezbejkama“, „Homofobija“, i „Lezbejska egzistencija“. Kroz radionice i diskusiju učesnice/ci su između ostalog imale/li priliku i da same/mi navode neke od oblika diskriminacije nad LGBT osobama u oblastima kao što su zdravstvo, zakonodavstvo, porodični život. Takođe Tijana Popivoda iz Autonomnog ženskog centra govorila je o „Sociološkim aspektima lezbejstva“, tj. o esencijalističkim i konstrukcionističkim društvenim teorijama i „objašnjenjima“ istopolne orijentacije.

Treći i četvrti dan seminara učesnice/ci su sa Dušicom Popadić kroz „Konkretnu akciju“ istražile/li kapacitete unutar svojih organizacija za integraciju pitanja seksualnih različitosti i realne mogućnosti za implementaciju znanja stečenih tokom treninga. Organizacije su osmislile na koji će način u okviru tribina, radionica i svojih postojećih programa ubuduće uključivati i pitanja koja se odnose na istopolno orijentisane osobe.

Kao i prethodne godine u okviru ovog projekta za potrebe rada sa ciljnim grupama, ali i sa članicama lezbejske zajednice, štampana je „Čitanka 2005 – Edukacija medija, omladinskih i nevladinih organizacija za ljudska prava o lezbejskim ljudskim pravima“. Tekstovi domaćih autorki i autora Dragane Vučković, Lepe Mlađenović, Miodraga Kojadinovića, Snježane Milivojević, Svenke Savić, Zorice Mršević i Vesne Rakić Vodinelić se bave temama kao što su diskriminacija i nasilje nad istopolno orijentisanim osobama u Srbiji, diskriminacija u jeziku, zakonske regulative LG prava kod nas i u Evropi itd. Uredništvo „Čitanke” potpisuje Radenka Grubačić.

Tokom 2005. godine organizovan je i sastanak Mreže Labrisovih saradnički organizacija uključenih u ovaj projekat. Jedan od rezultata sastanka je i štampanje Biltena Mreže, koji sadrži osnovne informacije o grupama-učesnicima, njihovim dosadašnjim aktivnostima na promociji lezbejskih prava, kao i lične utiske članova i članica mreže o saradnji sa Labrisom.

Osim potpisivanja Labrisovih saopštenja za javnost, grupe-članice su odigrale aktivnu ulogu u pripremama tribina o diskriminaciji marginalizovanih grupa u svojim lokalnim zajednicama, kao i u realizaciji Labrisove medijske kampanje „Pravo na život bez nasilja“. Zahvaljujući logističkoj podršci, Labrisov radio-džingl je dobio medijsko sponzorstvo 21 radio-stanice u Srbiji.

Pored dobrog odziva radio-stanica za sponzorisano emitovanje radio-džingla i dobre posećenosti Labrisovih seminara za medije, u 2005. godini mediji su pokazali i veću zainteresovanost za izveštavanje o samom radu Labrisa. Ovde navodimo samo neke od njih: TV Panonija, TV B92, RTS, TV Pink, TV Mediterana, Radio Dojče vele, Radio Slobodna Evropa, Radio 021, Politika, Reporter, Večernje novosti, Beta itd.

Dva važna jubileja – 15 godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori i desetogodišnjicu rada Labrisa aktivistkinje i aktivisti lezbejskih i gej organizacija proslavili su trodnevnom manifestacijom, od 2. do 4. decembra 2005. godine. Program proslave „Prvo je stiglo jedno pismo“ održan je u prostoru Centra za kulturnu dekontaminaciju, a počelo je predstavom „Free fall“ u izvođenju aktivistkinja NLO i otvaranjem izložbe „15 godina lezbejskog i gej aktivizma“, koju je pripremio Gejten – LGBT.

Program drugog dana proslave sastojao se većinom od radionica i tribina. Prva radionica „Važan nam je svaki korak“ imala je za temu istorijat LG aktivizma u Srbiji i podsećanje na početke Arkadije 90-ih godina. Radionici su prisustvovale i neke osobe koje su učestvovale u osnivanju ove grupe, a svi/sve prisutni/ne su zaključili/le da je puno učinjeno za 15 godina napora u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava istopolno orijentisanih osoba. Radionica „Vrednosti i principi aktivizma“ bila je posvećena solidarnosti u aktivizmu uopšte, a veći deo diskusije imao je za temu međusobno podržavanje organizacija koje se bave ljudskim pravima. Nenasilje, ljudska prava, mir i solidarnost su vrednosti do kojih aktivisti/aktivistkinje najviše drže, zaključeno je na radionici. O tome zašto se aktivisti/kinje odlučuju za kvir koncept i bavljenje kulturom u svom aktivizmu raspravljalo se na radionici „Razgovor o kvir strategijama u kulturi“. Poenta diskusije je bila da je, pored važnih zakona i ostvarivanja ljudskih prava, neophodno da LGBT osobe izraze svoj identitet i kroz kulturu. Govorile su osobe iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije i Hrvatske, a predstavljeni su i festivali Queer Zagreb i Queer Beograd.

Tribina „U PRAVU smo?“ bila je posvećena zakonskim regulativama u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Hrvatskoj. Aktivisti/kinje iz ovih zemalja su predstavili/le situacije kada je reč o pravima koje zakoni pružaju LGBT osobama u ovim državama. Deleći međusobna iskustva u lobiranju za zakone, primerima diskriminacije istopolno orijentisanih osoba, panelisti/kinje su istakli/le izazove koji očekuju LGBT organizacije u narednom periodu, a u pogledu ostvarivanja svih ljudskih prava LGBT osoba i efikasne zaštite od diskriminacije.

Na završnom panelu „Različitet/i a ravnopravne/ni“ govorile su Lepa Mladenović – Labris, Tanja Ignjatović – Glas razlike/Autonomni ženski centar, Zorana Sijački – Pokrajinski zavod za ravnopravnost

polova, Staša Zajović – Žene u crnom, Natalija Pupovac – Gej-strejt alijansa, Isabel Marcus – Njujorški državni univerzitet, SAD.

Nakon panela usledio je Drag kvin performans „Viva La Diva“ a uz klavirsku pratnju izvedene su numere „I will survive“ i „Over the rainbow“.

Proslavu su organizovali Labris, Gejten – LGBT, Žene u crnom, SPY, NLO – Novosadska lezbejska organizacija i brojne pojedinke i pojedinci.

Zahvaljujući ad-hoc koaliciji „Danas Španija – sutra Srbija“ u Beogradu je u ovom periodu boravila Silvija Haen, koordinatorka Nacionalne federacije LGBT organizacija u Španiji, jedna od najzaslužnijih osoba za izglasavanje zakona o istopolnim brakovima u ovoj zemlji. Poslednji dan proslave u prostorijama Incest trauma centra aktivisti/kinje LGBT organizacija, ali i druge osobe, imali/le su priliku da razgovaraju sa Silvijom Haen i čuju iskustva iz Španije.

Regionalna See Q mreža, koju čine LGBTIQ organizacije sa prostora bivše Jugoslavije, podržala je učešće panelista i panelistkinja na tribinama koje su bile sastavni deo programa proslave. Proslavi 15 godina lezbejskog i gej aktivizma prisustvovali/le su gosti/gošće iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije. Osim organizacija koje su pripremile manifestaciju, bilo je predstavnika/ca iz dvadesetak nevladinih organizacija iz cele Srbije.

Jubileji su obeleženi i štampanjem hronologije „Petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori / Prvo je stiglo jedno pismo“[19] i vanrednim izdanjem Labris novina, u kojem su objavljeni tekstovi „Petnaestogodišnjica lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori“ i „Diskriminacija nad istopolno orijentisanim osobama u SCG“ Dragane Vučković, „Žudnja za lezbejskom politikom“ Lepe Mlađenović, „Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji (glavni nalazi)“ Ivane Čvorović, i predstavljen je kratak istorijat Labrisa. Broj je inserovan u dnevnim novinama Danas, u vikend dodatku, 3–4. decembra 2005. godine.[20]

19 Ljiljana Živković, Prvo je stiglo jedno pismo, Petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2005.

20 Ljiljana Živković, Vanredno izdanje lezbejskih novina Labris, broj 21, godina XI, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005.

Proslava 15 godina LGBT aktivizma u SCG (sleva nadesno) Ivan, Vlada, Milan Đurić, Ksenija Forca.

Proslava 15 godina LGBT aktivizma u SCG (sleva nadesno) Dragana Vučković, Vlada, Sanja Juras, Svetlana Đurković, Gordana Trpčevska.

Drugi po redu seminar za mlade aktivistkinje iz država bivše Jugoslavije, a iz gradova u kojima nema lezbejskih i gej organizacija, pod nazivom „Važno je ne biti sama“ održan je od 26. septembra do 2. oktobra 2005. godine na Braču, u organizaciji Labrisa i Kuće Seka.[21]

Seminaru je prisustvovalo 11 učesnica iz Srbije, Hrvatske i Makedonije, a voditeljice su bile Gabriele Mueller i Lepa Mlađenović.

U prostorijama Labrisa za članice lezbejske zajednice tokom godine organizovano je šest pozorišnih predstava u izvođenju Fens teatra i Act Women, dve umetničke postavke: „Mitovi o drugom polu“, izložba slika Čarne Ćosić i izložba fotografija „Žudnje i snovi“ Staše Punk i Gorana Lazina. Predavanje na temu „Diskriminacija nad ženama“ održala je Tanja Ignjatović, „Diskriminacija nad Romkinjama“ održala je Milica Simić, a „Diskriminacija nad invalitkinjama“ Lepojka Mitanovski. Organizovana su i dva seminara: „Nasilje u lezbejskim vezama“, voditeljice su bile Dušica Popadić i Ljilja Bogavac i „Društveni mehanizmi homofobije“, koji se vodila Lepa Mlađenović.

Set psiholoških radionica održala je Tijana Popivoda na teme: „Odnos prema telu – body image“, „Zahtev i potreba za savršenim telom“, „Ja i moja menstruacija“, „Telo u kontekstu seksualnosti“, „Seksualne fantazije“, dok su Lepa Mlađenović i Čarna Ćosić održale seriju od četiri radionice na temu „Homofobija – manufaktura straha i krivice: rad na emocijama“. Tokom godine organizovana su i dva izleta, kao i više sportskih druženja u prirodi.

Članicama lezbejske zajednice dostupno je i onlajn psihološko savetovalište koje se oglašava na sajtu Labrisa, sajtovima drugih LGBT i saradničkih organizacija, ali i na sajtu B92 od početka 2006. godine, što ga čini daleko vidljivijim u odnosu na prethodni period.

Aktivistkinje Labrisa učešćem na konferencijama, sastancima i seminarima nastavljaju da jačaju svoje lične, ali i organizacijske kapacitete, te saradnju na regionalnom i međunarodnom nivou.

---

21 Prvi seminar „Važno je ne biti sama“, za mlade lezbejske aktivistkinje iz država bivše Jugoslavije, u organizaciji Kuće Seka i Labrisa, održan je od 10. do 15. oktobra 2004. na Braču.

Neki od događaja kojima su prisustvovale u 2005. godini su: LG hrišćanski forum i Euro-Pride u Oslu; tri treninga o javnom zagovaranju i lobiranju u okviru ReLAP projekta See Q regionalne mreže, kao i učešće na sastancima ove mreže; Sajam lezbejskog izdavaštva, Zagreb; Međunarodna konferencija LGBT aktivistkinja i aktivista u Kijevu, a u organizaciji LGBT grupe Naš mir iz Ukrajine; konferencija grupe Task Force, San Francisko itd.

U drugoj polovini 2005. godine dolazi do velikih promena u strukturi radnog tima Labrisa. Poziciju koordinatorke projekta Labris – lezbejski info centar preuzima Radenka Grubačić, a Ljiljana Živković poziciju izvršne koordinatorke Labrisa, na kojoj će ostati do sredine 2006. godine, nakon čega ostaje da sarađuje sa radnim timom Labrisa u oblasti finansija i izdavačke delatnosti do početka 2007. godine.

Radnom timu se u 2005. pridružuju Dragana Vučković, za rad u oblasti lobiranja i zagovaranja, i Ksenija Forca i Marijana Šerer za vođenje projekta „Edukacija".

Prethodno je raskinuta saradnja sa dve članice radnog tima i dve saradnice.

Početkom 2006. godine radnom timu će se priključiti Marija Savić na poslu veb-koordinatorke i Aleksandra Pešić na poslovima administracije.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

RAZVIJALE SMO KAPACITETE DRŽAVNIH INSTITUCIJA, MEDIJA I CIVILNOG DRUŠTVA

67 SEMINARA SA VIŠE OD 1.100 NOVINARA_KI, PSIHOLOGA_KINJA, PEDAGOGA_KINJA, SOCIJALNIH I ZDRAVSTVENIH RADNIKA_CA, POLICAJACA_KI, PREDSTANIKA_CA NEZAVISNIH INSTITUCIJA, PROFESORA_KI, PRAVNIKA_CA, POLITIČARA_KI I AKTIVISTA_KINJA CIVILNOG DRUŠTVA.

2006

U 2006. GODINE LABRIS ZAPOČINJE CIKLUS EDUKACIJE OSOBA ZAPOSLENIH U INSTITUCIJAMA O LEZBEJSKIM I GEJ PRAVIMA, JER ISKUSTVO LABRISA POKAZUJU DA VELIKI BROJ OSOBA ČIJA JE SEKSUALNA ORIJENTACIJA RAZLIČITA OD HETEROSEKSUALNE, ZBOG RAZLIČITIH PROBLEMA I POTEŠKOĆA USLED VELIKE HOMOFOBIJE U DRUŠTVU, TRAŽI SAVET I PODRŠKU U INSTITUCIJAMA. PRVI SEMINAR U 2006. GODINI BIO JE NAMENJEN EDUKACIJI PSIHOLOGA I PSIHOLOŠKINJA, A DRUGI EDUKACIJI OMBUDSMANA.

Dragana Vučković drži predavanje na jednom od Labrisovih seminara.

2006

Na konferenciji za štampu, održanoj 9. marta 2006, godine Labris je javnosti predstavio rezultate istraživanja o „Nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji“, istraživačice Ivane Čvorović. Na ovom događaju govorile/li su: Lepa Mlađenović − predsednica Labrisa, Goran Miletić − pravni savetnik Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, kao i osobe koje su napisale stručne komentare rezultata istraživanja: Isidora Jarić − Institut za filozofiju i društvenu teoriju, i Dušica Popadić − direktorka Incest trauma centra.

Lepa Mlađenović je prisutnima prezentovala rezultate istraživanja koje je pokazalo da je najveći procenat ispitanika/ispitanica – 25,9%, nasilje doživeo/la od osoba koje su im poznate, a 42,9% ispitanih osoba je nasilje doživelo više puta. Ipak, prisutne/ni su se složile/li da je procenat osoba koje doživljavaju nasilje sigurno veći, jer nisu sve osobe napravile coming out, jer je nekad teško nasilje prepoznati, a često postoji i otpor prihvatanja sebe kao žrtve.

„ONI KOJE SE U PSIHOLOGIJI I PSIHIJATRIJI BAVE PROBLEMOM SUICIDA ZNAJU DA SU NAJRANJIVIJA POPULACIJA U TOM SMISLU UPRAVO GEJ ADOLESCENTI, I TO SE MOŽE ZAKLJUČITI I IZ ISTRAŽIVANJA NASILJU NAD LGBTTIQ POPULACIJOM U SRBIJI. “ (PSIHOLOŠKINJA DUŠICA POPADIĆ)

„Najznačajnija posledica ovog istraživanja je činjenica da homofobično nasilje postoji i da mi kao društvo, moramo da se suočimo sa tim“, istakla je Isidora Jarić, konstatujući da su dobijeni podaci vrlo uznemirujući.

Goran Miletić je rekao da je naša država dužna da štiti svoje građane i građanke od torture i da je na to obavezuju ratifikovani međunarodni dokumenti, ali da implementacija izostaje, što potvrđuje slučaj beogradske Parade ponosa 2001. godine.

„Oni koje se u psihologiji i psihijatriji bave problemom suicida znaju da su najranjivija populacija u tom smislu upravo gej adolescenti, i to se može zaključiti i iz ovog istraživanja“, rekla je Dušica Popadić.

Konferenciji za štampu prisustvovalo je čak 10 medijskih kuća,[1] a o njoj su izvestili Politika, nedeljnik Vreme, Beta i sajt B-92.

1 TV 5 Niš, TANJUG, Oslobođenje, FONET, MMV INFO agencija, Radio Slobodna Evropa, BETA, Radio Indeks, Vreme, Politika

Nadovezujući se na neke od rezultata ovog istraživanja, i uzimajući u obzir nove ciljne grupe sa kojima će Labris od 2006. započeti dugogodišnju saradnju kroz program Edukacija, tokom godine se sprovodi obimno istraživanje „Istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fakultetskim udžbenicima i literaturi“[2], radi uvida u to kakva su znanja zaposleni u institucijama sistema o istopolnoj orijentaciji stekli/le u procesu visokoškolskog obrazovanja.

Naime, istraživanje koje je Labris sproveo tokom 2005. godine „Nasilje nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji“,[3] pokazalo je da su se osobama zaposlenim u institucijama obraćale LGBTTIQ osobe koje su doživele nasilje ili su imale nameru da im se obrate, ali nisu imale poverenje. Smatrano je da će se ovim novim istraživanjem barem delimično odgovoriti na pitanje – Zašto osobe zaposlene u relevantnim institucijama nisu reagovale na slučajeve prijavljenog nasilja; kao i na pitanje − Da li se na pojedinim fakultetima o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) može saznati nešto drugačije od široko rasprostranjenih predrasuda u našem društvu koje istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) tretiraju kao pojavu čije postojanje treba negirati, ignorisati ili eventualno, dajući joj pravo na postojanje, stigmatizirati – svrstati je u bolest, nenormalnost ili neprirodnost i tako postaviti bazu za sve druge oblike diskriminacije prema LGBTTIQ populaciji.

U istraživanju je korišćen ciljani uzorak, nastavni planovi osnovnih studija medicine, psihologije, sociologije, prava i pedagogije Beogradskog univerziteta, koji su važili do 2000. godine, do usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom.[4]

Udžbenici, odnosno literatura za predmete koji su uvršteni u uzorak, mapirani su uz pomoć saradnika i saradnica apsolventkinja i apsolvenata navedenih fakulteta. Metod koji je korišćen je

2 Ivana Čvorović, Ljiljana Živković (ur.), prevod na engleski Ana Zorbić, Istopolna orijentacija u fakultetskim udžbenicima i literature, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.

3 Ivana Čvorović (istraživanje), Dragana Vučković (ur.), Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava Beograd, 2006.

4 Uzorak su činili samo oni predmeti u okviru navedenih nastavnih planova u kojima se pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost), i to oni koje slušaju sve/svi studentkinje i studenti, što znači da predmeti koji su izborni ili se izučavaju samo u okviru pojedinih smerova nisu uvršteni u uzorak.

metod analize sadržaja.

Cilj istraživanja je bio utvrditi koliko se i na koji način pominje istopolna orijentacija (homoseksualnost) u udžbenicima i literaturi za studije medicine, psihologije, sociologije, prava i pedagogije Beogradskog univerziteta, a rezultati istraživanja pokazali su da se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje u malom procentu predmeta i malom procentu stranica udžbenika/literature za te predmete bez obzira na to o kom nastavnom planu fakulteta/studijske grupe je reč.

Ključni nalazi istraživanja „Istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fakultetskim udžbenicima i literaturi“ pokazuju da se istopolna orijentacija (homoseksualnost) najviše pominje u predmetima koji čine nastavni plan studija medicine, a najmanje u predmetima koji čine nastavni plan studija pedagogije. Istopolna orijentacija se na procentualno najviše stranica pominje na studijama prava, a najmanje na studijama psihologije. Takođe, istopolna orijentacija je procentualno najviše u fokusu analiziranih jedinica udžbenika studija psihologije, a najmanje studija medicine, dok na studijama pedagogije nije u fokusu niti jedne jedinice udžbenika.

TOKOM 2006.GODINE LABRIS SPROVODI I OBJAVLJUJE OBIMNO ISTRAŽIVANJE „ISTOPOLNA ORIJENTACIJA (HOMOSEKSUALNOST) U FAKULTETSKIM UDŽBENICIMA I LITERATURI“, RADI UVIDA U TO KAKVA SU ZNANJA ZAPOSLENI U INSTITUCIJAMA SISTEMA O ISTOPOLNOJ ORIJENTACIJI STEKLI/LE U PROCESU VISOKOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA.

U ISTRAŽIVANJU JE KORIŠĆEN CILJANI UZORAK, NASTAVNI PLANOVI OSNOVNIH STUDIJA MEDICINE, PSIHOLOGIJE, SOCIOLOGIJE, PRAVA I PEDAGOGIJE BEOGRADSKOG UNIVERZITETA, KOJI SU VAŽILI DO 2000. GODINE, DO USKLAĐIVANJA SA BOLONJSKOM DEKLARACIJOM.

Korišćena terminologija u analiziranim udžbenicima/literaturi za sve studijske grupe/fakultete je takva da povezuje istopolnu orijentaciju sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama, psihijatrijskim dijagnostičkim kategorijama ili sa kriminalnim ponašanjem, odnosno samo se u pojedinim udžbenicima na studijama prava i pojedinoj literaturi na studijama sociologije može naići na termine koji istopolnu orijentaciju (homoseksualnost) ne povezuju sa negativnim stereotipima, odnosno predrasudama; Istopolna orijentacija (homoseksualnost) je u negativnom kontekstu procentualno najviše pominjana na studijama medicine, a najmanje na studijama sociologije, i više je u negativnom nego u neutralnom kontekstu pominjana u analiziranim udžbenicima/literaturi na svim studijskim grupama/fakultetima, dok u pozitivnom kontekstu niti jednom nije pomenuta u analiziranim udžbenicima/literaturi na svim studijskim grupama/fakultetima. Za sve analizirane jedinice udžbenika izvor saznanja se ne navodi uvek, a u značajno velikom procentu to se ne čini u udžbenicima/literaturi za studije medicine i psihologije.

Istraživanje je objavljeno 2006. godine, a glavni nalazi ovog istraživanja objavljeni su u vanrednom izdanju lezbejskih novina Labris, broj 22, 2007. godine, i insertovani u dnevnim novinama Danas kao vikend dodatak.

Istraživanje je trebalo da rezultira lobiranjem za izmene zakona o udžbenicima i nastavnim sredstvima Srbije, ali ovom pitanju Labris će se posvetiti tokom 2014. i 2015. godine, nakon istraživanja „Analiza diskriminatornog sadržaja srednjoškolskih udžbenika".[5]

U 2006. godini Labris započinje ciklus edukacija osoba zaposlenih u institucijama o lezbejskim i gej pravima, jer iskustva Labrisa pokazuju da veliki broj osoba čija je seksualna orijentacija različita od heteroseksualne, zbog različitih problema i poteškoća usled velike homofobije u društvu, traži savet i podršku u institucijama. Prvi seminar u 2006. godini bio je namenjen edukaciji psihologa i psihološkinja, a drugi edukaciji ombudsmana.

Seminar „Lezbejska egzistencija: od teorije do prakse" bio je namenjen edukaciji psihološkinja i psihologa, a održan je uz podršku Psihokoda i Incest trauma centra iz Beograda 2. i 3. juna 2006.

Seminaru je prisustvovalo 20 učesnica/ka iz 14 institucija: Dom učenika J. Milovanović, Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata, Gradski centar za socijalni rad, Beograd − odeljenje Grocka, Savetovalište Psihološki prostori, Društvo za bihevioralnu teoriju i praksu, CARE International, Centar Srce − Novi Sad, Osnovna škola Nata Jeličić, Šabac, Gradski centar za socijalni rad − odeljenje Rakovica, Međunarodna mreža pomoći IAN, Pedagoško društvo Srbije, Gejten − LGBT, Klinički centar Srbije − Institut za psihijatriju i Centar za smeštaj i dnevni boravak dece i mladih ometenih u razvoju.

Prvi dan seminara počeo je predavanjem Dušice Popadić iz Incest trauma centra, na temu Društveni mehanizmi homofobije. U sklopu predavanja bio je prezentovan video-zapis sa prve Parade

5 Analiza diskriminatornog sadržaja srednjoškolskih udžbenika, Mina Damnjanović, ur. Aleksandra Gavrilović, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2014.

ponosa u Beogradu 2001. godine. Sledeća predavačica bila je Isidora Jarić iz Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, koja je predstavila sociološke aspekte lezbejske egzistencije sa akcentom na različite teorije rodnosti. Predavač Goran Miletić, pravnik, iz Švedskog Helsinškog odbora za ljudska prava, predstavio je zakonsku regulativu u Srbiji i Evropskoj uniji. Nakon pomenutog predavanja, Dragana Vučković je ispred Labrisa predstavila rezultate iz „Istraživanja o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji".

Drugi dan seminar su vodile Duška Jovanović i Marija Krivačić iz Psihokoda. Za razliku od prvog dana seminara koji je bio teorijski baziran, drugi dan seminara odnosio se prevashodno na praktičan, interaktivan rad.

U okviru drugog dana Dušica Popadić predstavila je rad Labrisovog savetovališta za lezbejke i biseksualne žene. Predavačica je akcenat stavila na probleme sa kojima se žene lezbejske i biseksualne orijentacije javljaju, kao i na načine kako bi se moglo pristupiti tim problemima.

Seminar je završen upoznavanjem sa ličnim iskustvima žena lezbejki, dijalogom i razmenom u okviru grupe. Pritom su učesnice/ci seminara bili u mogućnosti da postave pitanja aktivistkinjama Labrisa o ličnom iskustvu u vezi sa istopolnom orijentacijom.

„Ovaj seminar je još jedan u nizu koji doprinosi tome da osobe zaposlene u institucijama budu otvorenije za lezbejska i gej pitanja i da u celini mnogo više podržavaju i osnažuju LGBT populaciju", stoji u izveštaju sa seminara.[6]

Seminar je organizovan sa ciljem da edukuje i senzibiliše osobe koje se u svom poslu sreću sa lezbejkama, a zaposlene su u institucijama, kao i kako bi se razmenila iskustva i informacije koje bi psihološkinjama i psiholozima pomogle u pružanju podrške istopolno orijentisanim osobama.

U trenutku kada u Srbiji još nije postavljen ombudsman, tj. zaštitnik građana na republičkom nivou, a rok za njegovo postavljanje je prošao, jedan od učesnika Labrisovog okruglog

6 Arhiva Labrisa: izveštaj Anja (Hemon) Gavanski i Ksenija Forca

stola „Odnos države prema istopolno orijentisanim osobama“ je Hans Iterberg (Hans Ytterberg), švedski ombudsman za pitanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, dugogodišnji gej aktivista i bivši sudija.

Okrugli sto održan je 27. juna povodom Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba sa ciljem razmena primera dobre prakse odnosa država prema pravima istopolno orijentisanih osoba, razumevanje pravnog položaja istopolno orijentisanih osoba u Srbiji i ukazivanja na neophodnost uključivanja lezbejskih i gej prava u korpus ljudskih prava od strane svih relevantnih institucija. Na događaju su govorile/li i predsednica Labrisa Lepa Mlađenovic, Milan Simić, menadžer antidiskriminacionog projekta UNDP-a, i Goran Miletić, pravni savetnik Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava. Okruglom stolu prisustvovale/li su aktivistkinje i aktivisti iz desetak nevladinih organizacija, kao i četiri ombudsmana iz Srbije i predstavnici medijskih kuća.[7]

„Bavimo se osnovnim ljudskim pravom svake osobe na seksualnu orijentaciju, što znači da nije reč o pravima manjina već o ljudskim pravima. Takođe, bilo ko može predati svoju žalbu, a za sedam godina – tri puta su to bile heteroseksualne osobe“, rekao je, između ostalog, Hans Iterberg i dodao da se švedski ombudsman za pitanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ne bavi pitanjima transrodnosti i transeksualnosti, jer se pitanjima diskriminacije ovih osoba u Švedskoj bavi ombudsman za jednake rodne mogućnosti. „Transrodne i transeksualne osobe su diskriminisane pre svega zbog svog pola, odnosno roda i rodnog izražavanja – bez obzira na seksualnu orijentaciju.“[8]

Seminar „Ljudska prava i diskriminacija – uloga ombudsmana/ki u postojećem pravnom sistemu zaštite lezbejskih ljudskih prava“, u okviru Labrisovog projekta Edukacija, a u saradnji sa Švedskim helsinškim komitetom za ljudska prava, održan je 20. oktobra 2006. Cilj seminara je bio podizanje svesti lokalnih vlasti o lezbejskim i gej ljudskim pravima, razmena primera dobre prakse ombudsmana u zaštiti LGBT prava, ukazivanje na neophodnost posmatranja lezbejskih i gej prava u okviru čitavog korpusa ljudskih prava, ostvarivanje stabilne osnove za buduću

U 2006. GODINE LABRIS ZAPOČINJE CIKLUS EDUKACIJA OSOBA ZAPOSLENIH U INSTITUCIJAMA O LEZBEJSKIM I GEJ PRAVIMA, JER ISKUSTVO LABRISA POKAZUJE DA VELIKI BROJ OSOBA ČIJA JE SEKSUALNA ORIJENTACIJA RAZLIČITA OD HETEROSEKSUALNE, ZBOG RAZLIČITIH PROBLEMA I POTEŠKOĆA USLED VELIKE HOMOFOBIJE U DRUŠTVU, TRAŽI SAVET I PODRŠKU U INSTITUCIJAMA. PRVI SEMINAR U 2006. GODINI BIO JE NAMENJEN EDUKACIJI PSIHOLOGA I PSIHOLOŠKINJA, A DRUGI EDUKACIJI OMBUDSMANA.

7 RTS, FONET, TANJUG, Dojče vele, Radio Beograd 202, TV Pink.

8 Okrugli sto je dobio medijsku pažnju i sa njega su izveštavali list Danas, Politika, Press, kao i agencija Fonet.

saradnju i kooperaciju Labrisa i ombudsmana/ki, kao i distribucija informacija i Labrisovih publikacija.

Od postojećih jedanaest ombudsmana i ombudsmanki seminaru je prisustvovalo njih četvoro predstavnika opštine Subotica, Sombora, Zrenjanina, kao i jedna predstavnica pokrajinskog ombudsmana.

Seminar je trajao jedan dan i obuhvatio program koji se sastojao iz nekoliko predavanja. Seminar je započeo uvodnom rečju Ksenije Forca, aktivistkinje Labrisa, koja je predstavila osnovne ciljeve i vrednosti rada Labrisa, kao i glavne projektne aktivnosti. Nakon uvodnog izlaganja usledilo je predavanje na temu Institucija ombudsmana/ki u Srbiji – primeri dobre prakse, predavanje koje je predstavila Danica Todorov, zamenica savetnika za ravnopravnost polova pokrajinskog ombudsmana. Biljana Maletin, aktivistkinja za ženska prava, održala je predavanje na temu Rod i pol, nakon čega je Dušica Popadić, psihološkinja Incest Trauma Centra govorila o temi Društveni mehanizmi homofobije. Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji predstavila je Dragana Vučković, aktivistkinja Labrisa, dok je završno predavanje na temu Zakonska regulativa održao Goran Miletić, pravnik Švedskog helsinškog odbora za ljudska prava.

U TRENUTKU KADA U SRBIJI JOŠ NIJE POSTAVLJEN OMBUDSMAN, TJ. ZAŠTITNIK GRAĐANA NA REPUBLIČKOM NIVOU, A ROK ZA NJEGOVO POSTAVLJANJE JE PROŠAO PRE NEKOLIKO MESECI, JEDAN OD UČESNIKA LABRISOVOG OKRUGLOG STOLA „ODNOS DRŽAVE PREMA ISTOPOLNO ORIJENTISANIM OSOBAMA“ JE HANS ITERBERG, ŠVEDSKI OMBUDSMAN ZA PITANJA DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE, DUGOGODIŠNJI GEJ AKTIVISTA I BIVŠI SUDIJA. „PONAŠANJE KOJE NAJVIŠE IRITIRA VEĆINU JE, TZV. 'FATALNI POLJUBAC', ODNOSNO ISTO ONO PONAŠANJE KOJE SVAKODNEVNO VIĐAMO MEĐU HETEROSEKSUALNIM OSOBAMA“, KAZAO JE, IZMEĐU OSTALOG, HANS ITERBERG NA OKRUGLOM STOLU POVODOM MEĐUNARODNOG DANA PONOSA, 27. JUNA U BEOGRADU.

Iako je Labris prethodno dobio potvrdu o učešću, niko od predstavnica/predstavnika Kancelarije za pridruživanje Evropskoj uniji nije prisustvovao seminaru. Takođe, bez uspeha je ostao i pokušaj zakazivanja sastanka sa zaposlenima u ovoj kancelariji.

U aprilu 2006. godine Labrisu je prijavljen slučaj odbijanja uzimanja krvi, u akciji dobrovoljnog davanja, od osobe istopolne orijentacije, jer upitnik za davaoce krvi Nacionalne službe za transfuziju krvi Srbije sadrži između ostalog i pitanje: *Da li ste ikada imali seksualne odnose sa osobom istog pola?* Ovim se istopolno orijentisane osobe po automatizmu svrstavaju u rizičnu grupu samo na osnovu seksualne orijentacije, a ne na osnovu rizičnog ponašanja koje bi trebalo da bude osnov za odbijanje osobe koja želi da bude dobrovoljni davalac. Labris je u međuvremenu došao do saznanja da se na sajtu Zavoda za transfuziju krvi Novi Sad, između ostalog, nalazi i podatak da osobe koje su imale seksualni odnos sa osobom istog pola „nisu podobne“ za davanje

krvi. Labris je uputio dopis ovoj ustanovi od koje je traženo da ukloni ovaj podatak sa svog sajta, uz podsećanje da je poslednjih godina najčešći način prenosa HIV infekcije bio heteroseksualni odnos, kao i zloupotreba droga intravenskim putem.

Ovim povodom Labris je 20. maja organizovao akciju „pokušaja davanja krvi" na Trgu Republike, kojoj se odazvalo desetak aktivistkinja i aktivista raznih nevladinih organizacija. Sve/svi su

DANAS SAZNAJE: *Nakon što je prošlog vikenda, na Trgu Republike u Beogradu dežurna služba Instituta za transfuziju odbila da primi krv deset žena istopolne orijentacije*

Menja se upitnik za davaoce krvi

Jasmina Čolak

PROTIV DISKRIMINACIJE

Kontroverzni upitnik za davaoce krvi Nacionalne službe transfuzije krvi Srbije uskoro će biti izmenjen, a pitanja koja zadiru u ljudska prava korigovana, odlučeno je na kolegijumu Instituta za transfuziju krvi Srbije.

Ova odluka usledila je nakon što tokom vikenda deset lezbijki nije moglo da da krv u autobusu postavljenom na beogradskom Trgu Republike. Njih je, posle popunjavanja problematičnog upitnika, dežurna služba odbila isključivo zbog toga što su na pitanje „da li ste ikada imali odnose sa osobom istog pola" - odgovorile potvrdno.

- To što u upitniku za davanje krvi postoji ovo, kao i pitanje „da li ste se seksualno rizično ponašali", predstavlja čistu diskriminaciju. Naime, već dugo godina u fokusu nisu rizične grupe, već se svuda u svetu govori o rizičnom ponašanju. Lezbijke nisu rizična seksualna grupa više od heteroseksualaca, a mnogo su manje rizične od muškaraca heteroseksualaca. Tačnije, lezbijke su najnerizičnija grupa, što je i logično. Naravno da pitanje seksualne orijentacije ne može da bude relevantno za ovaj ili bilo koji drugi upitnik slične vrste. To bi bilo isto kao kada bi to pitanje bilo postavljeno u razgovoru za posao, ili kada biste osobu koja hoće da da krv pitali koje je vere ili nacionalnosti. Hoćemo li uskoro doći do toga da ne želimo muslimane ili bilo koju drugu veroispovest za dobrovoljne davaoce? Ne znam šta se želelo postići ovim pitanjem? Da li se zapravo implicira da su istopolno orijentisane osobe promiskuitetnije, ili nešto drugo - pita Dragana Vučković, predstavnica Labrisa, organizacije za lezbijska ljudska prava. Ona dodaje da je njihova članica, takođe nedavno, odbijena samo zbog toga što je lezbijka, iako je odgovorila da nije imala rizična seksualna iskustva. Rečeno joj je da ne može da da krv jer je pripadnik rizične seksualne grupe, kao i da je to pravilo kuće te da nema odstupanja.

- Ne razumem to pitanje. Moje seksualno ponašanje možda je manje rizično od mnogih heteroseksualaca - kaže Vučković, podsećajući na istraživanja organizacije JAZAS, o kojoj je Danas pisao, a prema kojem su heteroseksualne žene, a ne lezbejke, najrizičnija grupa.

Na pitanje kako bi Labris preformulisao ovo pitanje, Vučković kaže da bi ono moglo da glasi „da li ste u protekla tri meseca imali rizičan odnos, odnosno nezaštićen odnos ili ponašanje", ali nikako „i kada sa osobom istog pola". Ona takođe ocenjuje da bi bilo važno da Srpsko lekarsko društvo i Ministarstvo zdravlja o svemu tome donesu neka obavezujuća pravila.

- Kada bismo imali opšti antidiskriminacioni zakon, pitanje poput ovog bi bilo zabranjeno zato što predstavlja direktnu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije - konstatuje Vučković.

Predsednik Republičke stručne komisije za transfuziologiju Gradimir Bogdanović kaže za Danas da je sporni upitnik sastavljala republička stručna komisija koju čini 16 predstavnika Zavoda, Ministarstva zdravlja, Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje, Crvenog krsta Srbije i bolničke službe transfuzije.

- Kada je reč o testovima za transmisivne bolesti, a to su one koje se mogu preneti putem krvi, kao što su sida, žutica, sifilis, sazvana je potkomisija u kojoj učestvuju eksperti za tu oblast iz cele Srbije. U sklopu reorganizacije službe, koja traje već četiri godine, razmatrano je što sigurnije testiranje, procesiranje i distribucija krvi prema bolesniku, a u sklopu toga su korišćena najnovija saznanja i preporuke Saveta Evrope i SZO. Na osnovu toga, uveden je jedinstven upitnik koji je u opticaju dve godine, ali ozvaničen na jednom od sastanaka prošle godine, pa se tu nalaze i pitanja koja su najčešća u svim zemljama EU - kaže Bogdanović.

Prema rečima našeg sagovornika, opravdano je sve što su aktivistkinje Labris zamerile u upitniku.

- Treba podvući crtu, ničija prava ne smeju biti ugrožena. Sledićemo njihova uputstva. Kada smo ga sastavljali nismo znali da istopolno orijentisanih osoba ima toliko u Srbiji i da su će njih veliki broj želeti da daje krv. Poveščemo računa i vodićemo se sugestijama, ali nećemo ispunjavati želje. Važno je reći da Komisija ni u jednom momentu nije mislila da nekome uskraćuje ljudska prava i prava koja imaju svi ljudi i u razvijenom delu sveta time što će kazati da li je pravilno ponašanje ovakvo ili onakvo. Na kolegijumu smo odlučili i pripremili set pitanja koja će donekle biti korigovana, jer su dosadašnja iskustva pokazala da su neodmerena. Takođe, kolegijum je uputio preporuku da Republička komisija razmotri pitanje davanja krvi osoba koje u načelu pripadaju rizičnim grupama - ističe Bogdanović, napominjući da u svetu oko toga nema jedinstvenog stava.

Prema njegovim rečima, preporuke Saveta Evrope i SZO su da svi koji pripadaju nekim rizičnim grupama, narkomani i homoseksualci, ne pristupaju davanju krvi. U stavu SZO neke od potencijalno opasnih grupa skinute su sa liste.

Gordana Antuljeskov, PR menadžer Instituta za transfuziju krvi Srbije, potvrdila je za naš list da će Institut predložiti stručnoj komisiji da se revidira upitnik.

- Članovi Instituta su i ranije imali primedbe na ovaj upitnik, ali pitanje pre svih pitanja je bezbednost. Znamo da moramo da poštujemo ljudska prava. Institut nije homofobičan, ali loše iskustvo u poslednjih nekoliko godina govori o tri zaražena pacijenta - kaže Antuljeskov.

bile/li odbijene/ni, tj. nisu uspele/li da budu dobrovoljni davaoci, samo zbog potvrdnog odgovora na pitanje o seksualnom odnosu sa osobom istog pola. Važno je istaći da nijedan drugi razlog nije postojao, jer su ispunjavale/li sve ostale zdravstvene i druge uslove.

Ovu akciju su ispratili mnogi mediji, a nakon nje Labrisu je stigao poziv od Instituta za transfuziju krvi Srbije, koji je zatražio od Labrisa da uputi zvaničan dopis sa predlogom za izmenu ovog spornog pitanja, i prekida diskriminatorne prakse svrstavanja lezbejki i gejeva u rizičnu grupu samo na osnovu seksualne orijentacije.

O celoj situaciji, Labris je obavestio gospodina Džona Vajta (John White), iz Evropske agencije za rekonstrukciju, koja ujedno podržava projekat „Tvojih pet minuta... nečiji ceo život“, tj. kampanju za dobrovoljno doniranje krvi. Iz EAR-a je stigao odgovor da „žale zbog diskriminatorne procedure, ali i da EAR kao donator projekta nije odgovoran za sadržaj spornog upitnika“.

U međuvremenu, Labrisu je preko formulara za prijavljivanje nasilja i diskriminacije, koji je postavljen na sajtu organizacije, stigao mejl o novim slučajevima diskriminacije lezbejki koje su odbijene kao dobrovoljni davaoci krvi. Ovaj put akcija dobrovoljnog davanja krvi bila je sprovedena u beogradskoj srednjoj školi, a učenici (koja se Labrisu i javila) prisutni lekari su kao obrazloženje za odbijanje rekli: „Naglasili su nam da ni po koju cenu ne dozvolimo homoseksualnim osobama da daju krv.“

Važno je napomenuti da u slučaju diskriminacije lezbejki i gejeva prilikom dobrovoljnog davanja krvi nije samo reč o tome da se osobe smatraju „nepodobnim“ zbog svoje seksualne orijentacije, već postoji i evidentiranje osoba. Naime, nedelju dana nakon odbijanja aktivistkinja/aktivista na Trgu Republike – desilo se da je jedan od aktivista pokušao da dâ krv jer je osoba iz njegove porodice išla na hirurški zahvat. U Zavodu za transfuziju krvi mu nisu dozvolili da donira krv, jer su ga, pošto su mu uzeli podatke, pronašli u svojoj kompjuterskoj evidenciji, tj. bio je evidentiran kao osoba koja ne može da donira krv jer je imala seksualni odnos sa osobom istog pola (podaci o njemu su uneti nakon akcije na Trgu Republike).

Labris takođe zahteva od Instituta da nakon promene upitnika, izbriše i postojeću evidenciju o osobama nepodobnim da doniraju krv, napravljenu na osnovu seksualne orijentacije.

Ipak, novembra meseca 2006. godine, uspešno je okončana akcija promene diskriminatornog upitnika za dobrovoljne davaoce krvi, Labris je u saradnji sa Institutom za transfuziju krvi Srbije na Trgu Republike organizovao akciju dobrovoljnog davanja krvi i time simbolično „testirao“ nove upitnike.

„Institut za transfuziju krvi Srbije primer je institucije koja je pokazala veliku spremnost i želju da zaustavi diskriminatornu praksu prema istopolno orijentisanim osobama“ – stoji, između ostalog, u Godišnjem izveštaju o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2006. godinu.

U međuvremenu, Zavod za transfuziju krvi Novi Sad uklonio je sa svog sajta podatak da istopolno orijentisane osobe nisu podobne za davanje krvi.

Institut za transfuziju krvi Srbije, a na inicijativu Labrisa, napravio je novi upitnik koji, za razliku od stare verzije, akcenat ne stavlja na rizične grupe već na rizično ponašanje. Novi upitnik je po standardima poštovanja ljudskih prava, napredniji čak od mnogih upitnika iz zemalja Evropske unije, jer ni u jednom svom delu ne spominje seksualnu orijentaciju kao osnov za odbijanje za dobrovoljno doniranje krvi.

„Akcija vezana za promenu upitnika i prakse koja je postojala prilikom dobrovoljnog davanja krvi, za mene ima jedno posebno značenje. To je bio tek početak mog rada u Labrisu, i u radu sam bila okružena preprekama. Pokušavale smo da na različitim nivoima utičemo na poboljšanje položaja LGBTIQ populacije, a nailazile smo na veliku homofobiju i nerazumevanje. To su bila sasvim drugačija vremena nego danas.

Postojalo je nekoliko zakona koji su eksplicitno pominjali seksualnu orijentaciju, za zakon protiv diskriminacije se tek lobiralo, u gradu su postojala dva ili tri kluba u kojima smo mogle da budemo otvoreno lezbejke ili gej, nismo imale Fejsbuk, i verovale smo da nam je bolje nego generaciji pre nas. Bilo je to i vreme u kome smo osećale da smo deo važnih promena, i ova akcija je za mene bila pokazatelj da možemo i strukturalno da menjamo stvari.

NA INICIJATIVU LABRISA NACIONALNA SLUŽBA ZA TRANSFUZIJU KRVI SRBIJE UKLONILA JE DISKRIMINATORNO PITANJE IZ SVOG UPITNIKA ZA DOBROVOLJNE DAVAOCE KRVI DA LI STE IKADA IMALI SEKSUALNE ODNOSE SA OSOBOM ISTOG POLA?, I TIME LEZBEJKE I GEJEVE SKINULA SA LISTE RIZIČNE GRUPE SAMO NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE. TAKOĐE, ZAVOD ZA TRANSFUZIJU KRVI NOVI SAD UKLONIO JE SA SVOG SAJTA PODATAK DA ISTOPOLNO ORIJENTISANE OSOBE NISU PODOBNE ZA DAVANJE KRVI.

Sve je počelo kada je Labrisu prijavljeno da su osobe odbijene da daju krv, zbog toga što prilikom dobrovoljnog davanja krvi morate odgovoriti na pitanje: *Da li ste ikada imali seksualne odnose sa osobom istog pola?* Jedina logika iza tog pitanja je bila homofobija, zato što seksualni odnos sa osobom istog pola ne znači u praksi ništa što može voditi ka zaključku da je osoba nepodobna kao davalac krvi. To je bilo i vreme kada smo u Srbiji tek počinjali da govorimo da, kada pričamo o zdravlju i polno prenosivim bolestima, moramo da pomerimo fokus sa politike identiteta na ponašanje pojedinki i pojedinaca.

Napravile smo probno testiranje u autobusu koji i danas stoji na Trgu (ne znamo da li je isti autobus), i bile smo odbijene po istom ovom osnovu. Pitale smo ih o čemu se radi i kakvo je to merilo uopšte? Rekli su da ne žele da rizikuju i da, iako imaju druge načine da provere krv, žele da budu sigurni i da već unapred odbace sve moguće rizike. Kada smo pitale zašto smatraju da su odnosi sa istim polom rizični, nisu postojali jasni odgovori već samo nagađanje. Mi smo smatrale da bi adekvatnije bilo pitati da li ste imali vaginalni ili analni seks bez zaštite u poslednjih 6 meseci.

Sada se slično pitanje postavlja, sa naglaskom samo na analni seks, a govori se o rizičnom ponašanju. Nažalost, i dalje ovim pitanjem može biti isključen veliki deo bilo heteroseksualnih bilo homoseksualnih osoba. Šteta da ne postoji poseban naglasak na zaštiti/sigurnosti.

Institut je bio prva institucija, od kada sam počela da radim u Labrisu, koja nas je pozvala i otvorila temu saradnje sa nama kao lezbejskom organizacijom, i to u našu korist. Tada mi je to bilo zaista dirljivo. Kada vaša egzistencija podrazumeva da ste stalno nesigurne u bilo kojoj instituciji, ovakav čin vam povrati poverenje i ideju da je moguće da institucije budu u službi svih onih koje/ji su u toj zemlji. Nisam sigurna koje su motive imali u Institutu, ali to nije bilo ni važno.

Drugo, pored toga što je institucija bila ta u kojoj se promena dešava, bilo je dirljivo to što se radilo o jednom činu solidarnosti i možda retkom činu koji čuva to da jedan deo populacije radi nešto besplatno/dobrovoljno i iz dobrih namera, za drugi deo populacije. Takođe, mislila sam da je zdravlje javno dobro svih

i da, doprinoseći tom sistemu, doprinosimo očuvanju zdravstva kao takvog. Nažalost, znamo da reforme u zdravstvu ukidaju pravo na lečenje svim osobama, da su neke usluge vremenom privatizovane i time dostupne samo određenom broju ljudi koji imaju novac, a u kvalitet zdravstvenih ustanova koje se finansiraju iz budžeta, tj. od poreskih obveznika, ne ulaže se dovoljno… Baš u jeku svih tih transformacija u zdravstvu, 2006, meni je bilo važno da se pozitivna promena napravila u saradnji sa Institutom za transfuziju." (Ksenija Forca)

U aprilu 2006. godine Labris je postavio na svoj veb-sajt formular za prijavljivanje slučajeva nasilja i diskriminacije. „Prvih mesec dana od postavljanja formulara koji se može popuniti i bez ostavljanja ličnih podataka (kao što su ime, prezime, itd.), ispostavilo se da je ideja sasvim dobra i da postoji opravdana potreba da, usled neprijavljivanja slučajeva nasilja relevantnim državnim organima – postoji način da ovakvi incidenti ipak ostanu negde zabeleženi.

U tom smislu, Labrisu su počeli da stižu imejlovi o različitim slučajevima nasilja i diskriminacije koji su se dogodili ranijih godina.

Zaključak je da lezbejke i gejevi u našoj zemlji ne prijavljuju homofobično nasilje zbog straha od „prijavljivanja" seksualne orijentacije, odnosno zbog straha od nastavka torture i nedovoljnog razumevanja problema od strane zaposlenih u policiji, pre svega. Slučajevi za koje smo saznale najčešće predstavljaju verbalno i fizičko nasilje od strane nepoznatih počinioca, najčešće u javnom, otvorenom prostoru. Reč je, dakle, o pretpostavljenoj seksualnoj orijentaciji koja je drugačija od heteroseksualne, a pretpostavku počinioci izvode na osnovu „različitog" rodnog izražavanja – odnosno na osnovu „različitog" izgleda, oblačenja, ponašanja osobe.

Takođe, nekoliko slučajeva diskriminacije i psihičkog nasilja odnosilo se na gubitak radnog mesta nakon sumnje u istopolnu orijentaciju, odnosno takođe nakon „pretpostavljanja" od strane poslodavca. U godišnjem izveštaju o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2006. godinu, uz navođenje nekoliko primera nasilja i diskriminacije, stoji: „Nekoliko osoba se javilo Labrisu da prijavi nasilje u porodici. Reč je o 'verbalnom i psihičkom zlostavljanju,

„TO JE BIO TEK POČETAK MOG RADA U LABRISU, I U RADU SAM BILA OKRUŽENA PREPREKAMA. POKUŠAVALE SMO DA NA RAZLIČITIM NIVOIMA UTIČEMO NA POBOLJŠANJE POLOŽAJA LGBTIQ POPULACIJE, A NAILAZILE SMO NA VELIKU HOMOFOBIJU I NERAZUMEVANJE. TO SU BILA SASVIM DRUGAČIJA VREMENA NEGO DANAS.

POSTOJALO JE NEKOLIKO ZAKONA KOJI SU EKSPLICITNO POMINJALI SEKSUALNU ORIJENTACIJU, ZA ZAKON PROTIV DISKRIMINACIJE SE TEK LOBIRALO, U GRADU SU POSTOJALA DVA ILI TRI KLUBA U KOJIMA SMO MOGLE DA BUDEMO OTVORENO LEZBEJKE ILI GEJ, NISMO IMALE FEJSBUK, I VEROVALE SMO DA NAM JE BOLJE NEGO GENERACIJI PRE NAS. BILO JE TO I VREME U KOME SMO OSEĆALE DA SMO DEO VAŽNIH PROMENA, A AKCIJA IZMENE UPITNIKA ZA DOBROVOLJNE DAVAOCE KRVI JE ZA MENE BILA POKAZATELJ DA MOŽEMO I STRUKTURALNO DA MENJAMO STVARI." (KSENIJA FORCA)

najmanje nekoliko puta sedmično'. U jednom slučaju čak je bilo reči o egzistencijalnom nasilju, dakle pretilo se izbacivanjem iz kuće i uskraćivanjem materijalnih sredstava. Takođe, jedan gej je naveo da se za pomoć obratio psihijatru Jovanu Mariću. Po njegovim rečima, dr Marić je samo 'pogoršao situaciju izjavom da ne bi trebalo da budem homoseksualan, već da pokušam, ako ne mogu da budem heteroseksualan, da onda bar budem biseksualan'".[9]

I tokom 2006. godine Labris je nastavio da ispituje potrebe članica lezbejske zajednice, kako bi kreirao i ponudio program koji je najbliži njihovim potrebama i očekivanjima, a uzimajući u obzir i evaluciju dosadašnjih aktivnosti. Ovog puta Labris je postavio ankete na veb-sajt organizacije, a nakon njih nastala su dva nova seminara − jedan za lezbejsku zajednicu i drugi za predstavnice i predstavnike LGBT grupa i inicijativa. Takođe, 1. aprila 2006. počinje sa radom psihološko Savetovalište za lezbejke, a tokom godine objavljene su i dve brošure namenjene članicama lezbejske zajednice.

Seminar „Ja u aktivizmu" (od 21. i 22. aprila 2006) aktivistkinje Labrisa su organizovale i vodile za četrnaest aktivistkinja i aktivista iz lezbejskih i gej organizacija: Lambda − Niš, Lambda − Kragujevac, Asocijacija Duga − Šabac, Taboo − Zrenjanin, NLO − Novi Sad, i četvoro samostalnih aktivista i aktivistkinja; u cilju jačanja kapaciteta nevladinih organizacija i inicijativa koje se bave pravima istopolno orijentisanih osoba.

Seminar je obuhvatio prezentaciju sledećih tema: motivacija za aktivistički rad, principi i politike LGBT organizacija, uticaj internalizovane homofobije na LGBT aktivizam, pozivanje i saradnja sa drugim LGBT organizacijama i sl. Pored navedenih tema, Zoe Gudović je auditorijumu predstavila ideju svog ličnog aktivizma, kao i ideju političkog aktivizma teatra Act women. U okviru seminara gej aktivista Boban Stojanović je govorio o radu organizacije Kvirija.

Kao dominantan motivacioni faktor za učešće na seminaru

9 Dragana Vučković, ur., Maja Savić, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007, str. 12−13

istakla se potreba za uspostavljanjem kontakta sa novim ljudima i organizacijama koje se bave LGBT populacijom. Takođe, lični aktivizam, lično osnaživanje i razvoj pokazali su se kao jasna motivaciona osnova većine prisutnih. U skladu sa dominantnim motivacionim faktorom, većina učesnika/ca seminara smatrala je da će najveću korist od seminara ostvariti u vidu ličnog osnaživanja, prihvatanja sopstvenog identiteta, a što će logično rezultovati osećanjem samopouzdanja i sigurnosti. U isto vreme, učesnici misle da će se upravo na taj način osnažiti za dalji rad u LGBT aktivizmu u okviru svoje organizacije, a i šire. Seminar je bio izuzetno značajan jer je prvi put okupio mlade lezbejske i gej aktiviste na jednom mestu, omogućio sticanje uvida u sopstvene kapacitete na polju borbe za lezbejska i gej ljudska prava i otvorio značajna pitanja i teme za razmišljanje.[10]

Ovo je drugi seminar koji je Labris organizovao u nameri da ojača kapacitete novih LGBT grupa i inicijativa. Prethodni je organizovan 2003. godine na temu rada sa medijima.

Drugi seminar, namenjen lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne „Na slovo, na slovo… L“, Labris je organizovao od 15. do 17. decembra 2006. godine u Kikindi, s ciljem osnaživanja učesnica kroz edukaciju, razmenu informacija i iskustava o različitim aspektima i pitanjima koja utiču na lezbejsku egzistenciju. Predavačice su kao i na prethodnom seminaru bile aktivistkinje i saradnice Labrisa: Rada Grubačić, Ksenija Forca, Marija Savić, Dušica Popadić i Tijana Popivoda.

Seminar je prvobitno bio namenjen učesnicama iz Srbije, ali je sasvim spontano dobio regionalni karakter pošto su učesnice bile i iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, pa je tako okupio ukupno 13 učesnica iz Niša, Novog Sada, Sarajeva, Mostara i Beograda. Teme koje su obrađivane na seminaru su se odnosile na pitanja identiteta, stereotipa, predrasuda i seksizma, homofobije, internalizovane homofobije i nasilja u lezbejskim vezama, a učesnice su imale priliku i da razmene sopstvena iskustva coming out-a.

„Dogovori sa seminara, evaluacija, ostvarena komunikacija, kontakti i odlična atmosfera ukazali su na neophodnost održavanja sličnih seminara u budućnosti, produbljivanja postojećih tema i

10 Arhiva Labrisa, izveštaj: Anja Hemon i Ksenija Forca

uvođenja novih“, stoji u izveštaju sa ovog semunara. Labris će ovaj seminar nastaviti da organizuje i u narednim godinama.

Pored veb-sajta sa sve više tekstova domaćih autorki, vesti iz zemlje i najava i izveštaja sa Labrisovih aktivnosti, koji se redovno distribuiraju putem imejl konferencija, biblioteke i videoteke, članicama zajednice je dostupan i socijalni, edukativni i psihološki program u vidu radionica, predavanja i tematskih druženja u prostorijama Labrisa, kao i pozorišne predstave u izvođenju Fens teatra i Act Women-a.

Iste godine 1. aprila počelo je sa radom psihološko savetovalište za lezbejke koje je članicama zajednice otvorilo mogućnost ličnog susreta sa psihološkinjom Dušicom Popadić i kontinuitet rada na izazovima sa kojima se susreću u svakodnevici, individualno ili u okviru grupnog rada.

Ideja o osnivanju ove vrste savetovališta ima svoje korene u dosadašnjem radu Labrisovog savetovališta putem imejla i iskustvima koja su proizašla iz njega. U savetovalište, koje je osnovano 2003. godine, putem imejla (veb-savetovalište) javilo se preko 150 lezbejki i biseksualnih žena. S obzirom na to da je veliki procenat bio zainteresovan i za mogućnost ličnog susreta sa psihološkinjom, pojavila se potreba za proširivanjem rada veb-savetovališta, koje će korisnicama omogućiti kontinuiranu psihološku podršku.

Tokom 2006. za savetovanje se javilo 70 lezbejki, imejlom, dok je njih 25 koristilo uslugu ličnog savetovanja. Osim individualnih razgovora, korisnicama usluge savetovališta bila je pružena mogućnost da učestvuju u radionicama koje su se jednom mesečno održavale u prostorijama Labrisa, a koje je vodila Lepa Mlađenović. Cilj ciklusa od šest radionica pod nazivom „Emotivna pismenost“ bio je bolje upoznavanje sebe kao lezbejke u homofobičnom okruženju.

Baner za lezbejsko savetovalište je, osim na Labrisovom sajtu, bio postavljen i na sajtovima drugih LGBT organizacija, ali i na sajtu B-92, što je bitno uticalo na povećanje vidljivosti ove Labisove usluge, ali i celokupnog rada organizacije.

Brošuru „Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji“[11], autorke Dušice Popadić, čine članci[12] nastali tokom trogodišnjeg rada Labrisovog veb-savetovališta. Ona je namenjena članicama zajednice, ali i stručnoj javnosti. Labris je objavio početkom 2006. godine. Publikovani su članci: „Susret sa domaćom lezbejskom scenom – Da li sam to ja?“. Internalizovana homofobija u svakoj od nas“, „Ne, meni se to ne dešava (ili nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima)“, „Koliko nedostatak pozitivnih rol modela utiče na coming out lezbejki?“, „Lezbejski partnerski odnosi ili: Koliko je važno potražiti psihološku asistenciju za građenje lezbejskog partnerskog odnosa (a ne samo u krizi)“, „Lezbejke koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu“.

U julu 2006. godine Labris je objavio je još jednu dragocenu publikaciju namenjenu lezbejskoj zajednici − lične priče lezbejki

11 Popadić Dušica, ur. Ljiljana Živković, Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.

12 Članci su proizvod dugogodišnjeg rada autorke Dušice Popadić na pružanju psihološke asistencije devojkama i ženama lezbejske orijentacije, kao i rada na edukativnim programima iz oblasti različitosti za brojne ženske i mešovite nevladine organizacije; u periodu mart−jun 2005. autorka je pružala psihološku asistenciju ženama kao kovoditeljica grupe podrške za seksualno različite žene; članak izlazi u okviru psihološkog veb-savetovališta Labrisa i „nastavlja se“ na pet prethodno objavljenih članaka (januar 2004, jun 2004, decembar 2004, jun 2005. i decembar 2005).

o coming out-u pod nazivom „Šta ti srce kaže“. „(...) Zamišljena (je) kao sastavni deo negovanja podržavajuće kulture, a kada je u pitanju poseban aspekt socijalizacije lezbejki, kao što je – coming out. Ona prvenstveno ima za cilj da osnaži lezbejke u specifičnom i složenom procesu donošenja odluke da saopšte istinu o sopstvenoj seksualnoj orijentaciji okolini u kojoj žive, roditeljima, sestrama i braći, prijateljima, kolegama i koleginicama na poslu ili fakultetu, u školi, kao i nepoznatim ljudima“ – stoji u uvodu ove publikacije autorke Sunčice Vučaj.

Brošura se sastoji od 16 autentičnih ličnih priča lezbejki uzrasta od 25 do 52 godine, od kojih je polovina potpisana punim imenom i prezimenom, a koje su iz Niša, Zrenjanina, Beograda i Novog Sada. Priče su tokom aprila i maja 2006. prikupljane u intervjuima koji su se odvijali u prostorijama Žena na delu, Labrisa i Novosadske lezbejske organizacije.

„Kada je objavljena informacija o ovoj brošuri, nekoliko žena se odmah javilo sa željom da ispriča svoje iskustvo coming out-a, a takav trend je nastavljen i tokom trajanja intervjua. Visoka motivacija, zainteresovanost, svest i odgovornost o važnosti prenošenja sopstvenog iskustva svih mojih sagovornica su obeležile rad na ovoj brošuri. Iako je imala za cilj da predstavi coming out u afirmativnom svetlu, u njoj ima nekoliko priča žena koje govore o nasilju sa kojim su se suočile. Spremnost i motivacija da se čuje glas njihove lične borbe i napora da se različitost razume je razlog zbog čega su i ove priče našle mesto među koricama ove brošure.

Želela bih da kažem da me je rad na ovoj brošuri učinio u pojedinim trenucima ranjivijom, a u pojedinim – odlučnijom. Takođe sam potvrdila jednu stvar koju povremeno zaboravim, a na koju su me neke od sagovornica svojim pričama podsetile, a to je da je strpljenje ponekad veoma važno za senzibilizaciju društvene okoline.

(...) Imam potrebu da se zahvalim svim ženama koje su se javile, na njihovom poverenju, iskrenosti i želji da ispričaju svoje priče o sopstvenoj hrabrosti, snazi i mudrosti u prevazilaženju izazova

lezbejske socijalizacije u našem društvu“, završava Sunčica.[13]

Sunčica će nastaviti da se bavi temom coming out-a i u budućnosti, i u saradnji sa Labrisom 2009. objavljuje publikaciju „Treći glas – Coming out i lezbejke u Srbiji“, a 2013. „Lezbejski intimni rečnik: coming out“ u izdanju Gejtena − LGBT i Novosadske lezbejske organizacije.

Brošuru „Šta ti srce kaže“ Labris je posvetio Čarni Ćosić (1974−2006) − „Našoj prijateljici, jednoj od osnivačica Novosadske lezbejske organizacije, slikarki i pesnikinji. Čarni, koja je slobodno gradila svoj identitet i s ponosom pričala o njemu.“[14]

Čarna Ćosić.

Svoju četvrtu po redu medijsku kampanju „Ponosna na svoje roditelje“ Labris je sproveo u cilju pružanja podrške roditeljima i prijateljicama/ima lezbejki i gej muškaraca. Povod za pokretanje medijske kampanje su rezultati „Istraživanja o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji“ koje je Labris sproveo krajem 2005. godine. Samo 7% od ukupnog broja ispitanica/ka je nakon

13 Vučaj Sunčica, Šta ti srce kaže, ur. Ljiljana Živković, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006, str. 9−11

14 U sećanje na jednu od svojih osnivačica i aktivistkinja Novosadska lezbejska organizacija objaviće životnu priču Čarne Ćosić, „Lutkice za devojčice“, 2008.

otvorenog ispoljavanja svoje seksualne orijentacije doživelo pozitivne reakcije od strane svojih roditelja.

S obzirom na važnost uloge porodice u životu svake osobe, cilj ove kampanje bio je da podrži roditelje istopolno orijentisanih osoba u procesu prihvatanja seksualne orijentacije svoje dece, a rezultati istraživanja pokazuju da lezbejkama i gej muškarcima u procesu prihvatanja svog identiteta najviše nedostaje upravo podrška roditelja.

Kampanja „Ponosna na svoje roditelje“ se sastojala od: konferencije za štampu, televizijskog spota, radio-džingla, banera za sajt, štampanog materijala, kao i posebnih aktivnosti koje Labris nudi zainteresovanim roditeljima. Takođe, kao deo kampanje, na veb-sajtu Labrisa bila je otvorena posebna rubrika za podršku roditeljima i prijateljicama/ima lezbejki i gej muškaraca.

„DANAS U NAŠEM DRUŠTVU POSTOJI NEKOLIKO SNAŽNIH MESTA KOJE SU ORGANIZOVALE LEZBEJKE ZA DRUGE LEZBEJKE I U OKVIRU KOJIH SE MOGU NAĆI RAZLIČITE PUBLIKACIJE, KNJIGE, LIFLETI NA RAZLIČITE TEME. BUDUĆI DA SE BAVI LJUDSKOM EGZISTENCIJALNOM POTREBOM, POTREBOM DA SE BUDE PRIHVAĆENOM, BROŠURA „ŠTA TI SRCE KAŽE“ BI TREBALO DA NAĐE NE SAMO U ZAŠTIĆENIM I SIGURNIM PROSTORIMA ZA ŽENE VEĆ I U PROSTORIMA POPUT PSIHOLOŠKIH SAVETOVALIŠTA, U ŠKOLSKIM I OMLADINSKIM PROSTORIMA, BIBLIOTEKAMA I SL., KAKO BI MOGLA DA BUDE DOSTUPNIJA VEĆEM BROJU ŽENA LEZBEJSKE ORIJENTACIJE, ALI I NJIHOVIM RODITELJIMA, PRIJATELJIMA, DRUGARICAMA...“ (SUNČICA VUČAJ)

Kampanja je realizovana od 15. oktobra do 15. novembra 2006. godine.

„Tokom pronalaženja radio i televizijskih stanica koje bi ovom prilikom pružile uslugu oglašavanja (kampanje), Labris je nailazio na mnoga odbijanja. Važno je napomenuti da u svim ovim slučajevima, Labris nije zahtevao bilo kakav oblik medijskog sponzorstva, dakle Labris je želeo da potencijalnim emiterima TV spota ili radio-džingla, radio i televizijskim stanicama, plati punu cenu emitovanja spota, odnosno džingla. Najveći otpor pružali su glavni i odgovorni urednici i direktori ovih medijskih kuća, koji su upućivali osobe iz marketinga da odbiju saradnju, najčešće bez adekvatnog obrazloženja. Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije odbio je da pruži podršku Labrisovoj kampanji, a kampanju je podržao Zavod za ravnopravnost polova APV, Novi Sad. Nakon što je, polovinom oktobra, osim radio-džingla i TV spota koji su se emitovali na radio i TV stanicama u Srbiji, izašao i oglas u nekoliko dnevnih listova, na kancelarijski telefon Labrisa počele su se javljati osobe koje su iznosile uvrede na osnovu seksualne orijentacije. Takozvani hate calls trajali su tokom cele kampanje. Takođe, na imejlove zaposlenih stizale su poruke uvredljive sadržine.“[15]

15 Vučković Dragana, ur. Savić Maja, prevod na engleski Ana Zorbić, Godišnji izvestaj o položaju LGBT populaciju u Srbiji, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, str. 13.

Takođe u saradnji sa Pokrajinskim zavodom za ravnopravnost polova Labrisov amandman na član 4 predloga Zakona o ravnopravnosti polova, kojim se dodaje seksualna orijentacija kao jedan od zabranjenih osnova diskriminacije, ubačen je u tekst samog predloga Zakona o ravnopravnosti polova u martu 2006. godine.

Na poziv Saveta za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije, upućen nevladinim organizacijama decembra 2005. godine, za izradu trogodišnjeg Nacionalnog plana aktivnosti za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti, u radnoj grupi „Nasilje nad ženama“ učestvovala je i predstavnica Labrisa Dragana Vučković.[16]

„Učešće u radnoj grupi, tj. u procesu izrade plana, podrazumevalo je rad na dokumentu, kao i učešće na okruglim stolovima koji su bili propratne aktivnosti izrade Nacionalnog plana (okrugli sto u Kikindi i Novom Sadu). Prilikom izrade dokumenta ostvarena je dobra saradnja sa ženskim nevladinim organizacijama koje su učestvovale u procesu, bilo direktno kao članice grupe ili

16 Ovu grupu su osim, predstavnice Labrisa, činile su i predstavnice sledećih organizacija: Humanitarno udruženje ARD – Užice, Autonomni ženski centar – Beograd, Incest trauma centar – Beograd, Sklonište za žene i decu žrtve nasilja – Beograd, Viktimološko društvo – Beograd.

kao saradnice od kojih su prikupljane informacije. Rad u grupi Nasilje nad ženama može se oceniti kao odličan, ali takođe treba istaći i nezadovoljstvo zbog razlike u onome što je bio tekst same radne grupe, i onoga što je Tim za pisanje dokumenta uneo u sam dokument. Naročito je važno istaći da su izbačeni delovi u kojima je radna grupa eksplicitno imenovala žene 'podložnije' nasilju i diskriminaciji, kao što su lezbejke, žene sa hendikepom, Romkinje. Nakon završene javne rasprave i pristiglih komentara ostaje da se vidi da li će se ovaj i drugi važni delovi 'vratiti' u sam tekst dokumenta. Očekuje se da bi konačna verzija dokumenta trebalo da bude završena i predata Vladi na usvajanje u oktobru 2006. godine." (Dragana Vučković)

Sam Nacionalni plan akcije predstavlja strateški dokument Vlade Republike Srbije koji predviđa niz mera, ciljeva i aktivnosti zarad poboljšanja položaja žena i eliminacije svih oblika diskriminacije. Prvobitnim planom bilo je predviđeno da Vlada usvoji dokument na jesen 2006. godine, ali se to nije desilo usled održavanja referenduma o usvajanju novog Ustava Republike Srbije, odnosno zakazivanja parlamentarnih izbora. Realizacija NAP-a predviđena je za period 2007–2010. godine, međutim počela je sa primenom tek 2009. godine.[17]

Međunarodni dan protiv homofobije, 17. maj, i ove 2006. godine Labris je obeležio ponovljenim zahtevom Srpskom lekarskom društvu da javnim saopštenjem potvrdi da istopolna orijentacija nije bolest, dok je uz podršku B-92 na njihovom sajtu tog dana bio postavljen spot protiv homofobije nastao u produkciji ILGA. Istog dana u prostorijama Incest trauma centra Šarlot Bančˇ[18] je održala predavanje o počecima lezbejskog pokreta u Americi.

17 Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2009. do 2015. godine, *Sl. glasnik RS*, br. 115

18 Šarlot Banč (Charlotte Bunch) je aktivistkinja za ljudska prava, feministkinja i lezbejka iz SAD. U ranim godinama svog aktivizma učestvovala je u mirovnom pokretu protiv rata u Vijetnamu i u pokretu za građanska prava Afroamerikanaca. Kasnije je bila jedna od osnivačica i aktivistkinja radikalne feminističke grupe „Furije" (1971−1973). Godine 1989. osnovala je Centar za žensko globalno liderstvo i bila na njegovom čelu do 2009. Jedna od organizatorki tri ženska tribunala: Beč (1993), Peking (1995.) i Nju-jork (2010, o Burmi). Globalni fond za žene/Global Fund for Women dodeljuje Nagradu „Šarlot Banč za ženska ljudska prava". Staša Zajović, jedna od osnivačica grupe Žene u crnom, 2013. nagrađena je za svoj rad ovom nagradom. Poslednje gostovanje Šarlot Banč u Beogradu bilo je u maju 2015. godine.

Predavanju je prisustvovalo preko 50 osoba.

O ponovljenom Labrisovom zahtevu Srpskom lekarskom društvu da javnim saopštenjem potvrdi da istopolna orijentacija nije bolest izvestio je list Danas[19] tekstom Jasmine Čolak „Nezreli da priznaju da homoseksualnost nije bolest".

U tekstu se navodi: „(…) Svetska zdravstvena organizacija je 17. maja 1990. zvanično uklonila homoseksualnost s liste mentalnih bolesti. Šesnaest godina kasnije, na ovaj dan, širom sveta će se obeležiti Međunarodni dan protiv homofobije. Homofobija je jedna od najizraženijih predrasuda u našoj sredini, a prema rezultatima istraživanja koje je krajem prošle godine sprovela Labris, dve trećine ispitanika je doživelo nasilje zbog toga što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a gotovo 90 odsto anketiranih zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije. Očekujemo da će se zahtevu odazvati Srpsko lekarsko društvo i Ministarstvo zdravlja i time, kao što su to već učinile njihove kolege iz regiona, doprineti da se smanji stepen homofobije − istakla je (predstavnica Labrisa Dragana) Vučković.

Međutim, direktorka Srpskog lekarskog društva Suzana Bjelogrlić kaže za naš list da pouzdano zna da je pre tri meseca, na zahtev Labrisa, Etički komitet Srpskog lekarskog društva održao sastanak na kojem je izražena saglasnost sa stavom Svetske zdravstvene organizacije.

Takav dokument, tvrde u Labrisu, njima nije stigao, a posle pregleda sajta SLD nismo našli izveštaj sa sastanka koji to potvrđuje. Na insistiranje lista Danas da dobije tačne informacije i eventualno dokument od predsednika ovog društva Vojkana Simića, Bjelogrlić je rekla da je on prezauzet."

Krajem jula Labrisu je stigao odgovor u kojem nas SLD upućuje da se obratimo psihijatrijskoj sekciji ove institucije, koja je navodno nadležna za ovo pitanje. Između ostalog, u tom dopisu SLD-a stoji: „Srpsko lekarsko društvo je u obavezi da se pridržava stavova Svetske zdravstvene organizacije..."

19 Danas, 18. 5. 2006.

Nakon toga, Labris se ponovo obratio SLD-u, ali ovaj put Psihijatrijskoj sekciji.

Pošto tri meseca nakon upućivanja dopisa nije stigao nikakav odgovor – Labris se ponovo obratio (sada bivšoj) predsednici Psihijatrijske sekcije Miroslavi Jašović Gašić.

Od Jašović Gašić Labris je 2. decembra 2006. godine dobila sledeći odgovor:

> „Poštovana Gospođice Vučković,
>
> U nekoliko navrata su moje kolege i ja dobijali pisma slične sadržine. Psihijatrijska sekcija je stručna organizacija koja okuplja psihijatre iz cele Srbije i sigurno da prati sva svetska zbivanja važna za ovu granu medicine, kao i WPA (World Psychiatric Association-Status by law) i da se ponaša u skladu sa tim. Zapravo mi nije jasno šta Vi želite da Vam potvrdi Psihijatrijska sekcija, koja se prevashodno bavi psihičkim poremećajima, dijagnostikom i lečenjem istih, a samo u forenzičkoj psihijatriji i nekim drugim aspektima. Ne znam stoga po kome osnovu je koleginica Jauković poslala nama Vaše dopise. Uzgred želim da Vas obavestim da je novi predsednik naše sekcije doc dr Aleksandar Damjanović.
>
> Vaše direktno pitanje, zaslužuje mnogo više objašnjenja, nego što se može reći laičkim putem preko ove vrste komunikacije i to afirmativnim ili negativnim odgovorom.
>
> Uz srdačne pozdrave, Prof Dr Miroslava Jašović Gašić“[20]

LABRISOV AMANDMAN NA ČLAN 4 PREDLOGA ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA, KOJIM SE DODAJE SEKSUALNA ORIJENTACIJA KAO JEDAN OD ZABRANJENIH OSNOVA DISKRIMINACIJE, UBAČEN JE U TEKST SAMOG PREDLOGA ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA, U MARTU 2006. GODINE A U SARADNJI SA ZORANOM ŠIJAČKI, PREDSEDNICOM POKRAJINSKOG ZAVODA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA.

Deo obeležavanja 17. maja bilo je i druženje uz kreativnu radionicu „Razglednica za Koštunicu“[21] u prostorijama Gejtena – LGBT, u čemu je učestvovalo oko 20 aktivistkinja i aktivista LGBT organizacija i ostalih NVO iz Beograda. Radovi su kasnije predstavljeni na izložbi u okviru regionalnog Prajda u Zagrebu 2006. godine.

Labris i tokom 2006. godine nastavlja da prati pisanja štampanih

20 Dragana Vučković, ur. Savić Maja, prevod na engleski jezik Ana Zorbić, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji: 2006; Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007, str. 8

21 Dr Vojislav Koštunica, predsednik Vlade Republike Srbije (mart 2004–maj 2007) bio je glavni inicijator donošenja novog Ustava RS. Tekst Ustava naišao je na oštre kritike nevladinog sektora.

dnevnih novina i nedeljnika. Istraživanje je pokazalo da je tokom analiziranog perioda u ovoj godini,[22] a u poređenju sa analizom iz 2005. godine, gotovo udvostručen broj tekstova o lezbejskoj i gej populaciji i lezbejskim i gej temama.

Od ukupnog broja tekstova o LG populaciji i LG temama procentualno je objavljeno najviše tekstova u rubrikama Zabava, Društvo i Spoljna, kako u 2005. godini tako i u 2006. godini, sa blagim padom u 2006. godini za 12,6%.

U 2005. godini, kao i u 2006. godini, u većini tekstova posvećenih LG populaciji i LG temi naslov teksta je informativan. Ipak, uočava se porast (15,2%) interpretativnih odnosno vrednujućih naslova u 2006. godini. Procenat tekstova čiji naslov otvoreno negativno imenuje LG populaciju je gotovo jednak u obe godine – u 2005. godini 10%, a u 2006. godini 9%.

Teme koje dominiraju (65%) u tekstovima u potpunosti posvećenim LG populaciji i LG temama u 2005. godini su iz oblasti kulture, zabave, estrade i privatnog života, kao i afere i skandali, dok je taj procenat u 2006. godini znatno smanjen – na oko 30%, što ide u prilog tekstovima koji za teme imaju odnos prema lezbejskoj i gej populaciji, gej paradu i pravne inicijative. U 2005. među izvorima informacija LG aktivistkinja/aktivista i LG organizacija nema, dok u 2006. godini oni čine nešto malo manje od 10%. U 2006. godini primetan je porast ilustracija uz tekstove koji su u potpunosti posvećeni LG populaciji i LG temama − za 26,9%, kao i porast objavljivanja skandaloznih, provokativnih i seksualizovanih ilustracija kojih u 2005. godini nije bilo.

I u 2005. i u 2006. godini praćeni mediji u velikom procentu neutralno kontekstuiraju pisanje o LG populaciji − u 2005. godini u 80% slučajeva, a u 2006. godini u 50% − dok je u 2006. godini porastao procenat negativnog kontekstuiranja za 17,42%.

Korišćena korektna terminologija slična je u 2005. i 2006. godini: homoseksualci, gej, lezbejka, gej brak, homofobija, istopolni brak, gej populacija, seksualno opredeljenje, seksualne manjine… Već poznatoj diskriminišućoj, vrednujućoj, omalovažavajućoj

22 Istraživački ciklus obuhvata period od 1. maja do 31. jula 2006. godine, a analizirano je šest informativnih dnevnih novina − Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic i Kurir i dva nedeljnika – NIN i Vreme

terminologiji – homići, pederi, homoseksualizam, peder bal…, dodati su i novi termini: bata-persa, dupedavci, pederčić, pederuša, pederčina, pederastija, ružičasti, topla braća. Termini bata-persa, pederuša i ružičasti korišćeni su u naslovima tekstova.

Posmatrajući analizu štampanih medija za 2006. godinu, izdvajaju se sledeći ključni nalazi: najveći broj novina samo uzgredno spominje LG populaciju i LG teme; u nedeljnicima i dalje može da se pročita samo jedan tekst mesečno o LG populaciji i LG temama; tekstovi o LG populaciji i LG temama procentualno su najzastupljeniji u rubrikama Zabava, Društvo i Spoljna; najčešće se pisalo o događajima koji se desili „negde u svetu", a ne u Srbiji; većina objavljenih tekstova, posvećenih LG populaciji i LG temama spada u kategoriju veoma malih i malih tekstova, naslov teksta je najčešće informativan, a čak 9% naslova otvoreno negativno imenuje LG populaciju; nepotpisanih tekstova o LG populaciji i na LG teme ima čak 53,15%; među izvorima informacija LG aktivistkinje i aktivisti i LG organizacije su zastupljeni u samo 9,9%, a od svih praćenih novina samo su tri dnevna lista kao izvor informacija imala domaće LG aktivistkinje/aktiviste i LG organizacije; objavljivane su i skandalozne, provokativne i seksualizovane ilustracije; samo 10,81% tekstova za aktere imaju LG organizacije.[23]

„Kada je reč o medijima, važno je istaći da se tokom 2006. godine desilo nekoliko seminara za novinarke i novinare, u organizaciji novinarskih udruženja, a koji su za teme imali odnos medija prema istopolno orijentisanoj populaciji. Prva inicijativa došla je od Nezavisnog društva novinara Vojvodine, koje je februara meseca organizovalo dva seminara na temu različitosti i uključilo u program seminara i lezbejsku i gej populaciju, tj. njen tretman u medijima. Centar za profesionalizaciju medija iz Beograda organizovao je, takođe u dva navrata, seminar u potpunosti posvećen predstavljanju istopolno orijentisanih osoba u medijima. Labris je učestvovao na seminarima oba novinarska udruženja."[24]

---

23 Ur. Ljiljana Živković, prevod na engleski Ana Zorbić, Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava Beograd, 2006

24 Dragana Vučković, ur. Maja Savić, prevod na engleski jezik Ana Zorbić, Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji: 2006, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007, str. 12

Tokom godine aktivistkinje Labrisa dale su brojne intervjue za inostrane, ali i domaće medije među kojima su i: Radio 021 Novi Sad, TV5 Niš, Nezavisna svetlost Kragujevac, Studentski radio Politikolog, B-92, Beta, Danas, novosadski Dnevnik, Građanski list, itd.

Na polju zakonodavstva 2006. godinu obeležilo je usvajanje novog ustava Republike Srbije,[25] koji diskriminiše gejeve i lezbejke po nekoliko osnova. Pre svega reč je o članu 62. Ustava, koji definiše bračnu i vanbračnu zajednicu isključivo kao zajednicu muškarca i žene.

Zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije takođe se ne spominje u tekstu novog Ustava, iako su tokom referendumske kampanje predstavnici vlasti isticali da Ustav štiti ljudska prava po najvišim međunarodnim standardima, a da jedino „prava pedofila nisu zaštićena" − stoji u Godišnjem izveštaju o položaju LGBT populacije u Srbiji, za 2006. godinu.

Usvajanju ustava prethodio je referendum održan 28. i 29. oktobra, a lezbijske i gej organizacije, uz podršku drugih nevladinih organizacija, pozvale su na bojkot referenduma i ovim povodom održale konferenciju za novinare.

„Ovu akciju propratili su mediji a u jednom dnevnom listu[26] Tomislav Nikolić, zamenik predsednika SRS-a (Srpska radikalna stranka), između ostalog, izjavio je: 'Oni treba da se leče. Ako nas Evropa ne bude htela zato što prava homoseksualaca nismo rešili na bolji način, onda nam takva Evropa i ne treba'. Podsećamo da je Nikolić član skupštinskog Odbora za evropske integracije."[27]

Na konferenciji za štampu, održanoj 24. oktobra, predsednica Labrisa Lepa Mlađenović istakla je neprihvatljivost potpunog ignorisanja seksualne orijentacije kao osnovnog ljudskog prava, i ukazala na članove predloga Ustava koji direktno diskriminišu lezbejke i gejeve – kao što je član o braku i član o slobodi okupljanja. „Verovanje je deo našeg aktivizma i zato smo se

25 „Službeni glasnik RS" br. 98/2006

26 Kurir, 24. oktobar 2006, Lezbejke protiv novog ustava, Lj.R.

27 Ur. Saša Gajin, Diskriminacija po osnovu seksualne opredeljenosti, Diskriminacija u Srbiji, Centar za unapređivanje pravnih studija, Beograd 2007, str. 90

nadali da će Ustav koji se donosi 2006. godine, biti napredniji od prethodnih, ali to nije slučaj“, rekla je Lepa Mlađenović.

„Mi smo svakodnevno u kontaktu sa lezbejkama iz Vojvodine, i imamo kao organizacija iskustvo sa višestruko diskriminisanim ženama – lezbejkama, Mađaricama“, izjavila je Jelena Anđelovski, predstavnica Novosadske lezbejske organizacije. Anđelovski je dodala i da mnoge lezbejke iz Vojvodine osećaju da država negira njihov lezbejski identitet, za razliku od nacionalnog koji se ističe.

Predsednica YUCOM-a Biljana Kovačević Vučo je rekla da se predlogom Ustava ljudska prava omalovažavaju, kao i da je reč o besramnom, tajnom dokumentu, koji je donet pod pritiskom patriotskog naboja. „Zbog svega toga mi predstojeći referendum ne možemo nazvati demokratskim“, istakla je Vučo.

Konferenciji za novinarke i novinare u Međunarodnom pres centru Tanjuga, prisustvovalo je desetak medija.[28]

Istim povodom Labris je izdao i saopštenje za javnost 23. oktobra.[29]

Građanski list je 12. oktobra u tekstu pod nazivom „Novi ustav ograničava slobode gejeva i lezbejki“ objavio intervju sa Draganom Vučković, predstavnicom Labrisa, u kojem ona navodi da: „Novi ustav Labris ne može da podrži iz prostog razloga što nijedan član najvišeg pravnog akta zemlje ne garantuje zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, odnosno rodnog izražavanja. Na osnovu toga, mi zaključujemo da, ukoliko novi ustav bude potvrđen na referendumu, država neće mnogo raditi na suzbijanju homofobije u društvu.“

Iz ovog intervua saznajemo da u članu 21 novog ustava, prema rečima Dragane Vučković, zabrana diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije nije eksplicitno navedena, i „ona se, zapravo, nigde ne spominje u celom ustavu, pa ni u članu 48 koji se odnosi na podsticanje uvažavanja razlika“. „Izuzetno je opasan član 54 novog ustava, kojim se omogućava ograničenje slobode okupljanja radi zaštite nekog javnog morala. Naše pitanje je ko će određivati, ako se ustav potvrdi na referendumu, šta je javni

28 gay-serbia.com

29 Prilog 1: Istopolno orijentisane osobe bojkotuju referendum, Godišnji izvestaj o položaju LGBT populaciju u Srbiji, 2007, str. 17

moral i šta ga narušava“, zaključila je Vučkovićeva.

Sedmog novembra 2006. godine LGBT zajednici pismo podrške uputila je naša rok zvezda Aleksandra Slađana Milošević: „Kao što ste i sami primetili, biti odgurnut, obespravljen, odstranjivan, ponižen, nije samo moja sudbina, već sudbina većine koji sebe smatraju ljudskim bićima sa ostvarenim sopstvom. Kažu da se sve na planeti promenilo osim ljudske prirode, koja je ostala ista kao u onoj hordi, koja nije htela da se neko iz nje izdvaja. Biti deo ljudske vrste sa drukčijim seksualnim opredeljenjem, nije nimalo lako u zemlji zaostalosti, ogrezloj u predrasudama, mržnji, zavisti, netoleranciji za različitosti.

O poštovanju ljudskih prava, još je rano govoriti, pošto većina naših sunarodnika ne zna ni bazično značenje tog pojma.

Ali, sve ovo ne treba da proizvede nerazumevanje za one koji nas ne prihvataju. Naprotiv! Moramo da se izborimo sa njihovom ignorancijom, koristeći se svim dostupnim humanim metodama. Treba ’okretati i drugi obraz’, ali se boriti intelektualnom i emotivnom superiornošću, ne spuštajući se do neartikulisane horde i njenog bezumnog šamaranja.

Jeste, reći ćete, to je težak zadatak, ali moj, kao i mnogi primeri, govore da je promenu moguće postići ovim putem. Ali, uz ogromno − nemerljivo strpljenje, veru i žrtve.

Ako je ceo nas život potreban da se promeni jedan okvir realnosti, onda neka bude tako. Prihvatimo žrtvu i saživimo se sa njom, tako da nam ne bude teret. Neka to bude deo našeg malog doprinosa civilizaciji. Neka nam to bude čast!

Tako treba da vidite sebe i slične sebi. Kao ponosne donosioce svežine, životnih zamisli, kao svetlost one Konfučijeve sveće koja drugima osvetljava put.

Mržnja je najlakše rešenje! Mržnja je za slabe. Za one koji nemaju hrabrosti da sagledaju sebe. Tako nalaze rešenje za sopstvenu slabost. I zato mržnji najčešće pribegavaju.

Voleti svet oko sebe. To je uspeh! Ujedno i pobeda nad sobom i onim ružnim što nas okružuje.

Ovaj poetski monolog ću završiti citatom iz svoje knjige: 'Izađite iz senke zla… Jer, zlo ne postoji! Ono je samo nesposobnost da se prevaziđu suprotnosti u vama.' Čovek se još nije naučio lepoti i ljubavi. Kada savlada lekciju, neće Vas pitati kome pripadate, jer će znati da ste jedno sa njim.

Mislim da sam dovoljno jasna. Sve Vas duboko volim i uz sebe… čuvam!"

Pored novog ustava tokom 2006. godine usvojen je Zakonik o krivičnom postupku,[30] a 1. decembra Republika Srbija, na zasedanju Saveta za ljudska prava UN, postala jedna od 54 zemlje potpisnice Izjave o kršenju ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Ipak, u godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije u procesu evropskih integracija, objavljenom u novembru, između ostalog stoji: „Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije je široko rasprostranjena."

„Apelujemo na nedeljivost i poštovanje svih ljudskih prava i pozivamo državne organe na poštovanje svih generacija ljudskih prava", stajalo je između ostalog u saopštenju za javnost Kvirija centra i Labrisa povodom 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava.

Kao primere kršenja ljudskih prava ove dve nevladine organizacije navele su i tekst novog Ustava Republike Srbije koji ignoriše istopolno orijentisane osobe. „Ustav, koji je nedavno usvojen referendumom, je još jedan primer kako državno rukovodstvo, na račun ostvarivanja sopstvenih ciljeva, minimizira ili redefiniše ranije utvrđena prava svojih građana/ki. Iako bi novi Ustav trebalo da bude prilagođen svim generacijama ljudskih prava – on je, u praksi, retrogradan pravni akt. Tako se na primer, u Ustavu ne pominju prava istopolno orijentisanih osoba, dok su neka prava, poput prava na prigovor savesti, definisana na nejasan način. U predreferendumskom periodu izostanak javne rasprave o predlogu Ustava dovoljan je pokazatelj odnosa države prema

30 „Službeni glasnik Republike Srbije", br. 46/2006

pravima njenih građana/ki."

„...Uprkos postojanju različitih tela koja nadziru medije, neka sredstva javnog informisanja i dalje spadaju u glavne izvore širenja mržnje i netrpeljivosti prema osobama drugačijeg nacionalnog, verskog, seksualnog, političkog i bilo kog drugog opredeljenja u odnosu na većinsko."[31]

Ovim povodom, Kvir Beograd, Kvirija centar, Stanipani kolektiv, Žene na delu, Žene u crnom i Labris organizovali su na Trgu Republike u Beogradu uličnu akciju, tj. performans „Vidite li nasilje nad ženama?".

Ovom prilikom, aktivistkinje i aktivisti pomenutih organizacija delile/li su prolaznicama/icima odlomke iz Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, promotivne pamflete i razglednice.[32]

REPUBLIKA SRBIJA JE 1. DECEMBRA 2006. GODINE NA ZASEDANJU SAVETA ZA LJUDSKA PRAVA UN POSTALA JEDNA OD 54 ZEMLJE POTPISNICE IZJAVE O KRŠENJU LJUDSKIH PRAVA NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE I RODNOG IDENTITETA.

Početkom 2006. godine Labris je objavio Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2005. godinu autorke Dragane Vučković, a u prevodu na engleski jezik Miodraga Kojadinovića i Ane Zorbić. Izveštaj sadrži sva ona dešavanja koja su obeležila proteklu godinu kada se radi o lezbejskim i gej pravima u Srbiji – sa pravnog, sociološkog i medijskog aspekta.

Objavljen je i istraživački izveštaj, Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji, za period od 1. maja do 31. jula 2006. godine, koji sadrži i poređenje glavnih nalaza analize štampanih medija 2005−2006. Ova publikacija sadrži i primere dobrog izveštavanja za analizirani period u 2006. godini. Publikaciju je uredila Ljiljana Živković, a na engleski jezik prevela Ana Zorbić. Analiza medija je sprovedena u saradnji sa Medijskom dokumentacijom − Ebart.

Za potrebe rada sa ciljnim grupama na projektu „Edukacija", ali i sa članicama lezbejske zajednice, Labris je štampao čitanku „Od

31 Dragana Vučković, ur. Maja Savić, prevod na engleski Ana Zorbić, Prilog 5: Godišnji izveštaj o položaju LGBT populaciju u Srbiji, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava Beograd, 2007, str. 24

32 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena je u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine.

A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima“. Tekstovi domaćih autorki i autora Dragane Vučković, Jelene Anđelovski, Gorana Miletića, Miodraga Kojadinovića, Snježane Milivojević, Svenke Savić i Zorice Mršević se bave temama kao što su diskriminacija i nasilje nad istopolno orijentisanim osobama u Srbiji, diskriminacija u jeziku, zakonske regulative LG prava kod nas i u Evropi itd. Čitanka je dopunjeno izdanje iz 2005. i u njoj se sada nalazi više tekstova koji se odnose na zakone i pravnu regulativu vezanu za seksualnu orijentaciju. „Naša ideja je da prikupimo i podelimo što više informacija o zakonima koji štite lezbejsku i gej populaciju i zabranjuju svaku diskriminaciju, kako u Srbiji, tako i u drugim državama. Na taj način želimo da informišemo i podržimo sve one koji rade u javnoj sferi, da se zalažu protiv homofobije i nasilja nad istopolno orijentisanim osobama“, stoji u Uvodu čitanke.[33]

Projekat „Edukacija“, od 2003. Godine, kada je pokrenut, prati izdavanje publikacija koje su zbirke tekstova o lezbejskoj i gej populaciji, a usklađene su sa potrebama grupe sa kojom Labris sarađuje. Do sada su objavljena dva Priručnika za medije koji sadrže rečnik pojmova, tekstove koji su pozitivni primeri izveštavanja o LG zajednici, Bilten o radu nevladinih organizacija aktivnih u mreži „Lezbejska prava“, kao i tri čitanke koje sadrže tekstove o predrasudama, diskriminaciji i homofobiji u društvu u kome živimo, o činjenicama vezanim za LGBT egzistenciju, kao i tekstove iz književnosti, istorije i teorije koje govore o životu lezbejki i gejeva.

Labrisove publikacije distribuiraju se LGBT organizacijama, saradničkim organizacijama za ljudska prava i svim ostalim relevantnim organizacijama i institucijama u Srbiji i inostranstvu. Publikacije su dostupne u biblioteci Labrisa i na sajtu organizacije. Od 2001. godine većina Labrisovih izdanja se može naći u Narodnoj biblioteci Srbije.

33 Ur. Ljiljana Živković, Čitanka, Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

OSVAJALE SMO MEDIJSKI PROSTOR, ANALIZIRALE RAD MEDIJA I REAGOVALE NA NEKOREKTNO IZVEŠTAVANJE.

2007

LABRIS POČINJE DA MONITORIŠE VIDEO KLIPING, NADOVEZUJUĆI SE NA PRETHODNE ČETIRI GODINE ANALIZE ŠTAMPANIH MEDIJA. U PUBLIKACIJI „GOVOR MRŽNJE PREMA LEZBEJSKOG I GEJ POPULACIJI U ELEKTRONSKIM MEDIJIMA“ KOJA JE ŠTAMPANA U 2007. GODINI SAKUPLJENI SU I PRVI PUT OBRAĐENI I OBJAVLJENI PODACI TOKOM PERIODA OD 15. NOVEMBRA DO 15. DECEMBRA 2006. GODINE KADA SU PRAĆENE TV EMISIJE NA UKUPNO ČETIRI DOMAĆE TELEVIZIJE – B92, PRVI PROGRAM RADIO-TELEVIZIJE SRBIJE, TV PINK I STUDIO B.

Volonterke Labrisa, Izabela Đorđević i Desa Drobac na uličnoj akciji povodom Međunarodnog dana protiv homofobije i transfobije, Beograd, 2012.

2007

Kao što je ranije rečeno, Labris od 2005. godine priređuje i objavljuje godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji. Podaci iz godišnjeg izveštaja u velikoj su meri polazište za tekst koji sledi. Izveštaj predstavlja skup svega značajnog što se desilo tokom godine za osobe drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a o čemu je organizacija prikupila informacije, odnosno prikaz onoga što su bile aktivnosti samog Labrisa. Pored važnosti arhiviranja svih ovih dešavanja, cilj izveštavanja je i informisanje najšire javnosti o njima. Iz tog razloga Labris je razvio praksu dostavljanja primerka godišnjeg izveštaja svim relevantnim državnim institucijama, političkim partijama, domaćim medijima, domaćim LGBTTIQ grupama, nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima ljudskih prava kod nas i u svetu, svetskim LGBTTIQ organizacijama.[1]

U Godišnjem izveštaju za 2007. godinu, koji je priredila Dragana Vučković, koordinatorka programa Lobiranja i zagovaranja, stoji da je u 2007. godini najviše učinjeno u oblasti vidljivosti osoba koje su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne (LGBTTIQ – lezbejke, gej muškarci, biseksualne osobe, transseksualne osobe, transrodne osobe, interseksualne osobe, queer osobe) i vidljivosti same teme. Prikupljanje tekstova iz štampanih domaćih medija o LGBTTIQ temama, kao i video-kliping, koji je Labris sproveo prvi put tokom 2007. godine, doveli su do zaključka da se o lezbejskoj i gej tematici u 2007. godini pisalo, pričalo i izveštavalo više nego ranije, kao i da se povećao broj lezbejskih i gej aktivistkinja i aktivista koje/i su javno govorile/li o položaju i pravima istopolno orijentisanih osoba. U publikaciji „Govor mržnje prema lezbejskog i gej populaciji u elektronskim medijima“,[2] koja je štampana u 2007. godini, sakupljeni su i prvi put obrađeni i objavljeni podaci tokom perioda od 15. novembra do 15. decembra 2006. godine, kada su praćene TV emisije na ukupno četiri domaće televizije – B92, Prvi program Radio-televizije Srbije, TV Pink i Studio B.

1 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2005, Labris, 2006. Beograd, str. 5.

2 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/govor_mrznje_2007.pdf

Izveštaj štampan u publikaciji „Govor mržnje prema lezbejskog i gej populaciji u elektronskim medijima“, koju su uredile Danijela Mladenović i Dragana Vučković, bio je deo projekta „Monitoring govora mržnje u medijima“, a koji je Labris realizovao od oktobra 2006. do juna 2007. godine. Tokom prethodne četiri godine Labris je pratio izveštavanje štampanih medija o lezbejskoj i gej populaciji i LG temama, a projekat praćenja govora mržnje u elektronskim medijima podržan od strane ILGA – International Gay and Lesbian Association predstavlja početak praćenja rada elektronskih medija koje je Labris prepoznao kao važan, a (tada) još uvek nedovoljno istražen izvor formiranja različitih stavova i stereotipa o lezbejskoj i gej populaciji.[3]

3 Govor mržne prema lezbejskoj i gej populaciji u elektronskim medijima, Labris, 2007, Beograd

Godinu 2007. obeležila je medijska kampanja „Ljubav za sve“, brojne zajedničke akcije lezbejskih i gej organizacija, saradnja sa lokalnim ombudsmanima, ali i razvijanje rada LGBT SOS telefona i prve Trans grupe samopodrške u okviru organizacije Gayten – LGBT. U pogledu zakonske regulative i zaštite prava istopolno orijentisanih osoba, u 2007. godini nije bilo nikakvog napretka, razlog za to je, kako je to i navedeno u Labrisovom Izveštaju, formiranje Vlade nakon parlamentarnih izbora koje je trajalo mesecima.

Vanredni izbori za narodne poslanike su održani 21. januara 2007, i to sedmi put po redu od uvođenja višestranačkih izbora 1990. godine. Izbori su održani u vreme u kojem se čekala presuda povodom tužbe BiH za genocid, u vreme kada se donosi odluka o nezavisnosti Kosova, u vreme pritiska za pronalaženje i izručenje Haškom tribunalu optuženih za ratne zločine... To vreme karakteriše i veliko nezadovoljstvo građana standardom, visokom nezaposlenošću, strahom od gubitka radnog mesta i, na drugoj strani, nezadovoljstvo političkom situacijom u zemlji, uz malo ili nikakvo poverenje u političke institucije i političare. Sve u svemu, izbori su se održali u vreme svekolike nestabilnosti, raširenog osećaja nesigurnosti, gotovo institucionalizovanog zla korupcije, straha od neizvesne budućnosti.[4] U ovako složenoj društveno-političkoj situaciji Labris, svestan neprohodnosti puta LGBTTIQ agende ljudskih prava do javnosti i donosilaca odluka, započinje edukaciju aktivistkinja i aktivista političkih partija.

U martu Labris organizuje seminar „Različite/ti a ravnopravne/ni“[5] za članice/članove omladina političkih partija. Seminar je organizovan od 28. do 31. marta u Banji Vrujci, i bio je deo projekta „Edukacija i lobiranje“. Prisustvovalo mu je 16 predstavnica/ka političkih partija: Građanski savez Srbije, Socijaldemokratska unija, Liberalno demokratska partija, Liga socijaldemokrata Vojvodine, G17+. Cilj seminara bio je da se kroz interaktivan rad i razmenu iskustava pruže informacije o lezbejskim ljudskim pravima, o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji, ali i podstakne planiranje zajedničkih akcija na promociji prava na seksualnu orijentaciju. Obrađivane teme bile su: Homofobija; Pol, rod i istopolna orijentacija; Stereotipi i

4 Srećko Mihailović, Rešenje u „zaustavnom vremenu”, Jovandanski izbori: druga prediga i još duža završnica

5 Pod istim nazivom 2005. je održan seminar za omladinske organizacije

predrasude u društvu; Terminologija i stereotipizacija u medijima; Domaće antidiskriminaciono zakonodavstvo; Međunarodni pravni mehanizmi i seksualna orijentacija; a predavačice/či bile/li su: Sunčica Vučaj, Dragan Popović (Inicijativa mladih za ljudska prava), Boban Stojanović (Kvirija), Ksenija Forca (Labris), Dragana Vučković (Labris). Poslednjeg dana seminara učesnice i učesnici su razgovarale/li o različitim strategijama koje im mogu pomoći da iskustva i znanje stečeno na seminaru iskoriste za zagovaranje seksualne orijentacije kao osnovnog ljudskog prava unutar svojih političkih partija, kao i o brojnim aktivnostima koje mogu realizovati u saradnji sa Labrisom.

Na izborima 2007. godine LGBT osobe u Srbiji su prvi put *dobile* konkretnu političku opciju za koju mogu da glasaju oličenu u LDP-u, koja je u svoj program uključila i zalaganje za bolji položaj LGBTTIQ osoba. Koalicija Liberalno demokratske partije pojavila se prvi put samostalno na izborima i uspela da premaši izborni prag. Kao konkretnu aktivnost LDP-a u smislu zalaganja za bolji položaj LGBTTIQ osoba treba istaći osnivanje Grupe mladih za ljudska prava Omladine Liberalno demokratske partije koja je organizovala tribinu pod nazivom „Međunarodni dan antihomofobije“ 17. maja 2007. godine. Najbitniji politički potez LDP-a za LGBT zajednicu jeste podnošenje Predloga antidiskriminacionog zakona Skupštini od strane Koalicije protiv diskriminacije, koji sadrži definiciju diskriminacije po osnovu seksualnog opredeljenja i rodnog izražavanja, kao i mehanizme za njeno sankcionisanje.

Labris će sedam godina kasnije, u martu 2014, godine, ovog puta prepoznajući važnost političke participacije LGBTI osoba, u saradnji sa Victory Institute iz Vašingtona pokrenuti projekat „Politički angažman LGBT osoba na Zapadnom Balkanu“, kako bi podržao LGBTI osobe na Balkanu da se što aktivnije bave politikom unutar političkih partija.

Tokom 2007. godine Labris je sproveo tromesečnu analizu štampanih medija (od 1. maja do 31. jula), a sve u cilju dokumentovanja osnovnih odlika izveštavanja o istopolno orijentisanim osobama, kao i eventualnih promena u odnosu na prethodne godine. Tokom tri meseca praćenja (maj, jun, jul 2007.

godine) osam dnevnih novina[6] i četiri nedeljnika[7] objavljeno je ukupno 268 tekstova o lezbejskoj i gej (LG) populaciji i lezbejskim i gej temama. U navedenom periodu objavljeno je 166 (62%) tekstova koji su u potpunosti posvećeni LG temi i akterima, dok ostatak tekstova uzgred spominje gej i lezbejsku populaciju. Istraživanje je pokazalo da se veoma mali broj tekstova odnosio na političke akcije i inicijative, pravne inicijative i regulativu (2%), navodi se u Godišnjem izveštaju za 2007. godinu.

Pozitivna promena koja se desila u odnosu na prethodne godine je da najveći broj tekstova koji su posvećeni LG temi govori o događajima koji su se desili u Srbiji (37%), slede dešavanja u Evropi (34%), a preostali broj tekstova izveštava o događajima iz zemalja bivše Jugoslavije, SAD i drugih zemalja. U ranijim godinama praksa je bila izveštavanje o događajima koji su se desili izvan Srbije. Analiza je pokazala da je stav izvora informacija u najvećem broju tekstova neutralan − 63%, dok tekstovi u kojima izvor informacija ima negativan stav čine 11%. Pozitivan stav izvora informacija pojavljuje se u 8% od ukupnog broja tekstova u potpunosti posvećenih LG temi.

U pozitivnom kontekstu o aktivnostima Labrisa najviše su pisale dnevne novine Politika (9. maja objavljen je tekst „Kampanja protiv homofobije“ o Labrisovoj kampanji „Ljubav za sve“) i Danas (16. maja objavljen je tekst „Legitimno sredstvo političke diskvalifikacije“, kao i 17. maja tekst „Labris: Zaustaviti homofobiju“).

Labris je uputio tri predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog emitovanja govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji i prema ženama. Predstavke povodom govora mržnje u emisijama Ključ (Radio televizija Srbije), Piramida (TV Pink), i Bravo šou (TV Pink). Član 14, stav 2 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da obavesti podnosioca predstavke o eventualnoj neosnovanosti predstavke. Član 14, stav 3 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da, ukoliko ustanovi da je predstavka osnovana, preduzme odgovarajuće mere prema emiteru, kao i da podnosioca predstavke uputi na koji način može da zaštiti svoj interes. Pošto ni nakon osam meseci od podnošenja predstavki Labris nije od

6 Blic, Danas, Večernje novosti, Politika, Kurir, Press, Glas javnosti, 24 sata

7 NIN, Vreme, Nedeljni telegraf, Standard

Republičke radiodifuzne agencije dobio odgovor niti informaciju o podnetim predstavkama (tokom ovih osam meseci pokušano je više puta stupanje u kontakt sa RRA, kao i zakazivanje sastanka sa Nenadom Cekićem, predsednikom Saveta Republičke radiodifuzne agencije), Labris je uputio pritužbu Republičkom ombudsmanu.

U Godišnjem izveštaju za 2007. dosta pažnje posvećeno je slučaju Antala Skendžića. U novembru je Antal Skendžić, osumnjičeni za ubistvo, bio medijski linčovan. Povezujući seksualnu orijentaciju osumnjičenog, sa eventualnim izvršavanjem zločina, mediji su natpisima poput „Topli brat ubio majku", „Veliki brat – biseksualac zaklao majku posle porodične žurke", „Ispovest gej ubice", podstakli mržnju i diskriminaciju prema osumnjičenom, te je Labris, zajedno sa Koalicijom protiv diskriminacije i drugim organizacijama za lezbejska i gej prava, reagovao na ovaj klasičan primer govora mržnje. Osim osude govora mržnje, Labris je insistirao na garantovanju fizičke sigurnosti i bezbednosti osumnjičenog u pritvoru, te poštovanju svih procedura u istražnom postupku. U tom smislu, Labris je od zamenika pokrajinskog ombudsmana Stevana Arambašića zahtevao da se uveri u profesionalno postupanje policije u ovom slučaju, te da Antala Skendžića lično poseti u pritvoru. Saradnja sa pokrajinskim ombudsmanom izdvojena je kao primer dobre prakse, i Labris je pohvalio njegovu brzu reakciju u ovom slučaju.[8]

U Godišnjem izveštaju zabeležen je još jedan slučaj emitovanja govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji, koji se desio na Televiziji B92, u emisiji „Veliki brat", emitovanoj 28. novembra 2007. godine. Navedene su neke od emitovanih izjava kojima su učesnici ovog šoua iskazivali svoje stavove o istopolno orijentisanim osobama: „Sve bih ja to na Trg, na vešala", „Hitler je bio u pravu", „To je sve bolesno", „Ako se ne može izlečiti, treba se odstraniti", „Brate, proterati na neko ostrvo, u neke logore". Kako je ovde bilo reči o direktnom pozivanju na linč lezbejske i gej populacije, podsticanju mržnje, diskriminacije, podržavanju stereotipa, predrasuda i veličanju postupaka nacističkog vođe – Labris je uputio zvaničan dopis glavnom i odgovornom uredniku TV B92, nakon čega je usledilo izvinjenje lezbejskoj i gej populaciji,

8 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2005, Labris, 2006. Beograd, str. 7

tj. „svima koji su se mogli osetiti pogođenim homofobičnim komentarima“. To je prvo zvanično izvinjenje jedne medijske kuće upućeno na adresu LGBT organizacije u Srbiji. Veran Matić, dugogodišnji direktor i glavni i odgovorni urednik televizije B92, obećao je da će ova televizija ulagati maksimalnu pažnju kako bi se izbegle izjave kojima bi se mogla podsticati diskriminacija. Matić je svoje obećanje i održao u narednim godinama, na televiziji B92 su besplatno emitovani promotivni spotovi za Prajd 2009, takođe postavljeni su i baneri na sajt B92. To je zapravo bila jedina medijska kuća sa kojom će Labris i u narednim godinama imati dobru saradnju.[9]

Kampanja „Ljubav za sve“ − protiv nasilja i homofobije nad lezbejkama i gej muškarcima, zvanično je trajala mesec dana (april−maj 2007), a obuhvatala je postavljanje dvadeset bilborda na teritoriji Beograda, promotivne materijale i gostovanja u medijima. Cilj kampanje bio je podizanje svesti društva o najvećim i najbolnijim problemima kao što su nasilje i diskriminacija. Planirano je da se u kampanju uključuju poznate ličnosti iz javnog života koje bi prenosile pozitivnu poruku građankama i građanima, što je i bio slogan kampanje: Ljubav za sve! Takođe, inicijalno je planirano da kampanja ima široku pokrivenost: bilbordi, panoi u autobusima (oko 20 autobuskih linija), i javne rasprave, a za kraj kampanje predviđena je konferencija za medije. Ova kampanja pokrivala je teritoriju Beograda, iako je planirano da se proširi na celu Srbiju.

Međutim, tokom nekoliko meseci realizacije same kampanje, razne institucije i marketinške agencije odbijale su da objave promotivni materijal medijske kampanje. Pregovori sa firmom Masel trajali su više od dva meseca, i nakon brojnih konsultacija predstavnici Gradskog saobraćajnog preduzeća odbili su da postave panoe zbog prevelikog rizika da dođe do oštećenja autobusa. Pregovori sa prvom agencijom Alma Quatro trajali su oko tri meseca. Dobijena je povoljna ponuda (popust od 40%, inače standardna cena za kampanje koje imaju humanitarni karakter ili se bave promocijom ljudskih prava), ali je saradnja otkazana u poslednjem trenutku. Agentkinja koja zastupa ovu firmu odbila je da pošalje pismeni odgovor zašto je došlo

9 Prethodne tri medijske kampanje: Zajedno različiti (2002), Živela različitost(2004) i Pravo na život bez nasilja (2005) sponzorisao je i Radio B92 besplatnim emitovanjem radio-džingla, kao i samu izradu radio-spota za kampanju Živela različitost.

do otkazivanja saradnje. Naredne dve agencije sa kojima je kontaktirano su u vlasništvu firme Alma Quatro, tako da je odmah došlo do odbijanja saradnje, bez ikakvih pregovora. Četvrta agencija Akzent media je pristala da postavi plakate, ali kada su dobili informacije o kakvoj je kampanji reč, takođe su povukli svoju ponudu. Tek je peta marketinška agencija koja je kontaktirana – MediaMax pristala da, uz neke ustupke (u odnosu na lokacije koje su prethodno izabrane, tri su izmeštene „jer se nalaze u blizini škola", a potpisan je i aneks ugovora u kojem se Labris obavezuje da će nadoknaditi sve evenutalne štete koje bi nastale fizičkim oštećenjima bilborda) koje je Labris morao da napravi, proda svoja oglasna mesta (reč je o bilbordima). O stepenu homofobije, nasilju i diskriminaciji lezbejki i gejeva u Srbiji možda najbolje govore grafiti/poruke kojima su ispisivani bilbordi, postavljeni na dvadeset lokacija u Beogradu: „Motka za sve", „Brukate nam Srbiju", „Pogani izrodi", „Bolest za sve", „Smrt pederima". Veliki broj bilborda je uništen i iscepan.

Evo kako je na forumu gay-serbia.com komentarisana kampanja „Ljubav za sve":

„Svaka čast devojkama iz Labrisa, Zoe i Bobanu koji su profesionalno sproveli celu akciju. Nedavno sam bio na seminaru koji je organizovao Labris i imao sam prilike da čujem iz prve ruke sa kojim problemima su se susretale kada su pokušale da nađu agenciju koja bi objavila bilborde, i mogu vam svima reći - dobro je da su uopšte i objavljeni. Ljudi kojima sam podelio propagandni materijal (postere, male slike i brošurice) ovde po Kragujevcu su vrlo pozitivno reagovali, u stilu „super, konačno nesto". Van Beograda ne postoji ni to, tako da je ovo jedna mala ali značajna prekretnica za sve nas."[10]

Odbijanje saradnje marketinških agencija, medijskih kuća i državnih institucija postala je praksa koja se ustalila 2002. godine, kada je tokom priprema kampanje „Zajedno različiti" agencija Netmedia odbila postavljanje plakata LGBT sadržine u Beogradu. Slično se dogodilo i 2006. godine, kada je Labris pokrenuo medijsku kampanju podrške roditeljima, prijateljima i prijateljicama lezbejki i gej muškaraca „Ponosna na svoje roditelje". I pored toga što Labris nije zahtevao bilo kakav oblik medijskog

„SVAKA ČAST DEVOJKAMA IZ LABRISA, ZOE I BOBANU KOJI SU PROFESIONALNO SPROVELI CELU AKCIJU. NEDAVNO SAM BIO NA SEMINARU KOJI JE ORGANIZOVAO LABRIS I IMAO SAM PRILIKE DA ČUJEM IZ PRVE RUKE SA KOJIM PROBLEMIMA SU SE SUSRETALE KADA SU POKUŠALE DA NAĐU AGENCIJU KOJA BI OBJAVILA BILBORDE, I MOGU VAM SVIMA REĆI - DOBRO JE DA SU UOPŠTE I OBJAVLJENI. LJUDI KOJIMA SAM PODELIO PROPAGANDNI MATERIJAL (POSTERE, MALE SLIKE I BROŠURICE) OVDE PO KRAGUJEVCU SU VRLO POZITIVNO REAGOVALI, U STILU „SUPER, KONAČNO NESTO". VAN BEOGRADA NE POSTOJI NI TO, TAKO DA JE OVO JEDNA MALA ALI ZNAČAJNA PREKRETNICA ZA SVE NAS." (SA FORUMA GAY-SERBIA.COM O KAMPANJI „LJUBAV ZA SVE")

10 http://gay-serbia.com/forum/gej-bilbordi-u-beogradu-ljubav-za-sve-by-labris-t26777s640.html

sponzorstva, dakle planirao je da potencijalnim emiterima TV spota i radio-džingla, radio i televizijskim stanicama, plati punu cenu emitovanja spota, odnosno radio-džingla. Najveći otpor pružali su glavni i odgovorni urednici i direktori ovih medijskih kuća, koji su upućivali osobe iz marketinga da odbiju saradnju, najčešće bez adekvatnog obrazloženja. Praksa odbijanja saradnje bila je izazov sa kojim su se aktivistkinje Labrisa svakodnevno suočavale, čak i u onim situacijama kada su za tražene usluge obezbedile novčana sredstva. Ta praksa se vremenom menjala, danas možemo da kažemo da Labris ima dobru i uspešnu saradnju sa mnogim akterima medijskog prostora u Srbiji.

Sastavni deo kampanje bila je i konferencija za medije održana 8. maja 2007. godine u Media centru, na kojoj su govorili/le reditelj Janko Baljak, Saša Gajin iz Centra za unapređivanje pravnih studija, Slađana Novaković iz izdavačke kuće Rende i Marija Savić iz Labrisa.

Tokom kampanje aktivistkinje Labrisa gostovale su 19. februara na B92 u emisiji Timofejev, 11. novembra na Studiu B u emisiji Stvar prava i 12. novembra na TV Enter u emisiji Gorča ili slađa.

Kampanja „Ljubav za sve“ predstavljena je 12. jula na EXIT muzičkom festivalu u Novom Sadu. O kampanji i o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji govorile su Zoe Gudović (Žene na

delu, Kvir Beograd kolektiv), Dragana Vučković (Labris) i Maja Savić (Labris, Kvir Beograd kolektiv). Prikazana su i dva filma: „Mentalitet“, film o nasilju na Paradi ponosa u Beogradu 2001, Stefana Orlandića Stojanovskog, iz 2001. godine, i film „Queer Beograd“ sa prvog Kvir festivala Susreti, održanog u Beogradu u maju 2005. godine. Labris je i prethodne godine učestvovao na ovom festivalu i predstavio svoje publikacije na stejdžu Elektrana.

Takođe, Labris je, zajedno sa Ženama na delu, Kvir Beograd kolektivom, Slobodnom kulturom i Kvirijom – Centrom za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti, imao štand sa promo materijalima, te su posetiteljke i posetioci najvećeg jugoistočnog muzičkog festivala imale/li priliku da se upoznaju sa radom pomenutih grupa, kao i da potpišu peticiju Incest trauma centra povodom „*inicijative za uvođenje teme nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti u školski nastavni plan i udžbenike na svim nivoima obrazovanja“.* Materijali pomenutih organizacija su se našli i na štandovima Incest trauma centra, Lambde, Kampanje „Svi ravnopravni, svi različiti“, kao i na MTV štandu.

Kao primer dobre prakse u Godišnjem izveštaju naveden je slučaj otkazivanja tribine u Domu omladine u septembru. Reč je o promociji knjige Jovana Veljkovića „Homoseksualitet“. U samoj najavi ove promocije lezbejke i gej muškarci su opisani kao „tragična roditeljska greška“ „mega zločin savremene psihijatrije“, „...masa naizgled zdravih, a u biti doživotno invalidnih osoba oba pola zbog tragične vaspitne greške u porodici, ali pre svega ‘zaslugom’ svetski organizovanog psihijatrijskog neznanja…“. Nakon Labrisovog dopisa direktoru Doma omladine, u kojem se apelovalo na sprečavanje javnog govora mržnje, najavljena tribina je otkazana.

Povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, Koalicija za sekularnu državu izvela je performans na Trgu Republike u Beogradu, i tom prilikom bila napadnuta od strane pripadnika klerofašističke organizacije Obraz. Tim povodom Labris je u saradnji sa Koalicijom protiv diskriminacije reagovao i osudio nasilje koje se desilo u centru Beograda. U istom saopštenju oštro je kritikovana i izjava Petra Lađevića, direktora Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije, da je „stanje u oblasti poštovanja ljudskih prava u Srbiji na zadovoljavajućem nivou“.

Labris je povodom 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava, zajedno sa još 36 nevladinih organizacija iz Srbije, uputio i pismo Oliveru Duliću, predsedniku Narodne skupštine Republike Srbije, apelujući da se što pre na dnevni red Narodne skupštine stavi predlog Zakona protiv diskriminacije koji je narodni poslanik Čedomir Jovanović predložio.

> „Poštovani gospodine Duliću,
>
> Povodom 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava, želimo da Vam uputimo zahtev da u najkraćem vremenskom roku na dnevni red Narodne skupštine Republike Srbije, a čiji ste predsednik, stavite predlog Zakona protiv diskriminacije (predlagač narodni poslanik Čedomir Jovanović, 08. 10. 2007. godine).
>
> Smatramo nedopustivim da vlasti u Srbiji 2007. godine još uvek ne prepoznaju usvajanje opšteg Zakona protiv diskriminacije kao prioritetno. Poštovanje ljudskih prava i zalaganje za nediskriminaciju su oblasti putem kojih se meri civilizacijski nivo jednog društva ali i spremnost onih koji imaju najodgovornije funkcije u tom društvu – da obezbede mehanizme uz pomoć kojih će se jednako poštovati i štititi prava svih građanki i građana. Podsećamo Vas i da je usvajanje Zakona protiv diskriminacije jedna od obaveza Republike Srbije u procesu evropskih integracija, kao i da je Republika Srbija jedna od retkih zemalja u Evropi i regionu koja nema opšti Zakon protiv diskirminacije.
>
> Želimo ovim putem i da iskažemo čvrsto uverenje da nacrt Zakona o zabrani diskriminacije koji je Ministarstvo rada i socijalne politike uputilo Venecijanskoj komisiji Saveta Evrope, ne obezbeđuje potpunu i adekvatnu zaštitu svim marginalizovanim grupama i ne sadrži zaštitu posebnih kategorija lica.
>
> Zahtevamo zato da se predlog Zakona protiv diskriminacije a za koji se najveći broj nevladinih organizacija u Srbiji godinama zalaže – što pre nađe na dnevnom redu Narodne skupštine Republike Srbije.“

Istim povodom održana je i konferencija za štampu Koalicije protiv diskriminacije na kojoj je, između ostalog, iskazana kritika nacrta Zakona o zabrani diskriminacije koji je Ministarstvo rada i socijalne politike uputilo Venecijanskoj komisiji Saveta Evrope, a zbog toga što ovaj model ne obezbeđuje potpunu i adekvatnu

Pres konferencija Koalicije protiv diskriminacije, povodom Međunarodnog dana ljudskih prava. Beograd, 2007.

zaštitu svim marginalizovanim grupama i ne sadrži zaštitu posebnih kategorija lica. Na konferenciji su govorile Jelena Đorđević – Anti Trafiking Centar, Dragana Vučković – Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, i Saša Gajin, koordinator Koalicije protiv diskriminacije.

Labris je nastavio svoju saradnju sa predstavnicama/icima medija pa su održana dva seminara namenjena novinarkama/ima – u februaru i julu mesecu.

Seminar „Marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo“ održan je 23. i 24. februara u prostorijama Regionalnog centra za manjine. Seminar je nastavak seminara realizovanih tokom 2004, 2005. i 2006. godine u saradnji medija, Nezavisnog društva novinara Srbije, Medija centra Niš, CHRIS Mreže odbora za ljudska prava, Zavoda za ravnopravnost polova, Novi Sad, Ženskih studija iz Novoga Sada i Labrisa. Kao rezultat ovih seminara 2004. i 2005. štampani su Priručnici za novinarke i novinare, koji uključuju i tekstove učesnica i učesnika seminara. Teme koje su se obrađivale na seminaru bile su: Pol, rod i istopolna orijentacija (Ksenija Forca, Labris); Stereotipizacija u medijima (Tamara Skrozza, Nezavisno udruženje novinara Srbije); Društveni mehanizmi homofobije (Dušica Popadić, Incest Trauma Centar);

Pravni položaj istopolno orijentisanih osoba (Dragana Vučković, Labris); Tretiranje različitosti u medijima (Dragana Vučković, Labris); „Promocija različitosti“ (Nedim Sejdinović, Nezavisno društvo novinara Vojvodine). Seminaru su prisustvovali novinari (njih 21) iz sledećih medija: Jasenica, Smederevska Palanka, NIN, TV Panovizija, Radio Fedra, Televizija Pirot, Studentski Radio BU, Građanski list iz Novog Sada, RTV Belle amie Niš, NDNV, Kikindske novine.

Drugi seminar „Marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo“ održan je 5. i 6. jula, takođe u prostorijama Regionalnog centra za manjine, a uz podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava. Prisustvovalo je 10 predstavnika/ica iz sledećih medijiskih kuća: Magazin CorD − časopis za diplomate i strance u Srbiji, PRESS Gornji Milanovac, RTV VK Kikinda, SVETLOST, Kragujevac, Zrenjaninske novine, Radio Vrbas, Ilustrovana politika, Beograd i Kum radio, Kikinda. Teme koje su se obrađivale na seminaru su: Stereotipizacija u medijima (Tamara Skrozza, Nezavisno udruženje novinara Srbije); Društveni mehanizmi homofobije (Lepa Mlađenović, Autonomni ženski centar); Pravni položaj istopolno orijentisanih osoba (Goran Miletić, Švedski helsinški komitet za ljudska prava); Tretiranje različitosti u medijima (Dragana Vučković, Labris).

Cilj ovih seminara bio je da se kroz razmenu iskustava ostvari što bolje razumevanje i izveštavanje javnosti o položaju marginalizovanih grupa, i uspostavi dugoročna saradnja sa predstavnicama/icima medija. Labris je radio kontinuirano od 2004. obuke novinara/ki, i taj se rad mogao prepoznati u izveštavanju pojedinih medija o LGBTTIQ ljudskim pravima u Srbji, kao što je bio slučaj te 2007. u posebnom podlisku dnevnog lista Danasa o LGBT ljudskim pravima. Dnevni list Danas objavio je vanredni broj Labris novina na 12 strana kao podlistak.

Povodom 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, Labris je organizovao tribinu u prostorijama Liberalno demokratske partije s ciljem da ukaže na govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji u elektronskim medijima, tj. na kršenje Zakona o radiodifuziji. Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava podnela je u tom periodu tri predstavke Republičkoj

radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje u emisijama Ključ (RTS), Piramida i Bravo Šou (Pink). Na tribini su učestvovale/li: Mladen Priljeva Antonijević (Tim za ljudska prava Liberalno demokratske partije), Dragana Vučković (Labris), Dragan Popović (Inicijativa mladih za ljudska prava) i Jelena Milić (Forum za Međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji). Cilj skupa je bio i da se ukaže na stepen homofobije i diskriminacije nad lezbejskom i gej populacijom u našem društvu i pokaže zalaganje za nedeljivost i nehijerarhiju ljudskih prava. Na tribini je prisutnima prikazan i video-materijal, tj. delovi raznih televizijskih emisija u kojima je upotrebljavan govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji. Tribina je organizovana u saradnji sa Grupom mladih za ljudska prava omladine Liberalno demokratske partije.

Povodom Međunarodnog Dana ponosa lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih, transeksualnih osoba, Labris je uputio zahtev odgovornima u vlasti da u najkraćem roku usvoje opšti Antidiskriminacioni zakon, imajući u vidu da Labris svakodnevno dobija informacije o diskriminaciji lezbejki i gejeva na radnim mestima i u zdravstvenim i obrazovanim ustanovama, i uz podsećanje da su tri marketinške agencije početkom 2007. godine odbile da objave bilborde u okviru medijske kampanje protiv diskriminacije istopolno orijentisanih osoba.

„Nepostojanje opšteg Antidiskriminacionog zakona, republičkog Ombudsmana, neprimenjivanje postojećih zakona koji sankcionišu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, odbijanje ovdašnjih zdravstvenih institucija da potvrde da istopolna orijentacija nije bolest, govor mržnje u medijima – samo su neki od razloga zbog kojih se 27. jun u našoj zemlji ne obeležava Paradom ponosa“, istaknuto je u saopštenju za javnost.

Kako se navodi u Godišnjem izveštaju za 2007, ova će godina ostati upamćena po eskalaciji nasilja prema istopolno orijentisanim osobama, naročito u blizini noćnih klubova i mesta gde se lezbejke i gejevi okupljaju. Porast nasilja je u direktnoj vezi sa povećanom vidljivosti tokom 2007. godine. Veliki broj televizijskih nastupa aktivistkinja i aktivista za LGBTTIQ prava, više tekstova o ovoj temi u štampanim medijima, medijska kampanja u prvoj polovini godine, žurke i javna okupljanja – povećali su prisutnost i vidljivost LGBTTIQ populacije, te je u homofobičnoj sredini, kakva je Srbija, i nasilje eskaliralo. Labris

nastavlja sa praksom prikupljanja informacija o pojedinačnim slučajevima diskriminacije i nasilja putem veb-sajta. Kao i prošle godine, Labrisu su ovim putem najčešće stizali mejlovi o nasilju nad lezbejkama i gejevima koje se desilo u javnom prostoru, a od strane nepoznatih počinilaca. U jednom slučaju bilo je reči o nasilju nad maloletnikom, koji je saopštio seksualnu orijentaciju svojim roditeljima, a nakon toga bio fizički i psihički maltretiran. Takođe, na Labrisovu imejl adresu stizali su i preteći mejlovi (npr. "U Srbiji sve vas bolesnike čekaju vešala").[11]

Tokom 2007. godine Labris je, pored seminara za predstavnice/ke medija i omladinu demokratskih političkih partija, organizovao i dva seminara za lezbejke.

Posle prvog održanog seminara za osnaživanje i edukaciju lezbejki i žena drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne „Na slovo, na slovo... L", koji je održan u decembru prethodne godine u Kikindi, u toku 2007. su održana dva seminara za lezbejke „Na slovo, na slovo... L". Prvi je održan od 28. juna do 1. jula u Vrbasu. Na seminaru je učestvovalo sedam žena i sedam aktivistkinja iz Bijeljine, Velike Plane, Trstenika, Novog Sada i Beograda. Teme radionica su bile: Ko sam ja? Politika identiteta; Stereotipi i ženska prava; Naša tela, mi − ženska seksualnost; Homofobija, internalizovana homofobija; Nasilje u lezbejskim vezama; Nasilje nad ženama; Pravni položaj lezbejske i gej populacije u Srbiji; Coming out; Zamisli drugačije. Predavačice: Dušica Popadić, Svenka Savić, Ksenija Forca, Biljana Stanković, Dragana Vučković i Radenka Grubačić. Analiza evaluacijskih upitnika je pokazala da kao dominantnu motivaciju za učešće učesnice navode sticanje novih znanja iz oblasti lezbejskih prava, upoznavanje drugih lezbejki, potrebu za ličnim osnaživanjem i pripadnošću, i dobar provod. Najveći broj učesnica smatra i da će znanja stečena na seminaru moći da primene kroz: spremnost na lični aktivizam u svakodnevnom životu u smislu pružanja informacija ljudima u okruženju o LGBT pravima, profesionalni rad, i to u susretu sa LGBT osobama, rad na sebi u smislu razumevanja sebe i drugih.

11 Više o registrovanim i prijavljenim slučajevima nasilja nad LGBT populacijom u 2007. godini možete naći u Izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji 2007. godine, koji je priredio GSA na http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izvestaj-2007.pdf

Izlet Resavska pećina, 2007.

Drugi seminar „Na slovo, na slovo... L“ održan je od 1. do 4. novembra u Beogradu. Na seminaru je učestvovalo 13 žena iz Novog Sada, Skoplja, Žitišta i Beograda. Teme radionica bile su: Feminizam i ženska prava; Ko sam ja – politika identiteta; Naša tela, mi – ženska seksualnost; Nasilje nad ženama; Homofobija, internalizovana homofobija; Nasilje u lezbejskim vezama; Pravni položaj lezbejske i gej populacije u Srbiji. Predavačice: Dušica Popadić, Ksenija Forca, Biljana Stanković, Dragana Vučković, Radenka Grubačić i Sunčica Vučaj. Analiza evaluacijskih upitnika je pokazala da je dominantna motivacija za učešće bila potreba za ličnim osnaživanjem (83,33% odgovora).

Pored seminara „Na slovo, na slovo... L“, za zajednicu je održan i seminar „Aktivno traženje posla“ 24. novembra u prostorijama Labrisa, namenjen lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, kao i dva izleta za lezbejke − 8. jula obilazak Resavske pećine i 23. septembra obilazak Vršca.

Od događaja u lezbejskoj zajednici važno je napomenuti da se dogodilo i jedno lezbejsko venčanje u Beogradu. Ovo su lične impresije sa tog događaja Aleksandre Pešić, aktivistkinje Labrisa:.

„Naše drage drugarice Mima i Ida su odlučile da pre odlazka

u Švedsku, gde će svoju ljubav krunisati brakom, u Beogradu, za svoje mnogobrojne prijateljice i prijatelje naprave veselje i simboličnu svadbu. Odlučile su se na to budući da na onoj zvaničnoj u švedskoj mnoge od nas ne bi mogle da prisustvuju a želele su da svoju radost podele sa nama. Sa tom idejom došle su u Labris.

Pošto su nam izložile kako bi volele i kako bi htele da izgleda ceremonija venčanja, počelo je osmišljavanje! Bilo je divno učestvovati! A posebno dirljivo bilo je posmatrati buđenje kreativnosti u organizovanju ovog jedinstvenog i prelepog događaja. Sve su Labrisice ostavile svoje poslove, i zajedno sa slavljenicama, počelo je osmišljavanje.

Sa klubom 'Gavez' na Adi uspešno smo sarađivale zato smo predložile da proslava bude tamo. Brzo smo se dogovorile sa vlasnikom, za to veče imaćemo klub samo za nas. Mesto obezbeđeno, jedna briga manje!

Odlučile smo da stihove Duška Radovića, koji se inače čitaju na venčanjima, prepevamo u duhu naše lezbejske svadbe. Mima i Ida su pripremile zavete koje će jedna drugoj pročitati i to Mima na švedskom jeziku, a Ida na srpskom. Uvežbavanje zaveta je bio događaj za pamćenje, naročito Mimini pokušaji da na švedskom izgovori svoj zavet i da taj skup za nju tada, reči bez ikakvog smisla, zvuči romantično. Idi je bilo lakše jer je ona pomalo poznavala srpski jezik. Svakako, ludo smo se zabavljale. Čudnim spletom okolnosti, nemam pojma ni kako ni zašto, izabrana sam da budem matičarka. Trebalo je da sa Idinom kumom koja je doputovala iz Švedske, ugovorim 'tajni' znak za predaju prstenja, bio je to jedini način da isprati ceremoniju budući da nije poznavala ni reči srpskog jezika.

Došao je i taj dan.

'Gavez' je bio lepo ukrašen, atmosfera prijatna, počele su da istižu gošće, sve vesele i radosne. Ida je bila super, opuštena, a između Mime i mene je bila mrtva trka u količini treme koju smo imale. Mima zbog svog zaveta, a ja zbog teksta i straha da nešto u rasporedu ne zabrljam. Ruku na srce, bilo je nekoliko omaški, ali naravno, sve je propraćeno aplauzom i dobronamernim osmesima. Tekst koji sam tom prilikom imala pripremljen ovako je izgledao:

Venčanje Mime i Ide, Beograd 2007.

Drage/Dragi,

Dobrodošle/Dobrodošli!

Danas smo ovde da podelimo sreću početka zajedničkog života Mime i Ide. Hvala što ste ovde!

Drage Mima i Ida, danas se ostvaruje vaš san. Venčavate se. Venčanje je jedan od događaja u životu kada svoju sreću želimo podeliti sa drugima. Na ovaj divan dan počinjete da hodate stazom zajedničkog života kao jedno. Želimo da vam taj put bude lep, dug da se radujete jedna drugoj, uživate i živite u uverenju da ste danas obavile jedan od najvažnijih i najlepših činova u životu. Brak se uređuje zakonom samo onda kad ne može drugačije. Zbog toga ne dozvolite da vam zakon uređuje brak. Uredite ga same, lepše i humanije nego što bilo koji zakon to može da predvidi. Brak sam po sebi nije cilj, on je samo mogućnost da se kroz njega lakše i lepše ostvarite.

Današnjim svečanim činom potvrđujete obostranu ljubav, vaše pojedinačne i zajedničke želje, kao i zavete koje ćete sada saopštiti jedna drugoj, izvolite.

Budite ljubomorne, ne jedna na drugu, već na svoj brak. Čuvajte ga i branite od svih iskušenja i smatrajte ga dragocenim za svoju sreću.“

Takođe, održana su dva lezbejska kviza, 19. oktobra i 23. novembra, kao i žurka u Gavezu, 20. jula.

Godine 2007. urađen je reprint brošure „Sigurniji lezbejski seks“ namenjen zajednici. Brošura je i treći reprint 2013. godine.

OVA ĆE GODINA OSTATI UPAMĆENA PO ESKALACIJI NASILJA PREMA ISTOPOLNO ORIJENTISANIM OSOBAMA, NAROČITO U BLIZINI NOĆNIH KLUBOVA I MESTA GDE SE LEZBEJKE I GEJEVI OKUPLJAJU. PORAST NASILJA JE U DIREKTNOJ VEZI SA POVEĆANOM VIDLJIVOSTI TOKOM 2007. GODINE. VELIKI BROJ TELEVIZIJSKIH NASTUPA AKTIVISTKINJA I AKTIVISTA ZA LGBTTIQ PRAVA, VIŠE TEKSTOVA O OVOJ TEMI U ŠTAMPANIM MEDIJIMA, MEDIJSKA KAMPANJA U PRVOJ POLOVINI GODINE, ŽURKE I JAVNA OKUPLJANJA – POVEĆALI SU PRISUTNOST I VIDLJIVOST LGBTTIQ POPULACIJE, TE JE U HOMOFOBIČNOJ SREDINI, KAKVA JE SRBIJA, I NASILJE ESKALIRALO.

GODINA 2007. OSTAĆE UPAMĆENA KAO GODINA U KOJOJ JE LABRIS ORGANIZOVAO JOŠ JEDNU JAVNU MEDIJSKU KAMPANJU, POČEO BLIŽE DA SARAĐUJE SA POLITIČKIM PARTIJAMA, I PO TOME ŠTO MU JE PRVI PUT UPUĆENO ZVANIČNO IZVINJENJE JEDNE MEDIJSKE KUĆE.

Deo radnog tima Labrisa 2007. (sleva nadesno): Dragana Vučković, Marija Savić, Aleksandra Pešić, Anja Hemon, Ksenija Forca.

Radni tim u 2007. godini su činile: Radenka Grubačić, programska koordinatorka; Marija Savić, koordinatorka Info centra; Dragana Vučković, koordinatorka za lobiranje i javno zagovaranje; Anja Hemon, koordinatorka programa edukacije; Aleksandra Pešić, administratorka; Danijela Mladenović, asistentkinja na programu edukacije; Ksenija Forca, asistentkinja koordinatorke za edukaciju. Najbliže saradnice su bile: Dijana Matijašević, veb-administratorka, i Jelena Radić, računovotkinja.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

REAGOVALE SMO JAVNO.

2008

LABRIS KONAČNO DOBIJA ODGOVOR OD SRPSKOG LEKARSKOG DRUŠTVA NA ZAHTEV KOJI JE UPUĆEN JOŠ 2005. GODINE, KOJIM SLD POTVRĐUJE ZVANIČAN STAV SVETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE – DA ISTOPOLNA ORIJENTACIJA NIJE BOLEST.

Sunčica Vučaj vodi radionicu na četvrtom Labrisovom seminaru „Na slovo, na slovo... L“, Lepenski vir, 2008.

2008

Saradnja državnih institucija i nevladinog sektora rezultira prvim pozitivnim pomacima u zalaganju za bolji položaj LGBTTIQ osoba u Srbiji, o čemu svedoče uvodne napomene u Godišnjem izveštaju Labrisa: „2008. predstavlja po mnogo čemu vrlo značajnu godinu za LGBTTIQ populaciju u Srbiji. Saradnja sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava nakon formiranja nove Vlade Republike Srbije u julu mesecu, nastavak saradnje sa republičkim Zaštitnikom građana, prva presuda za pretnje jednom gej aktivisti, dodeljivanje granta od Ministarstva kulture nevladinoj organizaciji koja promoviše prava LGBTTIQ osoba, kao i pokretanje prvog krivičnog postupka zbog nasilja nad osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne – događaji su koji su svakako obeležili 2008. godinu. Takođe, nakon pet godina od osnivanja Koalicije protiv diskriminacije (čija je Labris članica) koja je sve to vreme promovisala važnost usvajanja Opšteg antidiskriminacionog zakona, konačno je došlo do saradnje između Koalicije i nadležnih ministarstava te je sačinjen predlog zakona koji je ušao u skupštinsku proceduru.“[1]

Značajno ostvarenje za Labris ove godine bio je dugoočekivani odgovor od Srpskog lekarskog društva (u daljem tekstu SLD) na zahtev koji je upućen još 2005. godine, kojim SLD potvrđuje zvaničan stav Svetske zdravstvene organizacije – da istopolna orijentacija nije bolest. Iako je potvrda od SLD-a bila na simboličkom nivou, imala je dublji smisao jer je transformisala način uspostavljanja promene u celokupnom društvu. Shvativši da su zakoni i ustaljene vrednosti u stvari set pravila koji je iznad individualnog mišljenja i prema kojem šira javnost kreira stavove, Labris je na sve moguće načine nastojao da legitimiše svoje pravo na zalaganje za prava jedne od najugroženijih marginalizovanih grupa u društvu. Drugim rečima, aktivistkinje Labrisa su konstantno ulagale kapacitete u opismenjavanje društva, bivajući ponekad u tome veoma kreativne i dovitljive, o čemu, između ostalog, svedoči i potvrda koja je stigla od SLD-a. Pored zvanično upućenog zahteva, organizovana je i sprovedena akcija koja je imala za cilj da pošalje poruku javnosti da istopolna orijentacija i

1 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 5

zvanično nije bolest, to ne kažemo mi već SLD, a sa druge strane akcija je delovala osnažujuće na pripadnice/ke zajednice koji su se aktivirali izlaskom na ulicu, zahtevajući svoja prava.

Akcija je realizovana 16. maja, dan uoči Međunarodnog dana protiv homofobije, a uključivala je i uličnu konferenciju za medije, na kojoj je predato Otvoreno pismo podrške u poštovanju ljudskih prava lezbejki i gejeva u Srbiji za buduću/budućeg ministarku/ministra zdravlja. U pomenutom pismu Labris je podsetio na to da već treću godinu zaredom traži od SLD-a, a 2008. godine i prvi put od Lekarske komore Srbije, da u skladu sa međunarodnim dokumentima koji ih obavezuju, usaglase svoje stavove sa Svetskom zdravstvenom organizacijom. Takođe, ukazano je na to da Etički kodeks Lekarske komore Srbije izostavlja seksualnu orijentaciju kao osnov diskriminacije. Labris je prethodno zahtevao da se u Kodeks profesionalne etike Lekarske komore Srbije, u poglavlje II – Načela u obavljanju profesionalnih dužnosti, član 4, u kome se govori o životnoj dužnosti lekara da lekarsku pomoć pruža svima jednako, doda i seksualna orijentacija kao svojstvo zbog koga se neće vršiti diskriminacija pacijenata.

LABRIS 2008. GODINE DOBIJA ODGOVOR OD SRPSKOG LEKARSKOG DRUŠTVA NA ZAHTEV KOJI JE UPUĆEN JOŠ 2005, KOJIM SLD POTVRĐUJE ZVANIČAN STAV SVETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE – DA ISTOPOLNA ORIJENTACIJA NIJE BOLEST.

Odgovor u kome je Lekarska komora Srbije potvrdila da istopolna orijentacija nije bolest u Srbiji i tako se pridružila svojim internacionalnim kolegama u otklanjanju zablude da je homoseksualnost bolest je usledio 14. maja:

> Poštovani,
>
> u vezi sa Vašim dopisom Br: 62/08 od 06.05.2008.g. u prilici smo da potvrdimo da istopolna orjentisanost koja nije odgovorna za teškoće u uspostavljanju ili održavanju veze sa polnim partnerom se u važećoj ICD-10 Klasifikaciji duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja ne pojavljuje kao bolest.
>
> Kako je i naša zemlja članica Svetske zdravstvene organizacije podrazumeva se da delimo stavove iste, da istopolna orjentisanost nije mentalno oboljenje.
>
> U Beogradu
>
> 14.05.2008.
>
> Prim. dr Dragan Marinković
>
> neuropsihijatar
>
> Sekretar Psihijatrijske sekcije Srpskog lekarskog društva

Prepoznaje se tendencija Labrisa ka fokusiranijem i sistematičnijem zagovaranju za LGBTTIQ ljudskih prava. To ne znači da je zapostavljen rad sa zajednicom, koji je od početka Labrisovog aktivizma bio prioritet, već to da je rad sa zajednicom postao uređeniji, i da je kontinuitet doneo jasniju stategiju koja je nastojala da uveže zajednicu sa ostalim akterima društva, da je takoreći „degetoizira". Tako Labris sve više radi sa institucijama i donosiocima odluka. Odgovor Srpskog lekarskog društva bio je samo jedan u nizu rezultata tog zaokreta ka areni javnog homofobičnog prostora. U prilog tome ide i činjenica da je Labris u 2008, nastavljajući praksu iz prethodne godine, podneo nekoliko predstavki Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje prema istopolno orijentisanim osobama koji se pojavljivao u domaćim medijima. Prvi put reagovao je povodom teksta „Majmunska posla", objavljenog 28. maja 2008. godine u dnevnom listu Politika, u kome je novinar Slobodan Stojićević, autor pomenutog teksta, navodnu gej žurku, održanu tokom Eurosonga u Beogradu, nazvao „skupom izabranika greške prirode", a istopolnu orijentaciju „neprirodnom i nečim što bi trebalo da bude na ivici društvenih vrednosti". Takođe, novinar je ironično i vrlo uvredljivo poredio manjinsku grupu istopolno orijentisanih osoba sa grupom „onih koji vode ljubav sa automobilima", ali i posredno doveo u vezu istopolnu orijentaciju sa zoofilijom. Nakon što je skrenuta pažnja tadašnjoj glavnoj i odgovornoj urednici Politike Ljiljani Smajlović na Zakon o javnom informisanju, koji zabranjuje govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji, usledilo je njeno javno izvinjenje zbog objavljenog teksta.

Sledeći slučaj reakcije na govor mržnje bio je povodom teksta „Perverzija", objavljenog 26. septembra u dnevnom listu Blic. Mirjana Bobić Mojsilović, autorka pomenutog teksta, posetu britanskog glumca Jana Mekalena britanskim školama i predavanja o toleranciji, tj. štetnosti homofobije, poistovetila je sa „regrutovanjem nove vojske malih žrtava u homoseksualnoj, a sve više i pedofilskoj kulturi". Nije bilo reči ni o kakvoj promociji homoseksualnosti od strane ser Mekalena, već o kampanji koju gej-lezbejska grupa Stonvol (Stonewall) sprovodi, a protiv nasilja nad mladim LGBT osobama u britanskim srednjim školama. Mojsilović je u tekstu dovela u vezu seksualnu orijentaciju, koja je osnovno ljudsko pravo, sa zlostavljanjem dece, a lezbejsku i gej

populaciju sa pedofilima. Ovaj tekst objavljen je samo nekoliko dana nakon napada na učesnike/ce Queer Beograd festivala, kada su tri osobe pretučene u centru grada na osnovu svoje stvarne/pretpostavljene seksualne orijentacije. Labris je poslao dva dopisa glavnom uredniku Blica Veselinu Simonoviću nakon čega se on izvinio lezbejskoj i gej populaciji:

IZVINJENJE BLICA ZBOG TEKSTA MIRJANE BOBIĆ MOJSILOVIĆ

> Povodom autorskog teksta naše kolumnistkinje Mirjane Bobić-Mojsilović pod naslovom „Perverzija“, objavljenog 26. septembra, našoj redakciji se javila organizacija za lezbijska ljudska prava „Labris“ zajedno sa još sedam organizacija koje se bave ljudskim pravima. U dopisu koji su poslali redakciji, između ostalog se navodi da je autorka prilikom spominjanja britanskog glumca Jana Mekalena u tekstu, govoreći o njegovoj poseti britanskim školama, poistovetila taj čin sa „regrutovanjem nove vojske malih žrtava u homoseksualnoj, a sve više i pedofilskoj kulturi“. U saopštenju „Labrisa“ stoji da „nije reč ni o kakvoj promociji homoseksualnosti od strane ser Mekalena, već o kampanji koju gej-lezbijska grupa Stonewall sprovodi, a protiv nasilja nad mladim LGBT osobama u britanskim srednjim školama“.
>
> Izvinjavamo se lezbijskoj i gej populaciji, te čitaocima „Blica“ koje je rečenica u tekstu naše kolumnistkinje na bilo koji način uvredila.

Labris je reagovao i na iznošenje diskriminatornog sadržaja na Javnom servisu (RTS) u emisiji Ključ, emitovanoj 14. aprila, a koju je vodila Nataša Miljković. Govoreći o temi seksualne slobode, učesnici emisije su izrekli niz uvredljivih i omalovažavajućih stavova o ženama, lezbejskoj i gej populaciji, i na potpuno senzacionalistički, tabloidni i način neprimeren javnom servisu raspravljali o ozbiljnoj temi. Došlo je do dovođenja u vezu lezbejki i pedofilije, izneseni su stavovi da bi žensku slobodu „trebalo skratiti“, kao i teorije o „diktatorima iz senke“, tj. gej lobiju.

Reagovano je saopštenjem i na izjavu Petra Lađevića, direktora Službe za ljudska i manjinska prava, da mu lično jednako smeta „način na koji reaguju ultra-konzervativne organizacije“ kao i „oni koji promovišu pravo na homoseksualnost ili različitu seksualnu orijentaciju” kada je reč o homofobiji. Ovu izjavu, gospodin Lađević je dao za Radio Slobodna Evropa povodom 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, i time

izjednačio pripadnike desničarskih udruženja sa organizacijama koje se zalažu za prava lezbejki i gej muškaraca. Stav koji je izneo predstavlja relativizaciju nasilja koje se svakodnevno dešava nad lezbejkama i gejevima. U istom intervjuu, Lađević je i doveo u pitanje rezultate istraživanja koje je prethodno sproveo CESID, a na inicijativu Gej strejt alijanse, rekavši da istraživanja[2] koja su do sada rađena o homofobiji, po njegovom dubokom uverenju nisu sprovedena na potpuno reprezentativnim uzorcima. Labris se u tom saopštenju obratio direktoru Službe za ljudska i manjinska prava pitanjima:

Šta je za dve godine, koliko je na toj funkciji, učinio da se poboljša položaj lezbejki i gejeva u Srbiji?; Da li je istopolno orijentisanu populaciju ikada samoinicijativno barem spomenuo kada je govorio o stanju ljudskih prava u našem društvu?; Zašto se kao osoba koja bi trebalo da štiti ljudska prava – nije oglasio u situacijama zabrane osmomartovskog marša, prebijanja gej muškaraca u blizini noćnih klubova, sprečavanja održavanja tribine „Peščanik" u Aranđelovcu, ili povodom namere predsednika Opštine Topola da romsko naselje ogradi žicom?; kao i Zbog čega se potpuno oglušio na sve apele nevladinog sektora po pitanju izrade Opšteg antidiskriminacionog zakona?[3]

Reagovanja na govor mržnje rezultat su kontinuiranog, petogodišnjeg praćenja medija i sprovođenja analize na koji način i u kojoj meri najčitaniji domaći štampani mediji izveštavaju o LGBT populaciji. Ove i prethodne dve godine analizom su obuhvaćeni reprezentativni meseci maj, jun i jul. Ovi meseci su odabrani kao period u godini kada su LGBT aktivistkinje/aktivisti i organizacije za zaštitu prava ove populacije najaktivniji u godini zbog obeležavanja Dana ponosa, 27. juna, kao i Međunarodnog dana protiv homofobije, 17. maja. Širom sveta se tokom ovog tromesečja održavaju tzv. Parade ponosa, a i organizacije u Srbiji organizuju različite aktivnosti kako bi ukazale na diskriminaciju i nasilje nad LGBT osobama, te uputile političke zahteve vlasti da preduzme mere kojima bi se poboljšao položaj

2 U martu GSA u saradnji sa Centrom za slobodne izbore i demokratiju (CESID) sprovodi reprezentativno istraživanje javnog mnjenja o nivou homofobije u Srbiji „Predrasude na videlo – homofobija u Srbiji 2008". Ovo istraživanje je mapiralo izuzetno visok stepen homofobije u Srbiji. Izvor: http://gsa.org.rs/aktivnosti/

3 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 15

neheteroseksualnih osoba. U analizu je uvršteno deset dnevnika i četiri nedeljnika.[4] Prikupljanje tekstova i analizu Labris je izradio u saradnji sa Medijskom dokumentacijom Ebart.[5]

Analiza štampanih medija iz 2008. pokazuje da je tekstova o LGBTTIQ osoba više i da je rad nevladinih organizacija za zaštitu prava ove populacije takođe vidljiviji, tj. da su one češće izvor informacija. U zaključku pomenute analize stoji da: „Iako nam predstoje veliki napori da se pravo na seksualnu orijentaciju nađe ravnopravno na društveno-političkoj agendi sa drugim ljudskim pravima – moramo prvobitno osigurati prisustvo ove teme, a zatim više raditi na načinu na koji se mediji bave tom temom. Ako se složimo da je vidljivost određenih osoba i njihov glas koji se čuje, u ovom slučaju pripadnica/ka LGBTTIQ populacije, preduslov za prepoznavanje i rešavanje određenog društvenog problema, u ovom slučaju homofobije, diskriminacije i nasilja – onda možemo reći da smo na dobrom putu ka društvu u kojem će mediji profesionalnim i odgovornim novinarstvom uticati na poboljšanje položaja manjinskih grupa.[6]

Osim (re)akcija u domenu pisane komunikacije i raspoloživih kanala zagovaranja, Međunarodni dan protiv homofobije, 17. maj, i Dan ponosa lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba, 27. jun, obeleženi su akcijama i protestima na ulici. Kao što je već

4 Blic, Gazeta, Kurir, Press, Večernje novosti, 24 sata, Danas, Glas javnosti, Alo!, Politika, NIN, Vreme, Nedeljni telegraf i Standard.

5 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 6

6 Pozitivna tendencija da se LGBTTIQ teme obrađuju kao dominantne u tekstu, a ne da se samo uzgred spominju, nastavljena je i tokom 2008, pa tako čak 67 odsto tekstova ima LGBTTIQ populaciju/događaj kao dominantnu temu dok se u ostatku tekstova ona uzgred spominje – dakle, sporedna je i nije glavna tema teksta. Od prva tri dnevna lista, koja su najviše pisala o LGBTTIQ temama, najviše tekstova u kojima je LGBTTIQ tema dominantna ima Blic – čak 72 odsto tekstova koji spominju LGBTTIQ populaciju su oni u kojima je ova tema jedna od fokusa teksta. Kad je reč o listu Danas, 55 odsto tekstova ima za glavnu temu LGBTTIQ populaciju, dok Politika od ukupno 56 tekstova koji barem spominju LGBTTIQ populaciju, ima 42 odsto u kojima je fokus istopolno orijentisana populacija.Najzanimljiviji podatak se odnosi možda na dnevni list 24 sata, u kojem ukupno 17 tekstova govori o osobama drugačije orijentacije od heteroseksualne i svih 17 tekstova ima za fokus ovu tematiku. Kada je reč o nedeljnicima – najviše tekstova sa LGBTTIQ populacijom kao glavom temom je imao nedeljnik Standard – iako je u ovom listu objavljeno manje tekstova nego u nedeljnicima NIN i Vreme, tekstovi, kada se uopšte bave ovom temom, u 75 odsto slučajeva se bave LGBTTIQ temom kao dominantnom, a ne pominju je uzgred. Izvor: Lezbejksa i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji 2008, Labris.

pomenuto, 17. Maj je obeležen akcijom „Da li ste homofobični?“, a kojom se želelo ukazati na stepen neprihvatanja lezbejki i gej muškaraca u našem društvu, kao i osuditi selektivnost u zaštiti ljudskih prava u Srbiji i ukazati na obavezu svake buduće vlasti da jednako tretira i štiti sve građanke i građane u Srbiji.

Zajedno sa Gej strejt alijansom 26. juna organizovana je konferencija za novinare/ke „Pravo na slobodu okupljanja – Dan ponosa lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih, transrodnih, transeksualnih, interseksualnih i queer osoba“. Na konferenciji su govorile Dragana Vučković iz Labrisa, Boris Milićević iz Gej strejt alijanse i Monika Lajhner, predstavnica za medije Kancelarije Saveta Evrope u Beogradu. Tema konferencije je bila pravo na slobodu okupljanja, a učesnice/ci su poslali zahtev Vladi Republike Srbije, na čije se formiranje čekalo, da mora da omogući uživanje ovog prava svim građankama i građanima Srbije. Monika Lajhner istakla je da svi oni koji vrše bilo koji oblik diskriminacije prema LGBTTIQ osobama krše zakon i da to treba da bude jasno. Takođe je istakla da podnošenje žalbi Evropskom sudu nije praksa kojoj bi trebalo uvek pribegavati, već da slučajeve treba procesuirati u Srbiji poštujući i primenjujući ovdašnje zakone, odnosno menjajući i jačajući sudsku praksu u pravcu društva koje sankcioniše diskriminaciju.

Kao i prethodnih godina na muzičkom festivalu Exit, aktivistkinje za lezbejska ljudska prava delile su publikacije koje je izdala Labris organizacija, kao i publikacije ostalih LGBT organizacija. I ove godine aktivistkinje Labrisa u direktnom kontaktu i razgovoru sa mladim ljudima pokušale su da im približe lezbejsku i gej egzistenciju i položaj istopolno orijentisanih osoba u Srbiji. U skladu sa temom Exita 08 razgovarale su sa mladima o vrednostima Evropske unije u pogledu ljudskih prava, kao i svemu onome što nas kao društvo očekuje u procesu priključenja EU.

Rad sa zajednicom u pravcu veće sistematičnosti potvrdilo je ove godine i istraživanje o potrebama lezbejske zajednice, koje je na inicijativu Labrisa sprovela Nataša Milenković, samostalna konsultantkinja. Ustanovljene su procedure i parametri za mapiranje potreba lezbejske zajednice koji će kreirati nove ciljeve i strategije za njihovo dosezanje. Istraživanje potreba lezbejske zajednice u odnosu na Labris i druge LGBT organizacije započeto je u februaru. Metodologija istraživanja obuhvatala

je održavanje pet fokus grupa kojima su prisustvovale korisnice drugih lezbejskih i LGBT organizacija u Srbiji (iz Beograda, Novog Sada, Kragujevca, Niša i Šapca). Pored fokus grupa, metodologija je obuhvatala i onlajn upitnike, intervjue i anketu postavljenu na sajtu Labrisa. Cilj istraživanja je bio utvrditi stavove i viđenje lezbejki o ulozi Labrisa i drugih sličnih organizacija u rešavanju problema LGBT populacije. Takođe, važno je bilo sagledati i mišljenja nekih drugih zainteresovanih strana sa kojima je Labris sarađivao, pa su istraživanjem obuhvaćene/ni i učesnice/ci Labrisovih seminara, aktivistkinje i aktivisti nekih drugih LGBT organizacija, aktivistkinje lezbejke koje rade u drugim ženskim/LGBT/međunarodnim organizacijama, osnivačice Labrisa, jer je bilo važno saznati kakva su njihova viđenja položaja LGBT populacije danas.[7]

Pored ovog istraživanja potreba lezbejske zajednice, ova godina biće upamćena i po tome što je otpočelo sa radom pravno savetovalište za lezbejke, gejeve, biseksualne i trans (LGBT) osobe. U prvih šest meseci rada savetovališta Labrisu se obratilo sedam LGBT osoba sa različitim pravnim problemima. Pošto je jedna od karakteristika LGBT zajednice da je manje vidljiva u javnosti, mnogi od njih su se radije obraćali telefonom ili imejlom.

LABRIS 2008. GODINE POKREĆE PRAVNO SAVETOVALIŠTE ZA LEZBEJKE, GEJEVE, BISEKSUALNE I TRANS OSOBE.

Takođe, ove godine je pokrenut i ciklus radionica „Razgovori o tabuima“, na kojima se govorilo o SM odnosima, pravima i položaju seksualnih radnica/ka, kvir teorijama i praksama, lezbejskoj seksualnosti, nasilju u lezbejskim vezama, itd. Među događajima koji su organizovani samo za zajednicu izdvajaju se Čajanka, u aprilu, izlet u maju u Tikvaru, radionica Homofobija u julu u Centru Crvena linija, tradicionalni koktel 10. decembra za Međunarodni dan ljudskih prava. Održana je i radionica „Priče o Tabuima: Seks i seksualnost“ u prostorijama Labrisa 7. oktobra. Radionici je prisustvovalo 11 osoba, a bila je namenjena onima koje se identifikuju kao žene, ali i onima koje su vaspitavane kao žene, međutim taj identitet im nije izbor. Cilj radionice je bio da žene otvoreno razgovaraju o temi seksualnosti, te da u razmeni iskustava preuzmu, dobiju ideje kako mogu istraživati sebe i svoje potrebe, i preuzmu aktivnu ulogu u ostvarivanju svojih identiteta i potreba vezanih za seksualnost. Facilitatorka radionice bila je Ksenija Forca, koordinatorka programa Edukacija u Labrisu.

7 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 19

Pored ovih manjih događaja za zajednicu, održani su i oni edukativnog karaktera, kao što je seminar za lezbejsku zajednicu koji je okupio oko 30 žena.

Posle tri održana seminara osnaživanja i edukacije lezbejki i žena drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne „Na slovo, na slovo... L“, koji su održani u toku 2006. i 2007. godine, u toku 2008. održan je još jedan seminar „Na slovo, na slovo... L“, od 20. do 22. juna nadomak Donjeg Milanovca. Na seminaru je učestvovalo 29 žena iz Bitolja, Niša, Trstenika, Prištine, Bijeljine, Sombora, Međaša, Novog Sada i Beograda. Teme radionica su bile: Ko sam ja? Politika identiteta; Stereotipi i ženska prava; Naša tela, mi – ženska seksualnost; Homofobija, internalizovana homofobija; Nasilje u lezbejskim vezama; Coming out; Zamisli drugačije. Predavačice: Hana Ćopić, Ksenija Forca, Sunčica Vučaj, Biljana Stanković i Radenka Grubačić. Analiza evaluacijskih upitnika je pokazala da kao dominantnu motivaciju za učešće učesnice navode sticanje novih znanja iz oblasti lezbejskih prava, upoznavanje drugih lezbejki, potrebu za ličnim osnaživanjem

Učesnice seminara „Na slovo na slovo L“, Lepenski vir 2008.

i pripadnošću i dobar provod. Najveći broj učesnica smatra i da će znanja stečena na seminaru moći da primene kroz: spremnost na lični aktivizam u svakodnevnom životu u smislu pružanja informacija ljudima u okruženju o LGBT pravima, u profesionalnom radu i to u susretu sa LGBT osobama, radu na sebi u smislu razumevanja sebe i drugih.

U ovoj godini održana su dva seminara za savetodavce „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu".

Prvi je u saradnji sa sa PsihoKodom održan od 2. do 5. jula na Fruškoj gori. Seminar je bio namenjen psiholozima/psihološkinjama, pedagozima/pedagoškinjama, socijalnim radnicima/radnicama, psihijatrima/psihijatricama koje/ji su zaposlene/ni pri institucijama, i svima onima koji su angažovani u radu savetovališta.

Veliki broj osoba čija je seksualna orijentacija različita od heteroseksualne traži neku vrstu savetodavne i/ili terapijske pomoći zbog različitih problema i poteškoća usled velike homofobije u društvu. Cilj ovog seminara bio je da se kroz zajednički rad i razmenu iskustava postigne što bolje razumevanje LGBTTIQ prava kao ljudskih prava. Na seminaru su se obrađivale teme: Identiteti i istopolna orijentacija (Ksenija Forca, Labris); Lezbejska egzistencija (Radenka Grubačić, Labris); Trans egzistencija, (Kristijan Ranđelović, Gejten – Centar za unapređivanje prava seksualnih manjina); Ljudska prava lezbejki i gejeva (Dragana Vučković, Labris); Društveni mehanizmi homofobije (Sunčica Vučaj, Žene na delu).

LABRIS NASTAVLJA EDUKACIJU OSOBA KOJE SE BAVE SAVETODAVNIM RADOM, KAO I ZAPOSLENIH U INSTITUCIJAMA, KAO ŠTO SU: CENTRI ZA SOCIJALNI RAD, ŠKOLE, BOLNICE, STUDENTSKE POLIKLINIKE ITD., ZAPOČETU 2006. GODINE SEMINARIMA ZA PSIHOLOGE I PSIHOLOŠKINJE.

Učesnice/ci su u radu sa stručnjakinjama Duškom Jovanović i Marijom Krivačić iz PsihoKoda proširile svoje veštine i znanja. Razgovaralo se o ličnim stavovima vezanim za istopolnu orijentaciju, predrasudama i stereotipima, i simulirane su konkretne situacije rada sa ženama i devojkama lezbejske orijentacije. Milan Đurić iz Gejtena predstavio je rad SOS telefona za LGBTTIQ osobe, kao i probleme zbog kojih se osobe javljaju. Seminar je prošlo 25 učesnica iz sledećih ustanova i organizacija: Dom omladine Beograd; Svratište za decu sa ulice; Privatna praksa; Grupa Svašta mogu; Dom Zdravlja Novi Bečej; Tehnoart Beograd – srednja škola; Anti trafiking centar; Srednja poljoprivredna škola; Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine;

Gimnazija Žarko Zrenjanin; NVO Srce; NVO Razvojni centar ROM, Čukarica; NVO Romsko humanitarno udruženje Rom, Lazarevac i NVO VIA Centar Privatna praksa.

Drugi seminar „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu“ održan od 3. do 6. decembra, u mestu Hajdukovo u Vojvodini.

Seminar je bio namenjen psiholozima/psihološkinjama, pedagozima/pedagoškinjama, socijalnim radnicima/radnicama, psihijatrima/psihijatricama koje/ji su zaposlene pri institucijama i svima onima koji su angažovani u radu savetovališta s ciljem da se kroz zajednički rad i razmenu iskustava postigne što bolje razumevanje prava istopolno orijentisanih osoba kao ljudskih prava. Labrisova istraživanja pokazuju da veliki broj osoba čija je seksualna orijentacija različita od heteroseksualne traži neku vrstu savetodavne i/ili terapijske pomoći pri a zbog različitih problema i poteškoća usled velike homofobije u društvu.

Marijana Šerer i Diana Miladinović - seminar za osobe koje se bave savetodavnim radom.

Seminaru je prisustvovalo 17 osoba iz različitih gradova Srbije. Učesnice/ci su osobe koje rade u Centrima za socijalni rad, savetovalištima za rad sa zavisnicima/icama, srednjim školama ali i privatnoj praksi.

Učesnici/ce su imali/le priliku da slušaju predavanja, tj. učestvuju na radionicama sa sledećim temama: Identiteti i istopolna orijentacija (Marija Savić, Labris), Lezbejska egzistencija (Radenka Grubačić, Labris), Trans egzistencija (Kristijan Ranđelović, Gejten), Ljudska prava lezbejki i gejeva (Dragana Vučković, Labris), Društveni mehanizmi homofobije (Sunčica Vučaj, Žene na delu).

Kao i na prethodnom seminaru, učesnice/ci su imale/li prilike da, radeći sa stručnjakinjama Duškom Jovanović i Marijom Krivačić iz PsihoKoda, učestvuju u simuliranim situacijama rada sa ženama i devojkama lezbejske orijentacije.

Od 27. do 29. marta na Fruškoj gori održan je trodnevni seminar za medije „Istopolna orijentacija i odgovorno novinarstvo". Imajući u vidu da mediji imaju jednu od ključnih uloga u formiranju stavova u društvu, cilj seminara bio je da se kroz razmenu iskustava ostvari što bolje razumevanje i izveštavanje javnosti o položaju marginalizovanih grupa, kao i uspostavljanje dugoročne saradnje. Naročiti podstrek za ovaj seminar bila je tada činjenica da dva medijska zakona – Zakon o radiodifuziji i Zakon o javnom informisanju, eksplicitno sankcionišu govor mržnje i diskriminaciju istopolno orijentisanih osoba. Predavačice i predavači na seminaru bili su stručnjakinje/ci iz oblasti zakonske regulative, ljudskih prava i medija. Seminaru je prisustvovalo osam novinarki i novinara iz sledećih medija: Dnevnik, Zrenjaninske novine, Radio 996 FM, Ilustrovana politika, Link, Građanski list, Radio Sombor, NVO Soopen, Danas, RT Kragujevac.

Teme koje su obrađivane bile su: Pol, rod i istopolna orijentacija (Ksenija Forca, Labris); Društveni mehanizmi homofobije (Sunčica Vučaj, Žene na delu); Stereotipizacija u medijima (Tamara Skrozza, NUNS); Praktičan deo: Mediji i LGBTTIQ populacija (Tamara Skrozza, NUNS); Trans egzistencija (Kristijan Ranđelović, Gejten − LGBT Centar za promociju prava seksaulnih manjina) i Pravni

položaj istopolno orijentisanih osoba (Dragana Vučković, Labris).

Učesnice seminara bile su saglasne oko toga da su istopolno orijentisane osobe protiv svoje volje marginalizovane u društvu i da se podvode pod brojne neosnovane stereotipe, a da ih, najčešće, kada se o gej-lezbijskoj problematici govori i piše, niko ništa ne pita, i da je zato pravovremeno i objektivno informisanje javnosti preko potrebno.

Neki od zaključaka sa seminara su bili:

- Upozoravajući na sveprisutnu homofobiju u srbijanskom društvu, Sunčica Vučaj iz nevladine organizacije Žene na delu upozorila je da se u našim medijima prečesto iskrivljuje realnost, i da se svaka seksualna orijentacija koja nije heteroseksualna povezuje s pedofilijom i pornografijom, a tako se različita seksualna orijentacija i pravo na nju prikazuje na negativan način. S druge strane, u ovdašnjim elektronskim medijima prisutan je fenomen 'povremene milosti' i svodi se na to da se povremeno na televiziji pusti poneki film sa gej ili lezbijskom tematikom, a i onda autori programske koncepcije neke televizije kažu: „To je to. Zadovoljili smo potrebu da pokrijemo i tu ciljnu grupu. Dakle, treba reći da naše društvo jeste homofobično."

Većina tekstova i priloga koja se odnosi na gej i lezbejsku populaciju je svrstana u rubrike spoljna politika i zabava (47 odsto), dok je samo 15 odsto tekstova objavljeno u rubrici unutrašnja politika. Podatak da je u samo 14 odsto tekstova konsultovan neko od aktivista i aktivistkinja kao izvor informacija jeste više nego zabrinjavajući. Govoreći o stereotipizaciji ove populacije u medijima, Tamara Skrozza (NUNS) je ukazala na to da mediji moraju biti svesni moći koje imaju u društvu. Mora se izbegavati generalizacija i govor mržnje čime se produbljuju ionako duboko ukorenjeni stereotipi".

Dve predstavnice Labrisa su u martu, a na poziv Petra Teofilovića, pokrajinskog ombudsmana, i Danice Todorov, zamenice za ravnopravnost polova − održale interaktivno predavanje za zaposlene u kancelariji pokrajinskog ombudsmana, kao i za nekolicinu lokalnih ombudsmana sa teritorije Vojvodine. Ciljevi ovog predavanja bili su povećanje vidljivosti lezbejske

egzistencije i lezbejskih prava, ali i razmena znanja, iskustava i primera dobre prakse sa zaposlenima u institucijama koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava. Teme koje su diskutovane tokom petočasovnog susreta bile su Rodne uloge i seksualnost, Mehanizmi homofobije, Terminologija, Govor mržnje, diskriminacija i nasilje i Pravna regulativa. Učesnice/ci su razgovarale/li i o upotrebi rodno senzitivnog jezika, i dok su neke/ki smatrale/li da ovakvo menjanje jezika predstavlja „silovanje jezika", druge/gi su uviđale/li važnost korišćenja ženskog roda u izražavanju.[8]

Pored ovog interaktivnog predavanja koje je organizovao pokrajinski ombudsman, predstavnice Labrisa Dragana Vučković i Marija Savić su učestvovale u panel diskusiji u organizaciji Inicijative mladih za ljudska prava u Prištini zajedno sa aktivistkinjama i aktivistima dve LGBT organizacije u Prištini. Cilj ove diskusije bio je jačanje kapaciteta LGBTTQ aktivizma na Kosovu i razmena ideja i iskustava u radu ovih organizacija, kao i započinjanja saradnje. Labris je prva organizacija koja je pozvana da održi prezentaciju kako svog rada, tako i ukupne situacije LGBT aktivizma u Srbiji. Pored aktivistkinja Labrisa, u Prištini su bile i predstavnice/ci LGBT zajednice Udruženja Q iz Sarajeva i MASSO iz Skoplja. Diskusija je počela davanjem osnovnih podataka o Labrisu, zakonskoj legislativi koja se tiče LGBT populacije u Srbiji i načinima promocije i zaštite LGBT ljudskih prava. Diskusija je bila vrlo interaktivna i sve/svi prisutne/ni bile/li su vrlo zainteresovane/ni za prakse koje se koriste u Srbiji. Prisustvovalo joj je 25 predstavnica/ka LGBT populacije iz Prištine – 23 aktivista i samo dve aktivistkinje. Aktivistkinje Labrisa zaključile su da je zakonska regulativa na Kosovu znatno naprednija od Srbije. Zakon protiv diskriminacije postoji od 2004. godine, a u nacrtu tada novog kosovskog ustava stajalo je da se diskriminacija zabranjuje i na osnovu seksualne orijentacije. Međutim, dalje su zaključile da za takvu zakonsku regulativu nisu zaslužne/ni LGBT aktivistkinje i aktivisti, kao i to da u neko skorije vreme neće doći do implementacije ovih zakona. Dok sa jedne strane nema autovanih aktivistkinja i aktivista, rad LGBT organizacija je uglavnom tajan i orijentisan na osnaživanje i socijalizaciju LGBT populacije. S druge strane, kosovske vlasti čine sve kako bi se

8 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 13

približile evropskim integracijama, te je donošenje dobrih zakona postalo redovna praksa za Kosovo. U tim zaključcima Dragana Vučković i Marija Savić osvrnule su se i na položaj lezbejki na Kosovu, kao i (ne)postojanje lezbejskog aktivizma: „S obzirom na to da je Labris lezbejska organizacija, iznenadilo nas je što je ovoj diskusiji prisustvovalo tako malo žena. Na pitanje zašto se pojavilo tako malo žena, odgovorili su nam da lezbejke u Prištini nisu uopšte zainteresovane za aktivizam, da svi oni već dugo smišljaju načine kako da ih privuku (npr. Ženski dan u QESh-u), ali da su one jako zatvorene, nezainteresovane i ne žele da na bilo koji način budu dovedene u vezu sa nekom od LGBT organizacija.“[9]

Nažalost, ova će godina ostati upamćena i po napadu na učesnice/ke Queer Beograd festivala za koje je Labris krajem 2008. godine angažovao pravnu podršku. Nekoliko učesnica i učesnika Beogradskog Queer Festivala bili su fizički napadnuti od strane pripadnika klerofašističke organizacije Obraz, 19. septembra 2008. godine, u toku trajanja Festivala. Policija je na licu mesta uhapsila i privela dvojicu napadača protiv kojih je podigla krivične prijave za krivična dela nasilničko ponašanje iz člana 334, st. 2 KZ i krivično delo nanošenje teških telesnih povreda iz člana 121 Krivičnog zakonika Republike Srbije. Pored ovih krivičnih prijava, Labris je podigao i krivičnu prijavu za krivično delo rasna i druga diskriminacija iz člana 387 Krivičnog zakonika, jer je fizički napad i nasilje na učesnice i učesnike Queer Festivala bilo motivisano homofobijom i diskriminacijom prema osobama drugačije seksualne orijentacije. Ovo je jedan među prvim krivičnim postupcima koji je pokrenut upravo zbog nasilja prema LGBT osobama u Srbiji za ovo krivično delo. Inače, drugačija seksualna orijentacija od heteroseksualne se ne spominje i nije posebno zaštićena ni u jednom krivičnom delu u srpskom krivičnom zakonodavstvu.

Podizanje krivičnih prijava na osnovu homofobije pozitivan je korak u odnosnu na prethodni period kada nisu postojali mehanizmi podrške. U Godišnjem izveštaju tada je dat zaključak da:

9 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 21

"(...) nema sumnje da je druga polovina 2008. godine donela bitne pomake u pogledu poboljšanja položaja LGBTTIQ osoba u Srbiji. Brojni su primeri dobre prakse koji mogu označiti početak uključivanja istopolno orijentisanih osoba u institucije, zakonodavstvo, mehanizme zaštite od nasilja i diskriminacije. Ipak, još uvek su svi ovi napori češće rezultat akcija senzibilisanih pojedinki i pojedinaca u vladajućim strukturama nego što predstavljaju sistemski rad na promociji seksualne orijentacije kao osnovnog ljudskog prava, te zaštiti osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne od nasilja i/ili diskriminacije."[10]

Prve aktivnosti Labrisa bile su vezane za izdavačku delatnost koja je bila mesto nastanka i kreiranja feminističkih vrednosti lezbejskog pokreta. U 2008. godini izašla su izdanja koja su po svojoj važnosti podsetila na onaj Labris sa početka. Štampan je 23. broj Labris novina, koji je uredila Marija Savić. Broj je doneo intervju sa Suzanom Tratnik i Natašom Sukić povodom obeležavanja 20 godina lezbejske grupe ŠKUC LL. Suzana i Nataša pričale su o samim počecima lezbejskog aktivizma i organizovanja u Sloveniji, evo kako Suzana govori o svojim počecima autovanja:

2008.GODINE POKRENUTA JE PRVI KRIVIČNI POSTUPAK PROTIV ORGANIZOVANOG NAPADA PRIPADNIKA KLERO-FAŠISTIČKE ORGANIZACIJE OBRAZ NA UČESNICE/KE QUEER BEOGRAD FESTIVALA.

„Mi smo bile bačene u aktivizam. Vrlo brzo smo počele raditi, i s obzirom na to da smo bile svjesne u kakvom društvu živimo, bilo je već samo bavljenjem s tim vrlo stresno. Osim tega smo sve bile studentice, ovisne od stipendija. Tada mi se činilo da okolina nije vrijedna da se izjasnim i nakopam sebi probleme. Ipak u nekom trenutku sam se potom osjetila snažnije i to sam razriješila. Mene je u to uvjerio Bogdan Lešnik u Revolveru. Razgovarali smo zašto se ne potpisujemo s imenima i prezimenima i ja sam nešto spominjala svoj nesiguran ekonomski položaj. Bogdan je na to rekao: „Jah, to niti nije ništa drugo nego ekonomija osobnog." (smijeh) Potom sam se nad tim zamislila i stvarno mi se nikad nije ništa dogodilo zbog toga što sam se potpisivala imenom i prezimenom. Ali mi to pitanja coming outa uopće nismo poznavale. Danas je to drugačije – jasno je, ili si out ili si in. Tada smo samo orale ledinu."[11]

Broj 23 donosi i tekst o aktivnostima Lezbijske udruge Kontra. Među njima posebno se izdvajaju aktivnsoti LBT nogometne

10 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2008, Labris, 2009, Beograd, str. 14

11 Intervju je uradio Roman Kuhar a prevela Nela Pamuković.

ekipe. Tu su izveštaji o aktivnostima Lezbijske udruge Lori iz Rijeke, kao i aktivnosti i dešavanja oko prvog Queer festivala u Sarajevu održanog od 24. do 28. septembra 2008. Tu su i lezbejske priče, kao i intervju sa Idom i Mimom „Pozdrav od Ide i Mime", lezbejskog para koji se prethodne godine simbolično venčao u Beogradu, vesti iz sveta, lezbejski horoskop itd.

U broju 23 objavljena su i dva intervjua iz jedinstvene publikacije u kojoj su prikupljene lične priče o lezbejskim partnerskim odnosima. Reč je publikaciji „Ljubav, u stvari" autorke Ljiljane Živković. Tu su sakupljeni intervjui u kojima 10 lezbejskih parova govori o svojoj egzistenciji u Srbiji na svim nivoima, od mikro koji se odvija u njihovom neposredom, svakodnevnom okruženju, do makronivoa koji je činio politički kontekst Srbije tih godina. „Ljubav, u stvari" objedinjuje iskustva lezbejskih parova koji žive svoju egzistenciju u gradovima Srbije. Intervjuisane su starosti od 23 do 50 godina i iz nekoliko gradova Srbije, po obrazovanju studentkinje, sa završenom srednjom školom i visokoobrazovane. Neke od intervjuisanih su se bavile ženskim i/ili LG aktivizmom.

Iz uvodne reči Ljiljane Živković: „Otvorenost koja je dovela do toga da ove priče budu ispričane za mene predstavlja i potvrdu, priznanje, da nije bilo uzalud zalagati se za prava istopolno orijentisanih osoba poslednjih dvadeset godina na ovim prostorima, a i dobar podsticaj za pogled u budućnost. Ova brošura je takođe i specifičan dokument. Ona je jedan u nizu dokaza da lezbejske porodice postoje, da lezbejske porodice nose određene specifičnosti i različitosti i da kao takve moraju biti pravno i društveno prihvaćene i priznate, ravnopravne sa drugim porodicama. Lezbejski odnosi se rađaju, grade, neguju, čuvaju... uprkos brojnim izazovima sa kojima se svakodnevno suočavamo. Ova brošura je još jedan napor da se glasom probiju četiri zida, zlatni kavez, da se spoji isprekidanost u življenju... još jedna u nizu mogućnosti da se odbije i raskrinka lažno priznanje našeg prava na intimu – dok je u okvirima spavaćih soba. (…)

Pitanje naših spavaćih soba, identiteta, žudnje i potreba je političko pitanje – pitanje osnovnih, a ne specijalnih ljudskih prava."[12]

12 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/06/ljubav_u_stvari.pdf

Knjiga „Ljubav, u stvari“ je u izdavačkom smislu dala ogroman doprinos vrednosti Labrisa. Pored ove publikacije Labris je objavio reprint izdanja „Sigurniji lezbejski seks“, medijsku analizu „Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji“, Beograd, 2008, kao i Godišnji izveštaj za prethodnu 2007. godinu.

Radni tim u 2008. godini su činile: Radenka Grubačić kao programska koordinatorka, Ksenija Forca kao programska koordinatorka za program Edukacija, Marija Savić kao koordinatorka Info centra, Dragana Vučković kao koordinatorka za lobiranje i javno zagovaranje, Aleksandra Pešić kao administratorka, Diana Miladinović kao pravnica (do januara 2008). Najbliže saradnica bile su: Majda Puača kao vebmaster i Jelena Radić, računovotkinja.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

BILE SMO GLASNE.

2009

2009. LABRIS ORGANIZUJE DRUGU POVORKU PONOSU KOJU JE DRŽAVA SAMO 24 ČASA PRED ZAKAZANI SKUP – ZABRANILA, DOK SU ODRŽAVANJE PRVE PARADE PONOSA 2001. GODINE NASILNO PREKINULI NEONACISTI.

Konferencija za medije povodom najave Povorke ponosa. (Sleva nadesno) Aleks Gosto, Sonja Gabelić, Dragana Vučković, Milica Đorđević, Majda Puača, Marija Savić i Jelena Vasiljević

2009

U Srbiji je od 2001. godine, kada je organizovan prvi prajd u regionu, postojalo nekoliko inicijativa za organizovanje narednog prajda, 2004. na primer, ali su one uvek završavale surovom konstatacijom da još uvek nije za to vreme. *Krvavi prajd* iz 2001. ostavio je duboke rane na emotivnim mapama aktivistkinja ženskog i lezbejskog pokreta, kao i gej aktivista koje/ji su izašle/li napolje, ali i na samom Labrisu kao sigurnom mestu. Tako je bilo sve do 2009. godine, kada su aktivistkinje Labrisa zaključile da je prošlo dovoljno vremena i da više nema šta da se čeka:

„Osam godina nakon što smo uz odobrenje države nasilno sprečeni da uživamo ustavom zagarantovano pravo na mirno okupljanje, odlučili smo da ponovo izađemo na ulice i pokažemo da postojimo i da više nećemo trpeti nasilje, niti pristati na skrivanje i ponižavanje. Povorka ponosa, tj. gej prajd, kao što mnogi ne shvataju, predstavlja legitiman čin i deo borbe za prava jedne društveno marginalizovane grupe, koja, na ovaj način, pokušava da skrene pažnju na diskriminaciju kojoj je izložena. Poboljšanje društvenog položaja, kao što istorija širom sveta pokazuje, ne dolazi samo od sebe, već se za njega valja izboriti.“[1] (Majda Puača)

Budući da je Labris bio jedina LGBTTIQ organizacija koja je bila uključena u organizovanje Povorke ponosa 2009, ovaj će događaj ostati važan i u narednim godinama, pa gotovo sve do danas, jer je iskustvo 2009. godine opet transformisalo sam Labris.

I dok je druga polovina 2009. godine bila sasvim u znaku organizovanja Povorke ponosa, usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije je bio događaj koji je obeležio prvu polovinu 2009. godine. Iako je donošenje zakona bilo propraćeno značajnim političkim polemikama, pa i opstrukcijom, ali i kritičkim raspravama koje su se vodile u stručnim krugovima povodom pojedinih odredaba tadašnjeg Predloga zakona – samo usvajanje zakona bilo je značajan korak u daljem razvoju demokratije u Srbiji.[2] Zakon o zabrani diskriminacije usvojila

1 Dnevni list Borba, *(Homo)seksualna panika*, Majda Puača, 28. avgust 2009.

2 Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije, Dejan Milenković, Helsinški odbor

je Narodna skupština Republike Srbije 26. marta 2009. na predlog Vlade Republike Srbije. Predlog zakona Vladi je uputilo Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, na čijem je čelu tada bio Rasim Ljajić. Donošenjem ovog zakona uspostavljen je i nezavisni državni organ – Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, koji, između ostalog, ima ovlašćenja da prima i razmatra pritužbe zbog povreda odredaba zakona, i daje mišljenja i preporuke u konkretnim slučajevima. Predlog zakona je, pre nego što je stigao u skupštinsku proceduru, pripreman četiri godine, te je dobio podršku u Vladi, ministarstvima i skupštinskim odborima. Međutim, 16 sati pre zakazane rasprave u Narodnoj skupštini, Vlada je povukla predlog iz skupštinske procedure. Predlog zakona povučen je nakon telefonske sednice Vlade o kojoj nije bio obavešten ministar za rad i socijalnu politiku Rasim Ljajić. Kako je kasnije objašnjeno, predlog zakona je povučen na zahtev Srpske pravoslavne crkve, koji su podržale ostale „tradicionalne" verske zajednice u Srbiji. Srpska pravoslavna crkva i druge verske zajednice su imale primedbe na članove 18 i 21 zakona, te su tražile da ti članovi budu uklonjeni iz predloga zakona. Član 18 predloga regulisao je slobodu ispoljavanja vere ili uverenja, dok je član 21 zabranjivao diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Nakon višednevnih „konsultacija", predlog zakona je vraćen u skupštinsku proceduru. Promene su pretrpela četiri člana prvobitnog predloga, i to članovi 3, 18, 21, i 56. Najsporniji članovi 18 i 21 su, umesto brisanja, izmenjeni i dopunjeni. U članu 18 dopisan je treći stav, dok je iz člana 21 izbačen deo koji se odnosi na diskriminaciju u pogledu rodnog identiteta, dok je ostao deo kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije. Ovakav zakon je ponovo upućen u skupštinsku proceduru, te je usvojen 26. marta 2009.[3]

Povlačenje predloga zakona iz skupštinske procedure 16 sati pre zakazane rasprave izazvalo je oštre reakcije pojedinih političkih partija, državnih službenika i nevladinog sektora, kao i međunarodnih organizacija i institucija. Ministar Rasim Ljajić se zapitao „da li će ubuduće za svaki zakon koji se donosi morati da zatraži mišljenje različitih crkava".[4]

za ljudska prava u Srbiji, 2010, str. 7

3 Zakon je objavljen u Službenom glasniku 30. marta, a stupio je na snagu 8 dana nakon toga, osim članova 21 do 40, koji su stupili na snagu 1. januara 2010.

4 Wikipedia, URL: https://sh.wikipedia.org/wiki/Zakon_o_zabrani_diskriminacije_(Srbija)

Ako se može reći i da mediji nisu bili najveći saveznici LGBT organizacijama za ljudska prava tokom procesa organizovanja Povorke ponosa, jer su često prenosili govor mržnje i pretnje koje su dolazile iz redova fašističkih i desničarskih organizacija, onda isto tako možemo konstatovati da su, uz nevladine organizacije za ljudska prava, mediji bili ključni za pritisak na predstavnike vlasti da se Zakon o zabrani diskriminacije usvoji. U momentu kada je, nakon intervencije predstavnika Srpske pravoslavne crkve, zakon povučen iz skupštinske procedure, za šta je kao razlog navedeno navodno neslaganje predstavnika tradicionalnih verskih zajednica sa odredbama kojima se zabranjuje diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta – bila je potrebna snažna reakcija čitave javnosti da bi Zakon o zabrani diskriminacije bio usvojen sa svim svojim odredbama. Opšti utisak je da se bez medija čitava borba da se Zakon o zabrani diskriminacije vrati u proceduru ne bi završila tako dobro po manjinske grupe, i uopšte ljudska prava u Srbiji.[5]

26. MARTA 2009.GODINE, NAKON VIŠE OD ČETIRI GODINE LOBIRANJA KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE ČIJA JE LABRIS ČLANICA, NARODNA SKUPŠTINA RS USVOJILA JE ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE.

Polazeći od potrebe da se problemi sa kojima se svakodnevno suočava LGBT populacija u Srbiji učine vidljivim i da, kroz saradnju i pritisak na državne institucije i organe, civilni sektor i javno mnjenje krene u njihovo rešavanje, udruženja Gej strejt alijansa i Labris potpisala su 31. marta 2009. „Memorandum o saradnji" sa ciljem da organizuju Povorku ponosa 2009. godine. Potpisnice memoranduma su nakon toga formirale Organizacioni odbor (OO) Povorke ponosa i usaglasile akcioni plan o organizovanju ove manifestacije. Nakon usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije GSA je objavila rezultate istraživanja javnog mnjenja o odnosu prema LGBT populaciji i prvi put dala nagoveštaj o održavanju Povorke ponosa. Tom prilikom Marko Karadžić, državni sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, izjavio je da će ovo ministarstvo podržati Povorku ponosa.[6]

U aprilu su GSA i Labris objavili da su otpočeli pripremu Povorke ponosa, a ubrzo im se priključuje još nekoliko LGBTIQ i ljudskopravaških organizacija, kao i individualnih aktivistkinja i

5 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 9

6 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 5

aktivista (Siguran puls mladih, Kvir Beograd, Kvirija centar, Dušan Kosanović, Milica Đorđević, Mina Pejić).[7]

Krajem maja dolazi do trzavica unutar Organizacionog odbora. Nakon što je lider GSA Boris Milićević objavio da će Parada biti održana 23. avgusta, Organizacioni odbor doneo je odluku o isključenju GSA iz daljih priprema te manifestacije, uz saopštenje da je takav čin doveo do ozbiljnog ugrožavanja bezbednosti učesnika i organizatora manifestacije, ujedno ocenivši Milićevićevo javno istupanje kao „neodgovorno". Upravo u to vreme, kada su počele spekulacije oko datuma parade, počinju da se pojavljuju prve otvorene pretnje u medijima. „Definitivno ćemo ih razbiti. Sinodu smo uputili pismo u kom ih molimo da svojim zalaganjem spreče krvoproliće. Ako hiljade Srba izađe na ulice i dođe u kontakt sa kolonom pedera i političara, svašta može da se desi. Oni sami pozivaju na nasilje time što izvode svoje satanističke obrede na prestoničkim ulicama" − bio je komentar Miše Vacića iz Pokreta 1389 objavljen u listu Alo krajem maja.[8]

„Stalno slušam te izgovore da 'još nije vreme za paradu' i šta mi to hoćemo i zašto, pobogu, ne ostanemo u četiri zida? I ono: „Ne, ne, ne, ja sam skroz frendli, samo nije još vreme." Ne znam šta će to vreme da donese i kakvo čudo treba da se dogodi, pa da i ja mogu da, npr. odem kod rođaka na porodični ručak sa svojom partnerkom bez neprijatnosti ili da sedim za istim stolom sa drugim (heteroseksualnim) parovima i da se na isti način ponašam u svom paru. I kapiram da ne može vreme ništa da donese ako i sama nešto ne uradim po tom pitanju. To što sam lezbejka nije pitanje seksualnosti, već pitanje mojih sloboda i svega onoga što ja smem ili ne smem, i po čemu sam slična, ili se razlikujem od drugih", izjavila je između ostalog Marija Savić za dnevni list Borba. [9]

„STALNO SLUŠAM TE IZGOVORE DA 'JOŠ NIJE VREME ZA PARADU' I ŠTA MI TO HOĆEMO I ZAŠTO, POBOGU, NE OSTANEMO U ČETIRI ZIDA? I ONO: „NE, NE, NE, JA SAM SKROZ FRENDLI, SAMO NIJE JOŠ VREME." NE ZNAM ŠTA ĆE TO VREME DA DONESE I KAKVO ČUDO TREBA DA SE DOGODI, PA DA I JA MOGU DA, NPR. ODEM KOD ROĐAKA NA PORODIČNI RUČAK SA SVOJOM PARTNERKOM BEZ NEPRIJATNOSTI ILI DA SEDIM ZA ISTIM STOLOM SA DRUGIM (HETEROSEKSUALNIM) PAROVIMA I DA SE NA ISTI NAČIN PONAŠAM U SVOM PARU. I KAPIRAM DA NE MOŽE VREME NIŠTA DA DONESE AKO I SAMA NEŠTO NE URADIM PO TOM PITANJU. TO ŠTO SAM LEZBEJKA NIJE PITANJE SEKSUALNOSTI, VEĆ PITANJE MOJIH SLOBODA I SVEGA ONOGA ŠTO JA SMEM ILI NE SMEM, I PO ČEMU SAM SLIČNA, ILI SE RAZLIKUJEM OD DRUGIH." (MARIJA SAVIĆ)

Organizacioni odbor Povorke ponosa angažovao je u maju stručnjake sa Fakulteta za bezbednost, na čelu sa dr Zoranom Dragišićem, da izrade bezbednosnu procenu skupa kojom su

7 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 6

8 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 6

9 Dnevni list Borba, *Radujem se jer smo različiti*, Marija Savić, 11. septembar 2009.

obrađeni: opšta bezbednosna situacija, potencijalni nosioci ugrožavanja skupa, načini ugrožavanja skupa, lokacija i datum održavanja skupa, i dati predlozi preventivnih mera koje je trebalo preduzeti radi zaštite skupa. Povorka ponosa je procenjena kao skup visokog rizika. Organizacioni odbor je u ovom periodu pokušao da inicira sastanak sa Policijskom upravom grada Beograda, kada je iz PU stigao odgovor da nema osnova za dalji kontakt, s obzirom na to da skup nije prijavljen. Nakon toga, 9. jula skup je prijavljen za 20. septembar 2009. u 11 sati. Mesto okupljanja trebalo je da bude Plato ispred Filozofskog fakulteta, a šetnja bi išla kroz ulicu Vase Čarapića, preko Trga Republike i Knez Mihailovu ulicu, nazad do Platoa kod Filozofskog fakulteta. Skup je prijavilo udruženje građana Kvirija – centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti. Sledećeg dana je kontaktirano sa Slobodanom Vukolićem, načelnikom Policijske uprave grada Beograda, koji je zamolio da se sastanak pomeri za narednu nedelju, obrazlažući to umorom zbog prethodnog održavanja Univerzijade u Beogradu. U međuvremenu, 17. jula Direktoru policije MUP-a Miloradu Veljoviću je poslat dopis sa molbom da zakaže sastanak u vezi sa obezbeđivanjem skupa, ali pismeni odgovor nikad nije dobijen. U utorak, 21. jula, na konferenciji za štampu je objavljen datum održavanja Povorke ponosa.

Narednih dana fasade Beograda osvanule su ispisane grafitima „Smrt pederima“ i „Stop gej paradi“, potpisanim od strane Otačastvenog pokreta Obraz i navijača „Partizana“. Ovo je bio povod za sastanak predstavnica OO sa gradskom ombudsmankom Dušankom Gaćešom. Grafiti sa državnih institucija su ubrzo okrečeni (ali ne i oni na zgradama u privatnom vlasništvu), nakon čega je usledio novi talas poziva na linč na zidovima Beograda i drugih gradova u Srbiji. Organizacioni odbor je 13. jula na poziv Povorke ponosa Zagreb Prajda posetio ovu manifestaciju u Zagrebu, gde je održan sastanak na kome se govorilo o njihovim iskustvima, i gde su predstavnice/ci Organizacionog odbora dobili detaljan uvid u organizovanje identičnog skupa u relativno sličnom regionalnom kontekstu, sa posebnim obraćanjem pažnje na najranjivije tačke skupa – dolazak i odlazak, kao i saradnju sa policijom. U organizaciju parade uključuje se EXIT festival, što je za celu manifestaciju bio značajan korak, pošto je EXIT ponudio pomoć oko marketinga, skretanja medijske pažnje na tu

Konferencija za medije povodom najave Povorke ponosa.
(Sleva nadesno) Aleks Gosto, Sonja Gabelić, Dragana Vučković, Milica Đorđević, Majda Puača, Marija Savić i Jelena Vasiljević

manifestaciju, kao i oko produkcije u svakom obliku.[10]

U avgustu je održan prvi sastanak sa načelnikom Uprave policije Republike Srbije Mladenom Kuribakom, zamenikom načelnika Uprave policije pukovnikom Zoranom Alimpićem i Aleksandrom Vasilijevićem, na kome su dobijena apsolutna uveravanja da će policija adekvatno zaštititi skup. Mladen Kuribak je tom prilikom više puta predstavnicima OO pročitao član 5 Zakona o okupljanju građana, Sl. glasnik RS, br. 51/92, u kome stoji da je sazivač skupa odgovoran za održavanje reda na skupu, dok poslove zaštite lične i imovinske sigurnosti učesnika javnog skupa i drugih građana, održavanje javnog reda i mira, bezbednosti saobraćaja i druge poslove koji se odnose na obezbeđivanje javnog skupa obavlja Ministarstvo unutrašnjih poslova. Zaključak sastanka je bio da predstavnici OO i policije treba da budu u svakodnevnom kontaktu, a Kuribak je imenovao Aleksandra Vasilijevića za kontakt osobu sa Organizacionim odborom. Organizacioni

10 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 6.

odbor je kontaktirao sa Aleksandrom Vasilijevićem 15. avgusta 2009, koji je tog dana otišao na godišnji odmor, pa je kontakt sa OO preuzeo potpukovnik Golub Gačević iz MUP-a Srbije. Bezbednosna procena skupa stručnjaka sa Fakulteta bezbednosti je zvanično od strane OO prosleđena MUP-u 17. 8. 2009. Skup je ponovo prijavljen 31. avgusta 2009, za isti datum i mesto, ovaj put od strane osam fizičkih lica koja su činila OO. Kvirija centar istupa iz Organizacionog odbora samo tri nedelje pre zakazanog marša, 31. avgusta 2009, uz objavljivanje saopštenja za javnost u kojem objašnjava da je razlog istupanja iz OO Povorke ponosa „nedostatak kulturnog i umetničkog sadržaja".[11]

Dragana Vučković, članica OO Povorke ponosa 2009. i aktivistkinja Larbisa, četiri godine kasnije je u intervjuu za Labris, govoreći o sukobima u LGBT pokretu, rekla da pokret nije nikakva homogena celina: „Taj kriterijum nekakvog suludog apsolutnog zajedništva se traži, čini mi se, samo od LGBT organizacija u Srbiji, pa je još jedan 'argument' homofoba – eto, hoće da ih država zaštiti, a oni se svađaju međusobno i ne mogu da se dogovore. A to je bezobrazna zamena teza i prebacivanje loptice u deo dvorišta u kojem joj nije mesto." [12]

Sedmog septembra poslat je dopis policiji sa detaljnim planom aktivnosti vezanim za organizaciju i bezbednost Povorke ponosa, putem kojeg je od MUP-a zatraženo mišljenje o tom planu, a zvanični pismeni odgovor na taj dopis nikad nije dobijen. Sutradan je načelnik Uprave policije Republike Srbije Mladen Kuribak pozvao koordinatora izrade Bezbednosne procene skupa dr Zorana Dragišića, koji je OO u telefonskom razgovoru preneo informaciju da je tim general Kuribak zatražio od njega da ubedi OO da odloži skup. Kroz dva dana održan je sastanak na inicijativu OO na kome su prisustvovali predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova Golub Gačević i Aleksandar Vasilijević. Sastanak nije proizveo opipljive rezultate niti zaključke. Generalna poruka policijskih zvaničnika upućena OO bila je da je još rano za diskusije o operativnim problemima organizacije Povorke i da MUP još uvek pravi procenu i strategiju. Sutradan je održan sastanak sa načelnikom Odeljenja za javni red i mir Milanom Stanićem

11 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 7

12 Intervju *Septembar je mesec mrmota*, Labris portal, septembar 2013. URL: http://labris.org.rs/dragana-vuckovic- septembar-je-mesec-mrmota-u-srbiji/

i načelnikom Policijske uprave grada Beograda Slobodanom Vukolićem, na kome su obavešteni o gostima iz inostranstva koji dolaze na Povorku ponosa, odakle dolaze, gde će biti smešteni i o njihovom broju. Istog dana je Gradskoj opštini Stari grad, koja je nadležna za poslove iz komunalne oblasti, predata prijava skupa u pokretu. Prijava je podneta i gradskom Sekretarijatu za saobraćaj zbog posebne organizacije saobraćaja za vreme skupa.[13]

Na TV B92 premijerno su 12. septembra prikazani promotivni spotovi za Povorku u kojima učestvuju poznate ličnosti, među kojima su Nikola Đuričko, Bebi Dol, Mirjana Karanović, Milutin Petrović, Hristina Popović, Dragan Bjelogrlić, Kebra i Gorčin Stojanović. Istog dana održana je Porodična šetnja u organizaciji Srpskog sabora Dveri, a koju su podržale neke druge javne ličnosti. Organizatori izjavljuju da taj događaj nije odgovor na Paradu, ali ni danas nije jasno šta bi drugo moglo da bude smisao i svrha okupljanja. Mladen Obradović iz Otačastvenog pokreta Obraz, direktno u kameru TV B92, tada poručuje: „Svi znaju šta će se dogoditi ako pokušaju da održe tu paradu srama i isključivu odgovornost za sve što se tada bude događalo snose organizatori. Ako misle da mogu nekažnjeno da guraju prst u oko čitavom narodu, onda se grdno varaju, čekamo ih."

Pojedine javne ličnosti otvoreno su se zalagale za ostvarenje osnovnih ljudskih prava jedne od najugroženijih manjinskih grupa u Srbiji. Zapažen je bio nastup glumice Mirjane Karanović u TV emisiji Utisak nedelje dan nakon zabrane Povorke ponosa, kao i izjave glumca Dragana Bjelogrlića.

„Lično mislim da svako treba da ima slobodu da iskaže svoje stavove i braniću svakoga ko to želi da učini. Ali, to nije bilo presudno u odluci da podržim ovu gej paradu i sigurno se ne bih mešao da se nisu pojavili oni koji žele da spreče sve to", kaže Bjela, iako su brojne njegove kolege s „druge strane". „Isprovocirali su me jer mi je dosta da živim u zemlji gde svi uzimaju pravdu u svoje ruke, naročito kada su brojniji i jači. To ne mogu da dozvolim i zbog toga sam uzeo aktivno učešće"[14]

Sa druge strane, bilo je mnogo više onih koji su otvoreno pozivali

13 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 7

14 Dnevni list Alo, *Braniću učesnike gej parade*, 11. septembar 2009.

na nasilje ili onih koji su iznosili negativne prognoze, pozivajući organizatore na odgovornost za eventualno nasilje. U dnevnim listovima Politika i Večernje novosti 15. septembra se iznosi „procena srpskih bezbednosnih službi da će 20. septembra ove godine desničarske organizacije, udruženja roditelja i navijača zajednički pokušati da nasilnim putem spreče održavanje 'Parade ponosa', ako u međuvremenu njeni organizatori sami ne odustanu od okupljanja", kao i konkretna zastrašivanja javnosti i organizatora skupa sa detaljnim opisima načina i lokacija na kojima će nasilničke grupe pokušati da napadnu skup. Istog dana je održan sastanak OO sa ministrom policije Ivicom Dačićem, koji je potvrdio da će skup biti adekvatno zaštićen.

Tužilac Slobodan Radovanović izjave, pretnje i najave nasilja putem medija okarakterisao je kao polemičke tonove, ne videvši prostor za sopstveno delovanje. U isto vreme, na forumima i socijalnim mrežama, Fejsbuk grupama za podršku Povorci i svuda gde im se ukaže prilika divljaju pristalice ultradesničarskih organizacija, detaljno vrlo maštovito opisuju šta će sve raditi „pederima", iz čega će pucati, odakle bacati Molotovljeve koktele, koga će seckati i šta će mu se posle, tako iseckanom, događati. Ministar policije Ivica Dačić saopštava iz dana u dan da je zbog velikog bezbednosnog rizika Ministarstvo unutrašnjih poslova odlučilo da Povorku ponosa obezbeđuje nekoliko hiljada policajaca. Istovremeno, pažljivom slušaocu ne može da promakne velika nervoza ministra i dobro zavijene kritike na račun ostatka Vlade koji na temu Povorke još uvek ćuti.[15]

U 10 sati ujutru, dan pred zakazanu Povorku ponosa, održan je sastanak OO sa premijerom Vlade Republike Srbije Mirkom Cvetkovićem, koji je ponovio predlog pomeranja skupa na Ušće bez konkretnih objašnjenja na koji način bi skup tamo mogao biti zaštićen. Nakon toga je predstavnicima OO uručio osporeno rešenje direktora policije Milorada Veljovića kojim se prvi put zvanično objavljuje da MUP menja lokaciju skupa na Ušće ili Plato ispred Palate Srbija, tj. indirektno ga zabranjuje, zbog „ekstremno visokih rizika".[16]

15 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 20010. Beograd, str. 8

16 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 9

Povorka ponosa 2009. tako je i zvanično zabranjena uručivanjem Rešenja o premeštanju lokacije Povorke ponosa na Ušće, koje je izdalo Ministarstvo unutrašnjih poslova, a koje je organizatorkama i organizatorima Povorke ponosa bilo uručeno od strane premijera Republike Srbije Mirka Cvetkovića samo 24 sata pre zakazanog održavanja povorke. Ovakav čin predstavlja de fakto zabranu Povorke ponosa, zbog čega su organizatorke/ri u oktobru 2009. godine podnele/li žalbu Ustavnom sudu RS, a u decembru i predstavku Evropskog suda za ljudska prava, uz podršku Beogradskog centra za ljudska prava.

POVORKA PONOSA 2009. ZVANIČNO JE ZABRANJENA URUČIVANJEM REŠENJA O PREMEŠTANJU LOKACIJE POVORKE PONOSA NA UŠĆE, KOJE JE IZDALO MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA, A KOJE JE ORGANIZATORKAMA I ORGANIZATORIMA POVORKE PONOSA BILO URUČENO OD STRANE PREMIJERA REPUBLIKE SRBIJE MIRKA CVETKOVIĆA SAMO 24 SATA PRE ZAKAZANOG ODRŽAVANJA POVORKE. OVAKAV ČIN PREDSTAVLJA DE FAKTO ZABRANU POVORKE PONOSA, ZBOG ČEGA SU ORGANIZATORKE/RI U OKTOBRU 2009. GODINE PODNELE/LI ŽALBU USTAVNOM SUDU RS, A U DECEMBRU I PREDSTAVKU EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA, UZ PODRŠKU BEOGRADSKOG CENTRA ZA LJUDSKA PRAVA.

Svakako je jasno da je država pokazala veliku nemoć u razračunavanju sa nasilnicima i huliganima protiv kojih postoje prijave i koji su godinama unazad poznati policiji, a opet ostaju nekažnjeni, a slučajevi neprocesuirani. Nakon 20. septembra će kao ogoljena činjenica koja se ne može poricati ostati to da su upravo predstavnici vlasti svojim mlakim i nedovoljno ubedljivim izjavama, odnosno predugim ćutanjem kada je reč o LGBTIQ populaciji – doprineli atmosferi u kojoj je bilo sasvim moguće nekažnjeno pozivati na linč čitavog jednog dela građanstva. Iako su iste one grupacije koje su prekinule beogradsku Paradu ponosa 2001. godine i sada otvoreno pretile i bukvalno najavljivale nasilje, tj. da će učiniti isto što su i pre osam godina – to nije bilo dovoljno, već je bilo potrebno da jedna osoba bude ubijena i da se Povorka ponosa zabrani kako bi se država uhvatila u koštac sa poznatim nasilnicima. Činjenica je da je određen stepen saradnje predstavnika institucija postojao tokom priprema Povorke ponosa, međutim iskrena podrška za održavanje Povorke od strane predstavnica/ka institucija stigla je jedino od državnog sekretara Ministarstva za ljudska i manjinska prava Marka Karadžića, kao i kancelarija republičkog zaštitnika građana i pokrajinskog ombudsmana. Takođe je i činjenica da su neki predstavnici vlasti koristili svaku priliku da se ograde od protesta koji je zapravo predstavljao uživanje osnovnog ljudskog prava – prava na slobodno okupljanje.

Dragana Vučković, članica OO Povorke ponosa 2009. i aktivistkinja Larbisa, četiri godine kasnije u već pomenutom intervjuu za Labris konstatovala je da je nasilje prema LGBT osobama veoma prisutno i veoma nevidljivo:

„Fascinira me činjenica da mi i nakon situacije gde par stotina ljudi ne može da prošeta pola sata centrom grada jer njih hiljade želi da im polupa glave, mi dakle i dalje čujemo komentare 'ma kakva diskriminacija pedera i lezbejki', 'koja to prava oni traže a ugrožena su im', 'ma ko njih dira i ugrožava'. Ako ništa, prošlogodišnja zabrana skupa i sve prethodne zabrane Parada ponosa predstavljaju najplastičnije objašnjenje, dokaz da je nasilje prisutno, da je mržnja prisutna, da je diskriminacija svakodnevna. Ovo je važno jer je nasilje motivisano mržnjom prema LGBT populaciji najčešće potpuno nevidljivo i ljudi ga iz straha i, nažalost, vrlo realnog i opravdanog nepoverenja prema institucijama – ne prijavljuju."[17]

Naime, postojao je skoro obrazac kojim su se služili predstavnici vlasti kada su davali izjave o beogradskom prajdu i sastojao se u tome da se obavezno naglasi kako oni „ne dele uverenja ili vrednosti" učesnika Povorke – stav koji je potpuno nerazumljiv s obzirom na to da seksualna orijentacija ne predstavlja uverenje ili vrednost, poput demokratije, poštovanja različitosti ili zaštite ljudskih prava – ali da ipak podržavaju pravo na mirno okupljanje LGBTIQ osoba, uprkos ekstremnim rizicima.

I dok je postojala stalna komunikacija Organizacionog odbora sa predstavnicima Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstvom unutrašnjih poslova, zaštitnikom građana – gradonačelnik Beograda je jedini predstavnik vlasti koji je odbio čak i da se sastane sa organizatorkama/organizatorima Povorke. Organizatori su gradonačelnikovu izjavu da bi „seksualna opredeljenja trebalo da ostanu u četiri zida", iskoristili kao povod da zatraže sastanak, ali ih puna dva meseca gradonačelnik Dragan Đilas nije udostojio odgovora.[18]

Odmah po zabrani Povorke ponosa, organizatorke/ri su inicirale/li izradu Platforme LGBT organizacija – dokumenta kojim bi se postigao dogovor o javnom nenapadanju između LGBT organizacija, kao i o zajedničkom istupanju u slučaju napada na bilo koju/kojeg LGBT aktivistkinju/aktivistu. Takođe, cilj platforme bio je i formiranje Organizacionog odbora Povorke ponosa 2010.

17 Intervju *Septembar je mesec mrmota*, Labris portal, septembar 2013. URL: http://labris.org.rs/dragana-vuckovic- septembar-je-mesec-mrmota-u-srbiji/

18 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2009, Labris, 2010. Beograd, str. 13

Jedine dve organizacije koje se nisu slagale sa izradom LGBT platforme – Gej strejt alijansa i Kvirija centar – početkom 2010. godine odlučuju da organizuju Paradu ponosa uz podršku Grupe za podršku gej muškarcima. Organizatori odlučuju da taj događaj ne bude nikako povezan sa prošlogodišnjim – umesto Povorke ponosa, čime se isticao politički značaj u smislu ostvarivanja prava na slobodno okupljanje LGBT osoba, planira se Parada; i prvi put organizatori umesto opšte prihvaćenog akronima LGBT, usvajaju novi akronim GLBT. Važno je u tom kontekstu istaći da su 2010. godine Paradu ponosa organizovali muškarci (ukoliko ih je i bilo, žene su ostale potpuno nevidljive), dok je Povorku ponosa 2009. godine organizovalo šest žena i dva muškarca.

Kada govorimo o ostalim aktivnostima Labrisa u ovoj godini, trebalo bi istaći da je održan seminar „Na slovo, na slovo... L", namenjen lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Cilj seminara bio je da učesnicama pruži informacije koje se tiču coming out-a, internalizovane homofobije, istorije lezbejskog pokreta, lezbejske seksualnosti i ostalih tema koje su sastavni deo lezbejske egzistencije; zatim da omogući učesnicama međusobnu razmenu iskustava i mišljenja u vezi sa temama seminara, kao i da pokrene proces osnaživanja u cilju aktivnijeg uključivanja lezbejki kako u život zajednice, tako i šire. Seminaru je prisustvovalo 28 učesnica/ka iz Sombora, Novog Sada, Zrenjanina, Šapca, Pančeva i Beograda, kao i iz Skoplja i Frankfurta, čime je još jednom potvrđen regionalni i internacionalni karakter seminara. Takođe, važno je napomenuti i da je seminaru prisustvovala i jedna transrodna osoba. Za razliku od nekih prethodnih seminara kojima je u proseku prisustvovalo oko 10 učesnica, ovaj je nadmašio sva očekivanja po broju prijavljenih i prisutnih učesnica, što pokazuje veći nivo vidljivosti i dostupnosti Labrisovih edukativnih aktivnosti za lezbejke. To je bilo veoma važno jer su lezbejke prepoznale ovakve seminare kao siguran prostor i mesto poverenja i podrške za jačanje svog lezbejskog identiteta i smanjenje internalizovane homofobije.

2009.GODINE ODRŽAN JE PETI PO REDU SEMINAR „NA SLOVO, NA SLOVO... L", NAMENJEN LEZBEJKAMA I ŽENAMA DRUGAČIJE SEKSUALNE ORIJENTACIJE OD HETEROSEKSUALNE. CILJ OVOG SEMINARA JE DA UČESNICAMA PRUŽI INFORMACIJE KOJE SE TIČU COMING OUT-A, INTERNALIZOVANE HOMOFOBIJE, ISTORIJE LEZBEJSKOG POKRETA, LEZBEJSKE SEKSUALNOSTI I OSTALIH TEMA KOJE SU SASTAVNI DEO LEZBEJSKE EGZISTENCIJE; ZATIM DA OMOGUĆI UČESNICAMA MEĐUSOBNU RAZMENU ISKUSTAVA I MIŠLJENJA U VEZI SA TEMAMA SEMINARA, KAO I DA POKRENE PROCES OSNAŽIVANJA U CILJU AKTIVNIJEG UKLJUČIVANJA LEZBEJKI KAKO U ŽIVOT ZAJEDNICE, TAKO I ŠIRE.

Na seminaru su obrađivane sledeće teme: Istorija lezbejskog pokreta, Coming out i internalizovana homofobija, Lezbejski seks i igračke, Konflikti i pozicije moći u partnerskim odnosima,

Višestruka diskriminacija (žene, Romkinje, lezbejke) i Jezik kao sredstvo diskriminacije žena. Iako je u početku seminar bio zamišljen kao follow-up za one koje su već učestvovale na nekim prethodnim seminarima, na kraju je seminar postao spoj starih i novih tema, kao nekih starih i novih učesnica takođe.

Učesnice seminara bile su saglasne sa tim da su radionice doprinele boljem razumevanju sopstvenog položaja i identiteta, kao i to da su ih podstakle da razmišljaju na koji način i same mogu da menjaju sebe i svet oko sebe i daju svoj lični doprinos osnaživanju drugih lezbejki. Seminar je, takođe, još jednom pokazao da postoji jaka potreba za ovakvim i sličnim seminarima od strane lezbejki koje žive u manjim gradovima, gde je lezbejska zajednica još zatvorenija i nevidljivija i gde je lezbejkama jako teško da se povežu sa zajednicom.

Pored seminara, u okviru edukativnih aktivnosti za lezbejke i neheteroseksualne žene u drugoj polovini godine održane su i dve radionice o lezbejskoj egzistenciji i identitetima u okviru ciklusa radionica „Razgovori o tabuima“, i to u Nišu 26. marta i u Beogradu u Regionalnom centru za manjine 21. novembra. U ovoj godini održana je i promocija knjige dr Zorice Mršević „Ka demokratskom društvu – istopolne porodice“.

Radionica Lezbejski seks i igračke, koju je vodila Majda Puača na seminaru „Na slovo, na slovo... L“, 2009.

Rezultati istraživanja potreba lezbejske zajednice iz 2008. godine koje je za Labris sprovela stručna saradnica Nataša Milenković potvrdili su postojanje velikih problema lezbejki koje žive izvan Beograda, a koje imaju mnogo teškoća u upoznavanju drugih lezbejki, kao i dobijanju podrške od LGBTIQ organizacija. Zato je odlučeno da se u narednim godinama obiđu gradovi u Srbiji, kao i da se pokuša stupiti u kontakt sa što više lezbejki kako bi se sa njima razmenile informacije o aktivnostima Labrisa i mogućnostima dalje saradnje i povezivanja. U okviru ovih akcija u 2009. godini aktivistkinje Labrisa posetile su Zrenjanin i Šabac, i upoznale se sa ukupno 22 žene iz ovih gradova. Tokom posete imale su priliku da se upoznaju sa načinima na koje one žive, saznaju koji su najčešći problemi sa kojima se suočavaju, na koji način se socijalizuju i dolaze u kontakt sa drugim lezbejkama itd. Takođe su mogle da ih informišu o aktivnostima Labrisa i mogućnostima njihovog uključivanja u programe Labrisa. Najvažnija naučena lekcija tokom ovih poseta tiče se važnosti napora Labrisa da stupi u kontakt sa što više lezbejki tako što će im se obratiti, umesto da čeka da one dođu u prostorije Labrisa.

Osim ovih događaja namenjenih lezbejskoj zajednici, Labris je u saradnji sa PsihoKodom, Beograd i Gejten LGBT – Centrom za unapređenje prava seksualnih manjina, organizovao četvrti po redu seminar na temu „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu“. Seminar je održan u Beogradu, od 8. do 11. aprila, i namenjen je stručnjakinjama i stručnjacima koji se bave savetodavnim i terapijskim radom (psihijatrice/psihijatri, psihološkinje/psiholozi, pedagoškinje/pedagozi i socijalne radnice/radnici). Cilj seminara je povećanje njihove informisanosti o LGBT temama, senzibilizacija, ostvarivanje saradnje nakon seminara, stvaranje mreže LGBT frendli stručnjaka/kinja itd. Za četiri dana, koliko je trajao seminar, održane su radionice/predavanja na teme – Identiteti i istopolna orijentacija (Marija Savić, Labris); Svakodnevni život lezbejki u Srbiji (Radenka Grubačić, Labris); Trans egzistencija, ljudska prava lezbejki i gejeva (Kristijan Ranđelović, Transgrupa, Gejten); Ljudska prava lezbejki i gejeva (Dragana Vučković, Labris) i Društveni mehanizmi homofobije i predrasude (Boban Stojanović, Kvirija).

Povodom 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, Labris i Kvirija – centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti, organizovali su pres konferenciju pod sloganom „Objektivno o ljubavi“.

„Ove godine se navršava 40 godina od početka borbe za lezbejska i gej prava u svetu, i godinu dana kako je Srpsko lekarsko društvo zvanično potvrdilo stav Svetske zdravstvene organizacije da istopolna orijentacija nije bolest. U okviru obeležavanja 17. maja – Međunarodnog dana protiv homofobije, ove godine želimo da naglasimo značaj medija u borbi za ljudska prava, kao i da se zahvalimo svim novinarima i novinarkama koje/ji su objektivnim i nepristrasnim izveštavanjem, doprinele/li poboljšanju položaja ljudskih prava u Srbiji“, istaknuto je na konferenciji.

Osim predstavnica/ka medija, proslavi su prisustvovale/li i predstavnice/ci drugih LGBT i HR nevladinih organizacija, a na konferenciji su govorili Dragana Vučković – Labris, Boban Stojanović – Kvirija, Jelka Jovanović, potpredsednica NUNS-a, i Miloš Teodorović, novinar radija Slobodna Evropa.

Proslava 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije. (Sleva nadesno) Boban Stojanović, (govori) Dragana Vučković, Jelka Jovanović i Miloš Teodorović.

Specijalno iznenađenje za sve prisutne predstavljala je torta ukrašena duginim bojama, kojom je, nakon projekcije kratkog filma, koji je specijalno za ovu priliku uradio Labris u saradnji sa produkcijskom kućom Malina i Frame, završeno druženje.

Za 10. decembar, Međunarodni dan ljudskih prava, organizovan je tradicionalni Labrisov koktel u prostorijama Labrisa.

Ove godine štampan je i 24. broj Labris novina, specijalno izdanje, koji je u celosti bio posvećen Povorci ponosa 2009. Objavljena je hronologija događaja organizovanja Povorke ponosa. U okviru rubrike Tekstovi članova i članica OO publikovani su tekstovi Mine Pejić „(M)oralna higijena“, Majde Puače „(Homo)seksualna panika“, Dragane Vučković „Zašto ne postoji nacionalni savet“, Dušana Kosanovića „Država može i mora da osigura bezbednost“. Ovi tekstovi objavljeni su i u vidu dodatka dnevnih novina Borba. Broj je još sadržao saopštenja za javnost OO Povorke ponosa, pisma podrške, blogove podrške (tekstovi Gorana Miletića, Jelene Milić, Aleksandra Lambrosa, Srećka Šekeljića, Biljane Srbljanović i Biljane Stojković). Tu su još bile vesti o podršci iz zemlje i regiona, kao i intervjui sa članovima i članicama OO Povorke ponosa i kratak izveštaj o Zagreb Prajdu.

U novembru 2009. je završen rad na publikaciji *Treći glas, coming out i lezbejke u Srbiji*. Labris se od samog početka svog delovanja intenzivno bavio temom coming out-a i to u cilju osnaživanja lezbejki i podrške razvoju lezbejskog identiteta, a ova knjiga rezultat je trogodišnjeg nastojanja (2006. do 2009.) da se iskustvo i pomaci tog rada objedine i sistematski obrade na jednom mestu. Autorka Sunčica Vučaj detaljno i temeljno se pozabavila ovom temom kroz četiri poglavlja ove knjige. U prvom, „PONOSNA da budem TAKVA, mnogo više nego TA", dat je pregled istorijata coming out teme u lezbejskim i feminističkim organizacijama u Srbiji zatim aktivnosti i delovanje umetničko aktivističkih tendencija sa lezbejkama u fokusu kroz umetnički rad grupe ACT Women[19]. „U saradnji sa Labrisom, ACT women" su stvarale i izvodile jedinstvene performanse koji su za teme imali različite aspekte lezbejske egzistencije. Negujući svoj specifični "sobni teatar", sa drugim lezbejkama, na intiman način, otvarale su pitanja coming out-a, ljubavi i radosti, ali i nasilja, odbačenosti, uopšte - života u homofobičnom društvu."[20]

Prvo poglavlje posvećeno je i odeljku Od Lezbejske nedelje, pa do seminara "Na slovo, na slovo...L " a tu su još dva teksta: Saopštenje za javnost povodom 8. marta – Međunarodni dan borbe za prava žena (u okviru kojeg je objavljen intimistički zapis jedne majke čija je ćerka lezbejka *Moje dete je lezbejka* iz 1996), zatim kratak osvrt o tome šta je obuhvatala radionica o lezbejskom coming out-u koju je autorka knjige Sunčica Vučaj držala kontinuirano za lezbejsku zajednicu kao i tekst U susret

19 ACT women (art club taboo women) Neformalna lezbejska aktivističko-teatarska grupa "ACT women" nastala je 2003. godine. Oformile su je lezbejske aktivistkinje ženskih organizacija koje su se prethodno dugi niz godina bavile aktivizmom jednako kao i lezbejskom i ženskom kulturom. U toku individualnog rada shvatile su da je bitno oformiti posebnu grupu koja će za cilj imati jaku kulturnu potporu u ženskom radu i misiju okrenutu ka ostvarivanju vidljivosti raznih diskriminacija u društvu. I to ne samo u odnosu prema ženama, već i kada je u pitanju seksualna orijentacija, nacionalna pripadnost, socijalni status, fizička sposobnost...Naše teme govore o nasilju, emancipaciji, destrukciji patrijarhata, masturbaciji, istopolnom partnerstvu, samohranim majkama, ženama sa invaliditetom, nacionalnim manjinama, Romkinjama... Kontinuirano i godinama šire kroz edukativne radionice, nove pozorišne produkcije, festivale, seminare i razgovore, vidljivost i važnost lezbejske umetnosti. ACT Women HRONOLOGIJA:Drugi pogled (Kikinda, 2003),Drop dead darling (Zagreb, 2003), Travelling with the wind (Danska, 2004) i Transritmična kuhinjska terapija (Beograd, Novi Sad, Beč, Ljubljana, Zagreb, Sežana, Maribor, Kutina, Skoplje, Zlatibor, Sarajevo 2004-2008).

20 Sunčica Vučaj, Treći glas, Labris, Beograd, 2009. str. 18

mogućem Danu ponosa. Drugo poglavlje bavi se teorijskim okvirima coming out-a (teorija: modeli coming out-a, konfuzija identiteta, upoređivanje identiteta, tolerancija identiteta, prihvatanje lezbejskog identiteta, ponos na svoj identitet, sinteza identiteta, kritike modela Kasove, Troidenov model coming out-a, E. Koleman - coming out i veze itd) .

Sledeće poglavlje posvećeno je rezultatim istraživanja *Šta su lezbejke rekle o svom coming out-u*. „Ovo istraživanje je nastalo, na neki način, kao prirodan nastavak rada na brošuri koja je objavljena 2006. godine pod nazivom Šta ti srce kaže. Cilj toga rada je bilo objavljivanje ličnih priča lezbejki o jednom svom coming out iskustvu. Istovremeno, to je bio i direktan doprinos podržavajućoj kulturi za afirmativnu socijalizaciju lezbejki u našem društvu."[21] Istraživanje je trajalo šest meseci u toku 2008. godine, a njime je obuhvaćena 51 žena uzrasta od 18 do 62 godine sa kojima je urađen intervju o coming out-u.

Sunčica Vučaj je o radu na publikaciji Treći glas zapisala: „Za mene je ovaj rad bio neprocenjivo životno iskustvo, pre svega. Maštala sam da ću na ovim stranama moći da stavim ime svake sa kojom sam razgovarala, dopisivala se i razmenjivala tokom ovog procesa i lično se zahvalim, ali to nije moguće, pa sam odlučila da izostavim i imena onih koje su se izborile sa tim strahom. Pričale smo i o tome. I dalje određen broj lezbejki ima strah da javno stavi svoje ime iza svog iskustva. Zato moramo nastaviti da radimo dalje..."[22]

21 Sunčica Vučaj, Treći glas, Labris, Beograd, 2009. str. 63

22 Sunčica Vučaj, Treći glas, Labris, Beograd, 2009. str. 5 i 6

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

RADOVALE SMO SE USPESIMA.

2010

POVODOM MEĐUNARODNOG DANA PONOSA LEZBEJKI, GEJ MUŠKARACA, BISEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA, ZAŠTITNIK GRAĐANA I LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA, RAZVILI SU ZASTAVU DUGINIH BOJA, SIMBOL LGBT OSOBA ŠIROM SVETA, SA ZGRADE U KOJOJ SE NALAZE PROSTORIJE ZAŠTITNIKA GRAĐANA.

Aktivistkinje Labrisa Marija Savić, Jelena Višnjić i Dragana Vučković na obeležavanju Međunarodnog dana ponosa 2010. godine. Foto: Adam Puškar

2010

U 2010. godini Labris je obeležio 15 godina aktivističkog rada, uputio prve pritužbe novouspostavljenoj instituciji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i nastavio da podnosi predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje prema LGBT osobama, tj. prema ženama, u domaćim elektronskim medijima. U 2010. RRA je prvi put na jednu predstavku Labrisa utvrdila postojanje govora mržnje prema LGBT osobama. Krajem godine angažovan je pravni tim koji je sastavio prvi nacrt modela zakona o registrovanom partnerstvu. Prvi put je jedna državna institucija obeležila Međunarodni dan ponosa razvijanjem zastave duginih boja sa svoje zgrade. Prvi put je jedan Labrisov projekat finansiran od strane države. Te godine održana je Parada ponosa uz jako prisustvo policijskih snaga, ali Labris nije učestvovao u njenom organizovanju. U ovoj godini dogodila se i velika promena u radnom timu, Labris su krajem godine napustile aktivistkinje Marija Savić, Dragana Vučković, Majda Puača i Mirela Pavlović.

Nakon nedovoljno izražene rešenosti države da se suprotstavi pretnjama i nasilju i posle zabrane Povorke ponosa 2009. godine, kao i usled ogromnog pritiska međunarodne zajednice, 10. oktobra 2010. godine napokon je održana Parada ponosa. U Godišnjem izveštaju za 2010. godinu stoji:

„Odmah po zabrani Povorke ponosa, organizatorke/ri su inicirale/li izradu Platforme LGBT organizacija – dokumenta kojim bi se postigao dogovor o javnom nenapadanju između LGBT organizacija, kao i o zajedničkom istupanju u slučaju napada na bilo koju/kojeg LGBT aktivistkinju/aktivistu. Takođe, cilj plarforme bio je i formiranje Organizacionog odbora Povorke ponosa 2010. Jedine dve organizacije koje se nisu slagale sa izradom LGBT platforme – Gej strejt alijansa i Krivija centar – početkom 2010. godine odlučuju da organizuju Paradu ponosa uz podršku Grupe za podršku gej muškarcima. Organizatori odlučuju da ovogodišnji događaj ne bude nikako povezan sa prošlogodišnjim – umesto Povorke ponosa, čime se isticao politički značaj u smislu ostvarivanja prava na slobodno okupljanje LGBT osoba, ove godine imamo Paradu; po prvi put organizatori umesto opšte prihvaćenog akronima LGBT, usvajaju novi akronim – GLBT. Važno

je u tom kontekstu istaći da su 2010. godine Paradu ponosa organizovali muškarci (ukoliko ih je i bilo, žene su ostale potpuno nevidljive), dok je Povorku ponosa 2009. godine organizovalo šest žena i dva muškarca."[1]

Članice Organizacionog odbora Povorke ponosa 2009., Milica Đorđević, Majda Puača, Marija Savić, Dragana Vučković na Paradi ponosa, Beograd 2010.

Dva dana nakon održane Parade ponosa, Labris je izdao saopštenje za javnost u kojem čestita LGBT populaciji na održanoj Paradi ponosa, pohvaljuje profesionalnost policije, ali i konstatuje da kod države ne postoji dovoljno iskrene političke volje da se na ekstremno nasilje adekvatno odgovori. Labris zahteva od predstavnika vlasti, političkih partija i državnih institucija da se nasilje ne relativizuje prebacivanjem odgovornosti na učesnike Parade ponosa, jer su za vandalizam isključivo odgovorni huligani. Takođe, u tom saopštenju Labris kritikuje izjavu tadašnjeg gradonačelnika Beograda Dragana Đilasa u kojoj on apeluje da se u budućnosti „ne organizuju manifestacije koje dovode do

1 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 6

ovakvih stvari“, i u kojoj zapravo poziva građane da se sklanjaju od nasilnika, te odustaju od svojih osnovnih ljudskih prava, a mesto ustupe zakonu sile i mržnji. Labris je saopštenje završio zahtevima koje je uputio državi:

- zahtevamo od policije, tužilaštva i sudstva privođenje svih koji su činili nasilje na beogradskim ulicama, otkrivanje političkih inspiratora i organizatora nasilja, odnosno maksimalne zatvorske kazne za sve počinioce;
- zahtevamo od svih predstavnika vlasti, političkih partija i državnih institucija da odmah prestanu sa relativizacijom nasilja i nedopustivim prebacivanjem odgovornosti na učesnike Parade ponosa, iako su nasilje i vandalizam isključiva odgovornost huligana;
- zahtevamo od nadležnih ministarstava te Skupštine Republike Srbije da smesta uvrsti krivično delo zločin iz mržnje u postojeći Krivični zakon Republike Srbije.

Iste zahteve Labris iznosi i na tribini „Parada, nasilje, država: odgovor civilnog društva“, koju organizuje dve nedelje posle Parade, 26. oktobra, u Medija centru. Labris je tribinom izneo svoj jasan stav da je homofobija institucionalizovana i da se posle održavanja Parade ponosa, nasilje relativizuje, a država nije u stanju da sistemski reši problem. Tribinu je moderirala Dragana Vučković, a na njoj su govorili: Marko Karadžić, stručnjak za ljudska prava[2], Goran Miletić iz organizacije Civil Right Defenders, Majda Puača aktivistkinja kolektiva Kvir Beograd, Miloš Teodorović, Radio Slobodna Evropa, autor filma Vrela krv, i Srbijanka Turajlić. Karadžić je na tribini istakao izostanak konkretne akcije od strane države:

„Ako posmatramo samo skup, ono što je izostalo nakon održavanja Parade ponosa jeste jasna poruka političke elite da ni u kom slučaju neće dozvoliti da se homofobija ovom zemljom širi. Ono što je izostalo jeste konkretna akcija. Ako su mogli da izmene Krivični zakonik u neka dva, tri dana, onda su mogli jasno i nedvosmisleno da organizuju određene akcije koje će se odnositi

2 Marko Karadžić je samo mesec dana pre održavanja ove tribine podneo ostavku na mesto državnog sekretara za ljudska i manjinska prava Republike Srbije zbog neslaganja sa politikom koju je vodio tadašnji ministar za ljudska i manjinska prava Svetozar Čiplić.

na edukativni sistem, na škole u kojima će časovi početi na jedan određen način, kako bi profesori uz jasne instrukcije objasnili svojim učenicima šta se u stvari tog dana dešavalo u Beogradu."

Majda Puača je ocenila da se u odnosu na prošlu godinu ništa suštinski nije promenilo kada je u pitanju homofobija, podsećajući da je prošle godine Parada bila zabranjena, zbog čega su LGBT aktivisti Srbiju tužili Evropskom sudu za ljudska prava. Ona je rekla da zabrana organizovanih grupa huligana i klerofašista sama za sebe neće ništa promeniti, ali da za početak treba kazniti sve koji su se nasilnički ponašali. Goran Miletić rekao je da država treba da zaštiti svakog svog građanina i da najveći problem u Srbiji predstavljaju sudovi i tužilaštvo, koji svoj posao rade polovično.

Učesnice i učesnici tribine „Parada, nasilje, država: odgovor civilnog društva" (sleva nadesno): Goran Miletić, Srbijanka Turajlić, Dragana Vučković, Marko Karadžić, Majda Puača, Miloš Teodorović.

I u periodu pre održavanja Parade Labris je u nekoliko navrata, koristeći svaku priliku, apelovao na nadležne organe da kazne nasilnike, pa je tako mesec dana pred zakazanu Paradu ponosa (9. septembra) organizacija Labris izdala saopštenje u kome je pozvala policiju i pravosudne organe da kazne nasilnike. U saopštenju se podseća da ni godinu dana nakon što je Povorka ponosa 2009. zabranjena zbog navodne nemogućnosti države da

zaštiti učesnike, niko od vođa Obraza, 1389 i Naši nije kažnjen, iako su naočigled celokupne javnosti pretili nasiljem, pozivali na linč i diskriminaciju, a samim tim počinili nekoliko krivičnih dela. „Uznemirava činjenica da su prošle godine oni privođeni i procesuirani zbog nedozvoljenog okupljanja 20. septembra u centru Beograda, ali da ni do danas nadležne institucije nisu našle za shodno da prepoznaju i zaustave pozive na linč i pretnje nasiljem čitavom delu populacije“, kaže se u tom saopštenju. Labris nije propustio da i ovog puta istakne da se na taj način građanima i građankama Srbije šalje poruka da je dozvoljeno i legitimno pretiti nasiljem, kao i činiti, odnosno najavljivati činjenje krivičnih dela bez ikakvih posledica.

Povodom 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije, sprovedena je akcija prikupljanja ličnih priča LGBTIQ osoba o slučajevima kada su im njihova osnovna ljudska prava bila uskraćena. Cilj je bio da se što veći deo javnosti informiše o konkretnim primerima kršenja ljudskih prava. Lična iskustva nasilja i diskriminacije lezbejki i gejeva objavljena su u okviru kampanje „Da se i tvoj glas čuje, naš je glas u tišini“. Lične priče objavljene su i na zvaničnom IDAHO veb-sajtu. LGBTIQ osobe pričaju o nasilju koje svakodnevno doživljavaju, od onog fizičkog, najvidljivijeg, do onih manje vidljivih oblika nasilja kakvo je prikazano u jednoj od priča:

„Ja radim na Poljoprivrednom fakultetu u laboratoriji. Imam više od 40 godina. Sve moje kolege i koleginice me često ispituju je l’ imam nekoga i kad ću se udati. Posle svakog raspusta ili praznika dočekuju me pitanja: jesi upoznala nekog, jesi se zaljubila, je l’ pao neki seks. Ja imam svoje partnerke, duže i kraće veze od svojih dvadesetih. Nikada nisam mogla da kažem to. Pre nekoliko meseci jedna koleginica me je srela u prodavnici nameštaja. Bila sam sa svojom partnerkom i gledala trpezarijske stolove. Raspravljale smo kakav nam treba i koliko ga možemo platiti. Ona je stajala i slušala i potom mi se javila. Bilo mi je jako neprijatno, pocrvenela sam i zamuckivala. Znala sam da je provalila. Nije prošlo ni tri radna dana, a sve kolege su me čudno gledale, svi su nešto ofrlje pričali sa mnom. Posle deset dana ta ista koleginica mi je nabacivala nešto kao kad ćeš nas zvati na neku večericu, da vidimo kakav si sto kupila. Ja sam se smejala i kao pozvaću ih, a znam da su htele da provere sa kim živim. Do večere nikada

nije došlo. Sa mnom danas razgovaraju samo dve koleginice od dvadeset šest iz mog sektora.“ (J.M.)

> Kampanja povodom 17. maja je takođe bila prilika da Labris pred državu izađe sa konkretnim zahtevima: „Zbog glasova Drugih koje nećete, ne možete ili ne želite da čujete, zbog slobodnog društva ravnopravnih, zbog prava na izbor i prava da se voli, zahtevamo od države sledeće:
>
> - Omogućiti LGBTIQ osobama uživanje prava na slobodno okupljanje i osigurati bezbednost učesnica/ka na skupovima;
> - Procesuirati sve slučajeve nasilja nad LGBTIQ osobama, ali i one koje se tiču pretnji aktivistkinjama i aktivistima za LGBTIQ prava, tj. pronaći i kazniti počinioce ovih krivičnih dela;
> - Promovisati pravo na seksualnu orijentaciju kao jedno od osnovnih ljudskih prava;
> - Razviti programe s ciljem senzibilisanja zaposlenih u državnim institucijama za pitanje seksualne orijentacije i LGBTIQ ljudskih prava, pre svega za zaposlene u institucijama sudstva, tužilaštva, policije i zdravstva;
> - Uvesti krivično delo zločin iz mržnje u postojeći Krivični zakonik Republike Srbije.“

Na Međunarodni dan ponosa gej muškaraca, biseksualnih i transrodnih osoba Labris je takođe podsetio na praksu nekažnjavanja, a za koju su direktno odgovorni državni organi, prvenstveno pravosuđe. Povodom Međunarodnog dana ponosa lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i transrodnih osoba zaštitnik građana i Labris razvili su zastavu duginih boja, simbol LGBT osoba širom sveta, sa zgrade u kojoj se nalaze prostorije zaštitnika građana.

„Tim simboličkim činom želeli smo ne samo da obeležimo Dan ponosa LGBT populacije, već i da ukažemo na uskraćivanje prava na javno okupljanje LGBT osobama u Srbiji (…) Podsećamo da ni devet meseci nakon zabrane niko nije odgovarao zbog homofobičnih pretnji i nasilja, a da fašističke i desničarske organizacija, koje su mesecima otvoreno pozivale i najavljivale nasilje nad pripadnicima jedne manjine, nisu sankcionisane i slobodno deluju na javnoj sceni Srbije. Pozivamo odgovorne

državne institucije da konačno počnu da primenjuju zakone koji štite LGBT populaciju, da prepoznaju i kazne nasilje nad gejevima i lezbejkama tako što će uhapsiti i procesuirati prestupnike, te da obezbede uslove za održavanje Parade ponosa." (Iz saopštenja Labrisa, 27. jun 2010)

Tokom 2010. godine Labris je uspostavio kontakte sa gotovo svim lokalnim ombudsmanima u Srbiji, da bi na kraju godine bila organizovana i konferencija za ombudsmane o LGBT pravima. Nakon sastanaka sa nekim od institucija ombudsmana, Labris je održao i jednodnevnu konferenciju na kojoj su prisustvovale/li lokalni ombudsmani, kao i zamenica zaštitnika građana za rodnu ravnopravnost, prava deteta i osobe sa invaliditetom dr Zorica Mršević i zamenica za ravnopravnost polova Pokrajinskog ombudsmana Danica Todorov. Cilj konferencije bio je razmena iskustava i ideja o mogućnostima ombudsmana u okviru podizanja vidljivosti LGBT tematike i problema sa kojima se suočavaju LGBT osobe u Srbiji. Posebno je važno bilo uspostaviti kontakte i osnove za buduću saradnju u gradovima u kojima ne postoje LGBT organizacije. Takođe, istaknut je značaj proaktivnog pristupa ombudsmana, uzimajući u obzir da su homofobično nasilje i diskriminacija najčešće nevidljivi i retko se prijavljuju.[3]

PRVI PUT JE JEDNA DRŽAVNA INSTITUCIJA U SRBIJI 2010. GODINE OBELEŽILA MEĐUNARODNI DAN PONOSA. ZAŠTITNIK GRAĐANA I LABRIS RAZVILI SU ZASTAVU DUGINIH BOJA, SIMBOL LGBT OSOBA ŠIROM SVETA, SA ZGRADE U KOJOJ SE NALAZE PROSTORIJE ZAŠTITNIKA GRAĐANA.

Labris je u prvoj polovini godine bio posvećen promociji Zakona o zabrani diskriminacije, usvojenom 2009. godine. Aktivno učestvuje u prikupljanju podrške za kandidata Liberalno demokratske partije (LDP) za poverenika za zaštitu ravnopravnosti Gorana Miletića kroz brojne sastanke sa koalicijom i predstavnicima vlasti, medijske izjave i učestvovanje na konferencijama za medije. Zajedno sa Gejtenom, Labris učestvuje u izradi Priručnika za primenu Zakona o zabrani diskriminacije[4], koji je 2009. godine objavila Koalicija protiv diskriminacije.

Zakon o zabrani diskriminacije predviđa mogućnost obraćanja povereniku za zaštitu ravnopravnosti u slučaju kršenja ljudskih prava. Sam proces izbora poverenika za zaštitu ravnopravnosti

3 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 14

4 http://www.stopdiskriminaciji.org/wp-content/uploads/2007/10/Antidiskriminacioni-zakoni-vodic.pdf

pratile su brojne nepravilnosti. Nakon što je preko 200 organizacija civilnog društva podržalo kandidata za poverenika LDP-a, dugogodišnjeg aktivistu za ljudska prava Gorana Miletića, i nakon što je probijen rok za izbor poverenika, Demokratska stranka je Odboru za ustavna pitanja prvo predložila kandidata Milutina Đuričića[5], međutim, on nije ispunjavao zakonske uslove u pogledu profesionalnog iskustva u oblasti ljudskih prava. Milutin Đuričić je povukao svoju kandidaturu pred Odborom za ustavna pitanja Narodne skupštine RS, nakon čega je DS predložila kandidatkinju Nevenu Petrušić, dekanku Pravnog fakulteta u Nišu.[6]

Iako je Povereništvo za zaštitu ravnopravnosti zamišljeno kao nezavisan, samostalan i specijalizovan državni organ, tek posle brojnih kršenja Zakona o zabrani diskriminacije, u maju 2010. godine, napokon je uspostavljena i ova institucija, a mesto poverenika Narodna skupština RS dodelila je Neveni Petrušić.[7]

Novouspostavljenoj instituciji Labris je u toku 2010. godine uputio prve pritužbe. U septembru i oktobru Labris je uputio tri predstavke poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Predstavke se odnose na kršenje člana 11, člana 13 i člana 21 Zakona o zabrani diskriminacije.

Prva pritužba poslata je 16. septembra 2010, a diskriminatorski čin odnosi se na homofobične izjave izvesnog dr Miroljuba Petrovića za dnevni list Alo. U tekstu koji je objavio ovaj list, izvesni dr Petrović izjavljuje da je homoseksualnost bolest, ali i najavljuje otvaranje klinike za lečenje homoseksualnosti. Uz predstavku poverenici, Labris je zajedno sa nekoliko LGBT organizacija takođe poslao otvoreno pismo Ministarstvu zdravlja, koje se ubrzo potom obratilo LGBT organizacijama sa odgovorom da ovo ministarstvo neće izdati dozvolu za rad ovakvoj „klinici" jer bi to predstavljalo direktno kršenje zakona RS.

5 Iz biografije Milutina Đuričića ne proizlazi da se bavio diskriminacijom, manjinskim ili ljudskim pravima u periodu od deset godina. Istovremeno, ovaj kandidat nije imao podršku onih grupa stanovništva radi čije zaštite je Zakon o zabrani diskriminacije usvojen.

6 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 8

7 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ovlašćen je da sprovodi postupak po pritužbama u slučajevima diskriminacije osoba ili grupe osoba koje povezuje isto lično svojstvo. Poverenik je nadležan da prima i razmatra pritužbe zbog diskriminacije, daje mišljenja i preporuke u konkretnim slučajevima diskriminacije i izriče zakonom utvrđene mere: www.ravnopravnost.gov.rs/rs/о-нама/основне-информације

Druga pritužba poslata je 21. septembra 2010, a odnosi se na diskriminaciju od strane studentske desničarske organizacije Nomokanon, koja održava tribine na Pravnom fakultetu u Beogradu. Naime, ovo udruženje je izdalo saopštenje u kojem se navodi da je homoseksualnost devijacija, a Parada ponosa protest bolesnih ljudi protiv tradicionalnih porodičnih vrednosti i srpskog društva. Takođe, u ovom saopštenju navodi se i poređenje homoseksualnosti sa pedofilijom i nekrofilijom.

Treća pritužba poverenici za zaštitu ravnopravnosti poslata je 14. oktobra 2010, a odnosi se na diskriminatorske izjave od strane mitropolita Amfilohija Radovića. Naime, dan nakon održane Parade ponosa, mitropolit Radović koristi se govorom mržnje protiv LGBT osoba, izjavljujući da homoseksualnost predstavlja „smrad sodomski", a da odgovornost za nasilje koje se desilo za vreme održavanja Parade ponosa snosi isključivo LGBT zajednica. Pritužba je poslata uprkos činjenici da Zakon o zabrani diskriminacije predviđa sledeće u članu 18, stav 2:

„Ne smatra se diskriminacijom postupanje sveštenika, odnosno verskih službenika koje je u skladu sa verskom doktrinom, uverenjima ili ciljevima crkava i verskih zajednica upisanih u registar verskih zajednica, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje sloboda veroispovesti i status crkava i verskih zajednica."

U pritužbi poverenici Labris tvrdi da mitropolit Radović ne zastupa stavove Srpske pravoslavne crkve u svojoj izjavi, jer je SPC veoma eksplicitno nekoliko puta pre toga pozvala javnost da se uzdrži od nasilja, ali i javno osudila nasilje nad učesnicima Parade ponosa.

Na sastanku održanom 17. decembra 2010. između poverenice za zaštitu ravnopravnosti i članica Koalicije protiv diskriminacije, poverenica je sa prisutnima podelila probleme sa kojima se susreće na početku rešavanja prvih pritužbi vezanih za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, naglasivši nemogućnost da pronađe adresu dr Miroljuba Petrovića, kao i „odugovlačenje pravnog tima lista Alo" u odgovoru na zahtev za izjašnjavanje. Iako svi ovi slučajevi predstavljaju teške oblike diskriminacije (član 13 Zakona o zabrani diskriminacije), a sam postupak pred poverenicom zamišljen je kao brz postupak,

a ne parnični postupak[8], prvi odgovori od poverenice stići će početkom 2011. godine.

U Labrisovom istraživanju medija koje je za 2010. godinu uradila Jelena Višnjić, konstatovano je da se tekstovi LGBT tematike izmeštaju iz rubrike zabave, što je bio trend u prethodnim godinama. Aktivnosti LGBT organizacija u 2009. i 2010. godini doprinele su promeni načina izveštavanja, većina tekstova sa LGBT tematikom pojavljuje se u rubrikama Politika i Društvo. U prvoj polovini 2010. godine mediji su bili skoncentrisani na izveštavanje o aktivnostima Koalicije protiv diskriminacije, koja je zahtevala da političke partije podrže kandidata za poverenika za zaštitu ravnopravnosti Gorana Miletića, koga je podržalo više od 200 organizacija civilnog društva. Dnevni listovi takođe su objavili i zahtev Koalicije za smenu ministra Čiplića, kao i reakcije na njegovo ćutanje na ovu temu. Tokom proleća i leta Gej strejt alijansa započela je proces pregovaranja sa političkim partijama o održavanju Parade ponosa, a mediji su ispratili sve održane sastanke između GSA i političkih partija.[9]

Neutralna kontekstualizacija LGBT tema je i dalje dominantna u medijskom diskursu, a više negativnih tekstova bilo je prisutno u periodu oko održavanja Parade ponosa 2010. Takođe, i 2010, kao i ranijih godina, malo je tekstova u kojima se spominju lezbejke, što predstavlja direktan indikator za nevidljivost žena u medijima, pa čak i u okviru tekstova koje govore o LGBT temama. Još jedan mizogenični čin u medijskom izveštavanju predstavljalo je i agresivno naglašavanje nepostojećeg akronima GLBT, kojim su se koristili i organizatori Parade ponosa 2010. Ovaj akronim stavlja lezbejke na drugo mesto i jača patrijarhalnu matricu „ženske drugosti“. Nakon Labrisovih javnih reakcija, organizatori Parade ponosa ponovo se vraćaju u upotrebu akronim LGBT.[10]

Labris je godinama unazad podnosio predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje prema LGBT osobama, tj. prema ženama u domaćim elektronskim medijima. Zbog

8 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 8

9 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 9

10 Isto

neadekvatnog odgovaranja na pritužbe u toku 2010. godine, Labris je nekoliko puta morao da se obraća zaštitniku građana kako bi intervencijom primorao RRA da poštuje zakon i odgovori u zakonskom roku na svaku žalbu koju dobije. Osim što je pokretanje ovog mehanizma gotovo uvek zahtevalo i dodatne napore da se RRA privoli da poštuje procedure i zakon, svaki put su predstavke odbacivane kao neosnovane, te je nalaženo da govora mržnje nema i da je reč o slobodi izražavanja.[11]

Godine 2010. RRA je prvi put, i to bez dodatne intervencije zaštitnika građana, našla da je Televizija Košava prekršila Zakon o radiodifuziji te emitovala govor mržnje i to u emisiji Luda kuća, a konkretan govor mržnje bio je uperen pre svega prema transseksualnim osobama. Iako je glavni i odgovorni urednik ove televizije kontaktirao sa Labrisom, izvinjavao se, te tvrdio da nije postojala namera − izuzetno je važno da je Republička radiodifuzna agencija konačno jednom utvrdila da je bilo govora mržnje prema LGBT osobama.[12]

U novembru je izašao 25. broj Labris novina, koji je u celosti posvećen obeležavanju petnaestogodišnjice. U uvodnoj napomeni 25. broja stoji da „stvaranje Labrisa nesumnjivo predstavlja važan događaj u istoriji feminističkog i LGBT pokreta na ovim prostorima, koji je kao grupa, svojom energijom, aktivističkim potencijalom, feminističkim obrazovanjem, i disidentskim statusom jednog broja žena počeo promenu tradicionalnog i patrijarhalnog sistema [...] koji imaju regenerativni kapacitet, zbog čega je još važnije da sopstvenu istoriju pamtimo i nastavljamo! Novembar 2010“. Ovaj broj otvara tekst „Graditeljke novih vremena“, koji je 2005. godine napisala Lepa Mlađenović i u kome se govori o važnosti samoorganizovanja lezbejki: „I uvek krećemo od početka. Prvo ide prva reč. Treba je zamisliti. Živeti sa njom u stomaku. Spavati s njom, hodati s njom. Disati nežno dok se izgovara. Želja pokreće. Na početku obično nije jednostavno. Neke od nas mogu samo da kažu ’Ono na L’. I onda se stane, kao da sledeći glasovi ’e-z-b’ počinju da gmižu grlom, i ne može se dalje.“ Sledeće tekstove u sadržaju broja 25 pišu osnivačice Labrisa. O tome kako je počelo

11 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 10

12 Isto

organizovanje lezbejki i gejeva u Beogradu, kao i o nastajanju Labrisa tokom teških godina Miloševićevog totalitarnog režima piše Lepa Mlađenović u tekstu „Prvo je stiglo jedno pismo". Maja DJ piše u tekstu „Bolji život za lezbejke i gejeve" o iskustvu samoorganizovanja, prvim koracima lezbejskog aktivizma 1995, kao i nastanku Labris novina: „Ja sam u periodu '95–'97. još uvek živela na relaciji Srbija–Holandija i donosila neke časopise, brošure i razne korisne informacije. Bilo je tu vesti iz zemlje i sveta, tekstova o coming-out-u, o zdravlju, poezije, prikaza filmova, i sve više i više žena se pridruživalo Labrisu i učestvovalo u realizaciji narednih brojeva novina." Ljiljana Živković u tekstu „Mali pomaci daju snagu" seća se prve ekipe Labrisa i početne aktivističke energije koju opisuje rečima: „Početak je za mene bio veoma strastven i sveprožimajuć. Ušla sam u neki novi svet i bila željna svega! Informacija, znanja, razgovora, prisnosti, pripadnosti... Možda naša osećanja i potrebe najbolje opisuje rečenica tadašnje članice Arkadije, a kasnije i Labrisa, Biljane, koja je na jednom sastanku za Maju, Jelenu i mene rekla da smo kao razigrani psi. Kod nje je pogled na nas izazivao osećaj sreće i radosti! Razmenu te vrste emocija je nemoguće zaboraviti i ne poželeti da se i tebi jednog dana dese." Sledi još jedan tekst Lepe Mlađenović „Nove mogućnosti lezbejske slobode" o prvim radionicama Labrisa: „Mi lezbejke na tim radionicama tada, a i sada, stvaramo sebe, kreiramo svoje identitete, izgovaramo reči kao male bebe, po prvi put. Oslobađamo se đubreta heteropatrijarhata u susretu jedne sa drugom." Desanka Drobac piše o dostignućima Labrisa, tekst završava osvrtom na organizovanje zabranjene Povorke ponosa 2009. i zaslugama Labrisa za održavanje Parade ponosa 2010. godine: „Vođena upornošću i hrabrošću nekolicine aktivistkinja Labrisa, nakon 8 godina od prvog pokušaja (dok su u okruženju (Slovenija i Hrvatska) uspešno i više puta realizovane), Labris bio jedina organizacija koja je od početka do zabrane samo 24 h pred početak, bila uključena u realizaciju Povorke ponosa. Zbog svega navedenog ovo ne samo da nije bilo neuspeh, nego je donelo neverovatan publicitet našim težnjama. Nadamo se da će kolege koje ove 2010. organizuju Prajd umeti sve to da iskoriste na pravi način, jer organizacija Labris im je savršeno pripremila teren, između ostalog i organizujući Seminar za zaposlene u kancelarijama Republičkog zaštitnika građana, kao i Pokrajinskog ombudsmana, sa temom predstavljanja prava LGBT osoba u Srbiji, što je, na kraju ove jubilarne 2010. rezultiralo

doskora neverovatnim događajem i slikom dostojnom divljenja, da se jednog prosečno sivog kišnog dana u Beogradu, sa prozora kancelarije Zaštitnika građana zavijori zastava d u g i n i h boja."

U jubilarnom 25. broju Labris novina objavljeni su tekstovi koji zajedno čine kratki pregled lezbejskih skupova na ovim prostorima. Pregled počinje tekstom „Lezbejska prava su deo ljudskih prava" o prvoj lezbejskoj nedelji u Pohorju, zatim slede tekstovi o Drugoj lezbejskoj nedelji „U tom Somboru" Korane Koraksić, i Trećoj lezbejskoj nedelji „Naša mreža, naša snaga" Desanke Drobac. Tu su još tekstovi o prvoj Paradi ponosa u Beogradu („Ima mesta za sve nas", Dušan Maljković, 2001), medijskoj kampanji iz 2006. „Ponosna na svoje roditelje", izmeni diskriminatornog upitnika za dobrovoljno davanje krvi iz 2006, medijskoj kampanji „Ljubav za sve" iz 2007. i kratki osvrt na kampanju za Povorku ponosa 2009. „Vreme je za ravnopravnost". Broj je zaokružen foto-vremeplovom Labrisa od 1995. do 2010. godine.

U toku 2010. godine samo se pet osoba obratilo Labrisovom pravnom savetovalištu, a samo u tri slučaja radilo se o diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Mali broj obraćanja Labrisovom pravnom savetovalištu može se objasniti nedovoljnim poznavanjem sopstvenih prava LGBTIQ osoba, ali i povećanom vidljivošću LGBTIQ aktivista/kinja, koja je nužno dovela do još veće izolacije jednog dela LGBTIQ zajednice.

U maju 2010, na Zlatiboru, održan je sedmi po redu seminar „Na slovo, na slovo... L" namenjen članicama lezbejske zajednice. Za četiri dana, koliko je trajao seminar, održane su radionice/predavanja na teme: stereotipi i predrasude, identiteti; jezik kao sredstvo diskriminacije; homofobija i internalizovana homofobija; ljudska prava; coming out; konflikti; seksualnost. Seminaru je prisustvovalo 13 osoba iz Beograda, Niša i Novog Sada. Ovi seminari i dalje predstavljaju jednu od najvažnijih aktivnosti Labrisa namenjenih lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Osim uobičajenih individualnih terapija za lezbejke kroz psihološko savetovalište, ove godine uvedena je mogućnost ostvarivanja i grupnih terapija, za koju su žene pokazale naročitu zainteresovanost. Pored toga, većina radionica održanih u 2010.

godini održana je sa ciljem pružanja psihološke podrške. Iako je psihološko savetovalište usluga koju Labris obezbeđuje, a za koju su lezbejke i neheteroseksualne žene najviše zainteresovane, višegodišnje iskustvo ukazalo je na potrebu da se u budućnosti uloži više napora u cilju institucionalizacije ovih usluga, odnosno pružanja mogućnosti njihove dostupnosti u okviru državnih institucija. Godinama je jedan od ciljeva rada psihološkog savetovališta bio da se više žena osnaži kako bi lakše prepoznavale i prijavljivale nasilje i/ili diskriminaciju, ali i da budu osnažene u cilju većeg društvenog angažmana i otkrivanja svog lezbejskog identiteta.[13]

Koktel u Labrisu 2010. Mirela Pavlović i Danijela Radeka.

Važno je naglasiti da je 2010. godine Labris prvi put u svoj rad uključio i 16 volonterki sa ciljem njihovog osnaživanja za veće društveno angažovanje. Volonterke su bile uključene u sve programe Labrisa i doprinele njihovom uspešnom realizovanju.

Krajem aprila 2010. održan je peti po redu seminar „Istopolna

13 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 13

orijentacija u radu domova zdravlja“ u Hajdukovu. Projekat edukacije zdravstvenih radnika i radnica je prvi Labrisov projekat u čijem finansiranju je učestvovala i država, odnosno Ministarstvo rada i socijalne politike.[14] Poziv je bio otvoren za sve zdravstvene radnike/ce Domova zdravlja, a pre svega za psihologe/škinje, psihijatre/arke i ginekologe/škinje. Seminaru je prisustvovalo 16 zdravstvenih radnika/ca – tri ginekološkinje, četiri psihološkinje, dve psihijatarke, dve lekarke opšte prakse, jedna specijalistkinja socijalne medicine i četiri medicinske sestre. Od šesnaestoro prisutnih, 15 učesnika/ca je bilo ženskog pola, a samo jedan muškog. Zdravstveni radnici/ce su došli iz sledećih gradova: Vranje, Leskovac, Beograd, Novi Sad i Senta. U pitanju su sledeće ustanove: Dom zdravlja (Rakovica, Savski Venac), Zdravstveni centar (Vranje, Leskovac), Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika, Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata i Institut za onkologiju Vojvodine.

Ovo je prvi Labrisov seminar kojem su prisustvovali stručnjaci i stručnjakinje, angažovani i u radu nevladinog sektora, u humanitarnim akcijama različitog tipa, a koji se bave i edukativnim radom. U toku seminara je predstavljeno sedam tematskih celina: identiteti, istopolna orijentacija i egzistencija lezbejki, ljudska prava lezbejki i gejeva, društveni mehanizmi homofobije, trans egzistencija, polno prenosive infekcije, predrasude i stereotipi, i coming out. Devet predavača/predavačica je učestvovalo u realizaciji ovih tema, od toga – dve trenerice su iz Labrisa, a svi/sve ostali/le stručnjaci/kinje su iz različitih zdravstvenih ustanova, savetovališta i organizacija.

Specijalno za ovu priliku Labris je dobio autorska prava da prevede brošuru Američkog udruženja psihologa „Smernice za psihoterapijski rad sa lezbejkama, gejevima i biseksualnim klijentkinjama i klijentima“.[15]

Zatim je organizovan trodnevni seminar „Seksualna orijentacija i rodni identitet u pravnoj praksi“, namenjen pravnicima i pravnicama iz nevladinih organizacija, ali i državnih institucija, u Kovačici. U izveštaju sa ovog seminara, koji su napisale Tanja

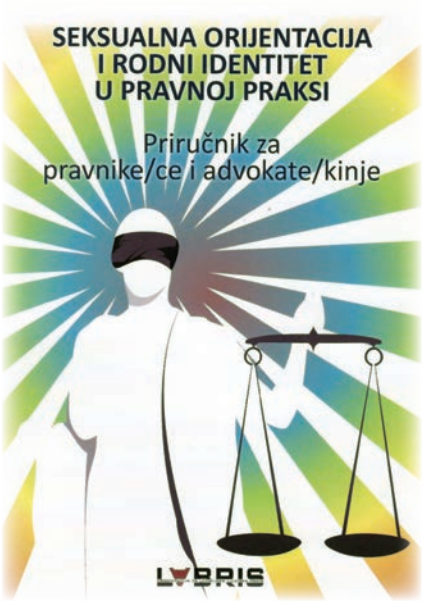
14 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 14

15 Izveštaj sa seminara Hajdukovo 21–24. april 2010, napisala Mirela Pavlović, arhiva Labrisa.

Dobrić i Dragana Vučković, stoji:

„Iako, godinama unazad Labris sprovodi edukaciju za različite ciljne grupe a na temu lezbejske egzistencije i LGBT ljudskih prava uopšte, ovo je prvi put da su ciljna grupa bili/le pravnici/ce. Na ovo smo se odlučile, usled činjenice da u Srbiji, sada, postoji dobar pravni okvir koji štiti ljudska prava, odnosno pravo na seksualnu orijentaciju, tj. činjenice da je implementacija ovih zakona jedan od ključnih izazova u godinama koje dolaze. Osnovni cilj seminara je bio upoznavanje pravnika/ca sa pravnom regulativom koja je značajna za pravo na seksualnu orijentaciju, kao i uvid u postojeću domaću i međunarodnu sudsku praksu kada je zaštita LGBT ljudskih prava u pitanju."

Seminaru je prisustvovalo 14 pravnika i pravnica, i to: dve osobe zaposlene u sudu, četiri zaposlene u instituciji republičkog zaštitnika građana, tj. pokrajinskog ombudsmana, jedan apsolvent Pravnog fakulteta Union i trener tima za simulaciju slučajeva pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, i sedam pravnika/ca iz nevladinih organizacija za ljudska prava, koji/je se bave pružanjem besplatne pravne pomoći.

Predavači/ce na seminaru su bili/le: Dragana Vučković i Marija Savić (Labris), Sanja Juras (Lezbijska grupa Kontra, Zagreb), Marko Karadžić (državni sekretar Ministarstva za ljudska i manjinska prava), Goran Miletić (Civil Rights Defenders) i Vidan Hadži-Vidanović (University of Nottingham i Beogradski centar za ljudska prava).[16]

Pored seminara, tokom 2010. održane su i brojne radionice. Prva u nizu radionica o prepoznavanju nasilja nad LGBT osobama je održana 28. aprila u Beogradu, u prostorijama Gejten − LGBT, a učesnici/ce su bili/le osobe koje dolaze na grupu samopodrške za transrodne i transseksualne osobe[17]. Voditeljke radionice su bile Mirela Pavlović i Dragana Vučković i ova radionica predstavljala je prvu od tri održane tokom ove godine na temu prepoznavanja nasilja. Ideja je bila da se sa LGBTIQ osobama razgovara na temu nasilja, prepoznavanja različitih vrsta nasilja, kao i o tome šta radimo kada nam se takva situacija desi, ili se desi nekom koga poznajemo – da li prijavljujemo nasilje, kome, kada, zašto Ne ili zašto Da. Radionici je prisustvovalo 14 učesnika/ca, radionica je trajala tri sata, bila je sve vreme interaktivna i korišćena je tehnika forum teatra.

Edukacioni centar iz Leskovca krajem 2009. godine kontaktirao je sa Labrisom povodom realizacije projekta „Regionalna omladinska akcija – Katalog predrasuda“, koji je sprovodio zajedno sa Edukativnim centrom Kruševac. Cilj ovog projekta bio je pokretanje diskusije o netoleranciji i diskriminaciji među mladima, uzrocima i okolnostima koji dovode do konflikta između grupa koje imaju drugačije stavove. U okviru ovog projekta realizovana je serija radionica „Žive biblioteke“ u srednjim školama Rasinskog i Jablaničkog okruga. „Žive biblioteke“ imaju za cilj promociju ljudskih prava i poštovanja različitosti. Analiza potreba učenika/ca srednjih škola pokazala je želju za

16 Izveštaj sa seminara Kovačica, napisale Tanja Dobrić i Dragana Vučković, arhiva Labrisa.

17 Prva Trans grupa (samo)podrške oformila se u organizaciji Gejten LGBT − Centra za promociju LGBT ljudskih prava u Beogradu, 30. avgusta 2006. godine. Sastanci grupe se održavaju dva puta mesečno, a po potrebi i češće. Problemi koji se obrađuju zavise u prvoj liniji od potreba njenih članova/ica (praćenje grupnog procesa i potreba). Teme su izuzetno raznovrsne: coming out porodici, prijateljima, posao, socijalizacija, faze tranzicije, problemi u toku tranzicije, roditeljstvo, kontakti i informacije o lekarskim timovima, pozitivne prakse iz sveta i slično. Više na: http://www.transserbia.org/

upoznavanjem sa knjigom pripadnice/ka seksualnih manjina. Aktivistkinja Labrisa Marija Savić u januaru je održala ukupno šest radionica u tri srednje škole u Leskovcu: Medicinskoj, Tehničkoj školi i Gimnaziji, za ukupno 67 učenica i učenika ovih škola. Isti broj radionica održan je i u martu, u Tehničkoj školi u Medveđi i Hemijskoj i Tekstilnoj školi u Leskovcu, za ukupno 64 učenica/ka. Pored „knjige lezbejka" među ostalim knjigama su se našle/li Romkinja, bivši zavisnik, lokalni političar itd. Neka od najčešće postavljenih pitanja „knjizi" na ovim radionicama bila su vezana za najčešće predrasude prema lezbejkama, kao npr: Zašto mrzimo muškarce? Da li smo imale neprijatna iskustva sa muškarcima? Da li želimo da imamo decu i da li je dobro da deca odrastaju u istopolnim porodicama? Da li u lezbejskim vezama postoji „muško" i „žensko"? Da li često menjamo partnerke?

Poslednju radionicu te godine u nizu radionica o prepoznavanju nasilja nad LGBT osobama predstavnice Labrisa održale su u Kazneno-popravnom zavodu za žene, u Požarevcu, 3. novembra. Budući da je to jedini ženski zatvor u Srbiji, Labris je smatrao da bi trebalo da bude u fokusu aktivnosti organizacija koje se bave ženskim pravima, ali i onih koji se bave ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Dvočasovnoj radionici za zaposlene u Kazneno-popravnom zavodu prisustvovalo je dvadeset dvoje zaposlenih – vaspitačice, pedagoškinje, komandiri/ke, doktorke, upravnica zatvora, kao i njen zamenik (20 žena i 2 muškarca). Radionicu su vodile Mirela Pavlović i Dragana Vučković, a tematski je obuhvatila predavanje o stereotipima, predrasudama i homofobiji, kao i predstavljanje rada Labrisa, ali i Istraživanja o nasilju nad LGBT osobama.

Utisici voditeljki radionice, izneti u izveštaju sa radionice, bili su da je nivo znanja i informacija o lezbejskoj egzistenciji i LGBT ljudskim pravima uopšte veoma nizak, te da su zaposleni u ovom kolektivu pokazali visok stepen homofobije i nerazumevanja prema osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Iz izveštaja sa radionice navodimo: „Iako su učesnice/ci radionice pretežno pedagoškinje i vaspitačice školovane specijalno za rad sa osobama koje su lišene slobode, činilo se sve vreme trajanja radionice da imaju puno poteškoća da razumeju poziciju jedne marginalizovane grupe te da, u velikoj meri, pokazuju izostanak bilo kakve empatije kada je reč o nasilju nad LGBT osobama.

Jedan od razloga za to, sasvim su otvoreno naveli neki učesnice/i, je i potpuno neverovanje da takvo nasilje uopšte postoji."[18]

U razgovoru sa zaposlenima u ženskom zatvoru, predstavnice Labrisa su dobile informaciju da u toj instituciji ima lezbejki, ali i žena koje po dolasku u zatvor započnu odnos sa nekom drugom osuđenicom. Imajući u vidu da u okviru pravilnika koji propisuje dozvoljeno i nedozvoljeno ponašanje u zatvoru postoji odredba o kućnom redu, učesnice/ci su iznele problem ponašanja nekih žena koje imaju intimne odnose pred ostalim zatvorenicama koje „ne žele to da gledaju", „gade se" i „osećaju se ugroženo", pa je glavna dilema zaposlenih kako postupiti u tim situacijama i „čija prava poštovati tada". Do kraja je ostalo nejasno šta se dešava u tim situacijama, ali je jedan od predloga sa radionice svakako bio da se ustanovi praksa i pravilo koje važi za sve, kao i to da se potraže informacije o iskustvima drugih ženskih zatvora u svetu.

S obzirom na izjave upravnice zatvora da želi da nastavi saradnju sa Labrisom i drugim ženskim organizacijama, preporuka u zaključcima sa radionice bila je da se nastavi saradnja sa ovom institucijom, ali da se, paralelno, uz rad sa zaposlenima u zatvoru, pokuša i odvojen rad sa zatvorenicama. Takođe, jedna od ideja bila je da se sa zaposlenima, ali i zatvorenicama, održi radionica, tzv. „živa biblioteka", u okviru koje bi se mogla postavljati pitanja lezbejkama-aktivistkinjama, a koja bi svima približila lezbejsku egzistenciju.[19]

U cilju upoznavanja aktivista/kinja sa mogućnostima borbe protiv diskriminacije na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije, Labris je sproveo i zajednički projekat sa Regionalnim centrom za manjine. Ovaj projekat obuhvatio je trening o situacionom testiranju diskriminacije, koji je vodila aktivistkinja Bea Bodrogi iz organizacije NEKI iz Budimpešte, koja već nekoliko godina radi na ovakvim slučajevima. Nakon treninga o situacionom testiranju i nakon usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, pojavila se potreba za organizovanjem treninga za aktivistkinje i aktiviste izvan Beograda, a na temu prepoznavanja diskriminacije i načina

18 Izveštaj radionice u Ženskom zatvoru u Požarevcu, 3. novembar 2010, napisala Dragana Vučković, arhiv Labrisa.

19 Izveštaj radionice u Ženskom zatvoru u Požarevcu, 3. novembar 2010, napisala Dragana Vučković, arhiv Labrisa.

za implementaciju antidiskriminacionog zakonodavstva u Srbiji.[20] Tako su krajem godine održana četiri treninga „Diskriminacija: upoznaj i suprotstavi se!“ za preko 60 aktivista/kinja. Ovi jednodnevni treninzi govorili su o prepoznavanju diskriminacije i mehanizmima primene Zakona o zabrani diskriminacije, posebno o novom mehanizmu obraćanja pritužbama poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Prvi je održan 4. novembra u Dimitrovgradu za 12 aktivistkinja organizacije Centar za kulturnu afirmaciju (Dimitrovgrad), ŽUC Dimitrovgrad i ŽUC Pirot, a drugi u Leskovcu, 13. novembra, za 15 aktivistkinja i aktivista Žena za mir, Edukacionog centra i Unije srednjoškolaca Srbije.[21] U drugoj polovini novembra održan je isti trening, ali u Beogradu. U Nišu je 2. decembra održan četvrti po redu trening, prisustvovalo mu je 12 osoba iz nekoliko lokalnih organizacija: Alternativni kulturni centar/Centar za razvoj civilnih resursa, Ženski prostor, Centar za devojke, Odbor za ljudska prava Niš – CHRIS mreža, Centar lokalne demokratije – LDA, kao i nove aktivistkinje Labrisa. Trening je završen zajedničkim odlaskom na performans „Moje telo, moja teritorija“, koji je istog dana u okviru „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ izveden na centralnom trgu u Nišu.[22] Teme koje su se obrađivale na treninzima bile su: pojam i oblici diskriminacije; pojam afirmativne akcije; teret dokazivanja; strateški slučajevi; situaciono testiranje diskriminacije; antidiskriminaciono zakonodavstvo u Srbiji; obraćanje pritužbama poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Voditeljke treninga bile su Jovana Vuković, aktivistkinja Regionalnog centra za manjine, i Marija Savić, aktivistkinja Labrisa.

Aktivistkinje Labrisa učestvovale su i ove godine u seminarima drugih organizacija u zemlji i regionu (Inicijativa mladih za ljudska prava, Helsinški komitet za ljudska prava u Beogradu, Juventas u Podgorici, itd.) Kao i ranijih godina, mnoge organizacije i institucije obraćale su se Labrisu zbog potreba edukacije o LGBTIQ pravima, a Labris je prepoznat kao vodeća LGBTIQ organizacija kada se radi o programima edukacije.

20 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 13

21 http://www.minoritycentre.org/sh/node/2048

22 http://www.minoritycentre.org/sh/actuals/odr%C5%BEan-trening-diskriminacija-upoznaj-i-suprotstavi-se-ni%C5%A1

Aktivistkinje Labrisa Dragana Vučković i Marija Savić posetile su u junu Evropsku komisiju u Briselu, uz podršku ILGA Europe, gde su zajedno sa drugim ženskim i ljudskopravaškim organizacijama izvestile tim za proširenje o stanju LGBT prava u Srbiji. Cilj ove studijske posete bio je da se aktivisti/kinje informišu o radu institucija Evropske unije, kao i mogućnostima zastupanja koje ove institucije poseduju. Aktivisti/kinje su zvaničnicima EU predstavili situaciju i prepreke sa kojima se susreće LGBT zajednica u njihovim zemljama. U studijskoj poseti učestvovali su predstavnici partnerskih organizacija iz: Hrvatske (Kontra), Albanije (Aleanca), Crne Gore (Juventas) i Srbije (Labris), i predstavnici turske organizacije Pembe Hayat. Takođe, aktivistkinje Labrisa su se susrele i sa nekoliko članova Evropskog parlamenta, kao i sa prvim sekretarom belgijske delegacije, koja je preuzimala predsedavanje Evropskom unijom do kraja 2010. godine. Pored toga, 2010. godine održano je i nekoliko sastanaka sa Savetom Evrope, Amnesty International-om i brojnim međunarodnim partnerima tokom prisustva Labrisa na 14. ILGA Europe konferenciji. Cilj svih ovih susreta je bio prenošenje informacija o ključnim problemima sa kojima se LGBT osobe u Srbiji suočavaju onima koji imaju moć da utiču na prilike u zemljama koje su u procesu evropskih integracija.

AKTIVISTKINJE LABRISA UČESTVOVALE SU I OVE GODINE U SEMINARIMA DRUGIH ORGANIZACIJA U ZEMLJI I REGIONU (INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA, HELSINŠKI KOMITET ZA LJUDSKA PRAVA U BEOGRADU, JUVENTAS U PODGORICI ITD.) KAO I RANIJIH GODINA, MNOGE ORGANIZACIJE I INSTITUCIJE OBRAĆALE SU SE LABRISU ZBOG POTREBA EDUKACIJE O LGBTIQ PRAVIMA, A LABRIS JE PREPOZNAT KAO VODEĆA LGBTIQ ORGANIZACIJA KADA SE RADI O PROGRAMIMA EDUKACIJE.

U organizaciji ILGA Europe, u Londonu je od 24. do 25. septembra, održan seminar o stateškom zastupanju u slučajevima kršenja LGBT ljudskih prava, kojem je u ime Labrisa prisustvovala Dragana Vučković. Seminar je bio namenjen predstavnicima/cama organizacija koje su članice ILGA Europe, a cilj je bio da učesnici/ce saznaju više i razmene iskustva u oblasti vođenja strateških slučajeva na sudu. Učesnici/ce su bili iz sledećih zemalja: Finska, Nemačka, Turska, Hrvatska, Malta, Moldavija, Rusija, Slovačka, Italija, Ukrajina i Srbija. Predavači/ce su bili eksperti i ekspertkinje – pravnici/ce, advokati/kinje iz celog sveta, a svi sa puno iskustva u pomenutoj temi. Predavači/ce su bili iz sledećih organizacjia: Press for Change, Interights, International Commission of Jurists, MarriageEquality, ILGA Europe.

U decembru je objavljena i analiza statuta političkih partija u Srbiji. Cilj pregleda i analize postojećih statuta parlamentarnih političkih partija Republike Srbije bio je pokušaj dijagnosticiranja

načina na koji se stranke u svojim statutima i načelima zalažu za poboljšanje položaja LGBT osoba.[23] Namera Labrisa bila je da analizira političke stranke u Srbiji u čijim statutima se nalaze načela zalaganja za prava LGBT populacije, ispita koliko tačno takvih stranaka postoji u Srbiji, kao i da se utvrde prakse kod demokratskih političkih partija u EU. Analiza „Od izvora dva putića: LGBT populacija u statutima političkih partija Srbije“[24] predstavlja belešku iz srbijanske političke stvarnosti i potvrda je strategija isključivanja LGBT populacije iz javnog i političkog diskursa.

U Analizi statuta političkih partija u Srbiji, koju je potpisala Jelena Višnjić, zaključeno je da su statuti političkih partija konzervirana (za)ostavština. U statutima Demokratske stranke, G17 plus, Socijaldemokratske partije Srbije, Socijalističke partije Srbije, Demohrišćanske stranke Srbije ne postoji niti jedan član, niti preporuka koja se direktno referira na LGBT populaciju, ali svi poseduju prepoznatljiv koncept ljudskih prava kroz programska načela i ciljeve kao što su sloboda, jednakost, socijalna pravda i solidarnost.

Radni tim Labrisa u 2010. činile su Marija Savić, koordinatorka za lobiranje i javno zagovaranje, Dragana Vučković, koordinatorka projekta Pravna pomoć, Majda Puača, veb-master, Mirela Pavlović, programska koordinatorka za edukaciju, Jelena Vasiljević, asistentkinja koordinatorke Info centra, Nataša Milenković, izvršna menadžerka, Jelena Višnjić, programska asistentkinja za rad sa medijima, Jelena Radić, računovotkinja, i Aleksandra Pešić, administratorka.

23 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2010, Labris, 2011, Beograd, str. 14

24 http://gayecho.com/aktivizam.aspx?id=12263#.VojnerbhDDc

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

PRENOSILE SMO ZNANJE.

2011

LABRIS U SARADNJI SA KANCELARIJOM ZA MLADE NOVI BEOGRAD PRVI PUT ZVANIČNO ULAZI U SREDNJE ŠKOLE, PROJEKTOM „ŽELIM DA TI KAŽEM...“. U OKVIRU PROJEKTA TOKOM 2011. ODRŽANO JE PET JEDNODNEVNIH SEMINARA ZA 90 NASTAVNIKA/ICA I PREDSTAVNIKA/CA STRUČNOG OSOBLJA NOVOBEOGRADSKIH SREDNJIH ŠKOLA. BILO JE TO PRVI PUT DA JE JEDNA LGBTIQ ORGANIZACIJA ZVANIČNO SVOJIM PROJEKTOM SA LGBTIQ TEMATIKOM OTVORILA VRATA SREDNJIH ŠKOLA.

Ulična akcija „Testiraj savest“, Beograd, 2013.

2011

Svojim edukativnim programima Labris ove godine „ulazi u srednje škole“. Bilo je to prvi put da je jedna LGBTIQ organizacija zvanično svojim projektom sa otvorenom LGBTIQ tematikom otvorila vrata srednje škole. Tokom 2011. godine donete su neke od najznačajnijih presuda u korist emancipacije prava LGBTIQ populacije, izrečene su prve presude za nerede na Paradi ponosa 2010, kao i za govor mržnje. Održano je suđenje vođama ultradesničarskih organizacija Miši Vaciću i Mladenu Obradoviću, koji su se teretili za krivično delo „rasna i druga diskriminacija“ iz člana 387, stav 4 Krivičnog zakonika Republike Srbije. To je prvi put da se u istoriji domaćeg pravosuđa ovaj član zakona koristio zbog nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Osim toga, na adresu Labrisa stigla je prva pozitivno rešena pritužba Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, a koja se tiče kršenja prava na osnovu seksualne orijentacije. Održana je i četvrta lezbejska nedelja, i to u Beogradu…

Ove godine Labris dobija novi radni tim. Jelena Vasiljević, koja je od 2009. bila angažovana kao asistentkinja koordinatorke Info-centra, postaje programska koordinatorka za Info centar, a timu se priključuju i Jovanka Todorović, kao koordinatorka programa Lobiranje i zagovaranje, i Aleksandra Gavrilović, kao koordinatorka programa Edukacije. U timu ostaju Jelena Višnjić, kao programska asistentkinja za rad sa medijima, Aleksandra Pešić, kao administratorka, Sonja Gabelić, kao računovotkinja, i Danijela Radeka, kao najbliža saradnica na poziciji veb-administratorke.

Krajem 2010. godine novi radni tim će proći prvi trening izgradnje organizacionih kapaciteta, a ova strategija će se kontinirano sprovoditi i u narednim godinama.

U januaru 2011. godine su stigli prvi odgovori na pritužbe koje je Labris uputio Poverenici za zaštitu ravnopravnosti u decembru 2010. Labris je u decembru 2010. godine podneo dve pritužbe. Prva je bila protiv dnevnog lista „Alo“ i glavnog i odgovornog urednika Dragoljuba Kovačevića zbog objavljivanja diskriminatornog teksta

„Doktor za gejeve“. Druga se odnosila na diskriminaciju od strane studentske desničarske organizacije Nomokanon, koja održava tribine na Pravnom fakultetu u Beogradu. Poverenica je izdala preporuke Miroljubu Petroviću, autoru diskriminatornog teksta objavljenog u listu „Alo“, da se javno izvini LGBTIQ zajednici, da objavi na svom sajtu izvinjenje, kao i da je obavesti o preduzetim koracima. Slične preporuke poverenica je uputila i listu „Alo“. Ovakva njena odluka predstavlja prvu pozitivno rešenu pritužbu Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, a koja se tiče kršenja prava na osnovu seksualne orijentacije. Krajem januara na adresu Labrisa je pristigla i druga rešena pritužba za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Poverenica je izdala preporuke Udruženju studenata Pravnog fakulteta Nomokanon da se javno izvini LGBTIQ zajednici, kao i da objavi na svom sajtu izvinjenje. Takođe, donela je preporuku da se „ubuduće suzdržava od davanja izjava, širenja ideja, stavova i informacija kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva.[1]

Labris je tokom 2011. godine podneo tri pritužbe Poverenici za zaštitu ravnopravnosti zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i govora mržnje. Pritužba podneta u aprilu 2011. godine odnosila se na slučaj „System bilbord“, a nastala je povodom bilborda na kojima su se nalazile fotografije gej i lezbejskog para sa natpisom „upravo venčani“, koji su bili postavljeni kao deo izložbe „By the way“, i od kojih je jedan, koji prikazuje gej par, uklonjen zbog pritužbi predstavnika medija i Srpske pravoslavne crkve vlasniku bilborda. Druga pritužba poslata na adresu Poverenice upućena je protiv Dragana Davidovića, monaha Antonija, koji je 30. septembra na konferenciji za novinare u Medija centru izjavio da će „i ove godine pokušati da spreči paradu“ koju je nazvao „paradom srama i paradom seksualnih izopačenika te propagandnim, skrnavim veseljem zabludelih gej jadnika“, navodeći da je ona „demonsko ismevanje suštine bića ovog naroda“. Treća pritužba koja je podneta u oktobru u ime Koalicije protiv diskriminacije odnosi se na diskriminatorne homofobične izjave profesora univerziteta Megatrend Milana Brdara, koji je na predavanju na predmetu Teorija javnog mnjenja 5. oktobra 2011.

TOKOM 2011. GODINE DONETE SU NEKE OD NAJZNAČAJNIJIH PRESUDA U KORIST EMANCIPACIJE PRAVA LGBTIQ POPULACIJE, IZREČENE SU PRVE PRESUDE ZA NEREDE NA PARADI PONOSA 2009, KAO I ZA GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA.

1 http://www.ravnopravnost.gov.rs/rs/сексуална-оријентација/притужба-удружења-л-против-удружења-студената-правног-факултета-„номоканон“-због-говора-мржње-према-сек

godine izneo stav da je homoseksualnost bolest „kao što je čir na želucu“ i da je treba lečiti.[2]

Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji počev od ove, 2011. godine piše Jovanka Todorović, nova koordinatorka programa Javno zagovaranje i pravnu pomoć, koja će taj posao raditi naredne četiri godine u Labrisu. Prvo poglavlje Godišnjeg izveštaja posvećeno je pitanju Parade ponosa – test za državne institucije, pravnu državu i sam suverenitet. Jovanka Todorović je ove (i sledeće) godine bila članica Organizacionog odbora Parade ponosa, kao i Sonja Gabelić, i u ime OO Parade ponosa davala izjave za medije (primer Dnevnik B92[3]). U prvom delu Godišnjeg izveštaja se detaljno analizira kontekst održavanja Parade ponosa „kako bi se bolje razumela društvena realnost i odnos donosilaca političkih odluka prema LGBTIQ ljudskim pravima“.[4]

Učesnice i učesnici konferencije za štampu povodom najave Parade ponosa 2011. (sleva nadesno): Mina Pejić, Boban Stojanović, Jovanka Todorović, Goran Miletić i Sonja Gabelić, 26. avgust 2011, Beograd. Foto „Medija centar Beograd“

2 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2011, Labris, 2012, Beograd, str. 13

3 https://www.youtube.com/watch?v=dJjbYbop2ZY

4 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2011, Labris, 2012, Beograd, str. 5

Parada ponosa je bila najavljena za 2. oktobar, ali je Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, nakon konsultacija sa državnim vrhom, odlučilo da se svi skupovi koji su najavljeni za 1. i 2. oktobar, osim kulturnih i sportskih manifestacija, zabrane radi bezbednosti građana. Ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić izjavio je da su postojale informacije da se sprema veliko narušavanje javnog reda i mira, te da ekstremističke grupe to shvataju kao krstaški rat. Takođe su postojala saznanja da ekstremističke grupe spremaju nerede u više delova Beograda te da pale zgrade i automobile. Zabranu svih skupova podržao je i predsednik Srbije Boris Tadić, dok je patrijarh srpski Irinej zatražio da se ne održi „parada srama" nazvavši njene učesnike „grupom nastranih, koji svoje manjinske poglede u osnovi neprirodne žele da nametnu drugoj, ogromnoj većini, koja ne deli i ne prihvata njihovo shvatanje smisla života i ljudske slobode".[5]

Kako stoji u Godišnjem izveštaju:

„Ono što vlasti nisu mogle zabraniti (budući da nije bilo formalne prijave) jeste skup koji je organizovalo oko dvadesetak lezbejki, gejeva i prijatelja iz Srbije i inostranstva koji su se okupili u Studentskom parku u centru Beograda i održali javni LGBTIQ događaj. Okupljanje koje bi se moglo nazvati i *Piknik ponosa* (...). Nešto ranije u toku istog dana, nakon konferencije za štampu, održan je i *Prajd iznenađenja*. Tada je tridesetak aktivista/kinja LGBTIQ i drugih organizacija za zaštitu ljudskih prava na Terazijama zaustavilo saobraćaj, bacivši simbolično na ulicu farbu u duginim bojama i držeći transparent na kome je pisalo *Ljubav. Normalno*.[6] Akcija je trajala svega nekoliko minuta, ali je predstavljala reakciju na zabranu slobodnog okupljanja."[7]

U zaključku ovog poglavlja Godišnjeg izveštaja o Paradi ponosa 2011. izražena je zabrinutost zbog kapitulacije države pred huliganima i značajnog koraka unazad u borbi za ljudska prava, a „vreme će pokazati koliko će biti teško nadoknaditi taj gubitak", stoji u Izveštaju.

I OVE, 2011. GODINE DRŽAVA ZABRANJUJE ODRŽAVANJE PARADE PONOSA ZAKAZANO ZA 2. OKTOBAR. MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE, NAKON KONSULTACIJA SA DRŽAVNIM VRHOM, ODLUČILO DA SE SVI SKUPOVI KOJI SU NAJAVLJENI ZA 1. I 2. OKTOBAR, OSIM KULTURNIH I SPORTSKIH MANIFESTACIJA, ZABRANE RADI BEZBEDNOSTI GRAĐANA. MINISTAR UNUTRAŠNJIH POSLOVA IVICA DAČIĆ IZJAVIO JE DA SU POSTOJALE INFORMACIJE DA SE SPREMA VELIKO NARUŠAVANJE JAVNOG REDA I MIRA. ZABRANU SVIH SKUPOVA PODRŽAO JE I PREDSEDNIK SRBIJE BORIS TADIĆ. LGBT I DRUGE NEVLADINE ORGANIZACIJE OVAJ ČIN NAZVALE SU KAPITULACIJOM DRŽAVE PRED HULIGANIMA.

5 https://sr.wikipedia.org/sr/Београдска_парада_поноса, za detaljniji uvid pogledati Godišnji izveštaj Labrisa za 2011. godinu

6 http://www.time.rs/cluster/12f7ed05e1/organizatori-parade-drzava-kapitulirala-pred-huliganima.html

7 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2011, Labris, 2012. Beograd, str. 7

Dve godine kasnije, Ustavni sud Srbije doneo je odluku prema kojoj je Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranom Parade ponosa 2011. prekršilo Ustav, pozivajući se na praksu Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima zabrane Prajda u drugim zemljama. Ustavni sud je podnosiocu predstavke, Udruženju „Parada ponosa Beograd“, dosudio i 500 evra na ime nematerijalne štete.[8]

Drugo poglavlje Godišnjeg izveštaja posvećeno je aktivnostima Labrisove pravne službe. U njemu se navodi da se u toku 2011. godine pravnom savetovalištu obratilo šest osoba iz Srbije i jedna devojka iz BiH koja je zajedno sa partnerkom bila višestruko diskriminisana zbog seksualne orijentacije. Napomenuto je da se najviše obraćanja pravnoj službi (a koji se ne vode kao slučajevi) ticalo traženja političkog azila zbog kršenja osnovnih ljudskih prava i mogućnost sklapanja istopolnih brakova u zemljama Evrope koji nude tu opciju. Zatim sledi detaljan pregled konteksta svakog pojedinačnog, prijavljenog, slučaja. Pregled je preuzet iz brošure „Da li smo jednaki/e, slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini“, a koju je Labris objavio sledeće, 2012. godine. U njoj je dat pregled svih slučajeva kojima se Labris bavio kroz svoju pravnu službu u 2011. godini. U januaru se D.R. obratio pravnoj službi Labrisa zbog nemogućnosti da dobrovoljno

8 http://www.e-novine.com/drustvo/83403-Zabrana-Parade-ponosa-protivustavna.html

donira krv. Zavod za transfuziologiju vršio je diskriminaciju preko pitanja iz Upitnika za dobrovoljno davanje krvi. Diskriminišuće pitanje je glasilo: „Da li ste imali analni seksualni odnos u poslednjih 6 meseci?“ D.R. je odgovorio potvrdno na ovo pitanje i zbog toga mu je onemogućeno da donira krv. Nakon što se autovao, objašnjavajući da je to uobičajeni vid seksualnog odnosa, sugerisano mu je da se uzdrži od seksualnih odnosa 6 meseci ukoliko, kako je sam rekao, želi da bude human. Labrisova reakcija ogledala se u dopisu koji je upućen Zavodu za transfuziologiju u kojem je zatražena preformulacija diskriminatornog pitanja u „Da li ste imali *nezaštićeni* analni seksualni odnos u poslednjih 6 meseci?“. Labris nije dobio odgovor na ovaj dopis, a na ovu diskriminatornu praksu ukazao je ILGA Europe.

U odnosu na 2006. godinu, kada je posle uspešne akcije Labrisa uklonjeno sporno pitanje „Da li ste imali istopolne seksualne odnose?“ iz upitnika za davanje krvi, ove 2011. reakcija Labrisa ostala je bez epiloga. Slučaj D.R. potvrdio je postojanje diskriminatorne prakse prema muškarcima istopolne seksualne orijentacije u procedurama za dobrovoljno davanje krvi Zavoda za transfuziju.

U martu se pravnoj službi Labrisa javila devojka zatraživši pomoć i savet zbog nepostojanja mogućnosti da uverenje o bračnom statusu dobije od opštine u kojoj je upisana u Matičnu knjigu rođenih. „Uverenje joj je bilo potrebno zbog zaključivanja istopolnog braka u zemlji EU koja to pravo poznaje, konkretno u Španiji. Kada je službenica opštine saznala da se radi o zaključivanju istopolnog braka, rekla je da takvo uverenje nije moguće izdati.“[9] Ova prijava nije bila usamljena, u Godišnjem izveštaju koji je priredio Labris pominje se i slučaj gej muškarca V.P., koji se sa istim problemom obratio Pokrajinskom ombudsmanu Autonomne Pokrajine Vojvodine, kao i slučaj koji je Gej-lezbejskom info-centru prijavio gej muškarac, državljanin Srbije sa trenutnim prebivalištem u Austriji, koji je želeo da registruje istopolnu zajednicu sa austrijskim državljaninom istog pola. Kako je navedeno u zaključku o ovoj diskriminatornoj praksi, Labris će se tokom 2012. godine baviti njenom izmenom.

Ostali slučajevi kojima se pravna služba Labrisa bavila jesu

9 Da li smo jednaki/e, slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini, Labris, Beograd 2012.

izdavanje uverenja o naročito teškom položaju LGBTIQ osoba u Srbiji kako bi pomogla M.S. da kompletira dokumentaciju potrebnu za ostvarivanje prava na azil, zatim savetovanjem u slučaju psihičke torture predsednika kućnog saveta zgrade nad Novosađaninom R.M. koji je u toj zgradi iznajmljivao stan zajedno sa svojim partnerom. Pravna služba beleži i slučaj gej mladića koji je opljačkan ispred diskoteke „Pleasure", zatim žalbu D.J. na prekoračenje nadležnosti jednog policijskog inspektora, kao i povredu prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, nepovredivost stana i podataka o ličnosti.[10] Poslednji slučaj zabeležen u 2011. godini jeste obraćanje M.H. iz Bosne i Hercegovine, koja je zajedno sa devojkom diskriminisana zbog uskraćivanja usluga i lošeg policijskog tretmana. Naime, na adresu jedne od njih stigla je prekršajna prijava zbog remećenja javnog reda i mira, a razlog za nju je bilo ljubljenje ove dve devojke.[11]

Važno je pomenuti da je Labris za potrebe pisanja brošure o slučajevima nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini, pozivajući se na pravo na slobodan pristup informacijama od javnog značaja, uputio zvaničan zahtev MUP-u tražeći informaciju o broju napada na osobe zbog stvarne ili pretpostavljene istopolne seksualne orijentacije. Zvaničnim dopisom iz MUP-a koji je stigao na adresu Labrisa potvrđeno je da takva vrsta evidencije u MUP-u ne postoji.[12] Takva evidencija ne postoji ni danas.

Jedno od sledećih poglavlja Godišnjeg izveštaja koji je priredio Labris za 2011. godinu posvećeno je odnosu medija prema LGBT temama a bazira se na podacima iz publikacije „Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u štampanim medijima u Srbiji"[13], koji su priredile Jelena Višnjić i Katarina Lončarević.[14] U toj su publikaciji pobrojani najvažniji LGBTTIQ događaji o kojima su mediji izveštavali u toku 2010. godine. Kroz nekoliko

10 Detaljnije pogledati brošuru Da li smo jednaki/e, slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini, Labris, Beograd 2012.

11 Detaljnije pogledati brošuru Da li smo jednaki/e, slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini, Labris, Beograd 2012.

12 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2011, Labris, 2012. Beograd, str. 11

13 Jelena Višnjić, Katarina Lončarević, Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u medijima Srbije, Labris, Beograd, 2011.

14 LGBT populacija u štampanim medijima u Srbiji u 2011. godini, Jelena Višnjić, 2012.

poglavlja (Mediji u Srbiji: između ideologije i kapitala, Medijska proizvodnja i reprezentacija slike LGBTTIQ populacije, Slučaj Srbija: LGBTTIQ populacija u domaćim štampanim medijima 2010. godine, Statistička sudaranja i Da šetamo zajedno: oktobar 2010) konstatuje se, kao i u prethodnim analizama medijske slike u Srbiji, da uprkos Zakonu o javnom informisanju koji zabranjuje objavljivanje informacija koje podstiču nasilje, mržnju, diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, jezik diskriminacije i govora mržnje je još uvek prisutan u našem javnom i medijskom prostoru. Terminologija koja se koristi često je uvredljiva i diskriminišuća, a televizije i štampani mediji, suprotno Zakonu o radiodifuziji, emituju govor mržnje usmeren prema osobama koje su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Pod pokroviteljstvom ILGA Europe, u okviru programa Javno zagovaranje, lobiranje i pravna pomoć Labris je organizovao regionalnu konferenciju „Uspešne strategije lobiranja za unapređenje LGBTIQ prava – Zapadni Balkan". Dvodnevna konferencija je održana u Beogradu, 21. i 22. oktobra 2011. godine i okupila je preko 30 aktivista i aktivistkinja iz LGBTIQ organizacija iz Srbije i regiona, kao i ugledne profesore i profesorke sa Instituta društvenih nauka u Beogradu, Fakulteta za bezbednost, predstavnicu kancelarije poverenika za zaštitu ravnopravnosti, predstavnicu NUNS-a[15], kao i predstavnicu Zavoda za ravnopravnost polova iz Vojvodine. Konferencija je organizovana kao jedna od aktivnosti trogodišnjeg projekta sa organizacijom ILGA Europe koji nosi naziv „Step up! Stronger LGBT movements for equality in Western Balkans". Panele je moderirala Jovanka Todorović Savović, koordinatorka Labrisovog programa Javno zagovaranje, lobiranje i pravna pomoć.

Konferenciji su prisustvovali/le i brojne kolege i koleginice iz drugih organizacija za zaštitu ljudskih prava, a obuhvatila je pet panela: „Implementacija zakona, o zabrani diskriminacije" na kome su govorile/li Zdravko Cimbaljević (Forum Progres, Crna Gora), Lejla Huremović (Sarajevo Open Center, BiH), Elidjon Grembi (Aleanca – Alijansa protiv diskriminacije LGBT osoba, Albanija), Sanja Juras (Kontra, Hrvatska), Emila Spasojević (Kancelarija poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Srbija) i Milan Đurić (Gejten, Srbija);

15 Nezavisno udruženje novinara Srbije

Regionalna konferencija „Uspešne strategije lobiranja za unapređenje LGBTIQ prava – Zapadni Balkan", 21. i 22. oktobar 2011, Beograd

Na panelu „Odnos institucija prema LGBT pravima" govorile/li su Zorica Mršević, profesorka prava, Lazar Pavlović u ime Gej strejt alijanse, Dragana Todorović u ime Zavoda za ravnopravnost polova Autonomne Pokrajine Vojvodine, Kristian Ranđelović iz Gejtena, Danijel Kalenić u ime Juventasa iz Crne Gore, Elidjon Grembi u ime Aleanca – Alijansa protiv diskriminacije LGBT osoba iz Albanije i Anja Tadeško u ime Udruženja Okvir iz BiH; Na trećem panelu „Jačanje i uticaj ultradesničarskih grupa u Srbiji posle demokratskih promena" govorili/le su Miloš Urošević, aktivista Žena u crnom, Zoran Dragišić, profesor Fakulteta bezbednost u Beogradu, i Milan Antonijević, direktor Yucom-a; Na četvrtom panelu posvećenom medijima − „Mediji i izveštavanje o LGBT temama, saveznici ili neprijatelji?" učestvovali/le su Danijel Kalenić u ime Juventasa iz Crne Gore, Anja Tadeško u ime Udruženja Okvir iz BiH, Sanja Juras u ime Kontre iz Hrvatske, Elidjon Grembi ispred Aleanca – Alijansa protiv diskriminacije LGBT osoba iz Albanije, Jelka Jovanović, potpredsednica NUNS-a, i Boban Stojanović u ime Kvirije; Na poslednjem, petom panelu „Parada ponosa, za i protiv" učestvovali su Lepa Mlađenović u ime Labrisa, Mirjana Bogdanović u ime Gej strejt alijanse, Sunčica Vučaj u ime Žena na delu, Milan Đurić u ime Gejtena i Darko Kenig u ime Parade ponosa Beograd.

Evaluacijski upitnici pokazali su da je najpozitivnije ocenjen panel na kome je otvoreno pitanje Parade ponosa i diskusuja o tome da li je to najefikasniji vid borbe za unapređenje prava i položaja LGBTIQ populacije u ovom trenutku. Panelisti i panelistkinje zaključili su konferenciju konstatacijom da institucije nemaju sistemsko rešenje za problem nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama niti za poboljšanje njihovog pravnog položaja, te je na LGBTIQ organizacijama da predlažu moguće modele saradnje. Zaključci konferencije:

- Potrebno je kontinuirano raditi na implementaciji antidiskriminacionog zakona
- Neophodna je konstantna kontrola institucija u njihovom radu
- Važna je strateška saradnja sa mehanizmima za rodnu ravnopravnost
- Bitno je reagovati na svaki govor mržnje u javnosti i pozivati medije na odgovorno izveštavanje
- Treba dobro osmisliti čitav koncept Prajda i postići širi koncenzus oko društvenog momenta kada će se organizovati

Jedan od rezultata ove konferencije bio je i štampanje brošure „Uspešne strategije lobiranja i unapređenja LGBTIQ prava – Zapadni Balkan“.

Labris je i u ovoj godini vršio monitoring suđenja optuženima za diskriminaciju i nasilje nad LGBTIQ osobama, a predstavnici/ce organizacija Labris i Gej strejt alijanse pojavili/le su se i u slučaju Obradovića i u slučaju Vacića u svojstvu svedoka. Protiv okrivljenih lidera organizacija „Obraz“ i „SNP 1389 Naši“ Mladena Obradovića i Miše Vacića, pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, 30. oktobra 2009. godine, podignut je optužni predlog Kt.br.2260/2009. Njih dvojica su se teretila da su izvršili krivično delo „rasna i druga diskriminacija“ iz člana 387, stav 4 Krivičnog zakonika Republike Srbije i to je prvi put da se u istoriji domaćeg pravosuđa ovaj član zakona koristio zbog nasilja i diskriminacije

na osnovu seksualne orijentacije. Mladen Obradović je pred Višim sudom u Beogradu u aprilu 2011. godine osuđen na dve godine zatvora, nepravosnažno. Članovi „Obraza“[16] Krsto Milovanović i Damir Grbić osuđeni su na po godinu i šest meseci zatvora, dok su ostali optuženi za učestvovanje u neredima osuđeni na kazne od osam meseci do godinu zatvora. Obradovićeva trudna supruga Jelena Čalić osuđena je na godinu dana kućnog pritvora. U procesu protiv Vacića održana su četiri glavna pretresa, a šest nije održano.[17]

Ipak, nakon žalbe u aprilu 2012. godine Mladen Obradović osuđen je u Prvom osnovnom sudu u Beogradu na deset meseci zatvora zbog izazivanja mržnje i upućivanja pretnji pripadnicima istopolne populacije pred otkazanu paradu ponosa 2009. godine.

Labris je nakon ove odluke u saopštenju za javnost naveo da je presuda Mladenu Obradoviću blaga i da će njemu, kao i njegovoj organizaciji, predstavljati podstrek da i ubuduće prete, zalažu se za diskriminaciju i pozivaju na nasilje, i podsetio da je Obradović nakon izlaska iz zatvora 2011. poručio da je sada „još jači i odlučniji u svojoj borbi“.[18] Međutim, već u novembru 2012. godine Apelacioni sud u Beogradu je ukinuo ovu prvostepenu presudu.[19]

U Godišnjem izveštaju Labrisa za 2011. godinu istaknuta je važnost izrečene kazne počiniocima prekršaja i krivičnih dela protiv LGBTIQ populacije, ali se takođe konstatuje da su one više nego simbolične i da pokazuju da država nije odlučna da reši problem homofobije i adekvatno kazni nasilje.[20]

U martu 2011. Gej strejt alijansa i Labris pozvali su ministra spoljnih poslova Republike Srbije Vuka Jeremića da u ime države Srbije podrži usvajanje zajedničke Izjave o okončanju nasilja i kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog

16 Ustavni sud u Beogradu doneo je odluku o zabrani ultradesničarske organizacije „Otačestvenog pokreta Obraz“ u junu 2012.

17 Opširniji izveštaji sa suđenja dostupni su u arhivi Labrisa

18 Labris je ovom prilikom podsetio i da je Obradović za organizovanje nasilja tokom Parade ponosa 2010. takođe osuđen na dve godine zatvora

19 http://www.blic.rs/vesti/hronika/sud-ukinuo-prvostepenu-presudu-vodi-obraza/46b3c14

20 Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije za 2011, Labris, 2012. Beograd, str. 16

identiteta, koja će 22. marta 2011. godine biti dostavljena Savetu za ljudska prava Ujedinjenih nacija, i time pokaže da je Srbija spremna da pokrene sistemski proces poboljšanja statusa LGBT populacije i omogući LGBT osobama korišćenje svojih prava. [21]

Važan deo ovogodišnjeg programa Edukacije bio je skoncentrisan oko šestomesečnog projekta „Želim da ti kažem…“ sa ciljem edukacije nastavnika/ca i stručnog osoblja u srednjim školama. Ovaj projekat posvećen mladima, ostvaren je u partnerstvu sa Kancelarijom za mlade Novi Beograd, a uz podršku Ministarstva omladine i sporta. Projekat „Želim da ti kažem...“ se bavio temom LGBT mladih u srednjoškolskoj populaciji. U okviru ovog projekta održano je ukupno pet jednodnevnih seminara za 90 nastavnika/ca i predstavnika/ca stručnog osoblja novobeogradskih srednjih škola. U septembru je održan seminar u Grafičkoj srednjoj školi, dok su u oktobru održani seminari u Politehničkoj srednjoj školi, Turističkoj srednjoj školi, IX i X beogradskoj gimnaziji i Srednjoj tehničkoj školi. Ovo je prvi put da je jedna LGBTIQ organizacija zvanično svojim projektom sa otvorenom LGBTIQ tematikom ušla u srednje škole.

LABRIS U SARADNJI SA KANCELARIJOM ZA MLADE NOVI BEOGRAD PRVI PUT ZVANIČNO ULAZI U SREDNJE ŠKOLE, PROJEKTOM „ŽELIM DA TI KAŽEM…“. U OKVIRU PROJEKTA ODRŽANO JE PET JEDNODNEVNIH SEMINARA ZA 90 NASTAVNIKA/ICA I PREDSTAVNIKA/CA STRUČNOG OSOBLJA NOVOBEOGRADSKIH SREDNJIH ŠKOLA. BILO JE TO PRVI PUT DA JE JEDNA LGBTIQ ORGANIZACIJA ZVANIČNO SVOJIM PROJEKTOM SA LGBTIQ TEMATIKOM OTVORILA VRATA SREDNJIH ŠKOLA.

Pored projekta „Želim da ti kažem…“ u toku ove godine održan je veliki broj edukativnih radionica i seminara. Već u januaru održana je radionica za osoblje „Halo beba“.[22] Ideja da se ova radionica održi javila se nakon homofobične reakcije jedne od sestara koje rade na liniji za telefonsko savetovanje, a koja se dogodila u oktobru 2010. Nakon situacionog testiranja, dopisa lekarskoj komori, žalbi republičkom ombudsmanu i pisma Gradskom zavodu, Labris je kontaktirao sa dr Anđelkom Kotević, direktorkom „Halo bebe“. Ona je izrazila veliko žaljenje zbog diskriminacije koja se dogodila. Istakla je da je uzrok neznanje, ali i to da je svesna da to nije opravdanje. Rezultat toga bila je saradnja Labrisa i „Halo bebe“ kroz radionicu „Seksualna orijentacija kao osnovno ljudsko pravo“, koja je održana 25. januara u Zavodu za javno zdravlje (Dežurni centar Halo za zdravu bebu) u Beogradu. Tročasovnoj radionici prisustvovalo je 23 zaposlenih u Dežurnom centru

21 http://gsa.org.rs/2011/03/gsa-i-labris-pozvali-ministra-jeremica-da-u-un-podrzi-usvajanje-izjave-o-okoncanju-nasilja-nad-lgbt-osobama/

22 Usluga javnog telefonskog servisa za mlade roditelje u okviru Instituta za javno zdravlje u Beogradu

Halo za zdravu bebu – medicinskih sestara, lekarki i direktorka. Radionicu su vodile Dragana Vučković i Marija Savić. Radionica se sastojala iz sledećih deonica: predstavljanje organizacije; objašnjavanje pojmova LGBTTIQ; objašnjavanje stereotipa i predrasuda, homofobije; homoseksualnost kroz istoriju; zakoni koji štite prava LGBT osoba u Srbiji; „živa biblioteka" i zaključci. Utisci sa ove radionice bili su da je nivo znanja i informacija o lezbejskoj egzistenciji i LGBT ljudskim pravima uopšte veoma nizak i da se ova homofobična reakcija zaista i dogodila zbog neznanja. Učesnice su bile veoma motivisane. Sarađivale su, a posebno dobro reagovale na praktičan deo radionice o predrasudama, kao i na „živu biblioteku" u kojoj su Marija Savić i Aleksandra Gavrilović odgovarale na pitanja učesnica o ličnim iskustvima i problemima sa kojima se suočavaju zbog visokog stepena homofobije u društvu.

Takođe, održani su i seminari za novinare/ke i blogere/ke, socijalne i medicinske radnike/ce.

Krajem oktobra u Zrenjaninu je održan seminar „Istopolna orijentacija u radu domova zdravlja", kojem je prisustvovalo 19 medicinskih radnika/ca iz pet gradova Srbije. Početkom novembra održan je seminar za novinare/ke pod nazivom Istopolna orijentacija i odgovorno novinarstvo. Seminaru je prisustvovalo 19 novinara/ki i blogera/ki iz Novog Sada, Kragujevca, Beograda, Kruševca, Negotina i Smedereva. Cilj ovog seminara bio je da ukaže na ulogu medija i značaj objektivnog i pravilnog izveštavanja kroz upotrebu odgovarajuće nediskriminatorne terminologije, a u cilju podizanja svesti o istopolnoj orijentaciji.

Sredinom decembra u Beogradu je održan dvodnevni seminar „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu", kome su prisustvovala 22 profesionalna lica uglavnom zaposlena u Centrima za socijalni rad iz Beograda, Sombora, Novog Sada i Niša. Obrađene su teme: Identiteti, istopolna orijentacija i lezbejska egzistencija; Ljudska prava lezbejki i gejeva; Društveni mehanizmi homofobije; Trans egzistencija; Coming out; Stereotipi i predrasude.

U toku 2011. godine završena je realizacija projekta „Pozorište u Akciji – Moć dijaloga", započeta 2010. Cilj projekta bio je

senzibilisanje šire javnosti, ali pre svega profesora i učenika/ca srednjih škola u vezi sa pravima LGBT osoba i problemima sa kojima se susreću u školi i van nje zbog drugačije seksualne orijentacije. Projekat „Pozorište u akciji – moć dijaloga" je drugi Labrisov projekat podržan od strane države. Za razliku od seminara „Istopolna orijentacija u radu Domova zdravlja", koji je finansijski podržalo Ministarstvo za rad i socijalnu politiku – Uprava za rodnu ravnopravnost, pozorišni projekat je podržalo Ministarstvo kulture. Ovo je prva predstava interaktivnog tipa, koja se eksplicitno bavi nasiljem i diskriminacijom nad istopolno orijentisanim osobama u Srbiji.

Značajna je i činjenica da je tim volontera i volonterki uključenih u organizaciju sastavljen od mladih ljudi (učenici/ce srednjih škola i studenti/kinje), koji su u velikoj meri već uspešno angažovani u radu drugih nevladinih, uglavnom ljudsko-pravaških organizacija (YIHR, Helsinški odbor za ljudska prava itd.). Ovo je prvi Labrisov projekat koji je realizovan uz podršku ovako velikog broja volontera/ki, što svedoči o podizanju vidljivosti i kredibiliteta Labrisa kao organizacije, ali i novim načinima (društveno angažovana kultura i stvaralaštvo) za realizaciju dela aktivnosti, u oblasti pokretanja dijaloga i javnog zagovaranja. Pozorišne predstave igrale su se u Dah teatru. Projekat „Pozorište u Akciji – Moć dijaloga" vodila je Mirela Pavlović[23].

ODIGRANE ČETIRI PREDSTAVE FORUM TEATRA „MOĆ DIJALOGA" NAMENJENE UČENICIMA I UČENICAMA SREDNJIH ŠKOLA I NJIHOVIM NASTAVNICAMA/CIMA U DAH TEATRU. OVO JE PRVA PREDSTAVA INTERAKTIVNOG TIPA, KOJA SE EKSPLICITNO BAVI NASILJEM I DISKRIMINACIJOM NAD ISTOPOLNO ORIJENTISANIM OSOBAMA U SRBIJI.

U septembru je na inicijativu Marije Šabanović[24] u okviru Labrisa oformljena sportsko-rekreativna grupa FemSlam u okviru programa „Info-centar", koji se primarno bavi osnaživanjem LBT žena. FemSlam je prva sportsko-rekreativna grupa koja je okupila žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne u Srbiji. Grupa je pre svega namenjena lezbejkama, biseksualnim i trans ženama, bez obzira na godine i fizičke sposobnosti, koje vole sport i vide sportsku grupu kao mesto okupljanja i druženja. Cilj grupe je, pre svega, druženje kroz sport i rekreaciju, ali i učestvovanje na LGBTTQ takmičenjima koja se od dvehiljaditih održavaju širom Evrope i sveta tamo gde je LGBTTQ sport izuzetno razvijen. Marija Šabanović je o motivaciji za pokretanje sportske grupe FemSlam izjavila 2012. godine, za 27. broj Labris novina, sledeće:

„Oduvek sam se bavila sportom. Kratko sam se kao dete bavila

23 Koordinatorka programa Edukacije 2009–2010.

24 Koordinatorka sportsko-rekreativne grupe 2011–2012.

skijanjem, pa gimnastikom da bih u nižim razredima osnovne škole počela da treniram atletiku. Dugo sam se bavila atletikom kao sprintašica. Sa povredom kolena počela sam da trčim duže staze, i to još uvek činim. Imala sam ambicija da postanem atletski sudija. Tako sam i došla na ideju o Labrisovoj sportskoj grupi. Bio je to način da se bavim aktivizmom tamo gde mislim da je najvažnije – jačanje sportskog duha i okupljanje žena kroz sportske aktivnosti na kojima mogu da se informišu o raznim nedoumicama vezanim za njihov seksualni i rodni identitet. Ovakvim aktivnostima koje Labris podržava možemo mnogo da postignemo na vidljivosti i jačanju lezbejske zajednice. To su aktivnosti koje su na jednom, možda manje političkom planu, veoma bitne."[25]

Tako je Labris sportska grupa već mesec dana posle osnivanja učestvovala na regionalnoj sportskoj manifestaciji Queer Sport Weekend u Zagrebu od 21. do 23. oktobra, i postigla vrlo dobar uspeh na turniru u basketu osvojivši drugo mesto. Već naredne 2012. godine, u avgustu, FemSlam je bila prva i za sada jedina sportsko-rekreativna LGBT grupa koja je predstavljala Srbiju na EuroGay Games, održanim u Budimpešti, gde je osvojila prvo mesto u maratonu (zlatnu medalju) i četvrto u košarci. Do danas je FemSlam okupila oko 150 LBT žena kroz sportske aktivnosti kao što su: košarka, mali fudbal, joga, badminton i trčanje.

Za članice lezbejske zajednice organizovana su dva ciklusa radionica (po deset radionica), kao i devetnaest društveno-socijalnih aktivnosti.

Prvi ciklus radionica bio je psihološko-edukativnog tipa i zasnovan na teoriji i praksi transakcione analize. Radionice je vodila transakciona analistkinja i konsultantiknja za psihodramu Ana Mijalković. Na radionicama članice zajednice su se bavile temama: Skript ili nesvesni životni scenario, emocionalna inteligenicija, sam sebi bolji roditelj, zdravi međuljudski odnosi, kako se nositi sa problemima.

Drugi ciklus radionica bio je kreativnog tipa i bavio se osnovama i tehnikama fotografisanja. Radionice je vodila fotografkinja

25 Labris novine, broj 27, Beograd, 2012.

Tamara Gavrilović i na radionicama članice lezbejske zajednice su se bavile temama: istorija fotografije, svetlost i boje, kompozicija, upotreba aparata. Pored teorijskog dela članice zajednice su imale i praktičan deo koji se sastojao od vežbi tehnika fotografisanja.

Pored ova dva ciklusa radionica, održano je i sedam edukativnih radionica koje su se, između ostalog, bavile temama rodno senzitivnog jezika, stereotipima i predrasudama, bližim objašnjavanjem pojmova rod, pol, identitet, a 31. oktobra održana je i radionica „Prevencija raka dojke i edukacija za samopregled", gde je voditeljka radionice bila viša medicinska sestra Vesna Imbronjev.

Tokom godine Labris je u okviru ciklusa „Susreti sa legendarnim lezbejkama i feministkinjama" ugostio i organizovao susrete sa Liz Keli (Liz Kelly)[26], koja je govorila o temi o kojoj retko priča: preuzimanju kontrole u procesu umiranja partnerke u lezbejskom odnosu; druženje sa Mašom Dion, ruskom imigrantkinjom u Izraelu/Palestini, feminističkom aktivistkinjom, lezbejkom, fotografkinjom, istoričarkom umetnosti i prevoditeljkom (ruski-engleski-hebrejski), i druženje sa Chai Feldblum i Nan Hunter, profesoricama i aktivistkinjama za lezbejska i gej prava u SAD.

U okviru društveno-socijalnih aktivnosti ove godine Labris je organizovao: filmske projekcije, izlet na Srebrno jezero, posete Centru za ženske studije i studenata/kinja Bečkog univerziteta, kao i organizacije „Care international"; davao podršku Zagreb Pride-u i organizovao odlazak na prvi Split Pride.

U organizaciji Labrisa oko trideset aktivista/kinja otputovalo je na prvu Paradu ponosa u Splitu. Uz jako prisustvo policijskih snaga, prvi splitski prajd završen je sa nekoliko incidenata nasilja u kojima nije bilo teže povređenih. Za 26. broj Labris novina svoje utiske sa prvog splitskog prajda podelila je autorka potpisana pseudonimom Mali princ:

„Uprkos mržnji, u ime sloboda i časti, povorka ljubavi se i dalje smelo kretala. Bilo je to i jedino što mi je davalo snagu da nastavim. Bez svesti do kojih granica situacija može da se razvuče, stupale/

26 Liz Keli je nama poznata kao autorka knjige Preživeti seksualno nasilje (prevedena u Zagrebu 2008), odličnog primera feminističkog istraživanja iz oblasti seksualnog nasilja.

li smo korak po korak, lagano ka rivi. (…). Kada sam napokon zakoračila u prostor predviđen za održavanje programa iz mene je pokuljalo i more suza. Hiljadu suza, hiljadu strahova, hiljadu hrabrosti. I druge/gi su pristizale/li. Cure su me grlile. Rasplakana više nisam umela ni da se zaustavim. Osmehivala sam se, sa suzama u očima, svima koje/ji stužu i koje/ji su stigle/li. To je bio jedini siguran znak da su dobro. Počelo je da mi se čini da smo uspele/li."[27]

U Beogradu od 21. do 24. aprila održana je Četvrta lezbejska nedelja pod nazivom „Izašle smo", koja je okupila 76 lezbejki aktivistkinja iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore (prvi put), Srbije, kao i nekoliko međunarodnih aktivistkinja i stručnjakinja iz oblasti feminizma i LGBT aktivizma. Pored Labrisa skup je organizovala i lezbejska grupa NLO iz Novog Sada. Pet panela i deset radionica bilo je posvećeno jačanju lezbejske mreže u bivšoj Jugoslaviji, osnaživanju lezbejskog identiteta, diskusijama na temu homofobije i politika feminizma, podizanju svesti o lezbejskim pravima i podizanju lezbejske vidljivosti. Održani su paneli: Država i lezbejke, Parada ponosa i lezbejke, Lezbejsko preduzetništvo, Servisi za pružanje podrške lezbejkama i panel razgovora sa spisateljicom i teoretičarkom Džoan Nestle.

27 Labris novine, broj 26, 2011.

Održane su radionice: Radionica izrade stripa; Pozorišna radionica – Telo i glas; Zašto nam je važan feminizam; Lezbejski identiteti; Patrijarhat i nasilje nad lezbejkama; Višestruka diskriminacija lezbejki; Alise među nama, lezbejska književnost i izdavaštvo i Radionica izrade stensila.

Lezbejskoj nedelji prisustvovala je i legendarna lezbejska spisateljica, osnivačica prve Lezbejske arhive u Njujorku, danas aktivistkinja Žena u crnom u suprotstavljanju izraelskom i SAD režimu, Džoan Nestle[28] sa svojom partnerkom Dajan Oto. Dajan Oto je dugogodišnja feministička profesorka ženskih prava na Univerzitetu u Melburnu. Sa Džoan i Di organizovana su dva susreta u Beogradu za vreme Lezbejske nedelje. Prvi susret nazvan „Lezbejske strasti za ženama i slobodom" je održan u subotu 23. aprila u organizaciji Labrisa, a drugi „Feministička prava i lezbejske slobode" je održan u ponedeljak, 25. aprila, u organizaciji Rekonstrukcije Ženski fond, Centra za ženske studije i Kulturnog centra Rex.

U BEOGRADU OD 21. DO 24. APRILA ODRŽANA JE ČETVRTA LEZBEJSKA NEDELJA POD NAZIVOM „IZAŠLE SMO" KOJA JE OKUPILA 76 LEZBEJKI AKTIVISTKINJA IZ HRVATSKE, SLOVENIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, MAKEDONIJE, CRNE GORE, SRBIJE, KAO I NEKOLIKO MEĐUNARODNIH AKTIVISTKINJA I STRUČNJAKINJA IZ OBLASI FEMINIZMA I LGBT AKTIVIZMA.

Četvrtoj lezbejskoj nedelji u Beogradu prisustvovala je i legendarna lezbejska spisateljica Džoan Nestle.

28 Govor Džoan Nestle na Četvrtoj lezbejskoj nedelji: https://www.youtube.com/watch?v=WGOxU1B_puI&index=3&list=PLBCWXb7GrF6D6d0DtSLG-bTng-2m4_3lsI

Utisci sa Četvrte lezbejske nedelje jedne od učesnica:

„Doživeti lezbejsku nedelju, nikada nije obična stvar, da parafraziram Džoan Nestle, čije su besede, iskustvo i dolazak obeležile s posebnom dirljivošću naš susret. Nakon njenih reči, neminovno je da lezbejsku osećajnost vrednujete po novim, daleko višim standardima i da uočite važnost svog učešća u realnosti sa svim specifičnim i mnogostrukim uplivima koji tu realnost obogaćuju. Posle njenih reči, stid se odbacuje kao prazna konzerva, a ponos dobija novu dimenziju opštosti, zasnovane na već izborenim privilegijama, koje su decenijama sticane na osnovnim kriterijumima lezbejske žudnje za ljubavlju i slobodom."[29]

U 2011. godini izašao je 26. broj Labris novina[30], ovaj i naredni broj priredila je Dragoslava Barzut (uredništvo, lektura i prelom). Tema broja je bila Lezbejski život i aktivizam. U tom broju pored novina, pisanja uvodnika, objavljen je intervju „Lezbejke su moja ciljna grupa", sa slikarkom i strip crtačicom Helenom Janečić. Tu su i tekstovi o aktivnostima Labrisa: o sportskoj grupi, radionici „Prevencija raka dojke i edukacija za samopregled", tekst o strateškom parničenju Bojane Ivković, koja je u ime Labrisa pristustvovala u novembru seminaru „Training on strategic litigation", održanom u Strazburu. Tu je zatim kolaž tekstova aktivistkinja u kojima su odgovorile na pitanje šta njima znači aktivizam. U jednom od njih J.O. govori o prvom susretu sa lezbejskim aktivizmom:

„Ono što me je pokrenulo i motivisalo da prvi put dođem u Labris bila je jaka želja da se otarasim sopstvene homofobije i izađem iz svog malog sveta punog strahova u koji su me zatvorili društvo i okolina. Uprkos raznim sumnjama, usudila sam se da se pojavim te nedelje u Labrisu, gde su se okupile žene da bi prisustvovale radionici 'Internalizovana homofobija i coming out'. Vrata mi je otvorila koordinatorka info-centra i od toga trenutka u mom životu ništa nije isto. Upoznala sam neke divne žene, saznala toliko toga o sebi, homofobiji, načinima za borbu protiv iste,

29 http://labris.org.rs/izasle-smo-cetvrta-lezbejska-nedelja-2011/

30 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/07/Labris-novine-broj-26-2011.pdf

zašto je važno 'autovati se' i još mnogo toga. Prvi put u životu sam osetila da negde zaista pripadam i da sam prihvaćena. (…)"[31]

Tu je još tekst o iskustvu sa prvog prajda u Splitu koji je potpisan sa Mali princ. Dalje, tu je jedna kratka priča „Ventil" Dragoslave Barzut i tekstovi Bojana Krivokapića o četvrtom Lezbejskom aktivističkom festivalu „Umetnost radi akcije", u organizaciji Novosadske lezbejske organizacije, održanom 14. i 15. oktobra u Novom Sadu, u Art klinici i Omladinskom centru CK13, kao i tekst „Identiteti kao polja istraživanja", koji su zajedno potpisali Aleksa Milanović i Dragana Stojanović.

Pored ovih redovnih aktivnosti Labris je podržao nekoliko inicijativa. Učestvovao je u fokus grupi sa temom „Ranjive grupe i reforma sektora bezbednosti (RSB): LGBT studija slučaja". Istraživanje je bilo deo projekta Centra za istraživanje javnih politika, a sprovedeno je putem fokus grupa sa lezbejkama, homoseksualcima, biseksualnim i transseksualnim osobama u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, i kroz intervjue sa predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane. Podržalo ga je Odeljenje za demokratizaciju Misije OEBS u Srbiji. Centar za istraživanje javnih politika osnovala je grupa stručnjaka iz različitih oblasti sa ciljem praćenja javnih politika vezanih za ljudsku bezbednost i razvoj.

U oktobru je Labris podržao protest studenata i studentkinja Filozofskog i Filološkog fakulteta u Beogradu. U saopštenju Labrisa tim povodom stoji da Labris podržava zahteve koji se odnose na smanjenje školarina na tri minimalne plate imajući u vidu i da pravo na obrazovanje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava. Labris je podsetio na to da je naša država ratifikovala Međunarodni pakt o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima, u kome se u cilju punog ostvarenja prava na obrazovanje u članu 13 navodi da „više školovanje treba da bude dostupno svima podjednako, zavisno od sposobnosti svakoga, kroz odgovarajuća sredstva, a naročito kroz uvođenje besplatnog školovanja". Na kraju, Labris se pridružio zahtevima da se ispita pozadina napada bakljom na Filozofskom fakultetu i da se sa tim u vezi obznane nalogodavci koji koriste usluge fašističkih

31 Labris novine, broj 26, 2011.

organizacija u obračunu sa studentima i studentkinjama, ali i LGBT osobama i drugim manjinama.[32]

Međunarodni dan ljudskih prava Labris je i ove godine obeležio sada već tradicionalnim koktelom u svojim prostorijama, a posetiteljke i posetioci su imale/li priliku da pogledaju izložbu fotografija nastalih tokom foto-radionica na kojima su učestvovale članice lezbejske zajednice, a u organizaciji Labrisa. Drugi deo izložbe za temu je imao lezbejski aktivizam, a izložene su fotografije iz istorije rada Labrisa.

Izložba arhivskih Labrisovih fotografija organizaovana povodom Međunarodnog dana ljudskih prava.

Međunarodni dan ponosa i ove godine obeležen je razvijanjem zastave duginih boja sa prozora Ministarstva za ljudska i manjinska prava, državnu i lokalnu samoupravu, a aktivistkinje Labrisa i članice lezbejske zajednice snimile su promotivni spot „I am what I am“, koji je emitovan na društvenim mrežama.

32 http://plenumfiloloskog.blogspot.rs/2011/10/labris-organizacija-za-lezbejska.html

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

UČESTOVALE SMO NA VIŠE OD 200 JAVNIH DOGAĐAJA U ZEMLJI I INOSTRANSTVU: TRIBINE, KONFERENCIJE ZA ŠTAMPU, ULIČNE AKCIJE, PANELI...

2012

U 2012. GODINI LABRIS ORGANIZUJE ŠEST ULIČNIH AKCIJA: „ŽIVA BIBLIOTEKA“, „ĆUTANJE NAS NEĆE ZAŠTITI“, PROTEST U ZNAK PODRŠKE LGBT OSOBAMA U MAKEDONIJI, MINI PRAJD, „UGASI MRAK“ I „ZAJEDNO SMO JAČI/E“.

Ulična akcija, „Živa biblioteka“ povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, Beograd, 2012. (Sleva nadesno) Jelena Vasiljević, Miloš Urošević, Aleksandra Gavrilović.

2012

Labris u ovoj godini široj javnosti predstavlja Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama i učestvuje u radnoj grupi za izradu Nacionalne strategije protiv diskriminacije. Takođe, ove godine Srbija je prvi put uključena u projekat Saveta Evrope kojem je cilj sprečavanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U okviru ovog projekta Labris je zadužen za monitoring implementacije preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Sportska grupa FemSlam prvi put učestvuje na jednom evropskom takmičenju. Feministička aktivistkinja i jedna od osnivačica Labrisa Lepa Mlađenović dobija nagradu „Ana Klajn" nemačke fondacije „Hajnrih Bel". Ove, 2012, preminula je Štefica Ivljev, jedna od najstarijih aktivistkinja Labrisa, pesnikinja i aktivistkinja Žena u Crnom.

SRBIJA JE PRVI PUT UKLJUČENA U PROJEKAT SAVETA EVROPE KOJEM JE CILJ SPREČAVANJE DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE I RODNOG IDENTITETA. U OKVIRU OVOG PROJEKTA LABRIS JE ZADUŽEN ZA MONITORING IMPLEMENTACIJE PREPORUKA KOMITETA MINISTARA SAVETA EVROPE ZEMLJAMA ČLANICAMA O MERAMA ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE ILI RODNOG IDENTITETA.

Godišnji izveštaj za 2012, koji je i ove godine napisala Jovanka Todorović (a na engleski su ga prevele Dragana Todorović i Milica Ranđelović) menja koncept u odnosu na prethodne izveštaje. Dodata su dva važna, nova poglavlja. Prvo od njih je posvećeno analizi rada institucija koje su zadužene za promociju ljudskih prava LGBT osoba[1]. Drugo dodato poglavlje posvećeno je istraživanjima o stanju ljudskih prava i diskriminaciji u okviru kojeg su predstavljeni rezultati nekoliko istraživanja. Tu se našlo istraživanje FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) – Agencije Evropske unije za osnovna prava, koje je obuhvatilo preko 93.000 ispitanika/ca iz zemalja članica Evropske unije i Hrvatske, sa posebnim akcentom na diskriminaciju kojoj su LGBT osobe izložene. Takođe su prikazani i rezultati istraživanja javnog mnjenja „Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji", koje je sprovela Kancelarija poverenika za zaštitu ravnopravnosti i CeSID tokom novembra 2012. godine, a koje je imalo za cilj da obezbedi kontinuirano praćenje stavova građana o pojavi diskriminacije i stepenu (ne)tolerancije, o rasprostranjenosti predrasuda, kao i nivoa socijalne i etničke distance među pojedinim društvenim

1 Kancelarija za ljudska i manjinska prava Republike Srbije, Kancelarija poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Kancelarija republičkog zaštitnika građana i Kancelarija Saveta Evrope – Misija u Srbiji.

grupama. Ovo istraživanje je obuhvatilo slučajni reprezentativni uzorak od 1.196 građana starijih od 15 godina u Republici Srbiji.[2]

Glavni motiv uvodnog obraćanja u Godišnjem izveštaju Labrisa za 2012. godinu jeste to da su donete presude koje mogu predstavljati 'praksu za budućnost'. Potom sledi osvrt na najvažnije dostignuće u 2012. kada je reč o pravnom prepoznavanju LGBT osoba u Srbiji: „Krivični zakonik Republike Srbije u januaru postaje bogatiji za instituciju 'zločina iz mržnje'."[3] Osim toga, krajem 2012. godine stupa na snagu Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (KZ), kojim je unet član 54a – 'posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje', a koji glasi:

„Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela."[4]

Labris u svom Godišnjem izveštaju poziva na doslednu implementaciju instituta zločina iz mržnje, podsećajući da i državu i organizacije civilnog društva čeka naporan, dugogodišnji proces. Koliko je Labris bio svestan težine puta koji će se u narednim godinama odnositi na primenu instituta zločina iz mržnje govori i to da do zaključenja ovog teksta (decembar 2015) u Srbiji nije doneta nijedna pozitivna presuda sa otežavajućom okolnošću zločina iz mržnje.

Važne presude koje su obeležile ovu godinu, a na koje se misli u uvodu Godišnjeg izveštaja kada se pominje „praksa za budućnost",

2 Za detaljniji uvid u rezultate istraživanja pogledati Labrisove publikacije i arhiv.

3 Zločin iz mržnje se, prema ovom predlogu koji su zajednički uputili YUCOM – Komitet Pravnika za ljudska prava i Gej strejt alijansa, definiše kao „svako krivično delo iz Krivičnog zakonika učinjeno prema bilo kom licu ili grupi lica iz mržnje zasnovane na rasi, boji kože, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti, veroispovesti, političkom ili drugom ubeđenju, jeziku, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, starosti, zdravstvenom stanju, invaliditetu, obrazovanju, društvenom položaju, socijalnom poreklu, imovnom stanju ili nekom drugom ličnom svojstvu". Ova definicija je u skladu sa međunarodnim standardima i definicijom Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), a dela koja su obuhvaćena ovom inicijativom su ona koja se odnose na ubistva, teške i lake telesne povrede, silovanja, krivična dela protiv imovine, kao i protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine.

4 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije za 2012, Labris, 2013, Beograd, str. 9–10.

jesu pre svega presude po osnovu govora mržnje. Ove godine u Srbiji je donesena prva presuda u istoriji sudstva za govor mržnje protiv LGBT populacije. Radilo se o procesu koji je GSA pokrenuo protiv Dnevnih novina Press zbog onlajn komentara objavljenih 2. jula 2009. koji su sadržali govor mržnje. Naime, Apelacioni sud u Beogradu doneo je drugostepenu presudu u ovom procesu, a na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o javnom informisanju.[5] Drugi proces takođe je po svojoj važnosti pionirski poduhvat jer se radilo o prvoj presudi izrečenoj jednom državnom funkcioneru.[6] Presudom Prvog osnovnog suda u oktobru 2012. utvrđeno je diskriminatorno ponašanje i težak oblik diskriminacije LGBT populacije od strane Nebojše Bakareca, funkcionera Demokratske stranke Srbije (DSS) i gradskog odbornika u Skupštini grada Beograda. Treća, možda najznačajnija presuda, jeste prva pravosnažna presuda u Srbiji po osnovu Zakona o zabrani diskriminacije koja se tiče diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije izvršene na radnom mestu. I ovaj slučaj vodila je pravna služba GSA, i njoj je krajem 2012. godine dostavljena pravosnažna presuda Apelacionog suda u Novom Sadu doneta po osnovu članova 12, 13 i 21 Zakona o zabrani diskriminacije. Apelacioni sud se u obrazloženju poziva i na povredu članova 21, 23 i 25 Ustava Srbije, koji zabranjuju diskriminaciju po bilo kom osnovu i garantuju pravo na ljudsko dostojanstvo i psihički integritet.[7]

U SRBIJI JE DONESENA PRVA PRESUDA U ISTORIJI SUDSTVA ZA GOVOR MRŽNJE PROTIV LGBT POPULACIJE. DRUGI PROCES TAKOĐE JE PO SVOJOJ VAŽNOSTI PIONIRSKI PODUHVAT JER SE RADILO O PRVOJ PRESUDI IZREČENOJ JEDNOM DRŽAVNOM FUNKCIONERU. PRESUDOM PRVOG OSNOVNOG SUDA U OKTOBRU 2012. UTVRĐENO JE DISKRIMINATORNO PONAŠANJE I TEŽAK OBLIK DISKRIMINACIJE LGBT POPULACIJE OD STRANE NEBOJŠE BAKARECA, FUNKCIONERA DEMOKRATSKE STRANKE SRBIJE (DSS) I GRADSKOG ODBORNIKA U SKUPŠTINI GRADA BEOGRADA. TREĆA, MOŽDA NAJZNAČAJNIJA PRESUDA, JESTE PRVA PRAVOSNAŽNA PRESUDA U SRBIJI PO OSNOVU ZAKONA O ZABRANI DISKRIMINACIJE KOJA SE TIČE DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE IZVRŠENE NA RADNOM MESTU. OVE SLUČAJEVE JE VODILA PRAVNA SLUŽBA GSA.

Labrisova pravna služba je nastavila sa monitoringom suđenja Miši Vaciću i Mladenu Obradoviću, liderima pokreta SNP

5 Za više informacija: http://gsa.org.rs/2012/02/apelacioni-sud-potvrdio-da-se-govor-mrznje-prema-lgbt-osobama-ne-moze-pravdati-slobodom-govora-i-informisanja/

6 Pravna služba GSA je tužbu protiv Nebojše Bakareca (fukcionera Demokratske stranke Srbije) podnela zbog njegovog teksta pod nazivom „Drugi oktobar 2011“, objavljenog 16. septembra 2011. godine na sajtu vidovdan.org (Vidovdan Magazin) u kome je izneo svoje stavove o tome da je homoseksualnost nenormalna i da je treba lečiti psihijatrima i psiholozima. (izvor: http://gsa.org.rs/2012/10/presuda-nebojsi-bakarecu-postala-pravosnazna/)

7 Slučaj se odnosio na težak oblik diskriminacije protiv M.A. (25) iz Vršca od strane njegovog kolege Daria K. (26) iz Vlajkovca. Diskriminacija je vršena nekoliko meseci u kontinuitetu na radnom mestu i u privatnoj firmi u Vršcu gde su obojica bili zaposleni. Prema ovoj presudi, Dariu K. je naloženo da oštećenom M.A. isplati 180.000 dinara za pretrpljene duševne bolove zbog povreda prava ličnosti, ugleda i časti, kao i da Pravnoj službi GSA nadoknadi sudske troškove.

1389 i Obraz. Oba postupka (za pretnje 2009. i nerede 2010) protiv lidera pokreta Obraz Mladena Obradovića vraćena su na ponovno suđenje (rasna i druga diskriminacija/član 387 i nasilničko ponašanje/član 344 Krivičnog zakonika Republike Srbije). Kako stoji u Godišnjem izveštaju: „Samo nekoliko dana pred izricanje presude Mladenu Obradoviću zbog izazivanja mržnje i upućivanja pretnji pred zabranjenu Paradu ponosa 2009, optužnica je 3. februara 2012. godine izmenjena. Lideru ekstremističke organizacije Obraz iz optužnice je isključen deo u kome mu se stavlja na teret da su njegova i aktivnost Obraza doprineli tome da se Parada ponosa 2009. godine ne održi. Organizacije civilnog društva među kojima i Labris, uputile su zahtev tužilaštvu da pruži javnosti obrazloženje za ovakvu odluku." Iako je obrazloženje izostalo, vođa pokreta Obraz Mladen Obradović osuđen je pred Prvim osnovnim sudom u Beogradu na deset meseci zatvora zbog izazivanja mržnje i upućivanja pretnji pripadnicima homoseksualne populacije pred otkazanu Paradu ponosa 2009. godine. Međutim, Apelacioni sud u Beogradu, 15. novembra 2012. godine, ukinuo je ovu prvostepenu presudu, a predmet je vraćen Prvom osnovnom sudu. Slično se dogodilo i sa presudom iz aprila 2011. godine, kada je vođa Obraza pred Višim sudom u Beogradu prvostepeno osuđen na dve godine zatvora, i taj je postupak odlukom Apelacionog suda početkom 2013. godine takođe vraćen na ponovno suđenje.[8]

Ove godine je posle brojnih odlaganja nastavljeno suđenje i Miši Vaciću, lideru Srpskog Narodnog pokreta 1389, optuženom za rasnu i drugu diskriminaciju (član 387 Krivičnog zakonika republike Srbije). Simbolična presuda doneta je tek naredne godine u julu kojom je Vacić osuđen na godinu dana uslovne kazne. Pored ova dva sudska procesa Labris je pratio i donošenje odluka o (ne)zabranjivanju delovanja ultradesničarskih organizacija u Srbiji. Ove godine doneta je i poražavajuća odluka Ustavnog suda Srbije prema kojoj rad organizacije SNP 1389 iz Beograda, kao i udruženja SNP Naši iz Aranđelovca, nije ocenjen kao protivustavan. Sa druge strane, Ustavni sud Srbije zabranio je 12. juna 2012. godine delovanje ultradesničarske organizacije Obraz. Odluka je usledila skoro tri godine nakon zahteva Republičkog javnog tužilaštva, na čiju inicijativu je do sada već zabranjena jedna neonacistička organizacija – Nacionalni stroj.

8 Za detaljniji uvid u slučaj „Obradović", pogledati arhiv Labrisa.

Pored monitoringa sudskih procesa, pravna služba Labrisa tokom čitave godine pružala je podršku LGBT osobama nad kojima je izvršen bilo koji oblik diskriminacije i nasilja. Najteži oblik diskriminacije koji je prijavljen Labrisu bio je slučaj fizičkog napada na mladića D.K., koji se dogodio u Zemunu 22. novembra 2012. godine. Dva mladića napala su u večernjim satima na ulici D.K., pritom mu nanevši povrede grudnog koša, leđa, lica, tešku frakturu nosa i orbitale sinusa i teže povrede desnog oka. U Godišnjem izveštaju stoji: „Ovaj slučaj ukazao je na brojne propuste u postupanju policije. Naime, policija nije izašla na mesto incidenta, uzela je izjavu u polusvesnom stanju, ali je policajac kasnije tvrdio da D. K. nije bio svestan, tako da nije dostavio pisani izveštaj o incidentu. Od tada niko iz policije nije kontaktirao D. K. Inspektorka koja je vodila 'slučaj pretnji' – 'nije dobila njegov predmet'. Pored toga, D. K. je naglasio da postoji mogućnost da je razlog napada njegovo zanimanje (branitelj ljudskih prava) i izjavio da je učestvovao dve godine zaredom u radu LGBT organizacija, kao i to da je javnosti poznat kao jedan od organizatora Parade ponosa. Sa slučajem je upoznat i general policije Mladen Kuribak. U slučaj se, pored Labrisove pravnice, uključila i Marija Rauš, savetnica za pitanja ljudskih prava iz kancelarije Ujedinjenih nacija (Office of the UN Resident Coordinator in Serbia). O slučaju je obaveštena i Evropska komisija."[9] U Izveštaju su navedena još dva slučaja. Labrisu se u februaru obratila za savet devojka koja je zbog teške situacije i osećaja ugroženosti u Bosni donela odluku da sa svojom partnerkom započne život u Beogradu. Želela je da se informiše o dokumentaciji neophodnoj za zaposlenje. Sledećeg meseca, marta, Labrisu se obratila devojka koja je zbog svoje seksualne orijentacije bila izložena fizičkom nasilju od strane brata. Pored toga, Labrisovoj pravnoj službi obratile su se i tri osobe koje su se raspitivale o mogućnosti dobijanja azila zbog diskriminacije i fizičkog zlostavljanja koje trpe usled istopolne seksualne orijentacije.

Petog maja organizacije članice Koalicije protiv diskriminacije, čiji je član i Labris, javnosti su predstavile tri nova modela zakona u oblasti borbe protiv diskriminacije, na okruglom stolu u Medija centru Beograd. Modeli zakona: Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, Model zakona o priznavanju pravnih

9 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije za 2012, Labris, 2013, Beograd, str. 20.

posledica promene pola i utvrđivanja transeksualizma i Model zakona o ograničenju i zaštiti pojedinih prava i sloboda, izađeni su 2012. godine uz konsultantsku pomoć pravnih stručnjaka AIRE centra[10] iz Londona. Na okruglom stolu govorili/le su: Saša Gajin ispred Koalicije protiv diskriminacije i CUPS–a, Biljana Brajtvajt, Adam Vajs i Luk Klemenc ispred AIRE centra, Jovanka Todorović ispred Labrisa, Milan Đurić ispred Gejten–LGBT i Ljupka Mihajlovska ispred Udruženja studenata sa hendikepom.

Tokom decembra 2011. model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama je predstavljen svim LGBT organizacijama u Srbiji, na tri okrugla stola, u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, a predloženi model naišao je na odobrenje predstavnika i predstavnica LGBT zajednice.

U martu 2012. model zakona je predstavljen na okruglom stolu u Nišu, u organizaciji „Centara za razvoj civilnih resursa" gde su se okupili i predstavnici/ce drugih organizacija za zaštitu ljudskih prava. Nedugo zatim je predloženi model predstavljen i većoj grupi organizacija za zaštitu ljudskih prava iz Novog Sada, a radni sastanak je održan u Zavodu za ravnopravnost polova AP Vojvodine. Sastanku su prisustvovale, pored predstavnika/ca organizacija za ljudska prava, i direktorka Zavoda, Vesna Šijački, kao i zamenica Pokrajinskog ombudsmana, Danica Todorov. Promociju Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama Labris će brojnim aktivnostima nastaviti i naredne godine.

ORGANIZACIJE ČLANICE KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE, ČIJI JE ČLAN I LABRIS, UZ KONSULTANTSKU POMOĆ PRAVNIH STRUČNJAKA AIRE CENTRA IZ LONDONA, IZRADILE SU I JAVNOSTI PREDSTAVILE TRI NOVA MODELA ZAKONA U OBLASTI BORBE PROTIV DISKRIMINACIJE I TO: MODEL ZAKONA O REGISTROVANIM ISTOPOLNIM ZAJEDNICAMA, MODEL ZAKONA O PRIZNAVANJU PRAVNIH POSLEDICA PROMENE POLA I UTVRĐIVANJA TRANSEKSUALIZMA I MODEL ZAKONA O OGRANIČENJU I ZAŠTITI POJEDINIH PRAVA I SLOBODA.

Sledeća dva poglavlja Godišnjeg izveštaja posvećena su slobodi okupljanja i javnim skupovima. Naime, i ove godine Parada ponosa je zabranjena odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. U rešenju koje je dostavljeno organizatorima Parade ponosa, 3. oktobra 2012. godine, između ostalog se navodi: „Zabranjuje se održavanje javnog skupa i javnog skupa u pokretu, sazivača Udruženje 'Parada ponosa Beograd', prijavljenog za dan 06. 10. 2012. godine sa početkom od 09,00 časova u parku 'Manjež'. U sprovedenom postupku po prijavi utvrđeno je da su se stekli razlozi iz člana 11 stav 1 Zakona o okupljanju građana Republike Srbije, odnosno da na skupu može

10 The AIRE Centre (Advice on Individual Rights in Europe)

doći do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine. Doneto rešenje identično je rešenju iz 2011. godine i dato je bez obrazloženja."

Pored Parade ponosa, ove godine odlukom Gradske uprave grada Kragujevca i Saveta za bezbednost grada Kragujevca, zabranjen je i performans pod nazivom „Demonstracija kartonskih LGBT lutaka" nastao u organizaciji Gej strejt alijanse i još četiri partnerske organizacije (Gej lezbejski info centar – GLIC, Centar za kvir studije – CKS, Loud and Queer i Q-klub, i spoljni saradnici partneri – EXIT Festival, Dom omladine Beograd i ustanove kulture u nekoliko gradova u Srbiji).[11]

Ipak, zastave duginih boja puštene su ove godine sa zgrade u kojoj je Povereništvo za zaštitu ravnopravnosti, sa zgrade Kancelarije zaštitnika građana, kao i sa zgrade Zavoda za ravnopravnost polova u Novom Sadu, a u Šapcu sa zgrade policije i Centra za socijalni rad.

Pored zabranjenih javnih okupljanja, dogodilo se nekoliko veoma zapaženih fleš-mob uličnih akcija. Aktivistkinje Labrisa organizovale su i inicirale čak šest uličnih akcija u 2012, a učestvovale u mnogo više.

Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije, 17. maj, obeležen je „živom bibliotekom" i brojnim drugim aktivnostima u centru Beograda. „Aktivistkinje i volonterke Labrisa i Žena u crnom 17. maja 2012. godine postavile su štand u centru Beograda (na Trgu Republike) na kome su deljene informativne brošure sa ciljem da se šira javnost upozna sa pravima koja su uskraćena LGBT osobama i sa problemima sa kojima se istopolno orijentisane osobe susreću."[12] U 27. broju Labris novina iz decembra 2012. Desanka Drobac, ispisujući tekst o uličnim akcijama Labrisa u ovoj godini, ovako opisuje akciju povodom 17. maja: „Zamisao je bila da se građanstvu približi ideja borbe

11 U okviru projekta „Zajedno za jednakost LGBT osoba" GSA je zajedno sa četiri partnerska udruženja iz Srbije i spoljnim saradnicima i partnerima održala akciju „Demonstracija LGBT lutaka" u Novom Sadu, Nišu i Beogradu bez ijednog incidenta. Izvor: http://gsa.org.rs/2012/06/zabranjena-akcija-gsa-u-kragujevcu/

12 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije za 2012, Labris, 2013, Beograd, str. 25.

za pravo na lezbejsku egzistenciju, te je u tu svrhu na glavnom gradskom trgu organizovano deljenje knjiga i materijala koje je u proteklim godinama Labris izdavao, afirmativnih poruka izrađenih i osmišljenih od strane lezbejki, a načinile smo i štand 'živa biblioteka' gde su ljudi mogli da dobiju odgovor na bilo koje pitanje vezano za lezbejske teme i možda prvi put uživo da vide dve žene koje se ljube na ulici. Čitav spektakl začinjen je puštanjem šarenih balona u nebo sa porukama ljubavi i tolerancije, što je naročito obradovalo okupljenu decu."[13]

Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije. Beograd, 17. maj. 2012.

Dva dana ranije, 15. maja, Labris je predstavio Godišnji izveštaj o stanju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2011. godinu na konferenciji za štampu, i upozorio na rastuću neosetljivost građana i građanki u Srbiji na nasilje prema LGBT populaciji i zatražio da se to nasilje tretira kao zločin iz mržnje.

Jovanka Todorović iz Labrisa ukazala je na pretnje upućene

13 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

organizatorima uoči prošlogodišnje Parade ponosa koju je MUP zabranio. Ona je ukazala i na izjave pojedinih političara o Parad, kao što su izjave ministra unutrašnjih poslova Ivice Dačića, predsednika Srbije Borisa Tadića i gradonačelnika Jagodine Dragana Markovića, kao i da se na Paradu gledalo kao na događaj koji će da pokrene salvu problema.[14]

Na predstavljanju izveštaja govorili su i Boban Stojanović iz organizacije Parada ponosa, Branko Ćirković, predstavnik Kancelarije poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Nenad Đurđević u ime Uprave za ljudska i manjinska prava, Dragana Todorović u ime Zavoda za ravnopravnost polova Vojvodine, Jelena Radoman u ime Centra za istraživanje javnih politika i Danko Runić iz Uprave grada Beograda. Iako su ranije najavili svoj dolazak, predstavnici policije su dan pred konferenciju otkazali prisustvo.

Istog meseca „LGBT organizacije iz Beograda (GSA, Labris, Kvirija centar i Siguran puls mladih) uzele su učešće na trećem Sajmu organizacija civilnog društva na Trgu Nikole Pašića u Beogradu i štandove, koji su im dodeljeni na dvodnevnom sajmu, iskoristili su za prezentaciju svojih publikacija i aktivnosti".[15]

Drugi važan dan za LGBT zajednicu – Dan ponosa, obeležen je ove godine „Prajdom iznenađenja". Aktivistkinje i volonterke Labrisa, kao i aktivisti i aktivistkinje Žena u crnom, Beograd Prajda i Kvirija centra organizovali su akciju „Ćutanje nas neće zaštititi" u vidu tzv. „Prajda iznenađenja". Oni su najpre na Trgu Republike istakli transparente „Ne smem da poljubim svoju devojku", „Izbacili su me iz kuće", „Živim u laži" itd. da bi potom razvili dugačku zastavu duginih boja i prošetali Knez Mihailovom ulicom od Trga Republike do Studentskog trga, odakle su pustili balone na kojima je pisalo „Ponosan" i „Ponosna". Prajd iznenađenja ispratio je veliki broj medija. Tako je Blic u reportaži o ovom fleš-mobu pod naslovom „Povorka sa zastavama i balonima duginih boja prošla centrom Beograda" dao kratak osvrt na stanje LGBT ljudskih prava u Srbiji, kao i odeljak o stounvolskoj pobuni. Gotovo svi mediji su izvestili o ovom neočekivanom prajdu u centru Beograda[16]

14 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

15 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

16 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27,

Istim povodom u organizaciji Labrisa, 26. juna, na konferenciji za štampu[17] predstavljeni su rezultati projekta „LGBT mladi – Borba protiv stereotipa i predrasuda“, koji je Labris realizovao u saradnji sa Asocijacijom Duga Šabac, Gejtenom – LGBT, Ženskim prostorom iz Niša i Zavodom za ravnopravnost polova Vojvodine.

Akcija „Ćutanje nas neće zaštititi“, povodom Međunarodnog dana ponosa, Beograd, 27. jun. 2012

Na konferenciji su predstavljeni rezultati istraživanja „Stavovi prema osobama drugačije seksualne orijentacije“, koje je sprovedeno u aprilu 2012. na uzorku od više od 1.000 osoba starijih od 18 godina[18], sa akcentom na stavovima mladih ispitanika/ca.

Svetlana Logar iz Ipsos Strategic Marketinga, koji je radio istraživanje, rekla je na konferenciji da je na pitanje da li se u Srbiji poštuju ljudska prava 46 odsto građana odgovorilo da se uopšte ili uglavnom ne poštuju, a samo 23 odsto smatra da

Labris, Beograd, 2012.

17 Za više informacija: http://www.e-novine.com/drustvo/67072-Mladi-najaktivniji-promociji-tolerancije.html

18 Istraživanje je obuhvatilo 1.067 ispitanika/ca starijih od 18 godina iz 67 opština iz Srbije, 127 mesnih zajednica, gradske, prigradske i seoske životne sredine.

se uglavnom poštuju. Ona je rekla da su građani nezadovoljni stepenom poštovanja ljudskih prava, ali na pitanje kakav je njihov stav prema zaštiti ljudskih prava osoba sa drugačijom seksualnom orijentacijom samo 26 odsto kaže da država treba da zaštiti prava seksualnih manjina, kao i prava bilo koje druge manjine.

„Poražavajuće je da 62 odsto građana ne deli takvo mišljenje, a 28 odsto smatra da su osobe drugačije seksualne orijentacije bolesne osobe“, rekla je ona i dodala da su mladi u odnosu na starije pozitivniji prema ovoj populaciji i da trećina njih smatra da država treba da zaštiti ljudska prava ovoj grupi, kao i svim drugim manjinama. Logar je rekla da samo 29 odsto građana smatra da su prilično ili mnogo diskriminisane osobe sa drugačijom seksualnom orijentacijom. Prema njenim rečima, 68 odsto građana smatra da Parada ponosa služi samo da bi se paradiralo i da bi se pokazivala drugačija seksualna orijentacija, a samo 29 odsto kaže da je cilj Parade ponosa da se ukaže na diskriminaciju tih ljudi.

Istraživanje je pokazalo i da se najveća podrška daje pravu na socijalno osiguranje i nasleđivanje imovine – tako pravo na socijalno osiguranje podržava 62%, pravo na nasleđivanje imovine 60%, pravo na penziju 53%, pravo na brak 22%, pravo na registrovanu vezu, ali ne i brak 45%, a najmanja podrška data je pravu na usvajanje dece – 9%. Blizu polovine građana promenilo bi odnos prema svojoj omiljenoj zvezdi ako bi saznali da je homoseksualne orijentacije – svaki peti bi prestao/la da gleda, sluša, navija za tu osobu, dok bi samo 4% njih imalo još više poštovanja prema hrabrosti da bude iskrena po pitanju svoje seksualne orijentacije. Interesantan je podatak da je čak 92% osoba starijih od 60 godina odgovorilo da ne zna nijednu LGBT osobu iz bilo koje oblasti, iz bilo koje zemlje i iz bilo koje epohe, što je pogodno tle za razvoj stereotipa, predrasuda i mržnje. Čak 34% ispitanih smatra da LGBT osobe nisu bolesne ali da su svakako štetne za društvo i da država ne treba da im pruža zaštitu, dok 26% smatra da država treba da zaštiti prava seksualnih manjina, isto kao i bilo koje druge manjine.

Na konferenciji su govorile i: Antje Rothemund – Savet Evrope – Misija u Beogradu, Jasna Plavšić – Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu, Uprava za ljudska i manjinska prava, Sektor za unapređenje i zaštitu

ljudskih prava, Bojana Ivković – Parada ponosa Beograd, i Dragana Todorović – Zavod za ravnopravnost polova, Vojvodina.

Predstavljanje rezultata istraživanja „Stavovi prema osobama drugačije seksualne orijentacije", 26.jun 2012.

Pored istraživanja na projektu, koji je tokom juna sproveden u Nišu, Šapcu, Novom Sadu i Beogradu, za mlade su organizovane radionice na kojima je bilo reči o problemima sa kojima se susreću LGBT mladi, kao što su diskriminacija, nasilje, pretnje nasiljem, kako u porodici, na ulici, tako i u školama ili na fakultetima. Ciljna grupa su bili mladi iz pomenuta četiri grada, aktivni u političkim strankama, organizacijama civilnog društva, kancelarijama za mlade, ženskim grupama, kao i volonterskim centrima po pitanju ljudskih prava sa akcentom na prava seksualnih manjina, a izrađena je i brošura, „Ko je strejt, ko je gej",[19] na temu LGBT mladih sa pojašnjenjem terminologije i ukazom na predrasude i stereotipe koji vladaju u društvu vezano za LGBT osobe.

Projekat je odabran na javnom konkursu u okviru druge faze programa „Kalendar ljudskih prava 2012".[20]

Kao i prethodnih godina, Labris je učestvovao na Exit festivalu održanom od 12. do 15. jula 2012. godine. U prostoru namenjenom nevladinim organizacijama pod nazivom „EXIT Place to Move" ove godine učestvovao je zajedno sa brojnim

19 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

20 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

drugim organizacijama civilnog društva, kao i LGBT organizacijama (Asocijacija Duga, Gejten – LGBT, Grupa za podršku mladim gej muškarcima iz Novog Sada – Izađi, GSA, Kvirija centar, Siguran puls mladih), i predstavio svoje aktivnosti na Petrovaradinskoj tvrđavi u Novom Sadu.

Za četiri dana muzičkog festivala, u periodu od 18 do 22 časa svi/sve prolaznici/ce su, između ostalog, imali priliku da se upoznaju sa radom Labrisa, misijom i ciljevima, kao i aktuelnim projektima. Drugog dana festivala štand Labrisa je posetila Antje Rothemund, šefica misije Saveta Evrope u Beogradu, koja je još jednom pokazala nedvosmislenu i jasnu podršku poboljšanju položaja LGBT osoba u Srbiji. U nedelju, 15. jula 2012, u večernjim satima aktivistkinja Labrisa je učestvovala na panelu posvećenom Paradi ponosa pod nazivom „PRIDE & FRIENDS" (Parada ponosa i prijatelji) na kome su govorili i Marina Perazić, Srna Lango, Stevan Filipović, a koju je moderirao Slobodan Boban Stojanović.[21]

U septembru 2012. godine koalicija šest LGBT organizacija (Asocijacija Duga, Gejten LGBT, Grupa za podršku mladim gej muškarcima iz Novog Sada – Izađi, Kvirija centar, Labris i Siguran puls mladih), u okviru akcije simboličnog naziva „Za šarene jesenje dane" poklanjala je Beograđanima kišobrane duginih boja. Ovom akcijom LGBT organizacije upoznale su građane/ke sa zajedničkim edukativnim projektom čiji je cilj da podstakne članove LGBT zajednice, ali i institucije, da koriste i primenjuju zakonske okvire koji postoje u Srbiji, a štite prava LGBT osoba. Zabrana Parade ponosa i nasilje koje se dešava u javnim prostorima vidljive su manifestacije neadekvatnog sistema. Međutim, različiti vidovi diskriminacije ostaju nevidljivi.

Cilj ove inkluzivne akcije, koja je naišla na veoma dobar prijem kod prolaznika i prolaznica, bio je prezentacija veb-stranice www.lgbt.org.rs na kojoj su ponuđeni odgovori na brojna pitanja koja se tiču prevazilaženja slučajeva diskriminacije. Da li je moguće promeniti prezime u Srbiji ako se neka gej osoba venčala u inostranstvu? Kako rešiti probleme nasilja u porodici? Kako dobiti uverenje o slobodnom bračnom stanju ukoliko želite istopolni brak/zajednicu van Srbije? Kako reagovati na grafite mržnje? – neka su od pitanja koja su pronašla odgovore na ovom veb-sajtu.

21 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

Akcija „Za šarene jesenje dane“ deo je projekta Ujedinjenim snagama protiv diskriminacije.

Akcija „Za šarene jesenje dane“.

Već sledećeg meseca dogodila se i jedna ad hok akcija. U znak podrške istopolno orijentisanim osobama u Makedoniji, organizacije Labris i Kvirija organizovale su protestni skup ispred Ambasade Republike Makedonije u Beogradu 30. oktobra 2012. godine.[22] Pridružile su im se i druge LGBT organizacije, kao i nekoliko organizacija za zaštitu ljudskih prava. Skup je organizovan zbog vrlo eksplicitnog ispoljavanja homofobije u Makedoniji, posebno izjava ministra rada i društvenih politika Spire Ristovskog. On je sredinom oktobra 2012. izjavio da „istopolnim partnerima nikada ne treba biti dozvoljeno pravo na brak“ i odbio je da govori o temi usvajanja ovog zakona.[23]

Organizatori i svi oni koji su se pridružili skupu, uputili su protestno pismo ambasadoru Makedonije u Beogradu Njegovoj ekselenciji Ljubiši Georgievskom. U pismu su ukazali na nedopustivo

22 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

23 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

ponašanje članova Vlade Makedonije, pripadnike sveštenstva, kao i medija, koji svoj položaj koriste kako bi pojačali netrpeljivost nad LGBT zajednicom u Makedoniji, i podsetili da izjave i natpisi u medijima koji su u velikoj meri prisutni u javnosti, na televiziji i u štampi, legitimišu činove netrpeljivosti, ali i fizičkog nasilja nad LGBT osobama.

„Iskustvo iz celog regiona ukazuje da izjave poput onih koju je izrekao Ristovski jačaju netrpeljivost i podstiču nasilje nad LGBT osobama, a posebno aktivistima za ovaj korpus ljudskih prava. Strahujemo da će se, ukoliko se ovakva situacija nastavi, LGBT suočavati sa sve agresivnijim govorom mržnje i nasiljem.

Pozivamo Vladu Makedonije da prestane sa homofobičnim ponašanjem i da zaustave članove Vlade u širenju mržnje i govora mržnje nad LGBT osobama u Makedoniji“, stajalo je u pismu koje je upućeno ambasadoru.

Skup koji je održan ispred Ambasade Republike Makedonije u Beogradu, samo je jedan u nizu protesta podrške koje LGBT organizacije iz celog regiona organizuju u znak solidarnosti sa LGBT zajednicom u Makedoniji.

Skup podrške istopolno orijentisanim osobama u Makedoniji, 30. oktobar, Ambasada Makedonije, Beograd.

Labris se u decembru, povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, pridružio protestnoj šetnji i izložbi u centru Beograda. U mirnoj šetnji koju su obezbeđivale jake policijske snage, pored aktivistkinja Labrisa, učestvovali su aktivisti i aktivistkinje Atine, Centra za integraciju mladih, Regionalnog centra za manjine, Udruženja studenata sa hendikepom, Udruženja Prostor i Žena u crnom. Uz zastave duginih boja, učesnici šetnje krenuli su od Pionirskog parka do Doma omladine, gde je otvorena izložba radova korisnica/ka programa tih organizacija. Ispred Doma omladine učesnice/ci šetnje simbolično su zapalili sveće u lila balonima i pustili ih u vazduh, kako bi i na taj način ukazali na neophodnost obezbeđivanja poštovanja ljudskih prava svih građana. Protest je trebalo da počne ispred zgrade Predsedništva, ali je, kako su rekli učesnice/ci, policija odlučila da ih iz bezbednosnih razloga pomeri na drugu stranu Pionirskog parka, jer su u isto vreme u centru grada protestovale i desničarske organizacije.[24]

U decembru se desio i inicijalni skup[25] u okviru projekta Saveta Evrope usmerenog na poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji, ali i u Albaniji, Italiji, Letoniji, Crnoj Gori i Poljskoj, koji je održan je u Palati Federacije početkom decembra 2012. godine, a okupio je predstavnike državnih institucija i nevladinog sektora. Skupu su se obratile direktorka Direktorata za ljudska prava i nediskiminaciju Saveta Evrope Marija Očoa Lido (Maria Ochoa Llido), šefica Odseka za LGBT pitanja u Savetu Evrope Anakjara Čeri (Annachiara Cerri), predstavnica Saveta Evrope Karina Forsit Lot (Forsyth Lotz) i direktor Kancelarije za ljudska i manjinska prava Dušan Ignjatović. Ignjatović je ovom prilikom podsetio da je Srbija u januaru 2012. godine pristupila projektu Saveta Evrope za sprečavanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i dodao da je pristupanje projektu bila „potreba, ali i odgovoran potez". Između ostalog, izneo je i podatak da se 60 odsto građana Srbije protivi tome da gej osoba ili lezbejka budu na rukovodećem mestu u državi, dve trećine građana se ne bi družilo sa nekom LGBT osobom, a tri četvrtine je protiv toga da vaspitači dece budu osobe druge seksualne orijentacije. Citat: „U Srbiji postoji izražen stepen homofobije što

24 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

25 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

potvrđuje podatak da dve trećine građana ne želi da se druži sa LGBT osobama, dok bi polovini populacije smetalo da im LGBT osobe stanuju u susedstvu." Ignjatović je rekao da je potrebno smanjiti jaz između heteroseksualne populacije i LGBT osoba i da će to verovatno biti dugotrajan proces.

U okviru ovog projekta, do kraja 2013. godine, Labris je bio zadužen za monitoring implementacije preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji, koje se odnose na postojeće zakonske regulative vezane za prava LGBT osoba.

Svrha ovog projekta i izveštaja jeste da se proceni pomak napravljen od strane Srbije kada je reč o implementaciji preporuka, kao i da istakne područja u kojima su potrebne dodatne akcije. Izveštaj je namenjen dvema glavnim ciljnim grupama: na nacionalnom nivou, to su politički/čke lideri/ke i civilni službenici/ce koji/je su odgovorni/ne za implementaciju preporuke, a šire to je Komitet ministara Saveta Evrope, koji se obavezao da će po usvajanju preporuke, sprovoditi pregled napretka implementacije u martu 2013. godine.

Preporuke, proces monitoringa i prve rezultate Labris je predstavio već tokom 2012. godine u Beogradu i Novom Sadu.[26]

Kao i ranijih godina, Labris kontinuirano prati štampane medije u Srbiji. Istraživanje o izveštavanju o LGBT populaciji u štampanim medijima uključuje monitoring određenih izdanja štampanih medija u periodu od 1. januara 2012. do 31. decembra 2012. godine. U ovom periodu objavljena su 1.647 novinska članka. Najveći broj tekstova se bavio domaćim temama – 1.132 njih, što je 68,7% uzorka. Ujedno 515 članaka se ticalo stranih tema (koje pokrivaju i regionalne i internacionalne vesti), što je udeo od 31,3% svih novinskih tekstova. Zaključeno je slično kao i prethodnih godina – u tekstovima koji govore o LGBT temama još uvek postoji stanovito nerazumevanje problematike, tako da je prepoznato 119 (7,2%) priloga koji izveštavaju negativno,

26 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

diskriminišuće, koristeći stereotipna objašnjenja. LGBT populacija je i u 2012. izložena govoru mržnje i marginalizaciji, iako je neutralna kontekstualizacija LGBT tema dominantna u medijskom diskursu. Ukupan broj tekstova sa neutralnim stavom prema LGBT populaciji iznosio je 1.241, što je bilo 75,3% od ukupnog broja članaka, dok je registrovan i rast broja pozitivnih tekstova u odnosu na ranije godine. I na kraju, u toku istraživanja utvrđeno je da postoji značajna statistička povezanost između novinske kuće u kojoj je tekst objavljen i dužine, stava, rubrike, teme teksta, kao i autorizacije samog teksta. Moglo se zaključiti da su kod onih novinskih kuća koje su se najviše bavile pitanjima LGBT populacije, u prvom redu Danas, Politika, Blic, Kurir, Press uglavnom izveštavale u kratkom formatu, u rubrikama društvo i politika, o domaćim temama, i da je stav uglavnom bio neutralan i išao ka negativnom, kao i da su tekstovi uglavnom bivali autorizovani.[27]

U okviru programa Edukacije održan je seminar „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu“ za psihologe/škinje i pedagoge/škinje srednjih škola u Srbiji. Seminar je održan u Beogradu, a prisustvovale su mu 22 osobe. Za istu ciljnu grupu štampan je Priručnik za savetodavni i psihoterapijski rad sa osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a autorke tekstova su Biljana Popović, Dragana Ilić, Dušica Popadić, Miroslava Vuković i Tijana Popivoda.[28] Takođe u okviru Edukacije održan je i seminar „Zastupanje LGBT osoba u sudskim procesima“ za advokate/kinje koji/je pružaju besplatnu pravnu pomoć. Treningu su prisustvovale 24 osobe. Bilo je to prvi put da su advokati i advokatkinje prošli trening o LGBT ljudskim pravima. Takođe, štampan je „Priručnik za rad sa LGBT osobama“, namenjen policijskim službenicima. U njemu su date smernice i preporuke za postupanje sa LGBT osobama. Sredinom godine iz štampe je izašla i brošura „Uspešne strategije lobiranja i zagovaranja – Zapadni Balkan“, koja je sažela glavne zaključke sa istoimene regionalne dvodnevne konferencije koja je održana u oktobru 2011. Objavljena je i brošura „Da li smo jednaki/e,

KRAJEM 2012. GODINE STUPA NA SNAGU ZAKON O IZMENAMA I DOPUNAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA (KZ), KOJIM JE UNET ČLAN 54A – 'POSEBNA OKOLNOST ZA ODMERAVANJE KAZNE ZA KRIVIČNO DELO UČINJENO IZ MRŽNJE', ČIME JE UVEDEN INSTITUT ZLOČINA IZ MRŽNJE.

27 LGBT populacija u štampanim medijima u Srbiji 2012, Jelena Višnjić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2013.

28 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/02/Prirucnik-za-savetodavni-i-psihoterapijski-rad.pdf

slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini".

Veliki uspeh ostvaren je ove godine kroz direktan rad sa zajednicom i ticao se psihološke podrške. Najzaslužniji za to je projekat „Psihosocijalna podrška za lezbejke i druge neheteroseksualne žene kroz vršnjačke grupe" kroz koji su realizovane individualne i grupne sesije u psihološkom savetovalištu „Psihološki prostori". U periodu od februara do decembra, Labris je omogućio 418 psiholoških sesija, i to individualnih – za lezbejke i druge neheteroseksualne žene, zatim za lezbejske parove, kao i grupnih sesija. Najzastupljenije teme kod individualnih sesija u kojima je učestvovalo 39 lezbejki bile su raskidi i osećaj krivice, dok su kod sesija u parovima to bile agresija, preljuba i zavisnost. U toku marta i maja održano je šest grupnih sesija u kojima je učestvovalo deset lezbejki. Tokom ovih sesija članice zajednice mogle su da podele svoja osećanja i iskustva sa drugim lezbejkama, kao i da se međusobno osnaže uz stručnu moderaciju dve psihološkinje iz „Psiholoških prostora". U tom periodu održano je još osam grupnih sesija za lezbejke i biseksualne žene. Na ovim psihološkim sesijama učestvovalo je ukupno 57 žena. Realizacija ovog projekta umnogome je doprinela boljem sagledavanju uzroka psiholoških prepreka kod mnogih lezbejki usled konstantne izloženosti homofobičnom okruženju.

PO PRVI PUT U OKVIRU PROGRAMA EDUKACIJA, LABRIS ORGANIZUJE SEMINAR ZA ADVOKATE/KINJE KOJI/JE PRUŽAJU BESPLATNU PRAVNU POMOĆ. SEMINARU, „ZASTUPANJE LGBT OSOBA U SUDSKIM PROCESIMA" SU PRISUSTVOVALE 24 OSOBE. BILO JE TO PRVI PUT DA SU ADVOKATI I ADVOKATKINJE PROŠLI TRENING O LGBT LJUDSKIM PRAVIMA.

Osim za članice zajednice, organizovana su i dva treninga za članice radnog tima Labrisa. Od jula do septembra održani su treninzi o prikupljanju sredstava i prevenciji burn out-a.

Tokom čitave godine u prostorijama Labrisa organizovana su brojna dešavanja, od edukativno-psiholoških radionica, književnih večeri do dešavanja u okviru lezbejske smene: gledanja filmova, druženja sa aktivistkinjama i žurki. U januaru je održana Radionica o lezbejskim partnerskim odnosima. Autorka i voditeljka radionice bila je Tijana Popivoda. Ideja je bila da se teorijski, kroz lične primere i diskusiju, učesnicama radionice približe lezbejski partnerski odnosi.

U februaru je u prostorijama Labrisa održana promocija zbirke priča „Zlatni metak", autorke Dragoslave Barzut. Na promociji su

govorile Lepa Mlađenović, Desanka Dropac i autorka. Govorile su o važnosti potrebe za lezbejskim književnim glasom, kao i o feminističkom aspektu priče koja prati Dragoslavine junakinje.

Krajem maja Labris, Novosadska lezbejska organizacija i neformalna grupa Amazonke organizovale su susret sa Elanom Dykewomon, legendarnom lezbejskom spisateljicom i aktivistkinjom iz San Franciska, pesnikinjom, mirovnom aktivistkinjom, jednom od organizatorki Lezbejskog marša i predavačicom kreativnog pisanja na državnom univerzitetu Kalifornije. Lezbejska zajednica u Srbiji imala je priliku da čuje njenu lezbejsku poeziju, uzbudljive priče iz njenog života, o pokretu „debelih lezbejki" i „starijih lezbejki", kao i da čuje zašto je promenila svoje prezime u Dykewomon, što bi u prevodu bilo Dajkženaluna ili Lezbejkomesečica.

Sa jedne od Labrisovih žurki, Tanja Tres i Milica.

U novembru je organizovan razgovor o mogućnostima i izazovima LBT roditeljstva u Srbiji. Istog meseca u saradnji sa književnim programom KC Grada održana je promocija zbornika „Pristojan život, lezbejska kratka priča na prostoru ex-YU", koji je uredila

Dragoslava Barzut, a objavio Labris. Na promociji su govorile neke od zastupljenih autorki: Suzana Tratnik, Jelena Lengold i Iva Hlavač. Moderatorke su bile Tijana Spasić, urednica književnog programa KC Grada, i Dragoslava Barzut.

Krajem oktobra izašla je knjiga „Pristojan život – lezbejska kratka priča sa prostora ex-YU". „Pristojan život" tematski pokriva (i razotkriva) emotivne, erotske i druge relacije između dve žene u sistemu u kojem je on gotovo nedopustiv. To su 42 kratke priče koje su napisane na prostoru SFRJ u periodu od 1992. do danas. Pri izboru autora/ki nije bio presudan pol, rodni identitet, kao ni bilo koji drugi identitet osim spisateljskog. Pojedini autori/ke biraju za svoje junakinje lezbejke jer sagledavaju položaj LGBTTIQ populacije društveno, kulturno i politički važnim. Zbornik čine 42 priče 21 autorke. „Pristojan život" ispisuju: Vesna Lemaić, Iva Hlavač, Lamija Begagić, Lana Bastašić, Mima Simić, Urška Sterle, Jelena Anđelovski, Jelica Kiso, Olja Savičević Ivančević, Olga Dimitrijević, Dragoslava Barzut, Nataša Sukič, Biljana Staković Lori, Suzana Tratnik, Jasmina Tešanović, Jelena Lengold, Jasna Žmak, Jelena Kerkez, Nora Verde, Šejla Šehabović i Lejla Kalamujić. „Zamišljeno je da ovo izdanje osvedoči lezbejske motive u književnosti u regionu, odnosno postjugoslovenskom književnom kontekstu", objašnjava Dragoslava Barzut u predgovoru. Lezbejsku književnost ona definiše kao ponovno otkrivene tekstove koji tematski pokrivaju emotivnu, erotsku ili drugu vezu između dve žene, književnost proizašlu iz aktivizma, kao i onu koja tematizuje lezbejske motive, pri čemu nije presudan rod, pol ili seksualna orijentacija autora/autorke.

Zbornik „Pristojan život" promovisan je u martu 2013. na festivalu Rdeče zore u Ljubljani (učestvovale Suzana Tratnik, Nataša Sukič, Urška Sterle, Olga Dimitrijević, Dragoslava Barzut, moderirala Ljiljana Živković), na L Fest-u u Zagrebu (učestvovale Nora Verde, Mima Simić, Jelena Kerkez, Dragoslava Barzut, moderirala Aida Bagić), zatim u Kikindi u Kulturnom centru (učestvovale Gordana Fijat i Dragoslava Barzut), u Nišu, Skoplju (Desanka Drobac i Dragoslava Barzut), Mostaru... Krajem 2015. godine zbornik „Pristojan život" preveden je na makedonski, a to izdanje objavila je izdavačka kuća Templum iz Skoplja.[29]

29 Пристоен живот, лезбејски кратки раскази од екс Ју, Темплум, Скопје, 2015.

Urednica Dragoslava Barzut na jednoj od promocija zbornika „Pristojan život".

U februaru 2012. godine Labris i članovi/ce Trans grupe (Gejten – LGBT) organizovali su humanitarnu akciju „Svi za Aleksa" u okviru koje je postavljena izložba fotografija pod nazivom „Tranzicija" i organizovana projekcija dokumentarnog filma „Transgenderism in Bosnia and Herzegovina". Humanitarna akcija organizovana je u klubu „Montaža", a sva sredstva koja su tom prilikom prikupljena predstavljala su dobrotvorni prilog za pomoć namenjenoj osnovnoj operaciji promene pola, na osnovu koje će Aleksi biti omogućeno da promeni lična dokumenta.[30]

Sve akcije sprovedene su uz logističku pomoć volonterskog tima Labrisa. Broj aktivnih žena u volonterskom timu je ove godine dostigao 16, a one su sprovodile aktivnosti za: potrebe situacionog testiranja diskriminacije; unos podataka za preskliping za potrebe izrade analize medijskog izveštaja za 2012. godinu; prevode za Labrisov portal; pripremu medijske kampanje za promociju Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama; učešće u organizaciji obeležavanja IDAHO-a (17. maj – Dan borbe protiv homofobije); izrade transparenata i učešće na Danu ponosa –

30 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

27. jun; učestvovanje u snimanju promotivnog spota za medijsku kampanju „Ljubav je zakon“; učestvovanje na treningu „Strategije razvoja kampanje za promociju Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama“ itd.

Sa Jelenom Ocokoljić,[31] koordinatorkom Labrisovog volonterskog tima, u 27. broju Labris novina zabeležen je razgovor o volonterskoj praksi u Labrisu, planovima volonterskog tima, kao i o motivaciji volonterki da se zalažu za LGBT prava. Ona je tom prilikom istakla da je volontiranje u Labrisu mesto prihvatanja i osnaživanja za mnoge žene:

„Cilj sadašnjeg volonterskog tima je, pre svega, osnaživanje žena (volonterki). Volontiranje nije usmereno samo ka spolja od pojedinke ka zajednici i od zajednice ka društvu, usmereno je i ka nama samima. Mi koje volontiramo učimo o svojim identitetima, shvatamo društvene mehanizme po kojima funkcioniše zajednica, a time postajemo snažnije i kao pojedinke i kao deo zajednice. (…) Patrijarhat je nešto što i danas živi, ima regenerativno svojstvo i zato nikad ne smemo uzimati zdravo za gotovo to što imamo, niti stati sa borbom. Da bismo mogle da kažemo nešto kao lezbejke, prvo nas moraju čuti kao žene, stoga je ženski pokret imao veliki uticaj na lezbejska prava. Nama je teže u smislu što moramo ići dalje, a svaki korak dalje je sve teži, otvaraju se nova pitanja, koja su sve odgovornija. I treba da se zapitamo šta je to što mi ostavljamo generacijama koje tek dolaze.“[32]

Osim volonterskog tima, i sportski tim Labrisa ove godine je bio veoma aktivan. U okviru Labrisove sportske grupe FemSlam jednom nedeljno održavali su se treninzi košarke, badmintona, stonog tenisa i trčanja. Sportistkinje FemSlam-a, od 27. juna do 1. jula, prvi put su učestvovale na jednoj značajnoj sportskoj manifestaciji i kući donele svoje prvo zlato. Sa 14. po redu Evropskih igara (EuroGames)[33] u Budimpešti, namenjenim

31 Jelena Ocokoljić bila je koordinatorka volonterskog tima od 2011. do 2013. godine.

32 Labris novine, broj 27, Beograd, 2013, str. 11.

33 Evropske igre su sportske igre namenjene LGBTIQ populaciji Evrope i organizuju se od strane EGLSF (European Gay and Lesbian Sport Federation) svake godine u nekoj od evropskih metropola. EuroGames u proseku poseti od 3.000 do 5.000 sportista i sportistkinja iz cele Evrope, kao i jedan broj gostiju sa drugih kontinenata. EuroGames nije samo festival sporta već i druženja, tako da je pored nadmetanja u 18 sportova bilo i raznih izložbi, koncerata, konferencija i žurki. Takmičenja su

LGBTIQ populaciji Evrope, sportistkinje FemSlam-a donele su jedno zlato, ali i druge zaslužne sportske nagrade. Takmičile su se u košarci, stonom tenisu i krosu na 3 kilometra, na kome je naša predstavnica Marija Šabanović osvojila zlatnu medalju, dok su košarkašice osvojile četvrto mesto.

FemSlam, grupa koja je oformljena u septembru 2011, a koja okuplja lezbejke, biseksualne, trans i frendli žene, prva je i jedina sportska grupa iz Srbije koja je ikada prisustvovala jednom ovakvom događaju. FemSlam je nastao kao samostalna inicijativa, ali je ubrzo postao deo Labrisa u okviru koga funkcioniše kao samostalna grupa/sekcija.

Godina 2012. važna je za Labris jer je jednoj od njenih osnivačica, dugogodišnjoj feminističkoj i lezbejskoj aktivistkinji Lepi Mlađenović stiglo još jedno značajno priznanje, nagrada „Ana Klajn". Kako stoji u saopštenju fondacije „Hajnrih Bel", ona je pripala „hrabroj ženi koja se tokom svog života bori protiv nasilja i militarizma, a za slobodu, ljudska prava i seksualno samoopredeljenje. Svojim političkim radom inspiracija je mnogim aktivistkinjama u Srbiji, na Balkanu i širom sveta". U saopštenju žirija povodom dodele nagrade stoji sledeće: „Lepa Mlađenović srpska intelektualka i aktivistkinja za mir i ljudska prava. Njena zalaganja se posebno ističu u borbi za prava žena i prava ljudi čija seksualna orijentacija i rodni identitet nisu u skladu s normama koje zastupa većina. Fokus njenog rada su seksualno političko nasilje u ratu i miru, prevencija nasilja i rad sa žrtvama trauma. Zbog svoje predanosti postala je poznata daleko van granica Srbije i regije." Lepi Mlađenović je i 1994. godine dodeljena nagrada, i to „Felipe de Suza" Međunarodnog komiteta za ljudska prava lezbejki i gej muškaraca (IGLHRC)[34] za rad na promociji lezbejskih i gej prava, koja joj je dodeljena na proslavi Dana ponosa u Njujorku.

organizovana tako da daju jednaku šansu ekipama i pojedincima, vrlo iskusnim i dobro pripremljenim sportistima/kinjama, ali i rekreativcima/kama. Pored toga što gej i lezbejskoj sportskoj zajednici pruža uživanje u kvalitetnim sportskim takmičenjima, Evropska gej i lezbejska sportska federacija (EGLSF) Euro igrama promoviše i borbu protiv diskriminacije, pruža podršku i integraciju lezbejki i gejeva u sve vrste sportova, zalaže se za veće učešće žena u sportu, ali i pruža značajnu podršku „comming out-u", odnosno javnom saopštavanju svoje seksualne orijentacije koja je među sportistima i dalje tabu tema.

34 Desanka Drobac, Ulični aktivizam Labrisa u 2012, Labris novine, broj 27, Labris, Beograd, 2012.

Saradnica Zavoda za ravnopravnost polova Vojvodine Dragana Todorović, i buduća stručna saradnica Labrisa, dobila je 2012. nagradu za borbu protiv diskriminacije u kategoriji „Javna vlast“, koju dodeljuje Koalicija protiv diskriminacije, a za posebno zalaganje za borbu protiv diskriminacije i promociju rodne ravnopravnosti i ljudskih prava LGBT osoba u Vojvodini.

Sredinom godine preminula je Štefica Ivljev (12. 10. 1938–19. 6. 2012), dugogodišnja mirovna aktivistkinja, aktivna u brojnim nevladinim organizacijama. Rođena je u Hrvatskoj, u podravskom selu Đelekovcu. Školovanje i gimnaziju je završila u Koprivnici i Zagrebu, a 1957. godine prelazi u Beograd, koji je bio njen aktivizam. Prisustvovala je građanskim akcijama, uličnim demonstracijama. Bila je braniteljica ljudskih prava, prigovaračica savesti. Krajem godine, Labris i Žene u crnom su organizovali komemoraciju za Štefi na kojoj su se svi prisutni uz suze prisetili njenog aktivističkog duha koji nastavlja da živi. Labris je organizovao i veče čitanja njene poezije. Štefica je bila angažovana u pisanju poezije i izdavanju knjiga, zbornika žena sveta, aktivno se boreći protiv rata, fašizma, diskiminacije nad slabijom populacijom, rasizma, socijalne nejednakosti, neokapitalizma i novih žarišta rata. Bila je članica skupštine i jedna od najstarijih aktivistkinja Labrisa. Neke od prvih aktivnosti Labrisa bili su štampanje Štefine poezije. U izdanju Labrisa izašle su tri njene knjige poezije: Žene u mreži (1995), Žene komete (1996) i Žene na ribarskom ostrvu (2002).

“SAMO ONO ŠTO NISAM URADILA, NISAM NI POKUŠALA. SLOBODA SE NE DOBIJA, ONA SE USVAJA, PRVO IZGRADITI SEBE U INTERGRALNO IZBALANSIRANO BIĆE, U ETIČKOM SMISLU, INTELEKTUALNOM, UČITI OD DRUGIH, ZNANJA KOJA SU DOSTUPNA, MENJATI SEBE I SVET U PLEMENITIJE I BOLJE, U ALTRUISTIČKOM SMISLU DELITI SA DRUGIMA ZNANJE KOJE JE UNIVERZALNO SVAČIJE, TAKO MENJATI SEBE I SVOJU OKOLINU.” ŠTEFA MARKUNOVA

Štefica Ivljev

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

TRAŽILE SMO DA DRŽAVA POŠTUJE ZAKONE KOJE JE DONELA I POVELJE KOJE JE POTPISALA.

2013

LABRIS POKREĆE KAMPANJU „LJUBAV JE ZAKON“ POSVEĆENU PROMOCIJI MODELA ZAKONA O REGISTROVANIM ISTOPOLNIM ZAJEDNICAMA, MONITORIŠE IMPLEMENTACIJU PREPORUKA KOMITETA MINISTARA SAVETA EVROPE ZEMLJAMA ČLANICAMA O MERAMA ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE ILI RODNOG IDENTITETA U SRBIJI I DAJE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE RADA REPUBLIČKOG JAVNOG TUŽIOCA U ZAŠTITI LGBT LJUDSKIH PRAVA.

Članice radnog tima Labrisa, Jelena Vasiljević i Jovanka Todorović.

2013

Labris je u ovoj godini realizovao kampanju „Ljubav je zakon“ posvećenu promociji Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Izveštaj monitoringa implementacije preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji je završen. Priveden je kraju i rad na izradi Nacionalne strategije protiv diskriminacije, organizovan u devet radnih grupa. Rad na ovom strateškom dokumentu, započet 2012. godine, okončan je usvajanjem dokumenta „Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine“. Vlada Republike Srbije usvojila je Strategiju na sednici održanoj 27. juna. Cilj ovog strateškog dokumenta je poštovanje ustavnog načela zabrane diskriminacije prema licu, odnosno grupi lica, s obzirom na njegovo/njeno lično svojstvo, a posebno zabrane diskriminacije osetljivih društvenih grupa.[1] Devet tematskih radnih grupa za izradu Strategije sačinjavale su organizacije civilnog društva. U radnoj grupi za deo koji se odnosi na LGBT osobe učestvovala je i organizacija Labris, a za koordinaciju rada grupe i dostavljanje materijala bila je zadužena profesorka Zorica Mršević. Inkluzivan pristup omogućen je promocijom Strategije širom Srbije. Održano je jedanaest okruglih stolova u Novom Pazaru, Bujanovcu, Zaječaru, Pirotu, Užicu, Šapcu, Kragujevcu, Zrenjaninu, Nišu, Subotici, Valjevu. Prethodno je, početkom aprila, u Palati Srbija, na konferenciji „Perspektive antidiskriminacione politike u Srbiji“ predstavljen Nacrt Strategije. Nakon usvajanja Strategije planirano je donošenje Akcionog plana za njenu primenu. Nekoliko LGBT organizacija iz Beograda i Asocijacija Duga iz Šapca učestvovalo je u izradi Akcionog plana. Pored toga što je uzeo učešće u izradi Akcionog plana diskusijom i slanjem komentara, Labris je višegodišnjim projektom preuzeo obavezu praćenja implementacije Strategije i Akcionog plana.[2]

Ovo je i godina u kojoj je Labris obeležio 18. rođendan proslavom

1 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013, Labris, Beograd, 2014, str. 14–19

2 Na sednici održanoj 2. oktobra 2014, Vlada Republike Srbije usvojila je i Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine. Ovaj dokument usklađen je sa Akcionim planovima za pridruživanje Evropskoj uniji za pregovaračka poglavlja 23 i 24.

i žurkom u Kulturnom centru „Grad“. Povodom obeležavanja ove godišnjice rada, Labris je simbolično dodelio 18 zahvalnica najzaslužnijim saradnicima/cama za doprinos radu u 2013. godini.[3]

Dušici Popadić i Ljilji Bogavac (prima zahvalnicu) iz Incest trauma centra dodeljena je zahvalnica za doprinos jačanju lezbejske zajednice u Srbiji.

Na planu nacionalne legislative u 2013, pored usvajanja Strategije, dogodilo se još pozitivnih pomaka. Naime, usvojen je novi zakon koji eksplicitno zabranjuje diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije: u junu 2013. godine usvojen je Zakon o obrazovanju odraslih koji propisuje jednake mogućnosti kao jedan od principa ovog oblika obrazovanja[4]. U januaru je doneta prva pravosnažna presuda za tešku diskriminaciju na radnom mestu po osnovu seksualne orijentacije. U aprilu je Ustavni sud Srbije doneo odluku kojom je zaključeno da je Republika Srbija zabranom Parade ponosa 2011. godine, povredila Ustavom garantovana prava na pravno sredstvo (iz člana 36 Ustava) i sudsku zaštitu (iz člana 22 Ustava), a posledično i pravo na slobodu okupljanja (iz člana 54 Ustava).[5] Ovo je druga odluka Ustavnog suda o zabrani

VLADA REPUBLIKE SRBIJE USVOJILA JE DOKUMENT „STRATEGIJA PREVENCIJE I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE ZA PERIOD OD 2013. DO 2018. GODINE“ NA SEDNICI ODRŽANOJ 27. JUNA. CILJ OVOG NACIONALNOG, STRATEŠKOG DOKUMENTA JE POŠTOVANJE USTAVNOG NAČELA ZABRANE DISKRIMINACIJE, PREMA LICU ODNOSNO GRUPI LICA S OBZIROM NA NJEGOVO/NJENO LIČNO SVOJSTVO, A POSEBNO ZABRANE DISKRIMINACIJE OSETLJIVIH DRUŠTVENIH GRUPA. U RADNOJ GRUPI ZA DEO KOJI SE ODNOSI NA LGBT OSOBE UČESTVOVALA JE I ORGANIZACIJA LABRIS, KAO I U IZRADI AKCIONOG PLANA ZA PRIMENU STRATEGIJE.

3 http://www.telegraf.rs/vesti/898841-labris-obelezio-18-godina-postojanja

4 Zakon o obrazovanju odraslih („Sl.glasnik RS“, br.55/2013)

5 http://www.ustavni.sud.rs/Storage/Global/Documents/Misc/Uz-5284-2011.pdf

Parade ponosa. U svojoj odluci iz decembra 2011. godine Ustavni sud je našao da je zabrana Parade ponosa 2009. godine takođe bila protivustavna i u odluci je konstatovano da je rešenjem Ministarstva unutrašnjih poslova kojim se organizatorima nalagala promena mesta održavanja Parade 2009. prekršen član 54 Ustava Srbije. Organizacioni odbor Beograd Prajda 2011. je podneo sličnu ustavnu žalbu i posle zabrane Prajda 2012, a postupci pred Evropskim sudom za ljudska prava za sve ove zabrane su i danas u toku.

Ovi pozitivni pomaci ostali su u senci ukidanja presude Mladenu Obradoviću, vođi zabranjene organizacije Otačastveni pokret Obraz, i nove zabrane Parade ponosa. I ove godine Labris je monitorisao suđenja liderima ekstremističkih organizacija SNP 1389 i Obraz. Vođa Obraza pred je Višim sudom u Beogradu prvostepeno osuđen u aprilu 2011. na dve godine zatvora, i taj je postupak odlukom Apelacionog suda u februaru 2013. godine takođe vraćen na ponovno suđenje. Drugostepeno krivično veće Apelacionog suda je ukinulo presudu Mladenu Obradoviću od dve godine zatvora zbog nereda na Paradi ponosa 2010. Kao razlog za to navedene su povrede odredaba krivičnog postupka. Portparol SNP 1389 Miša Vacić u julu 2013. je osuđen na godinu dana zatvora uslovno sa rokom praćenja od četiri godine, za širenje diskriminacije, nedozvoljeno držanje oružja i ometanje službenog lica u vršenju dužnosti. Organizacije civilnog društva reagovale su na ovako nisku kaznu.

Odlukom MUP-a, Parada ponosa zabranjena je po četvrti put. Iste večeri grupa od 200 osoba okupila se pred ponoć ispred zgrade Vlade Srbije i prošetala do Skupštine Srbije. Jake policijske snage obezbeđivale su učesnike „Ponoćnog prajda“[6], koji je protekao bez incidenata i privođenja.[7] Zaštitnik građana Saša Janković izjavio je Tanjugu da je „vlast u Srbiji činom zabrane održavanja Parade ponosa, zapravo, donela iskrenu odluku, koja tačno odražava kako stanje u našem društvu tako i stanje u našim institucijama”.[8]

6 Mnogi svetski mediji koji su objavili vest o iznenadnom Praju u Beogradu prozvali su ovaj prajd “Ponoćni prajd”

7 https://www.youtube.com/watch?v=hroNRyg27P0

8 http://mondo.rs/a619142/Info/Drustvo/Prajd-je-zabranjen-sta-ce-Vlada-dalje.html

Ponoćni Prajd, Beograd 2013. Foto: Blic

Iako ni ove godine nije održan Prajd, realizovan je četvrti Prajd vik sa veoma bogatim kulturno-umetničkim i političkim sadržajem. Labris je u okviru Nedelje ponosa učestvovao na panelu „Može li ljubav biti zakon“ posvećenom nacionalnoj legislativi. O Modelu zakona o registrovanim istopolnim zajednicama ispred Labrisa govorila je Dragoslava Barzut. Pored ovoga Labris je u okviru

Dragoslava Barzut na panelu „Može li ljubav biti zakon“. Foto: Medija centar Beograd

Nedelje ponosa organizovao i lezbejsku žurku u Kulturnom centru Grad.

U Godišnjem izveštaju o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013. godinu detaljno su opisani napadi zbog stvarne i/ili pretpostavljene seksualne orijentacije, kao i akcije koje je Labris preduzeo kako bi se počinioci kaznili.

Kao što je već bilo reči, rad na tekstu zakona o registrovanim istopolnim zajednicama započet 2010. okončan je i predstavljen u vidu Nacrta 2012. godine na zajedničkoj konferenciji u organizaciji Koalicije protiv diskriminacije, a širu društvenu afirmaciju dobija medijskom kampanjom „Ljubav je zakon“, započetom u aprilu 2013. godine. Cilj ovog jednogodišnjeg projekta (od aprila 2013. do aprila 2014) bilo je otvaranje diskusije i javno slušanje u vezi sa Predlogom zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Glavna i najznačajnija aktivnost projekta bila je organizacija javnog slušanja i prezentacija Predloga zakona o registrovanim istopolnim zajednicama koji je Labris izradio u saradnji sa pravnim stručnjacima Centra za unapređivanje pravnih studija (CUPS) i AIRE centra i to pred poslanicima Narodne skupštine Republike Srbije. Cilj ove aktivnosti je, pored informisanja narodnih poslanika o samom tekstu Predloga zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, bio i podsticanje stručne rasprave na ovu temu, ali i predočavanje zainteresovanoj javnosti niza značajnih činjenica o životu istopolnih zajednica u Srbiji, diskriminaciji na svakodnevnom nivou i mogućnosti unapređenja prava osoba koje žive u istopolnoj zajednici. Projektom je predviđena bliža saradnja sa Odborom za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Skupštine Republike Srbije.

Model zakona nastao je u saradnji partnerskih organizacija Centra za unapređivanje pravnih studija (CUPS), Labrisa i AIRE Centra. Na izradi modela zakona bili su angažovani Saša Gajin, Tanja Drobnjak i Violeta Kočić Mitaček, kao pravni konsultanti, zajedno sa Draganom Vučković, Marijom Savić, Jovankom Todorović i Draganom Todorović, aktivistkinjama Labrisa.

Dragocenu konsultantsku pomoć u izradi modela zakona, kao i uporedno-pravnu studiju o zakonskoj regulativi vezanoj za registrovane istopolne zajednice u okviru nacionalnih zakonodavstava razvijenih demokratija i na nivou međunarodnih

pravnih standarda, obezbedili su eksperti AIRE Centra iz Londona i to Adam Vajs, Biljana Brajtvajt i Ema Fenelon. Model zakona sadrži i prikaz pravne regulacije istopolnih brakova, registrovanih partnerstava, kao i neregistrovane istopolne zajednice u uporednom i međunarodnom pravu koji ističe najbolje prakse zemalja u svetu i regionu, te i sam predlog teksta Zakona o registrovanim istopolnim zajednicama koji je u potpunosti obuhvatio sva prava i obaveze koji nastaju i proizlaze iz zajednice života dve osobe, kao što su pravo na izdržavanje, zaštitu od nasilja u porodici, pravo nasleđivanja, pravo da partner/ka bude smatran/na članom porodice u slučaju bolesti drugog partnera/ke, tj. regulišu sve ono što je inače regulisano i spada u regulativu braka u heteroseksualnim odnosima, a do sada nije bilo pravno priznato homoseksualnim zajednicama.[9]

Uz prisustvo predstavnika/ca Vladinih kancelarija – Kancelarije za ljudska i manjinska prava i Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom, Ombudsmana, Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, delegacije EU, Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, predstavljen Labrisov model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama 23. aprila 2013.

Predstavljanje modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama realizovano je u nekoliko etapa. Najpre je predstavljen LGBT zajednici i organizacijama u prisustvu ostalih ljudskopravaških organizacija. Zatim je predstavljen na okruglom stolu koji je inicirala Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom. Okruglom stolu prisustvovali su predstavnice/ci Kancelarije za ljudska i manjinska prava, Ombudsmana, Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, delegacije EU i Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike. Naposletku, javnost je bila informisana o Modelu zakona, putem medijske kampanje „Ljubav je zakon“. U okviru ove kampanje u toku 2012. godine snimljena su dva promotivna spota. U snimanju su učestvovale/li aktivistkinje i aktivisti koje/ji su govorile/li o tome zašto im je važan ovaj zakon. Spotovi su promovisani u toku 2013. godine na socijalnim mrežama i sajtu Ljubav je zakon, posebno kreiranom za potrebe ove kampanje.[10]

9 Izvor: http://labris.org.rs/ljubavjezakon/model-zakona-o-istopolnim-zajednicama/

10 https://www.youtube.com/watch?v=x0VNclnyPSM; https://www.youtube.com/watch?v=ZTSw9bt0dzs

U decembru su u Skupštini Vojvodine i na konferenciji za štampu Nezavisnog udruženja novinara Vojvodine predstavljeni rezultati projekta „Monitoring implementacije preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji. Svrha ovog projekta i izveštaja bio je da se proceni pomak napravljen od strane Srbije kada je reč o implementaciji preporuke, kao i da istakne područja u kojima su potrebne dodatne akcije. Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji napisala je i uredila Dragana Todorović. Dokumentujući koje mere jesu, a koje nisu, izvršene, dobijena je polazna tačka za dalje merenje napretka u implementaciji preporuke u narednim godinama. Izveštaj je namenjen dvema glavnim ciljnim grupama: na nacionalnom nivou – političkim liderima i civilnim službenicima/cama koji su odgovorni za implementaciju preporuke, i šire – Komitetu ministara Saveta Evrope koji se obavezao da će po usvajanju preporuke, sprovoditi pregled napretka implementacije.

REZULTATE ISTRAŽIVANJA „MONITORING IMPLEMENTACIJE PREPORUKA KOMITETA MINISTARA SAVETA EVROPE ZEMLJAMA ČLANICAMA O MERAMA ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE ILI RODNOG IDENTITETA U SRBIJI“ LABRIS JE PREDSTAVIO U DECEMBRU 2013, U SKUPŠTINI VOJVODINE I NA KONFERENCIJI ZA ŠTAMPU.

Na pomenutoj konferenciji je predstavljen i Model zakona o rodnom identitetu kojim se regulišu prava trans* osoba od strane Gajten – LGBT. Dragana Todorović je u ime Labrisa govorila o tome kako su institucije odgovarale na Labrisove upitnike, koja institucija je najviše uradila i gde nije bilo gotovo nikakvog napretka. Preporuke, proces monitoringa i prvi rezultati bili su predstavljeni i tokom 2012. godine u Beogradu i Novom Sadu. Tokom 2013. godine monitoring je nastavljen i izveštaj ažuriran u odnosu na nove informacije kao što je npr. uvođenje instituta zločin iz mržnje u postojeći krivični zakonik Srbije.[11]

Podaci korišćeni za procenu napretka u implementaciji su dobijeni iz nekoliko izvora: Odgovori pojedinih ministarstava na pisma upućena od strane Labrisa, u kojima se nabrajaju relevantna pitanja iz kontrolne liste, i u kojima se traže komentari u vezi s preduzetim akcijama kako bi se implementirale mere; Informacije iz objavljenih izvora, poput Izveštaja o Srbiji, izdatih od strane komesara za ljudska prava Saveta Evrope,

11 http://labris.org.rs/novi-sad-labris-predstavio-rezultate-monitoringa-sprovodenja-preporuka-saveta-evrope/

predstavljaju dokumentaciju za izveštaj, „Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Evropi“; Istraživanja i dokumentacija koje su prikupili Labris i druge nevladine organizacije; Informacije iz medija i sa interneta; Informacije prikupljene na konferencijama i okruglim stolovima; Informacije prikupljene sa sastanaka, iz telefonskih razgovora i imejl korespondencije između relevantnih aktera.

U zaključku Izveštaja stoji da, iako se Srbija obavezala da će promovisati, poštovati i ojačavati prava LGBT zajednice, ratifikacijom mnogih međunarodnih dogovora i dokumenata, i usvajanjem mnogih sektoralnih, nacionalnih zakona koji bi trebalo da štite LGBT prava, ovi zakoni se u praksi ne sprovode adekvatno. Dalje, zaključak je da postoji nedostatak sistemskog pristupa u praćenju efektivnosti i unapređenja odredaba u postojećim antidiskriminacionim zakonima i podzakonskim aktima, kao i to da postoje dokazi koji ukazuju na to da državne vlasti nisu u stanju da se efikasno nose s nasiljem i pretnjama nasiljem bilo usled nedostatka kapaciteta, bilo zbog nedostatka političke volje.[12]

U okviru projekta „Poboljšati strategije za implementaciju zločina iz mržnje” koji je realizovan od aprila do decembra 2013, Labris je izradio detaljnu statistiku o postupanju državnih organa (policije, tužilaštva i sudova) u slučajevima napada na LGBT osobe u periodu od 2008. do 2013. godine koja je trebalo da doprinese poboljšanju saradnje sa relevantnim telima, u prvom redu sa policijom. Glavna namera ovog dokumenta bila je da se činjenicama potkrepe dokazi do kojih se došlo tokom istraživačkog rada i da se ukaže na propuste koji su napravljeni i od strane državnih institucija i od članova/nica zajednice. Ideja projekta bila je izgradnja novog mosta saradnje između LGBT zajednice i državnih organa. Publikacija[13] je naišla na vrlo pozitivne reakcije relevantnih državnih institucija.[14]

12 Ceo izveštaj možete pročitati ovde: http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/12/CMRec.pdf

13 HATE CRIMES Actions of State Authorities in Cases of Attacks Against LGBT Persons in Serbia, Ivana Stjelja, Kristina Todorović, Dragana Todorović, Jovanka Todorović, Labris, Beograd, 2014.

14 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013. godinu, Labris, Beograd, 2014, str. 6

Pored izveštavanja o napretku implementacije Preporuka Saveta Evrope i monitoringa strategije za implementaciju instituta zločina iz mržnje, Labris je u okviru programa Zagovaranje, od aprila do jula, sproveo i situaciono testiranje[15] radi utvrđivanja diskriminatorne prakse. Oblasti u kojima je izvršeno testiranje bile su zdravstvo (ginekološki pregledi), pružanje ugostiteljskih usluga i stanovanje. U situacionim testiranjima za utvrđivanje diskriminacije, učešće su uzele članice Labrisovog volonterskog tima. U julu 2013. su četiri članice radnog tima i četiri volonterke sprovele situaciono testiranje u pomenute tri oblasti. Učesnice testiranja su posebno napominjale svoju seksualnu orijentaciju u sva tri slučaja i nije utvrđena diskriminacija.

TOKOM 2013. LABRIS JE IZRADIO DETALJNU STATISTIKU O POSTUPANJU DRŽAVNIH ORGANA (POLICIJE, TUŽILAŠTVA I SUDOVA) U SLUČAJEVIMA NAPADA NA LGBT OSOBE U PERIODU OD 2008. DO 2013. GODINE KOJA JE TREBALO DA DOPRINESE POBOLJŠANJU SARADNJE SA RELEVANTNIM TELIMA, U PRVOM REDU SA POLICIJOM, A U CILJU POBOLJŠANJA STRATEGIJE ZA IMPLEMENTACIJU INSTITUTA ZLOČINA IZ MRŽNJE.

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti reagovala je na pritužbe protiv službi matičara četiri beogradske opštine (Palilula, Barajevo, Vračar, Stari grad) koje je 2012. podnela organizacija Labris, a koje se tiču dobijanja uverenja o slobodnom bračnom stanju za osobe koje žele da sklope brak sa osobom istog pola van Srbije. Tokom prethodnih godina, LGBT organizacijama u Srbiji se obratilo nekoliko istopolno orijentisanih osoba koje su želele da dobiju uverenje da su slobodnog bračnog statusa kako bi sa svojim partnerom/kom mogli da sklope brak / registrovano partnerstvo / građansku zajednicu u nekoj drugoj zemlji koja takvu pravnu mogućnost pruža. Labris je sproveo situaciona testiranja svih 17 beogradskih opština kako bi se utvrilo da li ima diskriminacije i na koji način ona postoji kada je u pitanju izdavanje ovog uverenja. Rezultat testiranja je pokazao da su četiri beogradske opštine, i to Vračar, Stari grad, Palilula i Barajevo, odbile da izdaju uverenje za lezbejke i gej muškarce koji žele da sklope istopolni brak / partnerstvo / građansku zajednicu van Srbije.

Poverenica je ukazala na to da uverenje koje se izdaje mora da sadrži samo podatke o ličnom stanju građana/ki koje proizlaze iz podataka upisanih u matičnu knjigu do vremena izdavanja uverenja. Na taj način bi se zakonski uklonila prepreka za svako naredno izdavanje ovog uverenja istopolno orijentisanim osobama. Mišljenje je doneto u postupku povodom pritužbe koju je podnela organizacija Labris protiv Sekretarijata za upravu Gradske uprave grada Beograda, Odeljenje za lična stanja

15 Dobrovoljno izlaganje diskriminaciji kako bi se ustanovila eventualna diskriminatorna praksa

građana, vođenje matičnih knjiga i izborna prava opštine, zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije.[16]

Poverenici za zaštitu ravnopravnosti tokom 2013. godine Labris je podneo 13 pritužbi, a za sledeće je ustanovljena diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije: Četiri pritužbe protiv diskriminatorne prakse (vezane za izdavanje uverenja o slobodnom bračnom stajnu istopolno orijentisanim osobama) Sekretarijata za upravu GU grada Beograda (za opštine Palilula, Vračar, Barajevo, Stari grad); Pritužbu protiv premijera Ivice Dačića i niza diskriminatornih izjava prema LGBT osobama pred zabranjenu paradu ponosa 2013; Protiv Skupštine grada Čačka zbog usvajanja „Deklaracije protiv programskih sadržaja rijaliti programa emitovanih putem medija sa nacionalnom frekvencijom".[17]

Združenu pritužbu Poverenici za zaštitu ravnopravnosti podnelo je više organizacija civilnog društva, 24. septembra 2013. godine, zbog homofobičnih izjava premijera Srbije i ministra unutrašnjih poslova Ivice Dačića. Dan nakon te reakcije Sindikat srpske policije izdao je saopštenje u kojem se od vrha MUP-a zahteva odgovornost i ozbiljnost, a u prvom redu od ministra Ivice Dačića. Predsedavajući OEBS-a Ivica Dačić dve godine kasnije uputio je izvinjenje predstavnicima Labrisa zbog izjave pred zabranjeni Prajd 2013: „Ravnopravni su sa ostalim građanima, ali nemoj da mi pričate da je to normalno kada nije".

I ove godine kao i prethodnih Labris je posebno bio posvećen radu sa lezbejskom zajednicom. U novembru je održan seminar „Na slovo, na slovo... L", na Fruškoj gori, a prisustvovale su mu 32 žene. Učesnice su bile sa teritorije Srbije, Hrvatske, Makedonije i Republike Srpske. Teme koje su obrađivane u toku seminara bile su: „LBT prava (Pravni okvir i mehanizmi u Srbiji)"; „LBT žene i feminizam"; „Internalizovana homofobija"; „Nasilje u istopolnim odnosima" i „Žene u/o Prajdu". Pored edukativnog seminara za LBT žene, tokom čitave godine vođene su radionice za žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. U toku juna

16 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013, str. 20–22

17 Saopštenje povodom Preporuke Skupštine grada Čačka http://labris.org.rs/saopstenje-povodom-preporuke-skupstine-grada-cacka/

i avgusta u saradnji sa Beograd prajdom organizovane su dve diskusije na temu „Žene u/o Prajdu“. Na diskusijama je u proseku prisustvovalo 18 žena. Tokom diskusija fokus je bio na sadržaju Nedelje ponosa, nasilju koje se dešava zbog povećane vidljivosti osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne za vreme trajanja Nedelje ponosa, kao i na izostanku jasne političke poruke Prajda. Na inicijativu članice zajednice, u septembru je organizovana radionica „Radikalna (kolektivna) intimnost, ritual i razmišljanja“. Radionice su vodile feministkinje/aktivistkinje iz Budimpešte. Tokom godine organizovana su i različita tematska druženja u Labrisu.

Na ovogodišnjem seminaru „Na slovo, na slovo... L” organizovana je akcija podrške istopolno orijentisanim osobama iz Hrvatske pred raspisivanje ustavnog referenduma o definiciji braka. Glasači su na referendumu odgovarali na pitanje: Jeste li za to da se u Ustav RH unese odredba po kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca?

U okviru sportske grupe FemSlam odvijali su se treninzi i utakmice u fudbalu, košarci i badmintonu. Raspored sportskih aktivnosti osmišljen je za lezbejke, biseksualne i trans žene, bez obzira na godine i fizičke sposobnosti, koje su vrlo malo ili nisu uopšte uključene u zajednicu. Cilj ovih sportskih aktivnosti bio je okupljanje oko sporta i rekreacije i osnaživanje kroz njih. Sportske aktivnosti namenjene su i ženama koje su deo zajednice i/ili su aktivistkinje, a koje vole sport i vide sportsku grupu kao mesto okupljanja i druženja.

Ove godine štampan je reprint brošure Sigurniji lezbejski seks i 27. broj Labris novina. Ovogodišnji broj je pokrio teme: „LGBTTIQ zajednica: Izazov otvorenih mogućnosti“; Ulični aktivizam: „Labrisov ulični aktivizam“; „SOS konsultacije za lezbejke“; „20 godina Centra za ženske studije“; „U pol’ 9 kod Sabe: Akustični aktivizam“; „Pristojan život: Književnost koja ne ćuti“; Intervjui sa Majdom Puačom, Bojanom Ivković, Jelenom Ocokoljić, Marijom Šabanović i Olgom Dimitrijević. Takođe, u ovom broju objavljen je *in memoriam* za Šteficu Ivljev (Štefa Markunova).

Publikovan je i Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2012.[18] Izveštaj je predstavljen 3. jula u kancelariji Republičkog zaštitnika građana, i tom prilikom javnosti su se obratile/li: Jovanka Todorović – Labris, Tamara Lukšić Orlandić – zamenica zaštitnika građana, Nevena Petrušić – poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Borjana Peruničić – Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Mladen Antonijević Priljeva – Forum za etničke odnose. Tamara Lukšić Orlandić govorila je o nedovoljnom zalaganju Ministarstva prosvete da se u školskim udžbenicima na adekvatan način predstavi LGBTIQ populacija. „Istraživanja koja se navode u Izveštaju pokazuju da prosvetni radnici/ce ne znaju šta misle njihovi učenici/ce jer da znaju ne bi reagovali sa toliko otpora na preporuku Poverenice.“ (…) Tamara Lukšić Orlandić zaključila je da je krajnje vreme za izmenu udžbenika koji neprilagođenim programom i sadržajem koji podržava stereotipe doprinose netoleranciji među đacima.”[19]

Pored Godišnjeg izveštaja Labris je objavio i već pomenuti Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji.[20] Urađen je još jedan reprint, i to Priručnika za savetodavni i psihoterapijski rad sa osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.[21] Priručnik sadrži tekstove o Labrisovom psihološkom savetovalištu i iskustvima terapeutkinja koje su ga vodile, smernice za rad iz savetovališta za seksualnu orijentaciju

18 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/07/izvestaj2012SR_web.pdf

19 http://labris.org.rs/labris-predstavio-izvestaj-o-polozaju-lgbtiq-populacije-u-2012-godini/

20 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/12/CMRec.pdf

21 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/02/Prirucnik-za-savetodavni-i-psihoterapijski-rad.pdf

Studentske poliklinike u Beogradu, kao i tekst o specifičnosti rada u pružanju podrške lezbejkama koje su preživele nasilje. Potrebu za ovom brošurom prepoznale/li su psihološkinje/zi, pedagoškinje/zi srednjih škola koje/ji prolaze kroz Labrisove edukativne treninge.

Kao i u prethodne dve godine, Labris nastavlja sa savetodavnim radom za zajednicu kojim osnažuje LBT žene, pruža psihološku podršku, evidentira prijave diskriminacije i nasilja, informiše i zalaže se za podizanje vidljivosti LBT tema u javnom diskursu.

Početkom 2012. godine formirana je koalicija šest LGBT organizacija koja je u februaru 2013. realizovala projekat „Zajedničkim snagama u borbi protiv diskriminacije“. Cilj projekta bila je promocija prava LGBT osoba i njihovo osnaživanje za korišćenje zakonodavnog okvira koji im garantuje određena prava i zaštitu, kroz podizanje nivoa poverenja LGBT osoba u državne institucije. Koaliciju su činile organizacije Labris, Kvirija Centar, Spy, Gejten – LGBT, Asocijacija Duga iz Šapca i Izađi iz Novog Sada. Jedan od ciljeva bio je i promocija Zakona o zabrani diskriminacije. Za potrebe ove kampanje pokrenut je sajt Okuraži se. Uz ilustracije u formi stripa umetnice Helene Janečić prikazani su slučajevi u kojima su prekršena prava LGBT osoba i preporuka za adekvatno postupanje u tim situacijama, a u skladu sa postojećim zakonima Srbije. Tokom realizacije kampanje „Zajedničkim snagama protiv diskriminacije“ održane su brojne radionice, seminari, javne debate i akcije. Jedna od najvažnijih stvari kojom su se organizatorke vodile jeste da izađu u susret lokalnim potrebama gradova (Beograd, Niš, Novi Sad) u kojima je realizovan projekat.

Ovoj koaliciji pridružile su se Žene u crnom u zajedničkoj akciji povodom 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije i transfobije, kada je organizovan „Šareni piknik“ na Studentskom trgu u Beogradu.

Održana je i konferencija za predstavnike LGBT organizacija i HR organizacija u okviru projekta „LGBT put do Parlamenta**“**. Projekat podrške formiranju javnih politika iz oblasti zaštite prava

i poboljšanja kvaliteta života LGBT građana[22] sproveo je Forum za etničke odnose u saradnji sa Labrisom i Savetom Evrope – LGBT jedinicom. Cilj projekta bio je otvaranje dijaloga i uspostavljanje trajne saradnje organizacija i pojedinaca iz civilnog društva koji imaju dugogodišnje iskustvo u unapređivanju ljudskih prava sa predstavnicima državnih organa i političkih partija uz aktivno učešće nezavisnih institucija, a u cilju približavanja stavova i formulisanja održive politike u oblasti zaštite ljudskih prava LGBT osoba. Ovim se projektom radilo na postizanju konsenzusa i formulisanju politika u oblastima kao što su bezbednost, pristup pravdi, zabrana diskriminacije, socijalna zaštita ili imovinska pitanja pripadnika LGBT zajednice. Aktivnosti na projektu obuhvatile su dva paralelna procesa: proces konsultacija sa širokim krugom predstavnika civilnog društva koji direktno ili indirektno rade na temama od značaja za LGBT zajednicu; proces konsultacija sa državnim institucijama i političkim strankama, kako bi se postigao što širi konsenzus o formulisanju i sprovođenju zajedničkih politika u ovoj oblasti.

Po završetku ciklusa konsultacija održane su konferencije sa predstavnicima institucija civilnog društva 4. novembra i sa predstavnicima međunarodne zajednice 9. decembra, gde je predstavljen Nacrt predloga javne politike i otvorena javna rasprava o kvalitetu, važnosti i izmenama i dopunama samog nacrta. Finalna konferencija, koja je okupila sve relevantne aktere koji su direktno ili indirektno doprineli formiranju finalnog predloga javne politike, održana je 24. decembra u cilju predstavljanja predloga široj javnosti i otvaranju javne rasprave o mogućnosti implementacije predloženih mera.

U decembru je održana i konferencija za novinare „Predstavljanje modela zaštite prava i unapređenja kvaliteta života LGBTIQ osoba u Srbiji“, koju su organizovali Gejten – LGBT, Labris i Forum za etničke odnose. Na konferenciji su predstavljeni Model zakona o rodnom identitetu, Predlog zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, kao i radna verzija predloga javne politike kojim će se objediniti zahtevi LGBTIQ zajednice. Na konferenciji su govorili/le: Milan Đurić i Jelena Simić, Gejten – LGBT, Dragoslava Barzut, Labris, i Mladen Antonijević Priljeva, Forum za etničke odnose.

22 http://www.fer.org.rs/sr/articles/aktivnosti/lgbt/

Labris je medijski prostor u 2013. pretežno koristio za promociju modela Zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, što se potvrđuje i u redovnom godišnjem izveštaju Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2013. godinu: „Aktuelna tema je bila Model zakona o istopolnim zajednicama, ali je polovina ovih tekstova imala negativan ton ili konotaciju, dok je jedan broj medija neutralno izveštavao. (…) O diskriminaciji i položaju LGBT osoba u Srbiji, mediji su izveštavali više nego proteklih godina. Može se uočiti da u 2013. godini ova društvena grupa nije bila povod za informisanje javnosti samo pred odluku o održavanju Parade ponosa, a primetan je i porast broja kolumni koje su afirmativno govorile o pripadnicima seksualnih manjina i osuđivale pretnje nasiljem i diskriminaciju LGBT osoba. Od ukupnog broja objavljenih tekstova u štampi, dve trećine (66%) bilo je u vezi sa diskriminacijom na osnovu seksualne orijentacije, a u elektronskim medijima nešto više od trećine priloga (37%). U odnosu na izveštavanje prethodnih godina, primetno je manje senzacionalističkih tekstova i naslova, manje je nekorektne terminologije, mediji su više radili na podizanju svesti građana o važnosti poštovanja različitosti seksualnih orijentacija. Takođe, mediji su u priličnoj meri skretali pažnju na neefikasan rad državnih organa u vezi sa procesuiranjem i kažnjavanjem počinilaca nasilja prema LGBT osobama.“

U Godišnjem izveštaju Zaštitnika građana u poglavlju koji se odnosi na rodnu ravnopravnost i prava LGBT osoba se preporučuje „da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja dopuni Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji tako što će uneti odredbu o eksplicitnoj zabrani diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije“, kao i to „da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola, a potom i u tekstove udžbenika, unese sadržaje kojima će se na prihvatljiv, ali stručan način obraditi sva važna pitanja koja se odnose na prava LGBT populacije“. Ove preporuke rezultat su i Labrisovog angažovanja na projektu započetom u maju „Edukacija zarad poboljšanja društvenog položaja LGBT populacije“. Cilj ovog projekta bio je smanjenje homofobije, diskriminacije i loše prakse na institucionalnom nivou, sa posebnim fokusom na promene u sistemu obrazovanja.

Sprovođenjem ovog projekta, Labris je zaposlenima u srednjim školama i fakultetima unapredio znanja o ljudskim pravima LGBT osoba. Takođe u okviru ovog projekta urađena je analiza diskriminatornog sadržaja u odnosu na seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet u udžbenicima sa preporukama za njihovu izmenu. Labris će se ovom temom baviti naredne dve godine.

Povodom 27. juna, Međunarodnog dana ponosa, inicijativa nekoliko LGBT grupa organizovala je fleš mob akciju pod nazivom „Pokaži ponos, TESTiraj savest" na platou kod Filozofskog fakulteta. Ovom akcijom LGBT organizacije želele su da pruže podršku reformama u obrazovanju, pre svega aktuelnoj inicijativi za smenu ministra obrazovanja Žarka Obradovića, ali i da ukažu na postojanje diskriminatornih tekstova u udžbenicima. „Poslednje analize udžbenika ukazuju na visoki stepen homofobičnog sadržaja, a istopolna orijentacija se i dalje izjednačava sa bolešću, pedofilijom i zoofilijom. Takođe, nekoliko istraživanja među srednjoškolcima su pokazala da je stepen homofobije, mizoginije i rasizma veoma visok. Najveću odgovornost za ovako stanje snosi upravo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije", stoji, između ostalog, u saopštenju organizatora skupa. Međunarodni Dan ponosa obeležen je i akcijom pod sloganom „Zona slobodna od mržnje", koju su zajednički organizovali Asocijacija Duga, Gej lezbejski info centar, Gej strejt alijansa, IDAHO Beograd, Novosadska lezbejska

organizacija i Žene u crnom.[23]

U cilju promocije Labrisovih aktivnosti u javnosti, organizacija je već tradicionalno učestvovala na petom sajmu organizacija civilnog društva u Beogradu, održanom 30. i 31. maja 2013. godine, na Trgu Nikole Pašića. U prvom dana Sajma su učestvovale brojne organizacije civilnog društva i nekoliko LGBT organizacija. Labris je u okviru programa Sajma, u Kući ljudskih prava, predstavio model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama u okviru istoimenog panela. Za vreme trajanja Sajma, Labris je na svom štandu na Trgu Nikole Pašića, putem informativnih biltena i publikacija, informisao građane/ke o izrađenom modelu zakona o registrovanim istopolnim zajednicama.[24]

Za vreme trajanja muzičkog festivala Egzit u periodu od 10. do 14. jula 2013. na Petrovaradinskoj tvrđavi u Novom Sadu, Labris je postavio štand na kome su se prikupljali potpisi podrške za Zakon o registrovanim istopolnim zajednicama. Potpisnici/ce podrške su imale/li priliku da se upoznaju sa radom Labrisa. Prvog dana OCD sajma na Egzitu održana je tribina „Mediji i LGBT“, koju je moderirao Boris Milićević, a na kojoj su govorile

Dragana Todorović govori na tribini
„Mediji i LGBT“, na sajmu OCD u okviru Egzita, Novi Sad, 2013.

23 http://gsa.org.rs/2013/06/obelezen-27-jun-medunarodni-dan-ponosa-akcijom-zona-slobodna-od-mrznje-i-setnjom-centrom-beograda/
24 http://labris.org.rs/labris-na-sajmu-ocd-u-beogradu/

Dragana Todorović u ime Labrisa i Snježana Milivojević, medijska ekspertkinja.[25]

U aprilu i maju održana su tri seminara „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu“ u okviru projekta „Moja škola, škola tolerancije“. Projekat je bio usmeren na podizanje svesti o posledicama koje homofobija i diskriminacija imaju po društvo i mlade LGBT osobe i imao je za cilj da stručnim saradnicama/cima i profesorkama/ima pruži mogućnost za bolje i potpunije razumevanje problematike LGBT đaka, čime se pojačava primarna prevencija i utiče na stvaranje tolerantnije, pravednije i sigurnije škole i društva uopšte. Seminar „Istopolna orijentacija u savetodavnom i terapijskom radu“ namenjen je nastavnicima/cama i stručnim saradnicima/cama srednjih škola. Dvodnevni seminar obuhvatao je sledeće teme: terminologiju i identitete, ljudska prava lezbejki i gejeva, društvene mehanizme homofobije, coming out, trans egzistenciju, stereotipe i predrasude, simuliranje konkretnog rada sa učenicima/cama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i upoznavanje sa lezbejskom egzistenciojm kroz metodologiju „žive biblioteke“. Učesnici/ce su imali prilike da u radu sa stručnjakinjama Duškom Jovanović i Marijom Krivačić iz Psihokoda dodatno prošire svoja znanja i veštine, kroz razgovor o ličnim stavovima u vezi sa istopolnom orijentacijom, predrasudama i stereotipima, kroz simuliranje konkretne situacije rada sa osobama drugačije seksualne orijentacije. Opšti utisak, nakon realizovanih treninga, jeste da zaposlene/ni u srednjim školama prepoznaju potrebu za podizanjem nivoa znanja o LGBT populaciji i problemima sa kojima se suočavaju posebno u periodu adolescencije. Kao najveće benefite sa radionice učesnice/ci su navele/li metodologiju „žive biblioteke“, odnosno direktne razgovore sa lezbejkama i mladićem koji je u procesu prilagođavanja pola.[26]

U novembru su održana dva jednodnevna seminara „Uvod u prava LGBT osoba“ za zaposlene u stručnoj službi Zaštitnika građana. Zaštitnik građana organizovao je obuku za svoje zaposlene u oblasti ljudskih prava sa fokusom na one oblasti koje obrađuju

25 http://labris.org.rs/prvog-dana-exit-a-odrzana-tribina-mediji-i-lgbt/

26 http://labris.org.rs/odrzan-sedmi-trening-za-zaposlene-u-srednjim-skolama/

specijalistička odeljenja (rodna ravnopravnost, prava osoba sa invaliditetom, prava nacionalnih manjina, prava lica lišenih slobode, LGBT prava, prava deteta) i resori uprave. Ove seminare vodili su aktivistkinja Labrisa Aleksandra Gavrilović i Milan Đurić iz organizacije Gejten – LGBT. Istog meseca aktivistkinje Labrisa Jovanka Todorović, Dragoslava Barzut i aktivista Radojica Bunčić održali su trening „Activism in practice“ za 25 učesnika/ca na Kosovu.

U decembru je održan seminar „Unapređivanje rada tužilaštva u zaštiti prava LGBT osoba“, kojem je prisustvovalo deset HR pravnica/ka. Kao rezultat ovog jednodnevnog naprednog seminara za pravnice/ke, proizišle su preporuke za unapređenje rada tužilaštva u zaštiti LGBT ljudskih prava. Trening je obuhvatio sledeće radne celine: Preporuke za unapređenje rada Republičkog javnog tužioca u zaštiti LGBT ljudskih prava; Novi zakon o krivičnom postupku; Zločin iz mržnje, član 54a Krivičnog zakonika; Usklađivanje praksi Ustavnog suda Srbije sa Evropskim sudom za ljudska prava.

Preporuke su izradile/li: Krstev Milan (Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS), Ilić Marko (Inicijativa mladih za ljudska prava), Mršević Zorica, viša naučna saradnica na beogradskom Institutu društvenih nauka, Todorović Kristina i Stjelja Ivana (Komitet za ljudska prava – YUKOM) i Zorić Jovana (Beogradski centar za ljudska prava).

Preporuke za unapređenje rada Republičkog javnog tužioca u zaštiti LGBT ljudskih prava:

- Hitno formirati sistem koji bi obezbedio efektivno izvršavanje odluka Ustavnog suda Srbije (USS);
- Obezbediti veću transparentnost u radu USS;
- Posebno obratiti pažnju na sprovođenje odluka USS u slučajevima kada su potrebne izmene i dopune zakona ili usvajanje nove zakonske regulative;
- Javnim politikama, vodičima dobre prakse ili na neki drugi način regulisati da se Narodna skupština Srbije suzdržava od usvajanja zakona čija je sadržina suprotna odlukama USS;

- Učiniti lako dostupnim dokumentaciju USS ;
- Procesnim zakonima propisati izvršavanje odluka ugovorenih tela Ujedinjenih nacija;
- Uvesti jedinstvene kriterijume za vođenje evidencije predmeta u redovnim sudovima, koja obuhvata diskriminaciju kao jedan od kriterijuma;
- Nastaviti i intenzivirati programe obuke i senzibilizacije sudija i tužilaca a pogotovo po pitanju zabrane diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje;
- Hitno izvršiti reviziju Zakona o krivičnom postupku (ZKP) uz aktivno učešće stručne i profesionalne javnosti;
- Usled opširne i oštre kritike stručne javnosti pomno pratiti primenu ZKP;
- Edukovati javnost o Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći;
- Preuzeti delotvorne mere u cilju zaštite prava pripadnika LGBT od pretnji trećih lica;
- Sprovoditi efikasnu i delotvornu istragu u slučaju pretnji ili napada na osobe zbog pretpostavljene ili stvarne seksualne orijentacije;
- Procesirati sve one koji na bilo koji način ugrožavaju bezbednost LGBT građana;
- Preventivno delovati po pitanju bezbednosti LGBT građana.

I ove godine aktivistkinje Labrisa su na brojim međunarodnim i domaćim događajima posvećenim LGBT ljudskim pravima predstavljale i promovisale aktivnosti Labrisa. U Beogradu je u junu održana konferencija „People to people – P2P“, „LGBT prava, jednak tretman i borba protiv diskriminacije“ u organizaciji Evropske komisije, ILGA Europe i Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije.[27] Ispred Labrisa na panelu posvećenom slobodi okupljanja govorila je Jovanka

27 http://labris.org.rs/p2p-konferencija-jednakost-i-borba-protiv-diskriminacije/

Todorović a konferenciju je medijski pratila za Labris Dragoslava Barzut.

U Zagrebu je od 23. do 26. oktobra 2013. organizovala 17. po redu godišnja ILGA konferencija pod nazivom „Porodica je bitna!". U ime Labrisa konferenciji su prisustvovale Dragana Todorović i Jovanka Todorović. U okviru panela pod nazivom „Sindikati i LGBTI organizacije zajedno za ravnopravnost na radnom mestu u Istočnoj Evropi" učesnicima su se obratile Sanja Juras (Lezbejska grupa Kontra), Jasna Petrović (Savez samostalnih sindikata Hrvatske), Tatjana Grajf (SKUC LL) i Dragana Todorović, koja je tom prilikom govorila o značaju saradnje sa sindikatima u ostvarivanju prava LGBT osoba na radnom mestu i prilikom zapošljavanja, o aktivnostima koje je Labris do sada sproveo u domenu rada i zapošljavanja, kao i o planovima intenziviranja rada sa sindikatima, poslodavcima i relevantnim institucijama u narednom periodu.[28]

U Varšavi je 14. juna održana međunarodna konferencija „LGBT movement in Central Eastern Europe, Most interesting initiatives, strategies for the years to come". Konferenciju su organizovali Fondacija Roza Luksemburg iz Varšave i Kampanja protiv homofobije, kao i kabinet MP Roberta Bidrona. Na prvom panelu koji je bio posvećen najznačajnijim nacionalnim LGBT inicijativama i kampanjama govorile su: Dragoslava Barzut (Labris), Kristine Garina (Mozaika, Letonija) i Katarzyna Remin (KPH, Poljska). Dragoslava Barzut iz Labrisa prikazala je kratak film o beogradskom prajdu, takođe je govorila o Labrisovoj kampanji „Ljubav je zakon" i o Modelu zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Konferenciji su iz Srbije prisustvovale i Ksenija Forca i Ana Zorbić.[29]

Jovanka Todorović je učestvovala na 29. međunarodnoj konferenciji LGBT lidera/ki, koju je organizovao američki Viktori institut, tokom 6. i 7. decembra 2013. u Denveru (Kolorado). Naredne godine kroz zajednički projekat sa Labrisom Viktori institut biće aktivan u Srbiji i regionu. Jovanka Todorović učestvovala je i na panelu „Šta može SAD da učini da poboljša stanje ljudskih prava širom sveta", u Vašington DC-ju, gde je 4. i 5.

28 http://labris.org.rs/2013/10/

29 http://labris.org.rs/prajd-u-varsavi-i-medunarodna-konferencija-lgbt-pokret-centralne-i-istocne-evrope/

decembra 2013. godine održan samit organizacije Human Rights First pod nazivom „American Ideals. Universal values“.

Labris je ove godine podržao Prajd u Podgorici, učestovao u serijalu marginalizovane grupe Ivane Lalić u produkciji Arhitel, prisustvovao treningu za 70 predstavnica ženskih sekcija Saveza samostalnih sindikata Vojvodine. Takođe, učestvovao je u dva javna predavanja u Sarajevu – o seksualnosti i feminizmu i o medijskoj reprezentaciji lezbejki, i na radionici „Digitalne priče“, koju je organizovala Fondacija Jedan svijet u saradnji sa organizacijom Okvir iz Sarajeva, od 22. do 24. maja.

Početkom godine radnom timu Labrisa pridružuju se još tri članice: Dragoslava Barzut, na poziciji veb urednice, Dragana Todorović kao konsultantkinja na programu Zagovaranje i Branka Simić, administracija.

Radni tim Labrisa 2013. Sleva nadesno: Branka Simić, Dragana Todorović, Jelena Vasiljević, Jovanka Todorović, Dragoslava Barzut, Aleksandra Gavrilović i Aleksandra Pešić.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

BILE SMO ISTRAJNE..

2014

NAKON VIŠE GODINA NASTOJANJA DA SE USPOSTAVI KONTINUIRANA SARADNJA SA MINISTARSTVOM UNUTRAŠNJIH POSLOVA I DA SE NA TAJ NAČIN PODIGNE NIVO BEZBEDNOSTI I ZAŠTITE LGBT OSOBA OD NAPADA KOJI SU PROUZROKOVANI MRŽNJOM ZBOG STVARNE ILI PRETPOSTAVLJENE (ISTOPOLNE) SEKSUALNE ORIJENTACIJE ŽRTVE, U OKTOBRU 2014. GODINE KONAČNO DOLAZI DO SARADNJE MUP-A I LABRISA. OVAJ PIONIRSKI PODUHVAT PREDSTAVLJA PRVI KORAK KA USPOSTAVLJANJU BUDUĆE SARADNJE I KOMUNIKACIJE SA POLICIJOM, ALI I KA RUŠENJU UZAJAMNIH BARIJERA I PREDRASUDA.

Aktivistkinje Zoe Gudović i Nina Đurđević Filipović

2014

Tokom 2014. godine Labris je kroz postojeća tri programa: Javno zagovaranje i lobiranje, Edukaciju, i program razvoja zajednice, nastavio rad na osnaživanju zajednice i podizanju vidljivosti problema sa kojima se LGBT osobe susreću, fokusirajući se prvenstveno na sektor bezbednosti, obrazovanja i zapošljavanja. Početkom godine okupio je PFLAG grupu. Objavljena je analiza „Istopolna orijentacija u srednjoškolskim udžbenicima". Organizacija Labris je u aprilu izradila monitoring instrumente za praćenje Strategije i Akcionog plana, na osnovu kojeg je urađen izveštaj iz senke za prvu godinu primene Strategije. U septembru je organizovana dvodnevna međunarodna konferencija „Budućnost pripada nama – LGBT prava na putu ka EU" sa preko 180 učesnika/ica iz celog sveta. Posle mnogo napora, Labris uspostavlja pozitivnu saradnju sa MUP-om i organizuje prve edukativne treninge za policiju. Brojne LGBT organizacije u Srbiji, među kojima i Labris, uključile su se u različite humanitarne akcije za pomoć ugroženim ljudima i životinjama na područjima pogođenim poplavama.

Dve ključne stvari koje su obeležile 2014. u pozitivnom smislu jesu održavanje Parade ponosa posle tri godine zabrana, i usvajanje Akcionog plana za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. Ono po čemu će se 2014. negativno konotirati jeste napad na učesnika konferencije „Budućnost pripada nama – LGBT prava na putu ka EU".

Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije, koji objavljuje Labris, za 2014. godinu (deseti po redu) napisala je kao i prethodne godine Jovanka Todorović, koordinatorka programa Javno zagovaranje i lobiranje. Izveštaj je koncipiran na osnovu sadržaja usvojene Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine i obuhvatio je: poseban cilj strategije (Sloboda mirnog okupljanja, sloboda izražavanja i politička i društvena participacija LGBT osoba), objedinjenje oblasti strategije (Državna uprava i zabrana diskriminacije; Bezbednost, unutrašnji poslovi i pravosuđe) i posebne oblasti strategije (Obrazovanje i profesionalna edukacija; Zdravstvo, zdravstvena, socijalna zaštita i stanovanje; Omladina, sport,

kultura i mediji; Regionalni razvoj i lokalna samouprava).[1]

Labris je 10. aprila prisustvovao okruglom stolu „Unapređenje položaja LGBT osoba, segment Akcionog plana Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije". Okrugli sto organizovala je Kancelarija za ljudska i manjinska prava, a prisustvovali su mu i predstavnici/ice resornih ministarstava. U uvodnom delu javne rasprave učesnicima su se obratili Tanja Miščević, šefica pregovaračkog tima Srbije sa EU; Luka Bjankoni, šef političkog sektora Delegacije EU u Srbiji; Gordana Stamenić, državna sekretarka u Ministarstvu pravde i državne uprave; Nevena Petrušić, poverenica za zaštitu ravnopravnosti; i Raula Thiede, zamenica šefa Misije OEBS u Srbiji. Glavni eksperti na izradi Akcionog plana predstavili su Nacrt dokumenta pozvanim učesnicima – predstavnicima/icama organizacija civilnog društva, predstavnicima/icama državnih institucija i međunarodnih organizacija, i dali svoje komentare i sugestije. Konačno, početkom oktobra, usvojen je Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018.

Tokom 2014. godine Labris je izradio sopstvene mehanizme praćenja i dokumentovanja primene Strategije i pratećeg Akcionog plana. Sa ciljem podizanja svesti o važnosti ovih dokumenata, Labris je održao treninge za civilni sektor i institucije. Projekat u okviru koga su izrađeni mehanizmi za praćenje imao je za cilj da se LGBT osobe i druge saradničke organizacije civilnog društva u Srbiji aktivno uključe u političke procese koji posebno utiču na njihovu bezbednost, kvalitet života i šanse za ravnopravno učešće u svim društvenim sferama. Poseban fokus projekta bio je zajednički angažman LGBT organizacija i drugih organizacija za zaštitu ljudskih prava, predstavnika/ica obrazovnog i zdravstvenog sistema, sistema socijalne zaštite, porodice i prijatelja LGBT osoba, na praćenju primene Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije i Akcionog plana.

Sa tim u vezi, nakon održanih 18 konsultativnih sastanaka kreirana je platforma OCD, izrađeni su monitoring instrumenti, i održana su četiri treninga „Praćenje i dokumentovanje primene: Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine i odnosnog Akcionog plana" na kojima je prisustvovalo

1 Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2014, Labris, Beograd 2015.

84 učesnika/ica iz drugih LGBT i organizacija za zaštitu ljudskih prava, pravnika/ica, profesora/ki, radnika/ica centara za socijalni rad. Nakon održanih treninga određene su *focal point* – kontakt osobe sa kojima se radilo na izradi Izveštaja iz senke za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine.

Labris je tokom 2014. kreirao izveštaj iz senke o stanju ljudskih prava i podneo je izveštaj o napretku Srbije (iz ugla prava LGBT osoba) pred Evropskom komisijom. OEBS-u/ODIHR-u je poslat izveštaj o slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji, a Asocijaciji ILGA Europe je podnet izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji kao prilog za godišnji izveštaj stanja ljudskih prava LGBTI osoba u Evropi.

ČAK 87 PREDSTAVNIKA/ICA IZ SISTEMA ZDRAVSTVA, OBRAZOVANJA, SOCIJALNE POLITIKE, PRAVNIKA, LGBT OSOBA, KAO I ČLANICA/OVA PFLAG-A I DRUGIH LGBT ORGANIZACIJA PROŠLO JE OBUKU KOJU JE ORGANIZOVAO LABRIS SA CILJEM EFIKASNOG PRAĆENJA I IZVEŠTAVANJA O PRIMENI STRATEGIJE PREVENCIJE I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE ZA PERIOD OD 2013. DO 2018. GODINE KOJI JE VLADA REPUBLIKE SRBIJE USVOJILA I PRATEĆEG AKCIONOG PLANA.

Donošenje Akcionog plana, iako esencijalno važno za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji, nije izazvalo veću pažnju u javnosti za razliku od drugog važnog pozitivnog pomaka – onog na koji se čekalo 3 godina: održavanja Parade ponosa. Pred zakazanu Paradu ponosa, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova i Odbor za evropske integracije Skupštine Republike Srbije održali su 23. septembra zajedničku sednicu kako bi u „Nedelji ponosa" doprineli nastavku diskusije o ljudskim pravima. Sednici su prisustvovali predstavnici/ice diplomatskog kora, delegacije EU u Srbiji, narodni poslanici/ice, kao i LGBT aktivisti/kinje. Sednicom je predsedavao predsednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Meho Omerović, a prisutnima su se obratili i direktorka Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije Suzana Paunović, poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić, šefica pregovaračkog tima za vođenje pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji Tanja Miščević, kao i brojni LGBT aktivisti. Na sednici se diskutovalo o problemima sa kojima se svakodnevno susreću LGBT osobe u Srbiji, naročito u ruralnim sredinama.[2]

Nakon tri godine uzastopne zabrane, u Beogradu je 28. septembra 2014. održana Parada ponosa. Skup su obezbeđivale izuzetno jake policijske snage. Šetnja Ulicom kneza Miloša, od zgrade Vlade

2 http://www.parlament.gov.rs/12._%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0_%D0%9E%D0%B4%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0-%B5.22449.43.html

Srbije do platoa kod Skupštine grada Beograda, trajala je oko pola sata, a podršku LGBT zajednici i slobodi okupljanja su svojim prisustvom dali brojni političari i javne ličnosti. Šetnja je završena oko 14 časova ispred Skupštine grada Beograda govorima šefa delegacije Evropske unije u Srbiji Majkl Davenporta, aktiviste Parade ponosa i Kvirije Slobodana Stojanovića, predstavnice Žena u crnom Staše Zajović, predstavnice Labrisa Dragoslave Barzut i drugih.

U „Saopštenju povodom mogućeg održavanja manifestacija visokog rizika", i pod naslovom „Presude po hitnom postupku", Viši prekršajni sud u Beogradu ukazao je da „sva lica koje policija bude privela dežurnom sudiji Prekršajnog suda mogu očekivati da će biti procesuirana po hitnom postupku". Iako je u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije više puta naglašeno da je „Parada ponosa održana bez većih incidenata", uhapšeno je više od 50 ljudi, a dežurne sudije za prekršaje su kaznile 15 osoba novčanim kaznama do 25.000 dinara uglavnom zbog posedovanja pirotehničkih i drugih nedozvoljenih sredstava. Protiv devet osoba napisana je prijava zbog neposedovanja ličnih dokumenata, a jedna od njih je odgovorna i zbog nošenja pirotehničkih sredstava (dve petarde). Sudija za prekršaje u Policijskoj stanici u Ulici despota Stefana napisao je prijave protiv šest osoba zbog prometa eksplozivnim materijalom (tri osobe), posedovanja bejzbol palica (dve osobe) i posedovanja noža (jedna osoba).

Veliku medijsku pažnju izazvao je sukob policije i brata premijera Aleksandra Vučića. Na samom događaju ispred zgrade Vlade Srbije desio se incident kada je LGBT aktivistima koji su držali transparente s likovima patrijarha Pavla i mitropolita Amfilohija prišao nepoznati muškarac i bacio jedan od transparenata na zemlju. Izražavajući nezadovoljstvo zbog održane Parade ponosa, pristalice Pokreta Dveri kasnije su istog dana organizovale protestnu šetnju centralnim gradskim ulicama.

Kao što se navodi u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije, održavanje Parade ponosa bez većih incidenata veliki je i značajan korak ka efektivnom ostvarivanju prava LGBT osoba, ali je neophodna doslednost i politička posvećenost promovisanju kulture poštovanja prema LGBT zajednici, što će biti moguće oceniti tek u godinama koje dolaze.

Dva meseca pre Parade ponosa održana je kraća šetnja centralnim ulicama. Održana je 27. juna na Međunarodni dan ponosa LGBT osoba u okviru akcije „Zona slobodna od mržnje“[3]. Ovu akciju zajednički je organizovalo više nevladinih organizacija na čelu sa GSA i Ženama u crnom. Skup od oko 200 učesnika/ica, među kojima su bili i predstavnici/ice institucija, međunarodnih organizacija i ambasada, podržale su i brojne organizacije civilnog društva iz Beograda, među kojima i Labris. Prisutnima su se obratili poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić, zamenica zaštitnika građana Gordana Stevanović, koordinatorka Žena u crnom Staša Zajović i predsednik GSA Lazar Pavlović.

Učesnici su noseći zastave duginih boja i transparente, među kojima i transparente solidarnosti sa ugroženima u poplavljenim područjima, krenuli u kraću šetnju ulicama Svetozara Markovića, Njegoševom, a zatim do Beogradske ulice i mesta gde je 1997. ubijen romski dečak Dušan Jovanović. Učesnici su minutom ćutanja odali poštu ubijenom dečaku, a aktivisti su položili cveće na spomen-ploču.

3 „Zona slobodna od mržnje“ se održala drugu godinu zaredom, a njen osnovni cilj je da ukaže na postojeću netoleranciju prema LGBT zajednici, ali i prema drugim manjinskim i ugroženim grupama i pojedincima/kama, kao i da od mržnje simbolično „oslobađa“ javne prostore u Beogradu i u drugim gradovima širom Srbije. Godine 2013. ova akcija je pod istim sloganom bila posvećena sećanju na ubijenog francuskog državljanina Brisa Tatona.

Osim održanih šetnji i donošenja Akcionog plana, pozitivni pomaci napravljeni su ove godine i usvajanjem seta zakona koji štite prava LGBT osoba u Srbiji.

Usvojeni Zakon o javnom informisanju i medijima[4] u članu 59 – Zabrana distribucije informacije ili drugog medijskog sadržaja, definiše: „Na predlog nadležnog javnog tuži;oca, nadležni sud može zabraniti distribuciju informacije ili drugog medijskog sadržaja ako je to neophodno u demokratskom društvu i ako se u informaciji poziva na: 1) akt neposrednog nasilnog rušenja ustavnog poretka; 2) akt neposrednog nasilja prema licu ili grupi na osnovu rase, nacionalne pripadnosti, političke pripadnosti, veroispovesti, seksualne opredeljenosti, invaliditeta ili drugog ličnog svojstva, a od objavljivanja informacije neposredno preti ozbiljna i nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način.“ Isti Zakon u članu 75 – Zabrana govora mržnje, definiše i: „Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme se podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.“

Usvojeni Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera[5], u članu 4 – Položaj lica uključenog u izvršenje, definiše: „U postupku izvršenja jemči se poštovanje dostojanstva lica prema kojem se sprovode sankcije i mere. Lice prema kojem se sprovodi izvršenje ne sme biti stavljeno u neravnopravan položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vere, političkih i drugih uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovnog stanja, obrazovanja, društvenog položaja, seksualne orijentacije ili drugog ličnog svojstva.”

Usvojeni Zakon o kinematografiji[6] članom 28 predviđa: „Zabranjeno je stavljanje u promet i javno prikazivanje kinematografskog dela kojim se zagovara ili podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu, zbog njihove seksualne

4 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_ medijima.html

5 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izvrsenju_vanzavodskih_ sankcija_i_mera.html

6 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kinematografiji.html

opredeljenosti ili nekog drugog ličnog svojstva."

Pored ovih zakona, Vlada Republike Srbije je na sednici održanoj 26. avgusta, a na predlog Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom, usvojila „Smernice za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja propisa"[7]. Svrha Smernica je usmeravanje rada organa državne uprave u pogledu uključivanja organizacija civilnog društva u postupke pripreme, donošenja i praćenja primene propisa, radi obezbeđivanja njihove delotvorne i efikasne primene.[8] Osnovni ciljevi Smernica su dalje unapređenje učešća organizacija civilnog društva u procesima pripreme, donošenja i praćenja primene propisa kojima se uređuju pitanja i zauzimaju stavovi od javnog interesa, dok nivoi njihovog učešća u tim procesima mogu obuhvatiti informisanje, savetovanje, uključivanje i partnerstvo.

Međutim, pored ovih pozitivnih zakonskih rešenja, Skupština Republike Srbije je 26. aprila usvojila Zakon o ministarstvima, koji predviđa ukidanje Uprave za rodnu ravnopravnost, bez uspostavljanja novog mehanizma koji će se starati o ovoj ključnoj oblasti. Ovu odluku osudile su brojne, uglavnom ženske, organizacije uključujući i Labris:

„Ovim postupkom prekršen je Ustav Republike Srbije koji državu obavezuje da sprovodi politike jednakih mogućnosti, ali i koji predviđa da stečeni nivo ostvarenosti ljudskih prava ne može biti smanjivan. Osim ovoga, ukidanje Uprave za rodnu ravnopravnost predstavlja i akt koji je u suprotnosti sa međunarodnim normama u ovoj oblasti koje je Republika Srbija prihvatila. (…) Iako se slažemo sa tim da je bilo razloga za kritiku rada Uprave za rodnu ravnopravnost, što je Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava i činila, pre svega zbog potpunog ignorisanja problema sa kojima se lezbejke u Srbiji suočavaju, smatramo da ukidanje institucije nije adekvatno rešenje, već predstavlja opasan korak unazad i urušavanje višegodišnjih napora ženskog pokreta za uspostavljanjem institucionalnog okvira za kreiranje i spovođenje politika rodne ravnopravnosti", stoji između ostalog u saopštenju

7 „Službenom glasniku Republike Srbije" br. 90/2014.

8 Vlada je tekstom Smernica preporučila da se, pored organa državne uprave, i organi autonomne pokrajine i organi jedinica lokalne samouprave u procesu donošenja propisa pridržavaju načela navedenih u Smernicama.

Labrisa.[9]

Uprava za rodnu ravnopravnost bila je organ u sastavu Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike od 2008. godine, sa zadatkom da se bavi analizom stanja i unapređenjem položaja žena. Uprava za rodnu ravnopravnost je imala značajnu ulogu u praćenju primene Zakona o ravnopravnosti polova, sprovođenju Nacionalne strategije za borbu protiv rodnog i seksualno zasnovanog nasilja i Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti. Uprava je bila jedino Vladino telo koje se bavilo ovim poslovima.

Kako stoji u Labrisovom godišnjem izveštaju u ovoj godini, zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije Poverenici za zaštitu ravnopravnosti podneto je ukupno 18 pritužbi (2,6% od ukupnog broja pritužbi), što je znatno manji broj u odnosu na 2013. godinu, kada je podneto 25 pritužbi. Poverenica je dala šest mišljenja od čega je u četiri utvrđena diskriminacija, a u dva nije. Najviše pritužbi su podnela fizička lica, i to zbog diskriminacije u oblasti zapošljavanja i radnih odnosa. U Godišnjem izveštaju dat i je pregled rada institucija Poverenika i Zaštitnika građana. U tom kontekstu važno je pomenuti da je u organizaciji Poverenice za zaštitu ravnopravnosti i Republičkog zaštitnika građana u maju predstavljen Model zakona o rodnom identitetu, kao i to da su ove dve institucije uputile nadležnim organima preporuke za izmene i dopune propisa od značaja za pravni položaj transpolnih osoba.

I ove godine Poverenica za zaštitu ravnopravnosti sprovela je istraživanje koje je pokazalo da najveće predispozicije za diskriminaciju postoje u odnosu na LGBT osobe, pripadnike drugih etničkih zajednica, pripadnike manjinskih verskih zajednica. Građani/ke su ocenili/le da su najdiskriminisanije u Srbiji žene (42%) i Romi (41,5%), a zatim osobe sa invaliditetom (28,4%).[10]

Tokom 2014. godine sprovedeno je još nekoliko istraživanja. Istraživanje „Percepcija javnosti u Srbiji o ljudskim pravima LGBTTIQ građana“ pokazalo je da tek 10% ispitanih poznaje neku

9 http://labris.org.rs/ljudska-prava-zena-nisu-prioritet-nove-vlade/

10 Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UNPD, CeSID, 2013. Dostupno na http://www. ravnopravnost.gov.rs/sr/istra%C5%BEivanja/istra%C5%BEivanje-javnog-mnenja-odnos-gra%C4%91ana-prema-diskriminaciji-u-srbiji

LGBT osobu i da samo 6% od ukupno ispitanih smatra da su LGBT osobe najviše izložene diskriminaciji u Srbiji. Istopolni brakovi prihvatljivi su tek svakoj osmoj osobi koja živi u Srbiji. Istraživanje o odnosu predstavnika javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji pokazalo je da ispitanici smatraju da predstavnici organa javne vlasti imaju predrasude prema određenim grupama, posebno prema LGBT populaciji, pripadnicima malih verskih zajednica, osobama koje žive sa HIV-om.[11] Istraživanje stavova policijskih službenika o diskriminaciji pokazalo je da ispitanici, njih 79%, smatra da diskriminacija postoji i da su njoj najviše izloženi pripadnici LGBT populacije i osobe koje žive sa HIV-om.[12]

U okviru regionalnog istraživačkog projekta „Predstavljanje rodnih manjinskih grupa u medijima: Srbija, Crna Gora i Makedonija" (Representation of Gender Minority Groups in Media: Serbia, Montenegro and Macedonia)[13] analizirane su društvene i kulturne prakse isključivanja i uključivanja marginalizovanih zajednica na Zapadnom Balkanu. Poseban fokus istraživanja bio je na ulozi medija u procesu zaštite ljudskih prava rodnih manjinskih grupa i predstavnika LGBT zajednice, kao i drugih dvostruko marginalizovanih i posebno ranjivih rodnih grupa. U okviru istraživanja komparativno su analizirani medijski materijali iz 2013. i 2014. godine (vezani za ključne događaje poput Parade ponosa u Srbiji i Crnoj Gori ili Nedelje ponosa u Makedoniji) kako bi se pružio uvid u mogućnosti unapređenja medijskog izveštavanja o LGBT populaciji, te efikasnije primenjivanje već postojećih i donošenje novih zakonskih regulativa.[14]

Rezultati istraživanja koji su predstavljeni u oktobru 2015.

11 Odnos predstavnika organa javne vlasti prema diskirminaciji u Srbiji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UNPD, IPSOS, 2013. Dostupno na http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/istra%C5%BEivanja/istra%- C5%BEivanje-odnos-predstavnika-organa-javne-vlasti-prema-diskriminaciji-u-srbiji

12 Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti sproveli su istraživanje stavova policijskih službenika o diskriminaciji u okviru projekta „Sprovođenje antidiskriminacionih politika u Republici Srbiji" (program IPA 2011, koji je finansirala Evropska unija)

13 Istraživanje je sproveo Fakultet za medije i komunikacije u Beogradu zajedno sa partnerima iz regiona: Fakultetom dramskih umjetnosti iz Cetinja i Koalicijom za seksualna i zdravstvena prava marginalizovanih zajednica iz Skoplja.

14 „Predstavljanje rodnih manjinskih grupa u medijima: Srbija, Crna Gora i Makedonija" (Representation of Gender Minority Groups in Media: Serbia, Montenegro and Macedonia"): http://www.fmk.singidunum.ac.rs/projekti/17-naucno-istrazivacki-projekti/

pokazali su da su štampani mediji (Politika, Danas, Blic, Kurir i Informer) imali veći broj tekstova u vezi sa Paradom ponosa 2014. nego 2013. godine, a da je najveći broj tekstova (60) objavljen dan nakon održavanja Parade. Istraživanje je takođe pokazalo da je način medijskog izveštavanja o Paradi ponosa održanoj 28. septembra 2014 – uprkos povećanoj medijskoj pažnji – ambivalentan. Teme kojima su se mediji bavili ukazuju na neravnotežu između predstavljanja rodnih manjinskih grupa kao opasnosti po zajednicu i kao istinski integrisanih u zajednicu. Najznačajnije teme izveštavanja dve sedmice pre održavanja Parade ponosa i dve posle, koje su bile prisutne u većini štampanih medija i TV emisija informativnog karaktera na B92, RTS-u, Studiju B i Pinku, ticale su se bezbednosne situacije i organizacije Prajda, procesa evropskih integracija, stavova domaćih i stranih političara, događaja koji su otežavali organizovanje Prajda, poput štrajka policije, advokata, izjava crkvenih verodostojnika, zatim izveštaji o porodičnoj šetnji, odnos prema LGBT aktivizmu itd. Istraživanje je još pokazalo da elektronski i novi mediji imaju značajniju ulogu u mobilizaciji građana i građanki, te oblikovanju javnog mnjenja. Analiza izveštavanja o Prajdu u centralnim informativnim emisijama na B92, RTS-u i Studiju B ukazala je da se kompletan značaj događaja svodi na bezbednosno pitanje, pa su LGBT aktivisti i gej zajednica pali u drugi plan, a takođe u izveštavanju postoji tendencija da se ovom događaju prida državnički značaj, odnosno veliki broj tekstova se odnosi na izjave šefova EU, ambasadora, predstavnika Evropskog parlamenta, ministara, političara.[15]

U Godišnjem izveštaju Gej strejt alijanse (GSA) konstatuje se da: „Iako je medijska slika o LGBT populaciji vidljivo poboljšana u prethodnih nekoliko godina i znatno (je) umanjen govor mržnje, pojedini mediji se i dalje ovom oblašću povremeno bave na senzacionalistički način ne poštujući Kodeks novinara Srbije. Iako to na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije nije dozvoljeno, neki mediji, uglavnom oni tabloidnog karaktera, spekulišu seksualnom orijentacijom određenih javnih ličnosti, po pravilu u svrhu njihove javne diskreditacije. Komisija za žalbe Saveta za štampu je povećala svoju aktivnost te je donosila odluke i u oblasti kršenja novinarskog kodeksa kada je u pitanju LGBT populacija.

15 http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/mediji_ambivalentno_o_prajdu.55.html?news_id=295976&action=print#sthash.75vhVFuZ.dpuf

Usvajanjem seta novih medijskih zakona dodatno su precizirane odredbe koje se tiču zabrane govora mržnje i diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u medijima."[16]

Vidljivost Labrisa u medijima ove godine povećana je u odnosu na prethodni period. Labris je izveštavao javnost o pokretanju PFLAG grupe i medijskoj kampanji koja promoviše vrednosti PFLAG grupe, organizovao je konferenciju za medije i izveštavao o rezultatima treninga za policijske službenike/ice, kao i konferenciju na kojoj je predstavljena analiza udžbenika. Dosta medijskog prostora zauzela je Međunarodna konferencija o LGBT pravima, kao i napad na jednog učesnika konferencije.

Ove godine u martu održani su vanredni parlamentarni izbori kao i vanredni izbori za lokalnu vlast u Beogradu. Bili su to deseti parlamentarni izbori od uvođenja višestranačja u Srbiji, a sedmi vanredni. Po raspisivanju republičkih izbora Gej strejt alijansa je početkom februara pokrenula kampanju „Tvoj glas, tvoje sutra", koja je za jedan od ciljeva imala da se političke stranke i grupacije koje učestvuju na republičkim izborima izjasne o pitanjima vezanim za ljudska prava LGBT osoba, kao i da ova pitanja uključe u svoje predizborne platforme. Kako stoji u Izveštaju[17] „GSA je kroz najavljene kriterijume i kroz definisanje različitih kategorija u kojima je ocenjivala stavove političkih stranaka i koalicija, u velikoj meri 'pretresla' i izanalizirala njihov odnos prema LGBT pitanju u predizbornoj kampanji, polazeći pre svega od činjenice da samo retorička podrška LGBT populaciji naprosto više nije dovoljna, već da je nakon pomaka ostvarenih u poslednjih nekoliko godina potrebno da se političke stranke na ozbiljan i sistematičan način obrate LGBT populaciji". U ovoj kampanji se izdvojila grupa od više političkih stranaka koja je imala pozitivan odnos prema LGBT populaciji, percipirala LGBT pitanje kao važno, imala svest o tome da je LGBT zajednica deo biračkog tela, obraćala joj se dosledno i manje ili više strateški i nudila rešenja za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji. U toj grupi političkih stranaka bile su Demokratska stranka (DS), Nova demokratska stranka (NDS), Liberalno demokratska partija (LDP) i Socijalistička partija Srbije (SPS), s tim što je DS prema posmatranim kriterijumima u predizbornoj kampanji napravila najveći iskorak u pozitivnom

16 http://gsa.org.rs/2015/03/godisnji-izvestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-srbiji-za-2014-godinu/

17 http://gsa.org.rs/2014/03/izvestaj-republicki-izbori-2014-i-lgbt-pitanje/

smeru u odnosu na raniji period. Lista „Dosta je bilo“ imala je pozitivan stav, ali se dosta kasnije u odnosu na ostale u kampanji uključila u ovu temu, i to na jedan manje strateški a više stihijski način, dok se Srpska napredna stranka (SNS) i pored dobre startne pozicije zbog urađenog u periodu između izbora, kao i pozitivnog stava na početku predizborne kampanje, o ovom pitanju u daljem toku kampanje nije izjašnjavala.[18]

U godini održavanja vanrednih izbora Labris zajedno sa Viktori Institute (Gay and Lesbian Victory Institute) iz Vašingtona pokreće projekat „Politički angažman LGBT osoba na Balkanu“, koji je imao za cilj da edukuje mlade LGBT aktiviste i aktivistkinje koji žele da učestvuju u procesu demokratizacije društva kroz pristupanje političkim partijama ili neki drugi vid učešća u političkom životu. U saradnji sa Viktori institutom iz Vašingtona (Gay and Lesbian Victory Institute), Nacionalnim demokratskim institutom i fondacijom Hajnrih Bel, od maja do novembra 2014, Labris je sproveo pet dvodnevnih edukativnih treninga za buduće lidere i liderke u kojima su učestvovale 22 LGBT osobe iz Srbije, Kosova, Crne Gore, Makedonije, Albanije, Bosne i Hercegovine, a sa ciljem motivacije LGBT osoba da se osnaže za učešće u političkom životu. Na treninzima su polaznice i polaznici upoznati sa sledećim temama: Uključivanje LGBT osoba u demokratske procese, Rad u okviru političke partije, Javni nastup, Kreiranje političke poruke, Kreiranje političke kampanje, Politički sistemi u regionu – razlike i sličnosti i Naučene lekcije.

Pored vanrednih izbora, Srbiju je ove godine zadesilo i vanredno stanje u vidu nezapamćenih poplava. Tokom kulturnog programa koji je IDAHO Belgrade realizovao od 18. do 23. maja povodom obeležavanja Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije prikupljan je novac i pomoć za pogođene poplavama. Brojne LGBT organizacije u Srbiji (Asocijacija Duga, GSA, Labris, Parada ponosa Beograd i dr.) uključile su se u različite humanitarne akcije za pomoć ugroženim ljudima i životinjama na područjima pogođenim poplavama.

Početkom februara Ministarstvo unutrašnjih poslova je

18 http://gsa.org.rs/2014/03/izvestaj-republicki-izbori-2014-i-lgbt-pitanje/

donelo Akcioni plan za unapređenje rada i saradnje policije sa predstavnicima i udruženjima LGBT osoba kojim se između ostalog predviđa unapređenje obuke, rada i saradnje policijskih službenika sa LGBT populacijom, borba protiv huliganizma, ekstremizma i nasilja u porodici i izrada priručnika za rad sa LGBT populacijom. Već je u martu Ministarstvo unutrašnjih poslova predstavilo nacionalnog oficira za vezu za LGBT zajednicom, a oficiri za vezu određeni su u Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu.

NAKON VIŠE GODINA NASTOJANJA DA SE USPOSTAVI KONTINUIRANA SARADNJA SA MINISTARSTVOM UNUTRAŠNJIH POSLOVA I DA SE NA TAJ NAČIN PODIGNE NIVO BEZBEDNOSTI I ZAŠTITE LGBT OSOBA OD NAPADA KOJI SU PROUZROKOVANI MRŽNJOM ZBOG STVARNE ILI PRETPOSTAVLJENE (ISTOPOLNE) SEKSUALNE ORIJENTACIJE ŽRTVE, U OKTOBRU 2014. GODINE KONAČNO DOLAZI DO SARADNJE MUP-A I LABRISA. OVAJ PIONIRSKI PODUHVAT PREDSTAVLJA PRVI KORAK KA USPOSTAVLJANJU BUDUĆE SARADNJE I KOMUNIKACIJE SA POLICIJOM, ALI I KA RUŠENJU UZAJAMNIH BARIJERA I PREDRASUDA.

Nakon više godina nastojanja da se uspostavi kontinuirana saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i da se na taj način podigne nivo bezbednosti i zaštite LGBT osoba od napada koji su prouzrokovani mržnjom zbog stvarne ili pretpostavljene (istopolne) seksualne orijentacije žrtve, u oktobru 2014. godine konačno dolazi do saradnje MUP-a i Labrisa. Ovaj pionirski poduhvat predstavlja prvi korak ka uspostavljanju buduće saradnje i komunikacije sa policijom, ali i ka rušenju uzajamnih barijera i predrasuda. Za predstavnike/ice policije Labris je tokom 2014. godine održao pet treninga, za 120 policajaca iz 27 policijskih uprava. Na treninzima su obrađene teme terminologije, identiteta, prava koja štite LGBT populaciju, govorilo se o razlozima neprijavljivanja napada policiji, kao i o oblicima napada na LGBT osobe, koje su držali predstavnici Odeljenja za javni red i mir. Intenzivna dvodnevna obuka je imala za cilj pre svega ukazivanje na probleme sa kojima se susreću LGBT osobe u slučaju kada su žrtve napada, a zatim i obezbeđivanje uslova da policijske uprave budu mesto poverenja u kome će se LGBT osobe osećati zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i diskriminacije.

ZA PREDSTAVNIKE/ICE POLICIJE LABRIS JE TOKOM 2014.GODINE ODRŽAO PET TRENINGA, ZA 120 POLICAJACA IZ 27 POLICIJSKIH UPRAVA.

Treninge za policijske službenike/ice Labris je sproveo u okviru projekta „Ujedinjenim snagama protiv homofobije, transfobije i zločina iz mržnje“, kojim se nastojalo uticati na smanjenje diskriminacije i loše prakse na institucionalnom nivou, posebno u sektoru bezbednosti, i u radu samih policijskih službenika/ica. Poseban fokus stavljen je na senzibilizaciju policajaca koji će biti promovisani u oficire/ke za vezu sa LGBT osobama. Saradnja sa MUP-om u cilju podizanja stepena bezbednosti LGBT osoba u Srbiji nastaviće se i tokom 2015. i to kroz programe razmene, studijske posete i još jedan set treninga za policijske službenike/ice.

Kako stoji u Labrisovom godišnjem izveštaju, tokom 2014. Ministarstvu unutrašnjih poslova prijavljeno je 7 fizičkih i 12 verbalnih napada na pripadnike LGBT populacije. Prosleđeno je deset izveštaja nadležnom tužilaštvu, dok je jedanaest osoba procesuirano. Prijavljeno je i 66 pretnji LGBT osobama putem društvenih mreža i prema 25 osoba preduzete su mere iz nadležnosti policije i podneto je 45 krivičnih prijava.

Pored treninga za policijske službenike/ice Labris je nastavio edukaciju zaposlenih u srednjim školama, započetu 2011. godine. U aprilu 2014. je organizovao dvodnevni seminar namenjen nastavnom i stručnom kadru na temu „Istopolna orijentacija i rodni identitet u nastavnom i savetodavnom radu". Cilj treninga bio je podizanje senzibiliteta za specifične potrebe istopolno orijentisanih učenika/ica i razvijanje veština komunikacije sa pripadnicima/icama ove populacije. Obrađene su teme terminologije, ljudskih prava LGBT osoba, društvenih mehanizama homofobije, trans egzistencije, stereotipa i predrasuda. Trening je organizovan u Beogradu za 18 osoba.

Ovde je potrebno pomenuti da je 2014. godine sproveden akreditovani napredni trening za rad sa seksualnim manjinama u sistemu socijalne zaštite. U novembru je Republičkom zavodu za socijalnu zaštitu ovaj trening podnet na akreditaciju od strane Asocijacije Duga. Trening je kreiran na osnovu preporuka stručnih radnika iz sistema socijalne zaštite koji su učestvovali na osnovnim treninzima. U 2014. Asocijacija Duga je započela pilotiranje zdravstveno/socijalne usluge kroz *outreach* aktivnosti za LGBT osobe i njihove porodice i uradila „Analizu sistema socijalne zaštite sa aspekta organizacija civilnog društva koje se bave unapređenjem položaja LGBT osoba i LGBT osoba kao korisnika usluga socijalne zaštite"[19].

Nastavljajući se na ranije inicijative, Labris ove godine pokreće PFLAG grupu[20]. Još 2006. Labris je započeo kampanju „Biti ponosna na svoje roditelje". Tada je postojala grupa od nekoliko

19 http://www.asocijacijaduga.org.rs/wp-content/uploads/2015/03/Publikacija-DUGA-srpska-verzija-WEB.pdf

20 PFLAG:P – parents, F – families, friends, L – lesbian, A – and, G – gays

majki čije su ćerke lezbejke i koje su želele da podrže druge majke koje ne mogu da prihvate svoje ćerke. Međutim, odziv je bio veoma mali pa se sa tim aktivnostima ubrzo stalo. Od tada se u Labrisu osećalo postojanje stalne potrebe za takvim aktivnostima. Novi početak se desio 2014, kada je ranija inicijativa dobila i novi naziv: PFLAG.

Jelena Vasiljević, koordinatorka projekta PFLAG, u intervjuu koji je vodila Zorica Mršević radi prikupljanja neophodnih, analitički i empirijski potkrepljenih uvida o istoriji i politici PFLAG organizovanja u Srbiji[21], objašnjavajući motive za osnivanje ove grupe, rekla je da je „Labris ponudio svoje prostorije, i svoje ljudske resurse za vođenje grupe. Kako PFLAG još nije pravno registrovana organizacija, ona funkcioniše na nivou inicijative. Treba reći da u demografskom smislu, to više nije zanemarljiv procenat zainteresovanih. Naime, ako se saberu LGBT osobe i njihovi roditelji, kao i oni koji su sa njima u bliskom srodstvu ili privatno-profesionalno-prijateljskim vezama, broj zainteresovanih se podiže na 40%, koji zbog svoje povezanosti sa LGBT osobama, dele njihovu sudbinu diskriminisanih, marginalizovanih, društveno izolovanih osoba. (…) Inicijalno zamišljeno delovanje kreće se u tri oblasti: zastupanje LGBT prava, zagovaranje, edukacija o LGBT pravima i osnaživanje roditelja i prijatelja LGBT osoba kako bi se priključili radu i delovanju PFLAG organizacije. (…) Sastanci grupe se organizuju jednom mesečno i na njima se razmenjuju lična iskustva vezana za autovanje dragih osoba i njihov lični i zajednički proces sazrevanja. (…) PFLAG svojim aktivnostima i javnim nastupima takođe promoviše rad nezavisnih državnih institucija i zaštitu LGBT prava kroz rad tih institucija. (…) A aktivistkinje su do sada uglavnom majke, sestre i prijateljice LGBT osoba. Do toga je došlo možda zato što je Labris ženska grupa, pa je to razlog da su se okupile pre svega žene."

Ova grupa se oglašava putem veb-sajta i drugih društvenih medija, a tokom 2014. godine izrađen je i promotivni spot[22]. Pored

21 Iz intervjua sa Jelenom Vasiljević, koordinatorkom Info centra Labrisa koji je vodila Zorica Mršević 12. marta 2015. godine radi prikupljanja neophodnih, analitički i empirijski potkrepljenih uvida o istoriji i politici PFLAG organizovanja u Srbiji. Tako dobijeni podaci su prezentovani na radionici *Multiple Others: Workshop on the History and Politics of (Post-) Yugoslav LGBT Activism,* koja je održana na Centralno evropskom univerzitetu u Budimpešti od 16. do 19. marta 2015: http://labris.org.rs/o-pflag-u-u-srbiji/

22 https://www.youtube.com/watch?v=V4g_P0WUEqs

toga PFLAG grupa dobila je i aplikaciju za pametne telefone. To je prva aplikacija ovog tipa u Srbiji. Aplikacija je nastala po uzoru na LGBT prijateljsku mapu koja se nalazi na sajtu PFLAG grupe i osim informacija o aktivnostima organizacija, lako su dostupni i kontakti za psihološku i pravnu podršku, kao i institucije i ustanove u Srbiji koje imaju razumevanje ili pružaju podršku ovom delu populacije. PFLAG će svoj rad nastaviti i u 2015. godini.

Pored sprovođenja aktivnosti PFLAG grupe, Labrisov fokus ove godine bio je i na menjanju diskriminatornih praksi u obrazovnom sistemu. Labris je 2013. započeo rad na analizi udžbenika srednjih škola i fakulteta na koju se pozivao u dopisima Ministarstvu prosvete sa zahtevom za sastanak. Konačno, sastanak je održan 29. januara, a na njemu su predstavnice Labrisa postigle dogovor sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja o neophodnosti izmene diskriminatornog sadržaja o istopolnoj seksualnoj orijenataciji iz nastavnog materijala.

Publikaciju „Istopolna orijentacija u srednjoškolskim udžbenicima“ Labris je predstavio 31. jula na konferenciji za štampu održanoj u beogradskom Medija centru. Publikacija je nastala na osnovu podataka prikupljenih analizom sadržaja udžbenika, a sadrži detaljne podatke, zaključke i preporuke Ministarstvu prosvete sa posebnim osvrtom na značaj pravilnog, naučno zasnovanog obrazovanja za razvoj društva, ali ukazuje i na kršenja Ustava i Zakona Republike Srbije. O zaključcima i preporukama, kao i pravnom aspektu ovog veoma značajnog projekta govorile su: Aleksandra Gavrilović, koordinatorka projekta; Mina Damnjanović, autorka istraživanja; dr Zorica Mršević, pravna ekspertkinja; Emila Spasojević, predstavnica Poverenika za zaštitu ravnopravnosti; Borjana Peruničić, predstavnica Kancelarije za ljudska i manjiska prava.

Analiza je pokazala da se u 18 slučajeva u devet srednjoškolskih udžbenika iz biologije, psihologije i medicine nalazi eksplicitno diskriminatorski sadržaj, čime se krše ne samo ljudska i manjinska prava već i Ustav i niz zakona Srbije. Rezultati analize ukazuju na nepromenjeno stanje tretiranja istopolne orijentacije u srednjoškolskim udžbenicima, a diskriminatorni sadržaj se primećuje kroz patologizaciju seksualne orijentacije koja nije heteroseksualna, kao i kroz podržavanje negativnih predrasuda i to u udžbenicima iz oblasti biologije, psihologije i medicine.

Konferencija za medije „Istopolna orijentacija u srednjoškolskim udžbenicima“, 31.jul 2014. Sleva na desno: Zorica Mršević, Emila Spasojević, Mina Damnjanović, Aleksandra Gavrilović. Foto: „Medija centar Beograd“.

Labris je povodom ovakvih sadržaja u srednjoškolskim udžbenicima organizovao sastanak sa poverenicom za zaštitu ravnopravnosti Nevenom Petrušić, koja je još 2011. dala preporuke da se takav sadržaj promeni, i to: Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Nacionalnom prosvetnom savetu i Zavodu za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja.

Takođe, održan je sastanak sa Kancelarijom za ljudska i manjinska prava Vlade Srbije, a u maju je Labris uputio zvanični dopis Zavodu za unapređenje obrazovanja i vaspitanja sa zahtevom za preispitivanje sadržine udžbenika i nastavnih sredstava u kojima su izneti diskriminatorni stavovi i njihovo usklađivanje sa vrednostima sadržanim u članu 4 Zakona o udžbenicima i nastavnim sredstvima.

Kako bi informisao zajednicu i uključio je u akciju za izmenu ovog diskriminatornog sadržaja, Labris je u martu 2015. pokrenuo interaktivni sajt putem kojeg su svi koji su to želeli mogli da popune i pošalju apel za ukidanje diskriminatornog sadržaja iz udžbenika za srednje škole Republike Srbije direktno na adrese nadležnih institucija.

Zalaganje za ukidanje diskriminatornog sadržaja iz udžbenika nastaviće se i u toku 2015. godine, kada će na adresu Labrisa

stići odgovor Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja na Zahtev za usaglašavanje sadržaja udžbenika sa zakonom, u kojem je navedeno da će svi diskriminatorni sadržaji u udžbenicima biti preispitani i uklonjeni.

Veliki broj projekata ove godine Labris je realizovao u partnerstvu sa drugim LGBT organizacijama. Labris je zajedno sa Gejten – LGBT bio partner na jednogodišnjem projektu organizacije Siguran puls mladih čiji je cilj bio dobijanje prostorija od Opštine Stari grad za potrebe uspostavljanja centra za pomoć LGBTTIQ osobama na period od najmanje 5 godina. „Međutim, usled pogoršanja životnih uslova građana Srbije kao posledica majskih poplava, interesovanje predstavnika opštine za otvaranje centra je značajno opalo. Takođe, i dalje prisutna sistemska homofobija, presudno je uticala na negativan ishod kratkoročnog cilja koji nije ostvaren. Međutim, značajno postignuće na projektu je participativno donošenje zajedničkog predloga standarda za pružanje socijalnih usluga za LGBTIQ osobe. LGBTIQ organizacije koje su kreirale predlog standarda u narednom periodu radiće intenzivno na lobiranju nadležnog ministarstva kako bi se standardi usvojili", stoji u izveštaju organizacije Siguran puls mladih.[23]

U okviru ovog projekta sprovedena je kampanja „Skućimo zajednicu". Kampanja je podrazumevala aktivnosti na digitalnim društvenim mrežama i dva jednodnevna događaja. Prvi je održan u Kulturnom centru Rex 31. marta na Međunarodni dan vidljivosti i slavljenja trans* osoba. Program ovog jednodnevnog događaja je sadržao tribinu „Ne okreći glavu – Upoznaj trans osobu i njene probleme" i „živu biblioteku". Drugi jednodnevni događaj održan 30. juna obeležila je tribina „Psihosocijalne i pravne teškoće s kojima se susreće LGBTIQ populacija u Srbiji – realnost i preporuke". Tokom kampanje održane su i „žive biblioteke" o egzistenciji i psihosocijalnim problemima LGBTIQ osoba, okrugli sto „LGBTIQ centar kao efektivan pristup u rešavanju psihosocijalnih i zdravstvenih problema u LGBTIQ populaciji", sastanci sa predstavnicima opštine, akcije sakupljanja potpisa podrške za otvaranje centra i akcije informisanja i animiranja

23 http://www.spy.org.rs/2014/01/01/kampanja-javnog-zagovaranja-za-opstinsko-savetovaliste-za-lgbtiq-osobe/

LGBTIQ populacije da se uključe u aktivnosti zagovaranja, završna konferencija i publikacija „Analiza stanja i primeri dobre prakse psihosocijalne i zdravstvene podrške LGBTIQ populaciji u Srbiji“[24].

Forum za etničke odnose i Labris zajedno sa partnerskim organizacijama su u toku 2014. godine realizovali projekat „LGBT put do institucija – premošćavanje jaza“. Jedan od glavnih ciljeva projekta bio je obezbeđivanje efikasnije zaštite prava LGBT osoba, poboljšanje komunikacije između institucija i organizacija civilnog društva, veće učešće samih organizacija u procesu donošenja odluka, kao i očuvanje institucionalnog pamćenja. Grupa LGBT organizacija i organizacija za zaštitu ljudskih prava u okviru ovog projekta, izradila je javne politike u oblasti zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života LGBT građana/ki iz pet oblasti: 1. Pristup pravdi i vladavina prava; 2. Bezbednost, prevencija i borba protiv nasilja; 3. Zabrana diskriminacije; 4. Obrazovanje i socio-ekonomska stabilnost; 5. LGBT kultura i identiteti. Rad na javnim politikama nastao je kao uvremenjena tendencija mapiranja problema, ali i nuđenja mogućih rešenja. Politike će biti predstavljene sledeće, 2015. godine u Narodnoj Skupštini.

Labris je zajedno sa organizacijama Gejten – LGBT, Izađi, Asocijacija Duga, Parada ponosa, Kvirija centar i Siguran puls mladih učestvovao u izradi „Platforme za jačanje uloge organizacija civilnog društva u cilju efikasnije zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života građana drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta“ sa osnovnim ciljem da se definiše okvir za međusobnu saradnju i saradnju sa drugim organizacijama čiji je rad fokusiran na zaštitu ljudskih prava. Ovom platformom uvažavaju se doprinosi organizacija iz oblasti ostvarivanja LGBT prava, prepoznaju kapaciteti koji mogu da deluju udruženo, te se ostvaruje maksimum potencijala zajedničke saradnje. Platforma sadrži četiri strateška stuba, i to: 1. Osiguravanje održive i trajne saradnje sa državnim organima i institucijama za zaštitu ljudskih prava kao osnovnog garanta prava i mehanizma delovanja; 2. Kontinuirano praćenje i unapređenje rada institucija države u oblasti zaštite prava LGBT osoba, kao i saradnja sa relevantnim institucijama u cilju mutidisciplinarnog i sveobuhvatnog pristupa rešavanju problema; 3. Kontinuiran rad na izgradnji i osnaživanju

24 http://www.spy.org.rs/wp-content/uploads/2015/06/Skucimo_zajednicu.pdf

LGBT zajednice i povećanju njene vidljivosti i uključivanju u društvene tokove i procese donošenja odluka; 4. Rad sa opštom populacijom u cilju uspostavljanja dijaloga, smanjenja socijalne distance, homofobije, transfobije i drugih oblika diskriminacije.

LGBT platforma predstavljena je početkom 2015. godine, a potpisalo je sedam LGBT organizacija[25] iz Srbije, čime je simbolično obeleženo 25 godina aktivizma.

U cilju promovisanja poštovanja ljudskih prava kroz jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva, promovisanje različitosti i regionalne saradnje, kako bi se unapredio socijalni položaj LGBT populacije, Labris je započeo projekat Bezbedni/ne i jednaki/ke: Nediskriminacija i menadžment diverziteta pri zapošljavanju. Nosilac projekta bila je organizacija ŠKUC-LL iz Slovenije, dok su Gejten – LGBT i Labris bile partnerske organizacije. Cilj ovog projekta bio je podizanje svesti o ljudskim pravima ranjivih grupa, razvijanje mera ravnopravnosti prilikom zapošljavanja putem prenošenja dobrih praksi, kao i jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za održiviji rad sa donosiocima odluka i kreatorima javnih politika sa ciljem smanjenja diskriminacije manjinskih grupa pri zapošljavanju.

U okviru ovog projekta održano je šest treninga za trenere pod nazivom „Nediskriminacija i menadžment diverziteta pri zapošljavanju“. Trening je u pet gradova (Beograd, Novi Sad, Smederevo, Šabac, Vršac, Pančevo) prošlo ukupno 58 osoba. Objavljen je i priručnik „Mere protiv diskriminacije u zapošljavanju i uloga nevladinih organizacija”[26], koji obuhvata mere za zaštitu protiv zlostavljanja na osnovu pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, starosti, rase, invaliditeta, etničke pripadnosti, veroispovesti i višestruke diskriminacije sa akcentom na seksualnoj orijentaciji kao studijom slučaja, a objavile su ga partnerske organizacije na istoimenom projektu: Labris, Gejten – LGBT i ŠKUC-LL iz Slovenije.

Početkom 2015. godine održani su konferencija za medije i okrugli sto „Zašto je međusobna saradnja bitna kod formulisanja

25 Platformu su potpisale: Asocijacija Duga, Gejten – LGBT, Izađi, Labris, Kvirija centar, Parada ponosa Beograd i Siguran puls mladih.

26 Študentski kulturni center ŠKUC, Autorka teksta: Tatjana Greif, Beograd, 2014.

politika nediskriminacije u zapošljavanju na teritoriji Srbije, regiona i EU?“ na kojem su govorili/le: Tatjana Greif i Nataša Sukić (ŠKUC-LL), Milan Đurić (Gejten – LGBT) i Jelena Vasiljević (Labris). Za okruglim stolom diskutovano je o tome kako socijalni partneri, Evropska unija i nacionalne vlade zajedno mogu da učestvuju u kreiranju politika nediskriminacije i mera protiv diskriminacije na radnom mestu. Na konferenciji za medije predstavljeni su rezultati istraživanja objavljeni u priručniku „Mere protiv diskriminacije i uloga nevladinih organizacija“. Istraživanja o diskriminaciji objavljena u ovoj publikaciji ukazuju da većina građana i građanki Srbije smatra da je društvo u kome živimo diskriminatorsko. Više od dve trećine ispitanika istaklo je zapošljavanje i/ili radno mesto kao oblast u kojoj je diskriminacija najprisutnija. U pogledu percepcije institucija i diskriminacije građani smatraju da je Vlada institucija koja najviše diskriminiše, ali takođe i da treba da najviše pomogne u ovoj sferi. Pored Vlade, političke stranke, skupština i pravosuđe se takođe visoko rangiraju kao diskriminatorne. Međutim, kada je u pitanju ispitivanje socijalne distance, rezultati ukazuju da je ona najviša prema LGBT osobama i HIV pozitivnim osobama.

Nataša Sukić iz slovenačkog ŠKUC-LL-a na pomenutoj konferenciji za medije ukratko je obrazložila ideju o ovom obrazovnom pilot-projektu koji se fokusira na uvođenje novih mera za jednake mogućnosti i prenošenje slovenačkih dobrih praksi i inovativnog metoda za menadžment diverzitetom i antidiskriminaciju partnerima u Srbiji.

Konferencija „Budućnost pripada nama: LGBT prava na putu ka pristupanju Evropskoj uniji“, koju su zajednički organizovali Labris i Hirschfeld-Eddy-Foundation iz Nemačke održana je 12. i 13. septembra u Beogradu. Konferencija je bila deo projekta Nemačke fondacije „Remembrance, Responsibility and Future“ i imala je za cilj podsećanje na stradanje LGBT osoba tokom nacističkog terora. Pre Beograda, ova nemačka fondacija je sa istim ciljem podržala održavanje konferencija u Sankt Petersburgu 2012. godine i to u saradnji sa Ruskom LGBT mrežom, zatim 2010. u Rigi u saradnji sa organizacijom Mozaika, kao i 2008. godine u Kijevu u saradnji sa organizacijom Naš Mir.

Tatjana Greif ispred ŠKUC-LL govori na okruglom stolu „Zašto je međusobna saradnja bitna kod formulisanja politika nediskriminacije u zapošljavanju na teritoriji Srbije, regiona i EU?“. Beograd, 2. februar 2014. Foto: „Medija centar Beograd“.

Konferencija je organizovana sa ciljem otvaranja diskusije o ljudskim pravima u okviru pridruživanja Evropskoj uniji, uključujući nacionalne, ali i međunarodne strukture, kao i političke partije, LGBT organizacije iz Srbije i inostranstva, druge organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava, sindikate, medije, biznis sektor i sl. Pored uobičajenih tema poput govora mržnje, zločina iz mržnje, diskriminacije i sl., koje su već u prethodnom periodu ovakve i slične konferencije obrađivale, ovoga puta diskutovalo se i o zdravstvu, socijalnim uslugama, zapošljavanju, sportu, obrazovnom sistemu, političkoj participaciji LGBT osoba i kulturi. Održane su i panel diskusije o najvažnijim izazovima i mogućnostima kada su u pitanju zaštita i promocija ljudskih prava LGBT osoba, kako u Srbiji tako i na Balkanu i u drugim zemljama Istočne Evrope. Na konferenciji je predstavljen predlog javnih politika koji su zajednički izradili Forum za etničke odnose, Labris i brojne druge organizacije za zaštitu ljudskih prava. Javne politike između ostalog obuhvatile su i teme koje su bile zastupljene na panelima, pa je tako ova konferencija bila prilika da se predstavnici/ice države upoznaju sa svakom temom

„LGBT populacija zaslužuje ista prava u javnom ali i u privatnom životu, jer možemo doći do pune emancipacije samo ako LGBT zajednica ima ista prava kada je reč o porodičnim pravima. I u Evropskom parlamentu ima mnogo ljudi koji su protiv ovoga, ali na tom pitanju se mora insistirati", rekla je Teri Reintke iz Evropskog parlamenta u svom govoru na konferenciji „Budućnost pripada nama: LGBT prava na putu ka pristupanju Evropskoj uniji". Beograd, 12.septembar 2014.

pojedinačno i da im se približi važnost usvajanja ovih javnih politika i njihove primene. Konferencija je imala cilj i pridobijanje podrške i stvaranje saveznika među sindikatima i međunarodnim korporacijama koji su se prvi put našli kao govornici na nekoj LGBT konferenciji. Učešće više LGBT organizacija iz regiona omogućilo je razmenu ideja i otvorilo mogućnosti regionalne projektne saradnje u vidu formiranja novih platformi i zajedničkih inicijativa.

Međunarodna konferencija „Budućnost pripada nama – LGBT prava na putu ka EU" okupila je blizu 200 učesnika/ica predstavnika/ica civilnog sektora, nezavisnih institucija, ambasada, korporacija, predstavnica Evropskog parlamenta, vladinih kancelarija i ministarstava. Prisustvo velikog broja međunarodnih gostiju, pokazalo je snagu LGBT pokreta i dokazalo da nismo sami u borbi za postizanje pune ravnopravnosti LGBT osoba sa ostalim građanima/kama Srbije.

U noći između prvog i drugog dana konferencije u centru Beograda napadnut je jedan od učesnika konferencije, nemački državljanin, i pritom zadobio teške telesne povrede. Tim povodom

Protest povodom napada na jednog od učesnika konferencije „Budućnost pripada nama – LGBT prava na putu ka EU“, nemačkog državljanina. Beograd, 13. septembar 2014.

umesto redovnog programa drugog dana bila je organizovana vanredna konferencija za medije. Istog dana organizovan je protest centralnim beogradskim ulicama kojem se priključio i ambasador Nemačke Hajnc Vilhelm. Učesnici protesta nosili su parole „Stop nasilju“, „Vaša politika, naša krv“, „Lezbejke su naše sestre“ i izvikivali „Stop ksenofobiji“ i „Stop nasilju“.

Ovaj događaj privukao je veliku pažnju domaćih i stranih medija. Ubrzo nakon konferencije objavljen je i video-snimak napada. Napadnuti učesnik konferencije odustao je od krivičnog gonjenja počinioca.

Ove godine sportsko-rekreativna grupa FemSlam bila je organizator i učesnik brojnih akcija. U martu je organizovala događaj „Football v Homophobia“ u KC Grad na kojoj je skupljala sredstva za svoje aktivnosti. U avgustu je učestvovala na međunarodnom turniru PanGames u Kopenhagenu.

U oktobru je odigrala četiri utakmice u četiri mesta u Srbiji (Aranđelovac, Novi Sad, Inđija i Smederevo). Utakmice su igrane u okviru Football people action week-a koji organizuje Fare mreža

kako bi podržala fudbalske klubove, asocijacije i grupe da se kroz fudbal aktivno bore protiv diskriminacije. FemSlam okupio je oko 50 žena koje su igrale fudbal protiv mizoginije, homofobije i transfobije. Žene različitih generacija su se međusobno povezale, a publika u manjim mestima mogla je da vidi drugačiji fudbal koji ne isključuje, ne diskriminiše, ne izopštava one koje su drugačije – fudbal koji je za sve nas.

Pored ovih fudbalskih aktivnosti, grupe za košarku i jogu redovno su sprovodile svoje aktivnosti. U maju je FemSlam sportsko-rekreativna grupa pokrenula kampanju „Sportom protiv homofobije“, čiji je cilj bio da informiše javnost o postojanju homofobije u sportu.

Fudbalska ekipa FemSlam sa ekipom Holandije posle prve odigrane utakmice na međunarodnom turniru. PanGames 2014, Kopenhagen.

Održana su brojna okupljanja za članice zajednice sa ciljem osnaživanja zajednice, upoznavanja sa pravnim sistemom i upoznavanja sa aktivnostima Labrisa. Labris je i ove godine nastavio da prati i izveštava javnost o suđenjima liderima nacionalističkih organizacija „SNP 1389“ i „Otačastveni pokret Obraz“ koji se terete za krivično delo rasna i druga diskriminacija iz Člana 387, st. 4. Izašla je knjiga „Džuvljarke – Lezbejska egzistencija Romkinja“, knjiga koja prvi put govori o životu Romkinja lezbejki kroz petnaest životnih priča, o teškoćama i jedinstvenoj snazi nevidljivih, višestruko diskriminisanih žena. U knjizi se govori o specifično teškom položaju Romkinja lezbejki zbog zatvorenosti romskih zajednica i krajnjeg negiranja njihovog

postojanja, ali i zbog rastućeg rasizma. Autorka ovog kulturno-antropološkog dokumenta je Vera Kurtić, aktivistkinja organizacije Ženski prostor iz Niša.

Početkom decembra IDAHO Belgrade organizovao je u Kući ljudskih prava izložbu „Snapshoot jednakosti" autora Gorana Veljića, na kojoj su prikazane fotografije istopolnih parova u trenucima zaključenja braka u Saveznoj državi Njujork. Nakon vođenja kroz izložbu otvorena je javna diskusija o Modelu zakona o registrovanim istopolnim zajednicama u Srbiji, u saradnji sa organizacijama YUCOM i Labris.

Povodom međunarodnog dana ljudskih prava i 19 godina od osnivanja, Labris je 10. decembra, na Međunarodni dan ljudskih prava, simbolično dodelio zahvalnice saradnicima/icama, ali i onim pojedincima/kama koji su svojim radom i zalaganjem tokom 2014. godine doprinele/li unapređenju položaja osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Tako su se među dobitnicima našle i Kristina Kastelec, volonterka Labrisa, Alex Cooper, volonter na međunarodnoj konferenciji, i Marija Šabanović, osnivačica sportske grupe FemSlam, dok su brojne organizacije za zaštitu ljudskih prava sprovele u centru Beograda akciju „Dole strahovlada".

Zahvalnicu za doprinos radu Labrisa tokom 2014.godine Kristini Kastelec dodeljuju Jovanka Todorović i Dragana Todorović ispred Labrisa.

Radni tim činile su, kao i prethodne godine, Branka Simić, Dragana Todorović, Jelena Vasiljević, Jovanka Todorović, Dragoslava Barzut, Aleksandra Gavrilović i Aleksandra Pešić.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA...

STVARALE SMO I BELEŽILE LEZBEJSKU ISTORIJU

2015

PO PRVI PUT JEDAN DRŽAVNIK SRBIJE UPUTIO JE JAVNO IZVINJENJE LGBT ZAJEDNICI ZBOG DISKRIMINATORNIH IZJAVA, U SUSRETU SA PREDSTAVNICAMA LABRISA.

Proslava 20 godina rada Labrisa. Beograd, 2015.

2015

U toku ove sadržajne i intenzivne godine na svim planovima Labrisovog delovanja, nizom akcija obeleženo je 20 godina aktivističkog zalaganja za veću vidljivost i bolji položaj LBT žena u Srbiji. U Beogradu je organizovana Peta lezbejska nedelja „Lezbejska YUbav nema granice", tokom čitave godine realizovana je fejsbuk kampanja „Vremeplov: dogodilo se na današnji dan", snimljen je dokumentarni film „Ljubav je zakon" u saradnji sa Radio televizijom Vojvodine, započet je rad na hronologiji „20 godina rada Labrisa, sa predistorijom", održana je izložba fotografija „Različite revolucije" itd. U aprilu je u organizaciji grupe nezavisnih aktivistkinja u Beogradu održan prvi lezbejski marš u okviru „Lezbejskog proleća". I ove godine kao i prethodne, Labris je organizovao međunarodnu konferenciju „Demokratija za sve: Političko učešće LGBTI osoba na Zapadnom Balkanu" u saradnji sa partnerskim organizacijama. Stigao je dugoočekivani odgovor od Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja upućen na Labrisov Zahtev za usaglašavanje sadržaja udžbenika sa zakonom, u kojem je obećano da će svi diskriminatorni sadržaji u udžbenicima biti preispitani i uklonjeni. Potpisana je i predstavljena Platforma saradnje između sedam LGBT organizacija na teritoriji Republike Srbije.

Ovo je godina u kojoj je raznim programima obeleženo 20 godina lezbejske borbe u Srbiji. Oko dvesta žena je 19. aprila šetalo svoj prvi beogradski lezbejski marš (*dyke march*[1]). Prvi lezbejski marš na Balkanu održan je u okviru četvorodnevnog događaja „Lezbejsko proleće" (16–19. aprila). Program „Lezbejskog proleća" u potpunosti je bio lezbejsko-feministički a činili su ga: izložba fotografija, projekcije filmova, diskusije, radionice i žurke. Program je bio namenjen isključivo ženama, a uključio je Romkinje iz Niša i Novog Bečeja, te aktivistkinje iz francuske lezbejske mreže koje su zajedno hodale ulicama Beograda prvi put samo za lezbejska prava i vidljivost lezbejki u društvu. Posle marša oko sto žena okupilo se u CZKD-u, gde su aktivistkinje pročitale pesmu Čarne Ćosić: Lutkice za devojčice. „Lezbejsko proleće" organizovala je grupa *grassroots* lezbejki, prijateljica, aktivistkinja

1 Prvi lezbejski marš održan je u Severnoj Americi u maju 1981. godine, u donjem gradu Vankuvera. Marš je okupio oko 200 lezbejki.

iz različitih grupa iz Srbije i Bosne i Hercegovine. „Lezbejsko proleće“ je organizovano u saradnji sa neformalnom grupom Vještice, uz podršku Rekonstrukcije Ženski Fond, Befema, Labrisa i People's Hostela.[2]

Proslava 20 godina rada Labrisa, decembar 2015. Sleva nadesno: Lepa Mlađenović, Tijana Popivoda, Minja Pavlović, Ana Zorbić.

PETA LEZBEJSKA NEDELJA POD SLOGANOM „LEZBEJSKA YUBAV NEMA GRANICE“ ODRŽANA JE U BEOGRADU, OD 8. DO 10. DECEMBRA, U ORGANIZACIJI LABRISA, A OKUPILA JE 130 UČESNICA IZ SLOVENIJE, SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, HRVATSKE I CRNE GORE.

Serijom tekstova na Labrisovom sajtu Labrisa takođe je obeleženo 20 godina rada. Svake nedelje objavljivan je jedan tekst iz arhive. Na Fejsbuku u okviru kampanje posvećene obeležavanju dvadesetogodišnjice, dva puta nedeljno objavljivani su postovi u rubrikama Vremeplov: Dogodilo se na današnji dan, Da li se sećate? i Dostignuća. Započet je rad na Hronologiji 20 godina Labrisa sa predistorijom, koji uređuje Ljiljana Živković. Kao i svake prethodne godine, 10. decembra organizovana je proslava Labrisovog rođendana, ovog puta svečanije zbog jubileja, završnog dana Pete lezbejske nedelje „Lezbejska YUbav nema granice“.

Peta lezbejska nedelja pod sloganom „Lezbejska YUbav nema granice“ održana je u Beogradu, od 8. do 10. decembra, u

2 Izvor: http://labris.org.rs/u-beogradu-juce-odrzan-prvi-lezbejski-mars/

organizaciji Labrisa. Nedelja je okupila 130 učesnica iz Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore. Teme ovog susreta su bile: „Lezbejski aktivizam kroz sport, sport u aktivizmu“, „Lezbejke i država“, „Lezbejska umetnička intersekcionalnost“, „Briga o sebi – programi psihološke podrške lezbejkama“, „Autonomni ženski prostori“, „Susret, uprkos hijerarhijama“ – razgovor o egzistenciji višestruko diskriminisanih lezbejki u društvu i unutar lezbejske zajednice, “Lezbejski aktivizam i solidarnost sa drugim društvenim pokretima“. Takođe, održana je projekcija dokumentarnog filma „Još jednom“ (Hrvatska, 2013) i razgovor sa jednom od protagonistkinja filma, kao i zabavni program – stend ap komedija i koncert, zatim i ulična akcija u znak solidarnosti sa izbeglicama sa Bliskog istoka.

„Ovim događajem obezbedile smo siguran prostor u kome smo imale šansu da reflektujemo aktuelne procese i probleme u društvu i na lezbejskoj aktivističkoj sceni. Da razgovaramo i promišljamo pitanja granica, kako u kontekstu trenutnog političkog momenta, tako i one unutrašnje u nama. Da diskutujemo o pravcima naših sadašnjih i budućih aktivnosti i mogućih saradnji, kao i da međusobnim susretom osnažimo jedna drugu i napunimo se

Panel „Lezbejski aktivizam i solidarnost sa drugim društvenim pokretima“, Peta lezbejska nedelja (sleva nadesno) Marija Radoman (moderacija) i panelistkinje: Dragana Garić, BIH–Srbija, Tatjana Greif, Slovenija, Bobana Macanović, Srbija, Ana Zorbić, Srbija, Jelena Miloš, Hrvatska.

konstruktivnom energijom za naš dalji aktivistički rad", stoji u saopštenju Labrisa.

Poslednjeg dana Lezbejske nedelje 10. decembra, pre završne svečanosti u Rexu, premijerno je pušten dokumentarni film „Ljubav je zakon" [3], nastao u saradnji Labrisa i RTV Vojvodine. Scenario je pisala Dragoslava Barzut a režirala ga je Milica Stojanov. U filmu govore: Sunčica Vučaj, Lepa Mlađenović, Zorica Mršević, Dragana Vučković, Marijana Šerer, Majda Puača, Tanja Kuprešanin i Bobana Macanović. Film je sniman u Beogradu i Zagrebu, a premijerno je emitovan 7. decembra na RTV Vojvodina.

Ova godina, pored lezbejskog marša u Beogradu, ostaće značajna po prvi put u Skoplju organizovanom Regionalnom lezbejskom forumu „Sestri autsajderki" od 26. do 29. novembra. Na Forumu su kao gošće i učesnice govorile aktivistkinje iz Makedonije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije i sa Kosova. Poslednjeg dana učesnice foruma marširale su Skopljem u akciji protiv seksualnog nasilja nad ženama pod sloganom „Ja imam moć da vratim noć" („Ја имаме моќта, ја враќаме ноќта!"). Takođe, u okviru programa Foruma održana je promocija knjige „Pristojan život", zbornik lezbejske priče autorki sa prostora bivše Jugoslavije[4], koja je u novembru objavljena na makedonskom jeziku u izmenjenom izdanju sa pričama makedonskih autorki: Irene Cvetković, Rumene Bužarovske, Blagice Sekuloske, Nikoline Andove Šopove. U ovom kraćem izdanju makedonske izdavačke kuće Templum (edicija Kvir skver)[5] našle su se priče i: Jelene Lengold, Lamije Begagić, Šejle Šehabović, Olje Savičević Ivančević, Dragoslave Barzut, Urške Sterle, Ive Hlavač, Nataše Sukič, Lejle Kalamuić, Jasmine Tešanović i Suzane Tratnik. Na promociji makedonskog izdanja „Pristojnog života" na Forumu govorile su urednica izdanja na srpskom jeziku Dragoslava Barzut i autorke Urška Sterle (Slovenija) i Irena Cvetković (Makedonija).

Pored obeležavanja 20 godina lezbejskog aktivizma, ove godine obeleženo je i 25 godina LGBT aktivizma. U beogradskom Medija centru, 23. aprila, sedam LGBT organizacija iz cele Srbije obeležilo

3 http://media.rtv.rs/sr_lat/specijali/16130

4 Пристоен живот, лезбејски кратки раскази од екс Ју, Templum, Skoplje, 2015.

5 Originalno izdanje "Pristojan život" objavio je Labris 2012. godine, priredila ga je Dragoslava Barzut, koja je tada uvrstila 42 priče 21 autorke.

je 25 godina aktivizma predstavljanjem i potpisivanjem LGBT Platforme. Platformu su potpisale: Asocijacija Duga, Gejten-LGBT, Izađi, Labris, Kvirija centar, Parada ponosa Beograd i Siguran puls mladih. „Potpisivanje Platforme rezultat je jednogodišnjeg procesa konsultacija i analiza. Platforma je nastala iz potrebe LGBT zajednice da organizacije koje se bore za prava LGBT osoba u toj borbi budu jedinstvene, da definišu međusobnu saradnju, kao i saradnju sa drugim organizacijama koje su fokusirane na poštovanje, ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava“, stoji u zajedničkom u saopštenju[6]. Cilj Platforme[7] je koordinisan rad LGBT organizacija na unapređenju kvaliteta života LGBT građana i građanki, u okviru tri prioritetne oblasti: Saradnja sa državnim organima i institucijama, kao i praćenje i unapređivanje njihovog rada; Izgradnja i osnaživanje LGBT zajednice, povećanje njene vidljivosti i uključivanje LGBT građana i građanki u društvene tokove i procese donošenja odluka; Rad sa opštom populacijom u cilju uspostavljanja dijaloga, smanjenja socijalne distance, homofobije, transfobije i drugih oblika diskriminacije.

Paralelno sa organizovanjem programa obeležavanja 20 godina rada, tokom čitave godine Labris drži radionice za LBTQ žene. Rad sa zajednicom je i ove godine bio u vrhu prioriteta. U prostorijama Labrisa 24. januara održana je prva od osam radionica na temu lezbejskih partnerskih odnosa u okviru ciklusa iskustveno-kreativno-edukativnih radionica pod nazivom „Lezbejska ljubav je pravda“ voditeljica Dragane Garić i Tijane Popivode. Teme o kojima se razgovaralo u okviru ciklusa su: Istorije naših odnosa, naši snovi i žudnje; Radosti i izazovi upoznavanja, izlazaka, veza preko interneta, veza na daljinu; Coming out – razlike i izazovi kada smo u partnerskom odnosu; Autonomija / granice unutar partnerskih odnosa; Raskidi – kako da ih lakše preživimo i kako da odgovorno raskidamo; Lezbejski seks; Kontrola i zloupotreba moći u partnerskim odnosima; Partnerski odnosi kao izvor naših snaga, radosti i uživanja. Pored ovih osam radionica, 28. oktobra u prostorijama Labrisa održano je veče razgovora sa Sonnet

6 http://labris.org.rs/potpisana-platforma-ujedinjena-lgbt-organizacija-u-srbiji/

7 Platforma za jačanje uloge OCD u cilju efikasnije zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života građana i građanki drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Republici Srbiji: http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/LGBT-Platforma-.pdf

Gabbard[8] na temu *Strast za društvenom pravdom – LGBTQ aktivizam i solidarnost sa drugim društvenim pokretima*. Sonnet Gabbard je aktivistkinja koja živi u Ohaju u SAD, gde i predaje kao profesorka na Državnom univerzitetu na predmetima: Državljanstvo i seksualnost, LGBTQ istorija, Globalne studije seksualnosti i Feministička literatura i popularna kultura.

Pozitivan trend jubileja u 2015. umanjilo je gašenje Novosadske lezbejske organizacije (NLO), koja je nakon deset godina bavljenja poboljšanjem položaja LGBT populacije formalno prestala sa radom u februaru 2015, a jedan od razloga je nedostatak podrške države. „Formalno zaustavljamo svoj rad, ali individualno ćemo nastaviti da se bavimo aktivizmom kroz neke druge inicijative. Jedan od razloga je i ekonomski, odnosno činjenica da za deset godina nikada nismo dobile podršku države", kazala je za agenciju Beta Jelena Anđelovska. „Nažalost, stav države je bio i ostao anti-LGBT i država nikada ništa ozbiljno nije učinila da se to promeni u široj javnosti. To je imalo veliki uticaj i zato nema velikog pomaka u toj oblasti", dodala je Anđelovska. NLO je osnovana u oktobru 2004. godine.

U SARADNJI SA PARTNERSKIM ORGANIZACIJAMA IZ SAD-A I NEMAČKE LABRIS JE ORGANIZOVAO 15. 16. I 17. SEPTEMBRA U BEOGRADU, KONFERENCIJU „DEMOKRATIJA ZA SVE: POLITIČKO UČEŠĆE LGBTI OSOBA NA ZAPADNOM BALKANU" KOJA JE OKUPILA BLIZU 200 UČESNIKA/ICA IZ ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA, EVROPE I SAD-A.

Kao i prethodne godine, Labris je zajedno sa partnerskim organizacijama iz Sjedinjenih Američkih država i Nemačke, Gej i lezbejskim Viktori institutom i Hiršfeld Edi fondacijom, organizovao 15. 16. i 17. septembra u Beogradu, konferenciju „Demokratija za sve: Političko učešće LGBTI osoba na Zapadnom Balkanu" koja je okupila blizu 200 učesnika/ica iz zemalja Zapadnog Balkana, Evrope i Sjedinjenih Američkih Država. Prvi dan konferencije održan je u Narodnoj skupštini Republike Srbije, a druga dva u beogradskom hotelu 88 rooms 16. i 17. septembra. Ova konferencija kruna je jednogodišnjeg projekta Labrisa (uz saradnju sa Gej i lezbejskim Viktori institutom i NDI) koji je realizovan tokom 2014. godine a tokom koga su 22 autovane LGBTI osobe iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Albanije, Makedonije, Crne Gore i sa Kosova prošle trening za političko liderstvo, čime su stekle osnovno iskustvo o političkom aktivizmu, ali i o načinu na koji sa stanovišta političkog angažovanja mogu uticati na celokupne društvene tokove.

8 Sonnet Gabbard je u Beogradu radila na svojoj doktorskoj disertaciji o antiratnom pokretu i LGBT aktivizmu u Srbiji.

Sastanku u Domu Narodne skupštine Republike Srbije prisustvovali su osim aktivista/kinja civilnog sektora, predstavnika/ica ambasada i nezavisnih institucija na lokalnom i republičkom nivou, poslanici/ice iz Albanije, Srbije i Irske, kao i predstavnik Vlade Crne Gore, dok su poslanici/ice iz Slovenije, Crne Gore i Makedonije uzeli aktivno učešće na panelima tokom konferencije. Jedan od ciljeva ovog sastanka i čitave konferencije bilo je i povezivanje narodnih poslanika/ica iz zemalja Zapadnog Balkana sa kolegama/inicama iz zemalja EU. Ispred Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije govorila je narodna poslanica Ljiljana Malušić. Prisutnima se obratio i poslanik Džeri Butimer iz Irske. Među govornicima je bio i regionalni direktor Nacionalnog demokratskog instituta za Centralnu i Istočnu Evropu Robert Bendžamin iz SAD, predstavnik Nacionalnog demokratskog instituta Marko Ivković, dugogodišnji poslanik nemačkog Bundestaga Majkl Kauh, kao i savetnik crnogorskog premijera Jovan Kojičić.

Konferenciju su otvorili ambasador Nemačke u Beogradu Aksel Ditman i otpravnik poslova ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu Gordon Duguid. Tokom naredna dva konferencijska dana mogli su se čuti argumenti koji govore o

Konferencija „Demokratija za sve: Političko učešće LGBTI osoba na Zapadnom Balkanu“. Dom Narodne skupštine RS, septembar 2015. godine.

tome koje su pozitivne strane koje dobija čitavo društvo od pluralizacije političkog prostora, kao i o tome koje su najbolje prakse u procesima demokratskog učešća i zaštite ljudskih prava LGBTI osoba na Balkanu.

Konferenciji se pridružilo više muških govornika, te je generalni zaključak da je potrebno više žena u politici a svakako i da je neophodno da LGBTI zajednica ima svoje predstavnike/ice u parlamentu. Veliko interesovanje izazvao je panel "Lezbejke i političko liderstvo: Uloga lezbejki u promociji ravnopravnosti", koji je pokazao da su svi metodi za političko napredovanje lezbejki važni kao i da su sa jedne strane još uvek sve države homofobične, počevši od Slovenije.

Poslednjeg konferencijskog dana, učesnici/ice su se posvetili razvoju liderskih veština kroz učešće na jednom od tri paralelna poludnevna treninga: Tehnike javnog zagovaranja i lobiranja, koje je vodio Nebojša Andrić, trener Nacionalnog demokratskog instituta iz Srbije; Proces kandidovanja i vođenja političke kampanje, koji je vodila Kristina Vilfor iz Turske (Stručnjakinja za kampanje, izbore i razvoj građanskog zastupanja i veće učešće žena u politici); Korišćenje društvenih mreža u političkom aktivizmu, koje su vodili marketing stručnjaci iz agencije Pin consulting, bivši polaznici prošlogodišnjeg treninga političkog liderstva Aleksandar Savić i Stefan Šparavalo.

Još jedan događaj koji je održan 15. septembra u prostoru Narodne skupštine Republike Srbije, a koji je gotovo istorijski za LGBTI pokret na Zapadnom Balkanu, jeste održavanje osnivačke skupštine regionalne LGBTI asocijacije ERA–LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, koja okuplja blizu 30 LGBTI organizacija i koja će postati krovna LGBTI asocijacija na Balkanu.[9]

U toku godine predstavljeno je nekoliko važnih izveštaja o stanju LGBT ljudskih prava u prethodnoj, 2014. godini. Gej strejt alijansa

9 http://labris.org.rs/odrzana-konferencija-demokratija-za-sve-politicko-ucesce-lgbti-osoba-na-zapadnom-balkanu/

je 25. marta u Domu Narodne skupštine predstavila godišnji izveštaj. U prezentaciji izveštaja učestvovali su: Lazar Pavlović, Mirjana Bogdanović i Aleksandar Olenik iz GSA, Milan Antonijević, Komitet pravnika za ljudska prava (Jukom), Aleksandar Prica, Asocijacija „Duga“ Šabac, i Jovanka Todorović, u ime Labrisa.

U izveštaju GSA stoji da je u toku 2014. prijavljeno sedam fizičkih i 12 verbalnih napada na pripadnike i pripadnice LGBT populacije, da je policija intervenisala i prosledila deset izveštaja nadležnom tužilaštvu, a da je 11 osoba procesuirano. Te podatke izneo je ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović, na predstavljanju ovog izveštaja[10]. Prema njegovim rečima, u istom periodu bilo je 66 pretnji LGBT populaciji putem društvenih mreža. Stefanović je tom prilikom podsetio da je MUP početkom februara 2014. doneo akcioni plan za unapređenje rada i saradnje policije sa LGBT populacijom koji predviđa borbu protiv huliganizma i ekstremizma, opredeljivanje oficira za vezu i realizaciju projekata sa ciljem poštovanja različitosti. Predsednik GSA Lazar Pavlović je rekao da nije zabeležen rast slučajeva nasilja i diskriminacije prema LGBT osoba u odnosu na 2013. godinu, ali da je izmenjena struktura. Precizirao je da su smanjeni fizički napadi, pokušaji napada i pretnje, ali da je došlo do porasta porodičnog i partnerskog nasilja. U Izveštaju se, između ostalog, navodi da su u 2014. godini zabeleženi pomaci u oblasti zaštite ljudskih prava LGBT osoba, među kojima se izdvaja uspešno održavanje Parade ponosa. Zabeležen je i napredak u odnosu političkih faktora i državnih institucija prema LGBT zajednici. U Izveštaju se takođe, ocenjuje da je obrazovni sistem, koji treba da ima krucijalnu ulogu u povećanju tolerancije i prihvatanja različitosti, i dalje inertan, a da je medijska slika o LGBT populaciji vidljivo poboljšana u prethodnih nekoliko godina.

Prezentaciji Izveštaja prisustvovali su predstavnici Narodne skupštine, izvršne vlasti, međunarodnih organizacija i civilnog društva i medija.[11]

10 http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/predstavljanje-izvestaja-o-pravima-lgbt-osoba_581702.html

11 http://www.parlament.gov.rs/Представљен_Годишњи_извештај.24883.43.html

Godišnji izveštaj Koalicije protiv diskriminacije „Diskriminacija u Srbiji 2014“[12], u čijem je pisanju učestvovao i Labris, predstavljen je na konferenciji za štampu 15. maja, a u ime Labrisa je govorila Jovanka Todorović. Izveštaj je napisan sa ciljem osvetljavanja aktuelnih problema sa kojima se suočavaju manjinske grupe.

Diskriminacija u Srbiji se ne smanjuje i brojna sistemska kršenja ljudskih prava, naročito prema manjinskim grupama, zabeležena su i 2014. godine, rečeno je na predstavljanju izveštaja o diskriminaciji u Srbiji 2014. godine, na kojoj su govorile/li predstavnice/ici organizacija članica Koalicije, kao i Adam Weiss (European Roma Rights Centre). Predstavnica Labrisa Jovanka Todorović je rekla da u Srbiji postoji više antidiskriminacionih zakona, ali da je najveći problem što se oni ne primenjuju. Ona je kazala da se govor mržnje ne sankcioniše i da se neretko može čuti i u izjavama nekih državnih funkcionera. Navela je da postoji i nešto pozitivno u 2014. godini, i a to je što se o diskriminaciji manjina govori više nego ikada. Prema njenim rečima, postoji problem sa osobama koje kažu porodicama za svoju seksualnu orijentaciju i zatim zbog toga budu izbačene iz domova, a velik problem predstavlja i nemogućnost osnivanja bračne zajednice istopolnih osoba iz čega proizlaze poteškoće oko nasleđivanja penzije i druge. Kako je navela, LGBT populacija je jedina manjinska grupa kojoj se preti smrću kada želi da izađe na ulicu i tu zatraži svoja prava. Ona je tom prilikom još govorila o tome da je poražavajuće da istraživanja i dalje ukazuju na to da 80 odsto ispitanika LGBT osobe ne žele kao članove porodica.

Milan Đurić iz Gejten-LGBT osvrnuo se na probleme trans osoba navodeći da ne postoji odgovarajući zakon za ostvarivanje njihovih prava. Kako je naveo, velik problem predstavlja kada nakon promene pola žele da promene lična dokumenta, koja najčešće ostaju stara, a nakon promene pola neretko budu diskriminisani na poslu zbog čega moraju da ga napuste.

Istog meseca u Crnoj Gori u okviru IDAHO foruma, koji je pod nazivom „Okončanje nasilja i zločina iz mržnje“ organizovan u Budvi, ministarka bez portfelja zadužena za evropske integracije

12 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/Diskriminacija-u-Srbiji-2014.pdf

Jadranka Joksimović zajedno sa ministrima i zamenicima ministara iz Crne Gore, Hrvatske, Albanije i Bosne i Hercegovine je potpisala Zajedničku izjavu o okončanju nasilja i zločina iz mržnje prema LGBT osobama. Izjava je potpisana nakon trećeg IDAHO neformalnog ministarskog sastanka u okviru IDAHO foruma. Regionalnom skupu Prekinimo zločin iz mržnje i nasilje u organizaciji Vlade Crne Gore prisustvovala je i predstavnica Labrisa Jovanka Todorović.[13]

U toku sledećeg meseca, 18. juna Labris i Gejten-LGBT predstavili su implementaciju preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope za unapređenje ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji, na konferenciji za štampu[14] na kojoj su govorili: Kristian Ranđelović, Gejten-LGBT, Jovanka Todorović, Labris, Suzana Paunović, Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Vlada Republike Srbije, Zorica Mršević, Institut društvenih nauka, Jelena Simić, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.

Srbija je postigla pomak u primeni preporuke Saveta Evrope za unapređenje ljudskih prava LGBT osoba[15], i to u pogledu slobode okupljanja, ali to nije dovoljno, izjavila je predstavnica Labrisa Jovanka Todorović na panelu. Predstavljajući postignuto u primeni preporuke Komiteta ministra Saveta Evrope (SE) za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, Todorović je ukazala da gotovo ništa nije postignuto u sferi privatnog i porodičnog života, sporta i stanovanja, a da se pomak ogleda u održavanju Parade ponosa u Beogradu prošle godine, "uz dobru posećenost državnih struktura".

Ona je još rekla da je u primeni preporuke SE u kojoj se od države zahteva da istražuje zločine iz mržnje, Srbija najveći plus dobila kad je 2013. u Krivični zakonik uvrstila krivično

13 http://www.blic.rs/vesti/drustvo/srbija-potpisnica-regionalne-izjave-o-okoncanju-nasilja-i-zlocina-iz-mrznje-prema/3syt4m2

14 http://www.mc.rs/predstavljanje-implementacije-preporuke-komiteta-ministara-saveta-evrope-za-unapredjenje-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-srbiji-i-monitoringa-nasilja-diskriminacije-i-zlocina-iz-mrznje-prema-lgbt-osobama.4.html?eventId=9834

15 Preporuku državama članicama SE, o kojoj je jednoglasno odlučilo 47 zemalja, 31. marta 2010. usvojio je Komitet ministara Saveta Evrope i prvi je svetski zakonski instrument koji se bavi određeno diskriminacijom po seksualnim i rodnim osnovama.

delo zločin iz mržnje. U tom kontekstu preporuka SE je da se uvedu mere i zakoni koji zabranjuju govor mržnje, a od internet provajdera da brišu komentare koji ga sadrže. Podsetila je i da set novih medijskih zakona usvojen prošlog leta zabranjuje medijske sadržaje sa govorom mržnje i diskriminacije, međutim u javnom prostoru Srbije su još raširenі i predočila da pojedini političari svoje programe zasnivaju na homofobičnim stavovima. Aktivistkinja Labrisa je pohvalila medije, jer je primetan sve veći broj neutralnih tekstova o LGBT temama i sve veći broj pozitivnih tekstova, uz sve manje negativnih, ali da i pored zabrane homofobičnih komentara, ogroman broj ostaje onlajn.

Aktivista Gejten LGBT Kristian Ranđelović naveo je da je od avgusta prošle godine do danas prijavljeno 18 napada na LGBT osobe. „Imamo i nekoliko prijavljenih napada u privatnom prostoru, odnosno slučajeva diskriminacije od članova porodice, a kod trans osoba je odnos još drastičniji, da su one izbačene iz porodice“, rekao je on. Istraživanje je pokazalo da su u javnom prostoru izvršioci tih napada muškarci, a u državnim institucijama mnogo više napadači su žene.

Govoreći o preporuci za registraciju istopolne zajednice, predstavnica Instituta društvenih nauka Zorica Mršević istakla je da nije reč o braku i apelovala na novinare da ne koriste termin „gej brak“. „Nije reč o braku, već o registrovanom partnerstvu kao načinu poreskih i drugih statusa, koji su neophodni u životu, gde dolazi do pravne nevidljivosti ako se ta zajednica ne registruje po zakonu“, rekla je ona. Takođe, navela je da se u Srbiji status istopolnog partnerstva priznaje diplomatama i upitala, ako se priznaje strancima, zašto ne bi domaćim građanima.[16]

Preporuku da se donesu propisi kojima se omogućava registracija istopolnih parova i regulišu dejstva, pravne posledice i način prestanka registrovanih partnerstva, u skladu sa preporukama Saveta Evrope, tokom 2015. dala je i poverenica za zaštitu ravnopravnosti.

Labris je tokom cele godine nastavio da radi na promociji Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, a jedno od predstavljanja održano je u okviru Nedelje parlamentarizma, 21. oktobra u Kulturnom centru Rex. Cilj razgovora je upoznavanje

16 Izvor FoNet

šire javnosti o nacrtu zakona i pokretanje razgovora o njegovom značaju. Razgovoru su prisustvovali/le predstavnici/ice zajednice, državnih institucija i organizacije civilnog društva.

Promocija Modela zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Beograd 2015. godina.

Još jednu značajnu kampanju Labris je nastavio da vodi i tokom 2015. godine – za izmenu diskriminatornog sadržaja iz udžbenika za srednju školu, između ostalog i pokretanjem sajta diskriminacija u udžbenicima[17] sa Apelom za reagovanje. Pojedinke i pojedinci su apel mogli da upute sa sajta na adrese Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Nacionalnog prosvetnog saveta RS i Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.

Labris je u aprilu na adresu Zavoda za unapređenje obrazovanja

17 http://www.diskriminacijaudzbenicima.org.rs/sr

i vaspitanja uputio Zahtev za preispitivanje sadržine udžbenika i nastavnih sredstava u kojima su izneti diskriminatorni stavovi i njihovo usklađivanje sa vrednostima sadržanim u članu 4 Zakona o udžbenicima i nastavnim sredstvima[18], da bi zahtev ponovio 27. jula, a odgovor dobio početkom avgusta, nakon što je Skupština Srbije 31. jula 2015. godine usvojila Zakon o udžbenicima[19].

Zavod se u odgovoru obavezao da će pristupiti izradi predloga podzakonskih akata koji će bliže definisati plan udžbenika i standarde kvaliteta udžbenika, priručnika, nastavnih materijala i didaktičkih nastavnih sredstava, pri čemu će se voditi računa i o odrednicama koje eleminišu svaki oblik diskriminatorskog odnosa ili sadržaja u odnosu na sve manjinske grupe ili pojedince.

Zajedno za zahtevom Labris je Zavodu dostavio i kvalitativnu analizu[20] napravljenu na uzorku 26 udžbenika koji su u upotrebi iz oblasti psihologije, medicine i biologije. Istraživanje na temu „Istopolna orijentacija u srednjoškolskim udžbenicima" i analizu diskriminatornog sadržaja Labris je sproveo 2014. godine, i predstavio ga javnosti, ali i ministru prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Tomislavu Jovanoviću na sastanku održanom 29. januara 2014.[21]

U analiziranim udžbenicima naišlo se čak 18 citata u kojima se o istopolnoj ili biseksualnoj seksualnoj orijentaciji govori na uvredljiv, diskriminatoran i nenaučno zasnovan način.

Nakon ove odluke Labris je uputio zvaničan dopis Ministarstvu prosvete i tehnološkog razvoja sa zahtevom za dostavljanje vremenskog okvira planiranih aktivnosti za uklanjanje diskriminatornog sadržaja iz udžbenika, ali taj odgovor nije stigao do zaključenja ovog teksta.

U redovnom GI Zaštitnika građana za 2015. se među najznačajnijim rezultatima rada Zaštitnika navodi: „Prihvatanje Mišljenja Zaštitnika građana o Nacrtu zakona o udžbenicima, u Zakonu su uvedena načela jednakih mogućnosti i zabrane diskriminacije u udžbenicima u skladu sa Zakonom o zabrani

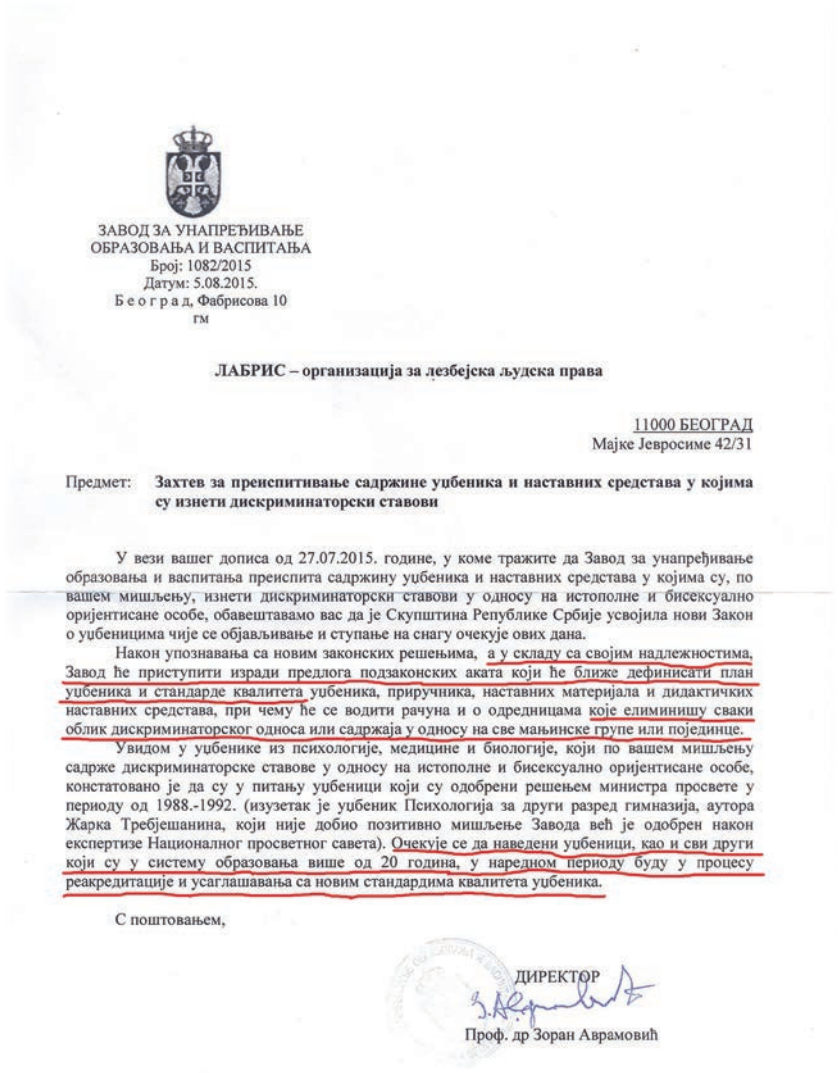
18 „Službeni glasnik RS", br. 72/2009.

19 "Sl. glasnik RS", br. 68/2015.

20 http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/Analiza-diskriminatornog-sadrzaja-srednjoskolskih-udzbenika.pdf

21 http://labris.org.rs/ministarstvo-prosvete-zatvara-vrata-homofobiji/

diskriminacije”.[22]

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Број: 1082/2015
Датум: 5.08.2015.
Б е о г р а д, Фабрисова 10
гм

ЛАБРИС – организација за лезбејска људска права

11000 БЕОГРАД
Мајке Јевросиме 42/31

Предмет: **Захтев за преиспитивање садржине уџбеника и наставних средстава у којима су изнети дискриминаторски ставови**

У вези вашег дописа од 27.07.2015. године, у коме тражите да Завод за унапређивање образовања и васпитања преиспита садржину уџбеника и наставних средстава у којима су, по вашем мишљењу, изнети дискриминаторски ставови у односу на истополне и бисексуално оријентисане особе, обавештавамо вас да је Скупштина Републике Србије усвојила нови Закон о уџбеницима чије се објављивање и ступање на снагу очекује ових дана.

Након упознавања са новим законских решењима, а у складу са својим надлежностима, Завод ће приступити изради предлога подзаконских аката који ће ближе дефинисати план уџбеника и стандарде квалитета уџбеника, приручника, наставних материјала и дидактичких наставних средстава, при чему ће се водити рачуна и о одредницама које елиминишу сваки облик дискриминаторског односа или садржаја у односу на све мањинске групе или појединце.

Увидом у уџбенике из психологије, медицине и биологије, који по вашем мишљењу садрже дискриминаторске ставове у односу на истополне и бисексуално оријентисане особе, констатовано је да су у питању уџбеници који су одобрени решењем министра просвете у периоду од 1988.-1992. (изузетак је уџбеник Психологија за други разред гимназија, аутора Жарка Требјешанина, који није добио позитивно мишљење Завода већ је одобрен након експертизе Националног просветног савета). Очекује се да наведени уџбеници, као и сви други који су у систему образовања више од 20 година, у наредном периоду буду у процесу реакредитације и усаглашавања са новим стандардима квалитета уџбеника.

С поштовањем,

ДИРЕКТОР
Проф. др Зоран Аврамовић

22 Mišljenje dostupno na: http://www.zastitnik.rs/index.php/lang-sr/2011-12-11-11-34-45/3756-2015-03-26-08-07-55.

U Izveštaju Evropske komisije[23] o napretku Republike Srbije u procesu evropskih integracija u 2015. godini navedeno je da u punoj meri treba obezbediti promovisanje i zaštitu prava, između ostalog, LGBT populacije i delotvorno sprovoditi istrage, gonjenje i kažnjavanje za krivična dela motivisana mržnjom. Pohvaljene su aktivnosti promovisanja prava LGBT osoba, obuke za policijske službenike za rad sa žrtvama transfobičnog/homofobičnog nasilja, učešće Srbije i potpisivanje zajedničke izjave ministara regiona na IDAHO forumu u Crnoj Gori, kao i održana povorka ponosa. Međutim, konstatuje se da se LGBT osobe i aktivisti i dalje često suočavaju sa govorom mržnje i pretnjama, a u nekim slučajevima i sa fizičkim nasiljem, a ne postoje centralizovani zvanični podaci o broju krivičnih dela motivisanih homofobijom i transfobijom. U ovom izveštaju je navedeno da je potrebna veća politička posvećenost unapređenju kulture poštovanja LGBT osoba i obezbeđivanju zabrane diskriminacije na poslu, u sektoru zdravstva i u sistemu obrazovanja.

U redovnom godišnjem izveštaju Zaštitnika građana u odeljku Manjkavosti na državnom nivou[24] stoji da su prava osoba drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta nedovoljno zaštićena, da nisu razvijene usluge za mlade LGBTI osobe koje su morale da napuste svoje domove, jer su ih porodice, nakon saznanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, odbacile. U Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji ne postoji eksplicitna zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Dok u odeljku Najznačajnije preporuke, mišljenja i zakonodavne inicijative Zaštitnika građana, po kojima nije postupljeno, između ostalog stoji:

- da Vlada obezbedi puno ostvarivanje i zaštitu prava LGBTI osoba, a posebno zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta;

- da Vlada treba da predloži, a Narodna skupština usvoji zakon kojim se uređuju pitanja od značaja za oblast rodne ravnopravnosti, koji će obezbediti uključivanje rodne perspektive u sve oblasti društva, poštovanje međunarodnih

23 Izveštaj je dostupan na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godinji_izvestaj_15_final.pdf

24 Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana, str. 96–97.

standarda rodne ravnopravnosti i principa jednakih mogućnosti, zabranu i zaštitu od diskriminacije po osnovu pola, roda i rodnog identiteta i koji će propisati posebne mere za ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti, uključujući i mere radi zaštite od rodno zasnovanog nasilja;

- da organi javne vlasti kontinuirano sprovode mere i aktivnosti posvećene podizanju svesti javnosti o neophodnosti poštovanja prava LGBTI osoba;

- da Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave i organizacijama civilnog društva, obezbedi osnivanje servisa podrške za mlade LGBTI osobe koje su morale da napuste svoje domove, jer su ih porodice, nakon saznanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, odbacile;

- da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja predloži izmene i dopune Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kako bi se u Zakon unele odredbe o eksplicitnoj zabrani diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

- da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donese podzakonski akt kojim se utvrđuju bliži kriterijumi za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi, a naročito prepoznavanja diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta učenika, nastavnog i drugog osoblja;

- da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Nacionalni prosvetni savet u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola, a potom i u tekstove udžbenika, uvedu sadržaje kojima će na prihvatljiv, ali stručan način obraditi sva važna pitanja koja se odnose na prava LGBTI populacije;

- da Ministarstvo pravde, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja pripreme predlog propisa kojim se uređuju pravne posledice prilagođavanja (promene) pola i rodnog identiteta.

Trinaestog avgusta 2015. godine, gotovo godinu dana po usvajanju Akcionog plana za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine, Vlada je donela Odluku o obrazovanju Saveta za praćenje realizacije Akcionog plana[25], formiranog kao povremeno radno telo Vlade, a čini ga 11 članova i članica. Za predsednicu Saveta imenovana je dr Suzana Paunović, v.d. direktora Kancelarije za ljudska i manjinska prava. Zadatak Saveta je da prati napredak u izvršenju mera, sprovođenju aktivnosti, poštovanju predviđenih rokova i da blagovremeno upozorava na izazove u izvršenju mera u okviru realizacije Akcionog plana. Novom odlukom od 25. decembra 2015. Tj. izmenom i dopunom Odluke, Savetu se priključio i Milan Antonijević iz Komiteta pravnika za ljudska prava – JUKOM.[26]

Kada govorimo o izveštavanju medija o LGBT temama u 2015. godini moramo primetiti da su „položaj, prava i problemi LGBT populacije bili česta tema. Kao udarnu vest dana svi su preneli izvinjenje ministra spoljnih poslova Ivice Dačića predstavnicama NVO Labris u prostorijama Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Ivica Dačić je postupio po preporuci poverenice, sastao se sa predstavnicama Labrisa i lično im se izvinio zbog svojih diskriminatornih izjava. Ovaj događaj bio je povod da se mediji u narednim danima bave porukama političara o LGBT osobama i njihovim pravima.

Organizacija i održavanje Parade ponosa kao i Trans prajda bile su glavne vesti uoči njihovog održavanja u septembru. Svi mediji su izvestili da su poverenica i zaposleni u povereništvu za zaštitu ravnopravnosti učestvovali i na Trans prajdu i na Paradi ponosa, i preneli su njene izjave da prava LGBT osoba još su uvek nisu dovoljno zaštićena u Srbiji, iako su u prethodnom periodu načinjeni pomaci u pogledu unapređenja položaja, uključujući i održavanje parada. Kao najvažnija informacija, isticano je da su parade prošle mirno i bez incidenata, ali uz jake policijske snage

25 „Službeni glasnik RS", broj 72/2015.

26 http://www.slglasnik.info/sr/109-25-12-2015/32039-odluka-o-izmeni-i-dopuni-odluke-o-obrazovanju-saveta-za-pracenje-realizacije-akcionog-plana-za-primenu-strategije-prevencije-i-zastite-od-diskriminacije-za-period-od-2014-do-2018-godine.html

koje su obezbeđivale skupove. Većina medija je korektno izvestila o ovim događajima, dok su tek poneki tabloidi imali tekstove u kojima pripadnike LGBT populacije nazivaju uvredljivim imenima i analiziraju troškove za organizaciju parada. Mediji su takođe ispratili i obeležavanje Međunarodnog dana ponosa 27. juna i učešće poverenice i zaposlenih u povereništvu u šetnji koja je tim povodom bila održana u centru Beograda.

Jedna od udarnih priča bila je slučaj transseksualne osobe majorke Helene V. zbog čega je Povereniku za zaštitu ravnopravnosti podneta pritužba protiv Vojske Srbije i Ministarstva odbrane. Mediji su pokazali visok nivo razumevanja za teškoće sa kojima se Helena suočila i njena životna priča postala je tema koja se tokom čitave godine nalazila u različitim medijskim sadržajima. Prateći njen položaj, ukazivalo se na širok spektar problema sa kojima se suočavaju transrodne osobe u Srbiji, koje su faktički do pojavljivanja ovog slučaja, u javnosti bile gotovo nevidljive. Mišljenje poverenice kojim je utvrđena diskriminacija, bila je jedna od udarnih vesti u svim medijima, koji su svojim izveštavanjem i interesovanjem za ovaj konkretan slučaj pomogli da transrodne osobe postanu vidljivije u našem društvu.

Mediji su takođe dosta prostora dali vesti da je bivši pripadnik neonacističke organizacije Nacionalni stroj odlučio da promeni pol. Izveštavali su o problemima sa kojima se sada suočava Dajana Pospiš, posebno o fizičkim napadima i teškoj ekonomskoj situaciji. Poverenica je reagovala navodeći da transrodne osobe ne smeju da budu prepuštene same sebi."[27]

Sa druge strane, kada je reč o Labrisovim aktivnostima, mediji su najviše pažnje posvetili izvinjenu LGBT populaciji ministra spoljnih poslova Srbije Ivice Dačića.

Ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić postupio je po preporuci poverenice Nevene Petrušić povodom diskriminatornih izjava o LGBT zajednici i na sastanku sa predstavnicama Labrisa, održanom 21. februara, izvinio se zbog verbalnih ispada pred planirano održavanje Parade ponosa 2013. godine. Labris je protiv njega podneo pritužbu Povereniku, zbog izjava koje je dao kao predsednik Vlade, u obraćanju medijima 23. septembra

27 Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, str. 240–243.

2013. povodom izjašnjavanja o Paradi ponosa: „Ravnopravni su sa ostalim građanima, ali nemoj da mi pričate da je to normalno kada nije. Ako je to normalno, zašto smo izuzeci?“

„Homoseksualci imaju ista prava, ali ne i da postavljaju pravila ponašanja. Nemam ja nikakvu mržnju prema njima, samo ne mogu da prihvatim da je to normalno zato što nije prirodno. Ako je to manjina i izuzetak, onda i oni treba da vode računa da ne vređaju osećanja većine.“

„Ako to postoji u zemljama EU, ne znači da mi treba da pružamo podršku toj pojavi. Zato molim vas, nemoj tamo neko da kaže da je to uzor kojim ćemo vaspitavati našu decu, ne, ali oni imaju pravo da se okupe, mada bih voleo da se iz bezbednosnih razloga ne okupljaju.“

Zbog ovih izjava, Labris je zajedno sa brojnim organizacijama civilnog društva a na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije podneo pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti. Krajem marta 2014. poverenica je utvrdila da je premijer u ostavci Ivica Dačić, u ovom obraćanju medijima, izvršio akt diskriminacije prema LGBT osobama, i predloženo mu je da ne daje izjave kojima se vređa dostojanstvo LGBT osoba kao i da primi delegaciju Labrisa kako bi neposredno saznao sa kakvim se problemima ove osobe suočavaju.[28]

MINISTAR SPOLJNIH POSLOVA SRBIJE IVICA DAČIĆ SE PO PREPORUCI POVERENIKA SASTAO SA PREDSTAVNICAMA LABRISA I IZVINIO ZBOG DISKRIMINATORNIH IZJAVA O LGBT ZAJEDNICI KOJU JE DAO PRED ČETVRTU ZABRANJENU PARADU PONOSA 2013. GODINE.

Nakon sastanka poverenica Nevena Petrušić je ocenila da ohrabruje činjenica da je jedan od najviših zvaničnika Srbije postupio po preporuci koju mu je uputio nezavisni državni organ čiji je osnovni zadatak sprečavanje svih oblika diskriminacije i zaštita ravnopravnosti.[29]

Pored izveštavanja o izvinjenju ministra Dačića, najviše medijske pažnje je posvećeno napadu na četiri pripadnice lezbejske zajednice u ugostiteljskom objektu SFRJ u septembru. Takođe, većina medija je podržala kampanju o promeni diskriminatornog sadržaja u udžbenicima. Nameće se zaključak da su mediji ove godine ozbiljnije pristupili izveštavanju o LGBT populaciji. To se vidi iz načina pisanja o događajima koji se kreće od pozitivnog do

28 http://labris.org.rs/premijer-pocinio-akt-diskriminacije/

29 http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/saop%C5%A1tenja/ministar-da%C4%8Di%C4%87-postupio-po-preporuci-poverenice

neutralnog. Međutim, isto tako primetno je da se u mejnstrim onlajn medijima nije vodilo računa o moderaciji komentara u kojima se često pozivalo na linč LGBT populacije.

Saradnja sa drugim organizacijama iz sektora i regiona kao jedna od vrednosti Labrisa i ove je godine bila na visokom nivou. Labris je bio jedna od organizacija koja je učestvovala u implementaciji projekta „Korištenje procesa EU integracija za poboljšanje LGBT prava na Zapadnom Balkanu“, koju je započeo i koordinisao Sarajevski otvoreni centar (SOC). U implementaciji projekta učestvovali su još: ILGA Europe (Belgija), Subverzivni Front (Makedonija), Centar za jednakost i slobodu (Kosovo) i Fondacija CURE (BiH). U 2016. godini ove organizacije će raditi na raznim aktivnostima koje se tiču diskriminacije i zločina iz mržnje vezanih za LGBT osobe.

Labris će, između ostalog, raditi na zagovaranju adekvatne implementacije nacionalnih i međunarodnih politika i standarda relevantnih za LGBT prava u Srbiji. Takođe će kreirati i mehanizam za prijavljivanje slučajeva zločina iz mržnje na lokalnom nivou i upoznati lokalnu LGBT zajednicu sa mehanizmima za prijavljivanje zločina iz mržnje. Tokom godine Labris je objavio i publikaciju, Zločin iz mržnje – Postupanje državnih organa u slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji. Nastala je na osnovu istraživanja koje je imalo za cilj da utvrdi status prijavljenih slučajeva napada na LGBT osobe od 2008. do 2015. godine, kao i postupanje državnih organa u tim slučajevima. Publikaciju čine tri celine. Prvu celinu čine odgovori koji su dobijeni od nadležnih državnih organa (MUP-a, sudova i tužilaštva) a koji su poslati na osnovu zahteva za slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Zahtevi su obuhvatili 31 prijavljeni slučaj napada na LGBT osobe a informacije o slučajevima napada su dobijene iz izveštaja organizacija civilnog društva - Gej strejt alijanse-GSA, Labrisa, Komiteta pravnika za ljudska prava – Jukom, kao i medija. Druga celina je analiza instituta zločina iz mržnje u krivičnom zakonodavstvu Srbije, načina njegovog uvođenja, mogućnosti unapređenja, primeri uporedne prakse, kao i značaj evidencije zločina iz mržnje. Treća celina je istraživanje o odnosu

LGBT osoba prema državnim organima, njihovim motivima za prijavljivanje, odnosno neprijavljivanje napada, i o okolnostima u kojima su se napadi dogodili, koje je rađeno pomoću anketnog onlajn istraživanja i dubinskih intervjua sa LGBT osobama koje su bile žrtve napada isključivo zbog svoje istopolne seksualne orijentacije.[30]

Ove godine Labris je zajedno sa Gejtenom učestvovao u nastavku realizacije dvogodišnjeg projekta „Bezbednost i ravnopravnost“ započetog 2014. a čiji je nosilac slovenačka organizacija ŠKUC-LL. Konferenciji za medije i okrugli stol pod nazivom „Zašto je međusobna saradnja bitna kod formulisanja politika nediskriminacije u zapošljavanju na teritoriji Srbije, regiona i EU?“ održani su 2. februara u prisustvu Labrisa, Gejten-LGBT iz Srbije i ŠKUC-LL iz Slovenije a diskutovalo se o tome kako socijalni partneri, Evropska unija i nacionalne vlade zajedno mogu da učestvuju u kreiranju politika nediskriminacije i mera protiv diskriminacije na radnom mestu. Na okruglom stolu govorile su:

Okrugli sto „Zašto je međusobna saradnja bitna kod formulisanja politika nediskriminacije u zapošljavanju na teritoriji Srbije, regiona i EU?“, februar 2015. Sleva nadesno: Jelena Vasiljević , Aleksandra Gavrilović, Nataša Sukić, Milan Đurić.

30 Zločin iz mržnje - Postupanje državnih organa u slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji, autorke Ivana Stjelja, Dragana Todorović, Labris, Beograd, 2015.

Jelena Vasiljević i Aleksandra Gavrilović iz Labrisa, Milan Đurić iz Gejten-LGBT i Nataša Sukić iz ŠKUC-LL. Na okruglom stolu predstavljeni su i rezultati istraživanja o diskriminaciji, koje je ukazalo da većina građana i građanki Srbije smatra da je društvo u kome živimo diskriminatorsko. Više od dve trećine ispitanika istaklo je zapošljavanje i/ili radno mesto kao oblast u kojoj je diskriminacija najprisutnija.

Naredna konferencija na kojoj su predstavljeni rezultati ovog projekta održana je 7. oktobra. Jelena Vasiljević, predstavnica Labrisa, istakla je tada da su u toku trajanja projekta ostvareni značajni rezultati. Edukovano je 64 aktivistkinja/aktivista iz Beograda, Novog Sada, Šapca, Smedereva, Vršca i Zrenjanina koji su nakon treninga spremni da prepoznaju neravnopravnost u zapošljavanju i preispituju načine za nove inicijative i svoj aktivni doprinos u sprečavanja svih vrsta protivzakonite diskriminacije u zapošljavanju.

Slovenačka organizacija ŠKUC-LL prenela je partnerima iz Srbije svoja dugogodišnja iskustva iz oblasti Upravljanje različitostima pri zapošljavanju i time ih je osnažila da nastave da se ovom temom bave u svojoj zemlji. Nataša Sukič, predstavnica organizacije ŠKUC-LL, navela je na konferenciji da je:

„Bio logičan korak sarađivati sa organizacijama iz Srbije s obzirom na našu zajedničku političku i kulturnu istoriju. Prenele smo im iskustva iz Slovenije i Evropske unije, ali ovo svakako nije bio jednosmeran proces jer smo i mi dosta naučile. Posebno smo podržale naše partnere iz Srbije, Gejten i Labris, da u budućnosti intenzivnije rade na saradnji sa sindikatima iz Srbije, koji u ovom trenutku možda nisu dovoljno motivisani za ovu temu, ali su značajan akter."

Milan Đurić iz organizacije Gejten-LGBT napomenuo je da se „u Srbiji ne poklanja dovoljna pažnja zapošljavanju ranjivih i teže zapošljivih kategorija i da je neophodno da se preduzmu hitne mere i sistem pravila za pružanje jednakih mogućnosti i razvoj društvene odgovornosti u organizacijama i institucijama".

Na samom kraju konferencije najavljena je nacionalna konferencija „Jačanje društvenog dijaloga o pravima ranjivih grupa u zapošljavanju", koja je održana sutradan, 8. oktobra, u

Beogradu kao i Festival „Dani različitosti“.[31]

“Kao preostalu Evropu i Srbiju dotiču nagle promene na tržištu rada – uz porast faktora različitosti u društvu povećava se i rizik za pojavu diskriminacije. U vidu ekonomske krize i recesije pogoršavaju se uslovi života i povećava rizik za zlostavljanje manjinskih i ugroženih grupa i pojedinaca. Evropa doživljava velike demografske promene; stanovništvo se znatno menja, zbog migracija i sve veće mobilnosti radne snage, globalizacije poslovanja, porasta mobilnosti i trendova u smeru multietničkog i multikulturalnog društva i same demografske strukture. Populacija svih evropskih država prolazi kroz velike promene, koje bitno utiču na strukturu zaposlenih i onih koji traže posao kao i na poslovne prakse, etiku i politike zapošljavanja. U pogledu postizanja socijalne ravnopravnosti i zaštite prava radnika te izbjegavanja gubitaka zbog inhibitornog faktora diskriminacije deluju mnogi evropski sindikati i poslodavci koji prihvataju mere protiv diskriminacije.

Konferencija se suočava sa problemom neravnopravnosti na osnovu pola/roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, starosti, rase, invaliditeta, etničke pripadnosti, veroispovesti, višestruke diskriminacije u zapošljavanju i preispituje načine za inicijativu i aktivni doprinos nevladinih organizacija u pogledu sprečavanja svih vrsta protuzakonite diskriminacije u zapošljavanju”, stoji u najavi ove konferencije, koja je okupila 19 učesnika/ica gostujućih predavača iz organizacija civilnog društva, državnih institucija, kancelarije ombudsmana i druge zainteresovane.

Jedna od učesnica Gordana Stevanović, zamenica zaštitnika građana za prava deteta i rodnu ravnopravnost, tokom izlaganja o ulozi nezavisnih institucija u sprečavanju kršenja ljudskih prava osetljivih društvenih grupa pri zapošljavanju i na radnom mestu rekla je: ,,Zaštitnik građana je ukazivao državnim organima na probleme sa kojima se suočavaju pripadnici i pripadnice osetljivih društvenih grupa pri zapošljavanju, jer neki od njih, a naročiti Romkinje i Romi i LGBTI osobe nisu dovoljno osnaženi/ne da se obraćaju institucijama i nemaju poverenja u njih. Uloga sindikata je primarna u preuzimanju aktivne uloge u ukazivanju na ove

31 https://www.youtube.com/watch?v=hE_sO4-XD4w

probleme i iniciranju za njihovo rešavanje“.

Teme o kojima se razgovaralo su: Uloga Evropskog parlamenta u zagovaranju uključenosti socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u politike različitosti; Uloga nacionalnog parlamenta u zagovaranju uključenosti socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u politike različitosti; Uloga Ministarstva za rad RS u zagovaranju uključenosti socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u politike različitosti. Održan je i okrugli sto “Kako dobiti podršku javnosti za upravljanje različitosti pri zapošljavanju”, predstavljani rezultati studije: „Nediskriminacija i upravljanje različitostima u zapošljavanju, i početni predlozi preporuka Konferencije, rasprava i preporuke učesnika/ica konferencije.

U okviru ovog projekta je sprovedeno je i šest treninga za trenere u šest gradova u Srbiji (Novog Sada, Vršca, Zrenjanina, Beograda, Šapca i Smedereva), tokom kojih su 76 osobe, pretežno aktivisti/kinje, obučeni za primenu antidiskriminacionih propisa i mera i za upravljanje različitostima, kao i sa primerima dobre prakse u oblasti rada i zapošljavanja. Tokom obuka je primećen izuzetno slab odziv sindikata tako da je potreban način da se uspostavi odgovarajuća saradnja sa sindikatima; medijska kampanja na temu antidiskriminacije i upravljanja različitostima u zapošljavanju, a izrađena su i dva priručnika tokom 2015. godine: ,,Upravljanje različitostima pri zapošljavanju – uloga nevladinih organizacija u zalaganju za jednake mogućnosti i promociji ravnopravnosti pri zapošljavanju“[32] i ,,Dobre prakse upravljanja raznolikošću pri zapošljavanju: Evropska unija, Srbija i područje Zapadnog Balkana“[33].

Pored saradnje i rada na projektu ŠKUC-LL, nastavljena je i saradnja sa Forumom za etničke odnose. Ove godine završen je zajednički projekat Foruma i Labrisa „LGBT put do institucija – premošćavanje jaza“ i to sa tri događaja posvećena predstavljanju javnih politika u Narodnoj skupštini i štampanjem publikacije

32 ,,Upravljanje različitostima pri zapošljavanju – uloga nevladinih organizacija u zalaganju za jednake mogućnosti i promociji ravnopravnosti pri zapošljavanju“,Tatjana Greif, Studentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2015.

33 ,,Dobre prakse upravljanja raznolikošću pri zapošljavanju: Evropska unija, Srbija i područje Zapadnog Balkana“, Nataša Velikonja, Studentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2015.

"Predlozi javnih politika u oblasti zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života LGBT osoba u Srbiji".[34]

Organizacije Labris i Forum za etničke odnose, u saradnji sa Odborom za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, 27. marta u zgradi Narodne skupštine, pred više od 40 predstavnika/ica nezavisnih institucija, ambasada i delegacije EU, ministarstava, ali i poslanika/ica i predstavnika/ica civilnog sektora i medija, organizovali su prvi od planirana tri okrugla stola i predstavili nacrt javnih politika[35] iz oblasti vladavine prava i pristupa pravdi, kao i politika koje se tiču bezbednosti, prevencije nasilja i borbe protiv nasilja prema LGBT osobama u Srbiji. Predlozi javnih politika, koji će postati finalni nakon uključivanja komentara svih relevantnih institucija i ministarstava Vlade Republike Srbije, nastali su sa ciljem identifikacije ključnih problema i potreba LGBT populacije u Srbiji i predstavljaju ponuđena rešenja za neke od gorućih problema.[36]

Združeno su predstavljene politike iz oblasti Pristupa pravdi i vladavina prava, kao i Bezbednosti, prevencije nasilja i borbe protiv nasilja. Poseban akcenat stavljen je na pitanje položaja i bezbednosti trans zajednice u Srbiji.

Skup je otvorio Meho Omerović, predsednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije, koji je istakao da je primetno da je u poslednjih nekoliko meseci održano više sastanaka izvršnih organa države Srbije i LGBT organizacija nego u poslednjih 20 godina. Omerović je pohvalio izradu nacrta politika s obzirom na to da one sadrže zaključke i preporuke koje kao matični odbor narodne Skupštine,

34 Predlozi javnih polika u oblasti zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života LGBT osoba u Srbiji, autori: Tijana Vojinović, Slobodan Stojanović, Marko Ilić, Marko Milenković, Jelena Ćurčić, Jelena Vidić, Jovana Stopić, Dragana Todorović, Labris, Beograd, 2015.

35 Javne politike su deo projekta „LGBT put do institucija – premošćavanje jaza", koji sprovode Labris i Forum za etničke odnose zajedno sa partnerskim organizacijama, a koji ima za cilj uspostavljanje održive i trajne saradnje između LGBT organizacija i institucija relevantnih za zaštitu ljudskih prava.

36 http://labris.org.rs/u-narodnoj-skupstini-predstavljeni-nacrti-javnih-politika-iz-oblasti-vladavine-prava-pristupa-pravdi-i-bezbednosti-lgbt-populacije-u-srbiji/

Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, može da predloži u formi zaključaka koji će biti obavezujući za državne organe.

Predstavljanje predloga javnih politika u Narodnoj skupštini, 27. mart 2015.godine.

U uvodnom obraćanju Mladen Antonijević Priljeva iz Foruma za etničke odnose upoznao je prisutne sa širim konceptom projekta „LGBT put do institucija – premošćavanje jaza". Jedan od glavnih ciljeva projekta jeste obezbeđivanje efikasnije zaštite prava LGBT osoba, poboljšanje komunikacije između institucija i organizacija civilnog društva, veće učešće samih organizacija u procesu donošenja odluka kao i očuvanje institucionalnog pamćenja.

Danilo Ćurčić iz organizacije Jukom – Komitet pravnika za ljudska prava predstavio je nacionalne garancije ljudskih prava LGBT osoba i pristup pravdi i položaj LGBT populacije u Srbiji, i pri tome istakao da domaći pravni okvir nije usklađen sa međunarodnim i da je potrebno definiciju braka učiniti rodno neutralnom, uskladiti definiciju diskriminacije iz Zakona o zabrani diskriminacije unošenjem kroz reviziju u tekst Ustava, unaprediti Zakon o okupljanju građana, kao i hitno usvojiti zakon o besplatnoj

pravnoj pomoći koji bi omogućio nevladinim organizacijama sa specijalizovanim kapacitetima za pravnu zaštitu da ostvare zaštitu prava pripadnika LGBT populacije žrtava diskriminacije. Unapređenje člana 54 a Krivičnog zakonika RS moguće je kroz otvaranje liste navedenih osnova, čime bi se otvorila mogućnost za strože sankcionisanje većeg broja krivičnih dela koja su počinjena iz mržnje.

Jovana Stopić iz Beogradskog centra za ljudska prava, koja je predstavila ustavne i međunarodne garancije ljudskih prava LGBT osoba, rekla je da je preduslov uživanja ljudskih prava postojanje efikasnih pravnih lekova. Jovana Stopić je podsetila da su Ustavnom sudu Srbije podnete četiri žalbe povodom zabrane Parade ponosa 2009, 2011, 2012. i 2013. godine i da je Ustavni sud Srbije utvrdio povredu prava u dva od ukupno četiri slučaja do sada. Osim ovoga, Jovana Stopić je skrenula pažnju i na postupak ocene odredbe Porodičnog zakona kojim se uređuju vanbračne zajednice. Beogradski centar za ljudska prava je smatrao da su ovom odredbom diskriminisane osobe istog pola u trajnim zajednicama i to po osnovu svog pola, odnosno seksualne orijentacije, ali je Ustavni sud bio mišljenja da je osporavana odredba u saglasnosti sa Ustavom Srbije i ratifikovanim Međunarodnim ugovorima, posebno Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

Tijana Vojinović iz Centra za evroatlantske studije govorila je o bezbednosti, prevenciji nasilja i borbi protiv nasilja u odnosu na LGBT osobe, i tom prilikom je izrazila da je pitanje bezbednosti svakodnevni problem LGBT osoba a ne samo za vreme održavanja Parade ponosa. Najbolji način zaštite bezbednosti ranjivih grupa je u okviru rada policije u zajednici, rekla je Tijana Vojinović podsećajući da je Vlada Republike Srbije 2013. godine donela Strategiju policije u zajednici koja podrazumeva preventivni rad koji je ocenjen kao najefikasniji.

Jelena Vidić iz organizacije Gejten-LGBT govorila je o statusu i položaju trans osoba u Republici Srbiji iz perspektive nedostatka pravne regulative u Srbiji u kojoj od 1989. postoji tim lekara koji vrši prilagođavanje pola, ali još uvek nije obezbeđena efikasna promena dokumenata. Taj problem bio bi u potpunosti regulisan usvajanjem zakona o rodnom identitetu čiji je nacrt 2013. godine izradila organizacija Gejten-LGBT.

Tokom prethodne godine organizacije civilnog društva za zaštitu ljudskih prava iz Srbije izradile su javne politike u oblasti: Pristup pravdi i vladavina prava; Bezbednost, prevencija nasilja i borba protiv nasilja; Zabrana diskriminacije; Obrazovanje i socio-ekonomska stabilnost; LGBT kultura i identiteti.

Predloge javnih politika u oblasti Zabrana diskriminacije i Obrazovanje i socio-ekonomska stabilnost 9. aprila u Narodnoj skupštini predstavili/le su: Jelena Ćurčić – Siguran puls mladih, Dragana Todorović – Labris, Marko Ilić – Inicijativa mladih za ljudska prava, Jelena Vidić – Gejten-LGBT.

Istog dana organizacije civilnog društva upozorile su da su Nacrt zakona o evidencijama i obradi podataka u oblasti unutrašnjih poslova i Nacrt zakona o policiji u suprotnosti sa Ustavom. Labris je povodom ovoga izdao saopštenje.[37]

Ti „zakoni sadrže odredbe koje su u direktnoj suprotnosti sa najvišim strandardima pravne zaštite Ustavom zajemčenog prava na zaštitu podataka o ličnosti i u značajnoj meri urušavaju demokratske odnose u društvu“, navedeno je u saopštenju koje potpisuju Koalicija za pristup pravdi[38] i Koalicija protiv diskriminacije[39], Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, NVO Peščanik i Parada ponosa Beograd.

Narodnim poslanicima 17. aprila predstavljeni su nacrti zakona o policiji i o evidencijama i obradi podataka u oblasti unutrašnjih poslova.[40]

37 http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/nvo-zakoni-o-obradi-podataka-i-policiji-suprotni-ustavu_587293.html

38 Koaliciju za pristup pravdi čine: Centar za unapređivanje pravnih studija, Civil Rights Defenders, CRIS mreža odbora za ljudska prava u Srbiji, Fond za humanitarno pravo, Inicijativa mladih za ljudska prava, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, NUNS i Praxis.

39 Koaliciju protiv diskriminacije čine: Centar za unapređivanje pravnih studija, Civil Rights Defenders, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Mreža odbora za ljudska prava (CRIS), Udruženje studenata sa hendikepom, Gayten LGBT, PRAXIS i Regionalni centar za manjine.

40 http://www.parlament.gov.rs/Narodnim_poslanicima_predstavljeni_nacrti_zakona_o_policiji_i_o_evidencijama_i_obradi_podataka_u_oblasti_unutra%C5%A1njih_poslova.25099.941.html

Politički dijalog sa državnim institucijama Labris je započeo u cilju uspešnijeg praćenja primene Strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije kao i Akcionog plana, posebno odredaba koje se tiču unapređenja položaja LGBT zajednice. U fokusu dijaloga nalazi se unapređenje kapaciteta LGBT zajednice, njihovih porodica i prijatelja, i stručnjaka/kinja iz oblasti različitih sistema za izveštavanje o primeni Strategije i Akcionog plana. Za potrebe pisanja Izveštaja iz senke Labris je u novembru organizovao dvodnevni trening „Monitoringom javnih politika do pravednijeg društva" za članove Monitoring platforme, kao i zainteresovane predstavnike i predstavnice LGBT organizacija. Treningu o prikupljanju podataka i pisanju izveštaja iz senke prisustvovalo je 20 osoba koje su obučene za pripremu i prezentovanje Izveštaja iz senke. Tokom septembra 2015. godine je poslat upitnik sa pitanjima o realizaciji mera i aktivnosti koje propisuje Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine na adrese 12 institucija i od svih su stigli odgovori.

U skladu sa dosadašnjim odličnim rezultatima rada Labrisovog programa za edukaciju i ove je godine nastavljena dobra praksa. U martu i maju održana su dva treninga za zaposlene u srednjim školama pod nazivom „Istopolna orijentacija u nastavnom i savetodavnom radu". Treningu je prisustvovalo 38 nastavnika/nastavnica i stručnih saradnika/ica, koji/je su zaposlene/ni u srednjim školama. Dvodnevni seminar obuhvatao je sledeće teme: terminologiju i identitete, ljudska prava lezbejki i gejeva, društvene mehanizme homofobije, coming out, trans egzistenciju, stereotipe i predrasude, simuliranje konkretnog rada sa učenicima/icama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i upoznavanje sa lezbejskom egzistencijom kroz metodologiju „žive biblioteke".

Takođe i ove godine Labris nastavlja sa edukacijom policijskih službenika i službenica. Obuka je imala za cilj pre svega smanjenje nasilja i homofobije, ali i obezbeđivanje uslova da policijske službe budu mesto poverenja u kome će se LGBT osobe osećati zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i diskriminacije. Od 26. novembra do 25.

decembra 2015. godine je pet dvodnevnih treninga na kojima je prisustvovalo 116 policijskih službenika/ica iz 27 policijskih uprava u Republici Srbiji. Trening je bio namenjen policijskim službenicima i službenicama zaposlenim u dežurnim službama. Obučeni/ne učesnici/ice treninga imali/le su obavezu da održe treninge u svojim policijskim stanicama svojim kolegama/icama do kraja februara 2016. godine.

Pored treninga održano je i predstavljanje LGBT oficira za vezu u lokalnim zajednicama.

Još jedan važan pomak u radu policije desio se u novembru, kada je Policijska uprava u Kragujevcu prva u Srbiji pokrenula pilot-projekat za pomoć LGBT osobama i njihovim porodicama, u okviru koga je otvoren SOS telefon na koji mogu da prijave zločine iz mržnje, nasilje i diskriminaciju.

Nadležni naglašavaju da LGBT populacija nasilje doživljava uglavnom u porodici, više od 40 odsto, zatim u partnerskim odnosima i neposrednoj okolini.

Procenjuje se da je 64 odsto ovih osoba doživelo neki vid nasilja, dok je samo osam odsto prijavilo tu diskriminaciju. Dešava se i da same državne institucije kojima se nasilje prijavi takođe reaguju na neprimeren i nasilnički način. Zbog toga, a i zbog straha da javno istupe kao LGBT osobe, oni uglavnom ni ne prijavljuju zločine iz mržnje.

Diskriminacija na temu seksualno-emotivne orijentacije obuhvata fizičko, psihološko, seksualno i emotivno nasilje. Ove osobe su često pljuvane, gurane, gađane predmetima, a neretko dolazi i do težih oblika povređivanja.

Policijskoj upravi partneri u projektu su nevladine organizacije Asocijacija Duga iz Šapca, Labris i Stablo iz Kragujevca.

Kriminalističko-policijska akademija je 2015. godine sprovela istraživanje „Odnos policije prema diskriminaciji", koje pokazuje da pripadnici policije opšte nadležnosti i saobraćajne policije

prepoznaju, između ostalog, pripadnike LGBT populacije (13 posto) kao najviše diskriminisane grupe, ali je s druge strane, prema LGBT osobama (39 posto) najizraženija socijalna distanca. Iako niži u odnosu na prošlogodišnje stavove pripadnika kriminalističke policije, zabrinjavaju je visoki procenti slaganja sa tvrdnjom da je „homoseksualnost bolest koju treba lečiti" – 47 posto i „nemam ništa protiv homoseksualaca, ali neka oni to rade kod svoje kuće" – 59 posto, navodi se u Redovnom godišnjem izveštaju Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu .[41]

U noći između 26. i 27. septembra napadnute su četiri pripadnice LGBT zajednice, među njima i aktivistkinja Labrisa u ugostiteljskom lokalu SFRJ. Jukom – komitet pravnika za ljudska prava obavestio je javnost o pokretanju krivičnog procesa protiv dva N.N. lica koja su izvršila ovo krivično delo.

Tom prilikom napadači su jednoj od četiri napadnute devojke naneli telesne povrede u predelu glave i vrata, drugoj u predelu butne kosti i trećoj lakše povrede glave, četvrta devojka nije povređena.

Jukom, Labris kao i Civil Rights Defenders, Parada Ponosa Beograd i Inicijativa zahtevali su saopštenjem za javnost[42] od tužilaštva da ovo krivično delo tretira kao zločin iz mržnje, imajući u vidu da su napadači bili nepoznata lica a da su tokom napada nedvosmisleno pokazivali da je motiv za fizičko nasilje – seksualna orijentacija napadnutih devojaka. Neposredno pre napada prvi napadač je viknuo „Lezbejke" dok je drugi vikao „Mamu ti lezbejsku".

Nakon izveštavanja medija o ovom slučaju, u pojedinim dnevnim novinama pojavili su se onlajn komentari uznemirujućeg sadržaja koji otvoreno podržavaju, ali i pozivaju na nasilje, odnosno komentari koji zapravo predstavljaju pretnju. Ovi i svi slični komentari, potpisani pseudonimom, prijavljeni su Odeljenju za Visokotehnološki kriminal na osnovu člana 286 stav 2 ZKP (iz Saopštenja za javnost Labrisa i Jukoma od 26. oktobra 2015).

41 Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. godinu, str. 43–44.

42 http://www.yihr.rs/bhs/drzava-da-privede-i-procesuira-odgovorne-za-napad-na-lbgt-aktivistkinju-dragoslavu-i-njene-prijateljice/

Prethodno ove dve organizacije su organizovale konferenciju za štampu, 29. septembra. Ovom slučaju mediji su pridali veliku pažnju, i o njemu izveštavali osuđujući nasilje. Izveštaj sa konferencije za štampu preneli su gotovo svi mediji (uključujući i nacionalni Dnevnik državne televizije kao jednu od udarnih vesti).

Istog dana poverenica za zaštitu ravnopravnosti Brankica Janković zatražila je „Hitnu reakciju nadležnih za napad zbog homofobije" saopštenjem za javnost.[43]

Poverenica je ocenila da samo delotvorno postupanje nadležnih organa može poslati jasnu poruku napadačima, zagovaračima takvih napada i najširoj javnosti, da će se zločin iz mržnje, diskriminacija i nasilje nad ženama najoštrije kažnjavati.

Od predstavnika vlasti se oglasio samo predsednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Meho Omerović:

"Reakcija države na napad na aktivistkinju Labrisa Dragoslavu Barzut i njene prijateljice mora da bude hitna i energična, nadležni organi hitno moraju da pronađu nasilnike, a Tužilaštvo mora taj slučaj da tretira kao zločin iz mržnje".

Tužilaštvo nije pokrenulo postupak, a policija prethodno nije pronašla počinioce. Predmet je predat Prvom osnovnom javnom tužilaštvu 1. oktobra 2015. godine.

Važno je istaći da su od četiri napadnute devojke samo dve podnele krivične prijave, a samo jedna izašla u javnost, što pokazuje visok stepen nepoverenja LGBT osoba u institucije.

Ovim povodom saopštenjem se oglasila se Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije a Srpsko književno društvo organizovalo tribinu „Između kulture ćutnje i društva nasilja" 22. Oktobra, na kojoj su, pored književnice i aktivistkinje Dragoslave Barzut, govorile/li Tatjana Rosić, Dubravka Đurić, Lazara Marinković i Vladimir Arsenijević.

43 http://www.dnevnik.rs/drustvo/jankovic-hitna-reakcija-nadleznih-za-napad-zbog-homofobije

Sredinom novembra zaživeo je portal za prijavu nasilja nad LGBT osobama – Da se zna![44], a pokrenuli su ga Labris i Gejten-LGBT uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta, kako bi na jednom mestu evidentirali slučajeve nasilja koje doživljavaju LGBT osobe zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Istraživanje javnog mnjenja iz 2015. godine pokazuje da se 72 posto LGBT populacije susreće sa psihičkim nasiljem, 51 posto kaže da je izloženo diskriminaciji, a 23 posto da je pretrpelo fizičko nasilje – rečeno je na konferenciji za štampu organizovanu ovim povodom.

Portal će voditi računa o bezbednosti i privatnosti svih osoba koje odluče da prijave nasilje, a LBGT organizacije će davati pomoć svima koji odluče da slučaj pošalju policiji. Sva dokumentacija će se uz saglasnost osoba koje su pretrpele nasilje objavljivati, kao i informacije o tome dokle se stiglo sa procesuiranjem napadača. "Cilj ove baze je lakši način da se prijavi nasilje, ali i da se država pozove na odgovornost i da nas zaštiti jer je to njihov posao", izjavila je Dragoslava Barzut, predstavnica Labrisa. Barzut, koja je i sama bila žrtva fizičkog nasilja krajem septembra, kaže da je nasilje nad LGBT osobama nevidljivo u javnosti, dok ga državne institucije ne prepoznaju i zbog toga se retko sankcioniše.[45]

Ovu 2015. godinu u radu Labrisa obeležilo je i objavljivanje velikog broja publikacija namenjenih različitim ciljnim grupama. Pored navedenih, Labris je tokom godine objavio i brošuru pod nazivom „Razumeti i podržati – publikacija namenjena roditeljima, članovima porodica i prijateljima LGBT osoba"[46], "Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji za period od 2013, 2014. i 2015. godine"[47] na teme: Ugrožavanje

44 http://www.dasezna.lgbt/

45 http://www.cins.rs/mobile/srpski/news/article/pokrenut-portal-za-prijavu-nasilja-nad-lgbt-osobama

46 Razumeti i podržati, ur. Marijana Šerer, prevod sa engleskog Milena Otašević, Labris, Beograd, 2015.

47 Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji za period od 2013, 2014. i 2015. godine,

bezbednosti vršnjačkim nasiljem, Govor mržnje, Sloboda okupljanja, Sport, Nezavisne institucije.

Ovo je godina i u kojoj su se desile promene u sastavu Labrisovog radnog tima – pridružile su se Tijana Popivoda, programska koordinatorka za razvoj zajednice, i Minja Pavlović, programska asistentkinja, dok su se krajem godine iz tima povukle Dragana Todorović, Jovanka Todorović i Dragoslava Barzut.

autorke Zorica Mršević, Jelena Vidić, Labris, 2015.

U PROTEKLIH 20 GODINA RADA LABRISA MENJALE SMO SEBE, DRUGE I DRUŠTVO U KOM ŽIVIMO.

Članice radnog tima Labrisa (sleva nadesno) Dragoslava Barzut, Aleksandra Pešić, Aleksandra Gavrilović, Jovanka Todorović i Dragana Todorović, na proslavi 18. Labrisovog rođendana.

PRILOZI

SPISAK ČLANICA RADNOG TIMA LABRISA OD 2001. DO 2016

- Ljiljana Živković 2001–2007.
- Radenka Grubačić 2001–2009.
- Nina Đurđević Filipović 2001–2005.
- Milena Z. 2001–2002.
- Tanja S. 2001–2002.
- Vesna D. 2001–2002.
- Jasmina P. 2002–2005.
- Tanja Tres 2003–2005.
- Dragana Vučković 2005–2010.
- Ksenija Forca 2005–2008.
- Marija Savić 2005–2010.
- Marijana Šerer 2005–2006.
- Anja Hemon 2006–2007.
- Aleksandra Pešić 2006–
- Jelena Radić 2007-2010.
- Danijela Mladenović 2007–2007.
- Diana Miladinović 2008–2009.
- Majda Puača 2008–2010.
- Mirela Pavlović 2009–2010.
- Jelena Vasiljević 2009–
- Nataša Milenković 2010–2010.
- Sonja Gabelić 2010–2012.
- Jelena Višnjić 2010–2012.
- Aleksandra Gavrilović 2011–
- Jovanka Todorović 2011–2015.
- Dragana Todorović 2013–2015.
- Dragoslava Barzut 2013–2015.
- Branka Simić 2013–
- Minja Pavlović 2015–
- Tijana Popivoda 2015–

SPISAK ČLANICA UPRAVNOG ODBORA LABRISA OD 2001. DO 2016

SPOLJAŠNJE ČLANICE UO

UNUTRAŠNJE ČLANICE UO

2001–2002.

Bobana Macanović
Ljiljana Živković
Dragana
Radenka Grubačić
Lepa Mlađenović
Nina Đurđević Filipović
Štefica Ivljev
Milena Z.
Zorica R.
Tanja S.
Vera J.
Vesna D.
Vedrana Veličković
Uključujući i članice zajednice koje se odazovu pozivu na sastanak.

Ljiljana Živković
Radenka Grubačić
Nina Đurđević Filipović
Milena Z.
Tanja S.
Vesna D.

2002–2006.

Bobana Macanović
Dragana (do juna 2006)
Lepa Mlađenović
Štefica Ivljev

Ljiljana Živković (do juna 2006)
Radenka Grubačić

2008–2009.

Lepa Mlađenović
Vera Kurtić
Zorica R.

Ksenija Forca (do februara 2009)
Radenka Grubačić (do oktobra 2009)
Aleksandra Pešić (od februara 2009)

2010–2010.

Lepa Mlađenović (do juna 2010)
Vera Kurtić
Zorica R. (do juna 2010)

Aleksandra Pešić
Nataša Milenković

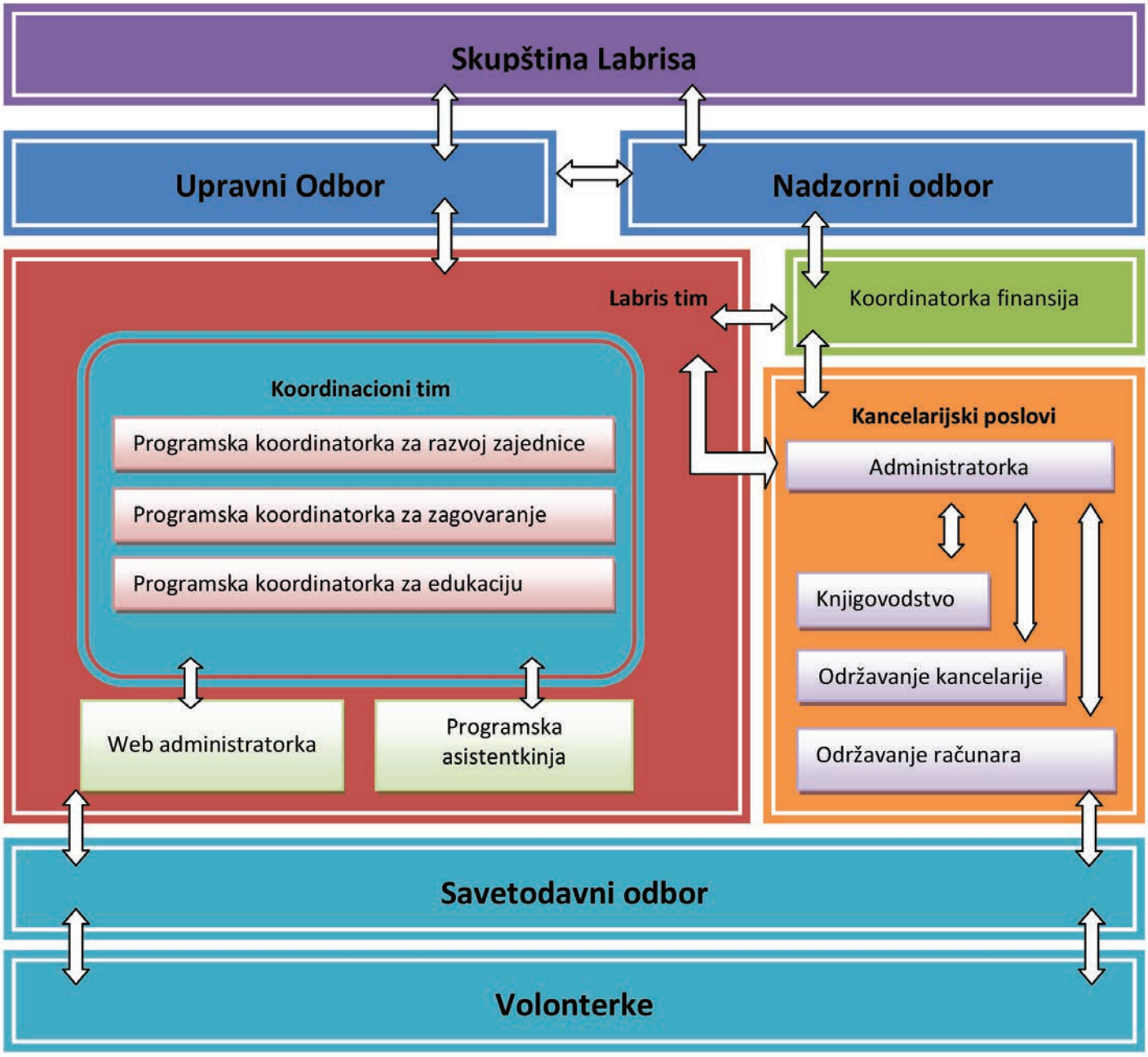
SPOLJAŠNJE ČLANICE UO	UNUTRAŠNJE ČLANICE UO
2010–2011.	
Bobana Macanović	Aleksandra Pešić (do februara 2011)
Vera Kurtić (do februara 2011)	Jelena Vasiljević
Tanja Tres (do februara 2011)	Aleksandra Gavrilović (od februara 2011)
Nina Đurđević Filipović	
Tijana Popivoda	
2011–2012.	
Bobana Macanović	Aleksandra Gavrilović
Nina Đurđević Filipović (do marta 2012)	Jelena Vasiljević
Tijana Popivoda	
2012–2013.	
Bobana Macanović	Aleksandra Gavrilović
Milica Miražić (do decembra 2013)	Jelena Vasiljević
Tijana Popivoda (do aprila 2013)	
2013–2014.	
Bobana Macanović	Aleksandra Gavrilović
Slavoljupka Pavlović (do februara 2014)	Jelena Vasiljević
Ana Zorbić	
2014–2015.	
Bobana Macanović	Aleksandra Gavrilović
Marijana Savić	Jelena Vasiljević (do maja 2015)
Ana Zorbić	Aleksandra Pešić (od maja 2015)

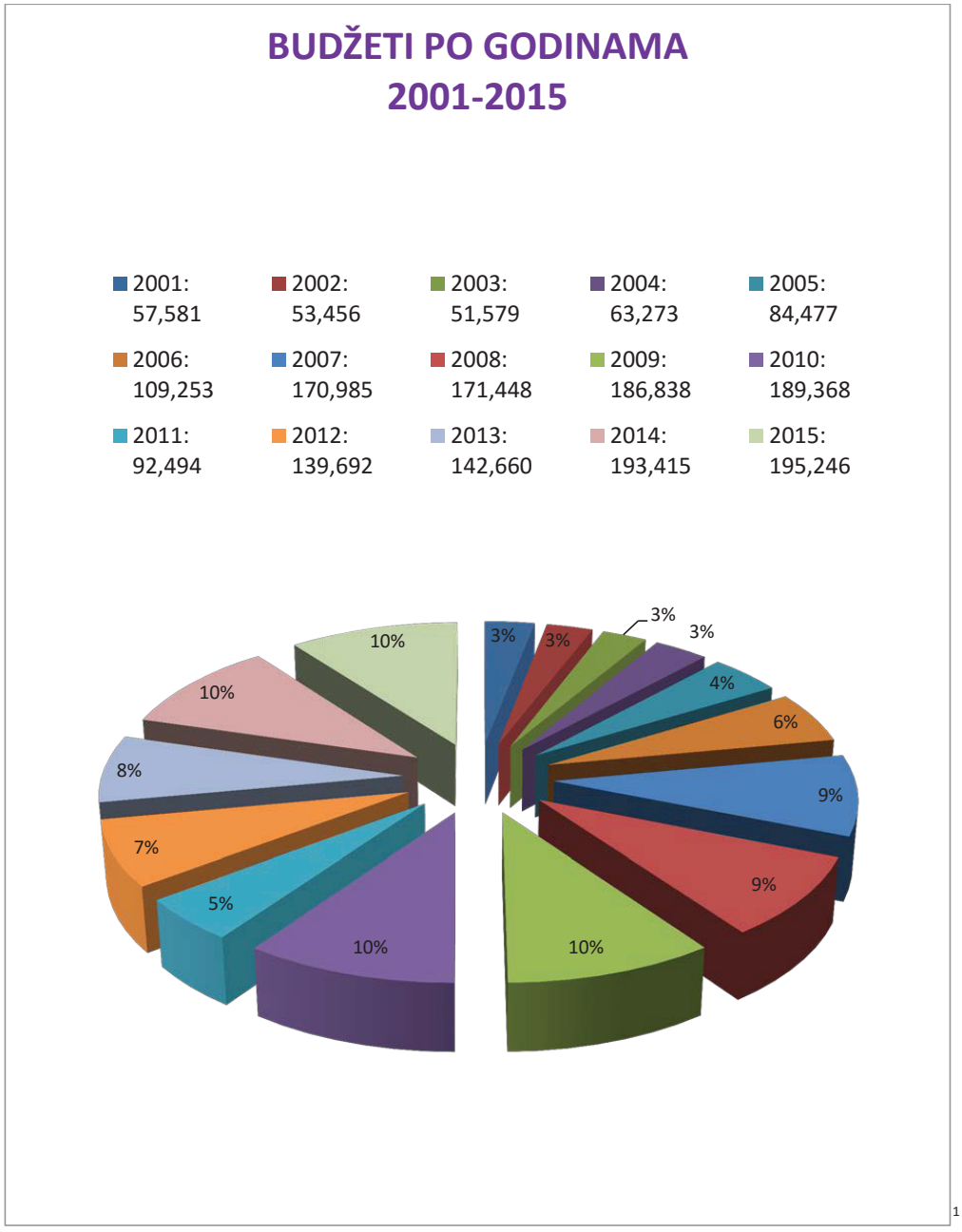
SPISAK ČLANICA SKUPŠTINE LABRISA OD 2009. DO 2016

1. Aleksandra Gavrilović 2011–
2. Aleksandra Pešić 2009–
3. Jodie Roy 2012–2013.
4. Biljana Stanković 2009–2010.
5. Bobana Macanović[1] 2009–
6. Bojana Ivković 2013–2014.
7. Branka Simić 2013–
8. Danijela Radeka 2010–2014.
9. Danijela Živković 2011–2014.
10. Desanka Drobac 2009–
11. Dijana Matijašević 2009.
12. Dijana Miladinović 2009.
13. Dragana 2009.
14. Dragana Todorović 2012–
15. Dragana Vučković 2009–
16. Dragoslava Barzut 2013–
17. Đurđa Živković 2013–
18. Isidora Isakov 2015–
19. Jelena Ocokoljić 2012.
20. Jelena Radić 2009–2010.
21. Jelena Vasiljević 2009–
22. Jelena Višnjić 2010–2014.
23. Jovanka Todorović 2011–
24. Korana Koraksić 2011–2012.
25. Kristina Kastelec 2015–
26. Ksenija Forca 2009–
27. Lepa Mlađenović[2] 2009–
28. Ljiljana Živković 2009–2014.
29. Majda Puača 2009–2010.
30. Marija Šabanović 2012–
31. Marija Savić 2009–2011.
32. Marijana Savić[3] 2011–
33. Marijana Šerer 2009–
34. Marina Vlahović 2015–
35. Marina Vukelić 2015–
36. Milica Todorović 2011–
37. Mina Damnjanović 2015–
38. Minja Pavlović 2015–
39. Mirela Pavlović 2009–2010.
40. Nadica Marinković 2009–2012.
41. Natalija Laptošević 2015–
42. Nataša Milenković 2010.
43. Nataša Popović 2015–
44. Nina Đurđević Filipović 2012–
45. Radenka Grubačić 2009–2010.
46. Sanja Pavlović 2015–
47. Slavoljupka Pavlović 2015–
48. Sonja Gabelić 2011–2014.
49. Štefica Ivljev 2009–2012.
50. Sunčica Vučaj 2009–2010.
51. Tanja Tres 2009–
52. Tijana Popivoda 2014–
53. Vera Kurtić 2011–
54. Zoe Gudović 2009–2010.
55. Zorica R.[4] 2009–2010.

1 Zamrznuto članstvo, UO od 2011.
2 Zamrznuto članstvo, UO 2008–2009.
3 Zamrznuto članstvo, UO od 2015.
4 Zamrznuto članstvo, UO 2008–2009.

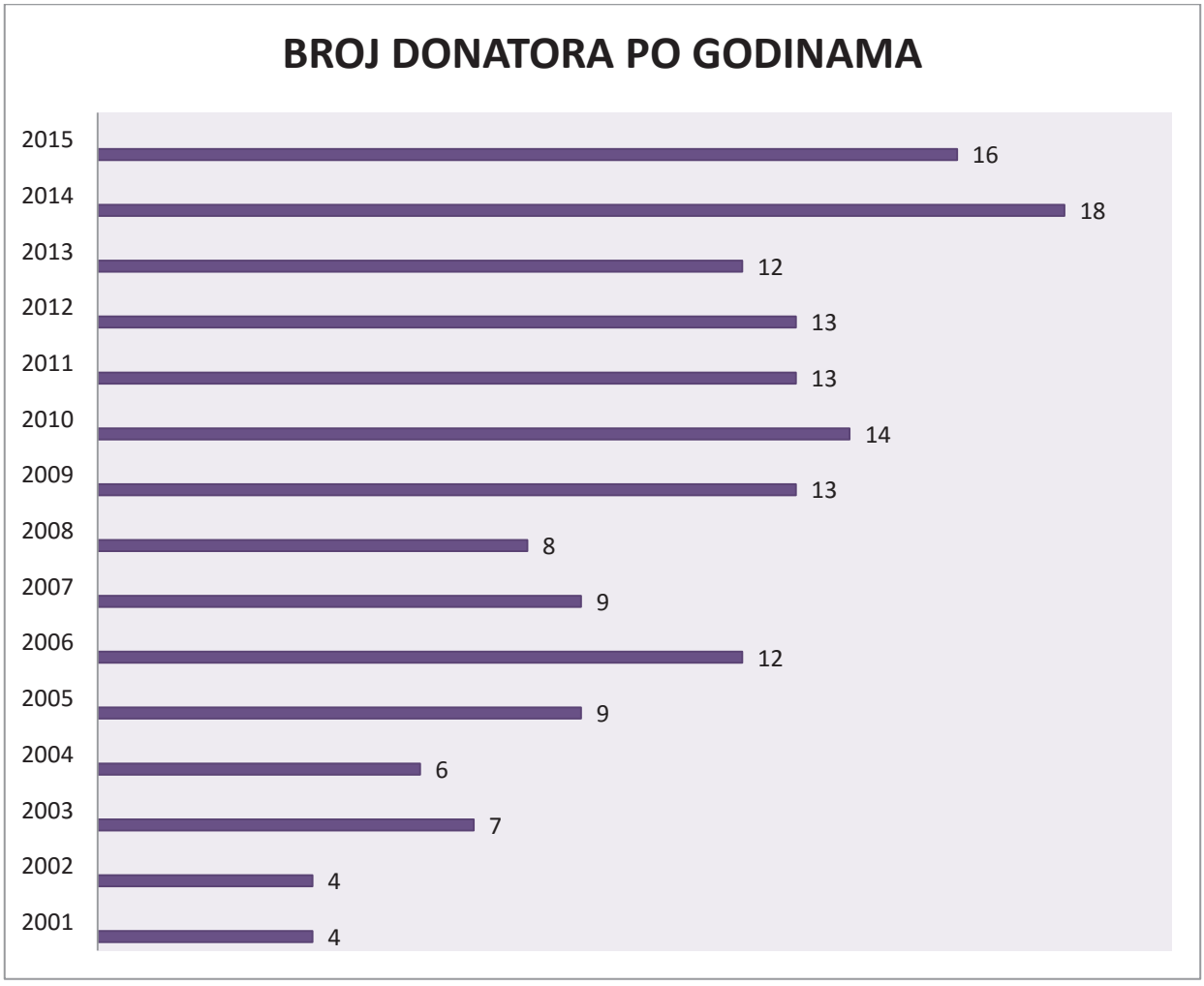
ORGANOGRAM

Skupština Labrisa
Upravni Odbor
Nadzorni odbor
Labris tim
Koordinatorka finansija
Koordinacioni tim
Programska koordinatorka za razvoj zajednice
Programska koordinatorka za zagovaranje
Programska koordinatorka za edukaciju
Kancelarijski poslovi
Administratorka
Knjigovodstvo
Održavanje kancelarije
Održavanje računara
Web administratorka
Programska asistentkinja
Savetodavni odbor
Volonterke

[1]

[1] Iznosi su izraženi u EUR

BROJ DONATORA PO GODINAMA
2015
16
2014
18
2013
12
2012
13
2011
13
2010
14
2009
13
2008
8
2007
9
2006
12
2005
9
2004
6
2003
7
2002
4
2001
4

SPISAK INSTITUCIONALNIH DONATORA

1. Arcus Foundation
2. Astraea
3. Balkan Community Initiatives Fund
4. Center for Advanced Legal Sudies
5. Central European University
6. Civil Rights Defenders
7. COC Netherlands
8. Commissioner for Protection of Equality
9. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
10. Embassy of Kingdom of the Netherlands
11. Embassy of the United Kingdom
12. European Union - Civil Society Facility
13. Filia die frauenstiftung
14. Fund for an Open Society
15. Gay & Lesbian Victory Fund
16. Global Fund For Women
17. Hartefakt Fond
18. Heart and Hand Fund
19. Heinrich Böll Stiftung
20. Hirschfeld Eddy Stiftung
21. HIVOS
22. ILGA Europe
23. Institute for Sustainable Communities
24. Kancelarija za ljudska i manjinska prava
25. Kancelarija za mlade NBGD
26. Mama Cash
27. Ministarstvo kulture
28. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
29. Ministry of Work and Social Politics
30. Open Society Institute
31. Pride Sport
32. Rekonstrukcija Ženski Fond
33. Royal Norwegian Embassy
34. Sigrid Rausing Trust
35. The European Commission
36. The Swedish Helsinki Committee for Human Rights
37. The United States Agency for International Development (USAID)
38. U.S. Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labor
39. Urgent Action Fund
40. Youth Initiative for Human Rights

BIBLIOGRAFIJA

- Blagojević, Jelisaveta i Olga Dimitrijević (ur.), *Među nama: Neispričane priče gej i lezbejskih života*, Hartefakt Fond, Beograd 2014.
- Čvorović, Ivana (istraživanje) i Dragana Vučković (ur.), *Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Čvorović, Ivana i Ljiljana Živković (ur.), prevod na engleski Ana Zorbić, *Istopolna orijentacija u fakultetskim udžbenicima i literaturi*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Damnjanović, Mina i Aleksandra Gavrilović (ur.), *Analiza diskriminatornog sadržaja srednjoškolskih udžbenika*, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2014.
- Đurđević-Lukić, Svetlana (ur.), *LGBT populacija i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji*, OEBS Srbija, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2011.
- Fas, Dajan, *Unutra/izvan, gej i lezbejska hrestomatija*, Centar za ženske studije, Beograd, 2003.
- Forca, Ksenija, *Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji u 2007*, Labris, Beograd, 2008.
- Gajin, Saša (ur.)*, Diskriminacija u Srbiji*, Centar za unapređivanje pravnih studija, Beograd 2007.
- Gavrilović, Aleksandra i Jelena Vasiljević, *Priručnik za savetodavni i psihoterapijski rad sa osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2012.
- Greif, Tatjana, *Mere protiv diskriminacije u zapošljavanju i uloga nevladinih organizacija*. *Priručnik*, Študentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2014.
- Greif, Tatjana, *Upravljanje različitostima pri zapošljavanju – uloga nevladinih organizacija u zalaganju za jednake mogućnosti i promociji ravnopravnosti pri zapošljavanju,* Studentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2015.
- Grubačić, Radenka i Nina Đurđević Filipović (ur.), Čitanka 2002–2003, Edukacija ženskih NVO *o lezbejskim pravima*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2003.
- Grubačić, Radenka i Nina Đurđević Filipović (ur.), Čitanka 2003–2004, Edukacija ženskih nevladinih organizacija, nevladinih organizacija za ljudska *prava i medija*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004.
- Grubačić, Radenka i Nina Đurđević Filipović (ur.), Čitanka, Edukacija medija, omladinskih i nevladinih organizacija za ljudska prava o lezbejskim ljudskim pravima, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005.
- Karleuša, Maša, *Coming out proces i mentalno zdravlje homoseksualaca*, Queeria centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti, Beograd, 2007.
- Labris Jelena, *Lady M*, autorsko izdanje, Beograd, 1995.
- *Ko je strejt, a ko gej?*, Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2011.
- *Namenjeno roditeljima*, prevod sa engleskog Vedrana Veličković , Labris − organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2002.
- *Ponosna na svoje roditelje – kampanja podrške roditeljkama, roditeljima, prijateljicama*

i prijateljima LGBT osoba, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- *Sigurniji lezbejski seks*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2003, (reprint: 2007, 2013).
- *Smernice za psihoterapijski rad*, prevod sa engleskog Aleksandra Delić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2009.
- *Da li smo jednaki/e, slučajevi nasilja i diskriminacije prema LGBTIQ osobama u 2011. godini*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava,Beograd, 2012.
- Markunova, Štefa, Žene u mreži, autorsko izdanje, Beograd, 1995.
- Markunova, Štefa*, Žene komete*, autorsko izdanje, Beograd, 1996.
- Markunova, Štefa, Žene *na ribarskom ostrvu*, autorsko izdanje, Beograd, 2002.
- Miladinović, Diana (ur.), *Zaštita LGBT prava u Srbiji – Pravna brošura*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009.
- Milenković, Dejan, *Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2010.
- Mitro, Veronika i Biljana Stanković, *Lutkice za devojčice: životna priča Čarne Ćosić (1974–2006),* NLO, Novi Sad, 2008.
- Mladenović, Danijela i Dragana Vučković, *Govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji u elektronskim medijima*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007.
- Mršević, Zorica i Jelena Vidić, *Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji za period 2013–2015. godina*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2015.
- Nikolić, Tea, *Kako se orijentišemo? Studija o seksualnoj orijentaciji*, DEVE, Beograd, 2004.
- Popadić, Dušica i Ljiljana Živković (ur.), *Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Popović, Biljana, Dragana Ilić, Dušica Popadić, Miroslava Vuković i Tijana Popivoda, Aleksandra Gavrilović (ur.), Jelena Vasiljević (ur.), *Priručnik za savetodavni i psihoterapijski rad sa osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2012.
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UNPD, IPSOS, *Odnos predstavnika organa javne vlasti prema diskirminaciji u Srbiji*, 2013.
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015*.
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014.*
- Пристоен живот, лезбејски кратки раскази од екс Ју, Темплум, Скопје, 2015.
- Savić, Marija (ur.), Čitanka – *Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009.
- Savić, Marija (ur.), prevod na engleski D. Saržinski, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2010*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2011.
- Stjelja, Ivana, Kristina Todorović, Dragana Todorović i Jovanka Todorović, *Hate Crimes*

Actions of State Authorities in Cases of Attacks Against LGBT Persons in Serbia, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2014.
- Stjelja, Ivana i Dragana Todorović, *Zločin iz mržnje – Postupanje državnih organa u slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2015.
- Šerer, Marijana (ur.), prevod sa engleskog Milena Otašević, *Razumeti i podržati*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2015.
- Todorović Savović, Jovanka (ur.), prevod na engleski Ana Jovanoski, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2011*. *godinu*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2012.
- Todorović, Jovanka (ur.), prevod na engleski Dragana Todorović i Milica Ranđelović, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2012. godinu*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2013.
- Todorović, Jovanka (ur.), *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013. godinu*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2014.
- Todorović, Jovanka, prevod na engleski Nataša Stanojević, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2014. godinu,* Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2015.Todorović, Dragana, *Izveštaj o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2013.
- Todorović, Dragana, Tijana Vojinović, Slobodan Stojanović, Marko Ilić , Marko Milenković, Jelena Ćurčić, Jelena Vidić i Jovana Stopić, *Predlozi javnih politika u oblasti zaštite prava i poboljšanja kvaliteta života LGBT osoba u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2015.
- Veličković, Vedrana i Nina Đurđević Filipović (priredile), *Namenjeno mladim lezbejkama, gej i biseksualnim osobama*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2002.
- Velikonja, Nataša, *Dobre prakse mera protiv diskriminacije pri zapošljavanju: Evropska unija, Srbija i region Zapadnog Balkana*, Studentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2014.
- Velikonja, Nataša, *Dobre prakse upravljanja raznolikošću pri zapošljavanju: Evropska unija, Srbija i područje Zapadnog Balkana*, Studentski kulturni center ŠKUC, Beograd, 2015.
- Velikonja, Nataša i Tatjana Greif, *Lezbična sekcija LL: Kronologija 1987–2012 s predzgodovino*, ŠKUC, Ljubljana, 2012.
- Vinterson, Dženet, prevod Adrijana Božović, *Strast*, Paideia, Beograd, 2001.
- Vinterson, Dženet, prevod Aleksandra Trivan, *Zapisi na telu*, Okean, Beograd, 2005.
- Vinterson, Dženet, prevod Mirna Radin Sabadoš, *Teret*, Geopoetika, Beograd, 2005.
- Višnjić, Jelena, *LGBT populacija u štampanim medijima u Srbiji, 2011*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2012.
- Višnjić, Jelena, *LGBT populacija u štampanim medijima u Srbiji 2012*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2013.
- Višnjić, Jelena i Katarina Lončarević, *Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u medijima Srbije*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2011.

- Vučaj, Sunčica, Ljiljana Živković (ur.), Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Vučaj, Sunčica, *Lezbejski intimni rečnik: coming out, Gayten – LGBT*; Novosadska lezbejska organizacija, 2013.
- Vučaj, Sunčica, *Treći glas – coming out i lezbejke u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009.
- Vučković, Dragana, Ljiljana Živković (ur.), prevod na engleski Miodrag Kojadinović i Ana Zorbić, *Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2005*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Vučković Dragana, prevod na engleski Miodrag Kojadinović i Ana Zorbić, *Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2005*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Vučković, Dragana, prevod na engleski Ana Zorbić, *Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji za 2006*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007.
- Vučković, Dragana (ur.), *Seksualna orijentacija i rodni identitet u pravnoj praksi. Priručnik*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2007.
- Vučković, Dragana, prevod na engleski Ana Zorbić, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji za 2007*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2008.
- Vučković, Dragana, prevod na engleski Milica Jeremić, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTTIQ populacije u Srbiji za 2008*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009.
- Vučković, Dragana i Marija Savić, prevod na engleski D. Saržinski, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2009*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2010.
- Vulf, Virdžinija, *Dnevnik spisateljice*, Feministička 94, Beograd, 2002.
- Vulf, Virdžinija, prevod Dragana Starčević, *Tri gvineje*, Feministička 94, Beograd, 2001.
- Vulf, Virdžinija, izbor i prevod Slavica Stojanović, *Znak na zidu*, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Vulf, Virdžinija, prevod Slavica Stojanović, *Između činova*, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Vulf, Virdžinija, prevod Slavica Stojanović, *Orlando*, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Vulf, Virdžinija, prevod Milica Mihajlović, *Talasi*, Svetovi, Novi Sad, 1991.
- Zajović, Staša, Miloš Urošević (ur.), *Feministička etika odgovornosti*, Žene u crnom, Beograd, 2014.
- Živković, Ljiljana, *Ravnodušni šumarak*, autorsko izdanje, Beograd, 1995.
- Živković, Ljiljana (ur.), *Očajnički tražeći sestrinstvo, „... opet bih bila lezbejka"*, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2001.
- Živković, Ljiljana (ur.), *Priručnik za novinare i novinarke*, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2004.
- Živković, Ljiljana (ur.), *Priručnik za novinare i novinarke: Ka Evropi: marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2005.
- Živković, Ljiljana (ur.), *Prvo je stiglo jedno pismo: Petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori,* Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2005.

- Živković, Ljiljana (ur.), *Godišnji izveštaj o položaju LGBT populacije u Srbiji*, prevod na engleski jezik Miodrag Kojadinović i Ana Zorbić, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Živković, Ljiljana (ur.), prevod na engleski Ana Zorbić, *Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima u Srbiji,* Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Živković, Ljiljana (ur.), Čitanka – Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006.
- Živković, Ljiljana, *Ljubav, u stvari*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2008.

PERIODIKA:

- Alo, „Braniću učesnike gej parade“, 11. septembar 2009.
- Blic, „Izvinjenje Blica zbog teksta Mirjane Bobić Mojsilović“, 14. oktobar 2008.
- Borba, „(Homo)seksualna panika“, Majda Puača, 28. avgust 2009.
- Borba, „Radujem se jer smo različiti“, Marija Savić, 11. septembar 2009.
- Danas, „Labris: Zaustaviti homofobiju“, 17. maj 2007.
- Danas, „Legitimno sredstvo političke diskvalifikacije“, 16. maj 2007.
- Danas, „Nezreli da priznaju da homoseksualnost nije bolest“, 18. maj 2006.
- Danas, „Parada ponosa uz bolje obezbeđenje“, 27. septembar 2003.
- Kampanja protiv homofobije, Bilten 1–6, Dejan Nebrigić, Evropsko udruženje mladih Srbije, Gej lobi, Beograd, jun 1998.
- Kurir, „Lezbejke protiv novog ustava“, Lj.R., 24. oktobar 2006.
- Kurir, „Napad zbog LGBT majice“, 16. oktobar 2011.
- Labris lezbejske novine br. 1–27, Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, Beograd.
- Pacifik, „Južno voće u Bratislavi“, 15. maj 1992.
- Politika, „Kampanja protiv homofobije“, 9. maj 2007.
- Potkulture 3, „Strah, mržnja i gej kontrakultura“, 1987.
- Potkulture 3, „Zemlja bez jezika: uvod u lezbejsku književnost“, 1987.
- Reporter, „Jedna minijaturna priča“, br. 969, 18. jul 1986.
- Službeni glasnik RS, br. 46/2006.
- Službeni glasnik RS, br. 98/2006.
- Službeni glasnik RS, br. 22/2009.
- Službeni glasnik RS, br. 72/2009.
- Službeni glasnik RS, br. 34/2011.
- Službeni glasnik RS, br. 55/2013.
- Službeni glasnik RS, br. 90/2014.
- Službeni glasnik RS, br. 68/2015.
- Službeni glasnik RS, br. 72/2015.

INTERNET:

- alo.rs
- anem.rs
- asocijacijaduga.org.rs
- atina.org.rs
- b92.net
- befem.org
- blic.rs
- cins.rs
- cks.org.rs
- dasezna.lgbt
- diskriminacijaudzbenicima.org.rs
- en.wikipedia.org
- e-novine.com
- fer.org.rs
- fmk.singidunum.ac.rs
- gayecho.com
- gay-serbia.com
- gsa.org.rs
- izkruga.org
- kerrylobel.typepad.com
- kontra.hr
- labris.org.rs
- ljudmila.org
- mc.rs
- media.rtv.rs
- minoritycentre.org
- mondo.rs
- nezavisnakultura.net
- nlo.rs
- novimagazin.rs
- novosti.rs
- ombudsman.rs
- paragraf.rs
- plenumfiloloskog.blogspot.rs
- pressonline.rs
- ravnopravnost.gov.rs
- raznolikost.org
- rex.b92.net
- rtv.rs
- rwfund.org
- seio.gov.rs
- sekeljic.com
- sh.wikipedia.org
- slglasnik.info
- smedia.rs
- spy.org.rs
- srb.time.mk
- stopdiskriminaciji.org
- telegraf.rs
- time.rs
- transserbia.org
- ustavni.sud.rs
- womenngo.org.rs
- yihr.rs
- youtube.com
- zastitnik.rs
- zenskestudie.edu.rs

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

061.2:316.837(497.11)"1995/2015"
305-055.3(497.11)"1995/2015"

HRONOLOGIJA : 20 godina Labrisa - organizacije za lezbejska ljudska prava : 1995-2015 / [uredila Ljiljana Živković]. - Beograd : Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2016 (Beograd : Outline Creative). - 566 str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 561-566.

ISBN 978-86-86509-25-3

a) Лабрис - организација за лезбејска људска права (Београд) - 1995-2015
COBISS.SR-ID 226169356